EDITIA A DOUA

O ISTORIE A APOCALIPSEI

CATALIN NEGRU

EDITIA A DOUA

O ISTORIE A APOCALIPSEI

Cătălin Negru

O ISTORIE
A APOCALIPSEI

EDIŢIA A DOUA

2018

Prima printare (Printare la cerere copertată): 2018
ISBN 978-1-387-92307-6
Prima publicare (carte electronică): 2018
Prima ediţie (carte electronică): 2015
Design copertă: Ana Grigoriu
Formatare text şi paginaţie: de către autor
Distributor: Lulu Press, Inc.
3101 Hillsborough St.
Raleigh, North Carolina 27607, United States of America

www.lulu.com

Pagina online a autorului: www.reasonandreligion.org

CUPRINS

PARTEA II – ISTORIA APOCALIPTICĂ CREŞTINĂ

Articole / 486

MULŢUMIRI

Mulţumiri speciale lui Harish S. şi Liviu Bistrean pentru sugestiile, ideile, corecturile şi criticile pe care le-au adus acestei ediţii. Munca şi devotamentul lor au contribuit enorm la formarea prezentei lucrări.

INTRODUCERE

Dacă religia este opiu pentru popoare, atunci credinţele despre sfârşitul lumii sunt supradoze. Credinţa în iminentul sfârşit al lumii este una dintre cele mai puternice motivaţii ale psihicului uman. Ea are capacitatea de a genera puteri incredibile prin mobilizarea a mari mase de oameni şi convertirea sentimentelor lor într-o forţă colectivă. Oamenii prinşi în acest tip de fenomene sunt capabili de lucruri ieşite din comun; ei pot comite cele mai mari cruzimi sau, dimpotrivă, pot produce cele mai excepţionale cazuri de societăţi civile.

Ideea de sfârşit al lumii este departe de a fi o noutate. Din zorii istoriei piscinele sociale au fost disturbate de picături ideologice despre catastrofe iminente, intervenţii divine sau evenimente finale. Iar aceste picături au provocat cel mai adesea valuri de haos, distrugere şi moarte. Indiferent cât de corecte au fost calculele, cât de răspândite şi de fundamentate au fost interpretările, cât de multă credinţă a fost investită sau cât de clare au fost semnele, când vine vorbe despre sfârşitul lumii oamenii au eşuat de fiecare dată.

La ora actuală manifestările apocaliptice – dacă nu sunt emanate de către o autoritate ştiinţifică şi susţinute de calcule minuţioase – sunt asociate cu nebunia, frauda şi manipularea. În trecut însă ele au fost activităţi serioase, adesea pornite cu cele mai bune intenţii. Multe şi surprinzătoare elemente din cultura contemporană îşi datorează existenţa unui proiect apocaliptic stânjenitor. Aspecte religioase şi sociale pe care le vedem ca moderne au făcut de fapt parte dintr-un fenomen care a început ca şi apocaliptic şi, datorită mutaţiilor cauzate de eşecuri, a evoluat şi luat forme mai stabile şi mai distincte. Faptul că anii 2000 sau 2012 au stârnit îngrijorări apocaliptice globale nu a fost o întâmplare; această valorizare provine dintr-o tradiţie milenară pe care am moştenit-o fără să o punem sub semnul întrebării.

Această carte nu este despre *cum* sunt lucrurile, ci despre *de ce* sunt lucrurile aşa cum sunt. Fenomenul apocaliptic face parte din mai-marele fenomen al religiei, care la rândul său este parte din şi mai-marele fenomen al istoriei. Nimic nu se întâmplă pur şi simplu; totul se întâmplă din cauza a ceva. Religia şi apocalipticismul nu pot fi înţelese fără să fie înţeles contextul istoric din care au ieşit. Fiecare profeţie, predicţie sau mesianism este rodul şi imaginea fidelă a contextului din care a ieşit. Contextul este cheia înţelegerii fenomenului apocaliptic pentru că relevă adevărata faţă a

miracolelor: profeţiile devin minciuni, viziunile divine se transformă în simple fantezii ale unor minţi delirante, întregi doctrine sau sisteme religioase se dovedesc a fi plagiaturi neruşinate. Contextul însă implică o multitudine de factori, plecând de la situaţia politică de la un moment dat şi terminând cu descoperirile ştiinţifice care au revoluţionat lumea. De-a lungul mileniilor sfârşitul lumii nu a fost anunţat doar pe baze religioase, ci şi istorice, mistice, matematice, geografice, astronomice sau astrologice.

Majoritatea manifestărilor apocaliptice creştine au avut loc pe continentele Europei şi Americii de Nord. Prin urmare, două milenii de apocalipticism nu pot fi analizate fără să se ţină cont de cele mai importante evenimente din Europa începând cu secolul I şi a celor mai importante evenimente din America începând cu secolul al XVI-lea. Într-adevăr, cazurile expuse în această lucrare reprezintă doar o fracţiune din totalul manifestărilor apocaliptice care au apărut. Dar nimeni nu poate spune numărul lor exact şi, cel mai important, nu toate sunt la fel de importante. Scopul acestei cărţi nu este să înşiruiască evenimente izolate, ci să dezvăluie mecanisme religioase, să explice fenomenul apocaliptic ca întreg şi să ofere o nouă şi corectă perspectivă asupra religiei în general.

Partea I

PREMISELE APOCALIPTICISMULUI

Capitolul I
STRUCTURA FUNDAMENTALĂ

1. SENSURILE EXPRESIEI „SFÂRŞITUL LUMII”

Am citit despre el în cărţi, l-am văzut la în filme, am auzit despre el la radio sau în cadrul predicilor religioase. Este un subiect extrem de popular. Dar ce este mai exact sfârşitul lumii?

Expresia „sfârşitul lumii” se poate referi la o mulţime de lucruri în funcţie de timp, loc, cultură sau religie. Primul termen, „sfârşit”, poate însemna: dispariţie, extincţie, distrugere, transformare, exterminare sau moarte. La rândul său, termenul „lume” poate avea sensul de: umanitate, omenire, civilizaţie, creştinism, islam, Univers, Pământ (planetă) sau grup de oameni. De aici, expresia „sfârşitul lumii” poate însemna transformarea umanităţii, extincţia rasei umane, distrugerea Pământului, eradicarea creştinismului, transformarea Universului, căderea civilizaţiei sau o schimbare semnificativă a condiţiilor de viaţă.

Ideea de sfârşit al lumii poate lua naştere din două surse independente: observaţia empirică şi revelaţia divină.

2. RĂDĂCINILE CREDINŢELOR FATALISTE

2.1. OBSERVAŢIA EMPIRICĂ CA RĂDĂCINĂ PSIHOLOGICĂ

Se va sfârşi lumea vreodată? Mediul înconjurător ne arată fără încetare că nimic nu durează la nesfârşit: plante, insecte, animale, oameni, râuri, munţi, planete, stele şi universul însăşi – totul este guvernat de legea succesiunii dintre existenţă şi inexistenţă. Este, deci, uşor şi întru totul rezonabil să crezi că lumea va înceta să existe la un moment dat. În reacţie la această stare a lucrurilor noi oamenii muncim, studiem, inventăm, construim, ne extindem, ne reproducem, ne

ajutăm unii pe alţii; unii sunt gata îşi dea viaţa pentru copii lor, în timp ce alţii se pregătesc expres pentru sfârşitul lumii – toate pentru ca în final să evităm cea mai mare frică: eşecul speciei. Posibilitatea de a pierde achiziţiile multimilenare sau de a dispărea ca specie este cel mai întunecat coşmar al nostru; chiar mai întunecat decât moartea personală.

Frica este unul dintre cele mai importante mecanisme de supravieţuire din lumea animală. Dar la fel este şi curiozitatea. Oamenii nu doar fug de pericol, ci se şi joacă cu el, îl studiază şi în ultimă instanţă ajung să îl manipuleze. Sfârşitul lumii nu este doar înfricoşător, ci şi fascinant. Nu este doar o sursă de stres, ci şi un instrument care satisface anumite nevoi. Conferă oamenilor senzaţia că îşi pot controla propriul destin. La fel ca magia sau basmele, perspectiva sfârşitului ajută omul să uite de griji; îl scoate din monotonia prezentului şi îl transpune, cel puţin pentru o scurtă perioadă de timp, într-un context spaţio-temporal ieşit din comun. Sfârşitul general conferă individului un sentiment de specialitate; îi crează impresia că, prin asistarea la un eveniment de o asemenea anvergură, destinul său nu este insignifiant.

Majoritatea mesajelor apocaliptice vorbesc despre prezent sau viitorul apropiat, plasând emiţătorul şi receptorul într-un context material posibil. Evenimentele curente, care pot influenţa subiecţii actuali, capătă o importanţă crucială. Fiecare generaţie de oameni crede că probleme sale sunt cele mai importante din toate timpurile. Pe măsură ce istoria curge fără întrerupere iar scenariile apocaliptice eşuează, generaţiile următoare se concentrează pe evenimentele contemporane lor, ignorând sau subestimând trecutul. În acest fel oamenii văd întotdeauna „semne" în timpurile lor iar sfârşitul lumii este un subiect mereu proaspăt.

Ideea unui apropiat sfârşit este deseori validată de către o aşa-zisă decădere universală: „lumea decade", „totul merge către mai rău", „nu mai este aşa de bine ca înainte", sau „lumea s-a făcut mai rea".[1] În zoroastrianism Zarathustra deplânge timpurile încontinuu decadente; în hinduism lumea actuală se află în *Kali Yuga*, a patra eră degenerată; sau în religiile avraamice Dumnezeu a resetat lumea printr-un potop universal ca pedeapsă pentru decăderea umanităţii. Şi totuşi, toate religiile asociază răul cu imoralitatea şi dezordinea, şi binele cu moralitatea şi ordinea. Dacă lumea într-adevăr devine mai rea în termeni de moralitate, acest lucru s-ar reflecta într-o dezordine crescândă pe plan material. În timp ce este adevărat că umanitatea a suferit suişuri şi coborâşuri, ea devine din ce în ce mai ordonată. Aceasta înseamnă că idee unui declin al lumii nu are nimic de-a face cu o efectivă

decădere a timpurilor, ci cu decăderea celui care emite o asemenea judecată. Acesta vine de obicei din partea persoanelor în vârstă care nu au nicio idee despre istorie, nu mai sunt în putere şi cărora viitorul nu le mai poate aduce decât mai multă slăbiciune şi suferinţă. Orice schimbare nu poate fi decât în rău pentru că doar zilele tinereţii lor au fost promiţătoare. Se plasează o eră de aur în trecut, se condamnă prezentul decadent şi se imaginează un viitor şi mai sumbru.[2] Tot ce este nou este rău şi doar ceea ce este vechi este bun. Vechimea, sau testul timpului, este văzută şi promovată ca o dovadă irefutabilă a corectitudinii şi legitimităţii. În acest fel la nivel de mase tradiţii şi credinţe absurde continuă să fie practicate doar pentru că au susţinerea a sute sau mii de ani de existenţă.

2.2. MANIFESTAREA DIVINĂ CA RĂDĂCINĂ TEOLOGICĂ

Conceptul religios de sfârşit al lumii poate fi găsit în cadrul culturilor care au conţinut un mit al creaţiei universale. Mitul naşterii lumii şi mitul morţii lumii sunt antagonice şi au fost construite pe tiparul străvechi al bătăliei dintre ordine şi haos, bine şi rău, lumină şi întuneric, viaţă şi moarte. Ele au exprimat ideea de dualitate universală şi totodată au fost instrumente prin care societăţile umane au încercat să confere un cadru de înţelegere curgerii timpului.

Indiferent de religie, evenimentul sfârşitului nu se consumă pur şi simplu, din neant şi total neaşteptat. El este o etapă din destinul omenirii. În mitologia nordică europeană totul a venit din haos, inclusiv zeii, care la rândul lor au creat umanitatea. Dar, datorită decăderii lumii şi expansiunii răului, o luptă finală între bine şi rău va duce la începutul unui nou ciclu al existenţei umane. În mitologia chineză, care conţine mai multe mituri ale creaţiei, lumea a fost creată prin ordonarea haosului de către zeii primordiali; dar într-o zi dragonii care trag Soarele într-un car se vor îmbăta şi, nemaiputând să-l tragă, timpul se va opri. Mitologia persană spune că lumea a fost creată prin lupta zeilor buni cu zeii răi, iar la sfârşitul timpurilor lumea va fi purificată printr-o luptă finală între cele două tabere. Potopul lui Noe, care este tot un sfârşit al lumii, îl întâlnim în mitul sumero-acadian al lui Ghilgameş.[3] Romanii au fost obsedaţi de minuni, prevestiri şi semne, şi au crezut că civilizaţia a început odată cu ei şi tot cu ei se va şi termina. Conform legendei, 12 vulturi magici trimişi de zei i-au revelat lui Romulus, care a ucis pe fratele său

Remus, locul unde să fondeze oraşul Roma. Calendarul roman a avut ca punct de start întemeierea Romei, anul 1 *Ab urbe condita* (care înseamnă „de la întemeierea oraşului"), corespondent cu 753 î.Hr. în calendarul modern. Dar vulturii au simbolizat de asemenea cele 12 *saecula* (generaţii) de existenţă ai oraşului, după care urma să fie distrus de către zei.[4]

Dispariţia civilizaţiilor şi religiilor a dus la o dispariţie subsecventă a scenariilor referitoare la sfârşitul lumii. Iar începând din secolul al VII-lea ideea de sfârşit al lumii a fost propagată în principal de către religiile avraamice.

Note

Capitolul II
FUNDAMENTUL TEOLOGICO-ESCATOLOGIC

1. RĂDĂCINA ESCATOLOGICĂ AVRAAMICĂ

Avraam este părintele credinţelor monoteiste ale iudaismului, creştinismului şi islamului.[5] Conform cărţii biblice a Genezei, Avram a fost parte din a zecea generaţie de la Noe şi din a 20-a de la Adam, primul om creat de Dumnezeu. Căpetenie de trib din Epoca Fierului, Avram a fost îndemnat de către Dumnezeu să părăsească cetatea caldeeană Ur Kaśdim şi să se îndrepte către Canaan. În Canaan Avram a făcut un legământ cu Dumnezeu: în schimbul recunoaşterii lui Iahve ca dumnezeu, el a fost binecuvântat cu ţinuturi şi descendenţi nenumăraţi (Geneza 17:2-9), în timp ce numele său a fost schimbat de către Dumnezeu din „Avram” în „Avraam”, care înseamnă „tatăl multor popoare” (Geneza 17:5).[6] Aşa a început istoria monoteismului avraamic.

Iudaismul, creştinismul şi islamul sunt denumite generic „religii avraamice” datorită rolului crucial pe care Avraam îl deţine în cărţile lor sfinte şi pentru că împărtăşesc următoarele caracteristici:

(1) Monoteismul: slăvesc un dumnezeu exclusiv, cunoscut după nume diferite.

(2) Texte sfinte: se bazează pe un corp de texte considerate a fi Cuvântul lui Dumnezeu, sacre şi infailibile, care au ca scop să informeze oamenii despre voinţa divină.

(3) O orientare etică: omul trebuie permanent să aleagă între bine şi rău.

(4) Dualitatea existenţei umane: fiinţa umană este formată din corpul material, care moare, şi sufletul, care rămâne viu după moarte şi poartă esenţa persoanei.

(5) Ierusalimul: este considerat un loc sfânt.

(6) Tradiţie profetică: Dumnezeu ghidează umanitatea prin revelaţii şi profeţi. Dar fiecare religie respinge revelaţiile şi profeţii religiilor subsecvente.

(7) Mijlocitor profetic: fiecare religie are în centrul său un agent (mijlocitor) care a comunicat mesajul divin către umanitate. Pentru evrei Moise a vorbit cu Iahve şi a scris Torah. Pentru creştini viaţa, învăţăturile, jertfa şi învierea lui

Iisus Hristos sunt fundamentul Noului Testament. Iar musulmanii cred că Mohammed a primit revelaţia Coranului de la Dumnezeu prin intermediul Arhanghelului Gabriel.

(8) O viziune a sfârşitului lumii (escatologie): va exista un moment viitor când intervenţia divină va întrerupe cursul istoric.

Escatologia este ramura teologică care se ocupă cu studiul evenimentelor finale ale omenirii. Ea are ca obiect de cercetare nu doar evenimentul sfârşitului lumii, ci şi evenimentele relaţionate acestuia. Escatologia nu este o caracteristică a religiilor avraamice; orice religie care vorbeşte despre sfârşitul lumii are propria sa escatologie.

Fiecare escatologie avraamică s-a născut împreună cu religia din care face parte, şi fiecare dintre cele trei religii a dezvoltat un scenariu escatologic propriu. Iudaismul şi escatologia iudaică au apărut primele, cândva în Epoca Bronzului. În secolul I d.Hr. creştinismul şi-a format propria escatologie preluând elemente din doctrina iudaică. Iar şase secole mai târziu islamul a conceput o escatologie bazată pe idei creştine şi iudaice. Datorită asemănărilor şi ciocnirilor culturale care au avut loc de-a lungul secolelor, numeroase teorii apocaliptice creştine fac referire la natura şi evoluţia celorlalte două religii. De aceea, cunoaşterea principiilor şi escatologiilor celor trei religii este vitală pentru a înţelege cauzele care au provocat manifestări apocaliptice creştine.

2. ESCATOLOGIA IUDAICĂ

2.1. ELEMENTELE FUNDAMENTALE: SCRIPTURILE ŞI IAHVE

Iudaismul este fundamentat pe scriptura iudaică (Tanakh sau Textele Masoretice), care este formată din scrierile lui Moise, scrierile profeţilor, psalmişti şi alte scripturi canonizate. Tanakh este un acronim ebraic format din iniţialele principalelor sale subdiviziuni: *Torah* („T”, care înseamnă „Învăţăturile”), *Nevi'im* („N”, care înseamnă „Profeţii”), şi *Ketuvim* („K”, care înseamnă „Scrierile”) – TaNaKh. Tanakh-ul este complementat de către lucrări profetice precum Mishnah şi Gemara, care împreună formează Talmudul. Părţi din Tanakh sunt încorporate sub diferite forme în scriptura creştină.[7]

Iudaismul este monoteistic. Dumnezeu este unic, invizibil, nonfizic, noncorporal şi etern. Scripturile iudaice se referă la Fiinţa Supremă în multe feluri: Iahve (Yahve, Yahweh), Elohim, Adonai, Shekhinah sau Zebaot. Primul nume este cel mai des folosit.[8] „Iahve” este numele personal al divinităţii unice şi adevărate, care a vorbit cu Avraam şi Moise, a dezrobit pe poporul lui Israel din Egipt, a dat cele zece porunci şi S-a relevat pe Sine în nenumărate rânduri. Cea mai simplă şi mai uzuală descriere a lui Iahve enumeră proprietăţile Sale de omnipotenţă (putere absolută), omniscienţă (cunoaştere absolută) şi omnibunăvoinţă (bunătate absolută).[9] Cele trei proprietăţi au fost preluate parţial de către creştinism, în sensul că atributul omnibunăvoinţei a fost înlocuit cu cel al omniprezenţei (Dumnezeu este prezent peste tot şi parte din toate câte există).

În centrul crezului iudaic stă ideea că dintre toate popoarele lumii Israelul a fost ales de către Iahve să primească daruri spirituale şi materiale. Iudaismul este singura şi adevărata formă de slăvire primită de către Moise de la Iahve; Palestina este bucata de pământ pe care israeliţii au reuşit să o cucerească cu ajutorul lui Iahve; inima Palestinei este oraşul sfânt Ierusalim; înăuntrul Ierusalimului se află Templul lui Solomon, unde preoţii au adus sacrificii animale în cinstea lui Iahve; şi în final, înăuntrul Templului se află Chivotul Legământului, dovada palpabilă că poporul evreu are un destin special. Aşadar, soarta poporul evreu, Palestina, Ierusalimul, Templul lui Solomon şi Chivotul Legământului sunt obiectele-cheie ale iudaismului şi ale escatologiei iudaice. Toate acestea au avut un rol major în istoria evreilor şi ele vor avea de asemeena un rol important în evoluţia omenirii în apropierea sfârşitului lumii.

2.2. PUNCTUL CENTRAL AL ESCATOLOGIEI IUDAICE: VENIREA LUI MESIA

Întreaga escatologie iudaică gravitează în jurul unui eveniment unic şi viitor: venirea lui Mesia.[10] Termenul „mesia” (ebraică romanizată: *mashiah*) are o arie foarte largă de semnificaţii. Scripturile iudaice l-au folosit pentru a descrie regi şi preoţi care au fost unşi cu untdelemn conform Exodul 30:22-25. „Mesia” înseamnă în mod literal „a fi acoperit cu untdelemn, uns”. Din punct de vedere escatologic Mesia va fi

un viitor rege evreu care va conduce lumea întreagă la sfârşitul timpurilor.[11]

Conceptul escatologic de Mesia a luat naştere în Iudaism în timpul robiei egiptene şi afirmarea profetică a lui Moise. Moise a profeţit despre venirea lui Mesia dar, prin dezrobirea şi conducerea israeliţilor în Canaan, el a devenit în mod involuntar un model brut şi un precursor al lui Mesia. Datorită lui Moise israeliţii au ajuns să-l imagineze pe Mesia ca pe un lider ce se ridică dinăuntrul poporului, acaparează puterea politică, eliberează Israelul de sub orice dominaţie şi îl duce pe culmile gloriei.

Un alt model mesianic s-a ridicat în timpul robiei babiloniene: Cirus cel Mare, regele Persiei. După ce a cucerit Imperiul Babilonian în 539 î.Hr., Cirus i-a eliberat pe evrei, le-a permis să se întoarcă în Canaan şi să reconstruiască Templul lui Solomon, în prealabil distrus de către babilonieni (Ezra 1:1-4, 2, 4-5; 2 Cronici 36:22-23; Daniel 9:1-2). Cirus a fost un non-evreu. Dar prin acţiunile sale el a căpătat o alură mesianică şi a consolidat conceptul mesianic început de către Moise (Isaia 45).

Momentul venirii lui Mesia este un secret divin (Daniel 12:9) şi orice încercare de a-l determina este un păcat.[12] Dar de fiecare dată când au trecut prin timpuri întunecate şi de încercare evreii şi-au îndreptat speranţele şi aşteptările către salvatorul promis. În timpul dominaţiei romane a existat o inflaţie de indivizi dornici să-şi asume rolul de Mesia. Pe lângă binecunoscutul Iisus Hristos, *status-quo*-ul a fost pus sub semnul întrebarii şi de către Profetul Samaritean, Teuda, Iuda Galileeanul[13] sau Profetul Egiptean. Risipirea poporului evreu şi distrugerea Templului Sfânt au avut loc tot din cauza manifestărilor mesianice. În 66 d.Hr. Menahem a condus o răscoală ce a alungat dominaţia romană din Ierusalim. Patru ani mai târziu generalul Titus a lansat contraofensiva. Rezistenţa iudaică a fost repede înfrântă şi, pentru a pedepsi cum se cuvine pe insurgenţi, romanii au dat foc la cea mai mare parte din oraş, inclusiv la cel de-Al Doilea Templu.[14] Mai târziu, în 132 d.Hr., răscoala lui Simon bar Kokhba (care înseamnă „Fiul Stelelor” în aramaică) a dus la alungarea romanilor din Ierusalim pentru trei ani. În replică, romanii sub Hadrian au măcelărit peste jumătate de milion de insurgenţi, au renumit provincia „Palestina” (după *Philistia*, vechiul duşman al israeliţilor), au distrus obiectele de cult iudaice, au executat preoţii, au interzis evreilor să mai intre în Ierusalim şi i-au risipit pe teritoriul imperiului.[15]

La ora actuală imaginea iudaică a lui Mesia încorporează inspiraţia divină a lui Moise, talentele militare ale

lui David şi Cirus şi ingeniozitatea politică şi economică a lui Solomon. Cele mai multe dintre detaliile referitoare la Mesia, ce va face şi ce se va realiza în timpul domniei sale, se găsesc înăuntrul Tanakh-ului, în Isaia şi în alţi profeţi: va deveni un model pentru întreaga lume (Isaia 2:4); întreaga lume va slăvi pe Iahve (Isaia 2:17); va fi un descendent al regelui David (Isaia 11:1) şi al regelui Solomon (1 Cronici 22:8-10); toţi israeliţii se vor întoarce în ţara de origine (Isaia 11:12); moartea, foametea şi boala vor fi eradicate (Isaia 25:8); toţi cei morţi se vor ridica la viaţă (Isaia 26:19); Mesia va face pe evrei preoţii lui şi aceştia vor ghida spiritual pe toţi oamenii (Zaharia 8:23); oraşele ruinate ale lui Israel vor fi reclădite (Ezechiel 16:55); Templul Sfânt va fi reconstruit şi sacrificiile de animale vor fi reluate (Ezechiel 40); sau Mesia va face locuri sterpe în abundente şi prospere (Ezechiel 36:29-30).

2.3. VIAŢA DE APOI ŞI TRANSMIGRAŢIA SUFLETELOR

Viaţa de apoi în iudaism se referă deopotrivă la viaţa de după moarte cât şi la Era Mesianică – după cum este numită domnia lui Mesia. În ale sale „Cele 13 principii ale credinţei” Maimonides spune că sufletele celor morţi au o existenţă spirituală în Grădina Edenului sau Purgatoriu până la venirea lui Mesia şi învierea corpurilor. Era Mesianică va contopi planul spiritual şi planul material iar oamenii vor comunica direct cu Iahve, însă nu este clar ce categorie de oameni vor fi înviaţi şi ce se va întâmpla cu sufletele celor neînviaţi. Un răspuns parţial este oferit de către Kabbalah, care vorbeşte despre transmigrarea sufletelor – un fel de reîncarnare care nu este nici automatică, şi nicio pedeapsă pentru păcat aşa cum este înfăţişată în unele concepţii estice. Mai degrabă se concentrează pe procesul individual de îndreptare. Fiecare suflet de evreu este reîncarnat până când îndeplineşte toate principiile morale arătate în Torah.[16] La fel, sufletele nonevreilor drepţi pot fi asistate în timpul ciclului pentru a îndeplini Cele Şapte Legi ale lui Noe.[17] Ciclurile sufletului reprezintă o expresie a compasiunii divine, o nouă şansă de mântuire şi un acord ceresc cu sufletul individual de a descinde din nou.

Deşi sufletul uman este nemuritor şi supravieţuieşte morţii fizice a corpului, iudaismul se concentrează pe importanţa vieţii pământeşti actuale, şi nu pe o răsplată viitoare. Conform învăţatului medieval Isaac Luria, la începutul Creaţiei emanaţiile lui Iahve au invadat toate lumile

posibile, până când au ajuns la capăt în lumea noastră fizică ca „scântei” divine. Revelaţiile divine sub forma scripturilor au menirea de a ghida fiecare scânteie (suflet uman) să se reîntoarcă către sursa originară (Iahve) pentru a se reîntregi. Când toate scânteile vor fi îndeajuns de apropiate de Iahve va începe Era Mesianică. Astfel, teologia iudaică acordă semnificaţie şi importanţă cosmică fiecărei vieţi individuale, deoarece fiecare dintre noi are sarcini pe care numai el însuşi le poate duce la îndeplinire. Utopia escatologică va fi numai în lumea materială, cea mai de jos, deoarece tărâmul material este la marginea Creaţiei iar Era Mesianică reprezintă împlinirea scopului Creaţiei în lumea materială.[18]

3. ESCATOLOGIA CREŞTINĂ

3.1. ELEMENTELE FUNDAMENTALE: BIBLIA ŞI TRINITATEA

Creştinismul a luat fiinţă în secolul I d.Hr. în provincia romană Palestina prin învăţăturile şi acţiunile lui Iisus Hristos. Dat fiind că Hristos şi primii creştini au fost etnici evrei, creştinismul a fost văzut iniţial ca o ramură radicală a iudaismului. De altfel, o bună parte din iudaism a fost absorbit de către creştinism, şi în acest fel cele două au devenit religii înfrăţite. Torah a devenit parte din Biblie şi în subsecvent creştinii au devenit succesorii spirituali ai lui Avraam.

Biblia este cartea sfântă care stă la baza doctrinei creştine. Biblia a luat o formă foarte apropiată de cea în care se prezintă astăzi în 363 d.Hr. la Laodicea, Phrygia. Cu această ocazie sinodul a triat toate textele religioase disponibile în două categorii: scrieri canonice, care au fost acceptate de către biserică şi în consecinţă trebuie să fie urmate, şi scrieri apocrife, care au fost respinse şi trebuie să fie ignorate. Toate scrierile declarate canonice au fost adunate într-o singură carte denumită generic „Biblia” (greacă romanizată: *biblos* – „carte”), „Cuvântul lui Dumnezeu” sau „Sfânta Scriptură.”

Biblia este împărţită în două părţi: Vechiul Testament şi Noul Testament. Vechiul Testament este în mare parte compus din scripturile ebraice (Tanakh şi Textele Masoretice), în timp ce Noul Testament cuprinde patru relatări despre viaţa şi învăţăturile lui Iisus Hristos (evangheliile), o descriere narativă a vieţilor şi lucrărilor apostolilor lui Iisus (Faptele

Apostolilor), alte scrieri ale apostolilor (epistolele), şi o scriere profetică (Apocalipsa). Raportul dintre cele două testamente este unul de completare şi subordonare. Dat fiind faptul că Hristos a venit ca Mesia, învăţăturile Lui sunt deasupra tuturor celorlalte porunci şi anulează toate preceptele contrarii ale legii mozaice. Relaţia dintre Vechiul şi Noul Testament este un simbol al înlocuirii iudaismului de către creştinism în postura unui Nou Israel. Termenul „testament" reflectă legământul lui Dumnezeu cu poporul evreu încheiat prin Moise în Vechiul Testament şi legământul încheiat de Iisus Hristos cu Biserica Creştină în Noul Testament.

Iisus Hristos este figura centrală a Bibliei. Vechiul Testament anunţă venirea sa[19], în timp ce Noul Testament relevă viaţa şi învăţăturile sale. Iisus Hristos mai este ocazional numit „Fiul lui Dumnezeu", „Mesia", „Mântuitorul" sau „Domnul". „Iisus" (sau Isus) este un prenume evreiesc care are semnificaţia de „Mântuitor" sau „Domnul care mântuie" (Matei 1:21). Pe de altă parte, „Hristos" (sau Christos, Cristos, Crist, Hrist) provine de la cuvântul grecesc *Christós* (greacă romanizată), echivalentul cuvântului ebraic „Mesia". Datorită faptului că textele Noului Testament au fost scrise în principal în greacă,[20] în loc de „Iisus Mesia" creştinii spun Iisus Hristos. De asemenea, numele „Hristos" este rădăcina cuvintelor „creştin", care înseamnă „cel care crede în învăţătura lui Hristos", şi „creştinism", care înseamnă ansamblul denominaţiunilor care îşi bazează doctrinele pe persoana şi învăţăturile lui Iisus Hristos.

Similar iudaismului şi islamului, dogma creştină descrie Fiinţă Supremă cu ajutorul a trei atribute: omnipotenţă (poate face orice), omniprezenţă (el este prezent peste tot şi parte din tot ceea ce este) şi omniscienţă (el cunoaşte totul). Totuşi, creştinismul este o religie monoteistă, dar nu la modul absolut. Iisus Hristos este în acelaşi timp mesagerul lui Dumnezeu şi Dumnezeu. Dumnezeu s-a făcut om în persoana lui Iisus Hristos, a dus o viaţă fără de păcat, a fost crucificat pentru mântuirea lumii, a murit şi a fost îngropat; a înviat a treia zi, s-a ridicat la Cer şi „s-a aşezat la dreapta lui Dumnezeu" cu promisiunea de a veni pentru a doua oară pe pământ. Creştinii se roagă lui Iisus, slăvesc pe Iisus şi folosesc învăţăturilor Sale deoarece aceasta este crezută a fi calea către mântuire.

Credinţa în Iisus ca Fiu al lui Dumnezeu şi deopotrivă Dumnezeu s-a dezvoltat în formula modernă a Trinităţii (lat. *trinitas* – triadă). Dumnezeu este o singură entitate, o unitate, unic în natura Lui, dar întreit în fiinţa Sa. Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu-Fiul şi Dumnezeu-Sfântul-Duh formează Sfânta

Treime.[21] Această imagine a lui Dumnezeu a fost stabilită oficial în cadrul conciliilor ecumenice de la Niceea (325 d.Hr.) şi Constantinopol (381 d.Hr.), şi de atunci a rămas practic neschimbată.[22]

3.2. PUNCTUL CENTRAL AL ESCATOLOGIEI CREŞTINE: A DOUA VENIRE A LUI IISUS HRISTOS

Cea mai mare parte din doctrina creştină a fost concepută în timpurile întunecate ale persecuţiei romane şi Evului Mediu. De aceea, poziţia creştină dominată înfăţişează o ordine umană profund şi fără speranţă greşită, decadentă, peste puterile umane de corectare.

Conform Genezei, ordinea existentă s-a născut din păcat. Când Adam şi Eva, oamenii primordiali, au muşcat din fructul cunoaşterii şi au nesocotit cuvintele lui Dumnezeu, ei au săvârşit un păcat şi au fost alungaţi din Paradis pe Pământ. De atunci, viaţa umană este un conflict neîncetat între bine şi rău iar lumea ca întreg decade şi se îndreaptă către autodistrugere. Dar Dumnezeu, deoarece îşi iubeşte creaţia, a conceput un plan pentru salvarea umanităţii. Primul pas în această direcţie s-a realizat prin Avraam, Moise şi alegerea israeliţilor ca popor ales. Al doilea pas a fost Prima Venire a lui Hristos şi stabilirea Bisericii. Al treilea pas se va realiza în viitor prin a A Doua Venire a lui Hristos. Iar al patrulea şi cel din urmă mare pas se va înfăptui prin distrugerea şi refacerea totală a umanităţii.

Evenimentul celei de-A Doua Veniri a lui Hristos mai poartă şi numele de „Parousia" (greacă romanizată: *Parusia*) sau „Advent" (lat. *Adventus*); ambele cuvinte înseamnă „venire" sau „prezenţă" (vizibilă). Parousia nu aduce distrugerea lumii, ci o schimbare radicală a ei. Iisus se va coborî din cer pentru a pune capăt ordinii umane existente şi pentru a începe o nouă ordine mondială numită „Mileniul". În evanghelii Iisus nu face distincţie între A Doua Sa Venire şi sfârşitul lumii, referindu-se la ambele prin expresia „vremurile din urmă". De aceea, creştinii cred că sfârşitul lumii şi Parousia sunt unul şi acelaşi lucru. Cu toate acestea, conform cărţii Apocalipsa sfârşitul lumii este un proces de lungă durată format din mai multe sub-evenimente: începe cu A Doua Venire a lui Hristos, continuă cu biruinţa asupra Fiarei (Apocalipsa 19), biruinţa asupra Balaurului, stabilirea Împărăţiei Mileniale sub conducerea lui Hristos şi legarea Balaurului, trecerea celor 1.000 de ani şi dezlegarea Balaurului

pentru a înşela Neamurile pentru a se întoarce împotriva lui Dumnezeu în Bătălia Armaghedonului, Judecata de Apoi (Apocalipsa 20), şi în final înlocuirea lumii vechi cu cerul şi pământul cel nou pentru eternitate (Apocalipsa 21).

În final, la fel ca în iudaism, momentul sfârşitului este un secret divin şi orice încercare de a-l determina este contestată categoric: „Dar despre ziua aceea şi despre ceasul acela nu ştie nimeni, nici chiar îngerii din ceruri, ci numai Tatăl Meu.” (Matei 24:36). Pe de altă parte, Biblia spune că Iisus Hristos se va întoarce în acelaşi loc, Ierusalim, şi la fel ca atunci când s-a înălţat la Cer (Fapte 1:9-11).

3.3. SEMNELE SFÂRŞITULUI

Apocalipsa lui Ioan este ultima şi singura carte în totalitate profetică din Noul Testament. Tema sa principală este sfârşitul lumii. Despre Apocalipsa se crede că a fost scrisă înspre sfârşitul secolului I, când creştinismul a fost puternic persecutat de către autorităţile romane. Scribul cărţii este în mod tradiţional identificat cu apostolul Ioan, în timp ce autorul ei este Iisus Hristos (Apocalipsa 1:11,17-18).

Cuvântul „apocalipsa” vine din grecescul (romanizat) *apokalypsis* (*apo* – „departe”; *kalyptein* – „descoperirea”), tradus în mod obişnuit ca „dezvăluire” sau „revelaţie”.[23] Aşadar, numele ultimei cărţi biblice Bibliei relevă tema sa principală şi scopul scrierii sale: descrierea mistică a viitorului (Apocalipsa 1:1). În cultura modernă cuvântul „apocalipsa” este însă sinonim cu „catastrofă” sau cu sfârşitul lumii. Acest lucru se datorează faptului că, pe lângă cartea de la finalul Bibliei, cuvântul „apocalipsa” este folosit pentru a desemna şi perioada de timp înăuntrul căreia se înfăptuiesc evenimentele descrise în Cartea Apocalipsei. În loc de „Vine sfârşitul!”, oamenii deseori spun „Vine apocalipsa!” sau „Judecata este la uşă!” sau „Se apropie Armaghedonul!”.

Evenimentele şi entităţile care preced sfârşitul lumii sunt deseori numite „semnele sfârşitului” sau „semnele vremurilor”. Semne ale sfârşitului sunt descrise deopotrivă în Cartea Apocalipsei cât şi în alte cărţi ale Noului Testament. Scopul semnelor timpului este să amintească omenirii de Parousia. Textele profetice sunt dominate de un ton pesimist, vorbind în principal despre dureri, suferinţe, imoralitate, foamete, moarte, războaie sau catastrofe. De aceea, expresia „semnele timpului” are sens de anormal, negativ, rău sau catastrofal.

Textele profetice fac referiri la o multitudine de evenimente, entităţi şi acţiuni, care sunt menţionate fie la modul general (precum războaie), fie la modul explicit (precum Antihristul). Prin prisma rolului în desfăşurarea generală, entităţile şi evenimentele apocaliptice au o importanţă mai mare sau mică. Cercetarea escatologică s-a concentrat întotdeauna asupra următoarelor semne pământeşti majore: Antihristul (Apocalipsa 13), Babilonul cel mare (Apocalipsa 17-18) şi Mileniul (Apocalipsa 20).

3.3.1. Antihristul

Conform perspectivei creştine dominante, spre sfârşitul timpului omenirea va suferi un proces de decădere nemaivăzută, care va culmina cu apariţia lui Antihrist (sau Anticrist), tiranul suprem. Păcatul va fi aşa de puternic înrădăcinat în societatea umană încât va fi necesară intervenţia divină – A Doua Venire a lui Hristos – pentru restabilirea ordinii şi salvarea lumii de la distrugere.

Antihristul este o entitate fascinantă. Puterea sa incredibilă, întunecimea sa înfricoşătoare şi rolul major pe care îl va avea în istorie au inflamat imaginaţia teologilor şi au hrănit nenumărate speculaţii. Antihristul este de departe cea mai studiată entitate apocaliptică deoarece apariţia sa precede A Doua Venire a lui Hristos, soarta lui este să fie învins de către Hristos, iar Cartea Apocalipsei oferă numărul 666 ca indiciu pentru identificarea sa (Apocalipsa 13:18).

Antihristul este creaţia (copilul) lui Lucifer (2 Tesaloniceni 2:9), arhanghelul căzut care s-a răsculat împotriva lui Dumnezeu la începutul timpurilor. Scopul lui Antihrist este să nege autoritatea şi existenţa lui Dumnezeu, să convingă lumea să îmbrăţişeze păcatul şi să devină singura autoritate divină şi pământească. În timp ce Iisus Hristos a cucerit lumea prin iubire şi libertate de alegere, Antihrist o va supune prin constrângere şi frică (Apocalipsa 13:15-16). Dumnezeu-Tatăl a trimis pe Dumnezeu-Fiul să salveze lumea prin jertfă şi adevăr, Lucifer va trimite pe Antihrist să distrugă lumea prin egoism şi minciună (Ioan 8:44-45). Şi în timp ce Hristos a venit să reprezinte pe Dumnezeu, Antihrist se va reprezenta pe sine (Ioan 5:43).

Textele biblice folosesc termenii „antihrişti" şi „antihrist" (sau „Antihrist", cu majusculă). Când este folosit la singular, cuvântul „antihrist" (1 Ioan 2:18-22) desemnează o entitate singulară descrisă în detaliu în Apocalipsa 13. Textele biblice şi lucrările teologice mai numesc progenitura lui Lucifer „Fiul Pierzării", „Potrivnicul", „Omul Fărădelegii" sau

„Fiara" (Apocalipsa 11:7; 13:1). Toate numele alternative şi descrierile denotă relaţia de antagonie dintre Antihrist şi Iisus Hristos (2 Tesaloniceni 2:3-4). În schimb, când se foloseşte în formă plurală, „antihrişti" este un nume generic pentru toţi cei care, la fel ca adevăratul Antihrist, influenţează negativ cursul istoriei folosindu-se de putere armată şi politică.

Se crede că Antihristul îl va imita pe Hristos şi în consecinţă va fi un om cu o influenţă globală. Dar de-a lungul istoriei termenul „antihrist" a fost aplicat şi unor sisteme de idei, credinţe politice şi religioase, ţări sau organizaţii. Tradiţia creştină spune că Antihristul se va deghiza în Mesia cel aşteptat de evrei. Mesia evreu este destinat să instaureze Era Mesianică (nu se ştie cum), să conducă lumea şi să promoveze iudaismul. Dar iudaismul nu recunoaşte pe Hristos ca pe Fiu al lui Dumnezeu. De aici, un lider mondial care contestă divinitatea lui Hristos este imaginea perfectă a Antihristului creştin (1 Ioan 2:22). Interesant este că escatologia iudaică medievală vorbeşte despre Armilus, un rege fals care chinuie poporul evreu la sfârşitul timpurilor şi este omorât de Mesia.[24] În *Sefer Zerubbabel* („Apocalipsa lui Zerubbabel"), un text apocrif din secolul al VII-lea, Armilus este arătat ca o progenitură a lui Satan şi a unei fecioare. El trebuia să fie omorât de către Mesia într-o luptă finală în 1058 d.Hr., după care Era Mesianică urma să fie instaurată.[25]

Apariţia Antihristului se află în legătură directă cu semnele apocaliptice ale apostaziei şi ale necazului cel mare. Primul, apostazia (lat. *apostasia* – părăsire), înseamnă „lepădare de credinţă" şi se referă la o perioadă incomparabilă de degradare morală caracterizată prin indiferenţă vizavi de preceptele religioase, egoism, exces de mâncare şi băutură, perpetuarea nedreptăţii şi necumpătării, idolatrie sau orice alte practici păcătoase. Nu este clar dacă apostazia este un produs al acţiunilor Antihristului sau se instalează dinainte, pregătind de fapt apariţia lui (2 Tesaloniceni 2:3). Deoarece nu are nicio referinţă spaţio-temporală, imaginea apostaziei a fost folosită deseori ca o unealtă propagandistică. La vremea Marii Schisme ortodoxismul a văzut apostazia în catolicism, şi *viceversa*. Protestanţii Reformei au văzut apostazia în catolicism şi papistăşie, în timp ce catolicii au perceput apostazia în Reformă şi protestantism. Începând cu secolul al XVII-lea apostazia a fost văzută în propagarea ateismului şi emanciparea ştiinţei de sub tutela religiei. Astăzi, preoţi şi pastori blestemă lumea pentru aşa-zisul faliment spiritual adus de către prosperitatea economică (Matei 24:37-39), în timp ce sectele fanatice proclamă apostazia lumii de afară pentru a pune în valoare propria sfinţenie. Dar, realistic vorbind,

întotdeauna a existat o efervescenţă religioasă, cu oameni care au încetat să creadă şi oameni care au început să creadă.

Necazul cel mare se referă la un cadru temporal înăuntrul căruia omenirea va suporta cele mai grele condiţii de existenţă: „Căci atunci va fi un necaz aşa de mare, cum n-a fost niciodată de la începutul lumii până acum şi nici nu va mai fi.” (Matei 24:21). Părerile vizavi de necazul cel mare au variat de-a lungul timpului. În primele patru secole s-a crezut că se referă la persecuţiile romane. În secolul al XVI-lea protestanţii au identificat apostazia cu doctrinele corupte ale catolicismului şi necazul cel mare cu persecuţia de o mie de ani a celor care s-au opus tiraniei papale. Iar în timpul Contra-Reformei Catolice s-a stabilit că necazul cel mare este consecinţa apostaziei; el desemnează domnia viitoare a lui Antihrist, chiar înainte de A Doua Venire, înăuntrul căreia credinţa oamenilor va fi pusă la cea mai grea încercare.

3.3.2. Babilonul cel mare

Babilonul cel mare, sau Prostituata babilonică, este o figură alegorică a răului menţionată în capitolele 17 şi 18 din Cartea Apocalipsei. Babilonul cel mare stârneşte interesul exegeţilor pentru că se află în relaţie strânsă cu Antihrist (fiara din mare) şi este una dintre entităţile apocaliptice cel mai clar descrise. În primul rând, Babilonul cel mare se referă la o cetate, la un regat, sau la ambele; nu numai că în Apocalipsa 14 şi 18 Babilonul cel mare este numit “cetatea cea mare”, dar există şi multe similarităţi textuale între Babilonului apocaliptic şi Babilonului istoric din Vechiul Testament (Isaia 13:19, 21:9 sau Ieremia 25:12-17). În al doilea rând, Babilonul cel mare va avea o influenţă mondială: „a făcut pe toate Neamurile să bea din vinul mâniei desfrânării ei!” (Apocalipsa 14:8). Şi în al treilea rând, Apocalipsa oferă un indiciu geografic privind Babilonul cel mare: „Cele şapte capete sunt şapte munţi pe care stă femeia.” (Apocalipsa 17:9).

Imaginea Babilonului apocaliptic a fost atribuită la mai multe oraşe sau regate de-a lungul timpului, pe baze mai mult sau mai puţin religioase, dar cele mai cunoscute exemple sunt Roma şi Ierusalimul.

În primele secole creştinii au crezut că profeţiile apocaliptice se împlinesc sub ochii lor. În consecinţă, Babilonul apocaliptic a fost văzut ca un simbol al Romei păgâne sau al Imperiului Roman. Înainte de Edictul de la Milano din 313 d.Hr., Roma a subjugat naţiunile Europei şi Asiei cu brutalitate, păgânism şi lăcomie, trimiţând la moarte zeci de mii de oameni. Aşa cum spune Apocalipsa, a fost o

entitate absurd de violentă şi beată de sângele martirilor.[26] Oraşul Roma, cel puţin în perioada de glorie a imperiului, s-a întins pe şapte coline (munţi). El a fost chiar cunoscut şi ca „oraşul de pe cele şapte coline”, în timp ce Apostolul Petru îl numeşte „Babilon” (1 Petru 5:13). Roma secolului I mai poate îndeplini rolul Prostituatei apocaliptice şi datorită acţiunilor pe care le-a întreprins faţă de poporul ales: a ocupat Palestina, a înrobit poporul evreu, a desfiinţat naţiunea şi religia iudaică, a distrus Ierusalimul şi Templul Sfânt în anul 70 şi a risipit pe evrei după înfrângerea ultimei revolte din 132 d.Hr..[27]

Dar Babilonul cel mare poate sta şi ca un simbol pentru Ierusalim. Un mare număr de profeţii din Vechiul Testament descriu Ierusalimul ca pe o prostituată spirituală pentru că a ucis profeţii lui Dumnezeu (Ieremia 2:20, 3:1-11; Ezechiel 16:1-43, 23 sau Isaia 1:21: „Vai, cetatea aceasta necredincioasă, cum a devenit o prostituată! Era plină de judecată, dreptatea locuia în ea, dar acum, ucigaşii!”). În Noul Testament Iisus şi apostolii mustră poporul lui Israel pentru acelaşi motiv: „Ierusalime, Ierusalime, cel care omori pe profeţi şi ucizi cu pietre pe cei trimişi la tine!” (Matei 23:34-37). Mai mult, evreii au crucificat pe Iisus Hristos şi au persecutat pe primii creştini – aspecte care par menţionate de către Ioan în Apocalipsa 11:8: „Şi trupurile lor moarte *vor zăcea* pe strada cetăţii celei mari, care spiritual este numită Sodoma şi Egipt, unde a fost crucificat şi Domnul nostru.” La fel ca Roma, oraşul Ierusalim este de asemenea aşezat pe şapte coline.[28] Şi, în timp ce Roma a fost văzută de către romani ca centrul material al lumii, Ierusalimul a fost văzut de către evrei drept centrul spiritual. Distrugerea Ierusalimului şi al Templului Sfânt în anul 70 pare să fie descris în mod simbolic prin prăbuşirea Babilonului din Apocalipsa 18. Ierusalimul este ca o mireasă infidelă care, deşi a fost divorţată şi aruncată afară pentru nemernicia ei, continuă să pretindă în mod fals că este regina planului spiritual. Ierusalimul pământesc, identificat cu Prostituata babilonică, reprezintă opusul noului Ierusalim ceresc, care este Biserica Creştină sau Mireasa lui Hristos din Apocalipsa 21:2.

În secolul al XVI-lea protestanţii au identificat din nou Prostituata babilonică cu Roma, dar de data aceasta pentru că este centrul Papalităţii şi al Bisericii Catolice. Pe lângă argumentul consacrat al „celor şapte coline”, catolicismul a fost văzut ca religia care a corupt naţiunile prin practici malefice precum venerarea sfinţilor, relicvelor şi icoanelor (idolatrie şi apostazie conform Apocalipsa 17:2; 18:3 şi 19:2). „Beţia” provocată de „sângele martirilor şi al sfinţilor” din Apocalipsa 17:6 a fost văzută ca o referire la Inchiziţie,

cruciade, ucideri şi atrocităţi realizate în mod fals în numele lui Dumnezeu. Iar influenţa globală a Babilonului cel mare din Apocalipsa 17:18 şi 18:3,11-13 a fost asociată cu influenţa catolicismului asupra Europei de Vest timp de mai bine de o mie de ani.

3.3.3. Mileniul

Milenarismul, milenialismul, milenarianismul (lat. *mille anno* – o mie de ani) sau chiliasmul (greacă romanizată: *chilia etē* – o mie de ani) este credinţa că între A Doua Venire şi Judecata Finală va exista o eră de aur de 1.000 de ani (Mileniul) în care Hristos va domni peste întreg Pământul. Perspectiva unui viitor Mileniu este exprimată în repetate rânduri în Apocalipsa 20: „Şi ei au înviat şi au domnit cu Cristos o mie de ani. Dar ceilalţi morţi n-au înviat până nu s-au sfârşit cei o mie de ani.” (Apocalipsa 20:4-5).[29]

Milenarismul nu este un concept exclusiv creştin. El se referă la orice credinţă socială, religioasă sau politică care susţine o transformare fundamentală şi aproape instantanee a societăţii în bine, fără o necesară limitare în timp. În cazul de faţă, Mileniul creştin este opusul perioadelor de rău şi suferinţă; înăuntrul acestui cadru temporal păcătoşii şi sfinţii vor fi clar delimitaţi, cu pedeapsă pentru primii şi răsplată pentru cei din urmă. Perspectivele creştine milenariste se împart în trei mari categorii: premilenarism, postmilenarism şi amilenarism.

Premilenarismul susţine că întoarcerea lui Hristos va fi precedată de către anumite semne precum propovăduirea evangheliei la toate naţiunile, apostazia, războaie sau apariţia lui Antihrist. La fel, A Doua Venire precede Mileniul, în timp ce Parousia şi Judecata de Apoi sunt două evenimente distincte, separate de către întinderea celor 1.000 de ani. Întoarcerea Domnului va fi urmată de către o perioadă de pace şi prosperitate chiar înainte de sfârşitul lumii, timp în care Hristos va domni fizic, direct şi personal. Împărăţia lui Dumnezeu este instalată *ex abrupto*, printr-un proces revoluţionar care întrerupe lanţul cauzalităţilor naturale şi istorice. Transformarea este rezultatul exclusiv al intervenţiei divine şi acţiunile umane nu au nicio influenţă asupra ei. Noua eră va aduce o prosperitate nemaiîntâlnită în societatea umană şi armonie în natură până la un aşa grad că deşertul va înflori ca un trandafir iar fiarele sălbatice vor fi îmblânzite. Răul va fi ţinut în frâu prin puterea şi bunătatea lui Hristos iar credincioşii vor fi înviaţi în corpuri glorificate. Dar, în ciuda acestor condiţii ideale, o parte dintre oameni nu vor fi

satisfăcuţi şi vor lansa o ultimă mare rebeliune împotriva lui Dumnezeu şi adepţilor Săi. Manifestarea finală a răului va fi suprimată de către Hristos iar apoi Judecata de Apoi va începe.

Postmilenarismul înfăţişează A Doua Venire ca ulterioară Mileniului, urmată imediat de Judecata de Apoi. Domnia lui Hristos (din timpul Mileniului) va fi spirituală prin intermediul Bisericii. Astfel, Regatul lui Dumnezeu se va instala pe măsură ce lumea se converteşte la creştinism şi un mediu general de prosperitate şi pace începe să-şi facă simţită prezenţa. Regatul lui Dumnezeu se instaurează progresiv, prin mijloace concrete omeneşti ca redeşteptarea religioasă sau reformele sociale. Oamenii au posibilitatea să lucreze asupra propriului destin şi la cursul umanităţii. Această concepţie presupune o evoluţie liniară şi o continuitate istorică între ce era înainte şi ce va fi după A Doua Venire. Întoarcerea lui Hristos este condiţionată de înfăptuirea anumitor evenimente pământeşti şi progresul umanităţii prin propriile puteri către un nivel de existenţă utopic. Mileniul se instalează, deci, după (*post-*) acest efort uman colectiv, astfel încât trecerea de la ordinea veche la cea nouă va avea loc aproape imperceptibil. Răul nu va fi eliminat, dar influenţa sa va fi semnificativ redusă. Toate problemele umanităţii vor fi rezolvate printr-o atitudine sănătoasă a indivizilor faţă de societate, natură şi Dumnezeu. Mileniul se va încheia prin Parousia, Armaghedon, învierea celor morţi şi Judecata de Apoi.

De-a lungul istoriei zeci de grupuri au încercat să implementeze propria viziune a vieţii milenare înăuntrul comunităţilor lor. Premilenarismul implică un risc de derivă sectară. Când membrii unui grup cred că sunt instrumente divine aceştia se izolează de societatea decăzută şi interpretează paranoic orice opoziţie. Atitudinea negativă faţă de societate poate lua forme extreme defensive, precum sinuciderea colectivă, sau ofensive, precum purificarea lumii prin crime în masă. Din contră, grupurile postmilenariste adoptă o poziţie pozitivă faţă de societate şi oferă un model de viaţă exprimat printr-un set de reguli respectate cu stricteţe, activităţi caritabile sau prozelitism nonagresiv. Totuşi, grupurile postmilenariste tind să acorde liderilor vizionari statutul de profet cu riscul unei dictaturi. În acest context rolul de profet semnifică mai degrabă capacitatea de a articula anumite interpretări biblice, şi nu neapărat revelaţii divine.

În sfârşit, amilenarismul neagă existenţa unui viitor Mileniu. Acesta este considerat a fi o metaforă a evoluţiei Bisericii, fie o imitaţie a Erei Mesianice iudaice. Domnia lui Hristos se realizează prin intermediul Bisericii, dar răul şi

binele vor coexista până la Parousia, când morţii vor fi înviaţi şi va începe Judecata Finală.

3.4. VIAŢA DUPĂ MOARTE ŞI VIAŢA DUPĂ SFÂRŞIT

Împărăţia lui Dumnezeu se referă deopotrivă la Rai (Paradis), locul unde oamenii ajung după moarte (Raiul sau Paradisul), şi la Biserică, comunitatea de credincioşi ce aderă la învăţăturile lui Hristos.

Biserica nu este instituţia ecleziastică organizată în ranguri şi construcţii materiale (adică biserica), ci totalitatea oamenilor care şi-au însuşit principiile şi ideile creştine. Biserica a fost întemeiată de către Iisus Hristos şi de atunci ea evoluează în concordanţă cu revelarea progresivă a lui Dumnezeu. Dacă se acceptă existenţa unui viitor Mileniu, atunci Împărăţia lui Dumnezeu parcurge trei stadii:

(1) Stadiul temporal, delimitat de către Prima şi A Doua Venire;

(2) Stadiul intermediar, din timpul Mileniului;

(3) Stadiul etern, care începe după Judecata de Apoi, arătarea cerului şi pământului cel nou şi va exista la nesfârşit.

De la Înălţare şi până la Parousia creştinii trăiesc înăuntrul stadiului temporal al Împărăţiei lui Dumnezeu, care este Biserica. În stadiul etern, când lumea actuală va fi înlocuită cu cerul şi pământul cel nou, Biserica şi Împărăţia lui Dumnezeu vor deveni unul şi acelaşi lucru cu Paradisul (Edenul, Raiul). La arătarea cerului şi pământului cel nou va opera a doua înviere (prima înviere are loc la Parousia) iar oamenii vor trece la starea existenţială noncorporală asexuată a îngerilor: „Căci la înviere nici nu se vor însura, nici nu se vor mărita, ci vor fi ca îngerii lui Dumnezeu în cer.” (Matei 22:30).

4. ESCATOLOGIA ISLAMICĂ

4.1. ELEMENTELE FUNDAMENTALE: CORANUL ŞI ALLAH

Cuvântul „islam” provine de la cuvântul arab (romanizat) *salama* („a se supune”), care de asemenea este rădăcina cuvântului “musulman”, care înseamnă „cel care a primit islamul”. Musulmanii se referă la evrei, creştini şi la ei înşişi ca la „oamenii cărţii” datorită faptului că cele trei religii

se bazează pe anumite cărţi de origine divină. Cartea sacră a islamului este Coranul (arabă romanizată: *Al-Qur'ān* – care înseamnă „citire" sau „recitare"), format din 114 *sure* (un fel de capitole). Coranul cuprinde revelaţiile făcute de Allah prin intermediul Arhanghelului Gabriel în anul 610 lui Mohammed în oraşele Mecca şi Medina direct în limba arabă.

Conform musulmanilor, islamul este o credinţă care a fost revelată gradual de la începutul timpului prin intermediul profeţilor. Coranul numeşte 25 de profeţi (numărul lor trece de 1.000 conform tradiţiei), printre care Adam (primul om), Noe, Avraam, Moise, regele David, Iisus şi Mohammed; cel din urmă este cel mai însemnat.[30] Mohammed este considerat descendentul direct al lui Avraam prin Ismael, născut din slujitoarea Hagar.

Islamul recunoaşte inspiraţia divină a scripturilor iudaice şi creştine şi rolurile religioase majore ale lui Moise şi Iisus Hristos. Cu toate acestea, se consideră că textele sacre iniţiale au fost interpretate greşit şi distorsionate de către credincioşi (deopotrivă accidental şi intenţionat). Coranul reprezintă deci corectarea greşelilor făcute de către ceilalţi, „Ultimul Testament" necorupt revelat prin ultimul profet. Mohammed este „pecetea profeţilor", ultimul dintr-o serie lungă, în timp ce islamul este credinţa monoteistă finală şi perfectă (Coran 5:3). Textul arab original al Coranului este considerat pur şi sfânt până la ultima literă. Drept urmare, orice traducere este văzută ca o interpretare a Coranului pentru că numai textul original arabic este scriptură divină.[31] În plus, Coranul este complementat de *hadith*-uri, conversaţii şi cuvântări ale profetului Mohammed care ajută exegeţii să interpreteze şi să aplice preceptele coranice.

Allah (cuvântul arab pentru „Dumnezeu") este divinitatea supremă, este unic, nu este asociat într-o Sfântă Treime şi nu are un Fiu (Coran 112:1).[32] Iahve şi Dumnezeu-Tatăl sunt unul şi acelaşi cu Allah, dar Trinitatea este văzută ca o formă de politeism (Coran 3:59). Sfântul Duh, concept foarte abstract, este identificat cu Arhanghelul Gabriel. În loc, Iisus – cunoscut în islam sub numele de „Isa" – este considerat un profet superior predecesorilor Săi, dar nu parte din divinitate. El nu a fost nici crucificat şi nici înviat, ci ridicat la Cer de către Allah.[33]

4.2. PUNCTUL CENTRAL AL ESCATOLOGIEI ISLAMICE: ZIUA JUDECĂŢII

Escatologia islamică copiază în mare parte escatologia creştină, dar diferenţa esenţială dintre cele două constă în importanţa evenimentelor. Creştinii îl văd pe Hristos ca figura centrală a religiei lor şi, de aceea, acordă un rol central celei de-A Doua Veniri a Sa. Musulmanii afirmă întoarcerea lui Hristos, dar, fiindcă a fost doar un profet important, întoarcerea Sa are o importanţă secundară în scenariul global al sfârşitului. În timp ce punctul central al escatologiei creştine este A Doua Venire, escatologia islamică gravitează în jurul Judecăţii de Apoi.

Coranul foloseşte 19 nume distincte pentru a desemna Judecata de Apoi sau Sfârşitul Lumii: Ziua Judecăţii, Ziua Adunării, Ziua Învierii sau Ziua Socotirii. Islamul învaţă despre învierea morţilor, împlinirea unui plan divin pentru lume şi imortalitatea sufletului uman. La Judecată drepţii vor fi răsplătiţi cu plăcerile Raiului, în timp ce nedrepţii vor fi pedepsiţi în Iad. Aproximativ o treime din Coran este ocupat de credinţe escatologice, completat de multe *hadith*-uri.

Escatologia islamică vorbeşte despre zilele din urmă ca despre o perioadă de testare, când oamenii vor experimenta anarhia şi haosul pentru a demonstra iubirea faţă de Allah. Sunt 10 semne care trebuie să se înfăptuiască înainte de venirea sfârşitului: fum pentru 40 de zile, ridicarea *al-Dajjal*-ului, Fiara (care se va ridica din pământ şi va fi enormă), Soarele răsărind de la vest, coborârea lui Iisus, Gog şi Magog, şi trei mari alunecări de teren: una în est, una în vest şi alta în Arabia, la sfârşitul căreia un foc va ieşi din direcţia Yemen-ului şi va izgoni lumea rămasă către aşezarea finală (Sahih Muslim 6931). La fel ca în celelalte două religii abrahamice, timpul sfârşitului este un secret păstrat de către Allah şi orice încercare de a-l afla este o blasfemie (Coran 33:63; Sahih Al-Bukhari 1:47).

4.3. SEMNELE SFÂRŞITULUI

4.3.1. *Al-Dajjal* (Antihristul)

Musulmanii aşteaptă şi ei apariţia lui Antihrist, pe care îl numesc „Marele Înşelător" sau „Mesia cel Impostor" (ar. *Al-Masikh al-Dajjal*). Cuvântul arab (romanizat) *dajjal* are sensul de „a înşela" şi este folosit în contexte religioase pentru a desemna pseudoprofeţi sau mesiani. Mohammed a spus că vor fi în jur de 30 de *dajjali* („antihrişti") (Sahih Al-Bukhari 9:237). *Al-Masikh al-Dajjal*, scris cu articol definit şi

majusculă, va fi ultimul şi cel mai puternic dintre antihrişti. El va apărea înainte de Ziua Judecăţii, va sfida pe Allah şi va face o interpretare înşelătoare a scripturilor. Va vorbi frumos şi va prosti lumea să-i urmeze învăţăturile, spunând că Iadul este Raiul şi Raiul este Iadul (Sahih Al-Bukhari 4:554). Va pretinde că este Mesia iudeilor şi Hristos cel Întors, dar adevăratul Iisus se va coborî din cer şi îl va ucide (Sahih Muslim 7023).

Se crede că *al-Dajjal* va apărea undeva între Siria şi Irak, aproximativ în acelaşi timp cu întoarcerea lui Isa (Iisus) pe norii cerului şi arătarea lui Mahdi. *Al-Dajjal*-ul va călători în lumea întreagă predicând învăţăturile sale false, dar Allah nu-l va lăsa să intre în Mecca şi Medina (Sahih Al-Bukhari 3:105). *Hadith*-urile spun că va avea ochiul drept lovit (sau orb), păr cârlionţat (Sahih Al-Bukhari 4:649), ceva în neregulă cu picioarele sale şi pe fruntea sa scris cuvântul „necredincios" (arabă romanizată: *kafir*) (Sahih Muslim 7008). Va pretinde iniţial că este un profet trimis de Allah, dar când va căpăta destulă putere şi un mare număr de adepţi va pretinde că este divinitatea. Va avea cu el iluzia unui foc al iadului şi un paradis. Oamenii care îl vor refuza vor fi forţaţi să intre în focul iadului; dar în realitate va fi rece şi în siguranţă. Va aduna armata celor înşelaţi şi îi va conduce în război împotriva lui Iisus, care va fi acompaniat de armata celor drepţi.

Venirea lui *al-Dajjal* va fi precedată de către următoarele semne: răspândirea necredinţei şi ridicarea ei la rangul de virtute, răspândirea necinstei, lepădarea de credinţă pentru bunuri materiale, legitimarea cametei şi mitei, răspândirea prostiei şi preluarea puterii de către proşti în detrimentul celor înţelepţi, răspândirea corupţiei în special în rândul conducătorilor, războaie şi revolte care vor duce la vărsare de sânge nevinovat, răspândirea ipocriziei, adulterul va deveni un fenomen social incontrolabil şi în final acceptat, femeile se vor îmbrăca ca bărbaţii iar bărbaţii ca femeile, mincinoşii şi înşelătorii vor fi respectaţi, va exista o foamete acută la vremea apariţiei.[34]

Este neclar de unde vine puterea lui *al-Dajjal*, dacă este sau nu o creaţie a diavolului (Satan). În islam Satan este părintele demonilor şi a fost făcut de către Allah din foc fără fum. Dar când Dumnezeu l-a creat pe Adam, Satan a refuzat să se închine în faţa lui pentru că era făcut din argilă. Datorită acestui act de rebeliune, Dumnezeu l-a expulzat pe Satan din Eden, dar acesta din urmă a cerut Creatorului o amânare, o extensie a vieţii sale până la Judecata de Apoi, când va fi distrus.[35]

4.3.2. Iisus Hristos şi Mahdi

Spre deosebire de escatologiile creştină şi iudaică, care sunt populate de către o singură figură mesianică în persoana lui Iisus Hristos şi Mesia, în cea islamică există două figuri mesianice cu roluri asemănătoare: Isa (Iisus, fiul Mariei) şi Mahdi.

Primul, Isa, a fost un profet important, dar misiunea sa şi învăţăturile lui doar au prefigurat adevăratele învăţături primite de către Mohammed. La momentul ştiut numai de Allah Isa se va întoarce în mod fizic şi vizibil, concomitent cu apariţia entităţii escatologice Mahdi şi la puţin timp după apariţia *al-Dajjal*-ului. Iisus va coborî pe pământ de pe norii cerului, va călăuzi pe cei drepţi investit prin puterea lui Allah, va ucide *al-Dajjal*-ul, va pune capăt tuturor războaielor şi va instala o eră a păcii şi prosperităţii. Iisus va îndeplini rolul de Mesia, însă doar ca trimis al lui Allah.

Al doilea, Mahdi (sau *Mehdi* – Cel Îndrumat), este o reinventare a lui Mesia evreu. Mahdi nu este menţionat în mod explicit în Coran sau în *hadith*-urile sunnite cum este celebrul Sahih Al-Bukhari; acestea vorbesc numai despre A Doua Venire a lui Iisus. Din această cauză, conceptul de Mahdi este în mare parte respins de către musulmanii suniţi pe motiv că este o invenţie politică,[36] dar susţinut de către musulmanii şiiţi care cred că se referă la un viitor lider islamic. Mahdi va fi salvatorul islamului şi se va arăta cu puţin timp înainte de Ziua Judecăţii. El va elibera lumea de greşeală, injustiţie şi tiranie împreună cu Iisus. El va fi un descendent direct al lui Mohammed pe linia genealogică a lui Fatimah (fiica profetului), numele său va fi „Mohammed” ca al marelui profet, iar numele tatălui său va fi „Abdullah” (care înseamnă „servitorul lui Allah”) (Sunan Abi Dawud 4279-4290 – Kitab al-Mahdi). Va fi un om simplu şi frumos la înfăţişare, va restaura credinţa originală, va lupta pentru cauza islamului în lume şi va învinge, va proteja musulmanii de la distrugere, va umple lumea cu dreptate la o vreme când va fi opresiune şi corupţie, şi va conduce timp de şapte, nouă sau 19 ani. Semnele care prevestesc venirea lui Mahdi sunt următoarele: apariţia triadei mincinoase a *al-Dajjal*-ului, *Sufyani* şi *Yamani*, arabii îşi vor dobândi independenţa prin alungarea străinilor, izbucnirea unui mare mare conflict în pământul Siriei şi Irakului până când va fi distrus, moartea şi frica vor afecta populaţia Irakului când un foc va apărea în cer şi o roşeaţă va acoperi ţara, ridicarea unui steag negru, deopotrivă o eclipsă de Lună şi una de Soare în aceeaşi lună a Ramadanului, ridicarea de la est a unei stele cu coadă luminoasă, imaginea lui Mahdi va apărea pe Lună, creşterea omorurilor, runinarea completă a

unor oraşe mari şi polarizarea bogăţiei către puţini şi răspândirea foametei către cei mulţi.[37].

Mahdi îşi va face apariţia într-un an divizibil la 2; îşi va anunţa prezenţa în oraşul Mecca între colţul de la Ka'ba şi locul lui Avraam şi va chema oamenii să îi arate loialitate. Apoi se va deplasa la Kufa. La vremea venirii sale *al-Dajjal* şi *Sufyani* (unul dintre tiranii care lucrează în favoarea lui *al-Dajjal*; corespondentul „profetului mincinos" din Apocalipsa 13:11-14) vor strânge o armată împotriva musulmanilor. Cele două forţe se vor înfrunta într-o bătălie finală (Armaghedonul creştin) (Sunan Abi Dawud 4291-4350 – Kitab al-Malahim). În timpul bătăliei, Isa va coborî din cer pe aripile a doi îngeri, la est de Damasc, îmbrăcat în haine galbene şi cu capul miruit. Se va alătura forţelor lui Mahdi şi va omorî *al-Dajjal*-ul. Isa va propovădui învăţăturile islamice şi toate popoarele cărţii (evrei şi creştini) vor crede în el. Astfel va exista o singură comunitate religioasă, islamul.

După moartea lui Mahdi (nu este clar în ce circumstanţe va muri), Iisus îşi va asuma rolul de conducător suprem. Acesta este momentul în care va începe o perioadă de pace şi prosperitate de 40 de ani, şi nu 1.000 de ani aşa cum este spus în escatologia creştină. În timpul celor patru decenii două triburi străvechi, Gog şi Magog, se vor împrăştia şi vor crea dezordine pe pământ. Iisus însă se va ruga lui Allah, care le va ucide trimiţându-le un fel de vierme în ceafă. În final, Iisus va muri după 40 de ani de împărăţie şi va fi îngropat în Medina, aproape de mormântul lui Mohammed.[38]

4.4. VIAŢA DE APOI ŞI SALVAREA

Allah este cel mai compătimitor şi milos (Coran 1:1), dar şi cel mai drept. Islamul prescrie un Iad literal pentru cei care nu ascultă de Allah şi comit păcate grave. Allah va face pe fiecare om, musulman sau nonmusulman, răspunzător pentru faptele sale (Coran 74:38). La sfârşitul timpurilor Arhanghelul Israfil va suna hornul şi va fi o înviere a morţilor; Mohammed va fi înviat primul.[39] Toată omenirea se va aduna în faţa lui Allah pentru Judecată (Coran 64:9), cartea vieţii se va deschide şi fiecare persoană va fi trasă la răspundere pentru tot ceea ce a făcut şi a spus în timpul vieţii (Coran 54:52-53). Judecata constă în cântărirea dintre faptele bune cu păcatele. Dacă o persoană are mai multe fapte bune decât păcate, atunci el intră în Paradis. Dacă nu, va fi trimis în Iad (Coran 2:81-82). Dar există şi păcate care condamnă persoana la Iad indiferent de numărul de fapte bune: minciuna, necinstea, corupţia, ignorarea revelaţiilor lui Allah (Coran 9:63), negarea învierii,

refuzul de a hrăni pe cei săraci, desfătarea sinelui cu avuţie şi ostentaţie, exploatarea economică a celorlalţi şi opresiunea socială. Pedepsele din Iad includ durere, tortură foarte puternică (Coran 29:55, 43:48) sau dizgraţie (Coran 16:27; 11:39).

Paradisul, pe de altă parte, este un loc al bunăstării şi al fericirii, şi este împărţit, la fel ca şi Iadul, pe nivele. Cele mai înalte nivele sunt rezervate celor mai virtuoşi: profeţii, martirii, cei care au ajutat orfani şi cei care nu au spus niciodată o minciună (pe lângă multe alte categorii menţionate în Coran şi *hadith*-uri). Paradisul este uneori descris ca o grădină sau un parc deosebit de frumos, cu râuri cristaline şi mâncăruri de tot felul, în care credincioşii se bucură de plăceri fizice. Cu toate acestea, cea mai mare bucurie pe care Paradisul o oferă este graţia divină şi o relaţie apropiată între oameni şi Allah (Coran 9:72).[40]

Note

Capitolul III
TIPARELE MANIFESTĂRILOR APOCALIPTICE

1. MESIANISMUL

În lumina conceptelor, structurii şi ideilor religioase promovate de către cele trei mari religii avraamice, sfârşitul lumii poate fi anunţat în două moduri: mesianic şi profetic. Pe lângă acestea, sfârşitul mai poate fi determinat sau anunţat din punct de vedere laic (ştiinţific) prin predicţie. Împreună, atunci când se referă la sfârşitul lumii, mesianismul, profetismul şi predicţionismul poartă numele generic de „manifestări apocaliptice”.

Din punct de vedere avraamic, proclamarea lui Mesia sau atribuirea unui individ titlul de mesia implică automat proclamarea iminentului sfârşit al lumii. Evreii aşteaptă ca Mesia să aducă Era Mesianică, creştinii cred că Iisus Hristos va aduce Mileniul sau Ziua Judecăţii, în timp ce musulmanii cred că Isa va stabili o eră de pace şi prosperitate. În toate cazurile, Mesia nu poate fi decât unul singur (sau doi indivizi în cazul islamului şiit). De aici, toate celelalte manifestări mesianice false sunt denumite generic „mesianisme.”

Credinţa în apariţia unui salvator cu puteri supranaturale care schimbă în mod dramatic cursul istoriei nu este o caracteristică exclusivă a religiilor avraamice. Aproape toate credinţele vorbesc despre o fiinţă superioară care trebuie să vină pentru a îndeplini o misiune divină globală. În budism, Maitreya este o fiinţă iluminată care va reintroduce în lume *dharma* pură (legea universală a naturii şi calea către iluminare). El va fi un succesor al istoricului Shakyamuni Buddha, fondatorul religiei budiste, şi se va arăta la o vreme de mare încercare, când învăţăturile lui Buddha vor fi pe punctul de a fi abandonate.[41]

În hinduism, Kalki (care înseamnă „Distrugătorul răului” sau „Anihilatorul ignoranţei”) este cea de-a zecea şi ultimă Mare Încarnare a lui Vishnu, zeul suprem în tradiţia vaishnavită. Kalki va veni să pună capăt prezentei ere a întunericului şi distrugerii dominată de către demonul masculin Kali. Kalki este perceput şi ca o metaforă pentru eternitatea timpului, în timp ce sfârşitul lumii este văzut ca o

epuizare a unei ere şi începerea uneia noi, ciclul repetându-se la nesfârşit.[42]

În zoroastrianism (mazdaism), religia străveche a Persiei, Saoshyant (care înseamnă „Binefăcătorul”) este mesagerul împuternicit al lui Ahura Mazda, zeitatea supremă. Saoshyant se va arăta la sfârşitul timpurilor pentru a se lupta cu forţele răului şi a le învinge. În bătălia finală zeii Airyman şi Atar vor avea o armată „asemeni unui fluviu”, dar cei drepţi nu vor fi atinşi. Ahura Mazda va triumfa prin agentul său Saoshyant, care va învia morţii şi le va curăţa sufletele pentru a fi reunite cu divinitatea. Timpul se va sfârşi iar adevărul, dreptatea şi nemurirea vor fi pentru totdeauna.[43]

Fiecare manifestare mesianică este unică şi poate lua naştere prin intitulare sau autointitulare. În majoritatea cazurilor rolul de Mesia este asumat de către o singură persoană de parte bărbătească. Mesianii se caracterizează întotdeauna prin carismă, presupuse puteri supranaturale şi popularitate printre cei fără educaţie. Ei folosesc mesajul altruist al salvării pentru a-şi hrăni nevoia egoistă de a fi slăvit. Similar dictatorilor politici, mesianii suferă de tulburări ale personalităţii precum sadismul, schizoidismul, paranoia, narcisismul sau comportamentul antisocial. Bântuiţi de o copilărie traumatizantă, mesiani se răzbună pe societatea care i-a respins, i-a făcut să se simtă mici şi insignifianţi şi le-a cauzat suferinţă. Prin urmare, ei îndeamnă la separarea de societatea „decăzută”, totodată înfăţişându-se pe sine ca oameni importanţi, mesageri divini şi salvatori spirituali.

Manifestările mesianice apar de obicei la vremuri de mare încercare: dezastre, războaie, foamete, pandemii sau o aşa-zisă apostazie. Oamenii speriaţi devin atraşi de lideri excentrici şi astfel credinţele apocaliptice pot aduce puteri remarcabile unor oameni neremarcabili. Deşi promovează o doctrină egocentristă, care cheamă efectiv la sclavie intelctuală şi materială, messianii câştigă uşor inimile şi minţile altora prin cultivarea fricii şi satisfacerii anumitor aşteptări. Ei sunt manipulatori versaţi ce urmăresc doar propriile interese. Argumentele lor nu stimulează niciodată logica şi raţiunea, ci instinctele şi emoţiile. Ei îşi ascund reala şi nedeclarata lăcomie personală în spatele propagandei religioase. În public ei iau imaginea de victimă, dar în particular se comportă ca nişte tirani. Unele aspecte legate de persoana mesianului sunt uşor percepute ca minuni de către adepţii lor, în timp ce păcatele oribile pe care le comit sunt absolvite convenabil de către misiunea lor divină. În acest fel, mesianii au permanent o imagine imaculată.

Mesianii contestă întotdeauna ordinea stabilită, fie ea religioasă sau politică. De aceea, ei îşi construiesc cultul personalităţii în locuri greu accesibile sau în spatele uşilor închise, ascunzându-se de mâna autorităţilor. Dar, deoarece sunt întemeiate pe minciuni şi euforie de moment, manifestările mesianice sunt de scurtă scurtă. Ele sfârşesc de obicei într-o baie de sânge provocată de o confruntare cu societatea „decăzută" sau sinuciderea colectivă.

2. PROFEŢIA

Profeţia se referă la procesul de primire a informaţiilor despre viitor prin revelaţie divină (care la bază este un miracol). Receptorul profeţiei poartă numele de „profet" (sau „prooroc"), iar rolul său este acela de a împărtăşi cunoştinţele primite cu ceilalţi. Revelaţia divină poate să se aibă loc în interiorul fiinţei profetului – prin intermediul viselor sau viziunilor inspirate de către divinitate; sau poate să aibă loc în exteriorul profetului – atunci când divinitatea se relevă prin apariţii senzoriale extraordinare (îngeri, semne în mediul înconjurător sau materializarea unor entităţi supranaturale) care pot fi observate şi de către alţi indivizi, nonprofeţi.

O profeţie este revelată independent de voinţa individului şi exclusiv datorită voinţei divine. Profeţii sunt oameni obişnuiţi care nu au intenţia să afle viitorul, nu folosesc metode de explorare a dimensiunilor necunoscute şi nici nu citesc în mediul înconjurător după semne. Profeţii nu pot alege contextul (timpul şi locul) în care vor experimenta revelaţii. Ei văd viitorul pentru că Dumnezeu doreşte acest lucru; ei sunt canale de comunicare între divinitate şi lume. În Biblie există numeroase exemple de profeţi şi profeţii: Isaia anunţă întruparea lui Hristos cu 700 de ani înainte (Isaia 7:14); Daniel vorbeşte despre soarta imperiilor babilonian, medo-persan, greco-macedonean şi roman (Daniel 2; 7-8; 9-12); iar Ioan experimentează revelaţii divine în urma cărora scrie Cartea Apocalipsei, care este un lung şir de profeţii.

Contrar opiniei generale, aşa-zisul „dar al profeţiei" (sau „darul premoniţiei"[44]) nu există. Profeţia nu este rezultatul unei abilităţi profetice sau metode de interogare supranaturală, ci a unei comunicări involuntare cu Dumnezeu. Profeţii nu au un dar (abilitate) de a vedea viitorul, ci doar informaţii despre viitor care le-au fost dăruite de către Dumnezeu. Dumnezeu este infinit mai puternic decât omul, şi deci comunicarea dintre

om şi Dumnezeu depinde exclusiv de voinţa celui din urmă. Ideea că darul profeţiei poate fi dobândit prin diferite metode sau practici are la bază confuzia dintre profeţie şi prezicere, şi respectiv între revelaţia divină şi divinaţie. Dacă ar exista într-adevăr un dar al profeţiei, aceasta ar presupune că divinitatea poate fi constrânsă să răspundă automat cu minuni când omul îndeplineşte un anumit ritual, ceea ce este absurd.

Divinaţia (lat. *divinare* – a prevedea, a fi inspirat de Dumnezeu) este acea parte a misticismului care se referă la încercarea de a dobândi cunoştinţe despre trecut, prezent sau viitor prin folosirea unui anumit ritual sau proces. Divinaţia a fost folosită din vremuri străvechi şi a evoluat constant. Ea urmăreşte să explice mediul înconjurător acolo unde mijloacele raţionale nu au reuşit să o facă. Divinatorul (sau „prezicătorul”) cheltuie timp şi energie studiind cărţi de magie, citind semne în mediul înconjurător, sau interogând entităţi supranaturale. El se bazează pe credinţa că există o legătură magică şi necunoscută între diferite părţi ale Universului, dimensiuni pe care să le exploreze şi din cadrul cărora să culeagă informaţii despre lumea reală. Actul divinaţiei este uneori însoţit de consumarea de substanţe halucinogene sau de folosirea unor instrumente, ca globul de cristal sau pendulul – toate menite să inducă individul într-un fel de transă, o stare de semiconştienţă în care halucinaţiile se îmbină cu realitatea. Oamenii din vechime au fost obsedaţi de divinaţie; romanii, grecii sau egiptenii au practicat au practicat scatomanţia (citirea formei excrementelor), geomanţia (citirea formei solului), hidromanţia (citirea formei apei), alomanţia (citirea în forma sării) sau lampadomanţia (citirea în mişcările flăcării).[45] Dintre toate metodele de divinaţie, cea mai cunoscută este astrologia (cititul în stele), care transcende barierele temporale, culturale şi geografice.

Divinaţia a fost o chestiune delicată înăuntrul religiilor avraamice. În unele părţi ale Vechiului Testament israeliţii au practicat-o (Leviticul 16:8; Iosua 18:6; 1 Samuel 14:42), în timp ce în alte părţi divinaţia este condamnată (Leviticul 19:26, 31). Teoretic, creştinismul a respins divinaţia, dar practic unele metode au fost respinse, altele au fost tolerate iar altele au fost chiar practicate.

Mesianii, falşii profeţi şi divinatorii manipulează oamenii prin deformarea adevărului, filtrarea informaţiilor, exagerarea propriilor virtuţi până la nivelul miraculosului, ascunderea trecutului ruşinos, inhibarea logicii şi raţiunii până la stadiul de încredere oarbă, şi crearea unei atmosfere de frică şi tensiune. Dar, aşa cum explică Nephi Morris, orice

construcţie ideologică mincinoasă se prăbuşeşte inevitabil la testul timpului:

> Timpul este testul suprem al unei profeţii. Cel care înţelege să prevestească evenimente trebuie să ştie că Timpul în nemiluita lui căutare îl va descoperi. Dintre toate pretenţiile unui fals profet, profeţirea este cea mai hazardoasă. Impostorii religioşi de multe ori arată calităţi de conducător în controlarea afacerilor adepţilor săi. Cu cât mai modeste sunt pretenţiile lor totuşi, cu atât mai mult pot scăpa de detectare şi expunere. Dar când liderii spirituali preiau exercitarea exaltatei funcţii a profeţiei, şi au curajul să-şi publice profeţiile lor, îşi pun reputaţiile în faţa judecăţii lumii, şi cum greutatea Timpului presează patina secolelor, trebuie să se scufunde într-o uitare meritată sau trebuie înălţaţi în ceruri. Timpul este un inamic al Minciunii, dar negreşitul prieten al Adevărului.[46]

Conştienţi de acest lucru, unii profeţi falşi poziţionează ziua sfârşitului atât de departe în timp încât la momentul adevărului oracolul este demult decedat; nimeni nu poate verifica dacă Dumnezeu a oferit informaţii despre evenimente viitoare până la timpul indicat. Alţii pregătesc dinainte explicaţii pentru eşecul profetic. Iar alţii se bazează pe profeţii vagi sau neclare, dar îndeajuns de înfricoşătoare pentru a crea în jurul lor sentimente de vulnerabilitate, nesiguranţă, euforie sau aşteptare. Asemenea profeţi nu se aventurează în numire unor date exacte, ci insistă pe ideea că „sfârşitul este aproape" sau „sfârşitul vine curând". Aceasta poate să însemne mâine, anul viitor, sau chiar peste o mie de ani. În orice caz, adepţii îndurători niciodată nu discreditează noţiunea; ei redefinesc şi restructurează detaliile doctrinale şi cu o încredere înnoită se pun să aştepte sfârşitul din nou.

Încercarea de a vedea viitorul prin folosirea de metode supranaturale vine să ofere omului un fals sentiment de securitate acolo unde metodele ştiinţifice au eşuat a aduce răspunsurile dorite. Ultraspecializarea muncii şi a cunoştinţelor, atât de necesară progresului societăţii moderne, a permis omenirii să urce rapid către culmi ale prosperităţii, dar a lăsat individul vulnerabil în faţa miraculosului. Acesta este un risc pe care trebuie să ni-l asumăm şi un preţ pe care trebuie să-l plătim pentru evoluţia noastră ca specie. Ultraspecializarea privează individul de imaginea de ansamblu: el poate avea doctorat în chimie, dar în acelaşi timp să nu aibă habar de filosofie; diplomă de merit în fizică, dar fără nicio idee privind fenomenul religios; expert în literatură, dar fără să aibă idee despre matematică. Iar lipsa imaginii de

ansamblu poate declanşa sentimente de goliciune spirituală, depresie, inutilitate, care în ultimă instanţă pot împinge persoana către extremism.

3. PREDICŢIA

Sfârşitul lumii a fost şi încă este un subiect supraîncărcat religios, inseparabil de voinţa divină. Un sfârşit al lumii produs prin simpla mecanică a Universului, independent de divinitate, a luat fiinţă de-abia la sfârşitul secolului al XIX-lea. Dezvoltarea ştiinţifică a permis omenirii să devină conştientă de pericolele materiale care îi ameninţă existenţa. În consecinţă, ideea de sfârşit al lumii a început să fie tot mai mult imaginată, tratată şi analizată ca o posibilitate ştiinţifică, independent de existenţa şi voinţa unei entităţi supranaturale.

Spre deosebire de religiile avraamice, care spun că sfârşitul lumii este un lucru inevitabil, ştiinţa îl tratează ca pe un eveniment posibil. La ora actuală există o multitudine de scenarii ştiinţifice apocaliptice şi, pe măsură ce cunoaşterea progresează, numărul lor se măreşte. Aceste tipuri de scenarii se împart în două mari categorii: scenarii cauzate de către mecanica Universului şi scenarii cauzate de către mecanica socială (autodistructive). Bineînţeles, se pot imagina şi situaţii intermediare. Exemple de scenarii apocaliptice cauzate de mecanica Universului includ ciocnirea Pământului cu un asteroid sau o cometă, virus ucigaş, erupţia unui supervulcan, destabilizarea câmpului magnetic terestru sau epuizare solară. De cealaltă parte, omul poate provoca o apocalipsă prin poluare şi schimbarea climei, război nuclear sau experimente scăpate de sub control. Unele scenarii sunt mai mai probabile să se întâmple decât altele, dar, per total, sfârşitul este puţin probabil să aibă loc în viitorul apropiat. Cu toate acestea, nu trebuie să uităm niciodată că toate teoriile şi statisticile din spatele lor sunt enunţate conform nivelului nostru limitat de înţelegere.

Deşi sunt folosite ca sinonime, profeţia şi predicţia nu sunt unul şi acelaşi lucru. În timp ce profeţia este rezultatul unei revelaţii divine, predicţia este rezultatul calculelor umane. Profeţia se referă la o stare de lucruri viitoare fără ca în prezent să existe indicii clare despre aceasta. În schimb, predicţia este operaţia raţională prin care se determină viitorul pe baza informaţiilor deţinute în prezent. Existenţa noastră ca specie şi

însăşi societatea umană depinde de abilitatea noastră de a prevedea viitorul. Finanţe, medicină, agricultură, vremea sau industria auto – toate aspectele vieţii noastre se bazează pe planificarea viitorului şi sume uriaşe de bani sunt investite în toate domeniile pentru a determina ceea ce urmează să se întâmple.

Acurateţea predicţiilor depinde de cantitatea şi de calitatea informaţiilor şi de puterea de calcul. De aici, raportul dintre acurateţe şi distanţa temporală este invers proporţional. O predicţie pe termen scurt are şanse mari să se adeverească, în timp ce una îndepărtată are şanse mici. O predicţie pe termen lung se aseamănă foarte mult cu o profeţie, pentru că ambele se bazează pe prea puţine informaţii.

Există şi situaţii când anumite manifestări apocaliptice nu pot fi categorisite de un fel sau altul. Acesta este cazul „predicţiei religioase" – afirmaţie despre viitor bazată pe logică, observaţii empirice şi conexiunea dintre evenimentele istorice şi textele profetice. Cel care face o predicţie religioasă nu pretinde iluminare divină, ci o relaţionare corectă între istorie şi profeţiile divine. Mai departe, aceste relaţionări stau ca bază pentru determinarea momentului sfârşitului: „Dacă *a*, atunci *b*". Totuşi, predicţia religioasă este, la urma urmei, unul şi acelaşi lucru cu profeţia pentru că în conformitate cu scripturile avraamice timpul sfârşitului este un secret divin.

Note

Partea II

ISTORIA APOCALIPTICĂ CREŞTINĂ

Capitolul I
MANIFESTĂRILE APOCALIPTICE CREŞTIN-EUROPENE

1. TEORIILE ESCATOLOGICE ALE CREŞTINISMULUI TIMPURIU

Timp de aproape două milenii creştinismul a aprins şi a alimentat cele mai multe manifestări apocaliptice din întreaga lume. Principalul motiv din spatele acestui aspecta fost prozelitismul, amplificat de răspândirea geografică şi demografică a creştinilor şi de puterea politică şi economică a naţiunilor creştine. De secole, creştinismul are cel mai mare număr de adepţi şi dominăEuropa, America, Australia şi partea de sud a Africii.

Creştinismul este o religie ce transformă omul într-o fiinţă pe placul lui Dumnezeu, capabilă să facă binele şi să respingă răul. Spre deosebire de iudaism, care este o religie elitistă, destinată unui grup restrâns de oameni, creştinismul (şi islamul) este o religie expansionistă; ea încurajează răspândirea evangheliei, aşa cum a făcut-o Iisus, pentru a-i convinge pe noncreştini să se convertească. Creştinii sunt îndemnaţi de către divinitate să-şi promoveze şi să-şi exporte credinţa prin vorbe şi prin fapte. Toţi oamenii, indiferent de culoare, naţionalitate, credinţă sau sex, sunt iubiţi în egală măsură de Dumnezeu şi merită să cunoască evanghelia pentru a fi mântuiţi. Astfel, prin misionari şi preoţi, mesajul lui Hristos despre sfârşitul lumii a ajuns să fie auzit peste tot în lume.

1.1. ROMA CA BABILONUL CEL MARE

În secolul I poporul evreu s-a aflat sub dominaţie romană. Datorită acestui fapt, imaginea unui mesia eliberator a fost mai răspândită şi mai anticipată ca oricând. A existat un puternic sentiment de aşteptare şi urgenţă pentru că evreii au crezut că, la fel ca în captivităţilor egiptene şi babiloniene, Mesia va apărea şi îi va elibera de jugul roman. Pe de altă parte, mulţi dintre primii creştini au fost evrei. După cum dă de înţeles apostolul Pavel în scrisoarea către biserica din

Tesalonic, noii convertiţi credeau că A Doua Venire a lui Hristos, la fel ca venirea lui Mesia, era iminentă:

> Cât priveşte venirea Domnului nostru Isus Cristos şi strângerea noastră laolaltă cu El, vă rugăm, fraţilor, să nu vă lăsaţi clătinaţi aşa de repede în mintea voastră şi să nu vă tulburaţi de vreun duh, nici de vreun cuvânt, nici de vreo epistolă de la noi, ca şi cum ziua lui Cristos ar fi venit. (2 Tesaloniceni 2:1-2)

În anul 90 d.Hr. Clement I, episcopul Romei,[47] a răspândit vestea că lumea se poate sfârşi în orice moment. La fel, în secolul al II-lea un episcop din Pontus, Asia Mică, a spus adepţilor că sfârşitul va veni în doi ani de zile şi i-a îndemnat să-şi vândă bunurile şi să nu-şi mai cultive ogoarele.[48]

În zilele sale de început escatologia creştină a fost susceptibilă la influenţe exterioare deoarece creştinismul ca religie nu era încă definit şi delimitat doctrinal de iudaism. Nu avea o scriptură proprie, organizare sau coerenţă. Nu a existat o distincţie clară în texte canonice şi texte apocrife şi nici gruparea duală a Vechiului şi Noului Testament. Texte de toate felurile au circulat în paralel. Rezultatul firesc al acestei situaţii a fost confuzia, interpretări contrare şi apariţia de secte precum montanismul.[49]

Doctrina creştină s-a coagulat de-abia în secolul al IV-lea. În anul 364 Conciliul de la Laodicea a împărţit toate textele religioase în două categorii: scrieri canonice, care trebuie urmate, şi scrieri apocrife, care trebuie ignorate. De asemenea, scrierile canonice au fost împărţite în două mari grupe, având ca punct de referinţă naşterea lui Hristos: Vechiul Testament, care conţine texte concepute anterior naşterii Sale, şi Noul Testament, care conţine texte scrise posterior naşterii Sale.[50] Se poate spune deci că primele cinci secole au fost definitorii pentru noua religie avraamică. Dar primii teologi nu au stabilit doar fundaţiile creştinismului, ci şi liniile directoare ale escatologiei creştine. Teoriile lor apocaliptice au fost cele mai influente din toate timpurile, reuşind să supravieţuiască într-o anumită măsură până în ziua de astăzi.

La ora actuală Cartea lui Daniel este considerată cel mai important text profetic al Vechiului Testament şi descrie evenimente legate de soarta poporului evreu. În schimb, Apocalipsa lui Ioan este cel mai important text profetic al Noului Testament şi înfăţişează evenimente legate de soarta lumii. Dar în primele trei secole situaţia a fost cu totul alta. Fără distincţia dintre Noul şi Vechiul Testament, învăţaţii au acordat aceeaşi valoare şi importanţă celor două manuscrise

profetice: ele descriu aceleaşi lucruri, evenimente şi perioade de timp, dar din puncte de vedere diferite, completându-se una pe cealaltă. Se credea că evenimentele finale ale lumii erau descrise de către Daniel în revelaţiile pe care le-a avut timpul captivităţii sale în Babilon (605-562 î.Hr.). Prima revelaţie a fost primită într-un vis de către regele Nebuchadnezzar:

> Tu, rege, te uitai şi iată că ai văzut o statuie uriaşă; acea statuie, care era foarte mare şi de o splendoare nemaipomenită, stătea în picioare înaintea ta şi înfăţişarea ei era înfricoşătoare. Capul acestei statui era de aur curat; pieptul ei şi braţele ei erau de argint, pântecele şi coapsele ei erau de aramă; fluierele picioarelor, de fier; picioarele, parte de fier şi parte de lut. Tu te uitai la în timp ce s-a tăiat o piatră fără ajutorul vreunei mâini, care a izbit picioarele de fier şi de lut ale statuii, şi le-a făcut bucăţi. Atunci fierul, lutul, arama, argintul şi aurul s-au sfărâmat împreună şi s-au făcut ca pleava din arie în timpul verii; le-a luat vântul şi nici urmă n-a mai rămas după ele. Şi piatra care sfărâmase statuia a devenit un munte mare şi a umplut tot pământul. Acesta este visul. Acum vom spune interpretarea lui înaintea regelui. Tu, rege, eşti regele regilor, căci Dumnezeul cerurilor ţi-a dat suveranitate, putere, bogăţie şi glorie; şi oriunde locuiesc fiii oamenilor, fiarele câmpului şi păsările cerului, El ţi i-a dat în mână şi te-a făcut stăpân peste acestea: tu eşti capul de aur! După tine se va ridica o altă împărăţie, mai neînsemnată decât a ta; apoi o a treia împărăţie care va fi de aramă şi care va stăpâni peste tot pământul. Şi va fi o a patra împărăţie, tare ca fierul; după cum fierul sfărâmă şi rupe totul, tot aşa, ca fierul care rupe în bucăţi, şi ea va sfărâma şi va rupe totul. Şi după cum ai văzut picioarele şi degetele picioarelor, parte de lut de olar şi parte de fier, tot aşa şi împărăţia aceasta va fi împărţită; dar va rămâne în ea ceva din tăria fierului, tocmai aşa cum ai văzut fierul amestecat cu lutul. Şi după cum degetele de la picioare erau parte din fier şi parte din lut, tot aşa o parte din împărăţia aceasta va fi tare şi o parte slabă. Şi cum ai văzut fierul amestecat cu lut de olar, aşa se vor amesteca unul cu celălalt prin sămânţa oamenilor; dar nu se vor lipi unul de altul, aşa cum fierul nu se poate uni cu lutul. Dar în vremea acelor regi, Dumnezeul cerurilor va stabili o împărăţie care nu va fi nimicită niciodată, şi care nu va trece sub stăpânirea unui alt popor. Ea va sfărâma şi va pune capăt tuturor acelor împărăţii, şi ea însăşi va dăinui veşnic. (Daniel 2:31-44)

A doua revelaţie a fost primită de către Daniel însuşi, tot într-un vis, în primul an al domniei lui Belshazzar:

> Şi patru fiare mari, deosebite una de alta, au ieşit din mare. Cea dintâi semăna cu un leu şi avea aripi de vultur. M-am uitat la ea până în clipa când i s-au smuls aripile; şi, sculându-se de pe pământ, a stat în picioare, ca un om, şi i s-a dat o inimă de om. Şi iată, o altă fiară, a doua, care semăna cu un urs. Şi era ridicat pe o parte şi avea trei coaste în gură, între dinţi; şi astfel i s-a zis: Scoală-te şi mănâncă multă carne! După aceea, am continuat să mă uit, şi iată, o alta, ca un leopard, care avea pe spate patru aripi de pasăre. Fiara aceasta avea şi patru capete, şi i s-a dat stăpânire. După aceea m-am uitat în viziunile mele de noapte, şi iată, o a patra fiară, nespus de înspăimântătoare, şi de puternică; avea nişte dinţi mari de fier, mânca, sfărâma şi călca în picioare ce rămânea; era deosebită de toate fiarele precedente, şi avea zece coarne. În timp ce mă uitam cu atenţie la coarne, iată, un alt corn, unul mic, a ieşit din mijlocul lor şi dinaintea acestui corn au fost smulse trei din cele dintâi coarne. Şi cornul acesta avea nişte ochi ca ochii de om, şi o gură care vorbea cu mândrie. [...] Eu am continuat să mă uit din cauza cuvintelor lăudăroase pe care le rostea cornul acela; am continuat să mă uit până când fiara a fost ucisă şi trupul ei a fost nimicit şi aruncat în foc. [...] Mă uitam; şi cornul acesta făcea război împotriva sfinţilor şi i-a biruit, până când a venit Cel Bătrân de Zile şi s-a făcut o judecată în favoarea sfinţilor Celui Preaînalt şi a venit vremea ca sfinţii să ia în stăpânire împărăţia. El mi-a vorbit aşa: Fiara a patra este o a patra împărăţie care va fi pe pământ. Ea se va deosebi de toate celelalte, va sfâşia tot pământul, îl va călca în picioare şi-l va zdrobi. Şi cele zece coarne sunt zece regi care se vor ridica din împărăţia aceasta; şi după ei se va ridica un altul, care se va deosebi de înaintaşii lui, şi va supune trei regi. El va vorbi blasfemii împotriva Celui Preaînalt, va asupri pe sfinţii Celui Preaînalt, şi va intenţiona să schimbe timpurile şi legea; şi sfinţii vor fi daţi în mâinile lui timp de o vreme, două vremi şi o jumătate de vreme. Apoi va veni judecata şi i se va lua stăpânirea, care va fi prăbuşită şi nimicită pentru totdeauna. Atunci domnia, stăpânirea şi puterea tuturor regilor care sunt pretutindeni sub ceruri, se vor da poporului sfinţilor Celui Preaînalt. Împărăţia Lui este o împărăţie veşnică şi toate puterile Îl vor sluji şi Îl vor asculta! (Daniel 7:3-8, 11, 21-27)

Şi o a treia revelaţie a fost primită de către Daniel în al treilea an al domniei lui Belshazzar:

> Am ridicat ochii, m-am uitat şi iată, lângă un râu stătea un berbec şi avea două coarne; coarnele acestea erau înalte, dar unul era mai înalt decât celălalt şi cel mai înalt crescuse ultimul.

> Am văzut cum berbecul împungea spre vest, nord şi sud; nici o altă fiară nu-i putea sta împotrivă, şi nimeni nu putea să scape pe cine îi cădea în mână; ci el făcea ce voia şi a ajuns puternic. Pe când mă uitam cu atenţie, iată, a venit un ţap de la vest şi a cutreierat toată faţa pământului, fără să atingă pământul; ţapul acesta însă avea un corn mare între ochi. A venit până la berbecul care avea două corane, pe care îl văzusem stând lângă râu, şi s-a repezit asupra lui cu toată furia puterii lui. L-am văzut cum s-a apropiat de berbec, s-a aruncat încruntat asupra lui, a lovit în berbec şi i-a rupt amândouă cornele, şi berbecul nu avusese putere să i se împotrivească. L-a trântit deci la pământ şi l-a călcat în picioare şi n-a fost nimeni care să-l scape pe berbec din mâna lui. De aceea, ţapul a ajuns foarte puternic; dar când a devenit puternic de tot, i s-a rupt cornul cel mare, şi în locul lui au crescut patru coarne mari spre cele patru vânturi ale cerurilor. [...] Berbecul pe care l-ai văzut, cu cele două corne, sunt regii mezilor şi perşilor. Şi ţapul este împărăţia grecilor, şi cornul cel mai mare dintre ochii lui, este primul rege. Cele patru coarne care au crescut în locul acestui corn frânt, sunt patru regi, care se vor ridica din naţiunea aceasta, dar care nu vor avea atâta putere. (Daniel 8:3-8, 20-22)

Cele trei revelaţii vorbesc despre aceleaşi evenimente din puncte de vedere diferite, completându-se deci una pe cealaltă.

Capul de aur al statuii din prima viziune şi leul cu aripi de vultur din a doua viziune sunt simboluri pentru Imperiul Babilonian (604-538 î.Hr.) (Daniel 2:37-38). Capul de aur reprezintă bogăţia imperiului, neegalată de către niciun alt imperiu din celelalte trei. Aripile de vultur din a doua viziune simbolizează expansiunea rapidă şi mobilitatea socială şi militară. Dar fiara ce simbolizează Imperiul Babilonian evoluează: „i s-au smuls aripile; şi, sculându-se de pe pământ, a stat în picioare, ca un om”. La începuturile sale Imperiul Babilonian a dus o politică de cucerire şi înrobire, în timp ce spre sfârşitul existenţei sale imperiul a stagnat din punct de vedere militar şi s-a concentrat pe dezvoltarea economică. Apocalipsa 18 înfăţişează căderea unui alt Babilon, Babilonul cel Mare (Prostituata babilonică). Deoarece Babilonul din Apocalipsa şi Babilonul din Cartea lui Daniel împărtăşesc aceeaşi soartă şi aceleaşi caracteristici, primii exegeţi au crezut că Babilonul istoric este una şi aceeaşi entitate cu Babilonul apocaliptic.

Braţele şi pieptul de argint al statuii din prima viziune,ursul care stă într-o rână (se sprijină pe un picior) cu trei coaste în gură din a doua viziune, şi berbecul din a treia

viziune sunt simboluri pentru dublul imperiu al mezilor şi al perşilor (Daniel 5:28). Aceste două forţe au fost unite de către Cirus cel Mare în 538 î.Hr. pentru cucerirea Babilonului.[51] Ursul sugerează forţa brută a imperiului. Deficienţi în tactica de război, forţele unite ale mezilor şi perşilor s-au bazat pe numărul mare de soldaţi. Imperiul Medo-Persan şi-a extins graniţele în trei părţi („berbecul împungea spre vest, nord şi sud") şi a cucerit trei regate: Lidia, Babilonul şi Egiptul („avea trei coaste în gură, între dinţi"). Perşii au fost mai puternici şi au domnit mai mult decât mezii („era ridicat pe o parte", „coarnele acestea erau înalte, dar unul era mai înalt decât celălalt"). Argintul simbolizează bogăţia, dar şi maleabilitatea sau vulnerabilitatea; Imperiu Medo-Persan a cucerit Babilonul (capul de aur) când cel din urmă se afla în declin. Astfel, bogăţia medo-perşilor nu a egalat-o pe cea a babilonienilor. Imperiul Medo-Persan a durat doar 200 de ani (la sfârşit era numai persan). S-a prăbuşit pe 2 octombrie 333 î.Hr, când armata lui Darius al III-lea a fost nimicită la Gaugamela de către greco-macedonieni.

În cadrul celei de-a treia serii de simboluri pântecele şi coapsele de aramă ale statuii din prima viziune sunt în relaţie cu leopardul cu patru aripi şi patru capete din a doua viziune şi ţapul din a treia viziune. Aceasta este Grecia sub Alexandru cel Mare. Alexandru a extins graniţele imperiului său de la Marea Mediterană până în India. Din nou, aripile reprezintă rapiditatea cuceririlor şi mobilitatea extraordinară a armatei. Rapiditatea în acest caz este sugerată şi de către simbolul leopardului, animal care este foarte rapid şi agil, dar nu posedă forţă brută. Imperiul Medo-Persan s-a prăbuşit datorită campaniilor militare ale lui Alexandru, aşa cum berbecul a fost distrus de ţap în profeţia lui Daniel. În plus, Imperiul Greco-Macedonean s-a extins doar înspre est, având aspect de fâşie lungă pe harta lumii. Pentru popoarele cucerite, Alexandru şi armata sa au venit din vest (apus), aşa cum Daniel spune că „a venit un ţap de la vest". Cu toate acestea, expansiunea rapidă a dus la o lipsă de centralizare şi administrare a puterii. Toată puterea ţapului a stat în cornul său, la fel cum soarta imperiului a depins de soarta şi geniul împăratului. Alexandru a murit prematur la vârsta de 32 de ani datorită destrăbălării. Lipsa unui moştenitor şi imposibilitatea stabilirii dorinţei lui Alexandru în privinţa succesorului a dus la o imediată luptă pentru putere între cei patru generali ai săi. În acest fel imperiul a fost divizat în patru regate: Imperiul Seleucid (format din Mesopotamia şi Persia), Macedonia, Egipt şi teritoriile reunite ale Asiei Mici („Cele patru coarne care au crescut în locul acestui corn frânt, sunt patru regi, care se vor

ridica din naţiunea aceasta, dar care nu vor avea atâta putere"; „Fiara aceasta avea şi patru capete"). Teritoriile din India au fost recuperate de către stăpânirile iniţiale.

Plecând de la aceste date, exegeţii creştini timpurii au avut sarcina de a descoperi împărăţia simbolizată prin picioarele de fier ale statuii şi fiara a patra, precum şi semnificaţia celor zece regate şi zece coarne, şi a „pietrei ruptă din munte" din prima viziune şi a „cornului cel mic" din a doua viziune. În secolul al III-lea Hippolytus din Roma a oferit un răspuns clar la aceste probleme:

> Capul de aur al Chipului, ca şi leul corespunzător arată Imperiul Babilonian; pieptul şi braţele de argint împreună cu simbolul ursului sunt Imperiul Mezilor şi Perşilor; pântecele şi coapsele de aramă împreună cu pardosul (leopardul) îi arată pe Greci, care au deţinut supremaţia începând cu vremea lui Alexandru Macedon; picioarele de fier ca şi fiara „nespus de înspăimântătoare, şi de puternică" îi arăta pe Romani, care sunt în fruntea lumii în vremea de azi; picioarele parte de fier şi parte de lut, ca şi cele zece coarne, sunt simboluri pentru zece împărăţii care nu s-au ridicat încă; celălalt corn mai mic care s-a ridicat dintre cele zece îl arată pe Antihrist; piatra care loveşte Chipul şi aduce Judecata asupra întregului pământ este Hristos.[52]

Dintre cele patru puteri mondiale anunţate de Dumnezeu prin intermediul lui Daniel, Imperiul Roman are o semnificaţie aparte. În prima viziune fierul este cel mai dur metal dintre cele patru, un simbol pentru forţa, durabilitatea şi eficienţa militară a romanilor. A fost un imperiu bazat pe stabilitate. Cuceririle au fost mai lente, dar mai durabile. În timp ce durata de viaţă a celorlalte imperii se poate măsura în zeci sau sute de ani, Roma a instaurat un imperiu care a dăinuit aproximativ l.500 de ani, din 27 î.Hr. şi până în 1453 d.Hr.. La vremea lui Hippolytus autoritatea romană era întinsă pe trei continente şi, dacă luăm în considerare şi perioada Republicii Romane, avea deja o vârstă de 600 de ani, de departe cea mai măreaţă şi mai longevivă stăpânire a lumii.

Fiara înfricoşătoare poate simboliza persecuţiile purtate împotriva evreilor şi creştinilor în primele trei secole. În 70 d.Hr. romanii au distrus Templul Sfânt iar în 133 au înfrânt ultima mare revoltă evreiască, au dispersat poporul evreu şi au renumit teritoriul evreu „Palestina". La fel, împăraţii romani au crucificat pe Hristos şi au condus persecuţii anticreştine. Din aceste motive primii creştini au identificat Roma, capitala Imperiului Roman, cu Prostituata babilonică descrisă de către

Ioan în Apocalipsa 16, 17 şi 18, în special versetul: „Cele şapte capete sunt şapte munţi pe care stă femeia.” (Apocalipsa 17:9). Roma este poziţionată pe şapte coline şi a fost ocazional denumită „cetatea celor şapte coline” (lat. *Septimontium*). Şi nu în ultimul rând, feminizarea Romei în Apocalipsa („femeie”, „prostituată”) poate fi de asemenea o aluzie la mitologia romană, în care oraşul Roma a fost înfăţişat sub forma zeiţei războinice *Dea Roma*.

1.2. NERO EVREUL CA ANTIHRIST

Primii creştini au fost de acord că a patra fiară din viziunile lui Daniel se referă la Imperiul Roman, că Prostituata babilonică din Apocalipsa se referă la Roma şi că evenimentele ultime ale lumii se întâmplau sub ochii lor. Următoarea piesă care trebuia găsită în puzzle-ul escatologic era Antihristul.

Nicăieri în Apocalipsa nu este menţionat numele „Antihrist”; la fel ca în Daniel, entităţile cu conotaţie negativă sunt simbolizate prin intermediul unor fiare. În secolul al II-lea Irenaeus din Galia a avansat ideea că Fiara 666 din Apocalipsa 13 este una şi aceeaşi cu „urâciunea pustiirii” descris de Iisus în evanghelii (Matei 24:15), numit de către apostoli „Antihristul”, „Fiul pierzării”, „Omul păcatului” (2 Tesaloniceni 2:3), şi de către Daniel „rege fără ruşine şi viclean” (Daniel 8:23).[53] În continuare, Irenaeus a speculat că cele zece coarne din Daniel 7:7 sunt aceleaşi cu cele zece coarne din Apocalipsa 17:12-13: „Şi cele zece coarne pe care le-ai văzut sunt zece regi care n-au primit încă împărăţia, ci ei primesc autoritate ca regi timp de un ceas împreună cu fiara. Aceştia au un singur gând şi ei vor da puterea şi autoritatea lor fiarei.” De aici, prin prisma lui Daniel 7:24 („Şi cele zece coarne sunt zece regi care se vor ridica din împărăţia aceasta”) el a concluzionat că întreg Imperiul Roman urma să se prăbuşească şi să se împartă în zece regate: „Într-o lumină şi mai clară Ioan, în Apocalipsa, a indicat discipolilor Domnului ce se va întâmpla în zilele de pe urmă, şi cu privire la cele zece regate care se vor ridica, printre care imperiul care conduce acum [pământul] va fi partiţionat”[54].

Pentru Irenaeus „cornul cel mic” din Daniel se referea la regatul lui Antihrist, care urma să se ridice după divizarea Imperiului Roman în zece regate. Timpul stăpânirii „cornului cel mic” – „o vreme, două vremi şi o jumătate de vreme” (Daniel 7:25)[55] – era o metaforă pentru o perioadă de trei ani şi jumătate. Pe de altă parte, piatra „ce s-a tăiat fără ajutorul vreunei mâini” era un simbol pentru A Doua Venire şi

începutul împărăţiei mileniale: „Dumnezeul cerurilor va stabili o împărăţie care nu va fi nimicită niciodată, şi care nu va trece sub stăpânirea unui alt popor. Ea va sfărâma şi va pune capăt tuturor acelor împărăţii, şi ea însăşi va dăinui veşnic.” (Daniel 2:44). Scurta domnie a Antihristului era menită a fi oprită de Parousia. Dar, dat fiind faptul că Prostituata babilonică a fost Roma şi fiara a patra din Daniel a fost Imperiul Roman, atunci Antihristul, considerat a fi un om, trebuia să apară cumva din exteriorul Romei şi totuşi dinăuntrul ariei de influenţă a Imperiului Roman.

La vremea apostolilor a existat o fricţiune constantă între evrei, creştini şi romani. A fost un triunghi al urii. Evreii i-au urât pe romani şi pe creştini pentru că au negat supremaţia spirituală a poporului evreu. Romanii i-au urât pe evrei şi pe creştini pentru că au negat supremaţia politică a Romei. Iar creştinii i-au urât pe evrei şi pe romani pentru că nu l-au acceptat pe Iisus Hristos ca Dumnezeu şi l-au omorât. Conform lui Ignatius din Antiochia, apropiatul apostolului Ioan, „oricine spune că Domnul a fost un simplu om, acela este un evreu, un ucigător al lui Hristos”,[56] în timp ce pentru Hippolytus, discipolul lui Irenaeus, Templul Sfânt a fost distrus „pentru că au omorât pe Fiul Binefăcătorului lor, pentru că El este coetern cu Tatăl.”[57]

Iudaismul a refuzat să îl accepte pe Iisus Hristos ca Mesia şi a preferat să aştepte alt Mesia. De aici, creştinii au crezut că aşteptatul Mesia evreu este Antihristul şi aşa evreii au devenit poporul diavolului. În lumina profeţiilor lui Hristos, Irenaeus a fost convins că Antihristul va reconstrui Templul Sfânt, distrus de romani în anul 70: „Deci, când veţi vedea urâciunea pustiirii, despre care a vorbit profetul Daniel, stând în locul sfânt” (Matei 24:15).

Imaginea Antihristului evreu a fost susţinută inclusiv de către profeţiile din Vechiul Testament, care par să indice înspre tribul lui Dan: „Dinspre Dan se aude sforăitul cailor şi de vuietul nechezatului lor se cutremură toată ţara; căci vin şi mănâncă ţara şi tot ce este în ea, cetatea şi pe cei ce o locuiesc.” (Ieremia 8:16).

În Apocalipsa 7 şi 14 un număr de 144.000 de evrei sunt pecetluiţi ca popor al lui Dumnezeu la sfârşitul timpurilor. Teologii creştini au crezut aceştia sunt evrei care se vor opune lui Antihrist şi se vor converti la religia lui Hristos. Cei 144.000 sunt formaţi din câte 12.000 de oameni din fiecare dintre cele 12 triburi ale lui Israel, dar tribul lui Dan este omis din pecetluirea divină şi înlocuit cu tribul lui Manase:

> Şi în aceeaşi manieră găsim scris despre Antihrist. Pentru că Moise vorbeşte astfel: „Dan este pui de leu; el va sări din Basan.” [Deuteronom 33:22] [...] „Dan”, spune el, „este pui de leu”; şi în numirea tribului lui Dan, el a declarat clar tribul din care Antihristul este sortit să se ridice. Pentru că aşa cum Hristos s-a ridicat din tribul lui Iuda, aşa Antihristul se va ridica din tribul lui Dan.[58]

Hippolytus a crezut că Imperiul Roman se va destrăma în zece regate, iar al unsprezecelea va fi regatul evreilor: „Iar prin acesta [corn] nu este arătat nimeni altul decât Antihristul, care va restaura regatul evreilor”[59]. Reînfiinţarea statului evreu va fi urmată de apariţia Antihristului, adorarea lui de către evrei şi începerea unei campanii militare de cucerire a lumii.[60] Acest aspect poate fi corelat şi cu faptul că la vremea respectivă Palestina a fost scena unei multitudini de manifestări mesianice şi profetice evreieşti. Hippolytus aminteşte doar de Simon Magul. Dat fiind că profeţiile vorbesc despre falşi profeţi şi falsele învăţături care trebuie să apară la sfârşitul timpului pentru a stârni confuzie, ereticii ca Montanus au fost percepuţi ca aliaţii diavolului. Se presupune că Antihrist îl va imita pe Hristos în cele mai multe privinţe, inclusiv în sistemul doctrinal:

> Hristos este un rege, Antihrist va fi şi el un rege. Mântuitorul s-a manifestat ca un miel; aşa va face şi el, într-o manieră asemănătoare, va apărea ca un miel, însă înăuntru va fi ca un lup. Mântuitorul a venit în lume prin circumcizie, iar el va veni în aceeaşi manieră. Domnul a trimis apostoli printre toate naţiunile, iar el la fel îşi va trimite apostoli falşi în acelaşi fel. [...] Domnul a apărut în forma unui om, şi el va apărea tot în forma unui om. Domnul a ridicat şi a arătat trupul Său sfânt ca pe un templu, iar el va ridica un templu de piatră în Ierusalim.[61]

Cei trei ani şi jumătate de domnie ai Antihristului imită cei trei ani şi jumătate ai lucrării lui Hristos. La fel, rana de moarte a fiarei din Apocalipsa 13:3, care se vindecă miraculos şi convinge lumea să slăvească fiara, este o analogie antitetică la minunea Învierii. Aşa cum învierea lui Hristos este fundamentul creştinismului, un miracol asemănător va sta ca fundament pentru religia lui Antihrist.

Irenaeus şi Hippolytus nu au făcut nicio nominalizare pentru rolul de Antihrist; ei doar au demonstrat că va fi evreu. Dar, în contextul persecuţiilor romane, a fost extrem de tentant să cauţi pe Antihrist în rândul împăraţilor romani, cei mai

puternici oameni din lumea cunoscută. Şi dintre toţi împăraţii, Nero a primit cea mai specială „recepţie”.

Persecuţiile lui Nero împotriva creştinilor şi evreilor au fost legendar de crunte. Chiar şi romanii au fost îngroziţi de sălbăticia lui. În anul 68 Senatul l-a repudiat şi l-a condamnat la moarte, dar Nero a preferat în loc să-şi taie gâtul. Sfârşitul lui Nero a fost motiv de sărbătoare pentru societatea romană, statuile şi monumente sale fiind imediat vandalizate. Cu toate acestea, chiar şi după moartea împăratului romanii au avut motive să se teamă. În timpul vieţii astrologii i-au prevestit lui Nero că va trebui să părăsească Roma pentru un tron în est, iar în zilele sale de sfârşit Nero a vorbit despre un plan de a fugi în Parţia. Suetonius scrie că doar cinci oameni au văzut cadavrul împăratului, în timp ce înmormântarea sa nu a fost acompaniată de ritualurile obişnuite.[62] Această lipsă de închidere a dat naştere la speculaţii: nu s-a ştiut dacă era cu adevărat mort. În acest context confuz o stranie legendă romană a luat fiinţă: *Nero redivivus* („Nero înviat”). Zvonuri spuneau că a reuşit să fugă în Parţia, unde îşi strângea o armată numeroasă pentru a se întoarce şi a pedepsi Roma pentru că l-a alungat. Şi, pentru ca lucrurile să fie şi mai complicate, această legendă a declanşat câteva rebeliuni conduse de unii care chiar au pretins că sunt Nero cel întors.[63]

Deşi împăraţii subsecvenţi au continuat persecuţiile începute de către Nero, niciunul dintre ei nu a făcut-o cu o asemenea intensitate. Aşa că exegeţii creştini au fuzionat imaginea Antihristului evreu cu legenda *Nero redivivus*. Nero care se întoarce să distrugă Roma a devenit Antihristul (sau Fiara 666) care distruge Prostituata babilonică (Apocalipsa 17:16). În *Ascensio Isaiae*, un text creştin pseudoepigrafic din secolul al II-lea, aşa-zisele revelaţii apocaliptice descriu persecuţia romană a creştinilor în timp ce Nero, numit Beliar, este înfăţişat la fel ca Antihristul biblic:

> [...] acestea sunt zilele terminării lumii. După ce este consumată, marele conducător Beliar, regele lumii, va descinde, care a condus-o de la momentul în care a venit în fiinţă; da, va descinde din cerul său în forma unui om, a unui rege nelegiuit, ucigătorul mamei sale:[64] acest rege va persecuta răsadurile pe care Cei Doisprezece Apostoli ai Celui Preaiubit le-au plantat. Din Cei Doisprezece unul va fi dat în mâinile lui.[65] Acest conducător în forma acelui rege va veni şi va aduce cu el toate puterile acestei lumi [...] el va face şi va vorbi ca Cel preaiubit şi va spune: „Eu sunt Dumnezeu şi înainte de mine nu a fost niciunul.” Şi toţi oamenii lumii îl vor crede. [...] Şi îşi va pune imaginea înaintea lui în fiecare oraş. Şi el va avea stăpânire trei

> ani şi şapte luni şi 27 de zile. [...] Domnul va veni cu îngerii săi [...] El îl va trage pe Beliar în Gehenna împreună cu armatele sale.[66]

Oracula Sibyllina, o colecţie de versuri apocaliptice creştine şi evreieşti scrise în greacă cândva între secolele II-VI, l-a caracterizat pe Nero drept corupător, şarpe, matricid, rege puternic, rege păcătos, distrugător, care avea semnul cu numărul 50 (N = 50 în greacă), a fugit după Eufrat şi era aşteptat să se întoarcă pentru a distruge Roma:[67]

> Şi unul a cărui semn este cincizeci va fi lider,
> Un şarpe îngrozitor care respiră războaie cumplite,
> Care câteodată îşi întinde mâinile să facă
> Un sfârşit al propriei rase şi o agitaţie a tuturor lucrurilor
> [...]
> Apoi, făcându-se pe el însuşi egal cu Dumnezeu,
> El se va întoarce; dar Dumnezeu îl va nimici.[68]

Există o asemănare semnificativă între legenda *Nero redivivus* – care spune că Nero se grav rănit la gât (aproape de cap) dar reuşeşe să supravieţuiască şi să fugă – şi fiara apocaliptică a cărei rană de moarte este vindecată: „Şi unul din capetele ei părea rănit de moarte, dar rana de moarte fusese vindecată. Şi lumea toată s-a mirat şi s-a dus după fiară.” (Apocalipsa 13:3). Parţia, locul unde conform zvonurilor Nero fugise, a fost localizată în Asia în platoul iranian. Învăţaţii creştini au avut însă un punct de vedere diferit: ei au crezut că Nero s-a dus în Palestina. Victorinus, episcopul de la Petabium, a spus că Dumnezeu l-a înviat pe Nero şi l-a trimis să devină regele evreilor şi Antihrist, iar acesta urma să se întoarcă curând în fruntea unei armate de evrei pentru a distruge Roma:

> „Cele şapte capete sunt cele şapte munţi pe care stă femeia”] Aceasta este cetatea Romei. „Sunt şi şapte regi; cinci au căzut, unul este, celălalt n-a venit încă. Şi când va veni, trebuie să rămână puţin timp.”] Timpul trebuie înţeles ca fiind cel de la momentul în care a fost scrisă Apocalipsa, de atunci a domnit Cesar Domitian; dar înainte de el a fost Titus fratele său, şi Vespasian, Otho, Vitellius, şi Galba. Aceştia sunt cei cinci care au căzut. Unul a rămas, sub care a fost scrisă Apocalipsa – Domitian, în spirit. „Celălalt care nu a venit”, se referă la Nerva; „iar când va veni, va sta o perioadă scurtă de timp”, pentru că nu a completat perioada de doi ani. „Şi fiara care era şi nu mai este, ea însăşi este al optulea”] Chiar înainte de aceşti

regi Nero a domnit. „Şi ea este al optulea”] El spune doar când va veni această fiară, recunoscând-o în al optulea loc, dat fiind că acela este finalul. [...] Acum că unul dintre capete a fost, aşa cum era, rănit de moarte, şi lovitura de moarte a fost premeditată, el vorbeşte de Nero. Pentru că este clar că atunci când cavaleria trimisă de senat îl urmărea, el însuşi şi-a tăiat gâtul. El, în consecinţă, când va fi ridicat, Dumnezeu va trimite un rege destoinic, dar destoinic pe măsura aşteptărilor evreilor.[69]

În secolul al III-lea poetul creştin Commodianus a spus că „Nero va fi ridicat din Iad, dar Ilie va veni primul ca să pecetluiască pe cei iubiţi”[70] sau „pentru noi Nero a devenit Antihrist, cel iudeu”[71]. Prin 398 Jerome a scris că „există mulţi care ne împărtăşesc punctul de vedere şi care cred că Domitius Nero a fost Antihristul datorită nemaipomenitei sale depravări şi sălbăticii”[72]. „Domitius” a fost numele de familie a lui Nero. Iar Ioan Hrisostom, când a analizat 2 Tesaloniceni 2:6-9, a spus că Nero Antihristul este menit să distrugă Imperiul Roman pentru a face loc propriului său regat:

„Pentru că taina fărădelegii se şi lucrează.” El vorbeşte aici despre Nero, ca şi cum ar fi un fel de Antihrist. [...] „Până când cel care o împiedică acum va fi dat la o parte”, ceea ce înseamnă că, atunci când Imperiul Roman este luat din cale, atunci va veni. Şi este evident. Pentru că atâta timp cât teama de imperiu durează, nimeni nu va fi dornic să se mărească pe sine, dar când acesta va fi destrămat, el va profita de anarhie, şi se va strădui să pună stăpânire deopotrivă pe guvernarea umană şi cea divină. Pentru că aşa cum regatele dinaintea acestuia au fost distruse, de exemplu, cel al mezilor de către babilonieni, cel al babilonienilor de către persani, cel al persanilor de către macedoneni, şi cel al macedonenilor de către romani: tot aşa va fi şi în cazul lui Antihrist, iar el va fi distrus de către Hristos [...][73]

Şi cronicarul creştin Sulpitius Severus a vorbit despre credinţa că Nero trebuia să fie înviat la sfârşitul timpului:

De aici se crede, că deşi s-a străpuns pe sine cu o sabie, el a fost vindecat de rana sa şi a fost păstrat, conform a ceea ce s-a scris despre el: „dar rana ei cea de moarte fu vindecată” (Apocalipsa 13:3), că el trebuie să se întoarcă la sfârşitul lumii astfel încât „taina fărădelegii” (2 Tesaloniceni 2:7) să fie împlinită.[74]

Pe fondul tulburărilor din Imperiul Roman de Apus Ilarie, episcop de Poitiers, a anunţat în anul 365 că sfârşitul

lumii este o chestiune de câteva luni.[75] Ucenicul său Martin, episcop de Tours, a predicat ridicarea Fiarei prin anul 380. Dar pentru Martin Antihristul urma să fie diferit de Nero cel înviat:

> [...] Nero va domni în partea vestică a lumii, după ce va supune zece regi; [...] A spus, de asemenea, că Antihristul, pe de altă parte, va prelua prima dată imperiul din est, ca să aibă tronul şi capitala la Ierusalim; şi templul şi oraşul deopotrivă vor fi restaurate de către el. [...] Nero va fi distrus de Antihrist, aşa încât toată lumea, şi toate naţiunile, se vor pune sub puterea lui Antihrist, până când acel nemernic va fi răsturnat de venirea lui Hristos. Ne-a spus, de asemenea, că nu există niciun dubiu asupra faptului că, fiind conceput de un spirit malefic, Antihristul s-a născut deja, şi a atins deja anii adolescenţei, şi îşi va asuma puterea de îndată ce va avea vârsta necesară. Acum, acesta este al optulea an de când am auzit aceste cuvinte de pe buzele lui; poţi să concluzionezi, deci, cât de aproape sunt aceste lucruri de care ne temem să se întâmple în viitor.[76]

Chiar şi numărul 666 (sau 616) se referă la Nero. În primul rând, Cartea Apocalipsei a fost scrisă în greacă iar textul original foloseşte în Apocalipsa 13:17 cuvântul *charagma* (χάραγμα) pentru „semn" (al fiarei), care are sensul de monedă sau ştanţare. În anul 66, când Nero era împărat, evreii s-au revoltat şi şi-au creat propria monedă de schimb. În reacţie, Nero a instituit un regim prin care nu se putea cumpăra sau vinde decât dacă deţineau o certificare romană. Această practică a fost continuată de către împăraţii subsecvenţi până la mijlocul secolului al III-lea. La vremea lui Decius nimeni nu avea voie să facă comerţ dacă nu avea dovada – *libellus* – că a îndeplinit sacrificiile romane păgâne.[77]

În al doilea rând, limba ebraică a folosit, la fel ca latina şi greaca, litere alfabetice pentru a nota numere. Acest aspect a popularizat în antichitate isopsefia[78] – practica derivării numelor din numere. Titlul grecesc *Neron Kaisar* (Νερων Καισαρ – „Nero Împăratul") transliterat în ebraică este NRWN QSR (נרון קסר), unde 50 + 200 + 6 + 50 + 100 + 60 + 200 = 666. Dar titlul în latină este *Nero Caesar*, care transliterat în ebraică devine NRW QSR (נרו קסר) şi dă rezultatul 616.[79] Obiceiul transliterării dintr-o limbă în alta a fost răspândit pe vremea apostolilor; Ioan 19:19-20 arată că Pilat a pus inscripţia „Isus din Nazaret, Regele Iudeilor" deasupra capului lui Iisus în greacă, latină şi ebraică. Deci, deşi Apocalipsa a fost scrisă în greacă, numărul 666 a fost un cod ebraic pentru Nero.

Liber genealogicus este o cronologie scrisă în latină de către un donatist creştin necunoscut în secolul al V-lea.

Donatiştii, numiţi după fondatorul Donatus Magnus, au fost schismatici nord-africani care s-au separat de corpul principal al creştinătăţii pe motive de puritate ecleziastică la vremea împăratului Diocleţian. *Liber genealogicus* enumeră persoane şi evenimente în ordine cronologică de la Adam şi până în secolul al V-lea al erei creştine. Spre sfârşitul cronologiei vorbeşte despre persecuţia creştinilor sub împăraţii Nero, Domiţian, Traian, Decius, Valerian şi Diocleţian. Şi, după ce citează o porţiune din Apocalipsa 13:18, textul arată că valoarea numerică a cuvântului *Antichristvs* (1 + 13 + 18 + 9 + 3 + 9 + 17 + 9 + 18 + 19 + 20 + 18) este 154. Dar acesta, dacă este multiplicat cu 4 conform numărului de litere din cuvântul „Nero", dă rezultatul 616.[80]

Lactantius Firmianus a luat în râs ideea că Nero se va scula din morţi pentru a domni din nou şi a criticat *Oracula Sibyllina* pentru că se referă la Nero.[81] Dar „egalul cu Dumnezeu" din versul sibilei se aseamănă cu afirmaţia lui Pavel din 2 Tesaloniceni 2:3-4: „se împotriveşte şi se înalţă mai presus de tot ce se numeşte Dumnezeu [...] dându-se drept Dumnezeu." Augustin de Hipona s-a simţit dator să dezaprobe orice legătură între cele două:

> Unii cred că apostolul Paul s-a referit la Imperiul Roman, şi că nu a dorit să folosească un limbaj mai explicit, ca nu cumva să fie acuzat că vrea răul imperiului despre care se doreşte a fi etern; astfel că în a spune "misterul fărădelegii este deja la lucru" el s-a referit la Nero, a cărui fapte deja păreau să fie ca ale lui Antihrist. Şi de aici unii cred că se va ridica din nou şi va fi Antihrist. Alţii, din nou, cred că nu este nici măcar mort, ci că se ascunde şi că s-a presupus că este mort, [...] şi că va trăi până când va fi revelat la timpul său şi readus la regatul său. Dar mă minunez cât de îndrăzneţi pot fi aceşti oameni în presupunerile lor.[82]

Eusebius din Caesarea a adoptat cea mai interesantă poziţie în acest scandal teologic. Eusebius nu l-a numit pe Nero ca şi Antihrist, dar a afirmat că Apocalipsa şi profeţiile Noului Testament s-au împlinit în primul secol, când a fost pustiit Ierusalimul şi distrus Templul. Pentru Eusebius, profeţiile au fost adresate creştinilor care au trăit la momentul scrierii lor. Asemeni tratatelor apocaliptice evreieşti, Ioan a oferit profeţia despre căderea Imperiului Roman, distrugerea poporului evreu şi victoria creştinismului pentru a încuraja pe confraţii săi creştinii.[83]

Deşi nu menţionează numele „Nero", Irenaeus spune că folosirea numărului 616 se bazează pe o versiune coruptă a

Bibliei. În loc, 666 trebuie să fie numărul corect pentru că Potopul a venit când Noe avea vârsta de 600 de ani (Geneza 7:6) iar chipul de aur făcut de Nebuchadnezzar a fost înalt de 60 de coţi şi lat de şase coţi (Daniel 3:1).[84] Irenaeus a propus o serie de soluţii la ghicitoarea numerică a lui 666. La fel ca romanii, grecii au acordat valori numerice obiectelor folosindu-se de simboluri alfabetice. De exemplu, în latină simbolul „I” poate să desemneze numărul „1” sau litera „i”. La fel, în greacă simbolul „A” (άλφα – alfa) poate să stea pentru litera „a” sau pentru numărul „1”. În latină există doar şase simboluri pentru şase valori numerice, în timp ce în greacă fiecare simbol alfabetic are un corespondent numeric. Irenaeus a luat valorile numerice ale literelor greceşti din cuvântul *Lateinos* (λατεινοσ) şi a obţinut: 30 + 1 + 300 + 5 + 10 + 50 + 70 + 200 = 666. Cuvântul *Euanthas* (ευανθασ) are aceeaşi valoare numerică: 5 + 400 + 1 + 50 + 9 (TH) + 1 + 200 = 666. Dar Irenaeus nu oferă nicio sugestie despre ce poate însemna acest cuvânt. Cazul lui *Teitan* (τειταν) pare a fi mai interesant: 300 + 5 + 10 + 300 + 1 + 50 = 666. *Teitan* poate fi o aluzie la titani, care s-au împotrivit zeilor în mitologia greacă, la Satan, care s-a împotrivit lui Dumnezeu, sau la familia imperială pe nume „Titus” care a domnit în primul secol. Vespasian, Titus şi Domiţian au făcut parte din această familie şi toţi trei au fost implicaţi în activităţi antievreieşti şi anticreştine.[85]

Cartea lui Daniel şi Apocalipsa lui Ioan nu au fost singurele surse de panică. Până la stabilirea Bibliei în secolul al IV-lea frica a fost semănată şi de către apocalipsele apocrife. Apocalipsa lui Petru, Apocalipsa lui Pavel, Apocalipsa Apocrifă a lui Ioan sau Apocalipsa Fecioarei – toate au vorbit despre o viitoare decadenţă şi necazurile care se vor abate asupra lumii. La acestea se pot adăuga şi apocalipsele apocrife ebraice – Apocalipsa lui Daniel, Apocalipsa lui Avraam, Apocalipsa lui Adam sau Apocalipsa lui Moise.[86] Dintre textele creştine apocrife, Apocalipsa Apocrifă a lui Ioan este singura care face o descriere (simbolică) a Antihristului:

> Aparenţa figurii sale este negricioasă; firele capului său sunt ascuţite, ca şi suliţele; sprâncenele sale sunt ca ale unei sălbăticiuni; ochiul său drept este ca o stea care se ridică de dimineaţă, iar celălalt ca un ochi de leu; gura sa este de un cot; dinţii lui sunt lungi de o palmă; degetele sale sunt ca nişte coase; urma piciorului său este de de două palme; iar pe faţa sa o inscripţie, Antihrist;[87]

Manifestarea Fiului Pierzării a fost iniţial imaginată ca o întoarcere globală în haos. Antihristul pre-medieval şi

medieval a fost în principal un opresor, nu un coruptor, aşa cum este înfăţişat în secolul XXI. El a avut forma unei ameninţări armate, a unui războinic şi a unui geniu militar din afara creştinătăţii. După divizarea Imperiului Roman în zece părţi, Antihristul urma să reînfiinţeze regatul evreu. Apoi, el urma să cucerească lumea cu ajutorul poporului evreu, să impună o religie mincinoasă (apostazia) prin forţă şi să înceapă cea mai întunecată perioadă din istoria omenirii (marele necaz).

1.3. SĂPTĂMÂNA MILENIALĂ

Primii creştini au fost foarte interesaţi în a determina vârsta exactă a lumii şi stabilirea unei cronologii generale precise. Tatian din Antiohia, Clement din Alexandria, Sextus Julius Africanus din Ierusalim, Eusebius, Irenaeus sau Hippolytus au încercat să dateze cu acurateţe crearea lui Adam, potopul lui Noe, moartea lui Moise, exodul din Egipt sau construirea Templului de către Solomon.[88] Dar scopul principal al cronologiilor generale nu a fost de a determina sfârşitul lumii, ci de a conferi legitimitate creştinismului prin înfăţişarea unui să cadru religios şi istoric apariţiei sale. Acest sistem cronologic – care are ca punct de referinţă momentul Creaţiei – a fost denumit *Anno Mundi* în vestul latin şi *Etos Kosmou* (Ἔτος Κόσμου) în estul grecesc. Ambele expresii pot fi traduse ca „Vârsta Universului".

Vârsta lumii a fost studiată cu precădere în est, în special după mutarea capitalei imperiului la Constantinopol şi migrarea învăţaţilor. Creştinătatea vestică a avut cunoştinţe despre acest sistem, însă nu l-a adoptat niciodată oficial. Cel mai timpuriu studiu creştin privind vârsta lumii a fost cel din secolul II al lui Theophilus, episcopul Antiohiei, în lucrarea *Apologia ad Autolycum* (III:24-28). Folosindu-se de *Septuaginta*, Theophilus a prezentat o cronologie detaliată ce începea cu crearea lui Adam în 5529 î.Hr. şi se termina cu domnia împăratului roman Marcus Aurelius.[89]

Chronographiai a lui Sextus Julius Africanus acoperă istoria începând din anul 5499 î.Hr., creaţia lui Adam, până în anul 221 d.Hr., momentul scrierii lucrării. Prin corelarea cronologiilor egiptene şi caldeene, şi a mitologiei greceşti cu istoria iudaică şi creştină, Africanus a calculat o distanţă temporală de 5.500 de ani între Creaţie şi naşterea lui Iisus, cu Prima Venire sau Încarnarea în prima zi a anului 5501 (pe 25 martie 1 d.Hr.; la vremea aceea s-a crezut că 25 martie marchează echinocţiul de primăvară).[90]

Episcopul african Julius Hilarion a concluzionat că erau 5.530 de ani între Creaţie şi crucificarea lui Iisus. În *Chronologia sive Libellus de Mundi Duratione* din anul 397 el a calculat, pe baza scrierilor lui Africanus, că erau 2.237 de ani între Creaţie şi Potop, 1.012 ani între Potop şi chemarea lui Avraam, şi 430 de ani între Avraam şi exodul israelit din Egipt. Hilarion a menţionat în mod expres că la sfârşitul celor 6.000 de ani, prin 498 d.Hr., sfârşitul lumii va veni.[91]

Eusebius a folosit de asemenea munca lui Africanus pentru a concepe o cronologie în *Chronicon*. Iniţial, Eusebius s-a folosit de o eră care începea cu naşterea lui Avraam în 2016 î.Hr..[92] Jerome a preluat cronologia lui Eusebius şi a tradus-o în latină, adăugând un supliment ce a acoperit anii 325-379. Deopotrivă Eusebius şi Jerome au datat Creaţia în 5199 î.Hr..[93]

Panodoros din Alexandria a stabilit data Creaţiei pe 5493 î.Hr. bazându-se pe calendare egiptene, în care anii începeau pe 29 august.[94] Annianus din Alexandria a respins calculele lui Panodoros pe motiv că s-au bazat prea mult pe surse păgâne în detrimentul celor creştine şi, în reacţie, în jurul anului 400 a conceput propriul sistem cronologic. El a plasat Creaţia pe 25 Martie 5492 î.Hr. şi naşterea lui Iisus în anul 9 d.Hr. (în calendarul iulian). El a mai deplasat era lui Panodoros cu aproximativ şase luni, cu Bunavestire pe 25 martie iar Crăciunul nouă luni mai târziu (perioada de gestaţie), pe 25 decembrie, aşa cum sunt cunoscute astăzi. Annianus însă s-a bazat puternic pe misticism în calculele sale; el a crezut, ca mulţi dintre contemporanii săi, că există o ordine divină în curgerea timpului. Acest este motivul pentru care creaţia lui Adam, încarnarea şi învierea lui Hristos au fost puse pe aceeaşi dată de 25 martie, în timp ce primele două evenimente au fost separate de exact 5.500 de ani.[95]

Misticismul a ajutat sistemul cronologic al lui Annianus să devină popular în Bizanţ, unde a fost adoptat de către personalităţi precum Maximus Confesorul, Teofan Confesorul sau de către cronicari târzii ca George Syncellus. O nouă variantă a Creaţiei a fost propusă în *Chronicon Paschale*, o cronică universală compusă în jurul lui 630 de către învăţaţi din Antiohia. Aceasta datează creaţia lui Adam pe 21 martie 5507 î.Hr..[96] În schimb, în *Etymologiae* Isidore din Sevilla a plasat Creaţia în 5210 î.Hr., dar a împărţit totodată istoria în ere, cu naşterea lui Iisus ca punct de început pentru a şasea eră.[97]

Multitudinea de variante în stabilirea datei Creaţiei s-a datorat penuriei de informaţii istorice şi cronologice, calculelor defectuoase împletite cu misticism, problema calculului pascal şi plasarea marilor sărbători în poziţii corecte unele faţă de altele.

Toate cronologiile generale s-au lovit de probleme care au generat mai departe reacţii şi respectiv noi calcule şi noi date ale Creaţiei. Adoptarea oficială a unui sistem cronologic sau a altuia s-a făcut, deci, nu pe motive de acurateţe, ci pe argumente politice sau mistice. Oricum, datarea corectă a vârstei lumii s-a transformat într-o obsesie care a bântuit Biserica Creştină până la apariţia darwinismului.

Interesant este că evreii au fost de asemenea interesaţi de vârsta lumii, dar au ajuns la rezultate total diferite. Până în secolul II evreii au avut diferite sisteme de datare în diferite momente istorice.[98] Cel mai uzitat a fost anul de domnie al regelui: „În al patru sute optzecilea an după ieşirea copiilor lui Israel din ţara Egiptului, în al patrulea an al domniei lui Solomon peste Israel, în luna Ziv, care este luna a doua, Solomon a început zidirea Casei Domnului." (1 Regi 6:1). În *Antiquitates Judaicae* din 94 d.Hr. istoricul romano-evreu Flavius Josephus a apreciat vârsta lumii a fi în jurul a 5.000 de ani.[99] În loc, în *Seder Olam Rabbah* din 165 d.Hr. rabinul Jose ben Halafta, bazându-se pe textul masoretic, a susţinut că vârsta lumii era de 3.925 de ani, cu crearea lui Adam în 3760 î.Hr..[100] Concluziile lui Halafta nu au fost universal acceptate înăuntrul comunităţilor evreieşti, dar ele arată faptul că exista o discrepanţă de aproape 2.000 de ani între cronologiile creştine şi cele evreieşti.

Hippolytus a realizat o cronologie a lumii începând cu alungarea primilor oameni din Rai şi terminând cu anul 234 d.Hr.. Şi, la fel ca Africanus, el a pus între crearea lui Adam şi naşterea lui Hristos exact 5.500 de ani.[101] Calculele lui Hippolytus au avut scop apocaliptic; el a crezut că trecutul este cheia cunoaşterii viitorului. Deopotrivă Irenaeus şi Hippolytus s-au ghidat în cercetările lor escatologice după o matrice care reflectă Creaţia şi aspecte existenţiale ale poporului israelit: tiparul „şase plus unu".

„Şase plus unu" pare a fi tiparul omniprezent a lui Iahve şi fundaţia tuturor lucrurilor. Dumnezeu a făcut lumea în şase zile, iar în a şaptea s-a odihnit (Geneza 2:2). Săptămâna Creaţiei a fost reflectată în Cele Zece Porunci sub forma Legii Sabatului: din nou, şase zile de lucru, una de odihnă (Exodul 20:11). Iahve a fost atât serios în această privinţă încât i-a instruit pe israeliţi să omoare pe oricine va încălca această poruncă (Exodul 31:15-17). Şi o altă permutare a acestui principiu este în anul sabatic, care se referă la ciclul de regenerare al naturii: „Şase ani să-ţi semeni ogorul şi şase ani să-ţi cureţi via şi să-i strângi roadele, dar anul al şaptelea să fie un Sabat de odihnă pentru pământ, un Sabat pentru Domnul.

Să nu-ţi semeni ogorul, nici să nu-ţi cureţi via.” (Leviticul 25:3-4).

Problema vârstei lumii a devenit şi mai complicată datorită conceptului controversat al Mileniului. Apocalipsa spune foarte succint că după înfrângerea Antihristului va exista o perioadă de 1.000 de ani în care Iisus Hristos va conduce lumea direct şi personal (Apocalipsa 20:4). Această chestiune a fost analizată prima dată de către Polycarp şi Papias din Hierapolis în primele două secole. Papias, de exemplu, a descris Mileniul ca pe o epocă de aur caracterizată de miracole şi binecuvântări prin Hristos, roade abundente şi relaţii de pace între animale şi oameni deopotrivă. Melito din Sardis, Ambrose al Milanului, Irenaeus, Iustin Martirul, Methodius sau Lactantius Firmianus au dezbătut mai mult sau mai puţin această chestiune, de obicei în raport cu problema învierii. Acesta este timpul când doctrina milenialismului sau chiliasmului – Regatului de 1.000 de ani a lui Iisus Hristos – a fost fondată. Totuşi, Eusebius a contestat vehement credinţa într-un viitor Mileniu,[102] criticându-l pe Papias că a interpretat greşit vorbele şi acţiunile apostolilor.[103] Eusebius şi-a susţinut amilenarismul prin exemplul nicolaitanilor, o sectă care credea că împărăţia de 1.000 de ani va fi pământească, caracterizată de plăceri şi desfătări de ordin fizic.[104]

Irenaeus şi Hippolytus au combinat credinţa chiliastă, tiparul „şase plus unu” şi cronologia lumii sprijinindu-se pe susţinerile apostolului Petru: „pentru Domnul, o zi este ca o mie de ani şi o mie de ani este ca o zi” (2 Petru 3:8). Aşa a luat fiinţă doctrina „săptămânii mileniale”, care spune că Mileniul este perioada sabatică de 1.000 de ani instaurată de Hristos când se împlinesc 6.000 de ani de la Creaţia lui Adam. Pentru Irenaeus chiar şi numărul 666 era de fapt o metaforă a celor 6.000 de ani de existenţă ai lumii: „de şase ori o sută, de şase ori zece, şi şase unităţi. [El dă aceasta] ca o imagine a întregii apostazii care a durat timp de şase mii de ani. Pentru că în atâtea zile în câte s-a făcut Creaţia, în tot atâţia mii de ani se va încheia”[105].

Deopotrivă Irenaeus şi discipolul său Hippolytus au îmbinat cronologia cu misticismul. Şi, aşa cum Irenaeus a ales 666 în detrimentul lui 616 bazându-se pe vârsta lui Noe şi chipul de aur descris de către Nebuchadnezzar, Hippolytus a încercat să afle anii rămaşi până la împlinirea celor şase milenii în dimensiunile Chivotului Legământului:

> Şi 6.000 de ani trebuie să se împlinească, pentru ca Sabatul să vină, restul, ziua sfântă, în care „Dumnezeu s-a odihnit de toată lucrarea Lui”. Pentru că Sabatul este icoana viitoarei împărăţii a

> sfinţilor, când „vor domni împreună cu Hristos”, când El va veni din Ceruri, aşa cum Ioan spune în Apocalipsă: pentru că „o zi la Domnul e ca o mie de ani”. De atunci, înseamnă că, în şase zile Dumnezeu a făcut toate lucrurile, aşa că 6.000 de ani trebuie să se împlinească. [...] Pentru că El îi spune: [...] „lungimea lui să fie de doi coţi şi jumătate, lăţimea de un cot şi jumătate şi înălţimea de un cot şi jumătate” [Exodul 25:10]; care măsoară, când sunt adunate împreună, fac cinci coţi şi jumătate, aşa încât cei 5.500 de ani să fie simbolizaţi astfel. [...] De la naşterea lui Hristos trebuie, deci, să recunoaştem cei 500 de ani care rămân până a se împlini cei 6.000, şi atunci va veni sfârşitul.[106]

Cele şase zile ale Creaţiei descrise în Geneza au devenit simboluri pentru perioadele de existenţă a lumii. Fiecare zi simboliza 1.000 de ani, ceea ce însemna că lumea în forma ei actuală trebuia să existe doar 6.000 de ani. La împlinirea celor şase milenii Dumnezeu era aşteptat să intervină prin A Doua Venire, să distrugă pe Antihrist şi să instaureze perioada de 1.000 de ani de pace şi prosperitate corespunzătoare Sabatului. Şi, cu toate că cronologiile creştine timpurii au avut variaţii de sute de ani cu privire la data Creaţiei, majoritatea au proiectat completarea celor 6.000 de ani între secolele IV-VIII.

1.4. DIN BABILONUL CEL MARE ÎN IMPERIU CREŞTIN

În secolul al IV-lea, după ce împăratul Constantin cel Mare s-a convertit şi a acordat libertate religioasă tuturor cetăţenilor, creştinismul a devenit credinţa dominantă a imperiului. A fost o schimbare politică care a avut efecte religioase. Pe de-o parte, pentru primii creştini Imperiul Roman a fost Prostituata babilonică (conotaţie negativă), „beată de sângele sfinţilor” (creştini) pe care i-a persecutat şi ucis. Roma a fost un oraş damnat şi capitala unui imperiu al urâciunii şi al martirizării. A fost lăcaşul slujitorilor Satanei, împăratul şi senatul, din gurile cărora veneau ordinele de execuţie, de tortură şi confiscare.

Pe de altă parte, pentru romanii necreştini Roma era leagănul civilizaţiei înseşi, oraşul fondat prin voinţa şi binecuvântarea zeilor şi factorul de stabilitate al lumii care prevenea întoarcerea în haos. Roma a fost mai mult decât un oraş-capitală; a fost o icoană a unităţii, progresului şi civilizaţiei. Evreii cred că Ierusalimul deţine un rol important

în planul universal al lui Dumnezeu; la fel romanii au văzut „cetatea celor şapte coline" ca pe centrul omenirii. Roma a fost divinizată de către proprii cetăţeni şi supranumită „Cetatea Eternă" – o idee lansată de către Publius Vergilius Maro în epopeea *Eneida* (I:275-279). În aceasta zeii au acordat romanilor imperialism fără sfârşit:

> Ilia, doi fraţi va naşte de-o dată. Iar Romulus, care,
> Adăpostit de-o lupoaică va creşte, 'nălţa-va tot neamul,
> Zidul lui Marte durându-l, Romanii numind după sine.
> Lor nu le pun nici hotar pentru fapte, nici clipă din urmă:
> Fără sfârşit fi-va mândra domnie[107]

Deci, căderea Romei nu a însemnat doar distrugerea unui oraş, ci şi distrugerea civilizaţiei şi aruncarea lumii înapoi în haosul primordial. Dar după domnia lui Constantin şi convertirea în masă a romanilor la creştinism, importanţa pozitiv-păgână a Romei în istoria lumii şi rolul său escatologic negativ-creştin s-au contopit într-o imagine singulară. Roma şi Imperiul Roman au rămas elemente esenţiale în planul lui Dumnezeu pentru omenire, dar s-au transformat în entităţi protectoare ale creştinismului. Roma a devenit un loc sfinţit prin sacrificiul apostolului Petru, oraş binecuvântat acum de către Dumnezeu, un pol spiritual al lumii şi un stâlp al civilizaţiei. Imperiul Roman a devenit sinonim cu „Imperiu Creştin", în timp ce administraţia imperială s-a transformat în instituţia politică înăuntrul căreia religia lui Hristos şi-a găsit condiţii favorabile pentru dezvoltare. Căderea Cetăţii Eterne şi a imperiului nu mai însemna o cădere în haos conform profeţiei păgâne ale celor 12 vulturi, ci o distrugere a religiei lui Hristos conform profeţiilor creştine. Lactantius Firmianus, unul dintre sfătuitorii împăratului Constantin, prevesteşte distrugerea Romei din cauza persecuţiilor purtate împotriva primilor creştini, dar totodată nu ezită să lege destinul lumii de cel al imperiului:

> [...] ruinarea şi căderea lumii va avea loc în scurt timp; cu excepţia faptului că atâta timp cât Roma stă în picioare nu trebuie să ne temem de nimic. Dar când capitala lumii va cădea, şi va începe să arate ca o stradă, profeţit şi de către sibile, cine se poate îndoi că sfârşitul a venit acum pentru om şi pentru întreaga lume? Este acel oraş, acela singur, care susţine toate lucrurile; şi Dumnezeul din cer trebuie implorat şi rugat de către noi – dacă, cumva, planurile Sale şi hotărîle por fi amânate – ca nu cumva, mai devreme decât ne gândim, să apară acel tiran

> detestabil care va face fapte aşa de mari, şi va înşela ochii, prin a cărui distrugere lumea însăşi va cădea.[108]

De acum înainte duşmanii Romei au fost duşmanii lui Hristos, iar duşmanii lui Hristos au fost duşmanii Romei. Tot ceea ce era în afara imperiului sau în afara religiei creştine a început să fie perceput ca barbar, înapoiat şi păgân. În anul 378 armatele romane s-au încleştat cu cele ale goţilor la Adrianopole. Ambrozie, episcopul Milanului, i-a identificat în prealabil pe goţi cu Gog descris în Ezechiel 38. Când vestea victoriei barbarilor a ajuns la urechea lui, acesta a simţit că lumea era pe marginea prăpastiei. La fel, Jerome a aşteptat prăbuşirea civilizaţiei romane şi sfârşitul lumii când hunii – văzuţi ca Magog din Apocalipsa 20:7-10 – au invadat teritoriile Imperiului Roman de Răsărit.[109]

Cât timp au fost persecutaţi, creştinii credeau că durerile pe care le îndură trebuia să aibă un scop şi o răsplată; perioada de greutate trebuia să fie urmată de o perioadă de pace şi prosperitate. Dar după ce Constantin a legalizat creştinismul şi ostilitatea oficială a fost înlocuită cu suportul pentru biserică Estul şi Vestul au început să aibă perspective escatologice tot mai diferite. Premilenarismul a continuat să fie punctul de vedere dominant în Vest din cauză că Imperiul Roman de Apus era în descompunere şi perspectivele erau sumbre. Creştinii vestici credeau că Imperiul Roman se va transforma în sau va fi urmat de Mileniu.

Ideea unui viitor Mileniu a fost în principal respinsă în Est pe motiv că este o influenţă a escatologiei iudaice şi a dualistei Ere mesianice. Primul care s-a opus chiliasmului a fost Marcion din Sinope în secolul al II-lea.[110] Mai târziu, Origen din Alexandria a argumentat că speranţa creştină este în Cer, nu pe pământ, iar credincioşii trebuie să dea o interpretare spirituală cărţii Apocalipsa. Donatistul Tyconius a negat de asemenea două învieri carnale viitoare distincte şi un regat pământesc de 1.000 de ani. El a susţinut în schimb că la înviere, care va fi una singură, toate sufletele se vor ridica mai mult sau mai puţin la Cer datorită atotbunătăţii lui Dumnezeu, astfel încât nicio parte a umanităţii care a fost animată de suflet să nu piară.[111] În cadrul Conciliului de la Constantinopol din 381 d.Hr. milenarismul a fost categorisit drept o superstiţie[112] şi, pentru a fi exclusă orice idee despre un viitor regat divin de 1.000 de ani literali, în Crezul Niceean a fost introdusă următoarea frază: „[...] a cărui Împărăţie nu va avea sfârşit" (conform Luca 1:33: „Şi El va domni peste casa lui Iacov în veci, şi împărăţia Lui nu va avea sfârşit.").

Poziţia amilenaristă a fost reafirmată şi în 431, în cadrul Conciliului de la Efes, conform învăţăturilor lui Augustin. Datorită exagerărilor şi materialismului grosolan al multor chiliaşti, în *De civitate Dei* Augustin a înlocuit răsplata milenială pământească cu cea spirituală. El a simpatizat cu ideea că istoria este împărţită în şapte ere conform celor şapte zile ale Creaţiei, dar a negat numărătoarea celor 6.000 de ani. A predicat doctrina pe care o cereau timpurile şi, aplicând o interpretare alegorică, a înfăţişat Mileniul ca pe o imagine a numărului perfect 10 (10 x 10 x 10, conform influenţelor pitagoreice), a cărui completare în ani este necunoscută. Acel Mileniu de pace perfectă despre care vorbeşte Biblia nu este posibil pe pământ, ci numai în Cer. El a început cu legarea lui Satan în timpul predicilor lui Iisus Hristos şi continuă până la A Doua Venire. Creştinii trăiesc înăuntrul Mileniului invizibil iar noua naştere a credinciosului a fost prima înviere arătată în Apocalipsa 20.[113] La fel, Apocalipsa 20:1-6 este o „recapitulare” a capitolelor precedente şi nu descrie o nouă eră care urmează cronologic după evenimentele din Apocalipsa 19.

Majoritatea profeţiilor lui Daniel au fost confirmate de către istorie, dar au eşuat la parte cea mai importantă: sfârşitul lumii. Acest lucru nu doar că a invalidat interpretările creştinilor timpurii, dar a pus şi sub semnul întrebării autenticitatea profeţiilor ca întreg. Irenaeus nu a dat importanţă faptului că picioarele de fier ale statuii din prima viziune sunt în număr de două; el le-a ignorat pentru că statuia avea o înfăţişare umană. Dar acestea simbolizează divizarea sferelor de putere ale imperiului: Imperiul Roman de Apus cu capitala la Roma şi Imperiul Roman de Răsărit cu capitala la Constantinopol. Împărţirea imperiului a fost realizată în anul 330 de către Constantin cel Mare pentru a spori eficienţa administraţiei peste vastele teritorii cucerite.

În secolul al V-lea Imperiul Roman de Apus trăgea să moară, fiind ciopârţit fără milă de către valurile de jefuitori. În 410 vizigoţii lui Alaric au jefuit tot ce le-a stat în cale, inclusiv Roma, făcându-l pe Jerome, pe atunci cetăţean al Romei exilat la Bethlehem, să exclame: „Întreaga lumină a lumii a fost stinsă când a fost decapitat Imperiul Roman, sau, ca să o spun mai bine, într-un singur oraş a murit o întreagă lume”[114]. Creştinii au văzut căderea Romei ca pe o pedeapsă pentru masacrele din trecut şi un element necesar al sfârşitului; din contră, păgânii – aşa cum arată Augustin la începutul *De civitate Dei* – au văzut-o ca o răzbunare a zeilor pentru înlocuirea lor cu creştinismul. În 455 a venit rândul vandalilor să jefuiască Roma şi să întărească încă o dată credinţa într-o

apropiată destrămare a imperiului şi un sfârşit al lumii. *Liber genealogus*, care este un amalgam făcut din combinarea cronologiilor anterioare,[115] după ce arată că numărul Antihristului este 616, îl numeşte pe Genseric, regele vandalilor, drept Nero cel înviat şi Antihrist.[116] În sfârşit, în 476 împăratul Romulus Augustus a fost forţat să abdice de către generalul germanic Odoacer, eveniment care a marcat, din punct de vedere modern, disoluţia Imperiului Roman de Apus.

Bineînţeles că prăbuşirea imperiului nu a fost urmată de apariţia Antihristului şi sfârşitul lumii – aspecte pe care învăţaţii medievali au încercat să le lămurească prin propriile lor teorii apocaliptice. În orice caz, paradigma escatologică timpurie a fost un punct de plecare pentru speculaţiile de mai târziu, în special dezvoltarea teoriei săptămânii mileniale. Interesant este că deşi Roma şi Imperiul Roman au căpătat o alură pozitivă, suferinţa şi persecuţia iniţială au devenit elemente definitorii ale imaginii Bisericii timpurii şi un sprijin pentru sectele care mai târziu au pretins o renaştere a modului de slăvire originar. Quakeri, mormoni, martorii lui Iehova sau sinucigaşii davidieni – fiecare cult sau ramură a creştinismului a pretinscă sunt restauratorii sau continuatorii legitimi ai apostolilor şi au blestemat societatea ca întreg pentru necurăţia ei. Niciodată nu îşi pun la îndoială doctrinele aberante, ci văd persecuţia venită din partea societăţii „decăzute" ca pe un necesar botez de foc prin care îşi dovedesc lor că deţin un rol special în planul lui Dumnezeu.

2. APOCALIPSELE DIN PRIMA JUMĂTATE A EVULUI MEDIU

2.1. DECĂDEREA RELIGIOASĂ ŞI ÎNCEPUTUL CONFLICTULUI CU ISLAMUL

Dezintegrarea Imperiului Roman de Apus a aruncat Europa de Vest în haos, cauzând regres pe toate planurile. Pe perioada Evului Mediu Timpuriu (500-1000 d.Hr.) Europa a avut de suportat cele mai mari valuri de popoare migratoare, o scădere a populaţiei, cel mai scăzut nivel al comerţului din epoca bronzului, o scădere drastică a resurselor, a nivelului de trai şi a nivelului de cultură. În plus, prăbuşirea imperiului a lăsat în urmă un vid administrativ şi politic care, într-un fel sau altul, trebuia acoperit. A existat o nevoie acută de un sistem

unificator care să reînvie organizarea romană, dar singurul lucru care putea câştiga obedienţa oamenilor în acel context, indiferent de limbă, culoare a pielii şi cultură, a fost credinţa în divinitate. Astfel, singura instituţie capabilă de a se impune în societatea europeană vestică de la începutul Evului Mediu a fost biserica. Problema era că umplerea acestui gol de putere a venit cu un preţ: extinderea atribuţiilor instituţionale. În timp ce în partea de sud-est a Europei Imperiul Bizantin a îndeplinit în continuare rolul de stabilizator regional şi ocrotitor al bisericii, în partea de vest a continentului instituţia bisericească a fost nevoită să-şi asume un dublu rol: politic şi religios. Aceasta a însemnat că structura religioasă a copiat pe cea politică. Nevoia de centralizare a conferit Episcopiei Romei autoritate asupra celelalte episcopii apusene, ceea ce a dus în final la formarea Papalităţii. Politizarea bisericii a dar startul unei separaţii doctrinale progresive între bisericile creştine din vest şi din est, ce a culminat în secolul al XI-lea cu Marea Schismă.

Dominarea societăţii de către biserică a avut efecte nefaste: cunoaşterea a fost limitată la centrele mănăstireşti iar monopolul biblic a suprimat simţul critic. În timpul imperiului biserica s-a aflat sub controlul, autoritatea şi protecţia imperială; această stare a lucrurilor a asigurat un oarecare echilibru între religie şi ştiinţă. Învăţaţii de orice fel au avut acces la surse variate de informaţie, ceea ce a permis deopotrivă religiei şi ştiinţei să evolueze. După căderea imperiului, acest echilibru a fost rupt: ştiinţa a fost suprimată de religie şi superstiţii, în timp ce Biblia a devenit punctul de referinţă al înţelegerii Universului şi un mijloc de manipulare a maselor. Disoluţia imperiului a fost urmată de o semnificativă slăbire calitativă şi cantitativă a cadrului intelectual. Creştinismul a moştenit obsesia greco-romană pentru ritualuri, miracole şi prevestiri, în timp ce golurile doctrinale au fost umplute cu credinţe mitice care au dat naştere la erezii şi manifestări periculoase. Involuţia societăţii vestice a creat impresia că oamenii erau la mila unui univers muribund, ceea ce a întărit punctul de vedere premilenarist.

În acest mediu otrăvitor unii au văzut conectarea religioasă la mulţimi ca pe un extraordinar prilej de a acapara putere. În *Historia Francorum* Gregorie din Tours descrie în detaliu cazul Hristului din Bourges, un fals mesia din secolul al VI-lea. Acesta a fost iniţial un lucrător al pădurii din regiunea Bourges (Franţa), până când a devenit subiectul unei „maşinaţiuni a diavolului": a fost înţepat de un roi de muşte, cauzându-i o stare mintală delirantă timp de doi ani. Când s-a însănătoşit a devenit predicator ambulant, profeţind şi

rugându-se în văzul lumii. La Javols a strâns un grup de admiratori, a găsit o concubină care s-a autointitulat „Fecioara Maria” şi a anunţat iminenta întoarcere a lui Hristos. Unii i-au adus bolnavi pe care să-i vindece prin simpla atingere, iar alţii l-au adulat ca pe Mesia cel Întors. Dar după ce a trimis mesageri complet dezbrăcaţi la Le Puy-en-Velay pentru a-şi anunţa venirea, episcopul Aurelius a aranjat să fie asasinat.

Toţi cei care au stat împotriva instituţiei bisericeşti au fost denigraţi în analele istoriei. În secolul al VIII-lea prelatul Boniface îl înfăţişează pe episcopul dezertor Aldebert drept un escroc, blasfemiator şi demagog care manipula gloata neştiutoare pentru beneficiile sale personale. Aldebert a susţinut că este sfânt şi un înger i-a dăruit artefacte divine aduse de la capătul pământului. Unul dintre acestea era o scrisoare de la Hristos în care era scris că Aldebert căzuse din cer şi a fost prins de către Arhanghelul Mihail, sau că Dumnezeu îi îndeplinea orice dorinţă. S-a folosit de autoritatea sa „divină” pentru a întreţine relaţii sexuale cu femei, a cerut adepţilor să excludă orice altă figură religioasă şi şi-a împărţit firele de păr şi unghiile pe post de obiecte sfinte. În ceea ce Boniface considera a fi cel mai atroce păcat, falsul mesia a pretins că ştia păcatele supuşilor săi şi le ierta dinainte ca aceştia să se fi spovedit la el – un atribut exclusiv al Trinităţii. Pentru aceste motive, în 746 un conciliul de la Roma l-a excomunicat pe Aldebert şi a ordonat întemniţarea lui.[117]

Succesul mesianilor reflectă izolarea intelectuală şi materială a bisericii. Biblia este clară cu privire la modul în care se va înfăptui A Doua Venire. Şi cu toate acestea laicii par neajutoraţi şi vulnerabili în faţa unor asemenea fenomene. În 847 dioceza Constance (în regiunile germane) a fost tulburată de profeţiile înfricoşătoare ale pseudoprofetesei Thiota. Într-o lume patriarhală, dominată de bărbaţi, o femeie profet stârnea curiozitatea mulţimilor. În Biblie mesajul profetic este încredinţat de către Dumnezeu numai bărbaţilor – un aspect legat de teologii medievali cu păcatul Evei şi firea slabă a femeilor. De aici, o femeie profet a fost analoagă unei persoane stângace: ambele erau asociate cu erezia sau posedarea demonică. Sinodul de la Saint Alban din Mainz a ajuns la aceeaşi concluzie. Dar, pentru a scăpa de pedeapsa cu moartea, Thiota şi-a recunoscut păcatele şi s-a ales numai cu o biciuire publică.[118]

În timp ce societatea a fost perturbată de erezii haotice, în spatele zidurilor mânăstirilor ideile escatologice timpurii erau trecute din generaţie în generaţie şi „reciclate” de către învăţaţi conform noului context istoric. În *Historia Francorum* Gregorie din Tours a prezentat o istorie succintă a lumii, de la

Adam şi până la moartea lui Sigebert în anul 575. El s-a inspirat în principal din Jerome şi Eusebius, care au stabilit Creaţia în 5199 î.Hr., şi în consecinţă a aşteptat ca cele şase milenii să se consume cândva între anii 799 şi 806.[119]

Două sute de ani mai târziu Beatus, abatele de Liébana (Spania), a preluat cronologia lui Gregorie şi a integrat-o în *Commentaria in Apocalypsin*. Aceasta a fost o lucrare de mare erudiţie, dar fără prea mare originalitate. La el ca Gregorie, Beatus a compilat teoriile învăţăturilor timpurii precum Augustin, Ambrozie, Irenaeus, Isidore, Jerome sau Tyconius.[120] El a spus că sunt 2.242 de ani între Adam şi Noe, 942 de ani între Noe şi Avraam, 505 ani între Avraam la Moise şi 5.227 de ani între Adam şi Hristos. Săptămâna milenială urma să se completeze peste 14 ani, în anul 838 din Era spaniolă (sau anul 800 în calendarul actual). Totuşi, abatele de Liébana a rămas precaut; deşi calculele indicau un apropiat sfârşit al lumii, el a adăugat că timpul rămas nu este subiect al descoperirii umane şi Dumnezeu are puterea de a modifica timpul.[121]

Commentaria in Apocalypsin s-a bucurat de succes fiindcă a fost dens ilustrată. Într-o vreme în care abilitatea de a citi a fost o piatră rară, ilustraţiile lui Beatus au fost o binecuvântare pentru neştitutorii de carte. Apocalipsa a fost expusă în imagini exact aşa cum este ea relatată: Beatus nu a interpretat simbolurile şi a încercat să fie cât mai imparţial posibil. Desenele sale nu fac trimitere la niciun popor, lider politic sau stare de lucruri: oamenii sunt atacaţi de lei cu cap de lăcustă, îngeri toarnă sânge şi grindină din ceruri la propriu, un miel înarmat cu o cruce este înfăţişat luptându-se cu un şarpe uriaş, sau asedierea Ierusalimului este ilustrată cu arme uzitate la vremea respectivă.[122]

Munca lui Beatus arată că decodificarea vârstei lumii a devenit o parte integrantă şi inseparabilă de săptămâna milenială. Cu toate acestea, interesul lui Beatus pentru săptămâna milenială ar putea să fi fost impulsionat şi de începutul opresiunii islamice în Peninsula Iberică. Creştinismul a avut de la început o perspectivă antagonică faţă de islam. Informaţii despre Mohammed şi religia islamică au apărut în Imperiul Bizantin la puţină vreme după moartea profetului. Lucrarea *Doctrina Jacobi nuper baptizati* redă un dialog între un recent convertit la creştinism şi câţiva evrei care relatează diverse aspecte despre Mohammed:

> Şi ei spuneau că profetul a apărut, venind cu saracenii, şi că a proclamat venirea celui miruit, al Hristosului care trebuie să vină. Eu [Avraam], ajungând la Sykamina, am oprit la un anume bătrân bun cunoscător al Scripturilor, şi am zis către el:

„Ce poţi să-mi spui despre profetul care a apărut cu saracenii?" El a răspuns, gemând profund: „Este un profet fals: profeţii vin înarmaţi din cap până în picioare? Evenimentele din ultima vreme sunt cu adevărat rezultatele haosului, şi mi-e teamă că primul Hristos care va veni, cel pe care-l venerează creştinii, a fost cel trimis de Dumnezeu şi în loc noi ne pregătim să-l aşteptăm pe Armilus[123] [Antihrist]. Într-adevăr, Isaia a spus că evreii vor menţine o inimă pervertită şi de piatră până când tot pământul va fi devastat. Dar tu du-te, domnule Avraam, şi află despre profetul care a apărut." Aşa că eu, Avraam, am întrebat, şi mi s-a spus de către cei care l-au întâlnit că nu există niciun adevăr de găsit în aşa-zisul profet, ci doar vărsare de sânge omenesc. El a spus de asemenea că deţine cheiele Paradisului [deţinute doar de apostolul Petru conform Matei 16:19], ceea ce este incredibil.[124]

În secolul al VIII-lea în *Pege Gnoseos* Ioan Damaschinul l-a caracterizat pe Mohammed ca fals profet şi a comparat învăţăturile sale cu erezia bizantină a arianismului. Din contră, Sophronius, patriarhul Ierusalimului, nu a spus nimic despre un profet sau o religie a arabilor; pentru el atacurile arabilor erau pedepse divine pentru păcatele creştinilor.[125]

În Peninsula Iberică, după ce oraşul Córdoba a fost cucerit de musulmani în 711, creştinii s-au trezit persecutaţi de invadatori: nu au mai putut să-şi practice credinţa în mod deschis, clopotele şi slujbele au fost interzise, bisericile şi mânăstirile au fost distruse, iar persecuţiile au degenerat adesea în conflicte sângeroase. În contextul dat, simbolismul Apocalipsei a luat un cu totul alt înţeles pentru cei oprimaţi. S-a spus despre Mohammed că este Antihristul sau Profetul Mincinos din Apocalipsa 13 care dă putere Antihristului (identificat şi cu Califatul), în timp ce Emiratul Córdobei a fost Babilonul cel mare. În 848, în regiunea Navarra, Eulogius de Córdoba a găsit un text în mânăstirea din Leyre care spunea că anul morţii lui Mohammed a fost 666, că islamul a fost produsul diavolului iar musulmanii erau poporul diavolului. În 854, în regiunea Andalusia, în *Indiculus luminosus* cronicarul Paulus Alvarus l-a comparat pe profet cu Antihristul şi fiarele pomenite de către Daniel. În 883 un cleric din Oviedo, regiunea Asturia, a editat *Cronica profetica*, înăuntrul căreia dinastiile musulmane, începând cu Avraam şi Ismael, au fost plasate într-un context profetic liber interpretabil prin prisma lui Ezechiel 38-39.[126] Imaginea negativă a lui Mohammed şi a islamului s-a răspândit din Peninsulă Iberică în întreaga Europă şi a devenit sursa temerilor apocaliptice medievale.

Sub asediul islamului sfârşitul lumii a devenit sinonim cu sfârşitul creştinismului, în timp ce Apocalipsa a devenit o promisiune de mântuire şi strigătul pentru *Reconquista* – o lungă campanie de recucerire a Peninsulei Iberice care a prefaţat cruciadele.

Commentaria in Apocalypsin a lui Beatus a hrănit şi ea retorica anti-islamică, dar a făcut mult mai mult decât atât: a contribuit la formarea unui imperiu. La vremea scrierii sale Europa creştină era asaltată de către islam din două părţi: în sud-est, prin Orientul Mijlociu şi Peninsula Balcanică, şi în sud-vest, prin Peninsula Iberică.În sud-est creştinismul era protejat de către Imperiul Bizantin, dar în sud-vest exista doar bariera naturală a Munţilor Pirinei. Europa de Vest era parţial creştiniată, divizată, dezorganizată şi vulnerabilă. În plus, vesticii au pus sub semnul întrebării legitimitatea politică şi religioasă a Imperiului Bizantin. Dacă luăm în considerare cuvintele lui Bede Venerabilul, veritabilul Imperiu Roman nu putea fi decât cel cu capitala la Roma: „Cât stă în picioare Coloseumul, stă şi Roma; când Coloseumul va cădea, va cădea şi Roma; când va cădea Roma, va cădea şi lumea”[127]. Deci, inexistenţa Imperiului Roman, împreună cu împlinirea celor 6.000 de ani în 800 d.Hr., a fost ca o invitaţie pentru apariţia lui Antihrist. Europa de Vest avea nevoie de o superputere deopotrivă din punct de vedere politic şi religios. Iar această nevoie colectivă a fost satisfăcută în mai puţin de jumătate de secol.

2.2. PROFEŢIA ÎMPĂRATULUI MESIANIC

Constantin cel Mare devenit împărat roman în anul 306. S-a convertit la creştinism în 312, dar a continuat să deţină funcţia păgână de *Pontifex Maximus* (un titlu la care împăraţii au renunţat mai târziu, dar a fost preluat de către Papalitate: „Suveranul Pontif”). În primăvara lui 313 Constantin, împreună cu Licinius, a promulgat Edictul de la Milano. Prin acest act el a cerut tuturor guvernatorilor provinciilor să înceteze persecuţiile religioase iar proprietăţile confiscate să fie imediat returnate. Edictul nu a declarat creştinismul religia oficială a imperiului, ci doar a permis libertatea religioasă, astfel încât fiecare să poată să slăvească orice deitate fără a fi persecutat. Totuşi, prin Edictul de la Milano din 313 şi Edictul de la Tesalonic din 380 emanat de împăratul Teodosie, creştinismul a sfârşit prin a deveni o realitate mai întâi tolerată, iar mai apoi o parte constitutivă a imperiului. Tradiţia a răspândit ideea că Edictul de la Milano a

fost actul prin care s-a instituit toleranţa faţă de religia creştină, dar Galerius a emis de asemenea un edict de toleranţă în 311.[128]

Constantin nu a fost nici pe departe un sfânt; a comis atrocităţi inimaginabile pentru a-şi asigura puterea, în timp ce Edictul de la Milano a fost o mişcare politică menită să aducă liniştea într-un imperiu fărâmiţat de lupte religioase şi să câştige simpatia supuşilor săi.[129] Dar, aşa cum Cirus cel Mare s-a transformat într-un model mesianic pentru evrei, masele de creştini au răspuns prin divinizarea lui Constantin eliberatorul. Ei l-au apreciat, l-au slăvit, l-au sanctificat şi au început să-l sărbătorească pe data de 21 mai. Într-adevăr, numele marilor personalităţi au fost frecvent înconjurate de legende. Dar alianţa dintre biserică şi instituţia imperială a alterat şi exagerat atât de grosolan imaginea împăratului, încât aceasta a devenit o entitate escatologică. Împăratul roman s-a transformat în predecesorul revenirii lui Hristos, în timp ce Imperiul Roman nu a mai fost o fiară apocaliptică, ci o stavilă împotriva apariţiei Antihristului şi un model pentru Regatul Milenial. Aceasta este profeţia împăratului mesianic.

Legenda *Nero redivivus* a ajutat de asemenea la mesianizarea lui Constantin. Universul medieval a fost dominat de circularităţi, proporţii şi antiteze. Presupusa sfinţenie a lui Constantin a antagonizat maleficitatea lui Nero: Nero a persecutat creştinii, Constantin i-a susţinut; Nero a fost un împărat roman, Constantin a fost de asemenea un împărat roman; şi Nero a fost precursorul lui Antihrist, în timp ce Constantin a devenit precursorul lui Hristos.

O pseudoprofeţie din colecţia romană *Libri Sibyllini*,[130] scrisă prin 380 şi atribuită sibilei din oraşul Tibur (modernul Tivoli), l-a înfăţişat pe Constantin ca pe un element crucial al zilelor din urmă: „Apoi se va ridica un rege al grecilor care se numeşte Constans. El va fi regele romanilor şi al grecilor. Va fi înalt de statură, de înfăţişare frumoasă, o faţă strălucitoare [...]”. Domnia acestui împărat este caracterizată de mare bogăţie, victorie asupra duşmanilor creştinătăţii, sfârşitul păgânismului şi conversia evreilor. După ce va înfrânge pe Gog şi Magog, „[...] el va veni la Ierusalim, şi dând jos diadema de pe capul său şi toată haina imperială de pe trupul său, va lăsa imperiul creştinilor lui Dumnezeu-Tatăl şi lui Iisus Hristos Fiul Său”[131]. În acest mod împăratul va da cale liberă lui Antihrist:

> La vremea aceea Prinţul Nedreptăţii, care va fi numit „Antihrist”, se va ridica din tribul lui Dan. El va fi Fiul Pierzării şi apogeul mândriei, maestrul marilor semne şi minuni făcute prin minciună. Va înşela pe mulţi prin arta magiei aşa încât va

> părea că coboară foc din cer. [...] Când Imperiul Roman va înceta, atunci Antihrist va fi arătat pe faţă şi va sta în Casa Domnului în Ierusalim.[132]

Profeţia relatează că Antihristul va fi contestat de către cei doi martori ai Apocalipsei, Ilie şi Enoh, dar el îi va distruge şi va porni o persecuţie finală împotriva creştinilor, până când „[...] va fi omorât prin puterea Domnului de către Arhanghelul Mihail pe Muntele Măslinilor”[133].

Pseudoprofeţia sibilei tiburtine a stat ca sursă de inspiraţie pentru Apocalipsa lui PseudoMetodius. Aceasta a fost scrisă în siriacă spre sfârşitul secolului al VII-lea ca reacţie la cuceririle islamice din Orientul Apropiat şi a fost fals atribuită teologului Metodius din Olympus pentru a câştiga credibilitate. Ea înfăţişează teme escatologice creştine consacrate: ridicarea şi domnia lui Antihrist, invazile lui Gog şi Magog, marele necaz ce precede sfârşitul lumii şi ideea unui împărat roman mesianic.[134]

Este interesant că împăratul mesianic se aseamănă cu conceptul iudaic de Mesia şi mai ales cu conceptul islamic a lui Mahdi. Împăratul mesianic precede pe Iisus Hristos, Mahdi precede pe Isa; Mesia este evreu, împăratul mesianic este creştin, Mahdi este musulman; Mesia protejează iudaismul, împăratul mesianic protejează creştinismul, Mahdi protejează islamul; toţi trei sunt modele de religiozitate şi moralitate; toţi trei înfiinţează regate pământeşti; şi deopotrivă împăratul mesianic şi Mahdi au contact cu Antihristul. Fiecare religie avraamică subsecventă a preluat elemente de la cele anterioare. De aici, se poate spune că împăratul mesianic copiază parţial pe Mesia, în timp ce Mahdi este o combinaţie între aceştia doi. Conceptul împăratului mesianic a dispărut din creştinism până la vremea Iluminismului, dar Mahdi a rezistat până în zilele noastre datorită rigidităţii Islamului.

În secolul al VIII-lea prezenţa împăratului mesianic a fost o condiţie necesară pentru înfăptuirea scenariului apocaliptic creştin. Dar fiindcă Constantin murise iar evenimentele finale nu au avut loc, a fost rândul lui Carol cel Mare să-şi asume acest rol. După ce a moştenit tronul Regatului Franc, Carol a continuat să-şi extindă dominaţia pe trei direcţii principale: în sud, spre Peninsula Italică, în sud-vest, spre Peninsula Iberică, şi în est, spre teritoriul Germaniei de astăzi. În Italia a intervenit împotriva longobarzilor pentru a proteja Episcopiei Romei. În Spania a cucerit teritorii musulmane până în zona Barcelonei, iar în campania din est s-a luptat cu saxonii. În toate cazurile el a combinat actul de cucerire cu creştinarea forţată. Măsuri draconice au fost luate

împotriva celor care, refuzând credinţa lui Carol, respingeau de fapt autoritatea lui. Aşa se face că la sfârşitul secolului al VIII-lea statul franc a fost un conglomerat de popoare, de origini şi limbi diferite (germanici, romanici, slavi). Avea caracteristicile unui imperiu, cu excepţia unui nume corespunzător şi investirea tradiţională a împăratului.

În 795 Papa Leo al III-lea l-a făcut pe Carol cel Mare aliat trimiţându-i daruri simbolice şi numindu-l „Protector al bisericii". Spre sfârşitul anului 800 Carol l-a ajutat pe Leo să îşi recâştige scaunul papal după ce nobilimea romană revoltată îl detronase. În schimb, pe 25 decembrie, cu ocazia sărbătorii Naşterii Domnului, papa l-a miruit pe conducătorul franc, acordându-i titlul de împărat roman.

Gestul papei a avut semnificaţii multiple. În primul rând, aceasta a fost o evidentă încercare de reînviere a Imperiului Roman de Apus: Carol a primit de la Leo un titlu şi atribuţii deţinute doar de către veritabilii împăraţi romani de la Constantinopol.[135] În al doilea rând, s-a materializat o veche ambiţie a papilor de a face din Episcopia Romei o forţă prin separarea ei de Constantinopol. Şi în al treilea rând, încoronarea lui Carol a prelungit identitatea celui de-al patrulea imperiu (roman) din viziunea lui Daniel şi a salvat validitatea profeţiei. Elitele vestice trebuiau să găsească o explicaţie de ce Imperiul Roman de Apus a căzut dar sfârşitul lumii nu a venit. Aşa că o soluţie istorică plauzibilă a fost resuscitarea Imperiului Roman de Apus, care totodată a înlăturat în mod convenabil imaginea Imperiului Bizantin ca şi conducător de drept al lumii cunoscute.

După mutarea capitalei imperiului de către Constantin, Episcopia Romei a devenit teoretic subordonată Patriarhia Constantinopolului. Dar de-a lungul secolelor relaţia dintre cele două s-a deteriorat; de exemplu, cele două centre de putere aveau poziţii opuse în chestiunea legitimităţii icoanelor. Prin punerea coroanei imperiale pe capul lui Carol cel Mare Episcopia Romei şi-a exprimat deschis independenţa faţă de aparatul politic şi religios bizantin. Leo a uzurpat prerogativele patriarhului de la Constantinopol, în timp ce Carol cel Mare a uzurpat prerogativele împăratului bizantin.[136]

Din punctul de vedere al Constantinopolului încoronarea a fost o mare trădare. Dar motivele din spatele acestei acţiuni nu au fost doar politice. Leo şi Carol au avut credinţă în săptămâna milenială. Alcuin de York, sfătuitorul personal al lui Carol, a fost familiar cu milenarismul lui Beatus.[137] El a vorbit cu entuziasm despre un *Imperium Christianum* (Imperiu Creştin), o teocracţie înăuntrul căreia oamenii erau uniţi de către religia creştină, „la fel ca şi

cetăţenii [Imperiului Roman] uniţi de o cetăţenie romană comună."[138] Jerome, Eusebius, Gregorie din Tours şi Beatus (clerici ca şi Leo) – toţi au susţinut împlinirea a 6.000 de ani de la Creaţie în jurul anului 800. De altfel, în *Commentaria in Apocalypsin* Beatus a vorbit despre Nero care trebuie să se întoarcă ca şi Antihrist.[139] Deci, dat fiind că Imperiul Roman de Apus s-a prăbuşit iar profeţiile indicau că Antihristul era pe punctul de a se revela, cineva trebuia să ocupe vacantul tron al împăratului mesianic.

Carol a fost uns împărat la numai două zile după ce l-a ajutat pe Leo să-şi recapete scaunul papal. Grabnica încoronare în ziua Naşterii Domnului pare a fi o amplificare intenţionată a evenimentului prin crearea unei legături invizibile între ordinea materială şi cea spirituală. În acest fel împăratul a primit alura de sfânt. Ţinută în aceeaşi zi în care Cerul a sărbătorit apariţia lui Hristos pe pământ şi în acelaşi an în care s-au împlinit 6.000 de ani de la facerea lumii, încoronarea lui Carol o căpătat o dimensiune universală, ca un moment de răscruce al istoriei omenirii. Carol a primit rolul de împărat mesianic şi misiunea sfântă de a reînfiinţa Imperiul Roman. El a copiat în mare parte structura administrativă romană şi a adaptat-o cerinţelor bisericeşti; cel puţin în ultimii ani de domnie guvernarea a fost predominant teocratică. Carol şi Leo au dorit de asemenea să numească uniunea de teritorii „Imperiu Roman", dar, datorită relaţiilor precare cu Constantinopolul, numele a rămas un aspect incert. Istoricii l-au numit „Imperiul Carolingian", după fondatorul său.[140]

3. FASCINAŢIA ANULUI 1000

3.1. SĂPTĂMÂNA MILENIALĂ A ANULUI 1000: *ANNO MUNDI* ŞI *ANNO DOMINI*

Gândirea medievală cu greu poate fi înţeleasă din perspectivă modernă. Oamenii au crezut cu fanatism în minuni şi semne prevestitoare ale sfârşitului. Superstiţia şi vrăjitoria erau omniprezente. Prelaţii, regii, nobilii şi oamenii de rând erau corupţi în egală măsură. Toate realizările şi eşecurile societăţii au fost legate nemijlocit de voinţa divină, care se manifesta prin semne în astre, în aer, pe pământ şi în apă. Păcatul era prezent şi în aerul respirat, în timp ce dezordinele cosmice şi naturale au indus adevărate fobii şi au hrănit

superstiţiile. Oamenii credeau că moartea eroilor, sfinţilor, împăraţilor sau regilor este însoţită de un cortegiu de fenomene neobişnuite. Aşa că, indiferent dacă Ziua Judecăţii urma sau nu să vină la aniversarea a 1.000 de ani de la naşterea lui Hristos, Dumnezeu era aşteptat să „celebreze” sfârşitul mileniului prin realizarea de miracole importante.

Anul 1000 a dezvăluit un adevăr crud, care va fi experimentat inclusiv de către generaţiile subsecvente: fricile apocaliptice conduc cel mai adesea la dezastru economic. Ele reconfigurează priorităţile şi anulează orice plan pe termen lung de natură socială sau economică. Cultivarea pământului, adunarea resurselor sau acumularea de bogăţii sunt insignifiante în comparaţie cu mântuirea sufletului, apariţia Antihristului sau stabilirea Împărăţiei lui Dumnezeu. De altfel, pentru credinciosul adevărat perspectiva Parousiei nu a fost un motiv de frică sau teroare, ci de speranţă şi vindecare.[141]

Măsuratul timpului este doar o convenţie, iar pe parcursul istoriei acest act a suferit nenumărate transformări. Spre deosebire de societatea tehnologizată a secolului XXI, în care sincronizarea temporală este vitală, în secolul X măsurarea timpului a fost un proces precar. Abilităţile de a scrie, de a citi şi de a calcula – esenţiale pentru ţinerea unei cronologii – au fost stăpânite doar de către o mână de învăţaţi. Şi, pentru ca lucrurile să fie şi mai complicate, la sfârşitul secolului al X-lea nu a existat un singur sistem cronologic european, ci mai multe.

În primele patru secole cronicarii latini au folosit în jur de patru metode diferite de datare: cronologia *Ab urbe condita*, care a avut ca punct de referinţă anul de fondare al oraşului Roma şi a fost în principal folosită de cetăţenii romani necreştini; cronologia imperială, care a numărat anii conform domniei unui împărat şi a fost folosită în principal de către funcţionarii publici; cronologia consulară, care la fel a fost folosită de către funcţionarii publici, însă a ţinut evidenţa timpul după anii de oficiu ai unui consul; şi cronologia vârstei lumii, care a avut ca punct de referinţă creaţia lui Adam şi a fost cunoscută în creştinătatea vestică drept *Anno Mundi*.

Sistemul *Ab urbe condita* nu a fost agreat în cercurile creştine fiindcă a fost asociat cu ritualurile şi festivalurile Romei păgâne. Creştinii au preferat în loc sistemele pur administrative ale domniilor laice sau mai ales sistemul creştin al Creaţiei. Dar cronologia *Anno Mundi* a avut mai multe dezavantaje decât avantaje. Pe de-o parte, sistemul anilor imperiali (regnali) şi consulari a fost simplu şi accesibil oamenilor mai puţin educaţi. Pe de altă parte, sistemul *Anno Mundi* conferea religiei creştine putere, conformitate şi

legitimitate în faţa celorlalte credinţe păgâne. Dar neclaritatea sa, lipsa unui consens şi cunoştinţele avansate de matematică au fost obstacole insurmontabile.

Un alt sistem cronologic care a prins contur la scurt timp după prăbuşirea Imperiului Roman de Apus a fost *Anno Domini* (care înseamnă „anul Domnului" şi este abreviat „A.D." sau „d.Hr."). Deşi ideea unei cronologii bazate pe întruparea lui Hristos a apărut pentru prima dată în secolul al II-lea, ea a fost pusă în practică de-abia patru secole mai târziu de către Dionysius Exiguus, un călugăr din Scythia Minor (regiunea Dobrogea, România de astăzi). Când Dionysius a conceput tabelul cu organizarea anilor, el a consemnat pentru acel an consulatul lui Flavius Probus Iunior în Narbonne, anul imperial 240 de la Diocleţian, anul 1278 de la întemeierea Romei şi 525 de ani de încarnarea lui Iisus Hristos. Dionysius nu a avut însă niciun interes în milenialism sau vreo opoziţie faţă de sistemul *Anno Mundi*. Mai degrabă, scopul său a fost să ofere un sistem mai bun pentru calcularea datei Paştelui şi să şteargă cronologia imperială ce avea ca punct de referinţă domnia sângeroasă a lui Diocleţian (folosită în est de către Biserica din Alexandria). Data de 28 august 284, începutul domniei împăratului Diocleţian, a fost anul 1 în *Anno Diocletiani*. Dar spre deosebire de contemporanul său Annianus, care a pus naşterea lui Hristos în anul 9 (în calendarul iulian), Dionysius a plasat-o cu aproape zece ani mai devreme. Şi el a fost de asemenea primul care a presupus că Hristos a avut vârsta de 33 de ani şi trei luni la momentul crucificării, conform ideii medievale a proporţiilor divine.[142]

Există câteva probleme legate de cronologia lui Dionysius Exiguus. În primul rând, munca lui cronologică a venit cu 300 de ani înainte ca Vestul să importe numărul 0 (zero) de la arabi. Prin urmare, calendarul său a început cu anul 1 şi nu cu anul 0. Rezultatul a fost că secolele şi mileniile sunt numărate de la *01 (1001 sau 2001) şi nu de la *00 (1000 sau 2000). În al doilea rând, nu se poate spune la ce s-a referit Dionysius când a scris despre Încarnare (a lui Hristos): concepţie sau naştere. Din punct de vedere medical concepţia şi naşterea sunt separate de o perioadă normală de nouă luni, ceea ce este un aspect deosebit de important dacă Încarnarea este luată ca punct de referinţă temporală pentru a data evenimente subsecvente. Iar o a treia problemă majoră este Evanghelia după Matei, care relatează despre uciderea pruncilor ordonată de Irod, regele Palestinei. Josephus spune că Irod a murit în 750 *Ab urbe condita*.[143] Asta înseamnă că el a murit cu cel puţin patru ani înainte de presupusa dată a naşterii lui Iisus, calculată de Dionysius în anul 754 *Ab urbe condita*.

Iisus trebuie să fi fost născut în timpul domniei lui Irod, din moment ce acesta din urmă a ordonat uciderea pruncilor până în doi ani.[144] Pe lângă aceste probleme, anii consulari începeau la 1 ianuarie, anul diocleţian a început în 29 august, iar listele istorice ale consulilor şi ale anilor regnali au avut numeroase lacune şi inadvertenţe.

Dionysius a fost creatorul sistemului *Anno Domini*, dar popularizarea lui în Europa de Apus s-a datorat în mare măsură istoricului anglo-saxon Bede Venerabilul. În *De temporum ratione* din 723 Bede a descris principiile de calculare a datei Paştelui împreună cu o cronologie a lumii. Studiul s-a bazat pe munca lui Dionysius, Eusebius, pe părţi ale *Etymologiae* lui Isidore şi unele referinţe din traducerea Bibliei de către Jerome.[145] Spre deosebire de Isidore, care a datat Creaţia în 5210 î.Hr. şi a fost văzut ca o autoritate în această chestiune, Bede a plasat-o în 3952 î.Hr..[146]

Bede a adus îmbunătăţiri semnificative cronologiei *Anno Domini*. Iniţial, acest sistem a avut un inconvenient major: ignora anii dinaintea Încarnării. Evenimentele precedente vieţii lui Hristos trebuiau să fie datate prin comutarea la sistemul *Anno Mundi*. Mai precis, evenimentele din Noul Testament puteau fi datate deopotrivă în *Anno Domini* şi *Anno Mundi*, dar evenimentele Vechiului Testament erau datate doar prin cronologia *Anno Mundi*. În consecinţă, în *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* din 731 Bede a completat sistemul *Anno Domini* prin formula *ante vero incarnationis dominicae tempus* (timpul dinainte de adevărata încarnarea a Domnului), care mai târziu a devenit englezescul „B.C." (*before Christ*) sau românescul „î.Hr." (înainte de Hristos).

Bede a inversat numărătoarea anilor care preced Întruparea pentru a înfăţişa viaţa lui Hristos ca pe un fel de axă temporală, un scop şi un punct de referinţă pentru întreaga existenţă a lumii, trecută, prezentă şi viitoare. Nu a existat un an 0 (zero); anul 1 a fost precedat de anul -1 (care mai târziu s-a transformat în 1 î.Hr.). Bede a stabilit că era *Anno Domini* a început în momentul încarnării lui Hristos, dar distincţia dintre încarnare şi naştere a devenit clară de-abia în secolul al IX-lea. Încarnarea a fost identificată odată pentru totdeauna cu concepţia lui Hristos şi a fost stabilită pe 25 martie (data Buneivestiri), aşa cum fusese anterior sugerat de către călugărul bizantin Annianus.[147]

Anno Domini a devenit dominant în vestul latin până în secolul al X-lea, dar estul grecesc nu l-a folosit până în timpurile moderne. A fost folosit de către Carol cel Mare şi Alcuin de York, în timp ce Beatus s-a folosit de ambele

sisteme pentru a determina sfârşitul celor 6.000 de ani în *Commentaria in Apocalypsin*. Dionysius şi Bede nu au avut intenţia de a înlocui sistemul *Anno Mundi*, însă trecerea de la un sistem la altul a fost inevitabilă datorită avantajelor sistemului *Anno Domini*:

(1) Punctele de referinţă ale ambelor sisteme au fost de importanţă egală: *Anno Mundi* s-a raportat temporal la naşterea lui Adam, părintele fizic al omenirii, în timp ce *Anno Domini* are în centrul său întruparea (naşterea) lui Hristos, părintele spiritual şi salvatorul omenirii.

(2) Data şi anul naşterii lui Hristos nu au fost stabilite niciodată cu exactitate, dar toate estimările variază înăuntrul unei perioade de 30 de ani; în contrast, data Creaţiei are variaţii de sute sau chiar mii de ani.

(3) Valorile matematice folosite în sistem *Anno Domini* sunt mult mai mici faţă de cele folosite în sistem *Anno Mundi*, şi deci primul este mai uşor de utilizat.

(4) Sistemul *Anno Domini* a înlocuit cu succes sistemul anilor regnali şi a conferit o armonie cronologică întregii creştinătăţi. Numărătoarea anilor regnali era regională şi reîncepea ori de câte ori se instala un nou rege pe tron. Din punct de vedere creştin Iisus este regele omenirii iar întruparea Sa reprezintă începutul Împărăţiei lui Dumnezeu.

(5) *Anno Domini* a fost un sistem religios pur creştin, în timp ce *Anno Mundi* a fost împărtăşit cu iudaismul. Evreii au respins divinitatea lui Hristos, şi deci nu au avut niciun motiv pentru a face o cronologie bazată pe viaţa Sa.

(6) Roma a adoptat cronologia *Anno Domini* pentru a-şi reafirma independenţa religioasă şi politică faţă de Constantinopol, care folosea cronologia *Etos Kosmou*.

În jurul anului 1000 ambele cronologii au fost folosite în paralel şi au alimentat teoria săptămânii mileniale. La vremea respectivă devenise evident că teoriile milenialiste timpurii au eşuat. Anul 800, limita de împlinire a celor 6.000 de ani de la Creaţie conform tuturor calculelor, a trecut în linişte. Aceasta a însemnat că fie doctrina săptămânii mileniale era falsă, fie calculele anterioare au fost greşite. Creştinii anului 1000 au ales ultima variantă deoarece credeau că Dumnezeu a construit lumea pe baza proporţiilor temporale şi spaţiale. Conform călugărului francez Rodulphus Glaber, aşa cum Creatorul a avut nevoie de şase zile pentru a-şi desăvârşi opera iar în a şaptea s-a odihnit, tot aşa El s-a ostenit mai bine de şase mii de ani să-i înveţe pe oameni prin minuni. Iar în al şaptelea mileniu încercările lumii vor lua sfârşit şi răul o va invada.[148]

3.2. RIDICAREA SFÂNTULUI IMPERIU ROMAN

În 954 Adson, abate de Montier-en-Der, a finalizat *Libellus de Antichristo*, o lucrare adresată în special reginei Franciei de Vest şi în general tuturor celor care erau preocupaţi de chestiunea sfârşitului lumii. Adson şi-a îndemnat contemporanii la calm şi pace pentru că, din punctul lui de vedere, Antihristul nu putea să apară atâta timp cât Imperiul Roman încă stătea în picioare. Dar Adson nu s-a referit la Imperiul Bizantin. Pentru învăţaţii occidentali încoronarea lui Carol cel Mare şi începutul dinastiei carolingiene înviase anumite structuri politice şi spirituale care asigurau continuitatea veritabilului Imperiu Roman cu capitala la Roma. Mai precis spus, Adson şi-a asigurat regina că, atâta timp cât dinastia sa carolingiană domnea, Imperiului Carolingian şi Imperiul Roman stăteau în picioare şi împiedicau apariţia Antihristului.[149] Într-adevăr, pentru un observator actual asemenea idei sunt ridicole, dar oamenii anului 1000 le-au tratat cu toată seriozitatea.

Din nefericire pentru Adson, situaţia politică pe care s-au bazat argumentele sale s-a schimbat dramatic până la sfârşitul mileniului. După moartea lui Carol în 814 Imperiul Carolingian s-a divizat progresiv în trei regiuni: Francia de Vest (Franţa), Francia de Est (Germania) şi Francia de Mijloc (nordul şi centrul Italiei). La început fiecare dintre aceste regiuni a fost condusă de către reprezentanţi ai dinastiei carolingiene. Dar în 954, când *Libellus de Antichristo* a fost scrisă, dinastia carolingiană mai domnea doar în Francia de Vest, ceea ce l-a făcut pe Adson să remarce că „[...] Imperiul Roman [este] distrus aproape în totalitate [...]”[150]. Iar trei decade mai târziu, în 987, Louis al V-lea carolingianul a murit fără să lase moştenitori, ceea ce a dus la încoronarea lui Hugh Capet şi startul dinastiei capetiene. Deci, pentru orice cititor al lucrării lui Adson viitorul era sumbru: în Francia de Vest autoritatea centrală era în descompunere iar moartea lui Louis al V-lea şi sfârşitul dinastiei carolingiene a deschis calea apariţiei lui Antihrist.

Lucrurile au stat diferit în Francia de Est şi de Mijloc, unde dinastia ottoniană a încercat să creeze o liniaritate istorică prin învierea Imperiul Roman. După ce a preluat puterea de la dinastia carolingiană, Otto I a aranjat ca ceremonia de încoronare să fie ţinută la Aachen, fosta capitală a lui Carol, a fost miruit de către arhiepiscopul de Mainz, autoritatea supremă a bisericii germane, a copiat în mare parte structura şi

organizarea Imperiului Carolingian, a adoptat multe titluri deţinute anterior de către Carol, şi a început să cucerească aceleaşi teritorii.[151] Mai mult, la fel cum Papa Leo al al III-lea a cerut ajutor lui Carol şi în schimb i-a oferit coroana împărătească, în acelaşi fel Papa Ioan al XII-lea a solicitat protecţia lui Otto şi l-a uns împărat în februarie 962. Otto şi-a numit teritoriile „Sfântul Imperiu Roman" (lat. *Sacrum Romanum Imperium*) iar la zece zile de la încoronare papa şi noul împărat au ratificat documentul *Diploma Ottonianum*. Prin acesta, Otto, la fel ca şi Carol, a devenit garantul independenţei şi securităţii Statelor Papale.[152] Adăugat la numele „Imperiu Roman", cuvântul „Sfânt" denotă fundamentul noului organism: religia creştină. În scrierile vremii încoronarea lui Otto I a fost denumită *translatio imperii* („transferul imperial") – un concept preluat din succesiunea de putere între imperiile din viziunea lui Daniel. Aşa cum Dumnezeu a transferat puterea de la babilonieni la medo-perşi, apoi la greco-macedonieni, şi în final la romani, la fel puterea, scopul şi autoritatea fostului Imperiul Roman au fost transferate Sfântului Imperiu Roman. Împăraţii germani au urmat linia deschisă de Carol şi s-au considerat succesori direcţi ai veritabililor împăraţi romani. Ei au adoptat titlul de „kaiser" (derivat din cuvântul latin *caesar*), în timp ce mai târziu împăraţii ruşi au luat titlul de „ţar" pentru că Rusia a fost considerată succesoarea Imperiului Bizantin.[153]

Nu a fost însă clar dacă Sfântul Imperiu Roman era o continuare a fostului Imperiu Roman, sau era materializarea celui de-al cincilea şi ultimul imperiu din viziunea lui Daniel, care nu va fi nimicit niciodată şi va aduce sfârşitul lumii. Cronicarul german Otto von Freising a preferat ultima variantă şi a spus că toată puterea sau cunoaşterea umană îşi are originea în est, dar este sortită să se termine în vest. Hugo von Sankt Viktor a avut o teorie şi mai interesantă: Dumnezeu a hotărât ca guvernarea universală să înceapă în est şi să se extindă gradual înspre vest. Astfel, sfârşitul lumii va veni când cursul evenimentelor va ajunge la marginea Universului.[154]

Principalul obiectiv al dinastiei ottoniene a fost să meargă pe urmele foştilor împăraţi vestici, dar Otto al III-lea a fost de-a dreptul fanatic. În 996 l-a ajutat pe verişorul său Bruno de Carinthia să devină Papa Gregorie al V-lea, primul papă german. În returnarea favorului, noul pontif l-a încoronat pe Otto al III-lea împărat al Sfântului Imperiu Roman în Roma în mai 996. Influenţat de mama sa bizantină şi de sfătuitorii săi Gerbert de Aurillac şi Adalbert de Praga, Otto al III-lea a proiectat închegarea unui imperiu teocratic format din uniunea Papalităţii, a Romei şi a Bizanţului. În acest imperiu imaginar

împăratul deţinea supremaţia administrativă, militară, juridică, şi chiar religioasă. El a făcut Roma centrul administrativ al imperiului său, şi-a atribuit titlurile de „servitorul lui Iisus Hristos" sau „împărat al lumii", şi a introdus obiceiuri de curte romane şi bizantine ca paşi înspre standardizare.

Liderii medievali au simţit de asemenea că era datoria lor să lărgească graniţele creştinismului şi să adune (prin forţă dacă era necesar) toate popoarele sub semnul crucii conform profeţiilor. Otto al III-lea şi-a trimis pe cei mai apropiaţi prelaţi să creştineze regiunile barbare ale Europei. Adalbert, episcopul din Praga, a avut sarcina de a-l aduce pe Hristos în Polonia, în timp ce Bruno, episcopul din Augsburg, a luat calea Ungariei.[155] Când Papa Gregorie al V-lea a murit în 999, Otto al III-lea a aranjat ca Gerbert de Aurillac să devină Papa Silvestru al II-lea. Numele papal nu a fost întâmplător: a fost o referinţă directă la Silvestru I (papă între 314 şi 335), cel care a folosit titlul de „papă" pentru prima oară şi a creat „Imperiul Creştin" împreună cu Constantin cel Mare.[156]

Între 998 şi 1000 Otto al III-lea a vizitat fără încetare hermiţi şi a realizat o mulţime de pelerinaje. În prima parte a Evului Mediu o legendă spunea că un împărat se va trezi din somn pentru a se lupta cu Antihristul; aşa că împăratul a deshumat corpul lui Carol cel Mare în anul 1000 cu ocazia Rusaliilor.[157] Şi, la fel ca şi Carol, el l-a trimis pe episcopul de Milano la Constantinopol pentru a cere mâna unei prinţese bizantine în vederea unificării imperiale. Otto al III-lea a murit însă în 1002, mult prea repede pentru ca proiectul său să poată deveni realitate.[158]

3.3. FRICILE LUI 1000 ŞI 1033

În mare, două perioade de frică apocaliptică se pot distinge la trecerea dintre milenii: perioada dintre anii 950 şi 1000, şi perioada dintre 1000 şi 1033. În primă fază oamenii s-au temut de anul 1000 pentru că acesta a marcat completarea unui mileniu de la două evenimente religioase majore: conceperea şi naşterea Mântuitorului. Dar, după ce anul 1000 a trecut fără să aducă schimbări majore în lume, credincioşii şi-au îndreptat atenţia către anul 1033. Spre deosebire 1000, anul 1033 a marcat trecerea unui mileniu de la trei evenimente religioase majore: moartea, învierea şi înălţarea lui Hristos. În plus, îngerii vorbesc despre Înălţare şi A Doua Venire a lui Iisus, nu despre naşterea şi întoarcerea Sa (Fapte 1:10-12). Aşa cum a spus Rodulphus Glaber, dacă sfârşitul lumii nu urma să

se producă, 1000 şi 1033 trebuiau cel puţin să găzduiască semne extraordinare:

> După multitudinea de minuni care s-au arătat în lume înainte, după şi în jurul a o mie de ani de la naşterea Domnului, au fost mulţi oameni cu putere şi cu înţelepciune pătrunzătoare care au prezis alte minuni, la fel de mari, atunci când o mie de ani de la Patimile Sale se vor apropia, şi astfel de semne se vor manifesta curând.[159]

Problemele fundamentale ale generaţiei anului 1000 au fost lipsa de informaţii şi înţelegerea extrem de precară a Universului. În Evul Mediu nu exista conceptul de hazard; evenimentele neobişnuite sau coincidenţele nu puteau pur şi simplu să se întâmple pentru că voinţa divină era sursa a absolut tot ceea ce exista şi se manifesta. Istoria nu avea alt scop decât acela de a hrăni meditaţia credincioşilor, de a le spori vigilenţa şi de a evidenţia mesajele lui Dumnezeu.[160] Călugări din regiunea Lotharingia au spus că sfârşitul va veni în 970, când evenimente biblice importante au coincis pe aceeaşi dată calendaristică: vineri 25 martie. Conform tradiţiei, la această dată Adam a fost creat, Isaac a fost sacrificat, Marea Roşie a fost trecută de israeliţi, Hristos s-a încarnat, Hristos a fost crucificat şi, se credea, Arhanghelul Mihail va doborî Fiara. Când coincidenţa s-a întâmplat din nou în 1065, episcopul de Bamberg a condus un mare pelerinaj la Ierusalim, temându-se că ziua cu pricina va aduce Judecata de Apoi.[161]

În 996, într-o scrisoare adresată regelui Robert, călugărul francez Abbo de Fleury scrie despre un eveniment din tinereţea sa care poate fi datat prin anul 975:

> Pe când eram adolescent, am ascultat o predică [ţinută] în faţa poporului, într-o biserică din Paris, chiar despre sfârşitul lumii, cum că imediat ce numărul de o mie de ani se încheie va veni Anticristul, şi nu la mult timp va urma judecata universală: acestei predici prin Evanghelii şi Apocalipsă şi Cartea lui Daniel i-am rezistat cu toată virtutea de care am dispus. În final eroarea, care s-a înrădăcinat în legătură cu sfârşitul lumii, abatele meu Richardus, binecuvântată amintirea-i, a izgonit-o cu spirit ager, după ce a primit scrisoarea de la lotharingieni, la care mi-a poruncit să răspund; căci zvonul umpluse aproape întreaga lume cum că, atunci când ar cădea Bunavestire în ajunul Sabatului, fără nicio îndoială ar fi sfârşitul lumii.[162]

În 980 episcopul de Auxerre a scris că invadatorii maghiari erau crezuţi a fi Gog şi Magog: „Căci se spune că

acum este timpul celui din urmă secol şi că se apropie sfârşitul lumii, şi că de aceea Gog şi Magog sunt ungrii, despre care nu s-a auzit niciodată înainte, ci au apărut în ultima perioadă”[163].

În Britania, una dintre *Blickling Homilies*, cea mai mare colecţie de predici anglo-saxone anonime scrise în engleza veche, spunea că în anul 971 cei 1.000 de ani erau aproape de împlinire şi cele mai multe dintre semnele Zilei din Urmă s-au înfăptuit. Din 990 şi până în 1010 predicile călugărilor Aelfric şi Wulfstan au făcut referiri exprese la anul 1000, dezlănţuirea Fiarei şi Judecata de Apoi,[164] în timp ce între 992 şi 1002 cronicarul Nouaillé şi-a început documentele cu expresia „Pe măsură ce lumea se apropie acum de sfârşit”[165]. Cronicile germane menţionează despre lumină asemănătoare Soarelui venită din nord şi zvonuri despre trei sori, trei luni şi trei stele care se luptă (o poveste răspândită); acestea semnalau că o mare nenorocire urma să se abată asupra lumii. De asemenea, prin 994 naşterea unui copil cu malformaţii caracterizat drept monsturos, foamete şi un nivel ridicat de mortalitate în Saxonia sunt descrise de către cronicari ca semne apocaliptice.[166]

Prin 1010 călugărul anglo-saxon Wulfstan refuză să fie descurajat de către o profeţie ratată a anului 1000: „cei o mie de ani şi chiar mai mulţi au trecut de la Hristos... şi acum legăturile lui Satan sunt extrem de slăbite, iar timpul lui Antihrist este la uşă, şi aşa că cu cât mai mult este în lume cu atât mai puternic devine”[167]. În schimb, călugărul Byhrtferth, discipolul lui Abbo de Fleury, notează în 1011 că deşi „Ioan spune că după 1.000 de ani Satan va fi dezlănţuit [Apocalipsa 20:7], anul 1000 este deja împlinit conform numerotării umane, dar stă în puterea Salvatorului când va duce totul la un sfârşit”[168]. În 1025, sub ghidarea lui William de Volpiano, Glaber începe să scrie o istorie a lumii în care anul 1000 este un punct central.[169] În schimb, Adémar de Chabannes a conceput o istorie a lumii concentrată pe consemnarea semnelor şi miracolelor apocaliptice începând din anul 1010.[170]

Fenomenele celeste au fost însoţitorii tradiţionali ai evenimentelor mundane extraordinare. În august 989 cometa Halley a apărut pentru câteva săptămâni stârnind panică şi mirare printre credincioşi.[171] La fel, în mai 1006 supernova[172] SN 1006, cea mai luminoasă din istorie, a apărut pe cer pentru câteva săptămâni şi a provocat groază.[173] În 1009 şi 1028 scrisorile ducelui William, regelui Robert, Gauzlin de Fleury şi Fulbert de Chartres au vorbit despre o ploaie de sânge pe ţărmul Aquitaniei, despre Soarele care s-a transformat în roşu şi a pierdut din strălucire pentru trei ani, şi moartea care a

urmat. În vara lui 1014 un alt semn ceresc, probabil o cometă, a apărut pentru câteva nopţi şi a stârnit panică. Întâmplător, în aceeaşi perioadă în regiunea Galiei şi în Italia oraşe, castele şi mânăstiri au fost distruse de foc, iar aceste dezastre au fost relaţionate cu apariţia cerească.[174]

Cele mai înfricoşătoare fenomene au fost eclipsele solare. În 968 soldaţii lui Otto I s-au panicat la vederea unei eclipse de Soare, în timp ce cronicarul Sigebert de Gembloux detaliază impactul eclipsei din 29 iunie 1033:

> În acelaşi an în care se împlinea o mie de ani de la răstignirea Domnului, în ziua a treia a calendelor lui iulie, într-o vineri, în ziua a douăzeci şi opta a lunii, s-a produs o eclipsă sau o întunecare a Soarelui, care a durat de la ora a şasea a acelei zile până la ora a opta şi a fost cu adevărat înfricoşătoare. Soarele devenise albastru ca safirul, iar în partea superioară purta imaginea lunii în primul ei pătrar. Oamenii, privindu-se între ei, se vedeau palizi ca nişte morţi. Lucrurile păreau învăluite într-o culoare ca şofranul. Şi atunci stupoarea şi o spaimă imensă puseră stăpânire pe inimile lor. Spectacolul, după cum îşi dădură bine seama, prevestea o groaznică plagă ce avea să se abată asupra oamenilor.[175]

Semnele sfârşitului s-au manifestat la toate nivelurile, inclusiv în microcosmos. Epidemiile de la sfârşitul mileniului au fost incomparabil mai blânde decât epidemia de variolă din secolul VI sau epidemia de ciumă din secolul XIV. Dar generaţia anului 1000 nu ştia istorie; ea ştia doar că dezordinea materială era o pedepsă divină pentru dezordinea spirituală. Aşa că bolile nu au fost analizate şi tratate medical, ci religios:

> În vremea aceea, bântuia printre oameni un flagel teribil, un foc ascuns care, dacă ataca un membru, îl devora despărţindu-l de trup; cei mai mulţi erau, într-o singură noapte, complet mistuiţi de această înfricoşătoare ardere. S-a găsit în memoriile numeroşilor sfinţi leacul împotriva acestei ciume terifiante; mulţimile se înghesuiră mai ales în bisericile celor trei sfinţi mărturisitori, [...] acolo îşi găsiră, prin binefacerile lor, vindecarea dorită.[176]

Şi a mai fost şi foametea; atât de severă că i-a împins pe oameni la canibalism. Dacă cineva crede că traiul este dificil în secolul XXI, relatările lui Glaber îl va face să se răzgândească:

> În vremea care a urmat, foametea începu să-şi întindă ravagiile pe aproape întregul pământul şi lumea se lăsă cuprinsă de teama că întreaga spiţă omenească ar fi putut să dispară. Condiţiile atmosferice erau atât de neprielnice că omul nu găsea măcar o clipă potrivită pentru semănat şi, mai ales, din pricina inundaţiilor, nu-şi putea strânge recolta. S-ar fi zis, pe bună dreptate, că elementele ostile îi declaraseră acestuia război; şi nu e nici o îndoială că fuseseră puse să pedepsească nesupunerea oamenilor. [...] Şi totuşi, după ce mâncară toate animalele sălbatice şi toate păsările văzduhului, oamenii, încleştaţi de o foame devoratoare, se apucară să adune hoituri şi alte lucruri groaznice numai cât le spui. Mulţi, ca să scape de moarte, se hrăneau cu rădăcinile pădurilor şi ierburile apelor, dar în zadar: singurul leac pentru a domoli răzbunarea lui Dumnezeu era retragerea în sine. În sfârşit, te cuprinde greaţa numai auzind de viciile care stăpâneau pe atunci neamul omenesc. Vai! Lucru rar auzit de-a lungul vremii, foamea turbată îi împinse pe oameni să mănânce carne de om. Călătorii erau răpiţi de către cei mai robuşti decât ei, hăcuiţi, fierţi şi mâncaţi. Mulţi oameni, pribegind dintr-un loc în altul, alungaţi de foame, trăgeau, în drum, pe la vreo casă mai primitoare, dar noaptea erau ucişi şi folosiţi drept hrană pentru cei care-i găzduiseră. Mulţi, ademenind copiii cu un ou sau cu un măr, îi atrăgeau în locuri pustii, unde-i măcelăreau şi se ospătau cu ei. Trupurile celor morţi, smulse din pământ, erau şi ele vrednice să mai potolească foamea. Soiul acesta de turbare luă asemenea proporţii că animalele rămase fără stăpân erau mai puţin ameninţate de răpitori decât oamenii. [...] Se credea că ordinea anotimpurilor şi a elementelor, stăpână de la început şi până în secolele din urmă, se întorsese pentru totdeauna la haos şi că acesta era sfârşitul neamului omenesc.[177]

Evul Mediu a fost epoca de aur a superstiţiei. Oamenii au căutat cu disperare un contact fizic cu supranaturalul pentru a le fi întărite credinţele. Miracolele au fost adesea asociate cu obiecte sfinte precum moaşte, icoane sau resturi din obiecte biblice (cuie sau fragmente din crucea lui Hristos). Acestea au fost văzute ca nişte arme împotriva diavolului şi un ajutor în păstrarea credinţei. Dorinţa oamenilor de a poseda relicve a favorizat crearea de falsuri şi legende. În Franţa se spunea despre capul lui Ioan Botezătorul că a fost găsit la Angely,[178] o bucată din toiagul lui Moise a fost descoperită la Sens,[179] iar în 1024 clasicele „scrisori din Cer”,[180] prin intermediul cărora Dumnezeu chema lumea la pace şi la îndreptare, au apărut în regiunile din nord.[181]

Comparativ cu Occidentul, Orientul a dispus de obiecte sacre din belşug, ceea ce a motivat pelerinajul către Ţara Sfântă. De-a lungul Evului Mediu pelerinajul a fost adesea înţeles ca o pregătire pentru moarte, o promisiune a mântuirii. Pelerinul obişnuit, care îşi părăsea casa, despărţindu-se de familie, lepădându-se de orice protecţie, şi eliberându-se de orice afecţiune, pleca înspre lumea cealaltă. Pelerinajul era o moarte profană, o despărţire de lume înainte de separarea de trup şi înălţarea la treburile dumnezeieşti. A fost o practică penitenţială majoră, o probă care l-a expus pe pelerin la pericolele unei aventuri şi, la fel ca în cazul poporului israelit, l-a condus către Pământul Făgăduinţei. Scopul călătoriei nu a fost de a ajunge în mod necesar la Ierusalim, ci îndreptarea către destinaţie. Pentru pelerinul obişnuit nu a existat cale de întoarcere. Aşa că adevărata sa speranţă a fost să-şi găsească moartea pe drum sau, în mod ideal, la Ierusalim.[182]

În apropierea anilor 1000 şi 1033 percepţia vizavi de pelerinaj s-a schimbat: nu a mai fost o pregătire pentru moarte, ci pentru supravieţuire. Pâlcurile de pelerini descrise de Adémar – chiar şi el însuşi luând calea Ierusalimului[183] – dovedesc că acum pelerinul trebuia să lupte pentru a ajunge la destinaţie. Iniţial, obstacolele fatale au fost privite ca voinţa lui Dumnezeu; acum ele s-au transformat în lucrările Satanei menite să împiedice mântuirea credincioşilor. Ei trebuiau să învingă capcanele diavolului pentru a fi în faţa lui Dumnezeu la momentul apariţiei Sale deasupra Ierusalimului:

> Multă lume mergea să ceară sfatul anumitor oameni, cei mai îngrijoraţi din vremea lor, cu privire la semnificaţia unei atât de mari revărsări de mulţimi spre Ierusalim, aşa cum niciun veac trecut nu mai văzuse; aceştia răspunseră, cântărindu-şi cuvintele, că nu se prevestea altceva decât venirea acelui ticălos Antihrist pe care, în apropierea sfârşitului lumii trebuie, după mărturia puterii divine, să ne aşteptăm să-l vedem apărând pe pământ. Toate aceste naţii băteau drumul Orientului, acolo unde trebuie să sosească Antihristul, pentru că toate naţiile trebuie atunci să meargă în întâmpinarea lui.[184]

Parousia putea fi o zi a mâniei sau o zi a bucuriei. Pentru cei asupriţi era o zi a eliberării; suferinţa pământească ar fi fost răsplătită cu un loc la masa bogată a lui Hristos. În schimb, pentru asupritorii care nu s-au căit era o zi a mâniei. Conform unui text englezesc din 1011, toate nelegiuirile comise de către clasele privilegiate urmau să fie răsplătite cu damnarea eternă: „atunci se va termina tirania regilor şi nedreptatea şi jafurile magistraţilor şi judecăţile lor viclene,

nedrepte şi uneltite. Atunci cei care au fost fericiţi şi prosperi în viaţa aceasta se vor văita şi plânge”[185].

Ziua Domnului era o zi a mâniei mai ales pentru eretici. Pe de-o parte erau cei care, mai mult sau mai puţin, contestau ordinea religioasă; în această privinţă Adémar de Chabannes a exagerat o banală ardere pe rug: „Puţin după anul 1017, în Aquitania apărură maniheiştii care smintiră poporul. [...] Erau mesagerii Antihristului şi pe mulţi i-au scos de pe orbita credinţei”.[186] Pe de altă parte erau evreii, aliaţii predestinaţi ai Satanei, care împrăştiau molima ereziei şi păcatului prin simpla prezenţă:[187]

> Într-una din zile, de Vinerea Sfântă, după adorarea Crucii, Roma fu zdruncinată de un cutremur de pământ şi de un ciclon teribil. Şi imediat, un evreu îl anunţă pe Papă că, exact în ceasul acela, evreii din sinagogi erau pe cale să profaneze imaginea Crucifixului. Benedict anchetă energic faptul şi, primind confirmarea, îi condamnă pe autorii acestei mârşăvii la pedeapsa capitală. Imediat ce fură decapitaţi, furia vânturilor se potoli.[188]

Dar în toate miracolele şi semnele, bune sau rele, a existat mâna atotputernică a lui Dumnezeu. Suferinţa era necesară. Scopul ei aparent era de a otrăvi mintea şi de a îndepărta pe om de Dumnezeu. Dar scopul ei profund, acela înţeles doar de către cei puţini, a fost de a îndemna la penitenţă, de a aminti oamenilor despre calea cea dreaptă. Anul 1000 a fost un motiv de cercetare a inimii: creşterea numărului de erezii a fost asociat de Glaber cu dezlegarea lui Satan,[189] în timp ce flagelaţii şi-au biciuit trupurile mai cu spor, până la punctul în care penitenţa a devenit macabră. A existat, bineînţeles, şi o intensificare a donaţiilor către biserică. Săraci şi bogaţi, nobili şi ţărani, idioţi şi elevaţi – fiecare pătură socială a contribuit la sporirea averilor bisericeşti. Abandonarea lucrurilor lumeşti a însemnat că pământurile au fost lăsate necultivate, clădirile nu au mai fost reparate, infractorii au fost lăsaţi liberi şi armate de pelerini s-au îndreptat către Ţara Sfântă pentru a asista la întoarcerea lui Hristos.

4. APOCALIPSELE DIN A DOUA JUMĂTATE A EVULUI MEDIU

4.1. ISLAMOFOBIA

Cele mai importante manifestări şi teorii apocaliptice din primul mileniu au fost legate de soarta Imperiului Roman. Dar, după eşecul anilor 1000 şi 1033 şi Marea Schismă dintre catolicism şi ortodoxism, conceptul Imperiului Roman renăscut a fost gradual abandonat. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu relaţia dintre Nero şi Antihrist[190] şi cu ideea de săptămână milenială. Pe măsură ce cunoaşterea s-a dezvoltat şi profeţiile au eşuat, teoriile iniţiale au fost abandonate, uneori doar pentru

a fi înlocuite cu altele. În orice caz, în secolul al XI-lea schisma dintre Roma şi Constantinopol şi expansiunea Islamului au schimbat paradigma religioasă şi apocaliptică. Din acest moment apocalipticismul vestic a fost împărţit în două teme principale: ameninţarea musulmană şi apelul la reformă ecleziastică datorită corupţiei clerului.

Creştinii au luat contact cu religia lui Mohammed în secolele VII-VIII în Orient şi apoi în nordul Africii şi în Peninsula Iberică. Părerile creştine vizavi de islam au variat; nu a fost clar rolul pe care acestă nouă şi puternică religie avea să-l joace în zilele din urmă. Dar, fiindcă islamul neagă divinitatea lui Hristos la fel ca iudaismul, toate au avut conotaţii negative. Acesta este începutul "islamofobiei."

În vremurile respective – fie că vorbim despre evrei, creştini sau musulmani – toată lumea exagera când venea vorba despre afacerile divine. În ceea ce-i priveşte pe creştini, aceştia au fabricat texte pentru a demoniza musulmanii şi a înfăţişa originea satanică a islamului. Un exemplu în acest sens a fost Apocalipsa lui PseudoEphraim, un text siriac din secolul al VII-lea care înfăţişează evenimentele din Orientul Mijlociu şi expansiunea musulmanilor într-o lumină catastrofală.[191] Apocalipsa lui PseudoEphraim a circulat în două variante: siriacă şi latină. În varianta siriacă musulmanii pregătesc apariţia Antihristului evreu:

> Un popor se va ridica din sălbăticie, urmaşii lui Hagar, slujnica lui Sarah; care vor fi credincioşi legământului cu Avraam, bărbatul lui Sarah şi a lui Hagar. Odată pornit, el (Ishmael) vine în numele berbecului, vestitorul Fiului Pierzării. [...] El va reconstrui şi se va pune pe sine în Zion, şi se va face pe sine Dumnezeu şi va intra în sanctuar pentru a lua locul aşa cum ne-a scris apostolul. Evreii îl vor slăvi; se vor pregăti şi vor veni la el. [...] El va face toate minunile pe care le-a făcut Domnul nostru în ordinea creată, neputând însă învia morţii, pentru că nu va avea autoritate asupra spiritelor (morţilor).[192]

Varianta latină a textului este mai nouă şi considerabil diferită faţă de cea siriacă. Cel mai probabil autorul ei anonim a fost influenţat de Apocalipsa lui PseudoMethodius. Varianta latină se concentrează pe demonizarea evreilor:

> Când Imperiul Roman începe să fie consumat de sabie, venirea Celui Rău este la îndemână. Este necesar ca lumea să ajungă la un sfârşit la momentul căderii Imperiului Roman. În acele zile doi fraţi vor veni în Imperiul Roman care vor conduce cu o singură minte; dar pentru că unul va întrece pe celălalt, va fi o

> schismă între ei. Şi astfel Duşmanul va fi dezlegat şi va aduce ură între Imperiul Roman şi Persan. În acele zile mulţi se vor ridica împotriva Romei; evreii vor fi adversarii ei. [...] Când deci sfârşitul lumii va veni, acel îngrozitor, mincinos şi ucigător este născut din tribul lui Dan. El este conceput din sămânţa unui om şi dintr-o necurată şi josnică fecioară, împletită cu un spirit rău şi netrebnic. [...] Deci, când va primi regatul, va ordona ca Templul lui Dumnezeu să fie reconstruit pentru el însuşi, care este în Ierusalim; care, după ce va intra în el, va sta ca Dumnezeu şi va ordona să fie adorat de către toate naţiunile, [...] Atunci evreii îl vor adula, pentru că le-a dat înapoi tradiţia vechiului legământ; şi toţi oamenii se vor îmbulzi de pretutindeni să-l aduleze la Ierusalim, [...] Iar după ce se vor împlini cei trei ani şi jumătate, timpul lui Antihrist, în care va fi sedus lumea, după învierea celor doi profeţi, la vremea când lumea nu va cunoaşte, şi într-o zi în care duşmanul Fiului Pierzării nu va şti, va veni semnul Fiului Omului, [...][193]

Apocalipsa lui PseudoMethodius a fost scrisă în siriacă, cândva prin secolul al VII-lea, tot în reacţie la expansiunea musulmană din Orientul Mijlociu:

> Şi când regatul evreilor va fi distrus, copii lui Ismael, fiul lui Hagar, vor face război cu Roma, pe care Daniel îi numeşte „forţele de la sud"[194] [...] în acest ultim mileniu, care este al şaptelea, în timpul căruia regatul persanilor va fi distrus şi copii lui Ishamel se vor ridica din deşertul Yathrib [Medina] [...][195]

Astfel de naraţiuni au modelat cultura creştină medievală hrănind o atitudine de ostilitate faţă de islam. Pelerinajele în masă ale anilor 1000 şi 1033 au amplificat contactele dintre musulmani şi creştini şi au ascuţit ciocnirea dintre civilizaţii.[196] Toată ura şi frica pe care creştinii le-au avut pentru personajul biblic al Antihristului au fost canalizate către musulmani. Iar după sute de ani de tensiune şi conflicte, la sfârşitul secolului al XI-lea a fost îndeajuns o scânteie ca să aprindă o reacţie politică şi militară aşa cum istoria nu mai văzuse vreodată: cruciadele.

4.1.1. Prima Cruciadă

Cruciadele au fost o serie de campanii militare şi religioase purtate de către o bună parte din Europa catolică, în special de către regii franci şi sfinţi împăraţi romani. Cruciadele au fost o reacţie la cucerirea Orientului Apropiat de către musulmani în vremea Califatului Rashidun. Scopul lor

a fost de a restaura controlul creştin asupra Ierusalimului şi Antiohiei (regiuni denumite generic „Regatul Cerului”). Cruciadele au fost purtate pe o perioadă de aproximativ 200 de ani, între 1095 şi 1291. Totuşi, campanii cruciate au fost de asemenea purtate şi în Spania şi Europa de Est până în secolul al XV-lea împotriva slavilor păgâni, evreilor, mongolilor, catarilor, husiţilor, waldensienilor şi alţi inamici politici ai Papalităţii.

De la momentul apariţiei islamului, creştinii au pierdut constant teritorii în favoarea noii religii. Când cruciada a fost predicată pentru prima dată, musulmanii cuceriseră deja cea mai mare parte din Orientul Mijlociu, Nordul Africii şi Peninsula Iberică. Islamul ameninţa cu distrugerea Imperiului Bizantin şi invadarea bătrânului continent. De cealaltă parte a baricadei, ideea unei ofensive unitare formată din eforturile combinate a popoarelor creştine menită a elibera Ierusalimul şi a securiza rutele de pelerinaj nu a fost nouă. Dar până la sfârşitul secolului al XI-lea nu a existat un iniţiator şi un context politic favorabil.

Prima Cruciadă a fost cea mai longevivă, mai intensă şi singura care şi-a atins obiectivele propuse. Cauza imediată a Primei Cruciade a fost apelul de ajutor al împăratului bizantin Alexios I către Papa Urban al II-lea la Conciliul de la Piacenza din 1095. Anterior, în 1071, Imperiul Bizantin a fost înfrânt de către turcii seliucizi în Bătălia de la Manzikert şi a pierdut aproape în totalitate teritoriul Asiei Mici. Deşi încercările de reconciliere între Biserica Catolică şi Biserica Ortodoxă de Răsărit au eşuat, apelul împăratului bizantin şi ideea unei cruciade au fost binevenite de către papă. Nu numai că Alexius s-a umilit în faţa papei prin cererea de ajutor, dar o cruciadă avea potenţialul de a aduce Orientul Mijlociu sub controlul Papalităţii.

În iulie 1095 Urban a plecat în Franţa pentru a recruta oameni pentru expediţie. Călătoriile sale au culminat cu Conciliul de la Clermont în noiembrie, unde, în faţa unei mari audienţe de nobili şi clerici francezi, el a oferit o predică înflăcărată. Există mai multe variante ale discursului lui Urban,[197] toate scrise posterior cruciadei, şi fiecare insistă pe anumite aspecte. Doar versiunea lui Guibert, abate de Nogent, a folosit elemente apocaliptice:

> Pentru că este clar că Antihrist va face bătălie nu cu evreii, şi nici cu Neamurile; dar, conform etimologiei numelui său, el va ataca creştinii. Iar dacă Antihrist nu găseşte acolo niciun creştin (aşa cum în prezent de-abia dacă locuiasc careva în acele locuri), nimeni nu va fi acolo pentru a i se opune, sau pe care el

> în mod just îl va răsturna. Conform lui Daniel şi Jerome, interpretul lui Daniel, el îşi va pune corturile pe Muntele Măslinilor; şi este cert, aşa cum apostolul ne învaţă, că el va sta la Ierusalim în Templul Domnului, ca şi cum ar fi Dumnezeu. Şi conform aceluiaşi profet, el va omorî prima dată pe cei trei regi ai Egiptului, Africii şi Etiopiei, fără îndoială din cauza credinţei lor creştine. Aceasta, într-adevăr, nu se poate face dacă creştinătatea nu va fi stabilită unde acum este păgânismul. Dacă, deci, sunteţi zeloşi în a face bătălii sfinte, pentru ca, întocmai cum voi aţi primit sămânţa cunoaşterii lui Dumnezeu de la Ierusalim, la fel să puteţi întoarce graţia împrumutată, şi pentru ca prin voi numele catolic să poată merge înainte pentru a fi opus perfidităţii lui Antihrist şi a antihriştilor [...] Aceste vremuri, fraţii mei preaiubiţi, acum, într-adevăr, se vor împlini, dată fiind puterea păgânilor care trebuie respinsă prin voi, cu ajutorul lui Dumnezeu. Cu sfârşitul lumii deja aproape, chiar dacă Neamurile nu au putut să se convertească la Domnul (din moment ce conform apostolului trebuie să fie o părăsire a credinţei), este în primul rând necesar, conform profeţiei, ca puterea creştină să fie reînnoită în acele regiuni fie prin voi, sau alţii, cei pe care Dumnezeu va dori să-i trimită înainte de venirea lui Antihrist, aşa încât capul a tot răul, care va ocupa acolo tronul regatului, va găsi o oarecare rezistenţă a credinţei care să lupte împotriva lui. Consideraţi, deci, că Atotputernicul v-a ales pe voi, probabil, pentru acest scop, ca prin voi El să cureţe Ierusalimul de o asemenea degradare. Cumpăniţi, vă rog, cât de pline de bucurie şi de mângâiere vor fi inimile noastre când vom vedea Oraşul Sfânt curăţat prin puţinul vostru ajutor, iar vorbele profetului, divine, împlinite în timpurile noastre.[198]

Papa a înfăţişat cruciada ca pe războiul apocaliptic dintre două religii şi a promis celor care vor muri în cruciadă iertarea păcatelor. Pentru orice om temător de Dumnezeu aceasta a fost o poartă irezistibilă de scăpare de pedeapsa veşnică a Iadului. Discursul lui Urban a avut un impact incredibil asupra auditoriului, cel mai bine ilustrat în varianta lui Robert Călugărul: „Când Papa Urban a rostit acestea şi altele similare în discursul său, a influenţat atât de tare dorinţa celor de faţă către un singur scop, încât aceştia au strigat: «Este voia lui Dumnezeu! Este voia lui Dumnezeu!»”[199] Oamenii au depus jurăminte de moarte că vor elibera Sfântul Mormânt, s-au îmbulzit să sărute mâna papei şi a reprezentatului său, şi şi-au cusut o cruce pe piept pentru a semnala că au devenit „soldaţi ai Bisericii”.

Cruciada a fost percepută în multe feluri, în funcţie de fundalul intelectual, religios sau social al fiecăruia. Pentru unii,

inclusiv papa, cruciada a fost o expediţie militară pur experimentală, un pariu care le putea aduce bogăţii şi putere politică. Pentru alţii, oameni creduli sau fanatici religioşi, cruciada a avut o dimensiune cosmică, fiind asociată cu adunarea naţiunilor pentru confruntarea finală de la Armaghedon. Pentru alţii, săraci sau chinuiţi de sentimente de vinovăţie, cruciada a fost ca un bun prilej de a scăpa de greutăţile vieţii cotidiene sau de iertare a păcatelor. Şi nu în ultimul rând, pentru impostori ca Petru Hermitu din Amiens cruciada a fost o bună ocazie să câştige putere şi bani.

În *Alexiad* (1148), Anna Comnena, fiica împăratului bizantin Alexios I, spune că anterior lui 1069 Petru Hermitu a întreprins de unul singur un pelerinaj în Ţara Sfântă. Acolo a fost capturat de turci şi supus la tratamente degradante şi torturi groaznice. Batjocorit şi întors acasă cu toată ruşinea, Petru Hermitu a căutat prilej de răzbunare. Nu este clar dacă a fost prezent la Conciliul de la Clermont, dar este cert că Petru Hermitu a fost cel mai înflăcărat şi popular promotor al cruciadei în regiunile franceze. Comnena îl descrie ca încăpăţânat, carismatic şi un orator puternic, care nu a ezitat să se folosească de ceilalţi pentru a-şi atinge scopurile.[200] A avut înfăţişarea unui bătrân neîngrijit, îmbrăcat extrem de simplu, fără să poarte vreodată încălţări şi se hrănea numai cu peşte şi vin. Se deplasa pe distanţe mari pe spatele unui măgar, iar când predica purta o cruce imensă, imitând pe Hristos batjocorit de păcătoşi. El de asemenea minţea că Hristos i S-a revelat la Sfântul Mormânt şi că deţinea o scrisoare din Cer în care scria că Dumnezeu i-a acordat putere, slavă şi protecţie.[201]

Auditoriul papei a fost format în principal din clerici şi nobili cu resurse militare şi financiare. După apelul său, nobilii s-au retras la locurile lor pentru a se pregăti. Marşul oficial era stabilit să înceapă pe 15 august 1096. Dar, datorită propagandei lui Petru Hermitu şi a altor figuri carismatice, un număr neaşteptat de mare de oameni au plecat pe cont propriu cu câteva luni mai devreme. Răspunsul a fost peste aşteptări: în loc de câteva mii de cavaleri organizaţi, Ierusalimul a devenit destinaţia unei adevărate migraţii de 40.000 de cruciaţi, în majoritate oameni simpli, inclusiv femei şi copii.[202]

Pentru a face cruciada mai atrăgătoare, Conciliul de la Clermont i-a eliberat pe cruciaţi de orice taxe, iobagilor li s-a permis să plece de pe pământul de care erau legaţi, prizonierii au fost eliberaţi, condamnările la moarte au fost înlocuite, sau debitorii care s-au înrolat în campanie nu mai puteau fi urmăriţi de către creditorii lor. De asemenea, cu mulţi ani înainte de 1096 populaţia a fost afectată de sete, foamete şi boli, astfel că mulţi dintre ei au văzut cruciada ca pe un prilej

de a se elibera de aceste neajunsuri. Prin urmare, primele forţe care s-au îndreptat înspre est nu au fost armate, ci mulţimi de oameni fără disciplină, neantrenaţi şi fără vreo experienţă în ale războiului. Mânaţi de euforie, hoardele de ţărani nu au aşteptat armatele profesioniste de cavaleri să conducă calea, ci au plecat fără provizii sau arme. Pe cont propriu sau sub ghidarea unei figuri carismatice, primii cruciaţi habar nu aveau unde se duc. De fapt, mulţi dintre ei erau oameni cu reputaţie proastă, paria ai societăţii, şarlatani, hoţi, cerşetori, leneşi, prostituate, aventurieri, fugitivi sau foşti condamnaţi – pleava Europei. Jefuind şi distrugând în timp ce se deplasau, nu erau mai mult decât o gloată de nelegiuiţi.[203]

Instantaneitatea şi amploarea mişcării a avut un efect foarte interesant asupra mulţimilor de analfabeţi. Cruciada – un concept neexperimentat înainte – a creat o unitate psihologică care a creat impresia unui miracol; această aventură sfântă nu a fost convocată de către papă, ci de către Dumnezeu Însuşi. Aşa cum naţiunea lui Israel a fost chemată la luptă de către Dumnezeu prin vocea profeţilor, în acelaşi mod naţiunile Europei au fost convocate la cruciadă prin vocea papei. Pentru Robert Călugărul cruciada a fost un semn de intervenţie divină comparabil cu Creaţia sau jertfa lui Hristos pe cruce, în timp ce pentru Guibert de Nogent cruciaţii au imitat şi chiar au întrecut pe israeliţii Vechiului Testament, de multe ori chemaţi să lupte în numele lui Dumnezeu.[204] Cruciaţii s-au asemuit cu cei celor 70 apostoli ai lui Iisus (de după Înălţare), care au călătorit fără băţ, fără bani şi fără provizii de apă şi mâncare. De la cerşetori şi până la nobili, sau de la idioţi (unii venerau o gâscă crezută a fi plină de Duhul Sfânt[205]) şi până la învăţaţi, puţini au putut rezista tentaţiei de a face parte din ceva uriaş, ceva ce nu a ţinut de lumea aceasta. Iar figuri carismatice ca Petru Hermitu au oferit exact această şansă. Aceasta a fost Cruciada Săracilor, prima parte a Primei Cruciade.

Teoretic, cruciada, sau mai bine zis ideea de cruciadă, a fost concepută ca un război sfânt menit a aduce sub control creştin Ţara Sfântă. Practic, cruciadele s-au dovedit a fi o palmă grea pe faţa lui Hristos. Predicarea războiului sfânt a înviat inevitabil sentimente antisemite. Evreii şi musulmanii au fost percepuţi în egală măsură ca o ameninţare la adresa creştinătăţii. Dar evreii nu numai că erau responsabili pentru crucificarea lui Hristos, ei erau şi la îndemână. O parte dintre cruciaţi s-au gândit că nu era necesar să călătorească distanţe mari pentru a lupta cu necredincioşii deoarece aceştia se aflau aproape de casele lor. Credinţa că evreii trebuie să se convertească la creştinism înainte de sfârşitul lumii şi

imaginea poporului evreu pe post de incubator a lui Antihrist au fost suficiente pentru a porni pogroame.

Se poate ca cruciaţii să fi comis acţiuni antisemite şi datorită nevoii de bani. Creştinismul vestic a interzis dobânda la împrumuturi, astfel că cavalerii creştini săraci au trebuit să intre în datorie la cămătari evrei pentru a procura echipamentul necesar: arme, hrană şi cai. Găsindu-se înarmaţi prin asumarea datoriei, cruciaţii au raţionalizat convenabil uciderea evreilor ca pe o extensie a misiunii lor divine şi o mare contribuţie la succesul campaniei. Godfrey de Bouillon, liderul Cruciadei Prinţilor, a jurat că nu se va alătura cruciadei până nu va răzbuna sângele lui Hristos vărsându-l pe cel al evreilor.[206] La fel, cronicarul Sigebert de Gembloux a scris că mai înainte de pornirea unui război în numele lui Dumnezeu evreii trebuie să fie convertiţi, iar cei care se împotrivesc trebuie să fie deposedaţi de bunurile lor, masacraţi şi alungaţi din oraşe.[207]

Urban nu a spus nimic despre evrei când a propovăduit cruciada, iar mai târziu a condamnat orice violenţă împotriva lor. Sfântul împărat roman a luat aceeaşi poziţie, dar ordinele au fost ignorate.[208] Convinşi că îndeplineau un scop divin, bandele de cruciaţi nu s-au temut de nimeni şi de nimic. Contele Emicho, un alt impostor faimos, a spus că Hristos i-a promis coroana de împărat şi că îl va ajuta să convertească evreii Europei dacă se va alătura cruciadei. În vara lui 1096, gloata lui Emicho, care număra aproximativ 10.000 de bărbaţi, femei şi copii, a străbătut aşezările germane convertind cu forţa şi masacrând pe oricine a opus rezistenţă. La Speyer au ucis 12 evrei, la Worms în jur de 800 şi la Mainz aproape 1.000.[209] În contrast, Petru Hermitu a preferat extorcarea, forţându-i pe evreii germani să plătească în schimbul vieţii.[210]

Excesele şi deplasarea haotică a cruciaţilor au stigmatizat iremediabil conceptul de cruciadă. Din Franţa şi până la Constantinopol mulţimile de cruciaţi au comportat transformări continue de organizare, cantitate şi calitate. Unii au încercat să ajungă cât mai repede la destinaţie, alţii nu au cunoscut drumul şi au luat-o pe căi ocolitoare, alţii au căutat să jefuiască tot ce s-a putut, în timp ce anumite gloate au decis să plece la drum la câteva săptămâni după ce primele au sosit la Constantinopol. Niciodată până atunci în istoria umanităţii nu a mai existat o masă de oameni, practic fără lider, mişcându-se la unison datorită unei idei. Familii întregi, de la bunici până la copii, s-au alăturat acestei expediţii sălbatice într-o dezordine totală. Asemănător roiurilor de lăcuste, ei s-au deplasat şi s-au hrănit, la propriu, din regiunile pe unde au trecut, lăsând în urma lor devastare totală. Mulţi au murit pe drum de foame, boală, oboseală, sau de sabia băştinaşilor. Este greu de

imaginat o grupare de oameni mai puţin potrivită pentru sarcina de a purta un război sfânt în numele lui Dumnezeu, pentru că organizarea, atitudinea şi acţiunile cruciaţilor au fost oricum dar nu sfinte.

Deşi a promis că adepţii săi se aflau sub protecţia divină, Petru Hermitu a plecat din oraşul german Cologne (Köln) în aprilie 1096 însoţit cu 40.000 de oameni şi a ajuns la Constantinopol la sfârşitul lui iulie cu 30.000 de bărbaţi, femei şi copii. Aproximativ 10.000 au eşuat în călătoria lor în afara jurisdicţiei Bisericii Catolice. Grupul său s-a alăturat pelerinilor lui Walter Sans-Avoir, campând de jur-împrejurul Constantinopolului până în august, când au reuşit să treacă Bosforul pe ţărmul asiatic cu ajutorul împăratului bizantin.

Primele grupuri de cruciaţi au fost măcelărite de către turcii seliucizi în câmpia de la Niceea. Puţini au fost făcuţi sclavi, în timp ce morţii au fost îngrămădiţi într-o piramidă oribilă pentru a oferi o salutare mută următoarelor valuri de invadatori.[211] Cei care au reuşit să fugă, inclusiv Petru Hermitu, s-au întors la Constantinopol în iarna dintre 1096-1097. Supravieţuitorii Cruciadei Săracilor nu au avut altă soluţie decât să aştepte armatele profesioniste. Ei s-au alăturat Cruciadei Prinţilor în mai 1097 şi, împreună cu armatele organizate de cavaleri, au mărşăluit prin Asia Mică.

Cruciatul a avut impresia că pune umărul la izbăvirea lumii şi instalarea Împărăţiei Domnului. El a luat la propriu crucea lui Hristos şi L-a urmat nu doar în Ierusalimul pământesc, ci şi în cel ceresc, locul unde curge lapte şi miere. Lăsând în urmă pământul păcătos al Europei, cruciaţii au intrat pe tărâmul miraculosului şi a binecuvântărilor spirituale şi materiale. Deloc surprinzător, pe măsură ce se apropiau de locurile sfinte ei au primit „dovezi” că cruciada era subiectul bunăvoinţei şi controlului lui Dumnezeu. Apariţia pe cerurile nopţii a cometelor, aurorelor sau stelelor căzătoare, mare parte din ele datorate unei activităţi solare intense, au întărit credinţa şi au ridicat moralul cruciaţilor. Şi au fost şi relicvele, care au mers mână în mână cu halucinaţiile cauzate de înfometare. Pe 10 iunie 1098, când creştinii au fost asediaţi la Antiochia de către otomani şi au avut moralul la pământ, călugărul Petru Bartolomeu a avut viziuni cu Sfântul Andrei, care i-a spus că Lancea Sfântă – cu care a fost împuns Iisus – a fost îngropată înăuntrul cetăţii. Un alt călugăr, Stephen de Valence, a susţinut că a avut viziuni cu Hristos şi cu Fecioara Maria. După ce au săpat în biserica Sfântul Petru pe 15 iunie fără să găsească nimic, Petru Bartolomeu a luat o suliţă ordinară şi a prezentat-o drept Lancea Sfântă.[212] Petru apoi a avut o a doua viziune, care îi îndemna pe cruciaţi, deja înfometaţi, să postească cinci

zile, după care vor fi victorioşi. În timpul bătăliei cu otomanii ei au avut viziuni cu armate de îngeri care luptă alături de ei. Cruciaţii într-adevăr au câştigat bătălia, dar adevăratele motive care au stat la baza victoriei au fost comploturile şi dezertările deliberate din armata musulmană.[213]

În anul următor, în faţa zidurilor Ierusalimului, moralul cruciaţilor a fost ridicat de către preotul Petru Desiderius. Viziunile sale îndemnau cruciaţii să postească trei zile, iar apoi să mărşăluiască de jur-împrejurul Ierusalimului în picioarele goale. Oraşul urma să cadă în nouă zile, asemănător exemplului biblic al lui Iosua de la asediul cetăţii Ierihon (Iosua 6:1-20). Deşi au fost deja înfometaţi, cruciaţii au postit, iar pe 8 iulie au făcut o procesiune care s-a sfârşit pe Muntele Măslinilor.[214]

După cucerirea Ierusalimului – ocazie cu care cruciaţii au comis un masacru inimaginabil[215] – proaspătul patriarh, Arnulf de Chocques, a pretins că a descoperit o bucată din crucea lui Hristos. Pe 10 august, în Bătălia de la Ascalon, în fruntea armatei cruciate s-a aflat Arnulf, care purta bucata din Sfânta Cruce, în timp ce Raymond de Aguilers ţinea relicva Sfintei Lănci descoperită la Antiochia.[216] Purtatul relicvelor în bătălii a imitat poporul israelit şi Chivotul Legământului, ceea ce arată că cruciaţii au văzut relicvele sfinte ca pe un fel de arme. O armată echipată cu o relicvă sfântă s-a crezut a fi invincibilă pentru că avea parte de sprijin divin.

Până în secolul al XV-lea Ţara Sfântă a fost ţinta a numeroase alte expediţii menite să întărească sau să restabilească controlul creştin în Asia Mică. Dar nicio altă cruciadă nu s-a mai bucurat de popularitate ca Prima Cruciadă, şi nicio altă cruciadă nu a mai reuşit să-şi atingă ţelurile. Cruciadele au fost campanii extrem de costisitoare. Aşa că, pe măsură ce Europa a fost tot mai sleită de puteri, expediţiile către Ţara Sfântă au devenit tot mai rare. Ideea de cruciadă a fost denaturată şi cruciade au fost purtate inclusiv în interiorul Europei, împotriva grupurilor păgâne sau eretice. Doar demonizarea inamicului, persecuţia evreilor şi mai ales intervenţia miraculoasă a lui Dumnezeu au rămas trăsături constante ale cruciadelor.

4.1.2. Demonizarea lui Mohammed

Mohammed a fost un om al timpului său şi a făcut ceea ce au făcut cei mai mulţi oameni în acele vremuri. Conform *hadith*-urilor, el a omorât, a avut mai multe soţii, şi-a molestat soţiile, s-a culcat cu o fetiţă de nouă ani, a violat femei, a decapitat inamici, a deţinut sclavi, a jefuit şi a prădat, a

predicat ura pentru alte religii şi a efectuat conversii forţate la religia sa.[217] Nu a fost un sfânt, erou, vizionar sau om perfect aşa cum tind musulmanii să-l înfăţişeze, dar nici acolitul lui Satan aşa cum a fost descris de către creştinii medievali. După standardele moderne, Mohammed a fost un barbar.

Creştinismul a câştigat informaţii adiţionale despre Mohammed în secolul al XI-lea datorită Primei Cruciade sau mozarabilor Spaniei precum Petrus Alfonsi. În secolul al XII-lea Petru Venerabilul a făcut rost de o traducere a Coranului în latină şi o colecţie de informaţii despre Mohammed, astfel încât învăţaţii creştini să poată combate învăţăturile islamice. Creştinii au explicat similitudinile dintre cele două religii în cea mai proastă lumină posibilă, în timp ce Mohammed a fost transformat într-o adevărată legendă întunecată.[218] Pentru Petru Venerabilul, Mohammed nu era Antihrist, ci succesor al ereticului Arius din Alexandria şi precursorul lui Antihrist. Această triadă ticăloasă – care copia Sfânta Trinitate – începuse cu ereticul Arius şi erezia arianistă, a continuat cu Mohammed şi erezia islamului, şi urma să culmineze cu Antihrist şi religia sa diavolească.[219]

În secolul al XIII-lea Pedro Pascual, Ricoldo de Monte Croce şi Ramon Llull l-au înfăţişat pe Mohammed ca şi Antihrist, în timp ce islamul a luat forma unei erezii creştine.[220] În *Leggenda di Maometto* acesta este arătat învăţând din copilărie artele întunecate, ghidat de către un creştin eretic care a scăpat din închisoarea Bisericii Arabiei. Cu ajutorul acestor învăţături satanice Mohammed a pervertit Biblia şi a fondat o religie falsă. Textul vorbeşte de asemenea despre sărbătoarea islamică a zilei de vineri (lat. *dies veneris* – „ziua lui Venus"), în contrast faţă de sărbătoarea evreiască a sâmbetei şi creştineasca duminică. Celebrarea zilei de vineri a fost legată de depravarea sexuală şi multitudinea de soţii. La fel, Coranul a fost explicat ca un amestec eretic între învăţăturile Noului şi Vechiului Testament. De aceea, se pare, învăţăturile islamice permit poligamia asemeni vechilor evrei.[221] Mohammed, conform legendelor, a avut un sfârşit tragic: a leşinat datorită băuturii şi a fost mâncat de o turmă de porcine. Aşa că musulmanii interzic consumul de alcool şi carne de porc. O altă idee răspândită spunea că a fost un impostor sau un cardinal renegat al Bisericii Catolice care, pentru a-şi satisface propriile ambiţii şi apetitul pentru putere, a hotărât să-şi construiască propria religie şi a propagat o teologie falsă.[222] Islamul a fost frecvent asociat cu barbaria, sălbăticia, ignoranţa întunecată,[223] sau prezentat ca o variaţie a arianismului, nestorianismului sau monofizitismului – erezii creştine din partea asiatică a Imperiului Bizantin.

Creştinii, cel puţin până la vremea Primei Cruciade, nu au fost capabili să facă o distincţie între fapte reale şi fabulaţii; probabil că nici nu doreau să facă una. Pentru ei, la fel ca pentru romani înaintea lor, lumea se împărţea convenabil în două tabere bine delimitate: noi şi ei, credincioşi şi eretici, mântuiţi şi damnaţi. Un zvon spunea că Mohammed era Antihrist şi că a murit în anul 666, nu 632 aşa cum este în realitate. În alte variante ale acestui zvon 666 simboliza numărul total de ani meniţi Islamului să fie o putere mondială.[224] Papa Inocentiu al III-lea (papă între 1198-1216) a crezut că A Doua Venire va avea loc în 1284, la 666 de ani de la apariţia islamului.[225] S-a crezut de asemenea că musulmanii îl slăvesc pe Mohammed ca pe un dumnezeu, la fel cum creştinii îl slăvesc pe Iisus Hristos în calitate de Fiu al lui Dumnezeu. În acest sens, creştinii au folosit o expresie verbală prin care numele „Mohammed" a fost transformat în „Mahound" – un nume de diavol sau de zeu păgân.[226]

Literatura europeană medievală s-a referit frecvent la musulmani prin cuvinte ca „infideli" sau „păgâni". Descrieri ca cele din *Le Chanson de Roland* de pe la 1150 îi reprezintă pe musulmani slăvindu-l pe Mohammed (care în cântec este scris „Mahom" sau „Mahumet") ca pe un dumnezeu alături de deităţile idolatre Apollo şi Lucifer. Cele trei formau zeitatea conducătoare „Termagant" sau trinitatea mincinoasă.[227]. În *Divina Comedia – Infernul* (XXVIII) a lui Dante Alighieri Mohammed şi subalternul său Ali sunt subiecţii unor torturi oribile în a noua groapă al celui de-al optulea cerc al Iadului, spaţiu rezervat celor care au cauzat schisme religioase. La vederea lui Dante, Mohammed se căieşte pentru predicarea islamului, în timp ce Ali a fost condamnat pentru schisma dintre sunniţi şi şiiţi. După Bătălia de la Hattin din 1187 cavalierii templieri rămaşi au ales martiriul în locul conversiei la islam, murind cu credinţa că nu şi-au vândut sufletul unei religii false.[228] Mai târziu însă, în 1312, templierii au fost judecaţi pentru erezie şi pentru venerarea unui demon pe nume „Baphomet", similar cu tâlcuirea tradiţională a numelui „Mohammed" în „Mahomet".[229]

O descriere mai blândă apare în secolul al XIII-lea în *Estoire del Saint Grail*, prima carte din vastul ciclu arturyan *Lancelot-Grail*. În descrierea călătoriilor lui Iosif din Arimatea, posesorul Sfântului Graal, autorul spune că majoritatea rezidenţilor Orientului Mijlociu erau păgâni până la venirea lui Mohammed. Cel din urmă a fost un profet trimis de către Dumnezeu să propovăduiască creştinismul în regiune, dar misiunea a eşuat când mândria lui a alterat dorinţa divină. Totuşi, religia lui Mohammed este considerată mult superioară

păgânismului.[230] Printre primele descrierile pozitive ale islamului este *Travels of Sir John Mandeville* din secolul al XIV-lea, dar enumeră multe caracteristici incorecte şi mitice. Aceasta susţine că doar evanghelia creştină va supravieţui până la sfârşitul timpurilor, că musulmanii sunt uşor de convertit sau că societatea lor este superioară moral celei creştine decăzute. Evreii nu sunt nici ei uitaţi, fiind blamaţi pentru că nu cred în Iisus Hristos.[231]

4.2. APOCALIPTICISMUL ANTIPAPAL ŞI PREVESTIREA REFORMEI

Apocalipticismul medieval a fost hrănit pe de-o parte de către pericolul islamic, care a ameninţat trupul creştinătăţii, şi pe de altă parte de către decăderea bisericească, care a ameninţat sufletul ei. Coruperea bisericii apare în ochii observatorilor ca un simptom elocvent al dezordinii universale. De la păcatul simoniei, patima clerului după avere şi până la pervertirea scripturilor în funcţie de interesele pământeşti, se credea că mizeria morală prezentă înăuntrul instituţiei lui Dumnezeu va atrage pedepse divine crunte. În secolul al VII-lea Beatus de Liébana a spus că „[...] el [Nero] este însăşi Antihristul, care acum domneşte subtil în biserică prin preoţi falşi, dar atunci va devasta biserica în mod deschis”.[232] Rodulphus Glaber, cronicarul anului 1000, a observat că lipsa pietăţii în rândurile clerului întoarce neamul omenesc către haosul primordial.[233] Iar în 1170 călugăriţa Hildegard din Bingen, supranumită „Sibila de pe Rin”, a descris biserica ca pe o femeie foarte frumoasă, dar care din vina preoţilor era murdară, zdrenţăroasă, şi cu corpul plin de răni şi urme de violenţă.[234]

În secolul al XI-lea biserica vestică a devenit mult prea puternică, bogată şi coruptă. După ce Constantin cel Mare a legalizat religia creştină, nenumărate elemente păgâne au fost introduse în interiorul creştinismului prin procesul de convertire. Pierderea războiului împotriva icoanelor, instituţionalizare şi ritualism excesiv – acestea au fost semnele unei alterări ideologice de neoprit. Acest proces s-a accentuat în vest după încoronarea lui Carol cel Mare, când Episcopia Romei şi-a asumat un rol politic şi a devenit centrul creştinismului occidental.[235] Două secole mai târziu situaţia a fost cât se poate de sumbră. În 1032, după o lungă listă de papi mizerabili, scaunul papal a fost ocupat de către Benedict al IX-lea. Acest papă criminal şi bisexual a practicat vrăjitoria,

necromanţia, bestialitatea şi satanismul, în timp ce orgiile sale din palatul de la Lateran au fost legendare. Papa Victor al III-lea spune despre Benedict că „viaţa sa ca papă a fost aşa de josnică, de ticăloasă, de execrabilă, încât mă înfior numai când mă gândesc”[236]. Asasinate, orgii, delapidări, simonie, execuţii şi blasfemii – orice poate mintea umană să conceapă în materie de răutate, papii au înfăptuit.[237]

Corupţia a influenţat dogmele religioase, care au fost modificate sau interpretate în scopuri politice şi personale. Acest aspect a adâncit diferenţele religioase dintre Episcopia Romei şi Patriarhia Constantinopolului până la punctul în care o ruptură a fost inevitabilă. În fapt, schisma dintre est şi vest a avut loc mai degrabă din motive politice decât religioase.

La sfârşitul secolului al IV-lea s-a născut o legendă care spunea că Papa Silvestru I l-a vindecat pe Constantin cel Mare de lepră. Drept mulţumire, Constantin s-a botezat şi a construit o biserică în Palatul Lateran. Patru sute de ani mai târziu a apărut *Donatio Constantini* („Donaţia lui Constantin”) – un document absurdo-fantastic în care Constantin predă puterea asupra oraşului Roma şi regiunilor vestice ale Imperiului Roman Papei Silvestru I şi succesorilor săi. Presupusa donaţie s-a dorit a fi un dar din partea împăratului pentru papă pentru că l-a vindecat miraculos de lepră, l-a convertit la religia creştină şi l-a botezat. Textul a conferit lui Silvestru şi succesorilor săi puterea decizională asupra teritoriilor din Iudeea, Grecia, Asia, Tracia şi Africa, Roma, Italia şi întregului Imperiu Roman de Apus, în timp ce Constantin a păstrat autoritatea imperială în Imperiul Roman de Răsărit de la Constantinopol.[238]

Împăratul Otto al III-lea a considerat că *Donatio Constantini* era un fals.[239] Aceeaşi poziţie a fost adoptată şi de către bizantini. Cu toate acestea, la mijlocul secolului al XI-lea Papa Leo al IX-lea a trimis o scrisoare către Patriarhul Constantinopolului, Mihail Caerularius, în care a citat o largă porţiune din *Donatio Constantini*. Leo a susţinut în scrisoare nu doar că textul era autentic, dar şi că reprezenta suportul pentru puterea duală a Sfântului Scaun de la Roma, care conduce deopotrivă un imperiu pământesc şi unul ceresc. În altă ordine de idei, papa a transmis patriarhului că doar succesorul apostolic al lui Petru posedă primalitatea şi este conducătorul de drept al întregii creştinătăţi, şi deci Roma este superioară ierarhic şi teologic Constantinopolului. Caerularius a respins pretenţiile Papalităţii, ceea ce a dus la Marea Schismă din 1054.[240] Clerul vestic (latini) a ajuns sub autoritatea politică şi religioasă a Episcopiei Romei şi a format Biserica Catolică (lat. *Ecclesiae Catholicus* – „Biserica Universală”). În schimb,

clerul estic (greci) a format biserici naţionale, dar toate au fost generic numite „Biserica Ortodoxă” (greacă romanizată: *Ekklesia Orthosdoxa* – „Biserica Adevăratei Credinţe”). Încercări de reconciliere între cele două ramuri ale creştinătăţii au fost făcute până în secolul al XIV-lea, dar fără rezultate.

Pe baza lui *Donatio Constantini* papii au continuat să emită bule prin care şi-au legitimat implicarea în afacerile politice. În 1302, când regele Franţei a contestat autoritatea politică a papei, Boniface al VIII-lea a emis *Unam sanctam*, cea mai extremă declaraţie de supremaţie papală făcută vreodată.[241] Această bulă a exprimat că papa este liderul suprem al întregii creştinătăţi, ordinea spirituală este superioară celei materiale şi deci nimeni nu poate trage la răspundere pe papă în afară de Dumnezeu, şi că este absolut necesar pentru salvare ca fiecare creatură umană să fie supusă pontifului roman.[242]

În *De Monarchia* din 1313 Dante Alighieri a criticat punctul de vedere teocratic exprimat în *Unam sanctam*. El a argumentat că, deşi au atribuţii şi scopuri diferite, deopotrivă papa şi împăratul roman sunt fiinţe umane şi primesc autoritatea de la acelaşi Dumnezeu. La fel, în *Divina Comedie – Infernul* (XIX:106-111, 115-117) Dante a condamnat biserica pentru că a devenit coruptă de lucruri lumeşti şi a identificat-o cu Prostituata Babilonului:

> Ioan de voi zicea, ce păstoriţi,
> când despre marea târfă [Prostituata babilonică] profeţise,
> cea precurvind cu regii ei năimiţi,
> pe lume şapte capete primise
> şi zece coarne ce i-au dat tărie
> cât soţul ei virtutea o-ndrăgise.
> [...]
> O, Constantine, ce păcat puieşte
> nu creştinarea ta, dar zestrea [donaţia] care
> dintru-nceput pe papi îi ispiteşte![243]

În secolul al XV-lea Nicolaus Cusanus şi Lorenzo Valla au demonstrat că *Donatio Constantini* a fost într-adevăr un fals.[244] Dar demersurile lor au venit prea târziu şi au fost prea slabe pentru a mai schimba ceva. Răul a fost deja făcut: în centrul Italiei Statele Papale erau stabilite ca stat independent cu capitala la Roma iar imaginea papei ca şi conducător secular era prea împământenită în mentalitatea vestică.

4.2.1. Mesianismele anticlericale

În timp ce Papalitatea a fost ocupată cu demonizarea islamului iar regii s-au chinuit să strângă armate şi bani pentru a înfrunta forţele răului lângă Ierusalim, un nou fenomen apocaliptic a erupt în rândul mulţimilor. Acesta nu a ţintit grupuri din exteriorul creştinătăţii, ci însăşi instituţia lui Dumnezeu. Creşterea numărului de erezii, dezvoltarea interesului pentru magie, astrologie şi ocult, sau chemările la reformă – toate acestea au semnalat că ceva era în neregulă cu biserica.

Conform documentelor istorice, ereziile şi mesianismele au fost focare de infecţie socială centrate în jurul unor impostori versaţi. Aceştia au făcut adesea parte din ierarhia ecleziastică, dar au fost declaraţi eretici după ce au îndrăznit să pună public la îndoială doctrina oficială. Henry de Lausanne s-a îmbrăcat în sac (aşa cum făceau profeţii biblici în vremuri de restrişte), a respins utilitatea instituţiei bisericeşti şi a negat conceptele fundamentale ale păcatului originar şi botezului. Peter de Bruys a fost şi mai radical: a respins toate obiectele de slăvire, inclusiv crucile, a respins Vechiul Testament şi a spus că Euharistia este o înşelătorie pentru că transformarea trupului şi a sângelui a fost o minune unică care s-a consumat la Cina cea de Taină. Ambii au atras adepţi şi au incitat la violenţă împotriva ordinii existente. Henry de Lausanne a murit în închisoare în 1148, în timp ce Peter de Bruys a fost omorât de o gloată mânioasă în 1131 împins în focul unde ardea crucile.

În 1119 călugărul Arnold de Brescia a protestat împotriva corupţiei dinăuntrul bisericii şi a cerut restaurarea simplităţii apostolice. Deoarece chemarea lui Hristos este pur spirituală, toate lucrurile acestui pământ aparţin laităţii şi autorităţilor civile. Instituţia bisericească şi clericii ar trebui să trăiască la fel ca apostolii şi Hristos, din zeciuielile şi darurile voluntare ale oamenilor. Arnold de Brescia a fost spânzurat în 1155, dar ideile sale de separare a bisericii de stat, sărăcie apostolică şi opoziţie la puterea pământească a Papalităţii au apărut mai târziu în cadrul Ordinului Franciscan.[245]

Deoarece preoţii trăiau în mod obişnuit cu femei, laicul Tanchelm de Antwerp a spus că bisericile nu erau nimic mai mult decât bordeluri care nu meritau nicio zeciuială. El s-a autointitulat „Fiul lui Dumnezeu”, s-a îmbrăcat în haine aurii, a încurajat excesul sexual şi a adunat o bandă de discipoli. Adepţii îl venerau atât de mult pe Tanchelm încât beau apa cu care se spăla. În 1115, după trei ani de predicare, a fost omorât de un preot. Inspirat de Tanchelm, fierarul Manasses a format o fraternitate compusă din 12 bărbaţi, reprezentând cei 12 apostoli, şi o prostituată pe post de Fecioara Maria.[246]

Unul dintre cele mai ilare cazuri mesianice înregistrate vreodată a fost cea a lui Éon (cunoscut după numele său latinesc „Eudo de Stella”, sau după numele francez „Éon de l'Étoile”). Conform istoricului englez William de Newburgh, Éon a fost un călugăr breton hermit care a experimentat o falsă epifanie în jurul lui 1140. Când a auzit un preot rostind în latină Crezul Niceeano-constantinopolitan: *Per eum qui venturus est judicare vivos et mortuos* („Prin acesta care urmează să vină sunt judecaţi vii şi morţii”), Éon a crezut că cuvântul *eum* din crez (care seamănă cu numele „Éon”) se referă la persoana sa.[247] Opt ani mai târziu, când a apărut o cometă pe cerul nopţii, a fost aşa de impresionat de fenomenul astral încât a adăugat la numele său epitetul *de l'Étoile*, care înseamnă „al stelei”.

Datorită popularităţii de care s-a bucurat, Éon a devenit subiect al legendelor. Zvonurile au vorbit despre magia sa extraordinară, strălucirea care îl înconjura, abilitatea sa de a fi în mai multe locuri deodată şi petrecerile somptuoase cu care îşi trata companionii. Dar, conform „înţelepciunii” predominante ale vremii, bogăţiile lui Éon nu erau reale, ci imaginare; ele proveneau din puterea de înşelare a diavolului. În realitate, opulenţa disidenţilor s-a datorat prădării de abaţii şi mânăstiri. În 1148 Éon a fost arestat, torturat pentru a-şi mărturisi păcatele, găsit vinovat de erezie de Conciliul de la Reims şi condamnat la închisoare pe viaţă.[248]

Hristul din Bourges, Tanchelm sau Éon reprezintă o mică parte din multitudinea de figuri mesianice care au populat Evul Mediu. Din nefericire, lucrurile nu vor fi niciodată clare în privinţa acestui tip de episoade istorice pentru că principalele surse de informaţie sunt clericii. Istoria este scrisă de către învingători. Consemnate *post-facto* sau *post-defunctu*, ereziile şi mesianismele au fost ridiculizate şi exagerate pentru a servi ca exemple pentru cei care erau tentaţi să urmeze o cale asemănătoare.

Scribii medievali aveau tendinţa de a exagera sau de a mitologiza evenimentele şi personajele reale pentru a scoate în evidenţă influenţa forţelor supranaturale, Dumnezeu şi diavolul. Mesianii şi ereticii au fost mai degrabă reformatori care au protestat împotriva corupţiei, lăcomiei şi depravării clericilor. Dar libertinismul, imoralitatea şi demonizarea au fost acuzaţii aruncate în mod obişnuit asupra celor care au îndrăznit să conteste statutul bisericii. Autodivinizarea, sau compararea propriei persoane cu Dumnezeu, este cel mai grav păcat; Lucifer însuşi a fost aruncat din cer din cauza acestui păcat. Doar gândul la acest păcat era de ajuns pentru a provoca fiori reci pe spinarea oricărui temător de Dumnezeu. Deci,

acuzarea de autodivinizare a fost o formă de propagandă. Iar reprezentarea antitetică dintre rebeli şi personalităţi care au ajutat biserica confirmă această idee. *Legenda aurea* din 1260 a italianului Jacobus de Voragine înglobează peste 150 de legende despre vieţile sfinţilor.[249] Toate înfăţişează aspecte pozitive precum intervenţii divine, întâlniri cu îngeri, revelaţii, modestie, moralitate, credinţă, smerenie, înţelepciune şi cumpătare. Pentru a acapara suport politic, biserica a răsplătit pe mulţi dintre aceşti oameni „pozitivi" cu beatificarea sau canonizarea *post-mortem*. Un proces similar de mitologizare poate fi observat şi în islam cu personalităţi precum Mohammed sau Saladin. Rebelii, din contră, au fost blestemaţi, anatemizaţi şi acuzaţi de posedare demonică, vrăjitorie, înşelăciune, imoralitate, prostie sau preacurvie.

Trăsăturile spirituale au fost oglindite de cele fizice. În Evul Mediu boala şi suferinţa au fost asociate cu pedeapsa lui Dumnezeu sau influenţa diavolului. Oamenii importanţi de cele mai multe ori au fost înfăţişaţi înalţi, impunători, falnici, frumoşi şi cu un aspect sănătos – o referinţă la aspectul îngeresc, ordinea cerească şi ocrotirea divină. În contrast, rebelii au fost înfăţişaţi mici, urâţi şi cu defecte fizice – o trimitere la aspectul înfricoşător şi dezgustător al diavolului din iconografia creştină. Deci, oamenii sunt sfinţi pentru tabăra pe care o apără, şi demoni pentru tabăra pe care o oprimă.

4.2.2. Ioachim de Fiore şi cele trei ere ale istoriei

În 1159, la vârsta de 25 de ani, călugărul calabrian Ioachim de Fiore a căutat voinţa lui Dumnezeu printr-un pelerinaj în Ţara Sfântă. Conform legendei, la un moment de răscruce, chiar când credea că va muri de epuizare în deşertul Palestinei, Ioachim a avut o revelaţie asemănătoare apostolului Ioan: i s-a arătat un om şi un râu de ulei; după ce a băut din râul de ulei s-a trezit şi a realizat că toate sensurile Sfintei Scripturi îi sunt cunoscute.

La întoarcerea în Italia în 1170 Ioachim s-a dedicat întru-totul studiului biblic şi s-a alăturat ordinului cistercian, caracterizat prin austeritate extremă. În anii următori a publicat *De unitate seu essentia Trinitatis*, în care a atacat învăţăturile trinitare ale lui Petrus Lombardus. Apoi, în 1183, pe când se afla la abaţia cisterciană din Casamari, chiar în noaptea dinaintea sărbătorii Învierii, Ioachim a avut o nouă experienţă supranaturală prin intermediul căreia a înţeles plenitudinea cărţii Apocalipsa.[250] Şi, în final, o a treia revelaţie s-a consumat în acelaşi an cu ocazia sărbătorii Rusaliilor, prin care i s-a

arătat misterul Sfintei Treimi.[251] Pe baza acestor experienţe neobişnuite Ioachim a conceput trilogia care l-a făcut faimos: *Liber Concordie novi ac veteris Testamenti*, *Expositio in Apocalypsim* şi *Psalterium decem chordarum*. Scrise pe o perioadă de 16 ani, cele trei lucrări au fost concepute a fi citite ca un întreg.

În ordine cronologică, *Liber Concordie novi ac veteris Testamenti* a fost concepută prima şi a stabilit stilul şi cadrul pentru celelalte două. Într-o elaborată paralelă, Ioachim a încercat să determine corespondenţa fiecărei persoane, eveniment şi perioadă ce poate fi găsită în Vechiul Testament cu o persoană, eveniment sau perioadă din Noul Testament. Apoi aceste corespondenţe au fost arătate ca prefigurări de persoane, evenimente şi perioade similare din cadrul erei care urma să vină. În esenţă, *Liber Concordie novi ac veteris Testamenti* este o elaborată filosofie a istoriei.

A doua lucrare, *Expositio in Apocalypsim* este un comentariu amănunţit despre semnificaţiile semnelor descrise în Cartea Apocalipsei – cheia înţelegerii întregii Sfintei Scripturi – dar în relaţie cu celelalte cărţi biblice, în special evangheliile şi Geneza. *Expositio in Apocalypsim* este baza întregii exegeze biblice ioachimite.

În sfârşit, *Psalterium decem chordarum* este o prezentare alegorică a celor trei ere ale istoriei universale în concordanţă cu imaginea tripartită a lui Dumnezeu. Ioachim explică cum corpul triunghiular al psalteriului (un simbol pentru Trinitate) necesită toate cele trei laturi (un simbol pentru cele trei persoane) pentru a-şi îndeplini scopul şi a desăvârşi întregul corp al instrumentului. Corpul instrumentului reprezintă pe Tatăl, cântecele cântate cu ajutorul instrumentului reprezintă pe Fiul, iar melodia produsă de către instrument şi de acţiunea de a cânta reprezintă pe Duhul Sfânt, care provine atât din Tată cât şi din Fiu. Părţile psalteriului pot fi luate şi separat, dar încetează a mai fi un instrument şi nu mai pot produce aceeaşi muzică.[252]

În 1200 primele două cărţi ale trilogiei au fost finalizate şi oferite spre analiză Papei Inocent al III-lea. Ioachim a murit însă în martie 1202 la Pietrafitta, înainte de a afla poziţia papei. Astfel, dezbaterea ioachimită şi controversele pe marginea lucrărilor sale au început *post-mortem*.

Teoriile escatologice ale lui Ioachim se bazează pe imaginea Creatorului şi relaţia dintre Creator şi Creaţia Sa. Dumnezeu a creat Universul conform înţelepciunii Sale nemărginite, iar pe om l-a făcut după chipul Său. Astfel, oamenii îl pot căuta pe Dumnezeu pe două căi: prin Cuvântul

Său (Biblia) şi prin Creaţia Sa (Universul). Ambele căi ajută oamenii să-L cunoască pe Dumnezeu.[253] Deoarece Creaţia este o emanaţie şi o oglindire imperfectă a Creatorului (o idee cel mai probabil preluată de la filosoful grec Plotin), Ioachim a văzut organizarea şi funcţionarea naturii structurate după imaginea lui Dumnezeu. Iar perfecţiunea lui Dumnezeu cerea simetrie.

Creştinii medievali au moştenit cunoştinţe geografice de la romani şi greci şi le-au adaptat la doctrina creştină. În secolul al VII-lea în *Etymologiae* Isidore a desenat harta lumii sub forma unui cerc împărţit în trei părţi de către litera „T", cu partea reprezentând Asia egală cu jumătate din cerc, iar Europa şi Africa egale cu un sfert fiecare.[254] Ierusalimul a fost plasat în centrul geometric (şi spiritual) al lumii, acolo unde cele trei continente se întânesc. Geneza 9 a confirmat această imagine: Noe a avut trei fii – Sem, Ham şi Iafet – care s-au înmulţit şi, se credea, fiecare au populat un continent. Această concepţie despre forma pământului a fost îmbrăţişată de către învăţaţii subsecvenţi şi a dăinuit până în secolul al XVI-lea. Deci, la vremea lui Ioachim întreaga masă de pământ era crezută a avea o împărţire tripartită asemănător cu imaginea tripartită a lui Dumnezeu.

Ioachim a mers şi mai departe cu ideea de simetriei divină şi a aplicat-o curgerii timpului. Conform Bibliei, relaţia dintre Dumnezeu şi om se împarte în două mari epoci separate de Prima Venire a Fiului lui Dumnezeu. Iar Cartea Apocalipsei mai spune că o nouă, a treia eră va începe la A Doua Venire a Fiului lui Dumnezeu. De aici, călugărul calabrian a crezut că, aşa cum spaţiul este divizat în trei părţi asemănătoare structurii Trinităţii, în acelaşi fel istoria universală se împarte în trei ere:

(1) Era Tatălui – sau Era Legii, corespunzătoare perioadei Vechiului Testament şi caracterizată prin obedienţa israeliţilor faţă de regulile lui Dumnezeu.

(2) Era Fiului – sau Era creştinătăţii, între învierea lui Hristos şi anul 1260, corespunzătoare perioadei Noului Testament, când omul a devenit fiul lui Dumnezeu.

(3) Era Duhului Sfânt – sau Era Spiritului, care urma să se instaleze cândva între 1200 şi 1260.[255]

Ioachim a structurat istoria într-o formă imediată, senzuală şi narativă, ca un scriitor care schiţează structura unui roman. Împărăţia Duhului Sfânt urma să aducă o nouă distribuire a iubirii universale şi o nouă epocă de pace şi înţelegere,[256] bazată pe „Evanghelia eternă" menţionată în Apocalipsa 14:6. Această nouă evanghelie, dictată de către Hristos Însuşi, urma să fie adoptată de către toată omenirea. Şi aşa cum sinagoga a fost înlocuită de către biserică, la fel

biserica era înlocuită de un nou sistem de organizare religioasă şi socială numit „Ordinul celor Drepţi”.

Călugărul calabrian a concluzionat că a treia eră va începe în anul 1260 pe baza a două argumente. Primul argument reiese din interpretarea a două versete ale Apocalipsei: „Eu sunt Alfa şi Omega, Începutul şi Sfârşitul, zice Domnul Dumnezeu, Cel ce este [Fiul], Cel ce era [Tatăl] şi Cel ce vine [Duhul Sfânt], Cel Atotputernic.” (Apocalipsa 1:8); „Apoi femeia a fugit în pustie, într-un loc pregătit de Dumnezeu, ca să fie hrănită acolo o mie două sute şaizeci de zile.” (Apocalipsa 12:6). Ioachim a aplicat conversia biblică tradiţională zi/an, şi astfel lungimea Erei Fiului a fost crezută a avea 1.260 de ani.

Al doilea argument reiese din aceeaşi imagine a Trinităţii. Dumnezeu este unul, format din trei persoane, Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh, toate în relaţie de simetrie perfectă una faţă de cealaltă. Deoarece fiecare persoană a lui Dumnezeu S-a manifestat, Se manifestă şi Se va manifesta predominant în anumite perioade ale omenirii, rezultă că aceste trei perioade istorice corespunzătoare persoanelor Trinităţii trebuie să fie egale între ele. Problema era că teologii creştini (şi evrei) timpurii dovediseră deja că între căderea lui Adam şi Prima Venire a existat o distanţă temporală de cel puţin 3.000 de ani. Pe de altă parte, Mileniul, sau Era Duhului, este precis determinată în Cartea Apocalipsei la 1.000 de ani. Deci o simetrie temporală între cele trei ere era exclusă.

Ioachim a ignorat speculaţiile temporale şi s-a concentrat pe cele numerologice. El a stabilit simetria erelor după un alt criteriu, la fel de precis şi de convingător: numărul generaţiilor. Genealogiile înşirate în Evangheliile după Matei şi Luca, detaliile Vechiului Testament şi exegeza săptămânii mileniale arată că între creaţia lui Adam şi venirea lui Hristos (Era Tatălui) au existat 42 de generaţii. La fel, în Era Fiului şi cea a Duhului vor exista câte 42 de generaţii. Ioachim nu a definit însă ce a înţeles el prin „generaţie” şi de ce a ales vârstă de 30 de ani pentru o generaţie. În Biblie nu există referinţe majore despre numărul 30; cel mai probabil numărul a fost obţinut prin împărţirea lui 1260 la 42.[257] În Apocalipsa cele două numere sunt menţionate şi asociate în contexte cheie: „[...] patruzeci şi două de luni [...] o mie două sute şi şasezeci de zile.” (Apocalipsa 11:2-3); „[...] patruzeci şi două de luni.” (Apocalipsa 13:5); „[...] să fie hrănită acolo o mie două sute şase zeci de zile” (Apocalipsa 12:6).

Abordarea escatologică a lui Ioachim a evitat cu eleganţă interpretările, calculele şi tradiţiile referitoare la vârsta lumii.[258] Nu a mai contat faptul că Noe sau Moise au trăit

un anume număr de ani; a fost suficient să li se determine existenţa. Doctrina ioachimită a fost simplă, eficientă şi nouă, nemaiîncercată înainte, ca şi cum era rezultatul revelaţiei divine. Împreună cu contribuţiile aduse la doctrina Trinităţii, teoria celor trei ere i-au adus lui Ioachim o faimă uriaşă.

Trecerea de la era Fiului la cea a Duhului Sfânt urma să fie marcată de schimbări religioase şi sociale majore. Dar călugărul nu a spus nimic despre semnele vremurilor şi cum va fi revelată Era Duhului; posteritatea a primit misiunea de a veghea asupra acestor aspecte. De aceea, ideile sale au generat polemici aprinse. Au fost adoptate cu entuziasm de către franciscani[259] şi mistici, dar înăuntrul bisericii au fost repede contestate. Primele opoziţii au apărut în cadrul celui de-Al Patrulea Conciliu de la Lateran din 1215, care a condamnat criticismul ioachimit împotriva teoriilor trinitare ale lui Petrus Lombardus. De asemenea, un număr de lucrări profetice au fost atribuite în mod fals lui Ioachim, ceea ce a deteriorat şi mai mult imaginea sa. *De Oneribus Prophetarum*, *Expositio Sybillae et Merlini*, pseudoprofeţiile despre papi *Vaticinia de Summis Pontificibus* şi diferite comentarii pe marginea profeţiilor lui Ieremia şi Isaia au fost intenţionat atribuite călugărului calabrian pentru a genera anumite efecte administrative sau religioase. Dar, datorită intereselor politice care au gravitat în jurul profeţiilor despre papi, acestea au subminat munca şi credinţele adevărate ale lui Ioachim.[260]

Scandalul Evangheliei Eterne a fost o altă lovitură majoră pentru munca lui Ioachim. În 1248 sicilianul Gerardo de Borgo San Donnino a încercat să-l convingă pe Louis al IX-lea al Franţei să nu participe la cea de-A Opta Cruciadă folosind teoriile ioachimite. Mai târziu Gerardo a publicat la Paris *Liber introductorium in evangelium aeternum* în care a declarat îndrăzneţ că Ordinul celor Drepţi – presupus să conducă Biserica Catolică după instalarea Erei Duhului Sfânt – era Ordinul Franciscan.[261] Dar Sinodul din Arles din 1255 a condamnat ca eretice scrierile lui Gerardo de Borgo, lovind indirect în doctrina lui Ioachim. Conceptul de Evanghelie Eternă a fost respins de către prelaţi deoarece contesta ierarhia şi autoritatea Bisericii Catolice şi era o potenţială sursă de erezii şi revolte. Mai târziu, în 1263, după ce anul 1260 a trecut fără să se instaleze Era Spiritului, un consiliul din Arles a condamnat întreaga schemă a celor trei epoci. În acelaşi an Gerardo a fost arestat şi condamnat la închisoare pe viaţă pentru că a refuzat să-şi retracteze credinţele. Toma d'Aquino a combătut teoriile lui Iochim în *Summa Theologiae*, dar în *Divina Comedia* Dante l-a plasat în *Paradis* în cercul Soarelui, lângă Sfântul Bonaventura şi Sfântul Francisc (XII:136-143).[262]

Deşi calculele lui Ioachim au eşuat, franciscanii au preluat cu entuziasm sistemul celor trei ere pentru că a fost văzut ca un apel subtil pentru reformă ecleziastică. În secolul al XIII-lea Petrus Iohannis Olivi a fost unul dintre cei mai aprigi apărători ai ioachimismului şi a Erei Spiritului. Olivi a crezut despre Cartea Apocalipsei că este o hartă a evoluţiei istorice a bisericii – o idee care a prefaţat viziunea protestant-istoricistă. El a împărţit istoria Vechiului Testament în şapte perioade, oglindite de alte şapte perioade ale Noului Testament. Lumea la sfârşitul secolului al XIII-lea s-a aflat la tranziţia dintre a cincea şi a şasea eră din Noul Testament. Pentru a determina ce urmează să se înfăptuiască la vremea sfârşitului, creştinii trebuiau deci să caute ghidare în evenimentele corespunzătoare ale Vechiului Testament. În cea de-a cincea perioadă, care a început în secolul al VIII-lea, biserica a devenit mare, puternică şi coruptă. A şasea perioadă a istoriei bisericii a început în secolul al XII-lea, în primă fază prin darurile profetice date lui Ioachim de Fiore şi apoi, mult mai evident, prin naşterea Sfântului Francisc de Assisi şi formarea Ordinului Franciscan.[263] Era Tatălui a durat de la creaţia omului până la apariţia lui Hristos, iar Era Fiului s-a întins de la naşterea lui Hristos până la Sfântul Francisc, prevestitorul Erei Duhului. Olivi a crezut că Antihristul se va ridica cândva între 1300 şi 1340, după care lumea va intra în noua eră, care se va sfârşi în jurul anului 2000 cu Judecata de Apoi.[264]

Olivi nu a sugerat că în a treia eră instituţia bisericească va fi înlocuită de o organizaţie nouă sau că învăţăturile lui Hristos vor deveni învechite şi vor fi înlăturate. Totuşi, ceva foarte nou şi neobişnuit trebuia să se înfăptuiască pentru că biserica este o instituţie care trebuie să sufere o reformare continuă, în pas cu evoluţia cunoaşterii:

> Pentru că exact aşa cum un copac, când nu este nimic mai mult decât o rădăcină, nu poate fi totalmente explicat sau demonstrat explicit la toţi aşa de bine cum e atunci când este plin de ramuri, frunze, flori şi fructe, tot aşa copacul sau structura bisericii şi a providenţei divine şi a înţelepciunii ce străluceşte în afară şi împărtăşită în diversele sale părţi nu poate şi nu trebuie explicată de la începuturi ci pe măsură ce se dezvoltă. Şi astfel, aşa cum de la începutul lumii până la Hristos iluminarea oamenilor lui Dumnezeu şi explicarea ordinii împlinirii întregului Vechi Testament şi a providenţei lui Dumnezeu în stabilirea şi guvernarea lumii a crescut succesiv, tot aşa sunt şi iluminările şi explicaţiile înţelepciunii creştine în timpul Noului Testament.[265]

Modelul existenţial al celei de-a trei ere a fost viaţa lui Francisc de Assisi, caracterizată prin sărăcie, modestie, pace, smerenie, înţelepciune contemplativă şi zel misionar. Francisc a încercat să predice musulmanilor de trei ori. O ocazie a fost în anul al şaselea după conversia sa, ceea ce a demonstrat că el a fost îngerul celei de-a şasea pecete şi că musulmanii vor fi convertiţi de către ordinul său în a şasea perioadă a bisericii. A încercat din nou în anul al 13-lea după conversia sa, ceea ce însemna că musulmanii şi alţi infideli vor începe să fie convertiţi de către ordinul său în secolul al XIII-lea. Olivi a observat că, aşa cum în a 13-a zi de la naştere cei trei înţelepţi au apărut în faţa lui Hristos şi la 13 ani El a fost găsit în Templu predicând, tot aşa în secolul al XIII-lea Francisc şi ordinul său evanghelic s-a ridicat către glorie. Francisc de Assisi pare să fi experientat *stigmata* (rănile lui Hristos), ceea ce l-a făcut pe Olivi să creadă că acesta va fi înviat înainte de A Doua Venire a lui Hristos.[266]

În *Postilla in Apocalypsim* Olivi a lăudat pe practicanţii adevăratei sărăcii şi a condamnat administraţia coruptă a bisericii, leagănul lui Antihrist. La sfârşitul timpurilor rolul marilor preoţi şi farisei de pe vremea lui Hristos va fi jucat de papi, cardinali şi episcopi. Antihristul va prelua controlul Papalităţii, în timp ce o mână de aleşi vor apăra turma de credincioşi împotriva celor care erau odată proprii lor lideri. Pe măsură ce noua Eră a Spiritului va fi instalată, cei care deţin puterea sub vechiul regim se vor opune schimbării în mod violent. Sfârşitul lumii va fi de fapt lupta dintre vechi şi nou, dintre ordinea care este şi ordinea care se va instala. Aderenţii noii ere vor fi persecutaţi de aderenţii vechii ere, la fel cum aderenţii Vechiului Legământ, evreii, au persecutat pe aderenţii Noului Legământ, primii creştini. Mulţi vor fugi către tărâmuri noncreştine, unde vor găsi un public mai bun decât cel de acasă şi vor începe procesul convertirii întregii lumi. În final, Hristos Se va arăta şi Îl va distruge pe Antihrist, curăţind calea pentru instalarea completă a noii orânduiri.[267]

Scrierile lui Ioachim au anunţat o schimbare majoră înăuntrul creştinismului, în timp ce ioachimiţii au încercat să producă acea schimbare. Beguinii, waldensienii, unii franciscani şi cathari – grupuri influenţate de ioachimism – au fost premergătorii Reformei Protestante. Toţi, mai mult sau mai puţin, au condamnat statutul corupt al Bisericii Catolice, au numit-o Prostituata babilonică şi sursa tuturor erorilor teologice.[268] Dornici să se rupă de ierarhia catolică, ioachimiţii şi-au investit speranţele în imaginea unui papă angelic (fransiscan), care trebuia să se manifeste la sfârşitul timpurilor

înainte de Antihrist şi Parousia.[269] Papa cel angelic (lat. *Pastor Angelicus*) trebuia să purifice biserica de toate nedreptăţile şi, datorită sfinţeniei sale, grecii (ortodocşii) urmau să se întoarcă sub autoritatea papei, tătarii urmau să se convertească iar saracenii erau distruşi.[270] Papa cel angelic a fost de fapt o adaptare bisericească a imaginii împăratului mesianic. În timp ce împăratul mesianic trebuia să predea lui Hristos puterea temporală a lumii, papa cel angelic trebuia să Îi dea puterea spirituală. Conceptul de papă angelic a fost enunţat şi înăuntrul profeţiilor despre succesiunea papilor şi a fost un fel de echivalent apocaliptic al Sfântului Petru: Hristos a predat cheile bisericii primului papă şi le va lua înapoi la A Doua Sa Venire de la ultimul papă.

4.2.3. Explozia misticismului

Conflictul dintre decadenta Papalitate de la Avignon şi împăratul german, Războiul de 100 de ani, foametea şi ciuma, începuturile Inchiziţiei, căderea cavalerilor templieri şi lăcomia de nepotolit a clerului au sfărâmat credinţa maselor. Spiritualitatea şi salvarea omului au fost probleme acute; iar acolo unde dogmele bisericeşti au fost nesatisfăcătoare mişcări disidente s-au ridicat pentru a predica un punct de vedere alternativ bazat pe misticism.

Secolul al XIV-lea a fost epoca de aur a misticismului. Misticismul se referă la dorinţa de evadare din nivelul material inferior al existenţei, de rupere din formalitate şi superficialitatea vieţii religioase obişnuite, şi de a găsi uniunea cu Dumnezeu. Misticismul este poziţionat la graniţa dintre ştiinţă şi religie; preia elemente din ambele părţi şi prin combinarea lor îşi creează o identitate specifică. Misticii diferă unul de altul în felul de abordare, învăţături şi stil de viaţă, însă de obicei practică izolarea socială şi negarea sinelui. Ioachim de Fiore este considerat părintele misticismului european medieval deoarece teoria celor trei ere a aplecat miriade de capete curioase către planuri alternative ale cunoaşterii în căutare de răspunsuri. Astrologia, numerologia, magia şi alte domenii asemănătoare au început să se dezvolte şi să aducă noi moduri de interpretare escatologică.

Mulţi ca Olivi s-au întrebat *când* şi *cum* va fi stabilită Era Duhului. Conform lui Arnald de Villanova, un medic din secolul al XIV-lea, sfârşitul lumii urma să aibă loc în 1378 datorită împlinirii celor 1290 de zile din Daniel 12:11.[271] *Expositio super Apocalypsi*, lucrarea de căpătâi a lui Villanova, se aseamănă cu tratatele medicale, în special comentariile de diagnoză. Analiza lui Villanova pe marginea Apocalipsei pare

să înfăţişeze evoluţia unei boli în stadiul terminal. Asemeni unei secvenţe de simptome, ea este tabelară, cu comentarii realizate punct cu punct, verset cu verset, pe marginea succesiunii evenimentelor. Lucrarea explică istoria lumii – care este divizată în trei stadii reprezentând Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt – şi sensurile aplicate textelor sfinte în nivele corespunzătoare: literal, alegoric şi moral. Istoria universală este una şi aceeaşi cu istoria bisericii, care a început cu apostolii, a continuat cu martirii, Părinţii Bisericii, hermiţii, sfinţii, şi urma să se încheie cu papa cel angelic, ridicarea Antihristului datorită corupţiei bisericeşti şi A Doua Venire a lui Hristos. Villanova a crezut că biserica, dacă dorea să scape de ultima etapă a bolii lumii, trebuia să se „igienizeze" prin reformă. În caz contrar, „boala" sa ajungea într-un punct ireversibil.[272] În plus, nici Antihrist şi nici papa cel angelic nu au fost o problemă de determinat personalităţi, ci o problemă de reacţie: fiecare papă putea să aleagă dacă îl reprezenta pe Antihrist sau va fi papa cel angelic.

În secolul al XIV-lea franciscanul Jean de Roquetaillade a preluat o parte din teoriile lui Villanova. El a criticat dur corupţia şi opulenţa prelaţilor, în timp ce profeţiile sale au copiat teoriile apocaliptice ioachimito-franciscane deja condamnate ca eretice. Între 1344 şi 1356, în timp ce s-a aflat întemniţat, a profeţit apariţia papei cel angelic după Innocent al VI-lea (d.1362), ridicarea Antihristului în 1366, urmat în 1369 sau 1370 de instalarea Mileniului.[273]

În secolul al XII-lea în sudul Franţei a luat avânt faimoasa şi puternica sectă a catharismului.[274] Deşi avea rădăcini în mişcările ascetice şi ordinele cerşetoare, catharismul a protestat violent împotriva corupţiei Bisericii Catolice. Catharii au pretins o succesiune apostolică de la fondatorii creştinătăţii şi au acuzat Roma că a corupt mesajului apostolic după acceptarea de către Silvestru I a *Donatio Constantini*.[275]

Pentru a suprima pandemia ereziei, Papalitatea a înfiinţat instituţia Inchiziţiei. Interesant este că în lupta dintre disidenţi şi biserica dominantă mesajele apocaliptice au fost folosite pe post de arme de către ambele tabere. Disidenţii au acuzat Biserica Catolică că este Prostituata babilonică. De cealaltă parte a baricadei, prelaţii au încercat să menţină ordinea şi supunerea prin ameninţări materiale şi spirituale. La vremea când catharismul încă tulbura regiunea Languedoc, catedrala-fortăreaţă Sainte-Cécile din oraşul Albi a fost construită ca un bastion împotriva ereziei. Pe zidurile interioare ale edificiului sunt înfăţişate scene terifiante ale iadului şi ale Judecăţii de Apoi – un mesaj clar care arăta

soarta celor care nu ascultau de preceptele catolicismului. Acesta nu a mai fost doar un război religios, ci şi psihologic; instituţia bisericească şi-a asigurat succesul prin folosirea instrumentului fricii: frica de rug, frica de moarte, frica de tortură şi mai ales frica de chinurile eterne ale Iadului.

Catharismul a semnalat că disidenţii au făcut tranziţia de la un protest pasiv, caracterizat prin izolare şi stilul de viaţă simplu, la un protest activ, caracterizat prin predici deschise şi violenţe. Prelaţii s-au temut că alte grupări ar putea lua exemplul. În consecinţă, Al Doilea Conciliu de la Lyon din 1274 a interzis toate ordinele cerşetoare înfiinţate fără aprobarea papală.

Una dintre grupurile direct afectate de interdicţie a Frăţia Apostolică, fondată în nordul Italiei de către Gherardo Segarelli. Proiectul apostolic a fost un protest mut faţă de bogăţia bisericii. A urmărit să restaureze un aşa-zis stil de viaţă apostolic caracterizat prin modestie, sărăcie, fără un domiciliu fix, fără grija zilei de mâine postind, rugându-se, predicând penitenţa, muncind îndeajuns cât să mănânce sau trăind din mila celor de afară.[276] Dar în 1300 Segarelli a fost găsit vinovat de erezie şi ars pe rug de Inchiziţie în Parma. Acest lucru a permis lui Fra Dolcino din Novara să preia comanda Frăţiei Apostolice şi să o reorganizeze în secta Dulcinianismului. Inspirat de Ioachim, Fra Dolcino a împărţit istoria umanităţii în patru epoci:

(1) Perioada Vechiului Testament, când omul s-a înmulţit.

(2) Perioada lui Iisus Hristos şi a apostolilor, caracterizată prin castitate şi umilinţă.

(3) Perioada care a început cu împăratul Constantin cel Mare şi Papa Silvestru I, caracterizată prin declinul bisericii datorită ambiţiilor personale şi bogăţiei excesive (influenţă cathară).

(4) Perioada eternă a apostolicilor, condusă de către Segarelli şi Fra Dolcino, caracterizată printr-un stil de viaţă apostolic, modestie, castitate şi absenţa unei guvernări.

Dulcinianismul – care spre sfârşitul existenţei sale s-a transformat într-un grup paramilitar, prădând şi omorând pe oricine li s-a opus[277] – a fost distrus în 1307, când cruciaţii au cucerit fortificaţia de pe Muntele Rubello, în Alpii italieni.[278] În *Infernul* (XXVIII:55-60), scris de fapt după moartea lui Fra Dolcino, dar formulat ca şi cum a fost scris înainte, Mohammed îl roagă pe Dante să îl avertizeze pe Fra Dolcino de ceea ce îl aşteaptă pentru săvârşirea ereziei. Gestul lui Mohammed pare la prima vedere un îndemn subtil către cititori pentru a se supune necondiţionat preceptelor catolice.

Dar în cântul următor poetul condamnă biserica pentru corupţia şi dragostea de bani a prelaţilor.

Misticismul a găsit cel mai propice teren în regiunile franceze şi germane, viitorul câmp de luptă între catolicism şi Reforma Protestantă. Fraţii Întru Spiritul Liber – o sectă ioachimită apărută la sfârşitul secolului al XIII-lea – au spus că prima eră, a Tatălui, a fost perioada Vechiului Testament (a lui Avraam, Moise şi a profeţilor); a doua eră, a Fiului, a corespuns Primei Veniri a lui Hristos şi al primului mileniu creştin; iar ultima şi iminenta eră finală este cea a Duhului Sfânt, când Dumnezeu se încarnează în toată umanitatea. Pentru Fraţi, Era Duhului era deja instalată dar putea fi experimentată doar printr-un proces de austeritate, negare de sine şi anihilare a Ego-ului. Ei s-au autointitulat „iluminaţii" pentru că s-au crezut evoluaţi deasupra binelui şi răului. Era Duhului a însemnat o unire între umanitate şi Dumnezeu, care a eliberat individul de orice păcat trecut sau viitor.

Dominicanul Johannes „Meister" Eckhart – un mare promotor al misticismului în regiunile germane – a propovăduit că sfârşitul suprem al existenţei este posibil doar prin absorbţia individului în substanţa infinită a lui Dumnezeu. Omul nu are nevoie de Dumnezeu. Dacă natura este Dumnezeu, fiecare poate pretinde în mod just că el a creat Universul. Omul este liber de orice virtute şi toate acţiunile sunt virtuoase. Nu există păcat, pentru că tot ce face omul Dumnezeu face. Tainele, ritualurile şi slujbele bisericeşti sunt inutile. Nimeni nu este forţat să lucreze pentru pâinea sa, totul aparţine domeniului public şi oricine poate să-şi ia ce vrea şi ce are nevoie.[279]

Ioachimiţii, şi nu Ioachim însuşi, au condamnat Biserica Catolică pentru că s-a transformat în Prostituata babilonică, persecutorul sfinţilor. Dar ei au sperat totodată că Era Spiritului urma să fie instalată prin eforturile unui papă angelic şi împărat mesianic care vor prefaţa coborârea lui Hristos. Împăratul Frederick al II-lea de Hohenstaufen a fost excomunicat de două ori, a fost defăimat în cronicile catolice, imperiul său s-a aflat într-un conflict permanent cu Statele Papale iar Papa Gregorie al IX-lea chiar l-a numit Antihrist. Dar ioachimiţii l-au văzut pe Frederick ca pe cel care va conduce mulţimile în Mileniu. „Regele Soare" – aşa cum a fost denumit – s-a declarat a fi succesor ai împăraţilor romani, a plecat singur în A Şasea Cruciadă şi a reuşit să se încoroneze Rege al Ierusalimului în 1229.[280] Când a murit în 1250, o profeţie care copia sibila tiburtină despre Constantin cel Mare deplângea sfârşitul Imperiului Roman. Alţii au refuzat să creadă că s-a stins. Un mit german spunea că Frederick doarme

într-o peşteră ascunsă în munţii Bavariei sau Thuringiei. El trebuia să se întoarcă când corbii încetau să mai zboare deasupra munţilor, semn că este vremea pentru lupta finală împotriva corupţiei statului şi bisericii.[281] Acest mit a dat posibilitatea rebelilor să-l folosească în avantajul propriu, doi pseudoFrederici fiind arşi pe rug de către succesorul său la tron.[282]

4.2.4. Ciuma Neagră şi flagelaţii

Într-o societate în care regulile de igienă şi de microbiologie au fost necunoscute, bolile au fost un aspect normal al vieţii de zi cu zi. Până în secolul al XIV-lea Europa a fost măturată în repetate rânduri de agenţii microscopici. Epidemiile de variolă din secolele II-III au măcinat în jur de cinci milioane de oameni. În secolul VI ciuma bubonică a curmat viaţa a 25 de milioane de oameni. Iar între 1348 şi 1400 Ciuma Neagră (sau Moartea Neagră) a ucis în jur de 100 de milioane de oameni în întreaga lume şi a redus populaţia Europei cu o treime.[283]

Războaiele, foametea şi clima au contribuit la severitatea molimei. În secolul al XIV-lea a început Mica Eră Glaciară. Toamna neobişnuit de ploioasă a lui 1314 a marcat startul unei serii de ierni foarte reci şi umede, urmate de recolte primăvăratice aproape inexistente. Între 1315 şi 1322 Marea Foamete a lovit nord-vestul Europei, cauzând niveluri extreme de criminalitate, boli, decese colective şi chiar cazuri de canibalism şi infanticid. Numărul victimelor a fost de ordinul milioanelor. Foametea s-a manifestat în principal datorită condiţiilor neprielnice, dar şi din cauza creşterii demografice din secolele precedente; capacitatea productivă a recoltelor nu mai putea susţine numărul de oameni.[284]

Ciuma Neagră a pornit din China şi s-a răspândit în Asia, Europa şi Africa prin intermediul corăbiilor. Boala a lovit omenirea în una dintre perioadele sale cele mai iraţionale şi vulnerabile. Oriunde a ajuns, a găsit condiţii prielnice să secere vieţi: obiceiuri insalubre, un stil de viaţă jegos, o populaţie subnutrită, necunoaşterea mecanismelor de contagiune şi societăţi ignorante în care superstiţia puteau explica orice. Simptomele bolii începeau cu tumori în regiunea inghinală şi cu umflături de mărimea unui ou, fără febră. Niciun medicament nu aducea alinare şi aproape toţi cei afectaţi mureau în decurs de trei zile, oameni şi animale deopotrivă. În faţa unui duşman invizibil şi neînţeles, calamitatea a fost pusă pe seama mâniei lui Dumnezeu.

Deja a fost o obişnuinţă ca evreii să fie persecutaţi pentru năpastele abătute asupra creştinilor. În timpul calamităţii evreii au fost acuzaţi că au otrăvit aerul şi fântânile. Sub torturi groaznice mulţi au mărturisit că au acţionat în acest fel. La fel a fost şi în cazul vrăjitoarelor; epidemia era crezută a fi inclusiv rezultatul magiilor întunecate. Mai târziu, un zvon spunea că ciumea se răspândea prin *miasma* („aer stricat").[285] În Mainz 12.000 de evrei au suferit o moarte cruntă. La Esslingen, după ce au refuzat botezul, întreaga comunitate evreiască a fost adunată în sinagogă şi i s-a dat foc. Papa Clement al VI-lea i-a protejat în Avignon şi prin intermediul a două bule papale i-a declarat nevinovaţi de răspândirea ciumei. Dar cuvintele lui nu au avut niciun efect în faţa furiei şi disperării. Vizita îngrozitoare a îngerului morţii a împietrit inimile oamenilor. Peste tot influenţa şi autoritatea legii, umană sau divină, s-a diminuat considerabil sau a dispărut pur şi simplu.[286] Efectele morale ale acestei calamităţi înfricoşătoare au fost, în întregul lor, deplorabile. Pentru unii a adus penitenţă şi circumstanţele pentru a medita la moarte şi la mântuire; pentru alţii a fost o experienţă extremă care i-a împins către egoism şi nepăsare morală.[287]

Pentru relaţia dintre enoriaşi şi biserică ciuma a fost ca un duş rece. Într-o societate în care refugiul final la toate problemele a fost divinitatea, nicio rugăciune, nicio închinare sau autobiciuire nu au avut vreun efect împotriva acestui criminal invizibil. Epidemia a dat naştere la cinism faţă de oficialii religioşi care nu au putut să-şi ţină promisiunea de vindecare a victimelor şi de alungare a bolii. Clericii mureau în rând cu mirenii, fără nicio diferenţă. Nimeni nu a fost capabil să o cureţe sau măcar să îi explice rezonabil cauzele. Pentru populaţia năpăstuită mesajul a fost foarte limpede: Dumnezeu şi-a întors faţa de la omenire. Imposibilitatea clerului de a vindeca sau alunga boala au favorizat mişcările eretice, care au susţinut că ineficienţa rugăciunilor se datora corupţiei bisericii.[288]

După 1350 cultura europeană a devenit morbidă, dominată de pesimism. Arta s-a întunecat, insistând pe imaginea morţii. Comunităţile atinse de ciumă au experimentat scene terifiante, ca şi cum Iadul însuşi s-a coborât pe pământ. În introducere la *Decameron* Giovanni Boccaccio descrie distrugerea provocată în Florenţa de către această maladie cumplită, pe care o atribuie configuraţiei astrelor sau mâniei divine. La fel, însemnările personale ale lui Agnolo di Tura detaliază întâmplări din oraşul Siena de o cruzime înfiorătoare:

> Tatăl îşi abandona copilul, soţia pe soţul ei, şi un frate pe altul; pentru că boala părea să lovească prin respiraţie şi vedere. Şi aşa au murit. Şi nimeni nu a putut fi găsit să îngroape morţii pentru bani sau prietenie. Membrii unei gospodării îşi aduceau morţii la un şanţ aşa cum puteau, fără preot, fără servicii religioase. Mari gropi fuseseră săpate şi umplute până sus cu o multitudine de morţi. Şi mureau cu sutele zi şi noapte. Şi de îndată ce acele gropi erau umplute, altele noi se săpau. [...] Şi eu, Agnolo di Tura, numit Grasul, mi-am îngropat cei cinci copii cu propriile mele mâini. Şi erau acolo şi acei care erau aşa de superficial acoperiţi cu pământ încât câinii i-au tras afară şi i-au devorat pe mulţi în jurul oraşului. Nu era nimeni care să plângă pentru cei morţi, pentru că toţi îşi aşteptau moartea. Şi atâţia au murit încât toţi cei rămaşi credeau că este sfârşitul lumii.[289]

Scrisoarea muzicianului Louis Heyligen de Beerigen descrie o situaţie similară în oraşul Avignon:

> Din cauză că molima a continuat să se întărească s-a întâmplat ca, de frica infecţiei, niciun doctor să viziteze bolnavii (nici dacă i-ar fi dat tot ce deţinea bolnavul), nici tatăl nu îşi vizita fiul, mama fiica, fratele fratele, fiul tatăl, prietenul prietenul, cunoscuţii cunoscuţii, nimeni de rudenie de sânge – decât dacă, poate, doreau să moară deodată împreună cu ei, sau să-i urmeze rapid. Şi astfel un număr necunoscut de oameni au murit fără să li se arate vreun semn de afecţiune, pietate sau milă [...] Să fiu scurt, cel puţin jumătate din oamenii din Avignon au murit; acum sunt înăuntrul zidurilor mai bine de 7.000 de case unde nu trăieşte nimeni pentru că toată lumea a murit, iar în suburbii vă puteţi imagina că nu există niciun supravieţuitor. [...] În Marseilles toate porţile oraşului cu excepţia a două uşi din spate au fost închise, pentru că acolo patru din cinci oameni au murit. Nici nu ajuta să fugi, pentru că se credea că fuga către aer mai curat înseamnă numai că oamenii mor mai repede. [...] Şi se aude de multe ori că printre oamenii obişnuiţi bolnavii sunt trataţi asemeni unor câini – puneau mâncare şi apă la patul bolnavului şi fugeau apoi din casă. [...] Preoţii nu auzeau confesiunile celor bolnavi, şi nici nu le făceau slujbele religioase. Oricine este încă sănătos are grijă doar de el. [...] Se spune că în cele trei luni din 25 ianuarie şi până acum, un total de 60.000 de cadavre au fost îngropate în Avignon.[290]

Dacă a existat vreodată o perioadă când oamenii au fost îndreptăţiţi să creadă că vine sfârşitul, aceasta a fost aceea. Ciuma Neagră părea să fie ruperea celei de-a patra peceţi şi

dezlănţuirea celui de-al patrulea călăreţ al Apocalipsei, Moartea (Apocalipsa 6:7-8). În acest context, nu e de mirare că oamenii au început să se întrebe când va învia împăratul Frederick al II-lea, când papa cel angelic îşi va prelua scaunul, sau când va veni Antihristul.[291] Fiecare a încercat să-L îmbune pe Dumnezeu cum a ştiut mai bine: prin donaţii către biserică, rugăciuni, procesiuni publice sau propovăduirea păcii. Alţii au încercat să fugă. În timpul marilor calamităţi fanaticii şi maniacii sunt zămisliţi şi aduşi la suprafaţă; iar în mijlocul ravagiilor Ciumei Negre s-a dezvoltat un fenomen religios foarte straniu: flagelarea.

Flagelaţii au fost grupuri de oameni de ambele sexe şi de toate vârstele care, ca şi semn al penitenţei, şi-au biciuit corpurile în public. Aceştia au avut rolul de curăţători ai sufletului, care se maltratează fără milă pentru a absolvi de păcate pe ei înşişi şi pe alţii. Flagelarea, ca formă de penitenţă, este străveche; variate religii precreştine precum cultul lui Isis în Egipt sau cultul lui Dionysus în Grecia au practicat propriile forme de flagelare. În societatea romană femeile au fost lovite cu ocazia sărbătorii Lupercaliei pentru a fi fertile. În creştinism practica flagelării a devenit o formă de penitenţă în ordinele monastice ascetice, care practicau „mortificarea cărnii" – o formă mai dură de flagelare. Ideea provine din aplicarea literală a îndemnurilor apostolului Pavel (Romani 8:12-13; 1 Corinteni 9:27) şi ale lui Hristos: „Dacă voieşte cineva să vină După Mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea şi să Mă urmeze." (Matei 16:24).

Mortificarea trupului este greu de înţeles din perspectivă modernă. Ea poate fi comparată cu *motto*-ul „nu există câştig fără durere", şi poate fi asociată cu antrenamentul sportivilor de performanţă sau dietele pentru reducerea greutăţii. În exegeza creştină flagelarea are ca scop victoria sufletului asupra trupului şi în final mântuirea. Nevoile trupului sunt asociate cu natura decăzută a omului, cu impulsurile şi ambiţiile sale egoiste, care sunt o consecinţă a păcatului originar. Iisus se aşteaptă de la credincioşi să se elibereze de sclavia poftelor trupului. Creştinii au practicat voluntar penitenţe pentru a-l imita pe Hristos care a acceptat voluntar să fie crucificat pentru răscumpărarea omenirii. Primii creştini şi-au mortificat carnea prin martiriu, acceptând tortura într-un mod bucuros. Un alt mod de tortură şi negare de sine a fost celibatul şi renunţarea la sex şi procreere. Începând din secolul al VI-lea hermiţii au populat deşertul ca un mod de penitenţă. Jerome, învăţatul care a tradus Biblia în latină, este faimos pentru penitenţele pe care şi le aplica. La fel, despre zealotul Dominicus Loricatus din secolul al XI-lea se spune că

şi-a aplicat în jur de 300.000 de lovituri de bici pe spate în decurs de şase zile.[292] Iar în secolul XXI procesiunile publice de flagelare pot fi văzute în comunităţi din America Centrală şi de Sud.

Spre deosebire de celelalte ordine bisericeşti, flagelaţii Ciumei Negre au adus aceste practici în locuri publice, oraşe şi pieţe, ca o demonstrare a pietăţii. Aveau partea de jos a feţei acoperită, erau îmbrăcaţi în negru, cu cruci roşii în partea din faţă şi din spate a tunicii şi pe pălăria neagră. Fiecare căra un bici de trei coarde înnodate, cu vârfurile de fier. Pancarte frumoase şi torţe arzând erau plasate în mijlocul lor şi pe sunetul clopotelor şi imnurilor ei mărşăluiau către locurile stabilite de penitenţă. Acolo se dezbrăcau până la brâu şi îşi dădeau jos încălţămintele. Se aşezau într-un cerc mare, în diferite poziţii, conform păcatelor lor, suportând critici din partea conducătorului. Apoi se ridicau şi începeau să se biciuie, cântând tare psalmi sau rugăciuni.[293]

Prima manifestare flagelată a fost înregistrată la Perugia în 1259, după o foamete severă şi înainte cu an înainte de limita temporală stabilită de Ioachim pentru instaurarea Erei Duhului. Aici, glasul unui înger l-a avertizat pe mireanul Raniero Fasani că oraşul va fi distrus dacă locuitorii săi nu-şi ispăşesc păcatele prin autoflagelare.[294] Mai târziu s-a spus că Fasani a primit instrucţiunile de flagelare prin intermediul unei scrisori. Este posibil ca Fasani să fi halucinat datorită foamei; dar, în contextul dat, o soluţie la probleme cele mai arzătoare a fost binevenită. Practicată dintr-un loc în altul, mişcarea s-a răspândit în nordul Italiei şi apoi în toate colţurile Europei.[295]

Din nefericire, practicile penitenţiale ambulante au agravat problema, la care flagelaţii au răspuns printr-o penitenţă şi mai aspră. Deplasându-se din loc în loc, ei au îndeplinit rolul involuntar de focare de infecţii ambulante. Au existat aşezări neafectate de ciumă până când fost vizitate de flagelaţi. Cărată de pureci sau sângele fragelaţilor, boala a găsit un mediu propice pentru răspândire.

Flagelaţii ciumei au practicat învăţăturile Sfântului Francisc duse la extrem, dar şi pe cele ale Ioachim de Fiore; pentru mulţi dintre ei aceasta era un semn că Era Spiritului era pe cale să înceapă. Flagelarea a devenit un fenomen la fel de măreţ şi de sfânt precum Prima Cruciadă: nu a fost iniţiată de un prinţ sau un cleric, ci de către Dumnezeu însuşi. Nu a existat o conducere, organizare sau structură unitară. Deşi procesiunile au fost conduse de episcopi sau călugări, oricine a binevoit a putut să li se alăture. Mii de oameni se adunau cântând, purtând cruci şi inscripţii, şi mărşăluind pe străzi biciuindu-se.[296] Aceste scene generau o asemenea frenezie încât

oamenii se împăcau, îşi plăteau datoriile, îşi mărturiseau păcatele în public, se returnau bunurile furate şi se eliberau sclavi si puşcăriaşi. Locul vizitat de autoflagelanţi devenea un teatru social miraculos şi o sursă de legende: audienţa se înghesuia să îşi înmoaie hainele în sângele flagelaţilor crezut a avea proprietăţi curative şi spirituale. S-a spus despre flagelaţii că pot absolvi păcate şi că au făcut o vacă să vorbească, dar la Strasbourg au încercat în zadar să aducă la viaţă un copil mort.[297] Astfel de poveşti nu au făcut decât să sporească contrastul dintre imaginea de sfinţenie a flagelaţilor şi opulenţa clericilor.

Flagelarea nu a fost doar o cale de salvare individuală, ci şi o cale de salvare a lumii de furia lui Dumnezeu. Conform unei cronici a oraşului Speyer, flagelaţii locului şi-au justificat activitatea printr-o scrisoare pretinsă a fi fost primită de la un înger din Ierusalim. Dumnezeu era mânios şi dorea să distrugă lumea. Doar dacă oamenii îşi flagelau corpurile timp de 33,3 zile (fiecare zi semnificând un an din viaţa pământească a lui Iisus conform lui Dionysius Exiguus) puteau ei să facă pace cu Dumnezeu.[298]

În 1316, influenţaţi de ideile lui Ioachim, flagelaţii germani au transformat cele 33,3 zile de penitenţă şi mărşăluire în 33,3 ani de aşteptare a celei de-A Doua Veniri.[299] Unii au pretins că pot să-l învie pe împăratul Frederick al II-lea, care urma să răstoarne Papalitatea şi să aducă o eră de justiţie socială. Flagelatul Konrad Schmidt a mers şi mai departe: a pretins că este Frederick cel înviat.[300] S-a botezat în sângele adepţilor săi şi în lucrarea *Prophetica* a anunţat sfârşitul lumii pentru anul 1369. Dar Inchiziţia l-a ars pe rug iar flagelaţii au fost în cele din urmă interzişi printr-o bulă papală.[301]

4.2.5. Marea Schismă Vestică şi profeţiile despre papi

Catastrofele secolelor XIII-XV au avut un efect nefast asupra autorităţii bisericeşti. Scrierile perioadei deplâng decadenţa instituţiei lui Dumnezeu şi vorbesc despre călugări şi preoţi în termenii cei mai grosolani: „Preoţii frecventează bordelurile şi tavernele, şi îşi petrec timpul în băutură, distracţie şi jocuri de noroc, se luptă şi se ceartă în paharele lor, şi cu buzele lor stricate blasfemiază numele lui Dumnezeu şi al sfinţilor, şi de la îmbrăţişările prostituatelor se grăbesc la altar”[302]. Geoffrey Chaucer, în pelerinajele sale la Canterbury, oferă detalii referitoare la preţul unui călugăr din timpul său.

Episcopii vindeau licenţe preoţilor pentru a putea ţine concubine. Mulţi papi nu ar fi fost niciodată aleşi ca reprezentanţi ai lui Hristos dacă s-ar fi ţinut alegeri libere şi nu ar fi vorbit banul în locul votanţilor. Dar banul nu a fost tot timpul suficient; iar acest lucru s-a văzut cel mai bine în cadrul Marii Schisme Vestice.

Marea Schismă Vestică, care a avut loc între 1378 şi 1417, s-a manifestat numai în interiorul catolicismului şi, ca şi în cazul Marii Schisme din secolul al XI-lea, nu a fost cauzată de motive teologice, ci politice. În 1309 scaunul Papalităţii a fost transferat de la Roma la Avignon, unde până în 1378 s-au succedat şapte papi. La moartea lui Gregorie al XI-lea cetăţenii Romei au protestat împotriva alegerii unui nou papă francez la Avignon şi au constrâns pe episcopi să aleagă un papă italian în persoana lui Urban al VI-lea. Dar cardinalii francezi au refuzat să-l recunoască pe Urban al VI-lea, au declarat alegerea nulă şi l-au numit papă pe Clement al VII-lea. Clement s-a retras la Avignon, în timp ce Urban a rămas în Roma. În situaţia creată creştinătatea vestică nu s-a putut decide pe cine să asculte; unele ţări i-au dat dreptate lui Urban, altele lui Clement. Spectacolul celor doi papi rivali, fiecare pretinzând a fi adevăratul succesor al Sfântului Petru, a continuat pentru aproximativ 40 de ani şi a vătămat instituţia Papalităţii mai mult decât orice alt eveniment. Schisma a fost în final rezolvată prin Conciliul de la Constance (1414-1418). În cadrul conciliului trei papi – din partea Avignonului, a Romei şi a Pisei – au pretins legitimitate papală, însă toţi au fost deposedaţi de puterea lor în favoarea Papei Martin al V-lea.

Schisma a provocat confuzie în lumea latină. Episcopi urbanişti şi clementini şi-au disputat legitimitatea în diocezele de la Vreslau, Mainz, Liege, Basel, Lübeck şi Constance. Această situaţie a atras suspendarea procesiunilor publice. Ambele tabere s-au acuzat reciproc de blasfemie. Schisma a însemnat în primul rând un efort şi un stres financiar al Bisericii Catolice ca întreg, dar resimţit din plin de enoriaşi. Faţă de alte vremuri, papii schismei au fost săraci pentru că ruptura a diminuat debitul de bani vărsat în cufărele papale. Disperaţi, papii au extorcat pe episcopi, episcopii au extorcat pe preoţi, iar preoţii în final au extorcat enoriaşii. În lupta pentru supremaţie papii rivali au oferit daruri către prinţi şi regi în schimbul susţinerii, au restrâns libertăţile instituţiei pe care au reprezentat-o şi s-au supus la umilinţe publice.

Păcatul simoniei – cumpărarea locului ierarhic în biserică – nu a fost o noutate la vremea schismei. Din contră; a fost un fel de tradiţie nespusă practicată de sute de ani. Dar locurile de cardinali erau limitate, iar papă nu putea fi decât

unul singur. Când banul s-a dovedit a fi un mijloc insuficient de manipulare, oamenii au folosit legitimitatea divină. Pe de-o parte, au fost revelaţiile mărunte, ca aceea a lui Marie Robine din regiunea franceză Gascogne. Aceasta a susţinut că Papa Clement al VI-lea (d.1314) a vindecat-o miraculos în 1387 iar o serie de viziuni ulterioare au indicat legitimarea divină a Papalităţii de la Avignon (care a recompensat-o cu o pensie anuală de 60 de florini).[303] Pe de altă parte, au apărut profeţii despre papi; acestea erau artileria grea a arsenalului politic. Franciscanii şi ioachimiţii au crezut că acest scandal degradant va fi rezolvat miraculos prin intervenţia salvatoare a papei cel angelic. Aşa a fost cazul profeţiei atribuită franciscanului Tommasuccio of Foligno. Originar din regiunea Umbria, Tommasuccio a murit în 1377, cu puţin timp înainte de izbucnirea schismei. Chipurile, în timpul schismei profeţia lui a fost găsită, care spune că „unul de după munţi va deveni Vicarul lui Dumnezeu”, va rezolva schisma, va reînnoi biserica şi va aduce pacea universală. Fraza „de după munţi” a fost o trimitere clară la Alpi, munţii dintre Italia şi Franţa, sau dintre Roma şi Avignon. Cel mai probabil profeţia a fost scrisă de către un franciscan italian care a cunoscut mizeria morală a clerului din Roma şi a dorit să favorizeze papii francezi. Profeţia lui Tommasuccio mai relata şi faptul că papa cel angelic se arăta la „12 ani după trecerea mileniului”, ceea ce a fost interpretat recent ca referindu-se la anul 2012 (şi profeţia maya).[304]

O altă profeţie papală a fost *Vaticinia de Summis Pontificibus*, un manuscris latin apărut la sfârşitul secolului al XIII-lea. Acest text înşiră portrete de papi şi profeţii legate de fiecare începând cu Papa Nicolae al III-lea (d.1280) până la apariţia unui papă angelic. Astăzi, se crede că seria de 30 de profeţii, bazate pe prototipuri greceşti, a fost scrisă atât ca un mod de instigare la reformă ecleziastică, cât şi pentru a influenţa alegerilor papale în detrimentul candidaţilor sprijiniţi de către puternica familie Orsini. Faptul că se sugerează într-un fel sau altul când va veni sfârşitul lumii este doar un efect secundar al acestei profeţii. De altfel, profeţia a fost formulată într-o aşa manieră încât trebuia să aibă influenţă imediată; sfârşitul lumii a fost plasat într-un viitor foarte îndepărtat şi obscur.

Iniţial, *Vaticinia de Summis Pontificibus* a fost cunoscută după *incipit*-ul ei sub numele de *Genus nequam*. Ea combină fantezia şi mesajele mistice cu o presupusă cronologie a papilor. Fiecare profeţie din serie este formată din patru elemente: un text alegoric enigmatic, o imagine emblematică, şi un *motto* – toate atribuite unui papă. Seriile

Genus nequam s-au bucurat de o circulaţie răspândită în secolul al XIV-lea şi au fost complementate cu şi mai multe profeţii prin *incipit*-ul propagandist *Ascende calve*. Aceste texte au stat la baza multor comentarii, interpretări, dar şi la fabricarea unor texte profetice papale subsecvente precum *Liber de Flore sive de summis ponticifibus*. Aceasta începe cu descrierea papilor istorici (Gregorie al IX-lea, d.1241), citează câteva grupuri de papi din *Genus nequam*, dar mai adaugă detalii despre persoana şi agenda politică a fiecărui papă.

Până la Conciliul de la Constance *Genus nequam* şi *Ascende calve* au fost reunite sub numele *Vaticinia de Summis Pontificibus* şi au fost atribuite în mod greşit (sau intenţionat pentru a le acorda legitimitate) lui Ioachim de Fiore. *Vaticinia de Summis Pontificibus* a fost probabil inspirată din sibila tiburtină şi *Vaticinium Severi et Leonis imperatorum*; cea din urmă a fost o profeţie despre venirea împăratului mesianic pe tronul Imperiului Bizantin atribuită în mod fals împăratului Leo al VI-lea (d.912).[305] S-a speculat inclusiv că *Vaticinia de Summis Pontificibus* se referă de fapt la cardinali, şi nu la papi.[306] Deoarece profeţia susţine în mod clar ideea împăratului mesianic şi al papei cel angelic, ea a fost probabil creată de către franciscani, care au încercat să influenţeze anumite alegeri papale.

În prezent, cea mai cunoscută profeţie despre papi este cea a lui Malachie: o listă de 112 fraze scurte în latină – *motto*-uri menite să definească originiile sau esenţa mandatului fiecărui papă (împreună cu câţiva antipapi) până la sfârşitul lumii. Nu se face referire la nicio dată calendaristică, un nume sau vreun loc; fiecare frază exprimă ceva generic. Lista *motto*-urilor începe cu o frază reprezentativă pentru Papa Celestin al II-lea (d.1144) şi se încheie cu un papă descris ca „Petru Romanul”, a cărui pontificat va vedea distrugerea Romei.

Profeţia lui Malachie a fost publicată pentru prima oară de către călugărul benedictin Arnold de Wyon în Veneţia anului 1595, ca parte din cartea sa *Lignum Vitae*. Wyon a atribuit lista Sfântului Malachie, arhiepiscop irlandez de Armagh din secolul al XII-lea,[307] şi a numit-o *Prophetia Sancti Malachiae Archiepiscopi, de Summis Pontificibus*.[308] Conform legendei, în 1139 arhiepiscopul a mers să-i prezinte Papei Inocenţiu al II-lea starea bisericii din ţara sa. În timp ce se afla la Roma Malachie a avut o viziune cu viitorul Bisericii Catolice şi toţi papii care vor urma din acel moment şi până la sfârşitul timpurilor. Malachie a înregistrat cele aflate descriind în câteva cuvinte latineşti fiecare suveran pontif. Chipurile, i-a incredinţat documentul lui Inocentiu, care l-a depus în arhiva Vaticanului. Astfel, textul profetic a fost practic uitat timp de

patru secole, când a fost din nou scos la lumină de către Arnold de Wyon.[309]

Interpretarea listei profetice s-a bazat pe găsirea de legături între *motto*-uri şi locurile de naştere ale papilor, siglele personale, sau evenimente din cadrul pontificatului. De exemplu, primul *motto*, *Ex castro Tiberis* („De la un castel de pe râul Tiber"), se potriveşte Papei Celestin al II-lea, care s-a născut la Città di Castello, Perugia, pe Tiber.[310] Alte coincidenţe interesante sunt cele referitoare la Urban al VIII-lea (d.1644), caracterizat prin cuvintele *Lilium et Rosa* („Crinul şi trandafirul"). Urban s-a născut în Florenţa, oraş al cărui simbol este crinul; trei astfel de flori erau gravate şi pe blazonul său papal. În plus, în timpul pontificatului său Franţa (crinul) s-a aliat cu Anglia (având ca simbol trandafirul) în Războiul de Treizeci de Ani.[311] Pius al VII-lea (d.1823) este descris drept *Aquilla rapax* („Vulturul prădător"), o posibilă referire la faptul că în timpul domniei sale Statele Papale au fost invadate de armata lui Napoleon, care au avut ca stemă vulturul imperial.[312] Leon al XIII-lea (d.1903) este definit *Lumen in caelo* („Lumina pe cer"), iar mandatul său este văzut astăzi ca unul dintre cele mai luminate din istoria Bisericii Catolice.[313]

Deşi ipoteza că manuscrisul a fost ascuns (sau uitat) în arhivele Vaticanului este plauzibilă, în realitate el nu este profetic, ci politic. Abatele Bernard de Clairvaux, biograful şi contemporanul lui Malachie, nu a menţionat nimic despre vreo profeţie din partea lui Malachie şi nu a existat nicio informaţie despre existenţa acestui text înainte de publicarea lui în 1595.[314] Profeţia pare să fie menţionată pentru prima oară într-o relatare scrisă a dominicanului spaniol Alphonsus Ciacconius în 1590, relatare care cinci ani mai târziu a fost publicată de către Wyon. Ciacconius a comentat doar profeţiile până la Papa Urban al VII-lea (a cărui mandat a durat până în 1590, şi încă era pontif la vremea realizării comentariilor). Ciacconius a fost un om influent, şi se poate să fi fost ademenit să comenteze profeţiile de către cineva care dorea să fie ales papă cardinalul Girolamo Simoncelli. Prin înfăţişarea clară a listei papale şi a *motto*-urilor corespunzătoare până la momentul respectiv, conspiratorii au mizat pe faptul că următoarele referinţe din listă vor fi considerate adevărate de către elita bisericii. După Urban al VII-lea profeţia vorbeşte despre un papă *Ex antiquitate urbis* („Din antichitatea oraşului"). Acest aspect s-a potrivit lui Simoncelli, la vremea respectivă cardinal la Orvieto (care înseamnă în mod literal „Oraşul vechi", lat. *urbs vetus*). Dar conclavul l-a ales pe milanezul Niccolò Sfondrato, numit apoi „Grigore al XIV-lea". Scriitorul spaniol Benito Geronimo Feyjoó y Montenegro a comparat lista papală cu lista

împăraţilor bizantini *Vaticinium Severi et Leonis imperatorum* şi a concluzionat că ambele texte sunt apocrife, scrise în scopuri politice.[315] Iezuitul francez Claude-François Menestrier a susţinut de asemenea că profeţia papilor este un fals, evidenţiind, pe lângă alte argumente, că profeţiile nu au fost menţionate în ediţia originală din 1601 a *Vitae, et res gestae pontificium romanorum* a lui Ciacconius şi nici în ediţiile din 1630 şi 1677.[316]

Lista lui Malachie poate uşor fi divizată în două părţi, în funcţie de anul apariţiei sale publice: cei 74 de papi şi antipapi dinainte de 1590 şi cei 38 de papi de după 1590. Pentru cele mai multe pontificate dinainte de 1590 referinţele profetice se referă doar la aspecte sau caracteristici ale papilor dinainte de preluarea funcţiei: loc de naştere, poreclă, blazon, familia sau locurile unde au fost cardinali. În schimb, după 1590 lista lui Malachie şi realitatea pot fi relaţionate doar dacă sunt luate în considerare toate aspectele posibile, deopotrivă dinainte cât şi din timpul pontificatului. Referinţele din document sunt foarte obscure, corelarea dintre listă şi papii reali este precară şi, cel mai important, interpretările profetice nu au condus niciodată la anticiparea precisă a viitorului pontif.

La începutul secolului XXI lista lui Malachie a intrat în atenţia publicului deoarece era urma să se sfârşească. Germanul Joseph Ratzinger, ales Papa Benedict XVI în 2005, era penultimul papă conform listei. Din cei 112, 111 sunt descrişi în două-trei cuvinte. În contrast, ultimul papă este descris printr-o frază lungă care sugerează înfăptuirea sfârşitului lumii: „În timpul ultimelor persecuţii contra Bisericii Romano-Catolice va domni Petru Romanul, care îşi va hrăni credincioşii în mijlocul suferinţelor, după care oraşul celor şapte coline [Roma] va fi distrus, iar înfricoşătorul judecător va judeca oamenii. Sfârşit”[317].

Din punct de vedere istoric, Apostolul Petru (numit şi „Petrus I”) este considerat primul episcop al Romei şi chiar primul papă. Numele „Petru Romanul” din lista lui Malachie se referă la un al doilea Petru. Dar în martie 2013 a fost ales papă argentinianul Jorge Mario Bergoglio. Acesta şi-a luat numele papal de „Francisc” (după Sfântul Francisc de Assisi), iar *motto*-ul papal, blazonul, sau locul de origine – nu există nimic care să indice o legătură cu apostolul Petru. În consecinţă, Petru Romanul ar putea fi un rod al concepţiilor medievale despre Universul circular şi proporţional, care începe şi se termină cu acelaşi element sau eveniment. Petru este analog lui Hristos. Biserica a început prin venirea lui Hristos şi se va termina prin venirea lui Hristos. La fel, Hristos

a înmânat cheile bisericii lui Petru la Prima Venire (Matei 16:19) şi i le va lua înapoi (de la Petru) la A Doua Venire.

4.2.6. Ascensiunea astrologică

Strămoşii noştrii preistorici nu au avut nicio idee de unde am venit, cine suntem, cum a apărut Universul nostru şi cum funcţionează el. Dar, în comparaţie cu animalele, ei au deţinut un avantaj în lupta pentru supravieţuire: inteligenţa, în special darul de a recunoaşte tipare.

Omul a fost dintotdeauna acoperit de o pătură de stele, iar primii oameni au folosit darul de recunoaştere a tiparelor ca să citească calendarul ceresc. Mesajele scrise pe cer au spus strămoşilor noştri când să îşi aşeze tabăra, cât timp să rămână pe loc, când să meargă mai departe, când vine ploaia, frigul sau animalele migratoare. Astfel, când au observat conexiunea directă dintre mişcarea stelelor şi ciclurile vieţii sezoniere pe Pământ, ei au concluzionat că ce se întâmplă acolo sus este direcţionat către noi aici jos. Problema este că abilitatea umană de a recunoaşte tipare este ca o sabie cu două tăişuri; mintea vede tipare şi acolo unde nu sunt (fenomen psihologic numit „pareidolie”). Pe lângă mişcări regulate ale corpurilor celeste, strămoşii noştrii au văzut în poziţia stelelor figuri de animale, de fiinţe mitice sau de plante. Cu mult înainte de a se fi inventat telescopul, culturile antice de pe întreg pământul s-au uitat în sus la aceleaşi stele şi au făcut aceeaşi greşeală: au crezut că bolta cerului este un spectacol providenţial extraordinar. Singura diferenţă dintre ele a fost felul în care au interpretat fenomenele celeste. Aşa a început astrologia.

Astrologia este o practică imemorială care, într-un anume sens, a ajutat pe strămoşii noştrii să organizeze haosul şi să facă Universul inteligibil. Spre deosebire de celelalte forme divinatorii, astrologia este cea mai solicitată formă de divinaţie din cauză că deschiderea cerului este la îndemâna tuturor oamenilor. Cu toate acestea, legea mozaică a asociat astrologia cu tradiţiile păcătoase ale popoarelor păgâne învecinte şi a interzis-o (Deuteronom 18:10-12).[318] De aici, primii creştini au adoptat aceeaşi poziţie. Spre deosebire de numerologie, care a fost încurajată de misterul numărului 666, astrologia a fost condamnată alături de toate celelalte forme de divinaţie. Augustin a spus despre astrologie că este o mare înşelătorie,[319] pentru Lactantius era o creaţie a îngerilor căzuţi,[320] Hippolytus a spus că numai nebunii o practică,[321] în timp ce Tertullian a văzut-o ca pe o idolatrie.[322] Într-adevăr, astrologia a fost respinsă, dar nu a murit. Pe măsură ce religia creştină a suferit transformări şi schisme, golurile doctrinale au fost

acoperite cu elemente mistice. În acest fel astrologia şi numerologia au devenit căi alternative de căutare a lui Dumnezeu. În secolul al XIV-lea prelaţii, prinţii şi oamenii obişnuiţi laolaltă au fost mari consumatori de astrologie, iar dacă nu au practicat-o ei înşişi, s-au folosit de serviciile astrologilor.

Sistemul astrologic european s-a bazat pe modelul cosmologic al lui Aristotel[323] şi pe *Tetrabiblos* a lui Ptolemeu; ultima a fost o continuare a tradiţiilor elenistice şi babiloniene. În centrul sistemului astrologic se află principiul metafizic al integrării în totalitatea cosmosului. Individul, pământul şi mediul sunt privite ca un singur organism, toate parte dintr-un întreg, în relaţie de interdependenţă. Relaţiile matematice exprimă calităţi şi „tonuri" de energie care se manifestă prin intermediul numerelor, unghiurilor, formelor şi sunetelor, toate conectate la un tipar divin de proporţii. În Evul Mediu oamenii au avut o reprezentare bidimensională (în două dimensiuni) a cerului, context în care astrologia avea sens. Dar într-un Univers tridimensional, aşa cum este văzut din secolul al XVIII-lea încoace, astrologia este o absurditate.

Conform Genezei, întreaga Creaţie a lui Dumnezeu se învârte în jurul unei singure entităţi: omul. Omul este cea mai importantă parte a muncii lui Dumnezeu şi centrul tuturor lucrurilor. Dar, conform gânditorilor medievali, omul nu se află doar în centrul planurilor spirituale ale lui Dumnezeu, ci şi în centrul geometric al Creaţiei. De pe sol pare că toate astrele se învârt în jurul Pământului, şi astfel toată Creaţia se raportează la om. Pentru a se explica această mişcare, s-a crezut că Pământul este înconjurat de opt sfere invizibile şi absolut toate corpurile celeste erau aranjate pe aceste sfere conform unui plan divin bine determinat. Fiecare dintre cele şapte planete cunoscute la vremea respectivă (Soarele şi Luna erau considerate planete) erau poziţionate pe o sferă, în timp ce stelele fixe, constelaţiile şi stelele mobile erau poziţionate pe ultima sferă. Această ultimă sferă era de asemenea împărţită în 12 constelaţii, simbolizate prin cele 12 semne ale zodiacului. În subsecvent, fiecare planetă avea propriile energii şi caracteristici, care puteau fi afectate într-un mod unic de către fiecare semn zodiacal.[324] La fel, fiecare semn zodiacal era asociat cu unul dintre elementele de bază ale lumii materiale: foc, apă, pământ şi aer; era încadrat într-unul dintre cele trei calităţi de bază: cardinal, fix sau mobil; şi era asociat cu o arie de cuprindere: personal, social sau universal.[325]

Conform maxime hermetice „precum sus, aşa şi jos", exista o simetrie între individ ca microcosmos şi mediul celest ca şi macrocosmos.[326] Imaginea cerului a reflectat imaginea

pământului, şi *viceversa*. Această legătura magică dintre cer şi pământ a făcut manifestările astrale să fie văzute ca mesaje divine codificate vizavi de evenimente pământeşti trecute, prezente sau viitoare. De fapt, legătura dintre astre şi lume era chiar greu, dacă nu imposibil, de ignorat, dat fiind faptul că scripturile creştine în multe locuri actualmente susţin legitimitatea divină a astrologiei. De exemplu, evangheliile descriu cum naşterea Mântuitorului a fost acompaniată de un eveniment ceresc grandios, aparent o conjuncţie între Jupiter şi Saturn, în timp ce în Cartea Apocalipsei Soarele devine negru, Luna devine roşie iar stelele cad din cer. Deci, se credea că cei care reuşesc să înţeleagă şi să descifreze comportamentul astrelor ajung să cunoască planurile lui Dumnezeu pentru umanitate.

Exegeţii medievali au crezut şi faptul că Dumnezeu locuieşte efectiv în spatele norilor şi a ultimei sfere celeste; pentru ei, „cerul” (bolta cerească) şi „Cerul” (Paradisul) era unul şi acelaşi lucru. Hristos s-a înălţat fizic la Cer – o minune interpretată ca o deplasare efectivă în spatele ultimei sfere. În contrast, înăuntrul acestui univers simplu structurat diavolul a avut o poziţionare ambiguă. Mentalitatea medievală a fost construită în jurul bătăliei dintre forţele supranaturale şi opuse ale binelui şi ale răului, care erau simetrice din punct de vedere spiritual şi material. Fiecare dintre aceste forţe trebuia să aibă un tărâm propriu, în timp ce pământul era câmpul de bătălie dintre cele două. Iar dacă Dumnezeu a fost deja repartizat sus în cer, de unde observă totul, locul geometric al diavolului trebuia să fie jos, în pământ. Acesta este motivul pentru care Iadul a fost plasat în adâncuri şi a fost de obicei înfăţişat ca un complex de caverne sau un oraş subteran plin cu foc.

Astrologia apocaliptică a fost în principal bazată pe tehnica horoscopiei comparate – compararea configuraţiilor planetare viitoare cu cele care au acompaniat evenimente trecute. Prin calcule, astrologii au urmărit să descopere dacă evenimente pământeşti majore din trecut (precum creaţia lui Adam, potopul lui Noe sau încarnarea lui Hristos) au fost acompaniate de evenimente celeste neobişnuite (conjuncţii planetare, eclipse, apariţii de comete). În cazul în care se găsea o legătură între un eveniment ceresc şi unul pământesc, tiparul descoperit era aplicat viitorului. Aceasta a fost imaginea brută a astrologiei secolului al XI-lea şi până în secolul al XVIII-lea, când s-a despărţit de astronomie şi ştiinţă, a rămas în mare parte la fel.

Scrisorile divine din secolul al XI-lea au fost printre primele manifestări apocaliptice astrologice. Dacă viziunile puteau fi contestate ca simple vise sau înşelăciuni satanice,

manuscrisele semnate „Iisus Hristos" sau „Arhanghelul Mihail" au fost dovezi palpabile ale intervenţiei lui Dumnezeu în lume. Scrisorile divine, precum cele aflate în posesia lui Petru Hermitu sau Stephen de Cloyes, s-au bucurat de mare faimă deşi au variat foarte mult în termeni de mesaj, lungime, stil sau presupus autor. Uneori scopul acestor scrisori a fost să îi împuternicească pe posesorii lor, alteori cărau un mesaj politic sau religios, în timp ce cu alte ocazii anunţau sfârşitul lumii pe diferite date şi pe diferite baze. Cronicarii englezi Roger de Hoveden şi Benedict de Peterborough şi cronicarul francez Rigord vorbesc despre patru scrisori circulare care au exprimat îngrijorare cu privire la conjuncţia celor şapte planete în constelaţia Balanţei în septembrie 1186. Prima scrisoare a avut ca autor pe un anume Corumphiza, şi a anunţat dezastre pentru arabi. A doua a fost de la „William, funcţionarul miliţiei din Chester" şi a anunţat victoria creştinătăţii asupra islamului. A treia a provenit de la călugărul Anselm din Winchester, şi a relatat despre un frate mirean care a intrat într-o transă şi a recitat versuri latine despre lucrurile îngrozitoare ce aveau să se petreacă cu ocazia conjuncţiei. Iar a patra a fost adresată de astrologul Johannes Tolentanus către Papa Clement al III-lea şi a susţinut că lumea urma să fie distrusă prin vând şi furtuni, secetă şi foamete, molimă şi cutremur. Oamenii au fost sfătuiţi să îşi părăsească casele şi să găsească siguranţă în munţi peşteri.[327]

Scrisorile au provocat panică şi oamenii au reacţionat cum au ştiut mai bine. Împăratul bizantin Isaac al II-lea Angelus şi-a zidit ferestrele de la castel, iar în Anglia arhiepiscopul de Canterbury a chemat la o zi de ispăşire şi la trei zile de post pentru a preveni calamitatea.[328] Variante ale scrisorilor au continuat să circule timp de secole, cu nume şi date alterate. La sfârşitul secolului al XIV-lea unele texte au fost atribuite *magisterilor* (maeştrilor prelaţi) din Paris şi anunţau mari catastrofe pentru perioada 1448-1510. Un text spunea chiar că un împărat roman va asedia Ierusalimului timp de şapte ani, va face război cu musulmanii şi îi va învinge, iar în 1516 urma să se arate Antihristul.[329]

Astrologul persan Albumasar a fost una dintre sursele cele mai importante ale astrologiei medievale europeane. Poemul din secolul al XIII-lea *De vetula* – atribuit în mod fals poetului roman Ovidius – făcea referiri la teoriile lui Albumasar şi corela naşterea marilor religii cu conjuncţiile dintre planetele Saturn şi Jupiter. În *Opus Maius* din 1266 Roger Bacon a reprodus teoriile lui Albumasar, adresând totodată Papei Clement al IV-lea un îndemn de acceptare a astrologiei ca instrument de iluminare profetică: „Ştiu că dacă

biserica ar trebui să reflecteze textele sacre şi profeţiile ... şi ar trebui să comande un studiu ale căilor astronomiei, ar câştiga o idee de mare certitudine în ceea ce priveşte timpul lui Antihrist”[330]. Bacon, un adept al lui Ioachim de Fiore, a crezut că vor exista doar şase religii majore în istoria umanităţii, fiecare simbolizată pe plan astrologic de către conjuncţia lui Jupiter, patronul tuturor religiilor, cu celelalte şase planete: iudaismul (Jupiter şi Saturn), caldean (Jupiter şi Marte), egipteană (Jupiter şi Soarele), islamul (Jupiter şi Venus) şi creştinismul (Jupiter şi Mercur).[331] Primele cinci religii apăruseră deja; doar religia guvernată de conjuncţia lui Jupiter cu Luna nu se materializase încă. Dat fiind faptul că întunericul nopţii a fost considerat locul de joacă al diavolului, astrul nopţii a avut conotaţii malefice. Aşadar, ultima religie urma să fie întemeiată de Antihrist.[332]

În timpul Marii Schisme Vestice universul astrologic a fost dominat de către manuscrisul *Tabulae Alphonsinae*. Acesta a fost numit după Alfonso al X-lea al Castiliei, dar în realitate a fost produs în anii 1320 de către astrologi parizieni influenţaţi de ioachimism.[333] *Tabulae Alphonsinae* a încorporat un număr de inovaţii astrologice cu privire la mişcările duble ale stelelor fixe, ale apogeelor planetare şi a celei de-a opta sfere, şi a oferit totodată un fundament pentru un nou set de speculaţii apocaliptice.

Astrologii medievali au observat că a opta sferă, care conţine stelele fixe şi apogeele planetare, comportă o mişcare circulară foarte înceată către est. Această deplasare a fost cunoscută din vremea lui Hipparcus din Niceea în secolul al II-lea, dar calcularea ratei exacte a mişcării a fost o sursă constantă de controversă. *Tabulae Alphonsinae* au stabilit o rotaţiei completă de 360 de grade a celei de-a opta sfere pe o perioadă de 49.000 de ani, perioadă denumită *Annus Magnus* („Marele An”). Este neclar de unde a reieşit acest număr, însă ar putea să aibă legătură cu semnificaţia mistică a numărului 7 şi săptămâna milenială (7 x 7.000 = 49.000).[334]

Astrologul italian Petri d’Abano, folosindu-se de săptămâna milenială şi teoriile lui Ioachim de Fiore, a explicat cum durata de viaţă în scădere a oamenilor este în relaţie cu mişcarea constelaţiilor în zodiac. După ce a împărţit istoria lumii în trei părţi, d’Abano a arătat că vârsta omului este sortită să se reducă treptat de la maximul de 1.200 de ani – aşa cum a fost la început sub semnul Săgetătorului – până la vârsta de 75 de ani. Lumea este menită să fie dominată de către fiecare semn zodiacal timp de 500 de ani fiecare. Astfel, sfârşitul lumii urma să vină sub semnul malign al

Scorpionului, când ciclul semnelor zodiacal şi cei 6.000 de existenţă a lumii se încheiau.[335]

Când ioachimitul Arnald de Villanova a susţinut cutezător că Antihrist se va arăta în 1378, dominicanul parizian Jean de Soardis l-a dezaprobat vehement în tratatul *De Antichristo* din 1300. El a contestat posibilitatea cunoaşterii datei venirii lui Antihrist, indiferent dacă se bazează pe scriptură, revelaţie sau astrologie. Dar Jean de Soardis a fost el însuşi un astrolog înfocat; a crezut că poate găsi o cale de a prezice sfârşitul lumii prin calcularea mişcării celei de-a opta sfere în relaţie cu vârsta lumii şi poziţia apogeului solar. A presupus că planetele au fost create în „condiţia lor optimă", cu Soarele în constelaţia Berbecului la 15 grade, poziţia în care astrul îşi are suveranitatea, exaltarea şi forţa. Apogeul solar din constelaţia Berbecului la 15 grade la momentul Creaţiei a fost sprijinită şi de credinţa că Paradisul era poziţionat efectiv pe Pământ undeva sub constelaţia Berbecului către est. Jean de Soardis de asemenea a acceptat modelul ptolemeic cu o rată de precesie de un grad la 100 de ani pentru stelele fixe şi apogeele planetare, şi un apogeu solar în constelaţia Gemenilor de şase grade în secolul al II-lea. Pornind de la aceste presupoziţii, a fost o chestiune de aritmetică simplă calcularea celor 5.100 de ani scurşi între Creaţie şi vremea lui Ptolemeu (130 d.Hr.), deoarece apogeul solar s-a mişcat 51 de grade. Aceasta însemna că precis 5.000 de ani au trecut între timpul lui Adam şi botezul lui Iisus, şi deci 1300 *Anno Domini* a fost egal cu 6300 *Anno Mundi*.[336]

Cardinalul francez Pierre d'Ailly s-a folosit de *Tabulae Alphonsinae* pentru a determina dacă Marea Schismă Vestică era un semn al venirii lui Antihrist.[337] Adept al ioachimismului, în *Imago Mundi* din 1410 d'Ailly a spus că Indiile se pot atinge cu barca şi prin vest. Perspectivele cardinalului l-au influenţat pe Cristofor Columb în estimările sale referitoare la mărimea uscatului şi l-au încurajat în decizia de a străbate Oceanul Atlantic. Columb a deţinut o copie a *Imago Mundi* în călătoriile sale şi o mare parte din speculaţiile lui d'Ailly au fost preluate de amiral în lucrarea *El libro de las profecías*.[338]

D'Ailly a fost precaut vizavi de astrologie; rezultatele obţinute din observaţiile şi calculele astrologice nu au fost considerate absolut adevărate. El a recunoscut că există o concordanţă între astrologie, istorie şi teologie, dar a observat că au existat şi numeroase momente istorice când poziţia astrelor au indicat anumite evenimente sau stări care nu s-au materializat. De aici, d'Ailly a concluzionat că influenţa astrelor nu anulează liberul arbitru deţinut de oameni ca dar de la Dumnezeu, şi în consecinţă cele două aspecte nu sunt

incompatibile. Mai exact, harta cerească nu semnifică evenimente ce se vor înfăptui în mod necesar, ci lucruri care se vor înfăptui dacă lumea continuă pe aceeaşi cale.

Din *De magnis coniunctionibus* a lui Albumasar cardinalul a aflat că revoluţiile cele de-a opta sfere şi conjuncţiile dintre Jupiter şi Saturn semnifică mari schimbări în lume. Albumasar şi *Tabulae Alphonsinae* l-au ajutat pe d'Ailly să concluzioneze că încarnarea lui Iisus a fost marcată de o conjuncţie între Saturn şi Jupiter, o staţionare a celei de-a opta sfere şi completarea a zece mişcări de revoluţie a lui Saturn.[339] Deci, reluarea acestor semne în 1789 nu a putut însemna decât înfăptuirea unui eveniment de aceeaşi importanţă: Parousia. În realitate, în 1789 a început Revoluţia Franceză. Pentru d'Ailly a fost important faptul că sfârşitul a fost amânat pentru câteva secole, şi deci Marea Schismă Vestică este mai degrabă o oportunitate pentru reformă şi nu un rod al influenţelor lui Antihrist şi a agenţilor săi. Deşi semnele astrologice pentru 1414 erau sumbre, plasarea Antihristului peste 400 de ani i-a dat speranţă cardinalului că Conciliul de la Constance va reuşi în misiunea pe care o are.[340] Nu era însă timp de pierdut pentru că liberul arbitru şi atitudinea oamenilor putea amâna sau grăbi venirea Antihristului. Biserica trebuia reformată iar pacea trebuia restabilită. Deşi Dumnezeu acţionează direct asupra cerurilor, in final acţiunile umane sunt cele care determină viitorul.[341]

În secolul al XV-lea teoriile lui d'Ailly au fost preluate de către Jean de Bruges, un astrolog interesat să lege viziunea sfârşitului cu turbulenţele propriului timp. Spre deosebire de d'Ailly, De Bruges aproape că a ignorat în totalitate mişcările celei de-a opta sfere şi s-a concentrat în schimb pe ere istorice de 240 de ani determinate de conjuncţiile Saturn-Jupiter dinăuntrul triplicităţilor.[342] Triplicitatea apei şi cea a pământului se află în opoziţie una faţă de cealaltă şi semnalează efecte opuse pentru poporul lui Dumnezeu. Triplicitatea focului şi cea a aerului sunt de asemenea în opoziţie una faţă de cealaltă şi marchează perioade de tranziţie şi echilibru între triplicităţile extreme ale apei şi pământului. Fiecare triplicitate şi-a adus propria contribuţie la destinul omenirii. Triplicitatea de pământ a guvernat pe timpul lui Avraam, a lui David şi a profeţilor, a lui Hristos sau a doctorilor Bisericii (primele cinci secole). În contrast, guvernarea semnelor acvatice a marcat înrobirea egipteană a israeliţilor, falsul profet Nimrod şi captivitatea babiloniană, apariţia lui Mohammed, Marea Schismă dintre est şi vest şi Marea Schismă Vestică. Din moment ce triplicitatea de pământ a văzut naşterea lui Hristos, De Bruges s-a aşteptat ca Antihristul să se arate sub semnul apei în 1460, când urma

să aibă loc o conjuncţie Jupiter-Saturn în semnul Peştilor şi completarea aşa-zisului maxim de ani ai Soarelui (planeta religiei creştine). Peştii sunt în directă opoziţie cu Fecioara, semnul zodiacal în care Saturn şi Jupiter au fost în conjuncţie la vremea naşterii lui Hristos. Cu toate acestea, distrugerea creştinismului nu aducea şi distrugerea lumii. Astrologul francez a avut o perspectivă circulară vizavi de extremităţile existenţiale ale lumii. Lumea a fost creată în triplicitatea focului şi, conform Apocalipsa 8:5-8, prin foc va fi sfârşită. Aşa cum o conjuncţie a celor două planete în triplicitatea apei a semnalat Potopul lui Noe, la fel întoarcerea la triplicitatea focului urma să aducă un potop de foc. El a calculat că următoarea conjuncţie Saturn-Jupiter în triplicitatea focului urma să aibă loc în jurul anului 1765, apropiat de anul avansat de către d'Ailly pentru sfârşitul lumii.[343]

5. APOCALIPSELE REFORMEI PROTESTANTE

5.1. DEMONIZAREA PAPALĂ ŞI DEZVOLTAREA ISTORICISMULUI

Revoltele au loc atunci când există o ruptură între lideri şi supuşii lor. În 1510 călugărul german Martin Luther a suferit un şoc după ce a călătorit la Roma şi a văzut stadiul corupţiei bisericeşti: Sixtus al IV-lea a fost primul papă care a impus o licenţă asupra bordelurilor, o taxă specială asupra preoţilor care ţineau o concubină şi vânzarea indulgenţelor[344] să fie aplicată şi morţilor. La rândul său, Papa Alexandru al VI-lea a fost tatăl a şapte copii şi a întreţinut două amante în acelaşi timp. După ce s-a întors la Wittenberg la sfârşitul lui 1517, dezgustat şi revoltat, Luther a conceput o listă intitulată *Disputatio pro declaratione virtutis indulgentiarum* şi a pironit-o pe uşa Bisericii Tuturor Sfinţilor. Lista de 95 de puncte a fost un rezumat al doleanţelor sale, prin care a cerut în principal o redeschidere a dezbaterilor pe marginea vânzării indulgenţelor, a conceptelor de Purgatoriu, Judecata particulară, mariologia (devoţiunea faţă de Fecioara Maria), slăvirea sfinţilor, cea mai mare parte din taine şi autoritatea Papalităţii. *Cele 95 de Teze* (aşa cum a rămas documentul cunoscut în istorie) s-a bucurat de sprijin puternic din partea laicilor şi a unor clerici şi a marcat astfel izbucnirea unei forţe

răspândite de nemulţumire. Această mişcare a fost denumită "Reforma Protestantă" şi scopul său a fost să reorganizeze doctrinar Biserica Catolică prin eliminarea învăţăturilor false, pedepsirea infracţiunilor ecleziastice şi oprirea vânzării indulgenţelor.[345]

Cinci lucruri au favorizat puternic pornirea şi răspândirea Reformei Protestante. Primul a fost inabilitatea Bisericii Catolice de a se purifica. Conciliul de la Constance din 1414-1417, prin intermediul căruia s-a pus capăt Marii Schisme Vestice, nu a schimbat nimic din puterile şi atribuţiile Papalităţii. Iar după ce reformatorul ceh Jan Hus a fost asasinat în cadrul conciliului, cetăţenii regiunii Bohemia au declanşat Războaiele Hussite[346] şi s-au răzvrătit împotriva Papalităţii şi Sfântului Imperiu Roman. Al doilea a fost tiparniţa, inventată în 1436 de către fierarul german Johannes Gutenberg. Acest obiect genial, prin accelerarea schimbului de idei şi informaţii, a stimulat dezbateri în lumea academică vizavi de libertatea de gândire, natura bisericii şi sursa şi extinderea autorităţilor religioase şi seculare. Al treilea a fost pericolul islamic. După căderea Constantinopolului în 1453 Imperiul Otoman a continuat să înainteze în Europa, în timp ce liderii vestici nu erau capabili să ofere o reacţie adecvată la această chestiune. Al patrulea a fost instabilitatea politică a Sfântului Imperiu Roman. Reforma s-a manifestat cu precădere în regiunile germane deoarece mulţi prinţi şi duci locali au văzut-o ca pe o şansă de a contesta hegemonia împăratului german.[347] Iar al cincilea au fost elementele naturale: inundaţii, semne astrale şi epidemii. Ciuma Neagră a subminat credibilitatea bisericii ca şi reprezentantă a lui Dumnezeu, încurajând în subsecvent reorganizarea economiei şi a societăţii europene.

În timp ce Luther a condus Reforma în regiunile germane, Huldrych Zwingli a activat în Elveţia. Iniţial, John Calvin a avut un rol de conducere în Franţa, dar datorită persecuţiei a căutat refugiu în Elveţia. Deşi cei trei au avut puncte de vedere apropiate, grupurile reformatoare nu au ajuns niciodată la un consens. Acest lucru a fragmentat şi a slăbit Reforma, iar ruptura dintre cei trei lideri a condus la stabilirea de biserici protestante rivale: Biserica Lutherană, Biserica Reformată, Biserica Calvinistă sau Biserica Presbiteriană. Majoritatea zwinglienilor au crezut că Reforma era prea conservatoare şi prin urmare au adoptat poziţii mai radicale. Protestanţii care au luat exemplul teologului olandez Desiderius Erasmus au format grupuri în afara bisericilor, ghidate de misticism şi umanism.[348] Biserici protestante mai vechi, cum este Biserica Moraviană, îşi datează originile în lucrările lui Jan Hus şi Războaiele Bohemiene din secolul al

XV-lea. Iar în alte părţi cauzele, efectele şi procesele reformei religioase au fost diferite, Biserica Anglicană fiind înfiinţată prin Reforma Engleză.

O clasificare a grupurilor şi învăţăturilor Reformei este aproape imposibilă datorită efervescenţei sociale şi doctrinale, dar cea mai generală categorisire vorbeşte despre două mari laturi ale Reformei Protestante: Reforma Magisterială şi Reforma Radicală.

Reforma Magisterială cuprinde grupurile protestante principale. Luther, Calvin şi Zwingli sunt consideraţi reformatori magisteriali deoarece mişcările lor au fost susţinute de către autorităţile conducătoare ale multor oraşe numiţi „magistraţi" (lat. *magister*). Frederick cel Înţelept, spre exemplu, electorul Saxoniei, a fost un catolic devotat; cu toate acestea, el l-a protejat pe Luther în speranţa că va obţine autonomie politică mai mare faţă de biserică. Zwingli şi Calvin au fost susţinuţi de către consiliile oraşelor Zürich şi Geneva.[349]

De cealaltă parte, Reforma Radicală a adunat sub umbrela sa grupuri apocaliptice, fanatice şi anihilaţioniste, netolerate nici măcar de către liderii Reformei Magisteriale. Reforma Radicală s-a dorit a fi un răspuns la corupţia dinăuntrul Bisericii Catolice şi chiar şi la extinderea greşită a protestantismului magisterial. Luther, Zwigli şi Calvin au fost de multe ori categorisiţi de către reformaţii radicali drept „noii papişti". Majoritatea sectelor radicale au fost numite în mod generic „anabaptiste" (greacă romanizată: *ana* – din nou; *baptises* – a boteza) pentru că punctul lor comun a fost contestarea botezului copiilor. Conform lui Philip Melanchthon, prietenul apropiat al lui Luther, mişcarea anabaptistă a fost iniţiată de către triada profeţilor ţesători din oraşul Zwickau: Nikolaus Storch, Thomas Drechsel şi Markus Stübner.[350] Alte personalităţi anabaptiste au fost Thomas Müntzer, un lider important al Războiului Ţărănesc German,[351] Melchior Hoffman, un blănar analfabet din regiunea Swabia care s-a autointitulat profet,[352] sau Jan Matthys şi Jan van Leyden, care au înfiinţat o utopie în oraşul Münster.[353] Mânaţi de credinţa că Mileniul era aproape, anabaptiştii au contestat sistemul feudal şi monarhic, bazate pe inegalitate socială, care domina Europa secolului XVI şi au încercat să-şi creeze propriile societăţi paralele. Deşi abordările lor au variat între pacifism extrem şi purificarea pământului prin sabie, în general anabaptiştii au fost văzuţi ca o ameninţare la adresa ordinii stabilite şi în consecinţă marginalizaţi. Acest aspect i-a forţat să emigreze alături de puritanii englezi şi alte grupuri radicale în America, unde au format colonii şi au pus nestingheriţi în practică aspiraţiile lor utopice. La ora actuală,

unele grupuri care descind din anabaptismul european[354] sunt amish, hutteriţii sau mennoniţii.[355]

Protestanţii s-au folosit extensiv în studiile lor de lucrările apocaliptice timpurii, în special de perspectiva amilenialist-istoricistă a lui Augustin în care Mileniul este înţeles în mod simbolic iar Cartea Apocalipsei este o reprezentare a istoriei bisericii. Pe baza profeţiilor lui Daniel şi Apocalipsa a fost stabilită o nouă interpretare a istoriei bisericii şi a destrămării Imperiului Roman. „Piatra care sfărâmă picioarele statuii" din Daniel 2 şi „cornul cel mic" din Daniel 7 sunt două entităţi distincte şi opuse. Piatra este venită de la Dumnezeu, în timp ce cornul exprimă adversitate faţă de Dumnezeu. În secolul al II-lea Irenaeus a identificat greşit piatra cu A Doua Venire. Protestanţii pe de altă parte au spus că reprezintă Prima Venire a lui Iisus şi lucrarea Sa divină, în timp ce fărâmiţarea degetelor şi picioarelor statuii simbolizează destrămarea Imperiului Roman de Apus ca urmare a luptelor interne cauzate de apariţia creştinismului.

Istoria confirmă faptul că Imperiul Roman nu s-a destrămat doar datorită presiunilor externe exercitate de către barbari, ci mai ales din cauza conflictelor interne.[356] O mare civilizaţie s-a sfârşit, dar o nouă eră a început. Transformarea „pietrei" în „munte" reprezintă evoluţia religiei creştine. De la înălţarea lui Iisus, creştinismul a continuat să se extindă, culminând în anul 313 cu liberalizarea şi recunoaşterea lui prin Edictul de la Milano. Corelate cu Apocalipsa lui Ioan, viziunile lui Daniel relevă că biserica reprezintă o formă incipientă a Împărăţiei lui Dumnezeu, împărăţie care va cunoaşte stadiul milenial după evenimentul Parousiei şi se va desăvârşi în momentul arătării cerului şi pământului cel nou (Daniel 2:44).

Protestanţii au făcut o distincţie clară între „Biserică" (cu majusculă) şi „biserică" (cu literă mică). „Biserica" (cu majusculă) reprezintă credinţa unificată a tuturor creştinilor, religia însăşi. În schimb, „biserica" (cu literă mică) se referă la instituţia cu ranguri, ierarhie, clădiri, taxe – lucruri despre care Iisus Hristos nu a vorbit niciodată. În acest context, prin combinarea doctrinelor apocaliptice timpurii şi tradiţia antipapală manifestată între secolele XII-XV, „cornul cel mic" din Daniel 7:8,20-26 a fost identificat cu instituţionalizarea şi coruperea Bisericii, care este Papalitatea:

(1) „[...] un alt corn, unul mic, a ieşit din mijlocul lor [...]" (Daniel 7:8) – regatul simbolizat de „cornul cel mic" s-a ridicat printre alte zece regate (coarne) din vestul Europei. Locaţia geografică a Sfântului Scaun este în Roma, Italia, chiar în inima vestului Europei.

(2) „Şi cornul acesta avea nişte ochi ca ochii de om, şi o gură care vorbea cu mândrie.” (Daniel 7:8) – acest regat va fi condus de un om care va vorbi în numele lui. Instituţia Papalităţii este condusă de către un papă care vorbeşte în numele ei.

(3) „[...] o a patra fiară [...] şi avea zece coarne [...] un alt corn, unul mic, a ieşit din mijlocul lor [...]” (Daniel 7:7-8) – deoarece a patra fiară din Daniel 7 a fost deja identificată cu Imperiul Roman de către exegeţii timpurii, protestanţii au concluzionat că imperiul s-a destrămat în zece regate mai mici: burgunzii, francii, germanii, anglo-saxonii, vizigoţii, suevii, lombarzii, ostrogoţii, herulii şi vandalii. În acest fel, al 11-lea regat, sau „cornul cel mic”, este Papalitatea, care este un moştenitor a celei de-a patra fiare.[357] Roma, capitala vechiului Imperiul Roman de Apus, a devenit capitala creştinismului vestic. Daniel simbolizează patru imperii prin patru fiare, iar Ioan vorbeşte despre Antihrist ca fiara din mare. Oficiul lui *Pontifex Maximus* a fost transferat de la împăraţi la papi, iar Papalitatea a devenit conducătorul imperiului bisericesc vestic (Biserica Catolică).

(4) „[...] fiara [...] avea zece coarne [...] şi dinaintea acestui corn au fost smulse trei din cele dintâi coarne.” (Daniel 7:7-8) – cele trei coarne smulse de către „cornul cel mic” sunt simboluri pentru trei popoare distruse de către Papalitate cu ajutorul armatelor de mercenari şi ajutorul regilor creştini: herulii, vandalii şi ostrogoţii. Împăratul creştin Zeno a aranjat un tratat cu ostrogoţii în 487 care a rezultat în eradicarea herulilor în 493. Împăratul creştin Iustinian a exterminat pe vandali în 534. Iar ostrogoţii au pierdut ultima bătălie cu Papalitatea în anul 538 şi au fost alungaţi definitiv din Peninsula Italică în 554.[358]

(5) „[...] sunt zece regi care se vor ridica din împărăţia aceasta; şi după ei se va ridica un altul, care se va deosebi de înaintaşii lui [...]” (Daniel 7:24) – Papalitatea a fost înfiinţată la mijlocul secolului al VI-lea, după celelalte zece popoare mai-sus arătate, ca o derivare a Episcopiei Romei.[359] A controlat Statele Papale, o uniune de teritorii situate în centrul Peninsulei Italice. Instituţia Papalităţii a fost o combinaţie de politic şi religios, total diferită faţă de toate celelalte state europene. Până la vremea Reformei Statele Papale s-au comportat ca un stat în adevăratul sens al cuvântului: a avut armată proprie şi a angajat armate de mercenari, administraţie proprie, a cucerit teritorii, a fost foarte implicat în politica Europei, a avut iniţiativa cruciadelor, a excomunicat regi şi a împăcat împăraţi. A fost, fără nicio îndoială, un stat privilegiat printre regatele Europei: „[...] cetatea cea mare care

dommneşte peste regii pământului.” (Apocalipsa 17:18). Papalitatea a exercitat control asupra conducătorilor Europei pretinzând supunere în numele lui Dumnezeu.

(6) „[...] cornul acesta făcea război împotriva sfinţilor şi i-a biruit. [...] şi sfinţii vor fi daţi în mâinile lui [...]” (Daniel 7:21,25); „Şi i s-a dat să facă război cu sfinţii şi să-i biruiască.” (Apocalipsa 13:7) – este un fapt istoric necontestat că Biserica Romei a omorât de-a lungul timpului în jur de 50 de milioane de oameni pe probleme de religiozitate. A vărsat mai mult sânge decât orice altă instituţie care a existat vreodată.[360]

(7) Va domni „[...] şi sfinţii vor fi daţi în mâinile lui timp de o vreme, două vremi şi o jumătate de vreme.” (Daniel 7:25) – această perioadă de ani este menţionată de şapte ori în cărţile profetice ale lui Daniel şi ale Apocalipsei, exprimată uneori prin 1.260 de zile sau 42 de luni (Daniel 7:25; 12:7; Apocalipsa 11:2-3; 12:6,14; 13:5). Bazat pe calendarul evreiesc, care are luni de 30 zile fiecare, aceste perioade indică aceeaşi lungime de timp: trei ani şi jumătate de an, 42 de luni sau 1.260 de zile. Cele 1.260 de zile reprezintă 1.260 de ani, aşa cum este arătat în Ezechiel 4:6: „[...] poartă nelegiuirea casei lui Iuda patruzeci de zile; ţi-am rânduit câte o zi pentru fiecare an”, sau Numeri 14:34: „După cum în patruzeci de zile aţi cercetat ţara, tot aşa patruzeci de ani, câte un an pentru fiecare zi, vă veţi purta pedeapsa fărădelegilor voastre [...]”. Astfel, „cornul cel mic” (identificat cu Antihristul) va avea putere asupra sfinţilor timp de 1.260 de zile profetice, care sunt 1.260 de ani literali.[361] Protestanţii au considerat că domnia Papalităţii a început în secolului al IV-lea, odată cu legalizarea creştinismului în imperiu şi stabilirea Episcopiei Romei, care mai târziu s-a transformat în Papalitate. Reforma şi *Cele 95 de Teze* ale lui Luther, au considerat ei, reprezenta împlinirea celor 1.260 de zile şi „rana de moarte” suferită de către Papalitate conform Apocalipsei 13:3. Perioada de persecuţie a sfinţilor sau cei 1.260 de ani au fost corelaţi cu necazul cel mare din Matei 24:21, considerată a fi cea mai groaznică perioadă experimentată de poporul lui Dumnezeu. Mai târziu însă protestanţii secolului al XVIII-lea au repoziţionat începutul Papalităţii în anul 538, când ultimul dintre cele trei regate a fost distrus. Astfel, cele 1.260 de ani s-au împlinit în 1798, atunci când „rana de moarte” a fost provocată de Napoleon, care l-a luat prizonier pe Papa Pius al VI-lea.

(8) „El va vorbi blasfemii împotriva Celui Preaînalt [...] şi va intenţiona să schimbe timpurile şi legea [...]” (Daniel 7:25); „Şi i s-a dat o gură ca să vorbească lucruri mari şi blasfemii... şi a început să rostească blasfemii împotriva lui

Dumnezeu [...]” (Apocalipsa 13:5-6) – aceste pasaje se referă la blasfemie. Conform Bibliei, blasfemia se poate manifesta în două moduri: pretinzând că poţi ierta păcate (Luca 5:21) şi pretinzând că eşti Dumnezeu (Ioan 10:33). Papalitatea a afirmat în nenumărate rânduri că poate ierta păcate, mai ales în schimbul banilor prin indulgenţe. Chiar şi titlul de „papă” – care provine din latinescul *papa* şi înseamnă „tată” – este o blasfemie pentru că este contrar vorbelor lui Iisus: „Şi tată să nu numiţi pe nimeni pe pământ, pentru că Unul singur este Tatăl vostru: Acela care este în ceruri.” (Matei 23:9).

(9) „Şi i s-a dat autoritate peste orice seminţie şi popor şi limbă şi naţiune.” (Apocalipsa 13:7) – această caracteristică se referă la o conducere universală, un corp de guvernare global. Papalitatea nu a avut niciodată o conducere globală, dar şi-a exercitat puterea asupra popoarelor din Europa de Vest prin intermediul religiei. Imaginea unei puteri globale este în directă legătură cu imaginea unei biserici apostate care bea din sângele tututor naţiunilor şi face toate naţiunile să bea din sângele apostaziei ei: „[...] Babilonul, cetatea cea mare, pentru că a făcut pe toate Neamurile să bea din vinul mâniei desfrânării ei!” (Apocalipsa 14:8).

Deci, Antihristul, în viziune protestantă, a fost mai degrabă o entitate impersonală, un sistem al apostaziei şi al persecuţiei. Ioan chiar a spus despre Antihrist că „va veni”, dar în acelaşi timp a afirmat că în timpul său „s-au ridicat mulţi antihrişti” (1 Ioan 2:18).[362] Aceasta a însemnat că sistemul malefic era deja la lucru. Totuşi, ideea unui antihrist individual, mulat pe fricile secolelor II-XIII, nu a fost abandonată, ci doar modificată: Antihristul (un papă) va conduce lumea prin intermediul sistemului antihristic al catolicismului. Toţi papii au fost văzuţi ca antihrişti sau profeţi mincinoşi care au menţinut sistemul antihristic, şi doar ultimul papă, cel mai rău dintre toţi, urma să fie Antihristul. Domnia sa de trei ani şi jumătate marca marele necaz sau apogeul celor 1.260 de ani de necaz.

Perspectiva lui Augustin privind Mileniul ca simbol pentru istoria Bisericii şi împărţirea mistică a istoriei universale a lui Ioachim au ajutat pe protestanţi să dezvolte şcoala escatologică a „istoricismului” sau „interpretarea istorică a profeţiilor biblice”. Mai precis, urmând ideea că există o simetrie spaţială şi temporală divină, ei au făcut o echivalare istorică între Vechiul şi Noul Testament. Vechiul Testament descrie istoria liniară a poporului evreu de la Creaţie şi până la venirea lui Hristos. Prin urmare, Noul Testament trebuie, la fel, să înfăţişeze istoria liniară a Bisericii. Dar din cauza faptului că evangheliile şi epistolele descriu

doar perioada primului secol al erei creştine, protestanţii au crezut că restul de timp până la sfârşitul lumii este descris de către profeţii. În acest fel Hristos a devenit axul istoriei universale, despărţind Legământul Mozaic de Legământul Bisericesc. Cartea Apocalipsei este o descriere a istoriei multiseculare a Bisericii iar profeţiile biblice oferă o semnificaţie religioasă evenimentelor istorice.[363]

Luther şi contemporanii săi au simţit că trăiesc actele de închidere ale istoriei fiindcă vorbele lui Iisus despre Fiul Pierzării păreau să se materializeze în faţa lor:[364]

> Nu doresc să forţez pe nimeni să creadă cum cred eu; nici să permit cuiva să-mi nege dreptul de a crede că zilele din urmă sunt la îndemână. Aceste cuvinte şi semne ale lui Hristos mă obligă să cred că aşa stau lucrurile. Pentru că în istoria secolelor care au trecut de la naşterea lui Hristos nu relevă nicicând condiţii ca cele din prezent.[365]

Timp de mai multe secole Papalitatea şi Biserica Catolică au comis abuzuri, crime şi au distorsionat textele sfinte fără ca cineva să poată să le stea împotrivă. Deşi din secolul al XI-lea şi până în secolul al XVI-lea nenumăraţi eretici şi sfinţi au contestat Papalitatea şi au identificat-o cu diavolul, ea nu a putut fi răsturnată deoarece nu s-au împlinit cei 1.260 de ani de dominaţie. Dar, când Luther a pironit *Cele 95 de teze*, Antihristul a fost descoperit în adevărata lui natură şi războiul dintre adevărata şi falsa biserică a început.

Tiparniţa a permis multiplicarea şi răspândirea ieftină de informaţie, ajutând astfel pe protestanţi să producă literatură religioasă şi să contureze doctrina protestantă. Tema antagonismului cu catolicismul se poate distinge în toate scrierile protestante timpurii. Cele mai importante texte au fost confesiunile de credinţă, care au reprezentat constituţia fiecărei noi denominţiuni. Lutheranii, calviniştii sau anabaptiştii – toţi au identificat Papalitatea cu Antihristul în confesiunile lor de credinţă. *Schmalkaldische Artikel*, parte din cadrul lucrării *Concordia*, reprezintă un sumar al doctrinei lutherane, scrise de Luther în 1537 pentru o întâlnire a Ligii Schmalkaldice. În aceasta Luther afirmă:

> Aceasta este o puternică demonstraţie că papa este adevăratul Antihrist care s-a înălţat pe sine deasupra, şi s-a opus pe sine însuşi lui Hristos, pentru că papa nu permite creştinilor să fie salvaţi fără puterea sa, care nu este nimic din moment ce nu este stabilită şi nici comandată de către Dumnezeu. Aceasta este, cu alte cuvinte a te înălţa pe sine deasupra a tot ce se numeşte

> Dumnezeu precum spune Sfântul Pavel. Până şi turcii sau tătarii, mari inamici ai creştinătăţii aşa cum sunt, nu fac acest lucru, ci permit oricui vrea să creadă în Hristos, dar iau în schimb tribut şi obedienţă de la creştini. Papa, totuşi, interzice această credinţă, spunând că o persoană pentru a fi salvată trebuie să i se supună. Aceasta nu vrem să facem, chiar dacă va trebui să murim din cauza aceasta în numele lui Dumnezeu. Aceasta decurge cu totul din faptul că papa a dorit să fie numit capul suprem al Bisericii Creştine prin drept divin. Astfel a trebuit să se facă pe sine egal şi superior lui Hristos, şi să facă să fie proclamat capul şi apoi domnul Bisericii, şi în final a întregii lumi. A mers atât de departe încât a pretins că este un dumnezeu pământesc şi chiar a îndrăznit să dea porunci la îngerii din cer. [...] Deci, aşa cum nu ne putem închina diavolului însuşi ca la domnul sau Dumnezeul nostru, la fel nu putem suferi pe apostolul său, papa sau Antihrist, să ne guverneze ca şi domn sau conducător, pentru că minciuna, uciderea, şi distrugerea pe veci a corpului şi a sufletului sunt caracteristici ale guvernării sale papale, aşa cum am arătat în multe cărţi.[366]

Deopotrivă protestanţii şi catolicii au perceput secolul al XVI-lea ca apropiat de sfârşitul lumii, şi ambele tabere s-au aşteptat ca secrete divine şi revelaţii să le fie descoperite. Matematica, astrologia şi alte unelte nonteologice s-au dezvoltat puternic fiindcă au fost suprauzitate la desluşirea viitorului. Datorită tiparului, o mare varietate de noţiuni profetice populare au circulat liber, alături de un flux de cărţi şi pamflete apocaliptice. În acest ocean de învăţătură diversă un curent a hrănit pe altul şi tot aşa, pe măsură ce noi observaţii şi speculaţii au ieşit la suprafaţă.[367]

5.2. APOGEUL ASTROLOGIC

5.2.1. Conjucţii planetare, eclipse şi mişcările celei de-a opta sfere

În nicio altă perioadă istorică astrologia nu a căpătat o mai mare forţă şi influenţă decât în secolele XVI-XVII. Pe fondul confuziei provocate de Reforma Protestantă, conjuncţiile, eclipsele, apariţiile cereşti sau mişcările planetare au devenit subiecte care au înghiţit nenumărate ore de observaţii şi calcule, au provocat dezbateri aprinse şi au generat râuri de cerneală.

Astrologia a fost considerată capabilă să ofere explicaţii cu privire la naşterea, creşterea şi declinul tuturor lucrurilor care sunt parte din lumea materială. Ea a fost uşa către un univers umplut cu frumuseţe şi armonie, în care corespondenţele spirituale unesc toate lucrurile. Pierre d'Ailly a numit astrologia „teologie naturală" deoarece a văzut cerul ca pe o hartă prin intermediul căreia Dumnezeu informează omenirea despre tipul şi timpul anumitor evenimente viitoare. Conform unui martor al timpului, toată lumea – de la oameni simpli, doctori, comandanţi de trupe, până la papi, regi şi împăraţi – s-au văzut mai mult sau mai puţin dependenţi de mesajele de pe bolta cerului:[368]

> [...] astrologia a devenit o profesie recunoscută, şi aproape toată lumea are o înclinaţie să o practice. [...] [într-adevăr] nu există cardinal sau prelat sau prinţ care să nu fi încercat să nu vadă ce îi rezervă viitorul pe baza acesteia [...] Bineînţeles, numai în legătură cu cauzele secundare, pentru că totul în analiza finală depinde de Dumnezeu.[369]

Sfera de cuprindere a astrologiei s-a extins până la punctul în care a ajuns în conexiune cu toate domeniile cunoscute: botanică, chimie, zoologie, mineralogie, anatomie sau medicină. Culorile, metalele, pietrele, planetele, medicamentele sau viaţa animalelor de tot felul au fost asociate cu una sau mai multe planete şi plasate sub un spectru de influenţă. În felul acesta întregul domeniu al ştiinţelor naturale a fost transpus în limbajul astrologic cu scopul de a vedea în toate fenomenele naturale semne despre viitor. La vremea respectivă nu a existat o diferenţă între astronomie şi astrologie, sau chiar între astrologie şi matematică; până în Evul Mediu târziu astrologii au fost numiţi *mathematici*.[370]

În secolul al XVI-lea importanţa evenimentelor astrologice a fost încă determinată prin tehnica horoscopiei comparate (compararea lor cu configuraţii astrologice trecute) şi în funcţie de raritatea lor. A fost o tehnică controversată, dar îndeajuns de răspândită încât să cauzeze panică când a avut loc o aliniere planetară în constelaţia Peştilor. În *Almanach nova plurimis annis venturis inserentia* din 1499 Johannes Stöffler a susţinut următoarele:

> În acest an [1524] vom vedea eclipse care nu vor fi nici ale Soarelui nici ale Lunii. Dar în acest an se va produce o poziţionare a planetelor foarte vrednică de uimire. Pentru că în luna lui februarie se vor produce douăzeci de conjuncţii, mici, medii şi mari, dintre care şaisprezece vor ocupa un semn al

> apei, semnificând prea bine pentru aproape întreaga lume, climate, regate, provincii, domenii, demnitari, brute, animale ale mării, şi pentru toţi locuitorii de pe pământ o indubitabilă transformare, variaţie şi alteraţie aşa cum mai rar am văzut de multe secole de la istoriografi şi de la bătrânii noştri. Ridicaţi-vă capetele, deci, voi creştinilor.[371]

Acest scurt fragment a dat naştere la un zvon care spunea că în 1524 urma să aibă loc un al doilea potop universal. Planetele invocate în marea conjuncţie au fost Mercur, Venus, Marte, Jupiter şi Saturn, împreună cu Soarele.

Profeţia potopului a fost contestată în primul rând de către clerici fiindcă viola legământul lui Dumnezeu cu Noe. Alţi sceptici, precum Niccolò Machiavelli, George Tannstetter, Agostino Nifo sau Paul de Middleburg, au preferat să facă glume sau să o respingă prin argumente astrologice.[372] Pe de altă parte, preotul italian Sebastianus Constantinus din Taormina a avut curajul să apere profeţia potopului. Într-adevăr, un potop universal este imposibil datorită promisiunii divine, dar unul local nu poate fi exclus, ca o pedeapsă din partea lui Dumnezeu. El a subliniat că oamenii sunt predispuşi la ispita demonică de a ignora semnele divine, aşa cum s-a întâmplat pe vremea lui Noe. Avertizările divine pot veni pe calea stelelor la fel cum o stea i-a anunţat pe cei trei magi despre naşterea Mântuitorului. De aici, Constantinus a concluzionat că era mai bine să se dea curs ideii că va exista un potop decât să se considere că nu va fi niciunul.[373]

Contestată sau susţinută, perspectiva unui morţi prin înec nu a fost ceva uşor de ignorat. În Anglia, oamenii s-au temut că inundaţiile, în conformitate cu previziunile astologice, vor lovi Londra pe 1 februarie (în calendarul iulian). În jur de 20.000 de oameni şi-au abandonat casele de frică, în timp ce un stareţ şi-a transformat biserica într-o fortăreaţă, aparent impermeabilă, în care şi-a îndesat resurse de hrană cât pentru două luni. În unele oraşe de port populaţia şi-a procurat mici bărci, în timp ce un anume Aurial a construit o arcă uriaşă la Toulouse, Franţa. La fel, Contele Von Iggleheim a construit o arcă pe trei nivele pe Rin. Din nefericire pentru Von Iggleheim, construcţia sa a atras atenţia oamenilor de rând şi a alimentat zvonurile înfricoşătoare. Când o ploaie modestă a început să cadă în dimineaţa zilei de 1 februarie 1524, panica a erupt iar mulţimea curioasă a înnebunit. Gloata a năvălit pe docuri pentru a prinde orice obiecte care puteau să plutească. În faţa mulţimii disperate Von Iggleheim a închis uşa arcei sale – un gest care l-a costat scump: oamenii s-au căţărat pe arcă şi

au năvălit înăuntru, l-au prins, l-au aruncat afară şi l-au omorât cu pietre.[374]

În ciuda aşteptărilor sumbre, conform lui Andrea Pietramellara din Bologna anul 1524 s-a dovedit a fi banal:

> [...] contrar celor aşteptate de mulţi, şi mulţi se temeau de cutremure, ploaie excesivă şi alte lucruri urâte omenirii. Deşi nu am simţit sau văzut aşa ceva, totuşi a existat un zvon că în afara Italiei şi în special la Napoli şi în munţi a plouat mult, şi au fost şi cutremure, iar râurile au scufundat case şi vile fără însă prea mare distrugere faţă de muritori.[375]

Pe 23 februarie s-a înfăptuit într-adevăr o conjuncţie planetară, dar fără să aibă vreun efect terestru. Cu toate acestea, conjucţiile care au urmat de-a lungul istoriei au dat naştere la speculaţii la fel de bolnave. În ianuarie 1583 Richard Harvey, unul dintre fraţii celebrului poet Gabriel Harvey, a profeţit sfârşitul lumii pentru 28 aprilie, cu ocazia unei conjuncţii între planetele Saturn şi Jupiter.[376] Deopotrivă înainte şi după ce profeţia a eşuat Richard Harvey a fost criticat de către personalităţi ale vremii şi batjocorit prin balade ironice şi scenete londoneze.[377] Cazul lui Harvey a atras şi atenţia lui William Shakespeare, care a folosit scandalurile astrologice ca sursă de inspiraţie.[378]

Convins că lumea se afla la un pas de colaps, Pierre Turrel a încercat să afle timpul sfârşitului studiind mişcările celei de-a opta sfere, tiparul conjuncţiilor Saturn-Jupiter şi completarea a zece revoluţii ale lui Saturn la fiecare 300 de ani. Calculele l-au adus în faţa a patru date posibile pentru sfârşitul lumii, întinse pe o perioadă de 277 de ani: 1537, 1544, 1801 sau 1814.[379] Antihrist urma să vină fie sub triplicitatea apei, dar lumea se sfârşea sub triplicitatea focului:

> Nu este probabil ca cineva să poată să întoarcă acea putere divină, sau să-i reziste, şi mai degrabă pare că, dacă este abordată în mod natural, ar trebui să se aştepte la venirea Antihristului, adus aici de către triplicitatea acvatică, şi în mod natural de către potopul de foc prin triplicitatea focului: şi aceasta pare să fie recunoscut şi susţinut şi de către cardinalul de Aliaco [Pierre d'Ailly] [...] Mi se pare necesar să acceptăm imaginea ruinării complete a lumii, când resursele naturii vor fi golite şi consumate ... Este improbabil, nici prin influenţele celeste, nici prin puterile lui Dumnezeu, ca lumea să fie reînnoită din nou, ci mai degrabă, va fi terminată, şi distrusă.[380]

După modelul lui d'Ailly, Turrel a încercat să lege timpurile sale cu o istorie mai mare, cosmică. Dar influenţele catolice se pot observa în satisfacţia cu care a prezis veşti proaste pentru germani, asociaţi de către Turrel cu Marte şi cu malignul semn al Scorpionului. De fapt, predicţiile lui Turrel

au fost în principal o formă de protest faţă de Reformă; sfârşitul lumii a fost o chestiune subsidiară. Faptul că falşi profeţi s-au ridicat în zilele sale şi au continuat să câştige putere (referinţă la reformaţi) a fost atribuit influenţei triplicităţii acvatice (Rac, Scorpion şi Peşti) şi a apropiatei conjuncţii dintre Saturn şi Jupiter în Scorpion în 1544. Pentru a adăuga sentimentul unui asediu spiritual, el a prezis victorii otomanilor; cei din urmă au fost identificaţi cu urmaşii ismaeliţi din Apocalipsa lui PseudoMethodius a căror soartă era să fie înfrânţi de către un ultim împărat roman. În plus, deoarece Mohammed s-a născut sub semnul unei conjuncţii planetare malefice, Antihrist era aşteptat să se nască la momentul unui eveniment astrologic identic. Şi, dat fiind faptul că o asemenea conjuncţie s-a înfăptuit în 1504, Antihristul trebuia să se ridice în jurul anului 1533, când avea 30 de ani.[381]

Fenomene astronomice precum rotirea celei de-a opta sfere şi conjuncţiile planetare necesită calcule amănunţite şi ochi antrenaţi. În loc, eclipsele de Soare şi de Lună sunt vizibile pentru toată lumea, ca un spectacol divin extraordinar prin care Dumnezeu le aminteşte muritorilor că soarta lor se află în mâinile Lui. Privarea de lumină şi instalarea spectaculoasă a întunericului în mijlocul natural al zilei a reprezentat un mesaj simbolic prin care ordinea pământească a lucrurilor se îndreaptă către un punct dramatic. Creştinii medievalii au pus mare accent pe relaţia dintre eclipse, în special cea de Soare, şi venirea lui Antihrist. Conform evangheliilor, când Iisus Hristos a fost născut cerul nopţii a fost străpuns de o lumină puternică, la ora actuală numită „Steaua de la Bethlehem.” Acest eveniment celest poate fi uşor interpretat ca un simbol pentru lumina care a venit în întunericul spiritual, sau Iisus care a venit să ne elibereze de păcat şi să refacă relaţia dintre om şi Dumnezeu. Din contră, deoarece Antihrist va pretinde că este Dumnezeu şi va imita lucrarea pământească a lui Iisus, venirea acestuia va trebui de asemenea să fie marcată de un eveniment la fel de spectaculos, dar opus ca semnificaţie. Deci, naşterea lui Antihrist ar putea fi marcată de o eclipsă de Soare, un simbol al întunericului spiritual ce se va abate asupra lumii.[382]

Dominicanul Sebastian Constantinus din Taormina, când a vorbit despre potopul anului 1524, a vorbit despre o eclipsă de Soare cu centrul de întuneric în Roma care avea să aducă dezastre inimaginabile. Prin plasarea centrului de întuneric în Roma, Constantinus de fapt a paralelizat subtil evenimentul naşterii Domnului şi apariţia lui Antihrist. În timp ce steaua a indicat apariţia Mântuitorului la Bethlehem, eclipsa

din 1524 a marcat locul de apariţie al Fiului Pierzării, care era Roma în calitate de gazdă a Papalităţii.

Pierre Turrel a explorat un număr de eclipse care urmau să aibă loc între 1485 şi 1539, în timp ce doctorul german Ioannes Copp a a respins ideea unui viitor potop universal, dar a pronosticat că eclipsa din 1524 urma să aducă dezechilibre în natură, suferinţe cumplite, un război şi o vărsare de sânge atât de cumplită cum nu s-a mai văzut de 1.000 de ani.[383]

După ce a fost martor la eclipsa din 15 ianuarie 1572, Benedictus Aretius din Berna a ajuns să creadă că spectaculosul fenomen avea o însemnătate mult mai mare decât ceea ce s-a văzut cu ochiul liber. În consecinţă, el s-a concentrat pe anul eclipsei, 1572, şi nu i-a luat mult să găsească o combinaţie magică: a preluat cifra profetică consacrată de 1.260 (de ani) şi a adunat-o cu 312, anul în care Constantin cel Mare a oficializat religia creştină în Imperiul Roman. Deci, conform lui Aretius, eclipsa lui 1572 semnala începutul sfârşitului.[384]

Eclipsele solare l-au fascinat şi pe Helisaeus Röslin din Alsacia, unul dintre primii astrologi europeni care au pus în discuţie chestiunea heliocentrismului. Röslin a devenit preocupat de sfârşitul lumii după apariţia unei supernove în 1572, a cărei apariţie amintea de Steaua de la Bethlehem. După ani de muncă şi calcule astrologice, în 1578 el a concluziat că lumea se va sfârşi în flăcări pe 12 august 1654, cu ocazia unei eclipse solare (care de fapt s-a consumat pe 11 august).[385]

O altă faimoasă profeţie astrologică a fost cea a germanului Regiomontanus pentru anul 1588. Lucrarea sa *Ephemerides astronomicae ab anno 1494 ad annum 1506* este un studiu amănunţit al eclipselor, deopotrivă de Soare şi de Lună, şi înglobează calcule astronomice, astrologice şi matematice complexe, împreună cu detalii despre eclipsele istorice. Lucrarea l-a cucerit pe Philip Melanchthon, prietenul apropiat al lui Luther, în timp ce Cristofor Columb a folosit-o în Jamaica pentru a prezice cu succes o eclipsă de Lună pentru 29 februarie 1504 şi pentru a convinge pe nativi să-i ofere mâncare.[386] Regiomontanus a concluzionat că în anul 1588 va fi o eclipsă de Soare în luna februarie şi două eclipse de Lună, în martie şi august. În plus, în apropierea primei eclipse de Lună planetele Saturn, Jupiter şi Marte se vor afla într-o conjuncţie ameninţătoare chiar în casa astrologică a Lunii. Această îmbulzire de evenimente astrologice neobişnuite semnala ceva foarte important, exprimat de către Regiomontanus în versetele următoare:

La 1.000 de ani de la naşterea Fecioarei
Şi după mai cinci sute adăugiţi lumii,
Minunatul an optzeci şi opt începe şi
Aduce cu el un „Vai” mare. Dacă, în acest an,
O catastrofă totală urmează să se întâmple, dacă pământul
Şi marea nu vor cădea în ruină totală, totuşi
Întregul pământ va suferi transformări,
Imperii vor cădea şi peste tot va mare nenorocire.[387]

Deşi textul conţine o doză ridicată de pesimism, Regiomontanus nu a afirmat expres că sfârşitul urma să vină în a doua jumătate a secolului al XVI-lea; el doar a lăsat să se înţeleagă că se va petrece ceva cu adevărat important pe scena lumii.

În *Prognosticon* din 1559 Cyprian von Leowitz, astrologul personal al împăratului Maximilian al II-lea, a încercat să perfecţioneze astrologia lui Regiomontanus cu ajutorul cronologiei biblice. *Prognosticon* este o enciclopedie mixtă de istorie, astrologie şi statistică. Lucrarea detaliază şi corelează în mod grijuliu evenimentele astrologice şi istorice importante pe o perioadă de aproximativ 1.700 de ani, începând cu monarhia romană (a patra monarhie din Daniel 2) şi terminând în secolul al XVI-lea. Descrierile şi corelaţiile dintre evenimentele continentale şi cele astrologice au umplut trei pătrimi din *Prognosticon*; dar această masivă înşiruire a servit doar ca fundament pentru pronosticarea care a urmat, concretizată într-un calendar lunar/solar pentru următorii ani până în 1606. Pronosticarea a început cu o „terifiantă eclipsă de Soare” observată în Rac pe 20 iunie 1563. Împreună cu configuraţia planetară, eclipsa a anunţat o serie de evenimente înspăimântătoare precum furtuni devastatoare, răsturnarea multor conducători şi un mare război care diviza Sfântul Imperiu Roman. Conform lui Leowitz, eclipsele în Rac preced multe dintre cele mai mari necazuri din istorie. În mai 1584 Marte, Jupiter şi Saturn urmau să fie în conjuncţie sub semnul de foc al Berbecului, temporar acompaniate de Mercur, Venus şi Soare. Acest fenomen ceresc se pare că are loc doar o dată la 800 de ani. Pe lângă acestea, mai survenea o eclipsă de Soare în Taur, apariţia unei comete, şi alte semne cereşti adiţionale. Semne cereşti de o asemenea importanţă s-au înfăptuit şi cu puţin timp înainte de naşterea Domnului, aşa cum au existat şi în timpul lui Carol cel Mare. Dar sfârşitul lumii nu s-a înfăptuit la vremea lui Carol, a spus Leowitz, din cauză că lumea nu a avut vârsta nici măcar de 5.000 de ani. Leowitz a folosit deci tiparul săptămânii mileniale şi, pentru a adăuga un spor de certitudine la profeţia anului 1584, a ignorat calculele

creaţioniste ale teologilor timpurii şi a plasat anul Creaţiei în jurul 4.500 de ani înainte de Hristos.[388]

5.2.2. Eternul şi controversatul Nostradamus

La vremea Reformei, societatea europeană a fost confuză, violentă, haotică, murdară şi disperată după răspunsuri. Somităţi şi idioţi deopotrivă au pretins că pot să desluşească planurile lui Dumnezeu explorând diferite aspecte ale realităţii. Pe lângă personalităţi ca d'Ailly, De Bruges sau Turrel, teritoriile franceze au fost presărate cu o mulţime de astrologi mărunţi care au îmbinat cititul în stele cu viziuni, magie, alchimie şi matematică. Dar, în mod surprinzător, dintre toţi aceşti mistici, cel mai bine cunoscut în ziua de astăzi nu este o somitate a vremii, ci un anume Michel de Nostredame, mult mai bine cunoscut după numele latinizat „Nostradamus."

Deşi este adesea adus în discuţie şi face obiectul a sute de studii, puţine se cunosc despre viaţa lui Nostradamus. De origini evreieşti, Nostradamus s-a născut în 1503 în sudul Franţei într-o familie numeroasă. Urmând moda acelei vremi, Nostradamus a fost un polimat: a învăţat câteva limbi, a studiat istoria, matematica, natura umană, a căutat să intuiască viitorul şi să înţeleagă Biblia, a călătorit frecvent şi a reuşit să obţină un doctorat în medicină, deşi a încercat fără succes să trateze ciuma.[389] În 1547 s-a căsătorit cu văduva înstărită Anne Ponsarde, care i-a dăruit şase copii. Noua situaţie financiară l-a introdus pe Nostradamus în cercuri sociale înalte şi i-a permis să renunţe la medicină şi să se orienteze către studiul misticismului. Prima sa publicaţie a fost un almanah pentru anul 1550 în astrologia naturală, pe coperta căruia a apărut pentru prima oară numele său latinizat. Apoi a început să publice almanahuri în serie, două sau trei pe an, cu previziuni meteorologice şi sfaturi medicale şi agricole. Acestea au fost alcătuite din câte un catren pentru fiecare an, un catren pentru fiecare lună şi unul pentru fiecare zi. În total, din 1550 şi până la moartea sa în 1566, Nostradamus a scris 11 almanahuri.[390]

După ce s-a săturat de almanahuri şi horoscoape, a început să lucreze la cartea sa de peste 1.000 de catrene – profeţiile nedatate care l-au făcut faimos. A fost o trecere de la astrologia naturală (a cărei obiect de studiu era relaţia dintre mişcările corpurilor cereşti şi vreme) către astrologia judiciară (a cărei obiect de studiu era relaţia dintre acţiunile sociale şi fenomenele celeste), un pas firesc pentru orice astrolog care a urmărit să evolueze. Aparent, pentru a evita cenzura bisericească, Nostradamus a ascuns adevărata semnificaţie a

mesajului său folosind o sintaxă „virginilizată” (după poetul roman Publius Vergilius Maro); catrenele nostradamice conţin jocuri de cuvinte, o mixtură de alte limbi, simboluri, metafore şi nume înăuntrul cărora sunt schimbate sau adăugate litere. Nostradamus a amestecat înţelesul şi ordinea catrenelor, astfel încât omenirea să nu le poate folosi până când nu va descoperi metode sofisticate de decodificare. În plus, tradiţia alchimică impunea criptarea obligatorie a cunoaşterii ezoterice pe considerentul că astfel vor înţelege doar cei care trebuiau.

De cealaltă parte, stilul vag poate să fi fost adoptat în mod deliberat pentru a lăsa scrierile deschise interpretărilor şi a ascunde adevărata incapacitate care stă în spatele lor. Nici profeţia şi nici astrologia nu atrăgeau pedepse grave din partea autorităţilor bisericeşti sau seculare, ci numai magia. Scurta sa încarcerare la Marignane de la sfârşitul lui 1561 s-a datorat faptului că publicase un almanah fără permisiunea prealabilă a unui episcop conform decretului roial. Dar relaţia lui Nostradamus cu biserica a fost aproape întotdeauna bună, la fel cum a fost şi relaţia sa cu clasa conducătoare pentru care a realizat horoscoape.[391]

Toate catrenele au fost compilate şi publicate în lucrarea intitulată *Les prophéties*, colecţia sa majoră de profeţii pe termen lung. Prima ediţie a *Les prophéties* a fost publicată în 1555. A doua, care a conţinut 289 mai multe versete, a fost tipărită în 1557. A treia ediţie, cu 300 de catrene noi, a fost tipărită în 1558, dar se presupune că o parte dintre ele au fost pierdute. Această ultimă versiune conţine un singur catren nerimat şi 941 rimate, grupate în nouă seturi a câte 100 şi un set de 42 – seturi numite „centurii”. Dar, datorită practicilor de tipărire ale perioadei (care au inclus şi tipărirea după dictare), niciuna dintre ediţii nu sunt identice.[392] De aici, nu există nicio garanţie că scrierea şi punctuaţia din ediţiile de mai târziu aparţin în totalitate lui Nostradamus. Până la sfârşitul secolului XX în jurul a 200 de ediţii ale acestei lucrări au ieşit la suprafaţă, împreună cu câteva mii de comentarii.

Deşi în prefaţa la lucrarea sa principală – scrisă sub forma unei scrisori adresată fiului său César – el atribuie meritul pentru munca sa atotputernicului Dumnezeu, Nostradamus nu se încadrează în imaginea tradiţională a profetului biblic. Din contră, el a fost un divinator medieval clasic, care a muncit pentru a dobândi şi a-şi perfecţiona talentul profetic. Se crede că profeţiile au fost scrise într-o stare de transă asemănătoare cu hipnoza autoimpusă. Pentru a intra în această stare, el s-a folosit de obiecte considerate a avea proprietăţi magice, precum pendulul, şi s-a concentrat asupra focului sau apei. Şi-a transformat podul casei într-un

mic atelier, unde în timpul transelor a stat aşezat la masă, în faţa unei oglinzi, cu mâinile pe genunchi, într-o atmosferă răcoroasă, luminată doar de câteva lumânări. În faţa sa era aşezat un bol cu uleiuri diverse şi apă fierbinte. Se speculează că înaintea meditaţiilor consuma nucşoară, o plantă uşor halucinogenă care stimulează imaginaţia, dar în cantităţi mari este letală. Uneori, urcat pe trepied, urmărea bolta înstelată în timp ce secretele viitorului îi erau dictate de către o entitate denumită „lumina interioară”, „vocea” sau „un spirit angelic”. Conform legendei, Nostradamus a chemat odată pe îngerul Anael şi i-a cerut să îi dezvăluie într-o oglindă magică soarta copiilor reginei.[393]

Nu se poate spune care dintre aceste aspecte sunt reale, simple legende sau invenţii menite a-l discredita. Singurele şi puţinele descrieri ale acestui proces sunt incluse în corespondenţa sa latină. În scrisoarea sa către regele Henri al II-lea al Franţei Nostradamus vorbeşte despre golirea sufletului, a minţii şi a inimii de toate grijile prin calm şi linişte.[394] Totuşi, ce se ştie cu siguranţă este că în secolul al XVI-lea folosirea divinaţiei era regula, nu excepţia.

Chiar dacă Nostradamus a fost special şi nu s-a folosit de ritualuri pentru a descoperi viitorul, există indicii puternice că scrierile sale sunt plagiaturi. O bună parte din munca sa profetică parafrazează vechi texte apocaliptice şi istorice, toate proiectate în viitor cu ajutorul horoscopiei comparate. Aşa se explică menţionarea în catrene a unor personalităţi istorice precum Romulus, Hadrian, Sulla sau Nero, descrieri despre imperii decadente, dictatori care se nasc sau populaţii însclăvite. O parte din referinţele sale astrologice sunt luate aproape cuvânt cu cuvânt din cartea doctorului Richard Roussat *Livre de l’estat et mutation des temps* din 1549. În scrisoarea către fiul său César şi în prefaţa la *Les prophéties* Nostradamus arată că profeţiile sale acoperă timpul până în anul 3797. Roussat, în lucrarea sa, indică, printre alte variante,[395] un sfârşit în anul 2242. Dacă se scade 2242 din 3797, rezultatul este 1555, anul primei ediţii a *Les prophéties*.[396]

O altă sursă de informaţii a fost *De honesta disciplina* din 1504 a lui Petrus Crinitus.[397] Crinitius la rândul său preluase fragmente din *De daemonibus* a călugărului bizantin Michael Psellus şi din *De Mysteriis Aegyptiorum* a lui Iamblichus, un asirian neoplatonist din secolul al IV-lea care vorbeşte despre magia caldeană şi asiriană.[398]

Aceeaşi situaţie este şi în cazul lui *Mirabilis liber* din 1522, o populară compilaţie anonimă de profeţii emanate de diferite personalităţi creştine precum PseudoMetodius, Sibila

Tiburtină, Ioachim de Fiore sau Girolamo Savonarola. Prefaţa de la *Les prophéties* conţine 24 de citate biblice, dintre care doar două nu au fost folosite în prealabil de către Savonarola.[399]

Plagiatul este mult mai vizibil în scrisoarea către Henri al II-lea, în care Nostradamus a folosit teme escatologice majore de la acea vreme: decadenţa bisericii, apariţia lui Antihrist, atacuri musulmane, colapsul civilizaţiei europene sau diferite confruntări epice între naţiuni.[400] Criteriile moderne referitoare la drepturile de autor nu au existat în secolul al XVI-lea; autorii din trecut de multe ori copiau şi parafrazau pasaje fără recunoaştere. Nostradamus poate să fi folosit şi bibliomanţia la fabricarea profeţiilor, o tehnică ce presupune alegerea aleatorie a unei cărţi de pe un raft, deschiderea sa la o pagină aleatorie şi copierea ideilor.[401]

Cartrenul I.35 din *Les prophéties* este văzut drept cea mai bună dovadă a geniului profetic al misticului francez:[402]

> Leul tânăr îl va înfrânge pe cel mai bătrân
> pe câmpul de bătălie într-o singură luptă.
> Îi va străpunge ochii în cuşca aurită;
> două răni într-unul, apoi va pieri de o moarte năprasnică.[403]

Pe 1 iulie 1559 Henri al II-lea a luat parte la un turnir împotriva prietenului său Gabriel, contele de Montogomery. În mod accidental lancea lui Montgomery a străpuns coiful regal şi a pătruns într-un ochi al regelui. O aşchie din arma ruptă i-a provocat lui Henri o a doua rană, care l-a făcut să îndure dureri cumplite timp de zece zile şi în final i-a dus moartea. După ce regele şi-a dat duhul, Montgomery a rămas suveranul Franţei, aparent aşa cum profeţise Nostradamus.

Realitatea este însă foarte diferită. Catrenul I.35 a fost tipărit pentru prima oară în 1614, 55 de ani după eveniment. Nu se cunoaşte dacă Henri a purtat o cască de aur. Interpretarea leului tânăr şi leului bătrân este neclară; niciunul dintre ei nu au purtat astfel de embleme în cadrul turnirului sau în viaţa de zi cu zi. La fel, arma lui Montgomery i-a creat lui Henri o rană la faţă, în apropiere de ochi, şi nu direct în ochi. Şi nu în ultimul rând, turnirul nu este un câmp de bătălie, în timp ce încleştarea dintre participanţi nu este o luptă în adevăratul sens al cuvântului.[404] Interesant este că astrologul italian Luca Gaurico, contemporan cu Nostradamus, a fost de asemenea creditat cu profeţirea morţii lui Henri. Dar analizele de mai târziu l-au contrazis pe Gaurico şi în subsecvent l-au condamnat la anonimat.[405]

De la prima ediţie a *Les prophéties*, susţinătorii lui Nostradamus l-au creditat cu profeţirea a cam tuturor lucrurilor

majore care s-au întâmplat deja:[406] Revoluţia Franceză, ascensiunea lui Napoleon Bonaparte,[407] războaiele mondiale, dictatura lui Hitler,[408] dezvoltarea energiei atomice, începutul erei spaţiale sau inventarea Internetului. Dar niciun eveniment important nu a fost anticipat prin folosirea profeţiilor nostradamice; din contră, toate legăturile dintre profeţiile sale şi evenimentele istorice au fost făcute numai după împlinirea celor din urmă.[409]

O gamă largă de idei şi teorii sunt exprimate în literatura şi în mediul virtual contemporan. La un capăt al spectrului se află academicii, care susţin că profeţiile lui Nostradamus sunt falsuri antedatate scrise de către mâini mai târzii în scopuri politice. La celălalt capăt se află o industrie formată din autori, cărţi şi domenii care apără veridicitatea profeţiilor. Până la acest moment au fost realizate sute, dacă nu mii, de analize ale centuriile nostradamice. Cu toate acestea, nu există două interpretări identice; fiecare exeget are o opinie unică în privinţa a ce a prezis Nostradamus de fapt, fie că se referă la trecut sau viitor.

În 1983 corespondenţa privată[410] a profetului, ediţiile originale din 1555 şi 1557 ale *Les prophéties* şi o mare cantitate de material arhivat au fost publicate în Franţa. Toate aceste documente au demonstrat că mult din ceea ce s-a spus despre Nostradamus este neîntemeiat. Imaginea profetică al lui Nostradamus se bazează în mare parte pe surse neavizate, zvonuri relatate ca fapte reale, interpretarea greşită a textelor franceze din secolul al XVI-lea sau pe simple invenţii. Şi mai mult, traducerile în engleză au fost deseori de slabă calitate, nu au ţinut cont de franceza veche, au fost tendenţioase şi, cel mai grav, uneori au fost manipulate pentru a se potrivi cu evenimentele la care s-a crezut că se referă.[411]

În secolul XX Nostradamus a devenit icoana mondială a comercialismului profetic. Profeţiile sale au făcut mare vâlvă în anii 1999, 2000 şi 2001, în special din cauza faptului că anul 1999 este expres menţionat în catrenul X.72:

> Anul 1999 şapte luni
> Din cer va veni marele rege al terorii. [?]
> Ca să reînvie marele rege din Angolmois.
> Înainte şi după, Marte domneşte prin noroc.

Înainte de venirea anului 2000 se credea că versetele de mai sus anunţă venirea lui Antihrist („marele rege al terorii”) sau anul în care se va petrece o mare nenorocire, cum ar fi Al Treilea Război Mondial. Iisus Hristos putea fi de asemenea marele rege al terorii, întors să judece lumea. Indiferent de cât

de fundamentate sau logice au fost interpretările şi teoriile, cel mai important lucru au fost banii aduşi de misticul francez în buzunarele exegeţilor.

După trecerea în linişte a anilor 1999 şi 2000, atacurile din 11 septembrie 2001 au pus în mişcare o nouă rundă de examinări ale *Les prophéties* pentru a se descoperi dacă profetul a prevăzut acest eveniment. Domeniile virtuale relevante au fost inundate cu întrebări, în timp ce speculatori ca David Montaigne au lansat cărţi bombastice despre dezastre iminente.[412] Cele mai promiţătoare catrene au fost I.87, VI.97 şi X.72. Catrenul VI.97 sună în felul următor:

> La cinci şi patruzeci de grade cerul va arde:
> focul se va apropia de marea cetate nouă.
> Flăcările se vor răspândi rapid şi vor forma vârtejuri
> Când ei vor face judecata normanzilor.

La rândul său, catrenul I.87 spune:

> Flăcări zguduind Pământul din centrul lumii urlă:
> În jurul Noului Oraş pământul e un freamăt.
> Doi nobili vor duce multă vreme o luptă inutilă,
> Arethusa revarsă un roşu fluviu-înspumat.

Problema profeţiilor nostradamice este traducerea lor din franceza originală, care se răsfrânge în mod direct asupra modului de interpretare. „Cinci şi patruzeci de grade” s-a spus că este latitudinea New York-ului, ceea ce este incorect; aceasta este de 40 de grade şi 47 de minute. Cei „doi nobili” pare să se refere la Turnurile Gemene, dar în versiunea franceză cuvântul *tour* la masculin nu are nimic de-a face cu turnuri; este parte dintr-o frază în care are sensul de „în jurul”.[413] La prima vedere, „Oraşul Nou” este New York. Totuşi, această expresie se referă mai degrabă la oraşul Napoli, care înseamnă în mod literal „Oraşul Nou” (greacă romanizată: *Neapolis*; *nea polis* – oraşul nou). Iar încercările de a potrivi pe „normanzii” menţionaţi în rândul patru în tabloul profetic sunt simple născociri. În timp ce este adevărat că statul New York, care are acelaşi nume ca şi metropola New York, este străbătut de latitudinea de 45 de grade, nu poate fi, desigur, descris ca un oraş nou, şi deci nu are nimic de-a face cu liniile nostradamice. O altă încercare a asociat cele 45 de grade cu unghiul la care unul dintre avioanele piratate au lovit World Trade Center – un aspect de-a dreptul ridicol şi irelevant.[414]

Cele două catrene au fost cel mai probabil inspirate din *Annales Cassini*, analele pentru anii 1000-1212 din mânăstirea

benedictină Monte Cassino. Acestea relatează că în anul 1139 deopotrivă vulcanul Vezuviu a erupt violent şi normanzii au cucerit oraşul Napoli. La fel, despre *Arethusa* s-a spus că este o anagramă pentru „U.S.A." (*United States of America*), dar în sensul original se referă la o nimfă a izvoarelor şi a râurilor; un binecunoscut izvor a lui Arethusa se află situat în portul sicilian din Siracuza.[415]

Catrenul X.72 este şi mai puţin convingător. Singura corelaţie plauzibilă este „marele rege al terorii" care vine din cer, o aluzie la starea de frică şi teroarea generală generată de Osama bin Laden prin intermediul atacurilor. În plus, s-a mai susţinut că 1999 este, prin inversarea poziţiei numerelor, un simbol pentru 9111 (care în în stilul american de datare ar putea fi scris ca 9-11-1). Dar în franceza originală data este numită prin cuvinte, nu prin cifre. În acelaşi fel „a şaptea lună" a fost văzută ca o trimitere la luna septembrie în calendarul iulian sau în calendarul astrologic (care începe cu Martie), sau pentru că septembrie înseamnă în mod literal „a şaptea lună", după cum au denumit-o romanii (lat. *septem*).[416] Calendarul iulian a fost într-adevăr calendarul folosit în timpul vieţii lui Nostradamus, dar în almanahurile sale el a folosit întotdeauna calendare care au început pe 1 ianuarie cu luna a şaptea în iulie.

Angolmois a fost crezut a fi o anagramă pentru *Mongolois*, sau mongoli.[417] Mongolii şi „regele terorii" par să fie o referinţă la tiranicul Ginghis Han sau la cineva asemănător lui. Un imperiu mongol în secolul XXI este o absurditate, dar, prin cele mai diverse, permisive şi fantastice interpretări, mongolii din profeţia nostradamică au ajuns să fie identificaţi cu musulmanii sau chiar cu poporul chinez.[418] În realitate, catrenul X.72 se aplică unei întâmplări din vremea autorului. Cuvântul *Angolmois* desemnează regiunea franceză Angoumois, în a cărei capitală (Angoulême) Francis I a fost duce. „Marele rege din Angolmois" (fr. *Le grand Roy d'Angolmois*) este, deci, Francis I al Franţei, contemporanul lui Nostradamus. De asemenea, traducerea sau inserarea expresiei „al terorii" în linia a doua a catrenului este decât îndoielnică. Textul francez original foloseşte cuvântul *deffraieur*, care poate avea ca rădăcină verbul *défraye* (care înseamnă „a suporta") sau verbul *défraie* (care înseamnă „a cheltui" sau „a plăti"). Dar este tentant să transformi sau să înfăţişezi *deffraieur* ca pe o variantă a lui *d'effraieur* (care într-adevăr înseamnă „al terorii").[419] Dacă profeţiile lui Nostradamus au fost construite prin tehnica de proiectare a evenimentelor trecute în viitor, atunci catrenul X.72 descrie miraculoasa

vindecarea a lui Francis I al Franţei în 1525, în timpul cât a fost prizonierul împăratului german Charles al V-lea.[420]

Atribuirea de texte personalităţilor este practicată şi astăzi, în special sub formă de farse. La scurt timp după 11 septembrie 2001 următorul text a circulat pe Internet, alături de alte variante mai elaborate (unele dintre ele semnate „Nostradamus 1654”, când ar fi avut vârsta de 150 de ani!):

În oraşul lui Dumnezeu va fi un mare tunet
Doi fraţi despăţiţi de Haos
În timp ce fortăreaţa rezistă
Marele lider va ceda
Al treilea mare război va începe când marele oraş arde.[421]

Primele patru linii au fost într-adevăr scrise înainte de atacurile de la 11 septembrie 2001, dar nu de către Nostradamus, ci de către studentul canadian Neil Marshall ca parte dintr-un proiect de cercetare din 1997. Lucrarea de cercetare a inclus acest poem ca pe un exemplu elocvent despre cum validitatea profeţiilor este de obicei exagerată. De exemplu, construcţii ca „oraşul lui Dumnezeu” (New York-ul nu a deţinut niciodată acest titlu), „marele tunet” (se poate aplica unei multitudini de dezastre), „doi fraţi” (multe lucruri vin în pereche) şi „marele lider va ceda” sunt atât de ambigue încât nu au nicio semnificaţie aparte. Al cincilea rând a fost adăugat de către un utilizator virtual care a ignorat că *Les prophéties* este compusă în rime de patru linii decasilabice (catrene). Şi mai mult, Nostradamus nu s-a referit niciodată la „un al treilea mare război”.[422]

O farsă internaută şi mai evidentă a apărut după ce George W. Bush a câştigat alegerile prezidenţiale din Statele Unite în anul 2000:

Sosit-a mileniul cu luna 12
În casa celei mai mari puteri
În faţă nebunul satului va trece
Să fie aclamat lider.[423]

Ca în cazul altor farse, numai varianta în engleză a existat.[424]

O altă semiînşelătorie care a circulat pe Internet a fost cea a numelui „Mabus” din catrenul II.62:

Mabus atunci va muri curând, va veni
Dintre oameni şi bestii o dezordine teribilă:
Apoi dintr-o dată unul va vedea răzbunarea,

Sute, mână, sete, foame când cometa va fugi.

Aceasta a fost crezută a fi o profeţie despre o serie de trei antihrişti; primii doi nominalizaţi au fost Napoleon şi Hitler.[425] Cu toate acestea, asocierea numelui „Mabus" cu încarnarea Antihristului nu este sugerată niciunde în lucrarea principală. Controversa lui Mabus denotă însă un aspect important vizavi de profeţiile din toate timpurile: interpretările lor se modifică în funcţie de cerinţe şi aşteptări. După începerea Războiului din Golf, Mabus a fost identificat cu Saddam Hussein (Mabus scris invers este „Subam", care se aseamănă cu Saddam). În 2001 Saddam a fost înlocuit cu Osama bin Laden şi, din nou, literele din „Mabus" au fost rearanjate pentru a forma „Usam B" (asemănându-se cu Osama Bin Laden). Saddam a fost executat în 2007 iar Osama bin Laden în 2011. După aceste evenimente, „Mabus" a fost asociat chiar şi cu (Barack) „Obama".[426]

De fapt, catrenul II.62 de-abia dacă statuează că un om cu un nume similar va muri. Cel mai probabil vorbeşte despre pictorul flamand Jan Gossaert de Mabuse, contemporan cu Nostradamus,[427] sau se poate referi la un marchiz de Ampus.[428] În orice caz, catrenul nu spune nimic despre ce va face Mabus sau cum va arăta.

Nostradamus, cel puţin în ochii simpatizanţilor săi, a profeţit inclusiv despre sfârşitul lumii. După unele păreri, oracolul francez a vorbit în almanahurile sale despre un sfârşit al lumii pentru anii 1576 sau 1568.[429] În apropierea anului 2012 au fost realizate conexiuni între profeţiile sale şi pseudoprofeţia calendarului maya.[430] Prin corelarea profeţiilor nostradamice cu alte profeţii ale secolului XX, Peter Lemesurier a înfăţişat un sfârşit al lumii care are loc pe etape începând cu anul 2500 şi se termină în anul 4500.[431] În timp ce Nostradamus menţionează expres în scrisoarea către fiul său César că profeţiile sale acoperă timpul până în anul 3797,[432] Mario Reading a speculat un sfârşit pentru începutul secolului XXII sau în anul 7074.[433] Interpretările pot fi nenumărate. Dar nu poate fi ignorat faptul că exegezele nostradamice moderne se copiază cu barbarie unele pe altele şi preconizează obsesiv aceleaşi set de evenimente: Al Treilea Război Mondial, eşecul climateric, contactul extraterestru, apariţia Antihristului, Parousia sau sfârşitul lumii.

În ciuda a ceea ce se strigă în mass-media, „uluitoarele profeţii" ale lui Nostradamus făcute cu o „precizie matematică" nu sunt uluitoare deloc şi nu au nici cea mai mică precizie. Sunt total haotice şi acest lucru este reflectat în

absolut toate prezicerile eşuate bazate pe catrenele sale. Ele conţin în mod deliberat termeni vagi şi generali pentru a stimula gândirea selectivă: nu există reguli de interpretare, textele pot fi potrivite oricărui eveniment major, eşecurile profetice sunt omise sau ignorate, iar aparentele succese sunt supralicitate. Mesajul lui Nostradamus din scrisoarea către fiul său César, în care spune că catrenele au fost scrise într-o formă nebuloasă mai degrabă decât clar profetică, poate fi uşor văzută ca un „cec în alb”: ele pot să însemne aproape orice se vrea să însemne.[434]

Reputaţia profetică a lui Nostradamus este un produs al exegeţilor cameleonici dornici de câştiguri, în timp ce dovezile conduc către ideea că profeţiile nostradamice au fost construite inclusiv prin metoda postdicţiei (clarviziune retroactivă). Postdicţia este o profeţie atât de vagă încât să poată fi uşor asociată cu evenimente subsecvente aleatorii, sau este o afirmaţie precisă vizavi de un eveniment despre care profetul susţine în mod fals că l-a cunoscut înainte de a se întâmpla.[435] În cazul lui Nostradamus următoarele aspecte sunt uşor observabile: ambiguitatea afirmaţiilor, finalitatea deschisă, gama largă de evenimente pe care le acoperă, imposibilitatea de a identifica evenimentele până după consumarea lor, reciclarea profeţiilor şi folosirea lor repetată pentru evenimente diferite,[436] şi nu în ultimul rând mania exegeţilor de a lansa explicaţii alegorice superficiale pentru a transforma eşecurile în reuşite.

În concluzie, din lipsa de informaţii, Nostradamus poate să fi fost excepţional faţă de masa de astrologi ai secolului al XVI-lea. La fel, practicile divinatorii ar putea fi simple legende. Dar calitatea profeţiilor sale nu poate fi contestată. Raportul dintre volumul total al profeţiilor nostradamice[437] şi volumul de profeţii despre care se spune că au devenit realitate este mai slab decât şansa pură. Deşi în prefaţa lucrării principale Nostradamus afirmă că secretul descifrării profeţiilor se află închis în inima sa, realitatea celor 500 de ani de exegeză eşuată indică faptul că ne aflăm în faţa unei glume profetice scăpată de sub control. Nostradamus a căpătat notorietate mondială printr-un accident al istoriei, dar în final el a fost, la fel ca şi contemporanii săi, doar un produs al vremurilor în care a trăit. Chiar faptul că profeţiile originale franceze sunt organizate în catrene rimate dovedesc că nu au fost menite să transmită un anumit mesaj, ci să distreze o societate plictisită. Din nefericire, Nostradamus va rămâne în continuare pentru mult timp personajul principal al universului profetic din cauza beneficiilor financiare pe care le generează. Atâta timp cât profetul Nostradamus se bucură de o imagine

excepţională, „curăţată" în permanenţă de naivităţile secolului al XVI-lea, misticii, mediumii şi exegeţii pot să-şi vândă maculatura. Iar în timp ce personalităţi profetice ca d'Ailly, De Bruges sau Gaurico au fost daţi uitării odată cu prăbuşirea ocultului, ambiguitatea profeţiilor nostradamice a fost, este şi va fi o sursă inepuizabilă de stimulare a imaginarului şi de profit.

5.3. APOGEUL NUMEROLOGIC

Numerologia este un domeniu care se bazează pe existenţa unei legături mistice între numere şi obiecte materiale sau fiinţe. Numerologia, divinaţia numerologică şi isopsefia au fost populare în învăţăturile străvechi din Babilonia, filosofia greacă, gnosticism şi în sistemul ebraic al Kabbalei.[438] Primii creştini au condamnat sistemele filosofice cu baze exclusiv numerice (precum pitagorismul şi gnosticismul), dar nu au respins numerologia; calculele privind 666 şi vârsta lumii arată că ea a devenit o ramură importantă a exegezei biblice. Diferenţa dintre abordarea pitagoreică şi cea creştină a fost că cea din urmă a înţeles numerele ca inseparabile de voinţa divină.[439] Sfântul Ambrozie, comentând pe marginea zilelor Creaţiei şi Sabatului, remarcă: „Numărul şapte este bun, dar nu îl explicăm după doctrina lui Pitagora sau a altor filosofi, ci mai degrabă în concordanţă cu manifestarea şi divizarea graţiei Spiritului; pentru că profetul Isaia a enumerat principalele daruri ale Duhului Sfânt ca fiind în număr de şapte"[440]. La fel, Augustin l-a criticat pe donatistul Tyconius pentru că şi-a bazat doctrina excesiv pe numerologie: „[...] dacă Tyconius ar fi zis că aceste reguli mistice deschid unele dintre cotloanele legii, în loc să zică că ele relevă toate misterele legii, ar fi spus adevărul"[441]. Pentru Augustin, totul conţine o relaţie numerică şi doar limitele minţii umane împiedică investigarea cu succes a acestor relaţii.[442] Sau Isidore al Sevilliei a văzut numerele ca substratul tuturor lucrurilor, fundamentul pe care Dumnezeu a construit lumea: „Scoate numerele din toate lucrurile, şi totul va pieri"[443].

În timpul Evului Mediu cercetarea escatologică prin numerologie a încetinit. Numerologia medievală a fost sterilă şi în mare parte bazată pe lucrările învăţaţilor timpurii. Cu toate acestea, se poate spune că numerologia a găsit un fel de sol fertil în artă şi arhitectură. Clădiri religioase magnifice au fost construite folosindu-se numere biblice, şi, la o vreme când se credea că frumuseţea este o lege matematică, Leonardo da

Vinci a încercat să creeze faţa umană ideală în Mona Lisa folosindu-se de „secţiunea de aur”.[444]

Numerologia a înflorit încă o dată cu ocazia Reformei Protestante. Noi calcule, noi teorii şi noi proceduri au venit să explice misterele Bibliei şi semnificaţia evenimentelor. Ţelul principal al misticilor a fost să descopere planurile lui Dumnezeu pentru lume, nu numerele în sine. Dar, ironic, unii dintre ei au devenit faimoşi nu pentru realizările lor în numerologie, ci datorită contribuţiei (involuntare) pe care au avut-o la dezvoltarea matematicii. Pentru Michael Stifel, unul dintre prietenii lui Martin Luther şi inovator în notaţia matematică,[445] fiecare număr conţine o „substanţă” care se manifestă şi are corespondenţă în lumea reală, în timp ce simbolurile care le reprezintă sunt produse ale alegerilor umane. Oricine este capabil să investigeze misterele biblice, indiferent ce limbă foloseşte, fiindcă numerele, sau, mai corect spus, valorile exprimate de numere, sunt aceleaşi indiferent de loc sau timp. Numerele sunt literele lui Dumnezeu iar matematica este limbajul Său. Dumnezeu a construit întreaga natură prin numere şi omul poate afla planurile Sale tot prin intermediul numerelor. Şi, dat fiind faptul că Creatorul ne-a oferit asemenea instrumente pentru a investiga profeţiile biblice, este legitim să presupunem că acelaşi Creator doreşte ca noi să le descoperim şi să le folosim. Cartea Apocalipsei conţine o afirmaţie sugestivă legată de investigarea numărului 666: „Aici este înţelepciunea. Cine are pricepere să socotească numărul fiarei.” (Apocalipsa 13:18). Deci, cele mai adânci adevăruri sunt sigilate înăuntrul limbajului secret al numerelor.

Stifel a folosit trei metode numerologice în aventura sa escatologică. Prima metodă a constat în alegerea unei fraze şi extragerea din acea frază a tuturor caracterelor care au o valoare numerică în sistemul roman: I = 1, V = 5, X = 10, L = 50, C = 100, D = 500, M = 1.000. În mod corespunzător, în textul latin *Iesvs Nazarenvs Rex Ivdeorvm* („Iisus Nazariteanul, Regele Iudeilor”) literele care pot fi folosite ca numere sunt I, V, V, I, X, V, D, V, M. Toate adunate dau suma 1.532 (MDXXXII).

Majoritatea propoziţiilor analizate de matematicianul german au avut semnificaţie antipapală. În expresia latină *Leo Decimvs* (Leo al X-lea, d.1522; *decimvs* însemnând „al zecelea”) literele corespunzătoare numerelor sunt L, D, C, I, M, V. Toate adunate dau numărul 1656 (MDCLVI), care în sine nu pare deloc interesant. Pe tablă totuşi, 1656 nu este prea diferit de 666; tot ceea ce necesită este mutarea unei unităţi de la miimi la zecimi. De la faptul că există zece litere în *Leo Decimvs* şi „M” este prima literă din numărul final, Stifel a

presupus că pentru a obţine adevărata valoare a lui *Leo Decimvs* el trebuia să intepreteze pe M ca pe 10, nu ca pe 1.000. Prin noul calcul suma corespunzătoare a lui *Leo Decimvs* este 666.

A doua metodă numerologică folosită de Stifel s-a bazat pe ordinea literelor în alfabetul latin clasic, format din 23 de litere: A = 1, B = 2, C = 3, D = 4, E = 5, F = 6, G = 7, H = 8, I = 9, K = 10, L = 11, M = 12, N = 13, O = 14, P = 15, Q = 16, R = 17, S = 18, T = 19, V = 20, X = 21, Y = 22, Z = 23. Stifel a ignorat alfabetele grecesc şi ebraic pentru că a crezut că secretele Apocalipsei se înfăptuiesc şi se aplică bisericii de rit latin (catolicismul şi Papalitatea), şi nu celei de rit grecesc (bisericile ortodoxe) sau poporului evreu. De asemenea, iniţial alfabetul latin nu a conţinut litera „U". În loc, litera „V" în poziţie interconsonantică era citită ca şi „U". Spre exemplu, pentru cuvântul *angelvs* („înger") calculul se realizează prin adunarea valorii numerice a literelor conform tabelului de mai sus: A + N + G + E + L + V + S = 75. Dar această metodă nu a oferit niciun rezultat remarcabil.[446]

În timp ce primele două metode au fost schiţate înainte de Stifel, matematicianul german are meritul de a le fi perfecţionat prin crearea aşa-numitei secvenţe a numerelor triangulare. Această metodă este în legătură cu secvenţa numerelor naturale şi poate fi calculată conform formulei: numărul triangular *n* = suma primelor numere naturale *n*. Se obţin următoarele corespondenţe: A = 1, B = 3 (A+2), C = 6 (B+3), D = 10 (C+4), E = 15 (D+5), F = 21, G = 28, H = 36, I = 45, K = 55, L = 66, M = 78, N = 91, O = 105, P = 120, Q = 136, R = 153, S = 171, T = 190, V = 210, X = 231, Y = 253, Z = 276.

Rezultatele obţinute din propoziţiile analizate cu metoda triangulară au fost combinate mai departe cu ani importanţi din istoria creştinătăţii şi numere biblice speciale. Toate relaţiile au luat forma unei egalităţi care, dacă cuvintele originale erau din nou substituite, aparent exprimau adevăruri importante. De exemplu, în timp ce canoanele catolice spun că omul are liber arbitru (lat. *libervm arbitrvm*) şi în consecinţă puterea de a accepta sau refuza graţia divină şi salvarea, protestanţii au considerat că salvarea depinde exclusiv de Dumnezeu. Dacă lumea ca grup are un drum absolut predestinat, atunci indivizii umani – ca parte din grup – trebuie de asemenea să aibă o cale absolut predestinată. De aici, conceptul de liber arbitru a fost văzut ca o invenţie catolică blasfemiatoare menită să încurajeze credincioşii să-şi doneze banii către biserică „de bunăvoie". Prin intermediul celei de-a treia metode Stifel a stabilit că numele *Johannes Octavvs* (Ioan

al VIII-lea)[447] are aceeaşi valoare numerică cu *libervm arbitrvm*, aceea de 1.448. În continuare, 1.260 = *Ira revelabitvr* („Mânia revelată”) şi *Cessatio Paptvs* („Sfârşitul Papilor”) = 1.517. În anul 1517 a început Reforma.

Nu este clar cum a ajuns el să creadă că sfârşitul lumii se va înfăptui pe 19 octombrie 1533, la ora 8 dimineaţa (18 octombrie după alte surse[448]). În Matei 24:36 Iisus spune că nimeni nu cunoaşte momentul venirii Fiului în afară de Dumnezeu-Tatăl. Dar, pe baza lui Daniel 12:9, Stifel a considerat că această necunoaştere se aplică numai pentru generaţia secolului I sau perioada când a fost rostită profeţia. Aceeaşi idee se găseşte şi în Matei 16:3, unde Iisus afirmă că un eveniment divin este precedat de semne care îl prevestesc. La închiderea istoriei omenirea este în cea mai mare măsură să determine cu exactitate momentul sfârşitului. Aşa că matematicianul german a „citit” semnele din timpul său şi a concluzionat că ziua judecăţii era iminentă.[449]

Pe lângă Stifel, şi matematicianul german Johannes Dobricius a crezut că numerele sunt secrete divine şi dovezi ale atotprezenţei dumnezeieşti; totul exprimă o cantitate, şi toate relaţiile şi proporţiile naturii au fost construite de către Dumnezeu prin intermediul numerelor.[450] La mijlocul secolului, când a existat frenezia potoapelor de apă şi de foc, catolicul Guillame Postel a aflat că literele romane ale termenului latin *DILVVIVM* („potop”) însumează 1.567. Helisaeus Röslin a descoperit că suma literelor din termenul latin *IVDICIVM* („judecată”) este 1.613.[451] Iar Eustachius Poyssel a argumentat că Conciliul Niceean a pervertit practicile creştine originare prin introducerea unei metode arbitrare de determinare a datei Paştelui. Între anul schimbării (323 conform lui Poyssel) şi 1583, când noul calendar a fost publicat de către papă, există o perioadă de 1.260 de ani. Prima schimbare s-a produs sub împăratul Constantin, a doua sub împăratul german Rudolphus al II-lea. Literele numerice dinăuntrul acestor două nume latinizate, *ConstantInVs* şi *rVDoLphVs*, dacă sunt adunate, suma lor este 666. Aceasta însemna că cei 1.260 de ani au fost lungimea domniei lui Antihrist. Şi, aşa cum distrugerea Ierusalimului a venit la 40 de ani după primul Paşte creştin, era probabil ca sfârşitul lumii să se producă la 40 de ani după ultima schimbare a calendarului, în 1623.[452]

Englezul John Napier a excelat în matematică, dar *A plaine discovery of the whole Revelation of St. John* din 1593 este mai degrabă o carte de teologie decât de numerologie, înăuntrul căreia Apocalipsa suportă o amplă interpretare. Pentru Napier, împlinirea profeţiei este observabilă, demonstrabilă şi precisă. Asemeni unei analize matematice,

lucrarea este formată din propoziţii directoare numerotate asemeni axiomelor, fiecare urmată de o explicaţie:

> Prima Propoziţie. În datele profetice ale zilelor, săptămânilor, lunilor şi anilor, fiecare zi profetică este dată ca un simbol pentru un an.
>
> [...]
>
> 2. Propoziţie. Cele şapte trâmbiţe din capitolele 8 şi 9, şi cele şapte potire ale mâniei din capitolul 16 sunt toate una.
>
> [...]
>
> 3. Propoziţie. Steaua şi lăcustele celei de-a cincea trâmbiţe, nu sunt marele Antihrist şi clerul său, ci stăpânul turcilor şi a armata sa, care şi-a început dominaţia în anul Domnului 1051.
>
> [...]
>
> 4. Propoziţie. Regii din est, sau cei patru îngeri, arătaţi în a şasea trâmbiţă, sau al şaselea potir, capitolele 9 şi 16, sunt cele patru naţiuni, mahomedanii de după şi de lângă Eufrat, care şi-au început Imperiul Otoman, în anul lui Hristos 1296 sau în jurul acelui an.[453]

Anii 1256 şi 1051 au fost identificaţi pe baza unei comparaţii între profeţiile descrise în Apocalipsa şi întâmplări de la vremea respectivă. Deoarece 1.296 – 1.051 = 245, atunci:

> 5. Propoziţie: Timpul celei de-a cincea trâmbiţe sau potir, conţine 245 de ani, la fel şi celelalte trâmbiţe şi potire.
>
> [...]
>
> 12. Propoziţie: Primul din cele şapte tunete, şi al şaptelea şi ultima trâmbiţă şi potir, încep amândouă deodată în anul 1541.
>
> [...]
>
> 14. Propoziţie: Ziua Judecăţii lui Dumnezeu pare să cadă între anii de după Hristos 1688 şi 1700.[454]

Anul 1541 s-a bazat pe propoziţiile 3 şi 5: anul 1051 plus timpurile trâmbiţei şi potirului al cincilea şi al şaselea, deci 1.051 plus de două ori 245. La fel, anul 1700 a reieşit din identificarea „vremii când va înceta jertfa” (Daniel 12:11) cu anul 365. Cele 1335 de zile din Daniel 12:12, conform propoziţiei 1, au fost luate ca 1.335 de ani, şi 1.335 + 335 = 1.700. Anul 1688 a fost obţinut prin luarea anului 1541 (propoziţia 12) şi adăugarea a trei perioade de timp de îngeri tunători a câte 49 de ani. În acest fel, prin interpretarea combinată a lui Daniel şi Apocalipsa, Napier a plasat închiderea istoriei între 1688 şi 1700:[455]

> 23. Propoziţie: Prostituata care în Apocalipsa este metafora Babilonului spiritual, nu este Babilonul clasic, ci chiar prezentul oraş al Romei.
>
> [...]
>
> 24. Propoziţie: Fiara cu zece coarne, reprezintă întregul trup al Imperiului Latin, din care Antihrist este parte.
>
> [...]
>
> 26. Propoziţie: Papa este acel singur antihrist, despre care s-a profeţit, în special.
>
> [...]
>
> 29. Propoziţie: Numele fiarei exprimat de numărul 666 este numele λατεινοσ [*lateinos*].
>
> [...]
>
> 32. Propoziţie: Gog este Papa, iar Magog sunt turcii şi mahomedanii.[456]

În aplicarea isopsefiei, sau atribuirea literelor de valori numerice, Napier nu a mers peste posibilităţile oferite de către sistemul numeric ionic grecesc: toate cele 24 de litere ale alfabetului plus trei simboluri obişnuite au câte o valoare numerică. În a 29-a propoziţie 666 este extras din cuvântul *Lateinos*, un argument preluat de la Irenaeus. Mai mult, în versiunea grecească a Noului Testament numărul 666 este scris sub forma χξζ, unde χ + ξ + ζ = 600 + 60 + 6. Simbolul χ reprezintă crucea greacă, ξ este unul şi acelaşi lucru cu „X”-ul latin, din nou o cruce; şi stigma ζ sau στ este simbolul de la începutul cuvântului grecesc σταυροζ („cruce”). De aici, numărul 666 denotă instituţia care a abuzat de simbolul crucii, Biserica Catolică.[457]

Lingvistul german Andreas Helwig a luat 15 titluri în ebraică, greacă şi latină şi a calculat numerele lor echivalente până când a găsit numărul 666 în expresia *Vicarius Filii Dei* („Locţiitorul Fiului lui Dumnezeu”). Aceasta a apărut pentru prima dată în secolul al VIII-lea în falsul document *Donatio Constantini*: „[...] după cum binecuvântatul Petru este văzut a fi fost orânduit vicar al Fiului lui Dumnezeu pe pământ, tot astfel şi Pontifii [...]”[458]. În secolul al XIII-lea expresia *Vicarius Filii Dei* a reapărut în *Corpus Juris Canonici* al Bisericii Catolice, care a parafrazat *Donatio Constantini*.[459] Apoi, în secolul al XIV-lea, la ordinul Papei Ioan al XXII-lea, Agostino Trionfo a scris *Summa de potestate ecclesiastica*, în care a apărat autoritatea bisericească şi laică a Papalităţii. În aceasta, Trionfo a folosit mai bine de 80 de variante ale expresiei *vicarius dei* pentru a se referi la Papalitate.[460] Chiar şi astăzi diferite documente oficiale de la Vatican conţin înşiruiri de cuvinte precum „Vicarul Adoratului Fiu al lui Dumnezeu şi

Conducător care a conferit cea mai înaltă autoritate eternei şi sfintei Biserici [...]”[461].

Conform analizei lui Helwig, VICarIVs fILII DeI = 5 + 1 + 100 + 1 + 5 + 1 + 50 + 1 + 1 + 500 + 1 = 666, unde „U” este luat ca şi „V”. Helwig a sugerat că presupusul titlu este o extindere a titlului istoric latin *Vicarius Christi* („Locţiitorul lui Hristos”), mai degrabă decât un titlu oficial folosit de către papi. Cu toate acestea, interpretarea sa a devenit populară la momentul Revoluţiei Franceze,[462] când s-a spus că *Vicarius Filii Dei* era un titlu oficial al Papalităţii gravat pe mitra sau tiara papilor.

Deşi a fost denunţată ca un fals de pe vremea lui Otto al III-lea, *Donatio Constantini* a fost respinsă oficial de către Biserica Catolică de-abia pe la vremea când Helwig şi-a publicat lucrarea. De atunci, Biserica Catolică a negat existenţa unui titlu *Vicarius Filli Dei* pentru papi iar chestiunea a fost categorisită ca „mit anticatolic”. Totuşi, titlul, versiunile sale[463] şi calculele lor numerologice au continuat să fie un topic controversat şi reînviat ori de câte ori diferite grupuri au urmărit să-şi evidenţieze puritatea în contrast cu spurcăciunea catolicismului.

„Trezirea” protestantă a hrănit multă vreme ideea că există un număr de oameni aleşi (protestanţi bineînţeles) care au acces la secrete profetice. Matematicianul francez Blaise Pascal, un pasionat de profeţii apocaliptice, a susţinut că „profeţiile nu pot fi înţelese de necredincioşi, [...] dar sunt pline de înţeles pentru cei iniţiaţi”[464]. Aceeaşi idee l-a ghidat şi pe germanul Johannes Faulhaber din Ulm, a cărui muncă numerologică reprezintă apogeul folosirii ştiinţei matematice în cercetarea escatologică. Pentru Faulhaber, numerele, ca şi concepte abstracte, au reprezentat fundamentul lumii reale. Totul este ordonat prin numere şi nimic nu poate exista în afara lor. Nici măcar timpul nu poate exista fără numere pentru că timpul însuşi sau trecerea timpului sunt de fapt schimbarea numerelor.

Faulhaber a considerat că, din infinitatea de numere care emană din Dumnezeu, Acesta a dăruit omului, prin intermediul Bibliei, cunoaşterea a doar a câtorva indicii numerologice: 2.300, 1.290, 1.335, 666, 1.260, 1.600 şi 1.000. Prin intermediul acestor numere, cei cu credinţă şi înţelepciune ar putea descoperi secretele Universului. Dat fiind faptul că marii matematicieni şi filosofi ai Antichităţii nu au ştiut nimic despre aceste numere biblice, matematicianul german a crezut că Dumnezeu a intenţionat să le ascundă până în zilele din urmă.[465] Dacă Dumnezeu dorea ca omul să descopere secretele profetice cu ajutorul simţului comun, atunci aceste numere

trebuiau să fie descoperite mult mai devreme. În loc, Dumnezeu a ţinut aceste numere secrete până la Prima Venire a lui Hristos. Totuşi, deşi creştinii cunosc acum aceste numere, adevărata lor semnificaţie nu poate fi aflată fără iluminarea divină. Iar rezultatul iluminării stă în afara înţelegerii umane. Raţiunea umană nu este în niciun caz suficientă pentru a cerceta adevărurile profetice, aşa că acţiunea Duhul Sfânt este esenţială. Chiar dacă cineva este atras de numerologie din simpla curiozitate, fără intervenţia divină efortul său este în zadar. De aceea, Faulhaber şi-a conceput lucrările asemeni unui labirint în care cititorii trebuie să lucreze, să fie testaţi şi să descopere ei înşişi secretele pe care el le-a găsit deja. În acest fel matematicianul german a vurt să fie sigur că doar cei atinşi de graţia divină vor înţelege concluziile sale.[466]

Numerologia a continuat să fie folosită şi apreciată până în secolul al XVIII-lea, dar a urmat inevitabil acelaşi traseu ca şi celelalte domenii mistice: dezvoltare, apogeu şi declin. După Faulhaber, mistici subsecvenţi precum Johannes Cocceius, Campeius Vitringa sau Johann Albrecht Bengel s-au rezumat în principal la a analiza şi recicla munca precedentă.[467] În secolul al XIX-lea, datorită dezvoltării ştiinţei, numerologia s-a prăbuşit şi a ajuns la stadiul de pseudoştiinţă. În prezent, numerologia, divinaţia numerologică şi isopsefia sunt tratate de către comunitatea ştiinţifică ca pseudomatematici. Relaţia dintre matematică şi numerologie este similară cu relaţia dintre astronomie şi astrologie, sau dintre chimie şi alchimie. Astrologia a supravieţuit în timpurile moderne pentru că a devenit parte din industria de divertisment. Numerologia, pe de altă parte, a rămas un domeniu obscur şiocazional folosit în studii de escatologie, ocult sau teoria conspiraţiilor.

5.4. CONTRA-REFORMA CATOLICĂ ŞI DEZVOLTAREA FUTURISMULUI

În timpul Reformei ambele tabere au folosit aceleaşi simboluri, aceeaşi retorică şi aceleaşi tehnici pentru a denigra adversarul. Pentru protestanţi, catolicismul şi Papalitatea erau întruchiparea Babilonului apocaliptic şi a Antihristului, în timp ce iniţiativa lui Luther a avut misiunea divină de a învigora adevărata credinţă înainte de A Doua Venire. De cealaltă parte a baricadei, pentru catolici Reforma era o maşinaţiune a diavolului menită să destabilizeze instituţia bisericească şi să pregătească apariţia lui Antihrist. Francezul Pierre Turrel i-a numit pe lutherani drept „scopionişti germani” pentru că erezia lutherană a apărut sub semnul malefic al Scorpionului. La fel,

în 1549 Richard Roussat a lansat mai multe date posibile ale sfârşitului şi a înfăţişat naşterea lui John Calvin ca pe un produs al conjuncţiei malefice Saturn-Jupiter, ca şi cum Calvin a fost premergătorul lui Antihrist.[468] Sau în 1543 Guillaume Postel a criticat dur protestantismul şi l-a comparat cu islamul.[469] Dar, oricât de mult s-au zbătut catolicii să conserve structura şi ordinea existentă, Biserica Catolică trebuia să reacţioneze la Reforma Protestantă şi să se reformeze, ori altfel risca să devină istorie. Aşa că, în lumina acestor considerente, Biserica Catolică a început un proces de reorganizare instituţională şi doctrinală numit „Contra-Reforma Catolică".

Contra-Reforma a fost pusă în mişcare la Conciliul din Trent (1545-1563) la iniţiativa Papei Paul al III-lea şi a durat până la sfârşitul Războiului de 30 de Ani în 1648. Contra-Reforma a fost o acţiune foarte importantă şi cuprinzătoare, compusă din cinci elemente majore: doctrina, reconfigurarea structurală şi ecleziastică, ordinele religioase, mişcările spirituale şi dimensiunile politice.

Conciliul de la Trent a suprimat toate încercările de conciliarism – credinţa că conciliile generale ale bisericii sunt reprezentanţii lui Dumnezeu pe pământ, şi nu papa. Aceasta a însemnat că structura medievală a bisericii a fost reafirmată, în timp ce primalitatea papală şi doctrina *extra ecclesiam nulla salus* („în afara bisericii nu există salvare") au rămas părţi intrinseci ale catolicismului.[470] Totuşi, organizarea instituţiilor a fost strânsă, disciplina a fost îmbunătăţită şi numirea de episcopi din motive politice nu a mai fost tolerată. Seminarii au fost înfiinţate pentru instruirea corespunzătoare a preoţilor în viaţa spirituală şi tradiţiile teologice ale bisericii. Noi ordine religioase, concentrate pe viaţa devoţională şi o relaţie personală cu Hristos, au fost instituite: capucinii, ursulinii, theatinii, carmeliţii desculţi, barnabiţii sau iezuiţii. Acestea au întărit parohiile rurale, au îmbunătăţit pietatea populară, s-au luptat cu corupţia şi au servit ca exemple pentru reînnoirea catolică. Dintre noile ordine, iezuiţii (lat. *Societas Iesu* – Grupul lui Iisus) au fost cei mai eficienţi. Ordinul a fost fondat în 1534 de către spaniolul Ignatius de Loyola după ce a experimentat viziuni ale Fecioarei Maria. Ordinul său a fost organizat după modelul milităresc: alegere atentă, instruire riguroasă şi disciplină de fier. Iezuiţii s-au asigurat că aspectele lumeşti ale Renaşterii nu vor face parte din lumea lor. Ei au participat de asemenea la expansiunea bisericii în Americi şi în Asia, eforturile lor misionare depăşind pe cei mai agresivi protestanţi.[471]

Pe lângă reforma instituţională, Contra-Reforma Catolică a fost direcţionată şi împotriva ocultului. Luther,

Zwigli sau Calvin au denunţat practicile astrologice, dar ei au reprezentat excepţia. La fel, înăuntrul catolicismului, care s-a considerat descendentul direct al Bisericii Creştine timpurii, condamnarea a rămas la stadiul de vorbe. Prelaţi de toate rangurile au preferat să ignore problema decât să o confrunte, mai ales că mulţi dintre ei au simpatizat cu astrologia. Lucrurile s-au schimbat odată cu instalarea lui Sixtus al V-lea în 1585 şi manifestarea ambiţiilor sale fantastice: anihilarea turcilor, cucerirea Egiptului sau transportarea Sfântului Mormânt în Italia. Pe lângă un simţ distorsionat al realităţii, Sixtus a crezut cu fanatism că biserica trebuie purificată de toate intruziunile exterioare, inclusiv practicile divinatorii.[472] În consecinţă, amestecul dintre divinaţie şi teologie nu a mai fost tolerat, în timp ce manuscrisele bănuite de erezie au fost confiscate şi arse sau depozitate în loc sigur.

Contra-Reforma a avut un rol important în prăbuşirea misticismului şi în dezvoltarea ştiinţei. În 1543 în *De revolutionibus orbium coelestium* Nicolaus Copernicus a afirmat cu îndrăzneală că în centrul Universului se află Soarele (heliocentrism), şi nu Pământul (geocentrism). Lucrarea lui Copernicus a demolat bazele astrologiei şi a semnalat startul Revoluţiei Ştiinţifice. A conţinut o prefaţă nesemnată a lui Osiander care apăra sistemul heliocentric şi argumenta că era utilă pentru calcule chiar dacă ipotezele sale nu ar fi fost adevărate. Lucrarea nu a fost pusă niciodată sub semnul ereziei; din contră, ea a fost dedicată Papei Paul al III-lea şi a fost realizată la cererea prelaţilor catolici, ca parte din eforturile Contra-Reformei de a crea un calendar mai precis. Şi, în timp ce catolicismul a susţinut oarecum condiţionat heliocentrismul, protestanţii au categorisit-o drept blasfemie.[473] Calvin a denunţat pe aceia care „pervertesc cursul naturii" şi spun că Pământul se mişcă[474], în timp ce Abraham Calovius a întrebat retoric „cine se va încumeta să plaseze autoritatea lui Copernicus deasupra celei a Duhului Sfânt?"[475]

Una dintre marile provocări ale Contra-Reformei a fost să găsească un argument viabil împotriva istoricismul protestant. O nouă interpretare apocaliptică, menită să „cureţe" imaginea negativ-apocaliptică a Bisericii Catolice, trebuia să fie găsită. Această sarcină a fost preluată în mare parte de către iezuiţi, care au căutat ghidare în teoriile teologilor timpurii.

Futurismul avansat de Francisco Ribera în *In Sacrum Beati Ioannis Apostoli, & Evangelistiae Apocalypsin Commentari* din 1590 a primit cea mai entuziastă recepţie.[476] Inspirat de poziţia escatologică a lui Irenaeus, Hippolytus, Tertullian, Clement din Roma sau Iustin Martirul, Ribera a susţinut că profeţiile au o împlinire fizică, literală, globală şi

viitoare. Conform teologului spaniol, cheia interpretării Apocalipsei stă în versetul 1:19: „Scrie deci lucrurile pe care le-ai văzut, şi lucrurile care sunt, şi lucrurile care vor avea loc după acestea.” De aici, Apocalipsa trebuie împărţită în trei părţi: capitolul 1 descrie trecutul (“lucrurile pe care le-ai văzut”), capitolele 2-3 înfăţişează prezentul la momentul scrierii cărţii (“lucrurile care sunt”), în timp ce restul capitolelor, de la 4 la 22, descriu viitorul. Viitorul apocaliptic este la rândul său împărţit în două părţi: capitolele 4-19 care se referă la o perioadă viitoare de trei ani şi jumătate literali – necazul cel mare – chiar înainte de A Doua Venire, şi capitolele 20-22, care descriu viitoarea existenţă a umanităţii.

Conform lui Ribera, înăuntrul acestor viitori şi nedeterminaţi trei ani şi jumătate Biserica Catolică va cădea din mâinile papei în apostazie. Apoi, a afirmat Ribera, Antihristul evreu, care va fi un individ singular şi nu o instituţie sau un sistem, va reconstrui Templul din Ierusalim, va nega pe Iisus Hristos, va fi primit ca Mesia de către evrei, va pretinde că este Dumnezeu, va omorî pe cei doi martori ai lui Dumnezeu şi va cuceri lumea. Cele 1.260 de zile din Apocalipsa 12:6, cele 42 de luni din Apocalipsa 11:2 şi 13:5, sau „vreme şi vremuri şi o jumătate de vreme” (trei vremuri şi jumătate)[477] din Apocalipsa 12:14 nu sunt 1.260 de ani bazaţi pe principiul zi/an extras din Numeri 14:34 şi Ezechiel 4:6, ci o perioadă de trei ani şi jumătate literală. Datorită faptului că protestanţii au insistat pe un Mileniu literal, catolicii l-au declarat un simbol pentru perioada dintre învierea lui Hristos şi apariţia Antihristului.[478] În concluzie, orice exegeză incriminatoare la adresa ierarhiei bisericeşti a fost respinsă pentru că nicio parte din Cartea Apocalipsei nu poate fi aplicată Evului Mediu; ea descrie viitorul dinainte de Parousia, de unde numele de „futurism”.[479]

O viziune escatologică mai „practică” a fost preterismul, avansat de către iezuitul spaniol Luis del Alcázar. Formulat iniţial de către Eusebius din Caesarea, preterismul a prezentat profeţiile Noului Testament ca fiind deja înfăptuite în primul secol al erei creştine. Antihristul, marele necaz, apostazia sau căderea Babilonului erau văzute ca simboluri pentru Roma, evoluţia Imperiului Roman, persecuţia neroniană, distrugerea Templului Sfânt de către romani în 70 d.Hr., desfiinţarea statului Israel şi victoria creştinismului. După eşecul profetic al anului 1000 imaginea lui Nero care se întoarce ca şi Antihrist a fost gradual abandonată. Până la vremea Contra-Reformei cei mai mulţi exegeţi catolici au preferat să vadă un viitor Antihrist evreu. Doar puţini au avut o poziţie dualistă nedecisă. Ralph de Laon în secolul al XII-lea,

Hugh de Saint Cher, Nicholas de Gorran şi Alex „Minorita" de Bremen în secolul al XIII-lea şi Peter Auriol sau Nicholas de Lyra în secolul XIV au afirmat că marele necaz fie a fost domnia lui Nero în trecut, fie va fi în vremea lui Antihrist în viitor.[480] Teoria lui Alcázar a demarcat clar preterismul, statuând că Apocalipsa şi restul profeţiilor Noului Testament se referă la perioada tumultoasă care a marcat sfârşitul Legământului Mozaic şi începutul Legământului etern al Bisericii. Nero a fost Antihristul iar Mileniul din Apocalipsa 20 este un simbol pentru creştinism, care a început când Duhul Sfânt s-a pogorât asupra apostolilor.[481]

Preterismul a fost puţin acceptat pentru că a fost avansat la câteva decenii după ce se stabilise un anumit consens catolic asupra futurismului. În acest fel futurismul a devenit dominant în preceptele catolice, în timp ce istoricismul a continuat să fie promovat în cercurile protestante până în secolul al XIX-lea.

5.5. APOCALIPSELE TURCEŞTI ŞI AMENINŢAREA ISLAMULUI

Căderea Constantinopolului în 1453 a provocat un sentiment adânc de nesiguranţă şi variate reacţii în lumea creştină. Planurile lui Dumnezeu pentru Biserică păreau să fie sumbre. În *De pace fidei* germanul Nicolaus Cusanus a apreciat că sfârşitul lumii se va produce undeva între 1700 şi 1734, probabil prin distrugerea creştinătăţii de către otomani.[482] Dominicanul Giovanni Nanni da Viterbo a avut o opinie diferită; în *Tractatus de futuris christianorum triumphis in turcos et saracenos* din 1480 a dezbătut problema identificării lui Mohammed cu Antihrist şi a concluzionat că creştinii vor recupera teritoriile pierdute prin eforturi proprii sau prin intervenţia lui Hristos. Imperiul Otoman a fost al şaptelea înger al Apocalipsei şi turnarea potirului mâniei, în timp ce succesele militare turceşti au fost o pedeapsă divină necesară pentru necredincioşia creştină.[483]

Pentru Martin Luther Imperiul Otoman era împlinirea profeţiei „calului alb" din Apocalipsa 6:1-2, Cucerirea.[484] Otomanii, în opinia lui, nu erau nimic mai mult decât o gloată oarbă ce executa directivele unei religii mincinoase născocite de un „diavol, un prim-născut a lui Satan" (Mohammed).[485] Împreună cu evreii, Papalitatea şi ereticii, musulmanii făceau parte dintr-o coaliţie ticăloasă asamblată împotriva adevăratei Biserici.[486] În 1529 la Colocviul de la Marburg, când sultanul

Suleiman Magnificul asedia Viena, Luther a promovat doar apărarea, şi în niciun caz atacul turcilor.[487] De fapt, el a respins ideea de „război sfânt" sau cruciadă, pe motiv că toţi oamenii sunt egali în faţa lui Dumnezeu. A omorî eretici nu este sub nicio formă justificat pentru că Hristos nu doreşte moartea păcătosului, ci pocăinţa lui.[488]

Philip Melanchthon, inspirat de către profeţiile călugărului german Johann Hilten, a văzut în otomani pe Gog şi Magog iar ofensiva lor ca pe necazul cel mare.[489] În 1485, la 23 de ani de la căderea Constantinopolului, Hilten a scris un comentariu la Cartea lui Daniel în care a profeţit că în anul 1516 va apărea „un bărbat împotriva mânăstirii" pentru a reforma biserica, Papalitatea va intra în declin, în 1600 un tiran va conduce Europa, Germania va fi supusă de către turci iar în anul 1651 va veni sfârşitul lumii.[490]

O profeţie răspândită la vremea Reformei a fost cea a lui Bartholomaeus Georgievicz, un fugitiv croat din mâinile turcilor. Mai exact, Georgievicz nu a formulat o profeţie, ci a reprodus o profeţie islamică pe care a auzit-o în timpul captivităţii. În *Vaticinium infidelium lingua turica* el a reprodus în latină o profeţie în care sultanul era înfăţişat preluând controlul „Mărului Roşu".[491] În realitate, profeţia adusă de Georgievicz s-a numit iniţial „Copacul Mărului Roşu" şi a fost de origine bizantină. Avansul turcilor către Constantinopol a dat naştere la legende şi profeţii despre inevitabilul asediul şi intervenţia divină salvatoare. Profeţia Copacului Mărului Roşu spunea că turcii vor pătrunde în cetate, dar când vor ajunge la Coloana lui Constantin un înger se va coborî din cer, va da o sabie magică unui creştin anonim şi îi va îndemna pe supravieţuitori să îi alunge pe necredincioşi. Astfel, bizantinii îi vor împinge înapoi pe turci până la graniţa cu Persia la locul Copacului Mărului Roşu.[492] Evident, evenimentele s-au petrecut destul de diferit, iar Georgievicz a cules profeţia după căderea Constantinopolului într-o versiune mult alterată.

Exegeţii creştini au speculat că Mărul Roşu simbolizează Roma sau Constantinopol. Cele două au fost oraşe-surori, centrele creştinătăţii medievale. Această legătură invizibilă l-a făcut pe Papa Pius al II-lea să descrie căderea Constantinopolului drept „piederea unuia dintre cei doi ochi ai bisericii".[493] Deci, căderea unui oraş a stârnit sentimentul că era doar o chestiune de timp până când va cădea şi celălalt, şi astfel creştinătatea va fi distrusă.[494]

Alte profeţii vorbeau optimist despre reînvierea Imperiului Bizantin. La fel ca legenda germană a lui Frederick

al II-lea – „ultimul împărat roman” – care doarme într-o peşteră din munţii Germaniei, bizantinii aveau legenda împăratului transformat în piatră. Moartea lui Constantin al XI-lea Palaiologos a fost învăluită în mister. Acest lucru a generat o legendă care spunea că împăratul a fost răpit de un înger, dus într-o peşteră lângă Poarta de Aur a oraşului şi transformat în marmură. La momentul potrivit el va fi transformat înapoi în formă umană şi va ajuta creştinii să recapete controlul oraşului.[495]

Musulmanii au avut propriile profeţii apocaliptice despre ciconirea civilizaţiilor. Aşa cum creştinii vestici au legat destinul Universului de starea Imperiului Roman de Apus în primul mileniu, la fel musulmanii au avut profeţii despre un sfârşit al lumii condiţionat de soarta Imperiului Roman de Răsărit. *Hadith*-ul *Sahih Muslim*, scris în secolul al IX-lea, vorbeşte despre căderea Constantinopolului în mâna musulmanilor, victoria asupra infidelilor şi apariţia imediată a lui Iisus, Mahdi şi a Antihristului:

> Ceasul de pe Urmă nu va veni până când romanii nu vor descinde la al-A’maq sau în Dabiq. [...] vor fi omorâţi şi o a treia parte [din armată] nu va fi niciodată judecată şi vor învinge şi vor fi cuceritori ai Constantinopolului. [...] Fără îndoială, timpul rugăciunii va veni şi Iisus (pace lui) fiul Mariei va descinde şi îi va conduce în rugăciune. [...] L-am auzit pe mesagerul lui Allah (pace lui) spunând: „Ceasul de pe Urmă va veni când romanii vor forma o majoritate printre oameni.” (Sahih Muslim 6924-6925)

Lucrarea lui Bartholomaeus Georgievicz a fost tradusă în engleză de către Hugh Goughe şi tipărită la Londra, devenind în acest fel accesibilă cititorilor englezi. Inspirat de prefaţa lui Melanchthon, Goughe a declarat într-o scrisoare dedicată lui Sir Thomas Gressam (Gresham) că

> [...] marii distrugeri şi aproape completa decădere a religiei infailibile a lui Hristos, puterea şi imperiul marilor turci s-au răspândit atât de departe încât în acest moment sunt subiecte a tiraniei sale crude aproape treizeci din cele mai faimoase naţiuni care în timp au fost creştinate, şi înăuntrul acestor optzeci de ani, un anume Hiltenius profeţind ne-a spus dinainte, că vom avea dominaţie atât în Italia cât şi în Germania: am cugetat cu mine însumi această stare de milă şi lamentabilă ruină a creştinătăţii, [...] credinţa acelor infideli circumciziaţi, cu ale lor oribile vorbe, dureroase torturi, şi abuzuri nenaturale ale fraţilor credincioşi, inocenţii creştini opresaţi în modul cel

> mai mizerabil cu jugul greu al taxelor insuportabile, tributurilor şi a continuei sclavii [...][496]

Goughe se referă în textul său la succesul sultanului Suleiman Magnificul, care domnea la acea vreme şi despre care se zvonea că este pe moarte. Imaginea şi atitudinea creştinilor vizavi de otomani nu difereau prea mult în secolul al XVII-lea faţă de perioada Primei Cruciade. Europa era plină de poveşti şi zvonuri despre sultani gravi bolnavi, pe moarte, sau cu defecte fizice sau psihice cumplite – aspecte asociate de creştini cu posedarea demonică sau pedeapsa lui Dumnezeu.[497]

Înfrângerile turcilor de la Malta (1565) şi Lepanto (1571) au mai adus uşurare europenilor şi au zdruncinat paradigma apocaliptică otomană. În 1596 în *Tractatus Theologastro nomistoricus* David Herlicius a argumentat că dovezile din textele sfinte, istorie şi din ceruri indicau iminentul colaps al gigantului din est şi sfârşitul lumii.[498] Abordarea apocaliptică islamică s-a schimbat şi mai mult odată cu înfrângerea turcilor la Bătălia de la Viena din 1683. Din acel moment, Imperiul Otoman a intrat într-o perioadă de stagnare şi apoi declin, ceea ce în subsecvent a dus la o scădere a profeţiilor pe acest subiect.

Pe măsură ce schimbul de informaţii între est şi vest s-a intensificat, imaginea islamului şi a profetului său au fost purificate de elemente fantastice şi prezentate într-o lumină tot mai realistă. Posterior Reformei, Mohammed a fost înfăţişat mai degrabă ca un impostor viclean egoist decât ca un idol al musulmanilor. La vremea Iluminismului înfăţişările şi interpretările islamului şi ale lui Mohammed au fost multicolore, orientate înspre aspectele istorice, sociale, economice şi politice în detrimentul chestiunilor de religie şi spiritualitate. În secolul al XVII-lea Voltaire a afirmat fără menajamente că a scris piesa *Le fanatisme, ou Mahomet le Prophète* pentru a expune pe „fondatorul unei secte false şi barbare."[499] Pentru Charles-Louis Montesquieu islamul vorbeşte doar despre spadă şi „acţionează asupra oamenilor cu acel spirit distructiv pe care a fost fondat."[500] Edward Gibbon a observat că bunul simţ al lui Mohammed a dispreţuit pompa roialităţii, şi chiar l-a numit „apostolul lui Dumnezeu."[501] Din contră, islamul pentru David Hume propovăduieşte trădarea, inumanitatea, cruzimea, răzbunarea şi bigotismul, iar valorile sale sunt total incompatibile cu societatea civilizată.[502] În secolul al XIX-lea Alexis de Tocquevile a spus că „există puţine religii în lume atât de provocatoare de moarte ca cea a lui Mohammed " şi islamul este principala cauză a decadenţei lumii musulmane.[503] Thomas Carlyle l-a descris pe Mohammed

drept un suflet un suflet mare, tăcut şi serios,[504] în timp ce Friedrich von Bodenstedt l-a zugrăvit ca pe un profet al crimei.[505] Arthur Schopenhauer a descris Coranul drept o carte ticăloasă, fără o singură idee valoroasă şi cu cea mai săracă formă de teism, care a inspirat războaie sângeroase şi cuceriri vaste.[506] Friedrich Hegel l-a comparat pe Mohammed cu Robespierre pentru că ambii au folosit teroarea pentru a-şi atinge scopurile.[507] Iar în secolul XX Carl Jung l-a comparat pe Hitler cu Mohammed şi nazismul cu islamul,[508] în timp ce Bertrand Russell a spus că deopotrivă islamul şi bolşevismul sunt „practice, sociale şi nespirituale, preocupate de cucerirea acestei lumi."[509]

Toate religiile au potenţialul de a incita la violenţă. Dar unele o fac mai mult decât altele; putem vedea asta chiar şi acum, în secolul XXI. Islamul are o problemă cu modelul său primar, Mohammed. Atâta timp cât Mohammed este considerat imaculat din punct de vedere moral şi adevăratul profet al lui Dumnezeu, atunci tot ce a făcut el a fost bun şi justificat divin. Ceea ce înseamnă mai departe că fiecare musulman este îndreptăţit să facă aceleaşi lucruri pe care le-a făcut Mohammed: omorul, practicarea sclaviei, pedofilia. Din contră; dacă Mohammed nu a fost imaculat şi acţiunile sale au fost greşite, atunci el nu a fost profetul lui Dumnezeu iar islamul este o religie falsă. Doar timpul va arăta dacă musulmanii vor reuşi să aleagă doar părţile bune ale religiei lor şi să-i prelungească existenţa.

6. RENAŞTEREA EVANGHELICĂ ENGLEZĂ

6.1. REFORMA HENRICIANĂ ŞI RIDICAREA PURITANISMULUI

Separaţia Bisericii Angliei de Roma – începută în 1529 şi terminată în 1536 – a adus Anglia de-a lungul mişcării Reformate generale. Totuşi, schimbările religioase din insulă au fost mult mai conservatore decât în regiunile germane sau Olanda. Între o tradiţie radicală antipapală exprimată de către John Wycliffe şi lollarzi încă din 1415[510] şi antireforma promovată de Thomas More, teologii englezi au alternat, timp de secole, între tradiţia catolică şi principii reformatoare.

În regiunile germane Reforma a luat fiinţă din nevoia de reorganizare bisericească; în Anglia, dimpotrivă, Reforma a fost pornită datorită intereselor politice ale lui Henry al VIII-lea. Soţia sa, Catherine de Aragon, a dat naştere unui singur copil, Mary. La vremea aceea Anglia s-a aflat în umbra unui lung conflict dinastic cunoscut drept „Războiul celor două roze" iar regele s-a temut că lipsa unui moştenitor de parte bărbătească ar putea să pună în pericol tronul descendenţilor săi. Henry a cerut Papei Clement al VII-lea să-i anuleze căsătoria pentru a putea să se recăsătorească şi să conceapă un băiat. Clement însă l-a refuzat categoric; dacă ar fi acordat anularea, atunci ar fi admis tacit că predecesorul său, Iulius al II-lea, a comis o eroare, şi totodată ar fi confirmat acuzaţia lutherană că papii au înlocuit voinţa lui Dumnezeu cu propria judecată. Henry a fost un catolic sincer. Dar refuzul papei l-a făcut să realizeze că era mai convenabil să preia puterea religioasă în propriile mâini şi să-şi rezolve singur problemele. Astfel, prin *Act of Supremacy* („Actul Supremaţiei") din 1534 el a instituit roialitatea ca şi conducător suprem al afacerilor religioase iar Biserica Angliei a devenit independentă de autoritatea Romei. Între 1535 şi 1540, prin intermediul unei ample campanii, venerarea unor sfinţi şi unele locuri de pelerinaj au fost înlăturate, proprietăţile imense ale bisericilor au trecut în mâinile coroanei şi ale nobilimii, în timp ce oponenţi precum Thomas More şi episcopul John Fisher au sfârşit executaţi sau încarceraţi.[511]

Deci, la început Reforma Engleză a fost o afacere politică mai degrabă decât o dispută teologică. În ciuda implementării Reformei Henriciene, Anglia a fost departe de a îmbrăţişa Protestantismul. După o continuare a ideilor henriciene sub Edward al VI-lea şi o restaurare catolică draconică în timpul lui Mary I, consensul predominant a fost pus la punct prin instituirea anglicanismului în 1559 de către Elizabeth I. Anglicanismul în mare măsură a urmat liniile stabilite de Henry al VIII-lea şi a reprezentat un compromis fragil, dar viabil, între calvinismul extrem şi catolicism.[512]

În contextul dat, unii protestanţi au simţit că reforma engleză a fost inconsistentă deoarece Biserica Angliei a continuat să tolereze şi să practice doctrine catolice. Aceşti protestanţi au ajuns să fie cunoscuţi ca „puritani" iar sistemul lor de idei ca „puritanism." Puritanii au militat pentru mai multă „puritate" în slăvire, doctrină şi pietate. Denumirea de „puritan" este deseori extinsă pentru a desemna orice protestant conservator. Iniţial a fost sinonim cu „cathar", fiind folosit pentru a asocia anumiţi indivizi sau grupuri extremiste cu faimoasa secta cathară franceză. Puritanii nu au folosit

termenul pentru a se desemna pe ei înşişi. În loc, în anii 1560 termenul de „puritan” a fost conceput ca o formă de abuz şi batjocură pentru cei care au găsit inadecvată soluţia elizabethană. Deci, puritanismul a desemnat întotdeauna un anumit tip de credinţă religioasă, nu o sectă.

Puritanii au fost în principal calvinişti (la fel ca mulţi dintre oponenţii lor), dar au ţinut cont şi de părerile radicale ale lui Zwingli. În timpul domniei lui Elizabeth I puritanismul a implicat deopotrivă componente sociale şi politice, pe lângă cele religioase.[513] Predicile şi discursurile puritane au avut un caracter revoluţionar, insistând pe starea decadentă a lumii şi apropiata întoarcere a lui Hristos. Reformele lor s-au axat pe simplitate şi eliminarea oricăror aspecte considerate neesenţiale. Obiectele şi obiceiurile sociale dăunătoare, expresii ale luxului sau lascivităţii, trebuiau eradicate. Atâta timp cât societatea nu se schimba într-un mod radical înspre bine, apropierea de Dumnezeu era imposibilă. De aceea, ei au depus eforturi uriaşe pentru închiderea barurilor şi a tavernelor, interzicerea jocurilor de noroc, a teatrelor, a fabricării şi a consumului de alcool, adoptarea unor îmbrăcăminţi simple şi chiar interzicerea Crăciunului, considerat o invenţie papală şi un prilej de irosire.[514] Puritanii de asemenea s-au opus supremaţiei monarhului în biserică şi au argumentat că singurul cap al Bisericii în Cer sau pe pământ este Hristos. Au promovat separaţia între biserică şi stat şi au categorisit „dreptul divin al regilor” ca erezie. Alte credinţe notabile au fost preoţia tuturor credincioşilor şi respectarea Sabatului, deşi se credea că Sabatul (identificat cu ziua de Sâmbătă, eng. *Saturday*) a fost schimbat de către Papalitate cu Duminica (eng. *Sunday*).[515]

6.2. EBRAISMUL

6.2.1. Cele zece triburi pierdute ale lui Israel

De la începuturile creştinătăţii evreii au fost blamaţi ca fiind aliaţii diavolului. Evreii au fost un fel de ţap ispăşitor universal: ori de câte ori au existat timpuri de panică sau urgii „divine”, ei au fost învinuiţi şi omorâţi. Şi totuşi, scenariul escatologic creştin necesită o reîntoarcere a evreilor în Ţara Sfântă astfel încât Antihristul să se manifeste înăuntrul lor (Osea 1:11). Dar materializarea acestui proiect grandios ridică probleme deosebite de logistică, sociologie, demografie şi geografie. Dintre cele 12 seminţii ale lui Israel, aşa cum sunt

ele descrise în Geneza 35:21-26, zece par să fi fost risipite şi pierdute în negura istoriei începând cu 720 î.Hr., în timpul dominaţiei asiriene; cărţile biblice ale Cronicilor şi ale Regilor oferă cele mai multe detalii pe această temă. Dar nu se poate spune cu exactitate câte şi care seminţii au fost risipite. Numai tradiţia veche de secole, ajutată de credinţele religioase, a susţinut prezenţa triburilor lui Iuda şi Beniamin la momentul naşterii lui Hristos (de aici numele de „iudaism" pentru religia evreilor). Aceasta înseamnă că celelalte zece triburi ale lui Israel, considerate pierdute şi împrăştiate în întreaga lume, sunt cele ale lui Ruben, Simeon, Isahar, Zabulon, Iosif, Levi, Dan, Neftali, Gad şi Asher. Iar Antihristul nu poate să apară până nu există o repatriere a evreilor în Ţara Sfântă, mai ales a tribului lui Dan.

Risipirea a zece triburi ale lui Israel de către asirieni este un fapt istoric. Pe de altă parte, căutarea acestor triburi a devenit o aventură în sine, precum căutarea Sfântului Graal, a regelui Arthur sau a vrăjitorului Merlin. Încercări de a descoperi cele zece triburi pierdute au fost făcute încă din secolul al XIII-lea deopotrivă de către creştini şi evrei.[516] Şi de-a lungul timpului urmaşii lui Israel au fost văzuţi aproape peste tot: în Europa, Africa, Orientul Mijlociu, Asia, sau în secolul al XVI-lea chiar şi în America.

Vechiul Testament arată că poporul israelit a reuşit, în ciuda sorţii potrivnice, să supravieţuiască şi să-şi păstreze identitatea religioasă şi culturală în marea păgână a Orientului Mijlociu prin respectarea anumitor reguli impuse de către Iahve. De aici, puritanii au crezut că prin folosirea aceloraşi reguli şi tradiţii vor putea să supravieţuiască în marea coruptă a catolicismului şi anglicanismului. Aceasta, împreună cu posibilitatea descoperirii celor zece triburi pierdute, a generat un curent care s-a manifestat prin interes pentru cultura ebraică, introducerea în viaţa socială a cutumelor evreieşti, şi suportul pentru restaurarea evreilor în ţara lor natală. Aşa a început „ebraismul".

Puritanii au studiat limba ebraică şi sursele originale ale Bibliei. Pentru a semnaliza noul lor statut, ei şi-au numit locurile de întâlnire „temple", nu „biserici", sau au început să-şi boteze copii cu nume evreieşti. Nivelul de răspândire ale numelor religioase spune multe despre religiozitatea şi starea intelectuală a unei mase de oameni. Musulmanii, de exemplu, sunt obsedaţi în numirea copiilor „Mohammed" sau „Abdullah". Creştinismul tradiţional a adoptat nume biblice în principal din Noul Testament, legate de Noul Legământ al Bisericii: „Ioan", „Maria", „Pavel" sau „Petru". În schimb, pentru a evita corupţia catolică, puritanii au căutat inspiraţie în

Vechiul Testament şi şi-au numit progeniturile „Benjamin”, „Samuel”, „Obadia”, „Isaia” sau „Isaac”. Această practică a fost perpetuată până în zilele noastre şi este prezentă înăuntrul grupurilor protestante şi neoprotestante.

În domeniul juridic adepţii ebraismului au înfăţişat legile mozaice ca pe un model demn de urmat. Între 1631 şi 1655 John Selden a publicat opt lucrări despre legi şi cutume israelite, variind de la pedepsirea infractorilor şi până administrarea bunurilor publice. Selden a înfăţişat alternativa modelului legislativ şi administrativ instituit de Dumnezeu prin evrei, în contrast cu guvernarea laică defectuoasă din societatea engleză.[517]

O altă manifestare ebraistă a fost sabatarianismul[518] – o practică începută în timpul Reformei Radicale germane şi care se referă la respectarea zilei odihnei conform Vechiului Testament. . Sabatul (ebraică romanizată: *Shabot*) înseamnă în mod literal „a se odihni”. Primii creştini au ţinut ziua odihnei conform Sabatului ebraic, sâmbătă. Dar Conciliul de la Laodicea din 364 a stabilit duminica (Ziua Domnului) ca zi de odihnă.

La fel, presbiterianismul nu a fost un grup sau o organizaţie, ci desemnează o procedură administrativă menită să repare alterarea organizaţională săvârşită de către Papalitate. Adepţii presbiterianismului (greacă romanizată: *presbýteros* – superior, bătrân) au considerat că Biserica Primară a avut o structură similară Sinedriului ebraic (Fapte 14:23; 20:17; Tit 1:5). Jerome, de exemplu, a arătat că bătrânul este unul şi acelaşi lucru cu episcopul, în timp ce bisericile din vremea sa erau guvernate de către un consiliu mixt de bătrâni cu un presbiter ales ca şi conducător.[519] Papii însă au schimbat această organizare pentru a putea să-şi exercite dominaţia asupra lumii creştine.

Presbiterianismului a fost implementat pentru prima oară în 1541 la Geneva sub îndrumarea lui John Calvin. John Knox, după ce şi-a petrecut anii de studiu urmându-l pe Calvin, s-a întors în Scoţia şi a convins Parlamentul să îmbrăţişeze Reforma în 1560 şi să abolească jurisdicţia Bisericii Catolice. În acelaşi an a fost publicată *Book of Discipline*, prin care reguli de guvernare bisericească au fost stabilite şi zece districte ecleziastice cu supervizori aleşi (presbiteri) au fost create. Astfel, Biserica Scoţiei a fost reformată după linii calviniste iar parohiile locale au adoptat o organizare presbiteriană sau congregaţionalistă.[520]

În ciuda interesului pentru cultura ebraică, ebraismul a fost, paradoxal, un curent antisemit mascat. Pe de-o parte, protestanţii englezi şi mai târziu cei americani s-au identificat

pe ei înşişi ca moştenitori spirituali ai celor zece triburi pierdute – o teorie neîntemeiată care a evoluat atât de mult încât în secolul al XIX-lea a susţinut că neamul anglo-saxon are rădăcini evreieşti directe. Pe de altă parte, suportul pentru restaurarea evreilor ca şi deţinători de drept ai Palestinei nu era neapărat favorabil evreilor. Evreii îşi recăpătau patria, antisemiţii credeau că Europa va fi în sfârşit curăţată de aceste impurităţi religioase, imperialiştii au sperat că o Palestină iudaică va fi o scuză bună pentru un protectorat englez în zonă şi o posibilă soluţie pentru ameninţarea musulmană, şi, cel mai important, repatrierea evreilor însemna împlinirea unei dintre condiţiile întoarcerii lui Hristos.

Dar ebraismul, cu tot ceea ce a implicat acest curent, a amplificat aşteptările escatologice. În 1644 calvinistul scoţian John Dury l-a întâlnit în Portugalia pe kabbalistul Manasseh ben Israel, care i-a spus că cele zece triburi israelite au fost descoperite pe continentul american în provincia ecuadoriană Quito – o veste relatată în prealabil de către călătorul Antonio de Montezinos.[521] În 1649 Manasseh a publicat *The Hope of Israel*, bazată pe relatările lui Montezinos. Acesta din urmă a descris cum s-a întâlnit în Brazilia cu o naţie misterioasă de indieni care pretindeau că sunt descendenţii lui Avraam, Isaac, Iacob şi Israel, şi din triburile lui Ruben şi Iosif.[522] Printr-o scrisoare deschisă adresată lui Oliver Cromwell şi Parlamentului englez, Manasseh ben Israel a pledat pentru readmiterea evreilor în Anglia motivând că „[...] deoarece viziunea multor creştini şi a mea coincid în cazul de faţă, ambele tabere au credinţa că restaurarea naţiunii noastre în ţara sa de origine este foarte la îndemână”[523].

În 1650 a fost rândul lui Thomas Thorowgood să susţină că amerindienii erau parte din cele zece triburi pierdute în *Ievves in America, or, the probabilities that Americans are of that race*:

> Ei în mod constant şi strict separă femeile lor într-o mică colibă din proprie iniţiativă în perioada lor de feminitate. [...] ei susţin că Nanawitnawit (un Dumnezeu suprem) a creat Cerurile şi Pământul. [...] ritualurile, felul de a se îmbrăca, ceremoniile, şi felul de a gândi al americanilor este în multe feluri asemănător cu obiceiurile evreilor, nu doar în profan şi în viaţa de zi cu zi, dar şi în cele solemne şi sacre.[524]

John Dury a citit manuscrisul lui Thorowgood şi a contribuit la ediţiile următoare.[525] Dar Roger L'Estrange a contracarat imaginea amerindienilor israeliţi în *Americans no jewes* din 1652. Conform lui L'Estrange, legătura dintre

amerindieni şi vechii evrei era cel mai probabil înrădăcinată în legendele despre munca de misionariat lui John Eliot. În realitate, Eliot, supranumit „apostolul indienilor”, a fost mai degrabă interesat de convertirea amerindienilor decât de demonstrarea rădăcinii lor ebraice.[526] Şi, deşi originea israelită a amerindienilor nu a fost dovedită niciodată, ea a hrănit imaginaţia europenilor şi a coloniştilor pentru cel puţin încă două secole şi a devenit o parte esenţială din mormonism.

Ebraismul, bineînţeles, a dat naştere şi la zvonuri, mai mult sau mai puţin întemeiate. Unul spunea că în nordul Scoţiei a apărut o corabie cu pânze şi frânghii făcute din mătase, mânată de marinari care vorbeau ebraica şi steagul purtând inscripţia „Cele 12 triburi ale lui Israel”. Comunitatea evreiască din Avignon, Franţa, s-a pregătit să migreze spre noul regat în primăvara lui 1666, la o vreme când faimosul Sabbatai Zevi era proclamat ca Mesia în Palestina.[527] În unele părţi ale Europei evreii chiar şi-au dat jos acoperişul de pe case în pregătirea pentru un nou exod. Baruch Spinoza, filosof olandez de origine ebraică, a scris despre acest fenomen într-o scrisoare adresată filosofului german Heinrich Oldenburg: „Toată lumea de aici vorbeşte despre zvonul întoarcerii israeliţilor, care au fost împrăştiaţi mai bine de două mii de ani, în ţara lor. [...] care dacă se va confirma s-ar putea să aducă o revoluţie în toate lucrurile”[528].

În *Cronica* sa din secolul al XIII-lea italianul Salimbene di Adam relatează că Frederick al II-lea a realizat un experiment ciudat: a ordonat la doici şi îngrijitoare să crească câţiva nou-născuţi fără să comunice cu ei în niciun fel, şi să nu le permită să audă deloc limba oamenilor. Excentricul înpărat a urmărit prin acest experiment să descopere limbajul înnăscut, dat de către Dumnezeu omenirii şi vorbit de către Adam şi Eva. Din nefericire, toţi copii au murit.[529] Câteva secole mai târziu James al IV-lea al Scoţiei a repetat experimentul. În 1493 regele a ordonat ca doi nou-născuţi să fie trimişi să trăiască pe insula izolată Inchkeith şi să fie crescuţi de către o femei surdomută. Şi de această dată, chipurile, copii au ajuns să vorbească ebraica.[530]

Autoidentificarea cu israeliţii a fost o componentă primă a imaginaţiei protestante. Suferinţele, privaţiunile şi permanenta relocare i-a făcut pe protestanţi să se asemuie cu soarta israeliţilor iar Roma cu asupritorii lor. În 1641 John Milton şi-a exprimat dezaprobarea pentru catolicism şi sistemul episcopal prin prezentarea Romei ca pe un Babilon contemporan iar pe episcopi ca pe nişte pontatori egipteni.[531] Pentru traumatizata minoritate protestantă evreii au fost un model de supravieţuire culturală şi de organizare politică şi

administrativă.[532] *De Republica Hebraeorum* a olandezului Petrus Cunaeus a parcurs şapte ediţii între 1617 şi 1700, a fost tradusă în trei limbi şi a fost cea mai puternică aserţiune de teorie republicană în anii de început ai Republicii celor Şapte Provincii Unite ale Ţărilor de Jos. Cunaeus a fost îngrijorat că Republica Ţărilor de Jos putea să împărtăşească soarta Atenei şi Romei, un declin cauzat, din punctul lui de vedere, de viaţa luxoasă şi certurile egoiste dintre conducători. El a prezentat statul israelit din perioada Primului Templu ca pe un model practic pentru noile Provincii Unite independente. Deoarece legile au provenit de la adevăratul Dumnezeu, Israelul nu a fost o democraţie, oligarhie sau monarhie, ci un arhetip al republicii ideale.[533] Regii ebraici au fost monarhi constituţionali, supuşi dreptului natural, emanat de spiritul divin al justiţiei, cu o putere specială asupra chestiunilor religioase ale naţiunii. La fel, Republica Evreiască a fost o comunitate virtuoasă de mici republicani deţinători de ferme, menţinută în această formă de către legea biblică, care spune că la fiecare al cincizecilea an (Jubileu) toate tranzacţiile de pământ devine nule şi proprietatea se întoarce înapoi la proprietarul originar. În acest fel toţi au avut venituri egale, bogăţia unora nu a degenerat în oprimarea altora, iar oamenii nu şi-au părăsit ocupaţia lor inocentă pentru alte activităţi noi şi îndoielnice.[534]

6.2.2. Templul Sfânt şi geometria divină

Posibilitatea găsirii celor zece triburi pierdute ale lui Israel şi repatrierea lor în Ţara Sfântă a generat discuţii despre următorul pas escatologic: reconstruirea celui de-Al Treilea Templu. Antihrist trebuie să devină conducătorul evreilor şi să impună credinţele mozaice asupra popoarelor pe care le va cuceri. Dar ritualurile evreieşti nu pot fi reluate fără Templu. Conform Noului Testament, prin refacerea Templului se reinstalează o practică falsă şi înşelătoare de slăvire (Romani 6:14-18; Evreii 10:4). Acesta a fost motivul pentru care Iisus a predicat distrugerea Templului (Matei 24:2; Luca 21:5-6; Evreii 9:8): calea trebuia curăţată pentru prezenţa lui Dumnezeu în inimile oamenilor. Sacrificul animalelor a fost oprit iar sângele lui Hristos a curăţat omenirea de păcatul originar şi a oferit fiecărui om posibilitatea să se mântuiască.

Credinţele ebraice înfăţişează Templul ca pe un „suport” pentru prezenţa lui Dumnezeu în lumea fizică, o punte între tărâmul material şi spiritual. Templul din Ierusalim nu este însă unul şi acelaşi lucru cu Templul lui Solomon; sau cel puţin nu în totalitate. Templul din Ierusalim sau Templul

Sfânt se referă la o serie de structuri localizate pe Muntele Moriah. Pe acest loc au fost construite succesiv două temple, şi un al treilea urmează să se construiască conform escatologiei iudaice.

La început, strămoşii israeliţilor slăveau pe Dumnezeu în sanctuare locale sau construind ocazional altare pe dealuri; Avraam a construit un altar pentru a-l sacrifica pe fiul său Isaac (Geneza 22:9). Apoi, în timpul Exodului egiptean către Ţara Promisă, Moise a construit Cortul Întâlnirii (Exodul 25-31; 35-40). După cucerirea Palestinei, Cortul Întâlnirii nu a mai corespuns noilor cerinţe administrative şi religioase şi s-a decis construirea unui templu. Primul Templu a fost construit de către regele Solomon cândva între 970 şi 930 î.Hr., şi acesta a devenit centrul religios, social şi politic al lumii ebraice antice (1 Regi 5-8; 2 Cronici 1-9).

Primul Templu a fost distrus în 587 î.Hr. de către babilonienii sub Nebuchadnezzar. Ezechiel a experimentat viziunea despre rolul escatologic al Templului „în anul al douăzeci şi cincilea al captivităţii" (Ezechiel 40:1) şi a înregistrat-o în detaliu în cartea sa. În 537 î.Hr., după ce Imperiul Medo-Persan a distrus Imperiul Babilonian, poporul lui Israel a fost din nou liber iar construirea unui Al Doilea Templu a început la iniţiativa lui Zerubbabel. După o pauză, construcţia s-a reluat în 520 î.Hr. şi a fost finalizată în 516 î.Hr.. Conform lui Ezra,[535] reconstruirea Templului a fost autorizată şi susţinută de către regele persan Cirus cel Mare (rege între 576-529 î.Hr.) şi ratificată de către Darius I cel Mare (rege între 522-486 î.Hr.). Cinci secole mai târziu, prin 20 î.Hr., Al Doilea Templu a fost renovat de către Irod cel Mare, şi de aceea acest templu mai este cunoscut şi după numele de „Templul lui Irod". În fine, Al Doilea Templu a fost distrus în totalitate de către romani în 70 d.Hr., cu excepţia zidului exterior vestic.

De la ultima distrugere a Templui şi până astăzi au existat câteva încercări de reconstruire, dar de fiecare dată soarta a fost potrivnică. Eusebius a declarat că Dumnezeu nu va lăsa pe evrei să reconstruiască Templul, o afirmaţie care a rămas cunoscută ca şi „blestemul lui Eusebius". Prima încercare de reconstruire a avut loc în 132 d.Hr., când Simon Bar Kokhba a preluat controlul Ierusalimului. Dar revolta a fost înăbuşită repede de către romani şi lucrul a fost oprit. Apoi, în secolul al IV-lea păgânul împărat roman Iulian Apostatul a început proiectul de restaurare a evreilor la Ierusalim şi reconstruirea Templului. A căzut în bătălie la scurt timp după începerea proiectului, iar împăraţii subsecvenţi au abandonat ideea. Mitologia creştină spune că focuri,

manifestând mânia divină, s-au abătut asupra celor care au încercat să materializeze planul împăratului Iulian.[536] În anul 610 Imperiul Sassanid a împins Imperiul Bizantin în afara Orientului Mijlociu şi a conferit evreilor controlul asupra Ierusalimului. Noii conducători au dispus imediat reluarea sacrificiilor animale pentru prima oară de la răscoala lui Bar Kokhba. Dar bizantinii au recuperat repede teritoriul pierdut şi edificiul parţial construit a fost distrus. Cruciaţii au respins de asemenea ideea refacerii Templului.[537]

Reconstruirea Templului este considerat un reper în desfăşurarea ultimelor zile deopotrivă de către evrei şi creştini. Dar această magnifică construcţie a fost crezută a avea mult mai multe de oferit decât rolul său escatologic. La fel ca în cazul Arcei lui Noe sau Chivotul Legământului, designul Templului fascinează datorită originii sale divine. Dumnezeu a vorbit cu Moise pe Muntele Sinai şi l-a instruit cum să construiască Cortul Întâlnirii; Solomon a primit structura Casei lui Dumnezeu de la tatăl său David, care în prealabil a primit-o de la Dumnezeu; iar Ezechiel s-a aflat în exil în Babilon când „mâna Domnului a venit” peste el (Ezechiel 40:1-2).

Deşi lacunare din punct de vedere arhitectural, firul comun al acestor revelaţii este evidenţierea măsurătorilor. De aici, teologi şi mistici de toate culorile au concluzionat că aceste dimensiuni, oferite deliberat în asemenea detaliu, sunt indicii profetice[538] sau cheia către o geometrie divină şi legi ale Universului. Irenaeus a determinat numărul 666 din chipul de aur a lui Nebuchadnezzar, Hippolytus a extras cei 6.000 de ani din dimensiunile Chivotului Legământului, şi Augustin a relaţionat dimensiunile Arcei lui Noe cu dimensiunile corpului uman.[539] Numerele sunt substratul lumii materiale, în timp ce matematica este limbajul lui Dumnezeu. Aşa cum numere biblice speciale au hrănit numerologia escatologică, la fel construcţii şi obiecte importante din Biblie au hrănit ideea de arhitectură divină.

Variatele dimensiuni ale Cortului Întâlnirii, Chivotul Legământului şi ale altarului au fost date lui Moise în unitatea de măsură a cotului. Dar pe lângă esenţiala lungime a unui cot, Ezechiel enumeră alte unităţi de măsură folosite la construirea Templului: „Să aveţi balanţe drepte, şi o efă, şi un bat drept. Efa şi batul să aibă aceeaşi măsură, batul să cuprindă a zecea parte dintr-un omer, şi efa a zecea parte dintr-un omer. Şi siclul să fie de douăzeci de ghere. Douăzeci de sicli, plus douăzeci şi cinci de sicli să fie mina voastră.” (Ezechiel 45:10-12). Efalul a fost o unitate de măsură uscată, batul a fost pentru lichide, în timp ce siclul a fost deopotrivă o măsură a greutăţii şi o monedă de schimb. Descrierea detaliată a conţinuturilor

Templului, cum a fost, de exemplu, capacitatea dată în bat a unei recipient a cărui dimensiuni sunt date în coţi, a deschis calea pentru încercarea de reconstituire a întregului sistem ebraic vechi de măsurători.

Recuperarea acestor măsuri a avut o importanţă deopotrivă spirituală şi practică. S-a crezut că unităţile de măsură, împreună cu limbile şi dialectele, s-au multiplicat după incidentul de la Turnul Babel. În secolul al XVII-lea fiecare oraş şi provincie a avut standardele proprii. Dumnezeu a pus mare importanţă pe regularizarea măsurătorilor. Prin urmare, reimplementarea unui standard universal era un pas către regularizarea divină originală a omenirii şi materializarea Noului Ierusalim din viziunea lui Ezechiel.

Dumnezeul medieval şi cel renascentist a fost imaginat ca un arhitect desăvârşit; în anumite picturi Iisus este reprezentat ţinând în mână un compas cu care măsoară cerurile şi pământul. Frumuseţea se credea că stă în proporţii perfecte şi numere ideale, în timp ce Biblia abundă de numere şi proporţii indicate de către Dumnezeu. Templul, care a fost construit de către Solomon prin ghidare divină, a devenit un prototip al clădirilor sacre. În Evul Mediu lăcaşurile de cult adăposteau frecvent relicve sau obiecte sfinte. La acestea erau adăugate simboluri şi măsurători mai mult sau mai puţin vizibile în planul arhitectural. Scopul lor era de a conferi locului un bonus de sacralitate şi o mai mare apropiere între enoriaş şi Dumnezeu. În Franţa, faimoasa catedrală Notre-Dame are înălţimea primului nivel de 30 de picioare roiale, iar înălţimea celui de-al doilea nivel are 60 de picioare roiale – dimensiuni preluate din descrierile biblice ale Templului lui Solomon (1 Regi 6:2). La catedrala din Amiens porţiunea din centrul clădirii, încadrată de patru coloane, formează un pătrat cu latura de 50 de picioare, asemănător Arcei lui Noe (Geneza 6:15). De asemenea, înălţimea Catedralei din Amiens este de 144 de picioare romane. Catedrala Sfântul Petru din Beauvais are 144 de picioare roiale înălţime. Ambele structuri copiază cetatea eternă descrisă de Ioan în Apocalipsa 21:17.[540] Şi nu în ultimul rând, mânăstirea din El Escorial, construită de către Filip al II-lea al Spaniei în secolul al XVI-lea, nu este altceva decât o încercare de materializare a planului Templului într-un palat renascentist ce reflectă relaţiile armonioase ale cosmosului.[541]

La începutul secolului al XVII-lea Templul a intrat în atenţia publicului după ce iezuitul Juan Bautista Villalpando a publicat *Ezechielem explanationes* – o îmbinare armonioasă între viziunile lui Ezechiel, propriile sale interpretări şi încercări precedente de reconstituire a Templului. Îndemnat de

Filip al II-lea, Villalpando a realizat şi reprezentări grafice ale Templului; desenele sale s-au bazat pe presupunerea că clădirile din Ierusalim au fost amplasate în proiecţie paralelă şi ortogonală (modelul urbanistic roman) – o imagine asemuită de Villelpando cu viziunea lui Dumnezeu.[542] Iezuitul a considerat că marile culturi şi-au derivat arhitectura din cea a Templului. În acest fel el a împăcat Biblia cu arhitectura antică descrisă în textele lui Vitrivius şi a adus dovezi despre influenţa lui Dumnezeu în arhitectura clasică.[543]

Datorită lui Villalpando în 1628 evreul german Judah Leon Templo a produs un model tridimensional al Templului pe care l-a expus în faţa lui Charles al II-lea al Angliei. În 1642 Templo a publicat la Middelburg o cuprinzătoare descriere intitulată *Retrato del Templo de Selomoh*, iar în 1654 a publicat *Retrato del Tabernaculo de Moseh*, o descriere a Cortului Întâlnirii a lui Moise, şi *Tratado de la Arca del Testamento*, o lucrare despre Chivotul Legământului.[544]

În 1666 Marele Foc al Londrei a distrus complet catedrala Saint Paul. Reconstrucţia edificului i-a fost înmânată arhitectului Christopher Wren. Nu se poate spune dacă a fost influenţat de Villalpando, dar se cunoaşte că Wren a fost francmason şi a crezut că poporul englez este noul popor ales şi Londra este Noul Ierusalim. De aici, se speculează că Wren a preluat măsurători din Templul lui Solomon şi le-a inclus în structura „noului templu", noua catedrală Saint Paul.[545]

Isaac Newton a dedicat un capitol întreg subiectului Templului în *The chronology of ancient kingdoms amended*, publicată *post-mortem* în 1728. El s-a inspirat din Cartea Întâi a Regilor, text pe care l-a tradus personal din ebraica originală, şi diferite surse vechi şi contemporane, inclusiv munca lui Villalpando. Newton a crezut că textele vechi conţin înţelepciune sacră şi că proporţiile templelor străvechi au fost în ele însele sacre. Această credinţă l-a mânat pe fizicianul englez să examineze lucrări arhitecturale greceşti şi romane în căutarea unei cunoaşteri oculte. Vechii arhitecţi au ascuns cunoştinţele lor într-un limbaj simbolic şi matematic care, atunci când este descifrat, revelează legi ale naturii.[546] Aparent, măsurătorile Templului se referă la probleme matematice în legătură cu π (Pi – constantă matematică) sau volumul unei hemisfere, la dimensiunile Pământului sau chiar la istoria evreilor. Dar pentru Newton geometria Templului a fost mai mult decât o poartă către arhitectura nevăzută, abstractă a Universului; a fost de asemenea o cale de a îmbunătăţi tehnica de construire, un ajutor acordat constructorilor să ridice edificii mai sigure şi mai eficiente.[547]

6.2.3. James Ussher şi noua vârstă a lumii

Principalul defect al primelor cronologii a constat în faptul că ele au fost mai mult mistice decât istorice, fiind influnţate de teoria săptămânii mileniale şi soarta Imperiului Roman. Misticismul a fost foarte activ şi în secolul al XVII-lea, dar Renaşterea cerea o cronologie mai precisă pentru integrarea evenimentelor biblice într-un cadru istoric adecvat. Ebraismul a mânat pe învăţaţii englezi către studiul textelor originale ale Vechiului Testament, ceea ce a dus la noi calcule şi noi concluzii privind vârsta lumii.

După ce a studiat limbajele semitice şi un volum impresionant de texte vechi, James Ussher, arhiepiscop anglican de Armagh, a concluziat că Biblia este un portret fidel al istoriei. Lucrarea *Annales veteris testamenti* este o cronologie a lumii în latină, cu toate evenimentele majore datate de la Creaţie până în 70 d.Hr., anul distrugerii Templului. Data care l-a făcut celebru pe Ussher apare în primul paragraf: „1. La început, Dumnezeu a creat cerul şi pământul. Începutul timpului, conform acestei cronologii, s-a înfăptuit la începutul nopţii care a precedat 23 octombrie (în calendarul iulian), 4004 î.Hr. sau 710 al perioadei iuliane (J.P.)”[548].

Calcularea vârstei lumii rămăsese o chestiune extrem de laborioasă, care necesita cunoştinţe în câteva limbi şi discipline. Totuşi, spre deosebire de înaintaşi ca Eusebius sau Bede, exegeţii Renaşterii şi cei ai Iluminismului au avut acces la un spectru mai larg de informaţii. Pentru Newton, scopul cronologiei lumii era să înfăţişeze intervenţia cursivă a lui Dumnezeu în timp; trecutul explica prezentul şi arăta către viitoarea întoarcere a lui Hristos. În *The original of monarchies* din 1701 şi *The chronology of ancient kingdoms amended* din 1728 el a oferit o imagine detaliată cu privire la naşterea, evoluţia şi decăderea a diferite regate istorice, în special cel israelit. Cu ajutorul calculelor astronomice a poziţionat un volum mare de literatură veche într-o înşiruire istorică şi a concluzionat că Biblia este cel mai vechi text din lume şi mai precis decât sursele greceşti, babiloniene sau egiptene.[549]

Folosind mai mult sau mai puţin aceleaşi metode de calcul, Joseph Justus Scaliger a stabilit Creaţia pentru 3949 î.Hr., Newton pentru circa 4000 î.Hr., John Lightfoot pentru 3929 î.Hr.[550] iar James Ussher pentru 4004 î.Hr.. În *As you like*

it a lui William Shakespeare Rosalind spune că lumea este bătrână de 6.000 de ani (IV:1). Anterior, Martin Luther a stabilit data Creaţiei în 3960 î.Hr.,[551] în timp ce compatriotul său Johannes Kepler a calculat-o în 3992 î.Hr..[552] Deci, între primele cronologii şi cele din secolele XVI-XVII a existat o diferenţă de aproximativ 1.500 de ani.

Ussher a fost inspirat de către Kepler, care la rândul său a fost inspirat de către iezuitul polonez Laurentius Suslyga. În teza sa de doctorat, prezentată în 1605 de la Universitatea din Graz, Suslyga a concluzionat că Iisus Hristos s-a născut în anul 4 î.Hr., şi nu 1 d.Hr. aşa cum Dionysius Exiguus a calculat anterior.[553] Printre alte argumente, Suslyga a susţinut că fiul lui Irod, Filip Tetrarhul, a renumit oraşul Betsaida după fiica lui Augustus, Julia. Din moment ce ea a fost exilată de la Roma de către împărat în anul 2 î.Hr., Filip trebuie să fi renumit oraşul înainte de această dată, iar Irod trebuie să fi murit înainte ca Filip să fi devenit conducător. Deci, aceste aspecte repoziţionează masacrul pruncilor la cel puţin trei ani înainte de anul 1 d.Hr.. Urmând argumentul lui Suslyga, Kepler a demonstrat că Steaua din Bethlehem a fost de fapt o conjuncţie între Jupiter, Saturn şi Marte cândva între 7-6 î.Hr., şi aceasta a fost urmată de naşterea lui Hristos un an sau doi mai târziu (Irod a ordonat uciderea pruncilor până în doi ani).[554]

Annales veteris testamenti a lui Ussher a fost publicată în vara anului 1650 la Londra. Patru ani mai târziu arhiepiscopul a adăugat partea a doua, *Annalium pars posterior*.[555] Per total, proiectul a produs 2.000 de pagini în latină şi a ocupat 20 de ani din viaţa lui Ussher. Realizarea lui a necesitat cunoştinţe avansate despre limbile originale ale cărţilor biblice şi interpretare doctrinară a Bibliei, precum şi despre ceea ce s-a cunoscut pe atunci din istoria veche a Persiei, Greciei şi Romei.

Nucleul cercetării întreprinse de către Ussher a fost cele 21 de generaţii ale Vechiului Testament, începând cu Adam şi Eva. Conform Bibliei, oamenii din trecut s-au bucurat de longevitate: Adam, de exemplu, a trăit 930 de ani, în timp ce stră-stră-stră-stră-stră-strănepotul lui Adam, Metusala, deţine recordul de longevitate cu 969 de ani (Geneza 5:27). Dar cunoaşterea vârstei celor 21 de generaţii nu era de ajuns; Ussher a trebuit să determine inclusiv vârsta fiecărui individ la momentul în care o nouă generaţie s-a născut, pentru că vieţile lor se întrepătrundeau. În plus, misiunea exegeţilor a fost întotdeauna complicată de faptul că Biblia a fost compilată din surse diferite care se întind pe mai multe secole, cu diferite versiuni de calculare a distanţelor temporale. Deci, o simplă adunare a datelor şi a erelor biblice este oarecum inutilă. Chiar

şi faimosul arbore genealogic din Matei 1 şi Luca 3 este mai mult o ghicitoare decât un ghid istoric.

Pentru linia temporală dintre Adam şi Solomon arhiepiscopul a folosit versiunea masoretică a Bibliei, datorită tradiţiei ei neîntrerupte de transcriere atentă a textelor sfinte. De la Solomon şi până la Hristos a trebuit să cerceteze surse noncreştine şi nonebraice şi să coreleze evenimente biblice cu evenimente databile în alte culturi.[556] O importantă mână de ajutor a primit-o prin lista de regi babilonieni concepută de astronomul grec Ptolemeu în secolul al II-lea. În acest fel Ussher a stabilit o neajustată dată a Creaţiei în 4000 î.Hr.. Apoi a mutat-o înapoi cu 4 ani, în 4004 î.Hr., luând în considerare argumentele lui Kepler. În plus, istoricul Flavius Josephus arată că moartea lui Irod cel Mare s-a înfăptuit în anul 4 î.Hr.; în consecinţă, Iisus trebuia să se fi născut cândva între 37 î.Hr. (când Irod a venit la putere) şi 4 î.Hr..[557]

Perioada dintre Adam şi distrugerea Templului a fost împărţită de Ussher în şase ere, conform momentelor cheie ale istorie umane: 4004 î.Hr.: Creaţia; 2348 î.Hr.: potopul lui Noe;[558] 1921 î.Hr.: chemarea lui Avraam de către Dumnezeu; 1491 î.Hr.: exodul israeliţilor din Egipt; 1012 î.Hr.: fundaţia Templului a fost pusă de către Solomon; 585 î.Hr.: distrugerea Ierusalimului şi începutul captivităţii babiloniene; 4 î.Hr.: naşterea lui Hristos. Faţă de celelalte cronologii ale vremii, varianta propusă de arhiepiscopul irlandez a captat atenţia publicului datorită marcatorilor săi mileniali: sunt exact 3.000 de ani între Creaţie şi terminarea Templului, şi exact 1.000 de ani între Templu şi naşterea lui Hristos, Cel din Urmă reprezentând împlinirea spirituală a Templului.[559]

Anotimpul Creaţiei a fost de asemenea subiectul disputelor teologice. Conform credinţelor caldeene şi babiloniene, Creaţia a avut loc primăvara. Ussher însă a optat pentru anotimpul toamnei fiindcă marchează începutul anului evreiesc. Lumea a fost creată pe o dată ce corespunde cu Soarele situat la unul dintre cele patru puncte cardinale – fie solstiţiul de iarnă sau vară, fie echinocţiul de primăvară sau toamnă – pe baza credinţei că Dumnezeu este un arhitect care a creat un univers armonios. Totuşi, factorul decisiv în alegerea lui Ussher a fost interpretarea Genezei. Când Adam şi Eva s-au găsit pe sine în Grădina Edenului fructele erau coapte. Iar infamul fruct (în mod tradiţional considerat a fi fost un măr) muşcat de către primii oameni nu putea fi copt decât într-o zi de toamnă.[560]

Secolul al XVII-lea a marcat ultimul mare efort colectiv de stabilire a datei Creaţiei, în timp ce concluziile lui Ussher s-au bucurat de un succes extraordinar timp de aproape

un secol. Dar înspre sfârşitul secolului al XVIII-lea ideea de cronologie creaţionistă a căzut în desuetudine atât din punct de vedere teologic, considerată a fi inconsistentă, cât şi din punct de vedere ştiinţific, fiind combătută de teoria evoluţiei.

6.3. SECTARISMUL RĂZBOIULUI CIVIL ENGLEZ

În 1625 Charles I a ocupat tronul Angliei în calitate de succesor al lui James I, iar domnia lui s-a dovedit a fi o luptă nesfârşită pentru putere între Regalitate şi Parlament. A fost o perioadă marcată de conflicte, comploturi, asasinate, intrigi, violenţe deschise şi mişcări de stradă. Între 1629 şi 1640 regele a reuşit să preia puterea absolută şi a condus Anglia fără Parlament, dar a pierdut treptat încrederea susţinătorilor săi. Drept urmare, pe fondul disensiunilor politice şi religioase, în 1642 a izbucnit Războiul Civil Englez.

Prima partea a războiului, între 1642 şi 1646, şi a doua parte, între 1648 şi 1649, s-au caracterizat prin asmuţirea susţinătorilor lui Charles I împotriva susţinătorilor Parlamentului Lung. A treia parte a războiului, între 1649 şi 1651, a constat în lupta dintre susţinătorii lui Charles al II-lea şi susţinătorii Parlamentului Rump. Războiul Civil a condus la execuţia lui Charles I, exilul fiului său Charles al II-lea şi înlocuirea monarhiei cu guvernele republicane. În 1649 a fost instituit *Commonwealth*-ul până în 1653, urmat apoi de către două Protectorate ale lui Oliver Cromwell şi Richard Cromwell. Războiul Civil s-a terminat prin victoria Parlamentului la Bătălia de la Worcester din 3 septembrie 1651. *Commonwealth*-ul a fost pentru scurt timp reinstaurat între 1659 şi 1660, înainte de restaurarea monarhiei în persoana lui Charles al II-lea.

Între colapsul sistemului totalitar-monarhic de guvernare şi stabilirea celui parlamentar, 1640-1680 au fost ani de libertate fără precedent. Stimulată de căderea vechilor certitudini şi de entuziasmul milenial, de posibilitatea de a se întâlni şi discuta în mod liber, societatea engleză a experimentat sentimente dintre cele mai diverse. Pentru unii ca John Milton ţara se îndrepta către un destin glorios. În timpul Interregnum-ului poetul a înfăţişat Anglia ca fiind salvată din capcanele unei monarhii lumeşti, ca pe o o nouă naţie aleasă a lui Dumnezeu, condusă de către un Moise al ultimelor zile în persoana lui Oliver Cromwell.[561] Astfel de aşteptări au conturat gândul convenabil că Mileniul va fi instalat prima oară în Anglia, şi apoi în restul lumii.[562] Pentru alţii, anticipata prăbuşire a Angliei era un preludiu pentru prăbuşirea lumii.[563] În orice caz, sentimentul de dizolvare socială, instalarea haosului în toate planurile sociale şi căderea sistemului episcopal au dat naştere la o gamă largă de discuţii despre cum ar trebui reorganizată societatea.

Filosofii Thomas Hobbes şi John Locke au clădit sisteme de filosofie politică. *Leviatanul* din 1651 şi *Două Tratate de Guvernare* din 1689 au promovat sisteme de guvernare bazate pe raţiunea umană.[564] Oliver Cromwell a avut ambiţia de a înfiinţa un Parlament plutocratic, votat de un electorat al bogaţilor. Dar la vremea respectivă englezii de rând vedeau politica şi religia ca frate şi soră şi gândeau politica în termeni religioşi. Roialiştii doreau să-l încoroneze pe Charles al II-lea şi să menţină monarhismul conform tradiţiei biblice începute de către Saul şi David, în contrast faţă de parlament, care nu are niciun suport biblic şi este o creaţie pur omenească. Grupuri precum A Cincea Monarhie au instigat la stabilirea unei teocraţii care să pregătească calea Parousiei.

Diggerii lui Gerrard Winstanley au apărat o soluţie radical-agricolă, în timp ce pentru alţii, precum Colonelul Thomas Harrison sau locotenent-colonelul William Goffe, adoptarea unui sistem politic sau a altuia au fost irelevante pentru că Dumnezeu urma să vină şi să instaleze propria Sa ordine.[565]

Tumultul Războiului Civil Englez a fost pământul făgăduinţei pentru grupări politico-religioase disidente fiindcă răsturnarea monarhei a slăbit semnificativ cenzura anglicană. Aceste grupuri nu au fost partide politice în felul în care sunt înţelese astăzi, ci oameni adunaţi în jurul anumitor credinţe. Mai precis, erau o combinaţie între partid politic, sectă şi societate secretă. Cele mai multe dintre ele au luat fiinţă dinainte de Războiul Civil, dar au profitat de haosul social pentru a ieşi în faţă şi a se face auzite. Şi, deşi au susţinut puncte de vedere diferite, ele au folosit o retorică asemănătoare. Mai mult, apartenenţa individuală la un grup sau altul a fost foarte fluidă, cu posibilitatea de a adera la mai multe grupuri concomitent. Prin urmare, este dificil de distins între aceia care au militat categoric pentru stabilirea Regatului Milenial, cei care au cerut întoarcerea la slăvirea pură a Bisericii timpurii şi lepădarea de ritualismul catolic, sau cei care doreau ca legile Angliei să reflecte un mai mare grad de moralitate creştină.

Dintre toate mişcările, levellerii (eng. *Levellers*) au fost cei mai echilibraţi în pretenţiile lor. Fără o agendă coerentă, dar hotărâţi să stârpească corupţia, levellerii au fost ghidaţi de scrierile agitatorului John Lilburne. Ei au cerut suveranitatea poporului, votul extins, egalitate în faţa legii şi toleranţă religioasă. Pentru Richard Overton libertatea este o proprietate înnăscută a fiecărei persoane, în timp ce Lilburne a inventat expresia „drepturi naturale”, definite ca drepturi cu care se naşte fiecare om, în opoziţie cu drepturile conferite de către guvernare prin intermediul legilor.[566]

În contrast, cei mai ciudaţi au fost adamiţii (eng. *Adamites*). Deşi au fost puţini la număr, ei au ajuns notorii datorită manierelor lor şocante. Adamiţii au pretins că au recâştigat inocenţa primordială a lui Adam şi Eva, au trăit în nelegiuire totală, au practicat „nudismul sacru” şi au respins instituţia căsătoriei pe motiv că a fost înfiinţată ca şi consecinţă a păcatului originar. Paradele lor de nuditate au urmărit să demonstreze că o persoană poate recăpăta inocenţa primilor oameni numai prin lepădarea completă a veşmintelor şi dobândirea neruşinării faţă de propria goliciune şi a celorlalţi. Astfel, Mileniul se va instala doar când toţi oamenii vor accepta goliciunea şi vor trăi în pace.[567]

Într-adevăr, renunţarea la veşminte a fost practicată de către sfinţi sau profeţi, dar în cu totul alt context. Respingerea tuturor bunurilor pământeşti şi conceptul de egalitate a oamenilor în faţa lui Dumnezeu au fost motivaţii obişnuite pentru dezbrăcare totală. Nuditatea a fost însă un subiect tabu în perioada elizabetană şi postelizabetană; la vremea aceea elitele, în special femeile, îşi maltratau trupul cu haine supradimensionate şi supraornate. Moda urmărea să ascundă trupul cât mai mult posibil. Deci, adamismul a fost un protest împotriva convenţiilor sociale şi o explozie a nebuniei care a semănat mai degrabă cu festivalurile orgiastice romane decât cu slăvirea lui Hristos.

Similar adamiţilor au fost ranterii (eng. *Ranters*, care înseamnă „declamatorii"). Concentraţi în jurul Londrei, fără lider şi fără o organizare interioară, ranterismul a fost un grup cvasimilenial care a subscris la Era Duhului a lui Ioachim de Fiore. Ranterii s-au manifestat printre săraci şi nu au aşteptat o întoarcerea fizică a lui Hristos, ci credeau că A Doua Sa Venire era lăuntrică, înăuntrul credincioşilor (un fel de întoarcere invizibilă). Dumnezeu ranterist era prezent în toate; esenţa divină se afla la fel de bine în frunza de iederă cât se afla în cel mai glorios înger (panteism). De aici, creştinii nu erau supuşi niciunei legi (antinomism). Ranterii nu au ezitat nici ei să facă parade de nuditate publică. Au fost chiar bănuiţi că practicau transferul de soţi, sexul ilicit şi alte activităţi depravate.[568]

Seekerii (eng. *Seekers*, care înseamnă „căutătorii") s-au înfiinţat prin predicile celor trei fraţi Legatt, activi în Londra între 1590 şi 1612. Fraţii Legatt au declarat toate bisericilor existente corupte şi s-au proclamat noii apostoli ai lui Dumnezeu meniţi a forma noua biserică pură. Au solicitat libertate religioasă absolută: exercitarea credinţei în totalitate voluntară şi tolerarea ereziei, blasfemiei, catolicismului, religiilor noncreştine şi chiar a ateismului. De fapt, seekerii au promovat respectul şi indiferenţa faţă de toate credinţele, fără să accepte pe niciuna ca autoritară. În schimb, ei au preferat să aştepte Parousia şi impunerea adevăratei Bisericii de către Hristos Însuşi. În loc de slujbe religioase, seekerii au ţinut întâlniri libere de orice ritual bisericesc, în linişte, aşteptând revelaţia lui Dumenzeu.[569]

Quakerii (eng. *Quakers*, care înseamnă „tremurătorii"), sau Societatea Religioasă a Prietenilor (eng. *Religious Society of Friends*) au fost fondaţi de către George Fox, care a auzit vocea lui Hristos şi a început să predice în 1648. Conform quakerilor, Dumnezeu vorbeşte direct cu fiecare persoană şi ne ghidează vieţile, fără a fi nevoie de intermediari precum preoţii sau profeţii. Au respins ideea de biserici, toate formele de

simbolism religios şi taine vizibile (precum botezul), dar au acceptat preoţirea tuturor credincioşilor. Slăvirea quakeristă nu a avut un individ responsabil de conducerea serviciului; în loc, credincioşii se adunau în linişte, care era întreruptă numai când cineva simţea nevoia să vorbească la îndemnul Duhului Sfânt. Quakerii credeau despre ei înşişi că erau restaurarea adevăratei Biserici a lui Iisus Hristos, după secole de apostazie.[570] Ei au fost de fapt mai preocupaţi de înviogorarea morală a societăţii decât de activismul milenarist. Lucrarea *The vials of the wrath of God upon the seat of the Man of Sin* a lui George Fox a fost mai mult o condamnare a fotbalului şi a luptelor libere, pe care Fox urmărea să le scoată în afara legii împreună cu teatrul, muzica, picturile, întrecerile de cai sau orice altceva care ar hrăni plăcerile oamenilor.[571]

Majoritatea grupărilor s-au ridicat datorită nevoii de reformare politică şi religioasă. Dar diggerii (eng. *Diggers*, care înseamnă „săpătorii") lui Gerrard Winstanley au fost mânaţi de lipsuri şi foamete. La o vreme când toată energia şi resursele ţării au fost canalizate să hrănească luxul excesiv al monarhiei, doctrina diggeristă a fost un protest împotriva stratificării sociale şi elitelor lacome. Winstanley a încercat să creeze comunităţi pe criterii comuniste şi agrare, cu abolirea proprietăţii private şi a diferenţei de clasă după modelul primilor creştini (Fapte 2:44-45). Sub Noul Legământ nu există stăpâni şi sclavi, evrei şi creştini, femei şi bărbaţi; toţi oamenii sunt egali şi fiecare are dreptul să lucreze pământul primit de la Dumnezeu pentru a se hrăni pe sine şi pe familia sa. Ca şi în cazul ranterilor, pentru Winstanley Parousia era un eveniment interior; Iisus va locui în fiecare bărbat şi femeie, fără excepţie, şi în timpul Mileniului toţi oamenii vor fi organizaţi în societăţi agricole comunale.[572]

Reevonienii, sau „puritanii radicali", au meritul de a fi fost cei mai caraghioşi. În 1651, după ce Dumnezeu i-a vorbit „la ureche aşa cum un om vorbeşte unui prieten",[573] John Reeve a crezut că el şi verişorul său Lodowicke Muggleton, doi croitori de duzină, erau cei doi martori ai Apocalipsei. Deşi textul din Apocalipsa 11:3 nu face nicio distincţie între cele două entităţi, Reeve s-a descris pe sine ca un al doilea Moise, în timp ce Muggleton a preluat rolul unui al doilea Aaron.[574] Cei doi croitori au fost însă departe de o viaţă de sfinţenie sau ghidare divină; istoricul Thomas Macaulay îl descrie pe Muggleton drept „un croitor nebun [care] hoinărea din tavernă în tavernă, chefuindu-se şi denunţând nenorociri împotriva tuturor celor care refuză să creadă, pe cuvântul său, că Fiinţa Supremă era înaltă de doar şase picioare, iar Soarele era la doar patru mile depărtare de pământ"[575].

În secolul al XVII-lea Europa a fost sufocată de zvonuri despre conspiraţii, societăţi secrete sau frăţii cu interese obscure. În Anglia, acest aspect a fost exacerbat de Războiul Civil, când protestanţii vedeau peste tot conspiraţii papale, în timp ce luptele dintre roialişti şi suporteri ai Protectoratului au fost purtate prin instigări, deturnări, comploturi şi asasinate. În contextul dat, grupuri precum Societatea Philadelphiană pentru Progresul Pietăţii şi Filosofiei Divine (eng. *Philadelphian Society for the Advancement of Piety and Divine Philosophy*) au ales să se ascundă pentru a supravieţui. Jane Leade din Norfolk, unul din fondatorii philadelphieni, a avut 15 ani când o voce angelică a îndemnat-o să renunţe la frivolitate şi să se dedice ocultului. Fecioara Sophia – latura feminină a lui Dumnezeu descrisă în cartea biblică a Proverbelor – i-a promis că îi va revela secretele Universului şi momentul sfârşitului lumii. Numele de „philadelphian" a fost preluat din Apocalisa 3:7-12, pentru că Leade a crezut că grupul său este una dintre cele şapte biserici care vor avea un rol important în actele finale ale istoriei. Cu toate acestea, philadelphienii au respins ideea de a fi o biserică; ei au preferat în loc termenul de „societate".[576]

Deşi grupurile radicale au alternat între prozelitismul paşnic şi predicile virulente în relaţia lor cu societatea decăzută, doar unul singur a folosit violenţa şi puterea armelor pentru a-şi impune ideologia: A Cincea Monarhie (eng. *The Fifth Monarchists*). Numele „A Cincea Monarhie" (sau Oamenii celei de-A Cincea Monarhii) este o referinţă biblică şi o teorie geopolitică bazată pe profeţia celor cinci imperii din Daniel 2. Trei dintre imperii au fost lămurite în textul biblic ca fiind Imperiile Babilonian, Medo-Persan şi Greco-Macedonean. Tradiţia creştină a identificat pe al patrulea în Imperiul Roman. Ultimul imperiu, simbolizat de către Daniel prin „piatra care sfărâmase statuia şi a devenit un munte" (Daniel 2:35), a fost crezut de către A Cincea Monarhie a se referi la domnia milenială a lui Hristos. În februarie 1649, la scurt timp după ce capul şi trupul lui Charles I au luat drumuri separate, Consiliul Ofiţerilor a fost petiţionat printr-un document anonim – primul manifest al celei de-A Cincea Monarhii. Scrisoarea, în mare parte bazată pe *The personal reign of Christ upon Earth* din 1642 a lui John Henry Archer,[577] sugera, printre multe altele, că regatul lui Hristos era iminent şi toate guvernele lumeşti trebuiau desfiinţate înainte să expire cei 1.260 de ani.[578] Deşi absurde, conform unui observator al vremii asemenea aşteptări şi cereri erau la ordinea zilei:

> Unii care au auzit că sfârşitul păgânismului este plasat în anul 395 [...] vor fi induşi cu uşurinţă în a crede că faimosul număr, 1.260, trebuie să fie adăugat la el, şi apoi acest an, 1655, trebuie să fie arătat ca şi startul unei ere apocaliptice. Alţii arată la anul 1656, deoarece, după ce au adunat vieţile patriarhilor din al cincilea capitol al Genezei, au descoperit că sunt 1.656 între Creaţie şi potop, şi-n consecinţă au concluzionat, că venirea lui Hristos va fi anul viitor, deoarece trebuie să fie ca în zilele lui Noe. [La 325 (anul în care s-a ţinut Conciliul de la Niceea) se adaugă 1.332, care este de două ori 666, şi se ajunge la suma de 1.657.] Alţii aşteaptă trei sau patru ani mai mult, sperând că 1.260 de ani trebuie să fie calculaţi de la moartea lui Theodosius [...] Nu trebuie să ne mirăm, dacă găsim puţină încredere că în 11 ani de acum înainte vom vedea schimbarea fatală, datorită numărului 666.[579]

Pe 20 aprilie 1653, când Cromwell a dizolvat Parlamentul Rump, A Cincea Monarhie a profitat de ocazie pentru a-şi promova ideologia. Predicatorul John Rogers şi Generalul-maior Thomas Harrison, cel care a comandat trupa care l-a ajutat pe Cromwell să preia puterea, l-au încurajat pe Cromwell să înfiinţeze un corp de guvernare similar Sinedriului iudaic.[580] În final, Cromwell şi Consiliul Ofiţerilor au decis să instaureze Parlamentul Barebone, format din membrii nominalizaţi după virtuţile lor morale şi religioase.[581] Cu aproximativ 60 din cei 140 de membrii care susţineau reforme legale pe baze religioase, Parlamentul Barebone a fost organismul de conducere englez cel mai apropiat de o teocraţie.

Dar, temându-se de radicalismul religios, moderaţii conduşi de Cromwell au conspirat să dizolve Parlamentul. Pe 12 decembrie 1653 facţiunea condusă de către Generalul-maior John Lambert a măsluit un vot pentru dizolvarea Parlamentului Barboune, iar pe 16 decembrie s-a stabilit o nouă constituţie cu Oliver Cromwell ca Lord Protector. Acest lucru a mâniat A Cincea Monarhie şi celelalte grupuri care au căutat libertatea religioasă şi personală promisă în timpul Războiului Civil. Cromwell părea să-i fi trădat pentru propriile ambiţii politice iar Anglia părea să fi eşuat în menirea ei divină, schimbând doar un conducător malefic (monarhia) cu un altul (protectoratul).

Printr-un act de epurare politică, la începutul lui 1654 noua putere a denunţat A Cincea Monarhie ca o mixtură de creiere bolnave şi au arestat lideri importanţi. Majoritatea celor din A Cincea Monarhie s-au disipat repede, cu excepţia grupului condus de Thomas Venner. Între 1656 şi 1657 Venner

şi adepţii săi au conceput un plan minuţios de răsturnare a guvernării cromwelliene. Acesta a inclus distribuirea gratuită de foi volante către populaţie pentru a o informa despre pretenţiile lor şi despre trădarea cromwelliană. Ei au sperat să creeze un val de nemulţumire socială care să degenereze în revoluţie, dar complotul s-a dovedit un eşec total. Pe 9 aprilie 1657, 23 de complotişti au fost capturaţi iar Venner a fost încarcerat în Turnul Londrei până în 1659.[582]

După moartea lui Oliver Cromwell în 1658, instituţia de Lord Protector a fost trecută la fiul său Richard, care i-a eliberat pe cei din A Cincea Monarhie printr-un act de clemenţă. Dar lipsa de determinare a lui Richard a făcut să fie înlocuit în 1659 de către Parlamentul Rump restaurat. Acest organism însă la rândul său a fost incapabil să satisfacă aşteptările societăţii engleze ca întreg. Neliniştea generală a condus pe agenţii politici să caute o instituţie politică şi socială mai stabilă, identificată din nou în monarhie. În consecinţă, în 1660 Parlamentul a început negocierile cu Casa Stuarzilor în persoana lui Charles al II-lea, fiul lui Charles I.

În ciuda faptului că Războiul Civil şi experimentul Protectoratului au stabilit noi parametrii în relaţia dintre stat, Parlament şi Coroană, iar dialogul cu Charles al II-lea al Scoţiei nu a însemnat o întoarcere la vechile politici, radicalii religioşi s-au simţit trădaţi şi persecutaţi. Noul rege a considerat că principalii responsabili de moartea părintelui său sunt grupurile disidente, şi în consecinţă a căutat să descurajeze nonconformismul şi să asigure dominaţia anglicanismului. Pus în faţa realei posibilităţi de a vedea Anglia subjugată din nou de monarhie şi papistăşie, Venner a decis că cea mai bună şansă pentru a duce la îndeplinire planul lui Dumnezeu era să preia puterea printr-o nouă lovitură de stat înainte de a fi fost prea târziu.[583] Între 1 şi 4 ianuarie 1661 aproximativ 50 de radicali au atacat în mod repetat centrele de putere dinăuntrul şi din jurul Londrei. Insuflând frica şi omorând pe oricine s-a opus, rebelii au urmărit să creeze un asemenea haos încât să destabilizeze guvernul. Dar influxul de soldaţi profesionişti au înăbuşit repede insurecţia. Cei mai mulţi rebeli au fost omorâţi. În subsecvent, ca o măsură preventivă, alţi aproximativ 100 de membrii din A Cincea Monarhie, quakeri şi membrii din alte secte au fost încarceraţi. Aceştia nu au fost în mod necesar activi în rebeliune, dar au fost etichetaţi ca potenţiale ameninţări datorită criticilor aduse noii ordini. Venner şi alţi rebeli au fost spânzuraţi pe 19 ianuarie 1661, după care trupurile lor moarte au fost împărţite, puse în ţepuşe şi expuse publicului.[584]

6.4. 1666: CIUMA NEAGRĂ ŞI MARELE FOC AL LONDREI

Este ciudat că în prima parte a Evului Mediu documentele istorice nu au spus nimic despre manifestări apocaliptice legate de anul 666, dar au existat frici legate de 1666. Anul 1666 nu este mai apocaliptic decât 666, cu toate că ar putea fi văzut ca suma dintre Mileniu (1.000) şi numărul Fiarei (666). Similaritatea dintre 1666 şi numărul Antihristului a fost evidentă, dar venea în contradicţie cu vorbele apostolului: „aici este înţelepciunea"; ori, nu a fost nimic înţelept în a privi în calendar şi a constata că se apropia anul 1666.[585]

La fel ca în secolul al XIV-lea, ravagiile ciumei au reprezentat urgia palpabilă şi imediată a lui Dumnezeu. Anii 1665-1667 au fost ani de groază pentru londonezi. Scrierile vremii înfăţişează un tablou terifiant al societăţii atinse de această boală necruţătoare. Deşi este considerată a fi o operă de ficţiune, *Jurnal din anul ciumei* din 1722 a lui Daniel Defoe se bazează pe o documentare solidă şi descrie cu lux de amănunte efectele fizice şi psihice pe care molima le-a avut asupra cetăţenilor.

Ciuma a lovit Londra în cel mai prost moment posibil, când a fost mai aglomerată. După restauraţia monarhiei, capitala a fost invadată de meşteşugari si comercianţi doritori de câştiguri; Defoe a comparat-o cu Ierusalimul plin de evrei înainte să fie asediat de romani de Paşte.[586] Impactul a fost fulgerător: de la zeci de morţi pe zi, după venirea căldurii de primăvară numărul a crescut vertiginos la câteva sute.[587] Au fost luate măsuri de prevenire, majoritatea complet inutile: scrisorile şi monedele au fost stropite cu oţet, focuri purificatoare au fost aprinse la răspântii, casele au fost „dezinfectate" cu parfumuri şi pucioasă, sau unii oameni au umblat pe stradă cu o mască în formă de cioc de pasăre, umplută cu mirodenii şi plante aromate pentru a atenua duhoarea. Conform unei prejudecăţi medievale, ciuma era răspândită de către păsări şi insecte.[588]

Autorităţile au instituit zile publice de rugăciune şi de postire pentru a potoli mânia lui Dumnezeu. Spectacolele de teatru au fost interzise din iunie 1665 până în decembrie 1666. Jocurile, sărbătorile şi alte adunări au fost de asemenea întrerupte.[589] Alte măsuri au fost însă de-a dreptul greşite: pisicile şi câinii au început să fie ucişi fiind văzuţi ca răspunzători de răspândirea ciumei sau au fost crezuţi

vrăjitoare deghizate. În acest fel şobolanii, care cărau în blana lor puricii cu ciumă, s-au înmulţit şi mai mult, ceea ce a dus la intensificarea molimei.[590] Remediile prescrise au fost primitive iar bolnavii erau chinuiţi inutil. Medicii credeau că înving boala dacă reuşesc să cauterizeze umflăturile purulente (bubonii) şi tumorile recalcitrante. Unii buboni erau atât de tari încât erau deschişi cu un instrument, mulţi pacienţi murind nebuni de durere.[591]

Epidemia a avut un efect psihologic devastator asupra supravieţuitorilor. Peste tot era îngrijorare şi plânsete. Disperarea şi frica au alterat raţiunea umană aşa de puternic încât a adus populaţia la o stare de semisălbăticie. Putoarea le amintea celor în viaţă că moartea era la un pas distanţă şi fiecare se întreaba când îi va veni rândul. Orăşenii s-au îmbulzit să iasă din oraşele aglomerate insalubre sau s-au îngrămădit în biserici. Aproximativ 200.000 de oameni au părăsit Londra şi au rătăcit prin pădurile dimprejur, fără adăpost, hrană şi apă, doar cu hainele de pe ei. În zonele rurale preţurile la alimente şi cazare au devenit exorbitante, practicate de către ţărani dornici să se îmbogăţească. Familia roială a dat şi ea bir cu fugiţii la Oxfordshire.[592] În general, oamenii au crezut că cea mai bună soluţie pentru ciumă este să fugi din calea ei:[593]

> [...] nu vedeai alta decât furgoane şi căruşe încărcate cu calablâcuri, femei, slugi, copii [...] toţi încărcaţi de bagaje şi pregătiţi pentru un drum lung, după cum îi arăta înfăţişarea. Toatea astea alcătuiau o privelişte tristă şi înfricoşătoare, mai ales că o aveam zi şi noapte în faţa ochilor.[594]

Cei care au rămas au acţionat de parcă ar fi fost sub asediu: s-au baricadat în case, au bătut ferestrele şi uşile în cuie şi au minimalizat contactul cu restul lumii. Dacă un membru al familiei se îmbolnăvea, era repede izolat; când murea, cadavrul era scos pe fereastră cu frânghii, de unde era preluat cu nişte cârlige, pus în cărucior şi dus la gropile comune. Numărul deceselor a crescut atât de mult încât slujbele de înmormântare au fost abandonate. Morţii erau colectaţi de pe străzi asemeni gunoaielor şi aruncaţi în groapă fără nicio altă formalitate.[595] Oamenii căutau cu disperare explicaţii pentru ceea ce se întâmpla. În acest fel astrologii şi doctorii au golit buzunarele credulilor prin hrănirea fricii şi promiţând leacuri mincinoase:[596]

> [...] temerile oamenilor, abia încolţite, erau în mod ciudat îmboldite de o serie de întâmplări care, luate laolaltă, te fac să

> te minunezi cum de mulţimea nu s-a ridicat toată ca un singur om, părăsindu-şi locuinţele şi lăsând oraşul pustiu, ca un petic de pământ hărăzit unei Akeldama[597], un ogor blestemat să fie ras de pe faţa pământului, blestemat să piară odată cu toată suflarea de pe el. N-am să vorbesc decât despre câteva dintre aceste întâmplări; dar erau atât de multe, şi răsăriseră ca din pământ atâţia vraci şi şarlatani care le răspândeau peste tot, încât adeseori m-am minunat că a mai rămas locului sământă de om (mai ales de femeie). În primul rând, cu câteva luni înainte de izbucnirea ciumei a apărut o stea de foc sau o cometă, după cum s-a mai ivit o alta şi un an mai târziu [...] prima dintre comete prevestea o năpastă grea, înceată dar neîndurătoare, cumplită şi înfricoşătoare, cum a fost ciuma. În timp ce a doua prevestea o lovitură fulgerătoare, bruscă şi sălbatică, aşa cum a fost incendiul. [...] Temerile oamenilor au fost mult înteţite de rătăcirile caracteristice acelor vremuri, anume, pe atunci, nu înţeleg de ce, lumea era mai înclinată decât oricând înainte sau după aceea să plece urechea la tot felul de profeţii şi izvodiri astrologice. [...] Toate acestea, sau cele mai multe dintre ele, prevesteau făţiş sau pe ocolite pieirea oraşului.[598] [...] La toate acestea astrologii adăugau poveşti despre conjuncţiile planetelor într-un chip fatal, plin de înrâuriri nefaste. Una dintre aceste conjuncţii urma să aibă loc – şi a avut – în luna octombrie, şi alta în noiembrie, iar capetele oamenilor au fost împuiate cu prevestiri purtate, chipurile, de aceste semne cereşti, care preziceau secetă, foamete şi bolişte.[599]

Ciuma a fost un duşman invizibil, complet neînţeles din punct de vedere ştiinţific. În operele de la acea vreme ciuma a fost transpusă ca o ploaie de săgeţi aruncată de Dumnezeu asupra păcătoşilor, sau ca un înger mânios pe nori cu o sabie de foc, asemeni îngerilor luptători ai Apocalipsei. Altă imagine a înfăţişat un copil agăţat de sânul îngheţat al cadavrului mamei, în timp ce Moartea a fost personificată şi înfăţişată ca un schelet ce galopează peste leşuri. Terifiaţi, peste tot oamenii au văzut semne, viziuni şi apariţii:

> În afară de aceste fapte publice, mai erau şi visurile babelor. Sau, mai curând, felul în care babele tălmăceau visurile altora. Şi astea scoteau din minţi o sumedenie de oameni. Unele auzeau glasuri care le îndemnau să plece, pentru că la Londra va izbucni o asemenea molimă, încât cei vii nu vor prididi să-i îngroape pe cei morţi. Altele desluşeau vedenii în văzduh. Dar eu trebuie să mărturisesc, fără să mă fac vinovat de lipsă de îndurare, că toate auzeau glasuri care nu glăsuiau şi vedeau apariţii care nu apăreau. [...] „Da, zicea unul, îl văd limpede ca

> lumina zilei. Uite colo sabia, nici că se poate mai clară." Altul zicea că vede îngerul. Al treilea îi desluşea până şi chipul şi ţipa cât îl ţinea gura că era o făptură minunată. Unii vedeau una, alţii, alta. M-am uitat şi eu, cu atâta bună-credinţă ca şi ceilalţi, dar [...] am spus sus şi tare că nu pot vedea nimic decât un nor alb, [...] femeia s-a depărtat de mine şi a strigat că sunt un necredincios şi un hulitor; mi-a spus că a sosit vremea revărsării mâniei Domnului, şi cumplite osânde ne aşteaptă. Iar cei ce hulesc, asemenea mie, vor rătăci şi vor pieri.[600]

Sunt căutaţi cu disperare şi ţapi ispăşitori: străinii, călătorii, leproşii şi evreii. Peste tot în Europa au izbucnit pogroame şi vânători de vrăjitoare. În orice situaţie de criză extremă autoritatea umană îşi pierde din putere. Pentru disidenţii religioşi este un bun prilej de răzbunare; fără frică ei arătau cu degetul înspre tronul lui Charles la II-lea şi susţineau că ciuma era pedeapsa lui Dumnezeu pentru restaurarea monarhiei. Din „poporul lui Dumnezeu" în timpul Interregnum-ului, englezii experimentau acum urgiile egiptene.[601] Ciuma Neagră era crezută a fi doar începutul sfârşitului, iar ceea ce era mai greu de-abia urma. Se credea că una dintre cauzele calamităţii era caracterul vicios al poporului: „în toiul unei asemenea calamităţi nimeni nu mai avea inimă să prade şi să jefuiască, totuşi în oraş aveau loc tot felul de ticăloşii, ba chiar orgii şi dezmăţuri, la fel de făţiş ca şi înainte"[602]. În loc, unii au cautat în zadar mila divină mărturisindu-şi deschis crimele:

> Multe tâlhării, multe omoruri au fost atunci mărturisite cu glas tare, dar nimeni nu a supravieţuit pentru a le lua în seamă. Uneori chiar în plină stradă puteai auzi oamenii implorând mila Domnului şi strigând: „Am fost hoţ!", „Mi-am înşelat nevasta!", „Am fost ucigaş!" – şi tot aşa. Şi nimănui nu-i da inima ghes să se oprească şi să facă cea mai mică cercetare asupra acestor adevăruri, sau să aducă oricât de puţină mângâiere făpturilor care, în deznădejdea sufletului şi a trupului, dezvăluiau asemenea grozăvii.[603]

Alţii au trăit experienţe tămăduitoare; în timp ce se „destrăbăla" în jocuri sportive, John Bunyan a auzit o voce interioară care l-a întrebat: „Îţi vei lăsa păcatele şi vei merge în cer sau vei continua să le ai şi vei merge în Iad?"[604] Această epifanie îndoielnică l-a convins pe Bunyan că este un profet al zilelor din urmă, un fel de al doilea Pavel, „căpetenia păcătoşilor" (1 Timotei 1:15). În 1665 Bunyan a comparat ciuma cu urgiile egiptene şi şi-a avertizat contemporanii că

Hristos va sosi curând ca un foc.[605] Fanaticii au blestemat oraşul şi pe locuitorii săi şi au răcnit despre groaznica judecată a lui Dumnezeu:

> Mai mult, unii aveau smintitul curaj de a cutreiera străzile făcând prorociri prin viu grai şi pretinzând că fuseseră trimişi să propovăduiască oraşului. Era mai cu seamă unul care, asemenea lui Iona în Ninive, striga în plină stradă: „Încă patruzeci de zile, şi Londra va fi făcută fărâme”. Nu ţin minte exact dacă spunea: „Încă patruzeci de zile” sau numai „Câteva zile”. Un altul alerga despuiat până la brâu, răcnind zi şi noapte, asemenea omului despre care vorbeşte Flavius Josephus şi care striga: „Vai şi amar de Ierusalim!” puţin înainte de distrugerea oraşului. Această sărmană făptură despuiată ţipa doar: „O! Dumnezeule mare şi cumplit!” Atât şi nimic mai mult, dar repeta aceste vorbe fără contenire, cu un glas şi un chip năpădite de groază. Alerga în mare grabă şi nimeni nu-l văzuse oprindu-se sau hodinindu-se sau punând ceva hrană în gură; [...] Toate aceste lucruri erau menite să înspăimânte poporul în ultimul hal [...][606]

Quakerul Solomon Eccles a fost un alt fanatic care a terorizat londonezii. [607] De meserie pantofar, în timpul ciumei a alergat pe străzi cu un foc improvizat pe cap, îndemnând cetăţenii să se pocăiască:

> Oameni în toată firea băteau străzile urlând şi plângând şi frângându-şi mâinile. Alţii nu conteneau să se roage în plină stradă, înălţându-şi braţele spre cer şi implorând mila Domnului. Ceea ce, chiar dacă dovedea o tulburare mintală, era oricum mai uşor de îndurat decât ţipetele disperate şi răcnetele înfricoşătoare care se auzeau zi de zi, şi mai cu seamă serile, în unele străzi. Cred că v-am povestit la început despre Solomon Eagle, fanaticul. Acesta, deşi era nevătămat şi bolnav doar la minte, străbătea străzile oraşului vestind osânda cerească ce avea să cadă asupra oraşului. Umbla aproape despuiat, cu o tingire cu cărbuni aprinşi pe creştetul capului. Ce spunea, sau ce voia să spună, n-am izbutit să aflu. [...] mulţi gândeau, ba chiar o şi spuneau cu glas tare, că nimeni nu avea să mai scape cu viaţă, într-adevăr, începusem şi eu să gândesc la fel.[608]

Cărbunii aprinşi aminteau londonezilor că oraşul lor va împărtăşi soarta Sodomei şi Gomorei, cetăţile distruse de către Dumnezeu prin foc datorită necredinţei locuitorilor lor (Geneza 19). În septembrie 1666, aşa cum mulţi se aşteptau, Londra a devenit un infern la propriu: un incendiu de proporţii

nemaivăzute a izbucnit în inima oraşului şi s-a răspândit pe o arie de 160 de hectare în doar trei zile. După mânia ciumei, monstruoasa conflagraţie a pornit pentru a pecetlui soarta poporului englez. Ciuma a decimat populaţia încet şi în chinuri îngrozitoare. Focul avea să o facă rapid, purificând pământul de oameni şi păcat.[609] Aceasta a fost ploaia de foc trimisă de Dumnezeu aşa cum se arată în Apocalipsa 8:

> Cred că nu a mai existat o aşa pustiire prin foc de la distrugerea Ierusalimului, şi nu va mai fi până la ultima şi universala bătălie. Dacă Măria ta ar fi fost la Kensington ai fi crezut – pentru că în total cinci zile, atât a durat focul – că a fost Ziua Judecăţii, şi că cerurile înseşi au fost în flăcări; iar plânsetele de înfricoşare şi urletele oamenilor nenorociţi a făcut să pară şi mai mult.[610]

Conform *The London Gazette* din 3 septembrie 1666 focul a fost palma grea a Domnului pentru păcatele londonezilor.[611] În schimb, anticarul Anthony Wood a fost confuz de ce nenorocirea s-a abătut asupra poporului englez şi nu asupra Romei: „Toţi astrologii au spus că Roma va avea un sfârşit şi va veni Antihristul, 1666, dar profeţia s-a abătut asupra Londrei”[612]. Deoarece a pornit de la *Pudding Lane* („Aleea budincii”) şi s-a oprit la *Pye Corner* („Colţul plăcintei”), focul a fost văzut ca o pedeapsă pentru lăcomie şi voracitate. În acelaşi an 1666 a fost ridicat monumentul *The golden boy of pye corner* (Băiatul de aur de la colţul plăcintei) purtând inscripţia: „Acest băiat este ridicat în memoria ultimului incendiu al Londrei cauzat de păcatul lăcomiei.”

Anul 1666 a fost fără îndoială un an al marilor tragedii. Cu toate acestea, în 1667 poetul John Dryden a avut curajul să publice un poem în care l-a numit *Annus Mirabilis* („Anul minunilor”). Dryden l-a categorisit drept minunat fiindcă în opinia sa putea fi mult mai rău. Dat fiind că 666 este numărul Antihristului, adevăratele dezastre au fost evitate, Dumnezeu a salvat Anglia de la distrugere, iar naţiunea a fost asemuită cu pasărea Phoenix, care renaşte din propria cenuşă.[613] Nu este menţionat în poemul lui Dryden, dar în 1666 Isaac Newton a descoperit legea gravitaţiei universale. Ciuma a dus la închiderea Universităţii Cambridge, şi astfel fizicianul a avut timp şi spaţiu pentru munca sa de cercetare. Şi nu în ultimul rând, în ciuda tragediilor imediate, Marele Foc a stopat răspândirea ciumei ucigând agenţii purtători: şobolanii şi puricii.

Ciuma şi incendiul au alterat relaţiile dintre catolici şi protestanţi şi a aruncat o nouă lumină asupra tinerei monarhii

restaurate. La iniţiativa regelui un monument înalt de 61 de metri a fost construit lângă *Pudding Lane* pentru a comemora Marele Foc. Dar în 1681, în timpul scandalului complotului papal de ucidere a regelui, pe monument au apărut inscripţii acuzatoare la adresa catolicismului:

> Acest stâlp a fost instalat pentru o amintire veşnică despre arderea înfricoşătoare asupra acestui oraş protestant, începută şi îndeplinită de ticăloşia şi răutatea facţiunii papale, la începutul lui Septembrie, în anul Domnului nostru 1666, cu scopul de a duce la bun sfârşit oribilul complot de exterminare a religiei protestante şi a vechilor libertăţi englezeşti, şi introducerea papistăşiei şi sclaviei.[614]

De la Restauraţia din 1661 şi până la Revoluţia Glorioasă din 1688 protestanţii englezi s-au temut că ţara lor ar putea ajunge din nou dominată de papistăşie prin încoronarea unui rege catolic. Prin urmare, mulţi dintre ei au ales calea exilului, pe continent sau în America. Acest lucru a alimentat milenarismul american şi ideea că America are un scop sacru. Dar în 1688 Parlamentul englez a invitat pe William de Orange să-l detroneze pe catolicul James al II-lea, fratele lui Charles al II-lea. În plus, catolicii au fost eliberaţi din toate funcţiile de stat şi s-a instituit o toleranţă limitată faţă de protestanţii nonconformişti. Revoluţia Glorioasă a elimiant orice şansă de restabilire a puterii catolice în Anglia: în următorii 100 de ani catolicii nu au mai avut drept de vot, dreptul de a face parte din Parlament şi dreptul de a se înrola în armată; iar monarhului i-a fost interzis de a fi catolic sau de a se căsători cu un catolic, asigurându-se astfel o succesiune protestantă.[615]

6.5. ISAAC NEWTON ŞI DECLINUL ASTROLOGIEI

Separaţia între ştiinţă şi superstiţie a fost un proces care s-a întins pe mai bine de trei secole. Cauzele principale pentru declinul astrologiei au fost tot mai acceptata teorie mecanică a cauzalităţii şi imaginea unui Univers tridimensional. La începutul secolului al XVI-lea polonezul Nicolaus Copernic a propus teoria heliocentrică, dar a fost ignorată. Apoi, italianul Giordano Bruno a îndrăznit să spună că Soarele este doar o stea dintr-o infinitate de alte stele, dar Inchiziţia l-a ars pe rug. Galileo Galilei a reafirmat heliocentrismul şi a contribuit decisiv la concepţia deterministă şi infinită a Universului.[616] În sfârşit, germanul Johannes Kepler a crezut că figurile

geometrice au fost modele primordiale ale Creatorului în decorarea lumii,[617] care a fost creată conform unui plan accesibil omului prin intermediul raţiunii. „Fizica cerească” – aşa cum a numit-o Kepler – este acea parte din matematică care studiază arhitectura divină şi conexiunea dintre planurile fizic şi spiritual al Creaţiei. Universul în sine era crezut a fi o imagine a lui Dumnezeu, cu Soarele corespunzător Tatălui, sfera stelară corespunzătoare Fiului, iar spaţiul dintre ele corespunzătoare Duhului Sfânt.[618]

Prin aplicarea de măsurători cantitative la fenomenele terestre şi celeste, elitele au început să tragă linia dintre ştiinţă, superstiţie şi pseudoştiinţă. În secolul al XVII-lea nu exista încă o distincţie clară între astronomie şi astrologie, dar exista o separaţie între astronomie (ramură a matematicii dinăuntrul artelor liberale) şi fizică (ramură a filosofiei naturale). Pe de altă parte, deşi un număr tot mai mare de preoţi şi predicatori au denunţat prezicerea astrologică a viitorului drept blasfemiatoare sau înşelătoare,[619] privarea fenomenelor cereşti de orice însemnătate nu a fost o opţiune. Biblia arată în repetate rânduri că există o relaţie între acţiunile lui Dumnezeu şi ce se întâmplă în cer, în timp ce minunile cereşti au fost constant menţionate în literatura profetică creştină. Spre deosebire de astrologi, care pretindeau că cerurile sunt un mecanism care exercită o influenţă directă asupra lumii, pentru biserică Dumnezeu este singura forţă activă iar semnele astrale sunt simple mesaje (avertizări) ale deităţii.

Bineînţeles, anul 1666 a fost o atracţie astrologică irezistibilă.[620] Dar chiar înaintea ciumei şi Marelui Foc astrologia a primit o lovitură serioasă cu ocazia eclipsei solare din 1652. Pamfletul *The Levellers almanack: for the year of wonders 1652* a oferit o interpretare astrologică eclipsei prin plasarea ei într-un context de miracole şi minuni.[621] Astrologul William Lilly a înfăţişat eclipsa ca un semn al colapsului presbiterianismului scoţian, în timp ce membrii din A Cincea Monarhie au crezut că marchează instalarea Mileniului.[622] Zvonurile au comparat întunericul eclipsei cu cea de-a noua urgie egipteană, în timp ce Earlul de Leicester a notat că în timpul orelor de dimineaţă oamenii aproape că au refuzat să iasă din case.

Într-o predică ţinută în duminica dinaintea eclipsei în faţa mai-marilor Londrei, pastorul Fulk Bellers a declarat că eclipsele sunt urmate deseori de perioade bune decât de timpuri rele, iar frica faţă de ele are rădăcini păgâneşti. În loc, ele ar trebui văzute ca prilejuri alegorice pentru meditaţie, pentru că privarea de lumina Soarelui este analoagă privării omului de graţia divină, sau pot fi luate ca alegorii ale

Judecăţii de Apoi.[623] Asemenea argumente au urmărit să excludă eclipsele din categoria prodigiosului şi fantasticului. În loc, în calitate de evenimente regulate şi predictibile, ele trebuiau să fie studiate ca o parte normală din arhitectura divină a Universului. Lărgirea cunoaşterii a schimbat perspectiva umanităţii asupra naturii, ceea ce a dus la o schimbare subsecventă a punctului nostru de vedere în privinţa lui Dumnezeu. A fost o perioadă de entuziasm ştiinţific, salutat într-un mod foarte original de către astrologul italian Giovanni Battista Hodierna. În *Il nunzio del secolo cristallino* din 1628 Hodierna a copiat teoria ioachimită a erelor şi a delimitat şase perioade în cunoaşterea umană începând cu Creaţia. Prima a fost era aurului, a urmat cea a argintului, cuprului şi fierului, ajungând în final la era plumbului folosit în armele de foc. Aproape început, spunea Hodierna, este evul cristalului (sau sticlei), când telescopul va ajuta omenirea să înţeleagă cosmosul, iar microscopul va permite descoperirea lumii moleculare. Hodierna prevedea un triumf al intelectului uman într-o nouă eră a culturii, o eră în care cunoaşterea va atinge un nivel care va permite fiinţei umane să-şi controleze toate impulsuri negative. Această eră a cunoaşterii avea să fie Mileniul biblic.[624] Şi într-o anumită măsură Hodierna a avut dreptate: o nouă eră se întrezărea la orizontul timpului: nu era Mileniul, ci Iluminismul.

Nimeni nu reprezintă Iluminismul mai bine decât Isaac Newton, părintele ştiinţei moderne. Legea sa a atracţiei universale a combinat mecanica terestră şi celestă, anterior dezvoltate de către Kepler şi Galilei, într-un sistem care părea să explice întregul Univers în formule matematice. Dar Newton a fost mai degrabă fascinat de Biblie şi misticism decât de ştiinţă;[625] una dintre ambiţiile sale a fost să descopere piatra filosofală – un material despre care s-a crezut că are proprietatea de a transforma orice metal în aur şi poate oferi tinereţea veşnică.[626] Fizicianul englez a folosit exegeza biblică pentru a descifra structura raţională a Universului şi a demonstra că este produsul arhitectului suprem, Dumnezeu. În *Rules for interpreting the words & language in Scripture* din 1704 el detaliază cerinţele necesare pentru o interpretare adecvată a Bibliei şi descrie propriile încercări de a extrage informaţii ştiinţifice din ea. De fapt, Newton, mânat de credinţa că în spatele formulărilor biblice există înţelesuri ascunse despre evoluţia Universului, a urmărit să descopere un cod biblic. Natura a fost crezută a fi o criptogramă pusă la punct de Cel Atotputernic, o ghicitoare referitoare la evenimentele trecute şi viitoare preorânduite divin.[627] Ca şi Faulhaber, el s-a considerat a fi unul dintre puţinii oameni

înzestraţi cu inteligenţa necesară descifrării înţelesurilor ascunse ale textelor sfinte.[628] Analiza escatologică este departe de a îndeplini condiţiile unei cercetări ştiinţifice, însă fizicianul englez şi-a expus descoperirile ca şi cum ar fi fost rezultatul unor studii bazate pe dovezi materiale:

> Prop. 1. Cele 2.300 de zile profetice nu au început înainte de ridicarea cornului cel mic al Ţapului.
> 2. Acele zile [deci] nu au început după distrugerea Ierusalimului şi a templului de către romani în anul 70 Anno Domini.
> 3. Timpul, timpurile şi o jumătate de timp nu au început înainte de anul 800, când supremaţia papei a început.
> 4. Nu au început după domnia lui Grigorie al VII-lea în 1084
> 5. Cele 1.290 de zile nu au început înainte de anul 842 Anno Domini.
> 6. Nu au început după domnia lui Grigorie al VII-lea în 1084.
> 7. Diferenţa [deci] între 1.290 şi 1.335 de zile sunt o parte din cele şapte săptămâni.
> În consecinţă, cei 2.300 de ani nu se sfârşesc înainte de anul 2132 şi nici după 2370. Timpul, timpurile şi o jumătate de timp nu se sfârşesc înainte de 2060 şi nici după [2344]. Cele 1.290 de zile nu se sfârşesc înainte de 2090 şi nici după [2374].[629]

A doua referinţă despre anul 2060 este în *An historical account of two notable corruptions of Scripture* din 1754, publicată la 27 de ani după moartea sa:

> Deci vremea, vremurile şi o jumătate de vreme sunt 42 de luni sau 1.260 zile sau trei ani şi jumătate, socotind 12 luni la un an şi 30 de zile la o lună aşa cum este făcut în calendarul anului primitiv. Iar zilele Fiarelor de scurtă durată fiind puse pentru anii regatelor îndelung existente, perioada de 1.260 de zile, dacă este datată de la completa cucerire a celor trei regate în anul 800, se va sfârşi în anul 2060. S-ar putea termina mai târziu, dar nu văd niciun motiv să se sfârşească mai repede.[630]

Pe lângă 2060, Newton a mai speculat cu privire la anii 2034 şi 2132.[631] În scenariul său escatologic ultimul imperiu mondial din Daniel 2 va fi Imperiul Roman renăscut prin Sfântul Imperiu Roman. Acesta era presupus a domina lumea creştină pentru o „săptămână”, o perioadă de şapte ori 360 de zile, sau 2.520 de zile în total. La mijlocul acestei săptămâni, în a 1.260-a zi, Antihristul va profana Al Treilea Templu din Ierusalim. Urmând tiparul zi/an, Imperiul Roman renăscut trebuia să existe pentru 1.260 de ani începând din anul 800 d.Hr. (anul când Carol cel Mare a fost încoronat împărat). La

sfârşitul acestei perioade, în anul 2060 (800 + 1.260), Antihristul se va ridica, urmat îndeaproape de venirea lui Hristos. În realitate, toate scenariile şi profeţiile legate de Sfântul Imperiu Roman s-au năruit după ce Napoleon Bonaparte a forţat disoluţia acestuia în 1806.

Aparent, Newton a fost un profet de duzină. Totuşi, scopul eforturilor sale nu a fost de a determina momentul sfârşitului, ci de a demonta toate celelalte profeţii apocaliptice:

> Spun despre această perioadă nu pentru a arăta când va fi sfârşitul, ci doar pentru a arăta că există puţine motive pentru a-l aştepta mai devreme, şi în consecinţă pentru a pune un sfârşit presupunerilor grăbite ale interpreţilor care în mod frecvent arată timpul sfârşitului, şi în consecinţă aduc discreditare profeţiilor sacre pe măsură ce spusele lor nu se înfăptuiesc. Nu ne stă nouă în putinţă să cunoaştem timpurile şi vremurile pe care Dumnezeu şi le-a pus la pieptul Său.[632]

Acesta este timpul când evenimentele astrale încep să fie sursa a tot mai puţine profeţii astrologice şi a tot mai multe predicţii ştiinţifice. Newton a făcut parte dintr-o nouă „specie" de învăţaţi, care au folosit matematica, fizica sau astronomia pentru a determina viitoare catastrofe şi au tratat sfârşitul lumii ca pe o posibilitate ştiinţifică. William Whiston, colegul lui Newton la Cambridge, a calculat că lumea se va sfârşi în 1736 datorită unei coliziuni cu o cometă,[633] în timp ce astronomul elveţian Jakob Bernoulli a spus că acest lucru urma să se întâmple în 1719.[634] Într-adevăr, fenomenele naturale deosebite întotdeauna atrag sentimente fataliste. Dar, departe de a fi profeţi ai apocalipsei, asemenea personalităţi au pus bazele erei ştiinţifice în care fenomenele naturale terifiante sunt obiecte de studiu a căror evoluţie şi înfăptuire poate fi determinată.

În final, se poate spune că astrologia a căzut victima propriului succes. Factorul decisiv care a dus la declinul astrologiei a fost astrologia însăşi. Explozia astrologică din timpul Reformei a condus la perfecţionarea instrumentelor de observare, care în subsidiar au condus la formarea de noi teorii (precum heliocentrismul) şi subminarea vechilor fundaţii ale cunoaşterii. Principiile astrologice nu au mai corespuns cu noile observaţii. Corpurile cereşti nu au mai fost analizate prin doctrina magică a zodiacului sau a triplicităţilor, ci prin concepte matematice şi fizice precum viteza, traiectoria sau forţa. Iluminismul a negat existenţa tărâmului spiritual; prin urmare, astrologia, alături de celelalte domenii mistice, a ajuns

să nu mai aibă fundament, lăsând astfel loc matematicii, astronomiei, fizicii şi celorlalte ştiinţe să se dezvolte.

7. DEZVOLTAREA ŞTIINŢIFICĂ DETERMINĂ TENDINŢELE ESCATOLOGICE

7.1. REVOLUŢIA FRANCEZĂ CA ŞI PUNCT DE REPER ESCATOLOGIC

7.1.1. Regimul Terorii şi ridicarea ateismului

Revoluţia Franceză a fost un eveniment major al epocii moderne, care a marcat declinul puterii monarhice în Europa şi a pus bazele viitoarelor sisteme democratice de guvernare. Între 1789 şi 1799 Franţa a trecut de la monarhia absolută, bazată pe dreptul divin al regilor, la monarhia constituţională, unde „regele domneşte, dar nu guvernează”, şi apoi la republică. Monarhia absolută care a condus Franţa timp de secole s-a prăbuşit în numai trei ani. Societatea franceză a parcurs o transformare epică pe măsură ce privilegiile feudale, aristocratice şi religioase s-au evaporat sub asediul politicilor liberale revoluţionare, în timp ce vechile idei despre ierarhie şi tradiţie au sucombat în faţa principiilor iluministe ale cetăţeniei şi drepturilor egale.

De secole, societatea franceză era împărţită în trei stări: starea primă (clerul), starea a doua (nobilimea) şi starea a treia (oamenii obişnuiţi). Raportul dintre aceste stări a fost foarte disproporţionat: primele două stări (stările superioare) erau susţinute exclusiv pe energia celei de-a treia stări (starea inferioară). În timp ce starea a treia a fost sfâşiată de foamete şi sărăcie, Biserica Catolică a fost cel mai mare proprietar de fonduri funciare din Franţa şi Europa. Biserica era scutită de la

plata taxelor către guvern, dar practica propriile taxe. Ea deţinea şi registrele cu naşteri, decese şi căsătorii, şi a fost singura instituţie care oferea spitale şi educaţie primară şi secundară.

Revoluţia a început ca un protest al stării a treia împotriva cele de-a doua stări, a nobilimii, dar a degenerat şi s-a îndreptat deosebit de violent şi împotriva primei stării, a bisericii. În toamna lui 1789 guvernul revoluţionar a adoptat o serie de legi prin care jurămintele monastice au fost abolite şi toate ordinele religioase au fost dizolvate. Călugării şi călugăriţele au fost încurajate să se întoarcă la viaţa privată şi să se căsătorească. Huguenoţii au solicitat impunerea unui regim anticatolic, în timp ce scrieri iluministe precum cele ale lui Voltaire au denigrat catolicismul: „A noastră [religie] este fără niciun dubiu cea mai ridicolă, mai absurdă şi mai însetată de sânge care a infectat vreodată lumea”[635]. Pe 12 iulie 1790 a fost adoptată *Constituţia civilă a clerului*, lege care a transformat toţi clericii în funcţionari publici aparţinând de stat. Actul normativ a urmărit să scoată Biserica Franţei de sub autoritatea Papalităţii şi să o aducă de partea revoluţiei. Cu toate acestea, doar un sfert din întreg clerul naţional a acceptat noua reglementare, în timp ce liderii catolici au condamnat revoluţia şi au refuzat să o susţină.[636] Drept rezultat, masele revoluţionare au identificat biserica cu o forţă contrarevoluţionară, care trebuie eradicată împreună cu regalitatea: decapitarea lui Louis al XVI-lea a paralelizat decapitarea creştinismului, în timp ce înlocuirea monarhiei cu republica a mers mână în mână cu înlocuirea religiei cu filosofia raţiunii.

În septembrie 1792 Adunarea Naţională a legalizat divorţul, contrar doctrinei catolice. Totodată, statul a preluat controlul registrelor naşterilor, deceselor, şi căsătoriilor în detrimentul bisericii. În Paris, între 2 şi 4 septembrie trei episcopi şi mai mult de 200 de preoţi au fost masacraţi de către gloatele înrăite. Aurul şi argintul lăcaşelor de cult a fost confiscat pentru a susţine eforturile de război.[637] O lege din 21 octombrie 1793 a făcut pe toţi preoţii suspecţi de opinii contrarevoluţionare, şi oricine i-ar fi protejat era condamnat la moarte. Pe 24 octombrie calendarul gregorian – ca instrument decretat de către Papa Grigorie al XIII-lea în 1582 – a fost înlocuit de către Calendarul Republican Francez, care a abolit Sabatul, zilele sfinţilor şi orice referinţe la biserică. Aproximativ 3.000 de străzi şi locuri cu nume religioase au fost renumite, nou-născuţii nu au mai fost botezaţi şi au primit doar nume nonreligioase, iar sărbătorile religioase au fost

interzise şi înlocuite cu sărbători care celebrau recolta şi alte simboluri laice.[638]

Pe linia începută de filosoful René Descartes cu mai bine de un secol înainte, Revoluţia Franceză a emancipat omul de adevărul revelat şi l-a plasat în mijlocul Universului. Omul, prin raţiunea sa autonomă, a fost capabil să-şi facă propriile legi, independent de divinitate. Politicianul Pierre Gaspard Chaumette a spus că religia este o relicvă a superstiţiilor, care nu reflectă achiziţiile intelectuale ale omenirii, iar creştinismul este o adunătură de idei ridicole care legitimează despotismul. Împreună cu jurnalistul politic Jacques Hébert, Chaumette a militat pentru înlocuirea religiilor tradiţionale prin Cultul Raţiunii – un sistem de idei ce combina adorarea ştiinţei, ateismul, umanismul şi patriotismul.[639]

Tulburările sociale amplifică paranoia, aşa că la vremea revoluţiei Franţa a fost asaltată de conspiraţii reale şi imaginare despre inamici interni şi externi. Pe plan intern, revoluţia era obstrucţionată de către nobilimea franceză şi Biserica Catolică. Pe plan extern, Prima Republică Franceză (1792-1804) era angajată cu puterile vecine în Războaiele Revoluţionare Franceze. Extinderea războiului civil şi avansarea armatelor străine în interiorul teritoriului naţional au produs o criză politică şi au amplificat rivalităţile între girondini şi mai radicalii iacobini. Pe 6 septembrie 1793 guvernul francez a instituit Comitetul de Siguranţă Publică, organism menit să suprime activităţile contrarevoluţionare şi să ridice forţe militare franceze adiţionale. Iar când Comitetul a ajuns sub influenţa avocatului Maximilien Robespierre „Incoruptibilul" (poreclit aşa datorită fanatismului său), iacobinii au dezlănţuit Regimul Terorii: o perioadă de 11 luni marcată de violenţă extremă, eradicare religioasă şi execuţii colective.[640]

Comitetul pentru Siguranţă Publică a urmărit reformarea naţiunii prin inducerea unui amestec de umanitarism fanatic, idealism social şi patriotism, astfel încât Franţa catolică să se poată transforma într-o Republică a Virtuţii. În ochii credincioşilor de pretutindeni Franţa revoluţionară se transforma în Roma păgână iar Cultul Raţiunii în religia lui Antihrist. Preoţii au fost închişi şi masacraţi, bisericile au fost desfiinţate, proprietăţile ecleziastice confiscate şi obiectele de cult distruse. Între septembrie si octombrie 1793 mormintele tuturor regilor Franţei din abaţia Saint-Denis au fost profanate, catedrala a fost vandalizată iar rămăşiţele umane au fost aruncate în gropi comune. Plasarea de cruci pe morminte a fost interzisă. Catedrala Notre-Dame şi alte clădiri religioase importante au fost mutilate în temple ale

raţiunii. În Niève clopotele bisericilor au fost topite pentru a se crea arme, în timp ce preoţii au fost linşaţi sau forţaţi să facă paradă pe un măgar pentru a imita pe Iisus. Şcoli şi universităţi asociate cu administraţia bisericească au fost închise.[641] Sub ameninţarea execuţiei, încarcerării sau a recrutării militare, în jur de 20.000 de preoţi au fost forţaţi să îşi părăsească slujbele iar între 6.000 şi 9.000 au fost forţaţi să se căsătorească. Până la sfârşitul decadei aproximativ 30.000 de clerici au părăsit Franţa sau au fost ghilotinaţi.[642]

Robespierre, care a condamnat Cultul Raţiunii, a căutat să întipărească o reînviere spirituală în naţiunea franceză conform credinţelor sale deiste. În 1794 disidenţa ateistă a ajuns să fie percepută drept contrarevoluţionară, şi astfel extremişti ateişti ca Hébert sau moderaţi precum Danton au fost ghilotinaţi. Incoruptibilul a cerut un nou status al religiei şi a recomandat Convenţiei Naţionale să accepte existenţa unei Fiinţe Supreme. În consecinţă, pe 7 mai 1794 Convenţia Naţională a făcut un compromis între catolicism şi ateism şi a instituit Cultul Fiinţei Supreme ca un aspect oficial al revoluţiei.[643]

În timpuri de criză misticii sunt printre puţinele categorii sociale care prosperă iar Revoluţia Franceză nu a fost o excepţie. O profeţie populară în timpul revoluţiei a fost cea a ioachimitului Jean-Baptist Ruery, un autonumit descendent al regelui David care a vorbit, la fel ca mulţi alţii, despre căderea împăraţilor, catastrofe, întoarcerea evreilor în Palestina şi inaugurarea celei de-A Treia Eră.[644] Imaginea prăbuşirii generale a fost din nou însoţită de speranţa instalării salvatoare a Mileniului. Pentru Suzanne Labrousse revoluţia a fost renaşterea spirituală a Franţei. Robespierre a fost trimisul lui Dumnezeu iar Regimul Terorii a fost o necesară purificare naţională prin sânge pentru instalarea unei noi ordini. În 1792 Labrousse s-a deplasat până la Vatican pentru a vorbi cu papa despre necesitatea revoluţiei. Papa însă nu a fost deloc impresionat de acţiunea ei; a încarcerat-o în Castelul Sant'Angelo până în 1798, când a fost înfiinţată Republica Romană.

Chiar şi sfârşitul lui Robespierre s-a datorat în mare parte misticismului. Membrii Convenţiei s-au temut că Incoruptibilul ar putea deveni un nou dictator şi au căutat motive şi mijloace pentru a-l elimina. Aceasta s-a întâmplat când a fost fabricată o legătură conspiraţionistă între avocat şi Catherine Théot, o profetesă de 78 de ani. După ce un ascetism riguros i-a dezechilibrat mintea şi i-a provocat halucinaţii, în 1779 Théot s-a declarat Fecioara Maria, Noua Eva şi Maica Domnului, sortită să îl nască pe viitorul Mesia. Stabilită pe

strada Contrescarpe, în 1794 Théot a anunţat venirea unui Mesia, a cărui semn se va vedea în ziua de Rusalii, pe 8 iunie. Dat fiind că Festivalul Fiinţei Supreme a fost organizat de Rusalii, Robespierre a fost identificat de către Théot cu salvatorul lumii profeţit de către Ezechiel. Dar, paradoxal, théotiştii s-au dovedit a fi arma prin care Incoruptibilul a fost eliminat. La scurt timp după festival, un raport apărut de nicăieri a chemat la arestarea lui Catherine Théot şi a adepţilor săi sub suspiciunea de activităţi contrarevoluţionare. În timp ce avocatul nu a avut nimic de-a face cu acestă bandă de lunatici, în locuinţa de întâlnire a grupului s-a „descoperit" o scrisoare compromiţătoare scrisă şi semnată de către Robespierre însuşi. Drept rezultat, Robespierre a fost acuzat că le favorizează acţiunile, a fost destituit, judecat şi ghilotinat pe 28 iulie 1794. În schimb, Maica Domnului a fost judecată şi achitată, dar a murit la 33 de zile după execuţia lui Robespierre.[645]

La începutul lui 1795 s-a permis practicarea din nou a creştinismului, dar în limite stricte. În 1799 preoţii încă au mai fost încarceraţi sau deportaţi, iar persecuţiile chiar s-au intensificat după ce armata condusă de generalul Louis Alexandre Berthier a capturat Roma şi l-a încarcerat pe Papa Pius al VI-lea. În final, cu Napoleon în plină ascensiune, anii de negocieri între oficialii guvernamentali şi Papa Pius al VII-lea au dus la Concordatul din 1801, act care a sfârşit în mod oficial perioada decreştinării şi a stabilit regulile relaţiei dintre Biserica Catolică şi statul francez.

7.1.2. Fiara Napoleon şi repatrierea evreilor

Convulsiile Revoluţiei Franceze au dat naştere la o figură politică care a fost uşor clasificată ca Antihrist: Napoleon Bonaparte. De la un tânăr ofiţer de artilerie în armata franceză, Napoleon a devenit împărat pe jumătate din Europa în decurs de numai şapte ani. În timpul Primei Republici Franceze a condus campanii militare de succes împotriva Primei şi celei de-A Doua Coaliţii, a reuşit să obţină poziţii cruciale în Italia şi Egipt, a câştigat influenţă şi a încheiat alianţe pentru Franţa. În 1799 a răsturnat Directoratul printr-o lovitură de stat şi a instalat Consulatul cu el însuşi pe post de Prim Consul. Cinci ani mai târziu ascensiunea sa politică a culminat cu încoronarea sa ca împărat.

Napoleon a fost asociat cu Antihristul din mai multe motive: a fost văzut ca o progenitură a Revoluţiei Franceze, a încercat să subjuge Marea Britanie, a cucerit cea mai mare parte a Europei de Vest şi a creat un imperiu care s-a asemănat

cu Imperiul Roman, a detronat pe papă şi a anexat Statele Papale la imperiul său, şi nu în ultimul rând geniul său militar a amintit creştinilor de imaginea lui Mesia cel aşteptat de evrei.

Visul lui Napoleon a fost de a deveni la fel de faimos ca şi marii conducători ai istoriei.[646] În 1797 Napoleon a decis că puterea navală a Franţei nu era pregătită să confrunte Marina Roială în Canalul Mânecii. În loc, el a condus o expediţie militară în Egipt pentru subminarea accesului britanicilor în India şi pentru a-şi satisface fantezia de a merge pe urmele lui Alexandru cel Mare. Prin Concordatul din 1801 cu Pius al VII-lea Napoleon a urmărit să-l câştige pe papă de partea lui, dar totodată l-a imitat pe Carol cel Mare în a deveni protectorul bisericii.[647] În 1805 Napoleon a creat Regatul Italiei[648] iar în sudul Germaniei a stabilit statele vasale ale Bavariei, Baden, Württemberg, Hesse-Darmstadt şi Saxonia, ataşate Franţei sub numele de Confederaţia Rinului.[649] În august 1806 Napoleon a forţat Habsburgii să abdice, provocând astfel disoluţia Sfântului Imperiu Roman şi sfârşitul unei puteri politice care a durat peste opt secole. În 1811, la apogeul puterii, Napoleon şi-a îndeplinit visul de a-l egala pe Iulius Cezar: dominaţia sa s-a întins de la Oceanul Atlantic până în Belarus, şi din Norvegia până în Sicilia.

În timpul Revoluţiei Franceze Napoleon s-a împotrivit ateiştilor din Directorat, care au cerut mărşăluirea armatei franceze la Roma, detronarea papei şi desfiinţarea Papalităţii. În loc, Papa Pius al VI-lea a cerut pace, care i s-a acordat la Tolentino în februarie 1797. Dar pe 29 decembrie, într-o revoltă iscată de agenţii papali asupra revoluţionarilor francezi şi italieni, brigadierul-general Mathurin-Léonard Duphot a fost omorât şi astfel s-a creat motiv pentru o nouă invazie. Generalul Berthier a mărşăluit la Roma, a intrat fără să întâmpine rezistenţă pe 10 februarie 1798, a proclamat Republica Romană şi a făcut Statele Papale sateliţi ai Imperiului Francez.[650] Papa a fost luat prizonier şi a fost târât prin Europa până când şi-a dat duhul în august 1799.

Datorită refuzului Bisericii Catolice de a susţine Sistemul Continental stabilit împotriva Angliei, Napoleon a ordonat anexarea Statele Papale la Imperiul Francez în 1809. Totodată, el a emis două decrete prin care a reproşat papilor folosirea bolnavă a „Donaţiei lui Carol cel Mare", „predecesorul" său. Pius al VII-lea a răspuns prin excomunicarea împăratului, dar a sfârşit prin a fi luat prizonier de către ofiţerii francezi. În 1810, după ce a divorţat de Joséphine de Beauharnais, Napoleon s-a căsătorit cu Marie Louise de Austria. Treisprezece cardinali au fost încarceraţi

pentru că au refuzat să oficieze noua căsătorie, ceea ce a deteriorat şi mai mult relaţiile cu Biserica Catolică. Papa a rămas închis pentru încă cinci ani şi nu s-a întors la Roma până în 1814, când Napoleon a fost detronat de către Congresul de la Viena iar Statele Papale au fost restabilite.[651]

Anterior, în timpul Reformei, protestanţii au crezut că *Cele 95 de teze* ale lui Luther delimitează sfârşitul celor 1.260 de ani. Printr-un calcul invers, persecuţia sfinţilor se încadra între anii 330 şi 1517. Dar Papalitatea nu a căzut aşa cum s-au aşteptat primii protestanţi, astfel că Revoluţia Franceză şi ascensiunea lui Napoleon au devenit noi repere escatologce. Cu Papalitatea în rol de Fiară, huguenoţii au văzut încarcerarea lui Pius al VI-lea din 1798 drept „rana de moarte" din Apocalipsa 13:3. Evenimentul, confirmat mai târziu de anexarea Statelor Papale, a marcat sfârşitul celor 1.260 de ani de persecuţie începută, prin noul calcul, în 538 d.Hr.. De asemenea, ca în timpul Reformei, s-a crezut că Papalitatea trebuie să fie distrusă înainte de instalarea Mileniului, iar acţiunile lui Napoleon (ca acţiunile lui Luther) au creat impresia că acest lucru se va întâmpla la începutul secolului al XIX-lea.

Sistemul Continental şi rivalitatea regională dintre Anglia şi Franţa i-a forţat pe milenariştii englezi să aibă o opinie diferită. Ei au asociat relaţia dintre împăratul Franţei şi Papalitate cu succesiunea de evenimente dintre Balaur, Fiară şi Prostituata babilonică descrise în Apocalipsa 13-18. Hester Lynch Piozzi a fost prima femeie din Anglia care a scris o istorie a lumii, la capătul căreia a concluzionat că Primul Consul al Franţei era Apolion, menţionat în Apocalipsa 9:11: „Şi peste ele aveau ca rege pe îngerul Adâncului, al cărui nume în evreieşte este Abadon, iar în greceşte Apolion." Numele lui Antihrist devenise clar, şi era (conform dialectului corsican) „N'Apollione," „Distrugătorul", sau Fiara care a urât şi distrus Prostituata babilonică (Papalitatea).[652] Mai târziu, Matthew Habershon a identificat domnia lui Napoleon cu a cincea pecete din Apocalipsa 6:9-11, a cincea trâmbiţă din Apocalipsa 9:1-12, al patrulea, al cincilea şi al şaselea potir al mâniei din Apocalipsa 16:4-16 şi al şaptelea cap al Fiarei din Apocalipsa 13:1.[653]

Napoleon a fost văzut ca şi Antihrist şi datorită favorurilor pe care le-a acordat evreilor. În aprilie 1799, când trupele franceze asediau oraşul Acre în Palestina, Napoleon a pregătit o proclamaţie prin care urma să declare reînfiinţarea statului evreu în aria palestiniană dinăuntrul Siriei Otomane.[654] Corsicanul a fost încrezător că va ocupa Acre şi în următoarele zile va intra în Ierusalim, unde va putea citi public declaraţia.

Asediul a fost însă pierdut în faţa otomanilor, în parte datorită intervenţiei britanice, iar planul de reînfiinţare al statului evreu a fost abandonat.[655]

În timpul Războiului Civil Englez, când oamenii s-au întrebat cum ar trebui reorganizată societatea engleză, filosofia politică avansată de Hobbes şi Locke a fost sufocată de alternativele religioase. În contrast, revoluţionarii francezi au scos religia din afacerile politice şi şi-au reorganizat societatea conform filosofiei lui Jean-Jacques Rousseau şi al său „contract social". Prin *Declaraţia Drepturilor Omului şi ale Cetăţeanului* din 1789 Revoluţia Franceză a abolit tratamentul diferenţiat al oamenilor, în timp ce libertatea religioasă a fost garantată atâta timp cât nu era disturbată ordinea publică. La o vreme când diferite ţări europene au restrâns drepturile minorităţilor, cuceririle lui Napoleon au răspândit ideile moderniste ale Franţei revoluţionare: egalitatea cetăţenilor şi supremaţia legii.

Napoleon Bonaparte a fost botezat catolic. Dar, conform secretarului său Louis Bourienne, el a fost interesat de religie doar pentru beneficiile politice şi economice pe care le putea aduce. Deşi le-a privit ca pe nişte creaţii umane şi reminiscenţe primitive, împăratul s-a folosit de religii pentru a ţine masele liniştite şi a le câştiga rapid susţinerea.[656] Corsicanul nu a fost interesat de evrei pentru religia lor, ci pentru banii lor. În teritoriile cucerite a emancipat evreii din ghetouri, le-a extins drepturile de proprietate, cult şi carieră şi le-a permis reasamblarea Sinedriului.[657] Iar în 1807 a făcut iudaismul, alături de catolicism şi protestantism, una din religiile oficiale ale Franţei.[658]

Bineînţeles, la vremea respectivă orice favor făcut poporului lui Iuda – indiferent de motive – era un fel de păcat capital. Ţarul Alexandru I a condamnat vehement instituirea Sinedriului, în timp ce sinodul moscovit al Bisericii Ortodoxe l-a numit pe Napoleon drept „Antihrist" şi „inamic al lui Dumnezeu". La fel, consulul austriac Wenzel von Metternich şi-a exprimat îngrijorarea că evreii îl vor vedea pe Napoleon ca pe Mesia.[659] Iar această rugăciune ebraică demonstrează că Metternich nu a fost prea departe de adevăr:

> Cât de norocoşi suntem, cât de bună este partea noastră, care din mâna Ta gloria şi frumuseţea au fost turnate afară preste capul unui om puternic, plin de energie, Napoleon cel Mare, pentru a sta pe Tronul Franţei şi Italiei. Poate fi altcineva găsit aşa de adecvat ca Napoleon să merite asemenea onoruri şi maiestate, care îşi păstoreşte pe oamenii săi cu sinceritate şi cu înţelegerea inimii sale? Tu, Dumnezeule, ai conferit în mod

> minunat bunătatea Ta peste el. Aşa cum alţi împăraţi ai lumii s-au apropiat să se lupte cu el, Tu l-ai protejat pe el în ziua luptei, Tu l-ai salvat pe el de aceia care au stat înaintea lui, până când i-a subjugat şi au căutat pace cu el. Cu spiritul său bun, el a vorbit cuvinte de pace lor.[660]

În ciuda succesului revoluţiei, transformarea evreilor în cetăţeni cu drepturi egale a fost pentru mulţi francezi o perspectivă cumplită. Revista *Mercure de France* a publicat un articol antisemitic inflamator în care s-a spus că evreii nu pot avea libertăţi decât dacă se convertesc la catolicism. Chiar şi unchiul lui Napoleon, cardinalul Joseph Fesch, i-a reproşat împăratului: „Sire, deci vrei ca sfârşitul lumii să vină prin acţiunile tale prin acordarea evreilor egalitate faţă de catolici. Nu cunoşti că Sfintele Scripturi prezic că sfârşitul lumii se va înfăptui când evreii vor redeveni o naţiune unită?"[661]

În final, Napoleon s-a dovedit a fi un geniu militar care şi-a îndeplinit visul de a fi asemuit cu marile figuri politice ale istoriei, dar nu a fost Antihrist. Însă, la fel ca în cazul celorlalţi lideri de seamă, posteritatea l-a trecut pe lista precursorilor lui Antihrist. După moartea împăratului, dinastia Bonaparte a fost bântuită de *stigmata* escatologică[662] fiindcă milenarişti din Anglia şi America au continuat să înfăţişeze un viitor Antihrist francez, în timp ce Revoluţia Franceză a făcut subiectul calculelor apocaliptice pentru cel puţin un secol de la înfăptuirea ei.[663]

7.2. NOILE TENDINŢE ESCATOLOGICE DIN MAREA BRITANIE

7.2.1. De la ebraism la israelismul britanic

La vremea Revoluţiei Industriale, faţă de perioada Războiului Civil Englez, ebraismul s-a bucurat de popularitate printre toate păturile sociale şi un suport financiar şi politic incomparabil mai mare. În 1809 William Wilberforce şi Charles Simeon au înfiinţat *London Society for Promoting Christianity among the Jews* (Societatea Londoneză pentru Promovarea Creştinismului printre Evrei), unde putea contribui oricine credea că problema evreiască se rezolvă prin convertire.[664] Pentru motive religioase, umanitare, filosofice sau imperialiste, adepţii britanici ai ebraismului au învăţat ebraica, au scris romane despre *commonwealth*-ului ebraic, au

organizat servicii de transport şi explorare către Ţara Sfântă şi au susţinut restaurarea evreilor în mediul public şi privat. Lord Lindsay scria că „solul [Palestinei] încă se bucură de Sabaturile sale, şi doar aşteaptă întoarcerea copiilor săi alungaţi, şi aplicarea industriei, corespunzător cu capabilităţile ei culturale, să explodeze încă o dată în abundenţa universală – să fie tot ce-a fost în zilele lui Solomon”[665]. Aceeaşi idee a fost exprimată în 1841 de către Charles Henry Churchill, un rezident britanic din Damasc, printr-o scrisoare adresată filantropistul evreu Moise Montefiore: „Consider obiectivul a fi unul perfect viabil. Dar, două lucruri sunt necesare în mod indispensabil. Primul, acela ca evreii să ia problema în mâini în mod unanim. Al doilea, ca puterile europene să-i ajute în viziunile lor”[666].

Restaurarea statului evreiesc nu a mai fost o problemă doar religioasă, ci şi una politică. Anthony Ashley Cooper a făcut lobby la Prim-ministrul Henry Palmerston şi succesorii săi în guvern pentru ca Anglia să protejeze evreii deja stabiliţi în Palestina.[667] În 1839 Biserica Scoţiei a trimis pe Andrew Bonar şi pe Robert Murray M'Cheyne să întocmească un raport detaliat despre condiţia evreilor din Palestina.[668] Munca lor a fost publicată în Marea Britanie şi a fost urmată de un memorandum a lui Cooper în revista *London Times* prin care cerea suport pentru restaurarea evreilor. *London Times* a mai raportat că guvernul britanic a luat în considerare restaurarea evreiască, în timp ce Cooper şi-a expus cercetările privind opinia evreiască faţă de restaurare, cât de repede puteau pleca către Palestina, dacă erau dispuşi să plătească pentru transport şi dacă erau de acord să trăiască sub dominaţie turcească, protejaţi de puteri europene.

Relaţiile britanico-otomane au fost excelente la acea vreme. Mehmet Ali a aliat Egiptul cu Franţa şi în 1831 s-a răzvrătit împotriva sultanului, invadând Palestina şi Siria. Zece ani mai târziu britanicii s-au aliat cu otomanii şi i-au ajutat să recâştige teritoriile pierdute. În 1840 Cooper a crezut că sultanul putea returna favorul prin crearea unui stat evreu în Palestina. Prin urmare, el l-a convins pe Prim-ministrul Palmerston să scrie ambasadorului britanic de la Constantinopol despre această idee:

> La vremea aceasta există printre evreii dispersaţi în Europa o puternică concepţie că vremea se apropie pentru ca naţiunea lor să se reîntoarcă în Palestina [...] Ar fi de o importanţă vădită pentru sultan să încurajeze evreii să se întoarcă şi să se stabilească în Palestina, deoarece bogăţia pe care o vor aduce cu ei va creşte resursele din domeniul sultanului; iar evreii, dacă se

> întorc sub aprobarea şi protecţia şi la invitaţia sultanului, va fi o garanţie faţă de orice neplăceri viitoare ale lui Mehmet Ali sau ale succesorilor săi.[669]

Interesul Marii Britanii în Palestina s-a exprimat prin acţiuni caritabile, aşezări coloniste şi campanii de cercetare. Peste 1.000 de conferinţe şi cercetări ale Orientului Mijlociu s-au realizat în secolul al XIX-lea, în special după Războiul Crimeii. Sprijinit de Anglia, în 1853 Napoleon al III-lea i-a forţat pe otomani să recunoască Biserica Catolică şi puterile vestice ca şi autoritate creştină supremă în Ţara Sfântă, în detrimentul Rusiei şi a Bisericii Ortodoxe. Drept urmare, în a doua parte a secolului prezenţa britanică în regiune s-a intensificat pentru a proteja ruta cu India şi pentru a asigura stabilitatea Imperiului Otoman împotriva tendinţelor imperialiste ale Rusiei. Astfel, ideea care nu demult părea utopică a devenit un proiect mai mult sau mai puţin viabil iar iniţiativa creştină de restaurare a hrănit mişcarea evreiască în curs de formare a Zionismului.

În *The Exodus of Israel* din 1863 Thomas Rawson Birks, profesor de filosofie morală la Cambridge, a analizat problemele de logistică, organizare, înmulţire, alimentare şi igienă ale israeliţilor în călătoria lor din Egipt până în Palestina. Deşi analiza lui Birks a avut caracter istoric, ea a arătat că multe din problemele întâmpinate de vechii israeliţi urmau să reapară în cazul unei repatrieri moderne.[670] La fel, George Eliot a sprijinit restaurarea evreilor şi înfiinţarea unui stat evreu în romanul *Daniel Deronda* din 1876. Laurence Oliphant, membru al Parlamentului şi susţinător al lui Ashley Cooper, a publicat în 1880 *The Land of Gilead*, prin care a cerut Parlamentului Britanic să susţină material restaurarea evreilor din Rusia şi Europa de Est. Dar, conform lui Oliphant, pentru a se face loc şi a fi evitate conflictele, arabii palestinieni trebuiau să fie relocaţi în rezervaţii după modelul amerindienilor.[671]

Ebraismul Revoluţiei Industriale a fost vizibil diferit din punct de vedere ideologic faţă de ebraismul Războiului Civil Englez. La mijlocul secolului al XIX-lea ebraismul a generat israelismul britanic (sau anglo-israelismul sau teologia celor două regate) – credinţa că popoarele vest-europene, în special cele din Insulele Britanice, sunt descendenţii direcţi ai celor zece triburi pierdute ale lui Israel. În timp ce evreii moderni sunt descendenţi direcţi ai tribului lui Iuda şi Beniamin, naţiile albe britanice şi nord-europene sunt descendentele celorlalte triburi ale Casei lui Israel.

Conform Bibliei, Iacov, părintele celor 12 triburi, a fost renumit „Israel” (Geneza 32:28). În timp ce toţi evreii sunt israeliţi, nu toţi israeliţii sunt evrei. Evreii (iudeii) descind numai din cele două triburi desprinse de celelalte zece la momentul colapsului Monarhiei Unite în 930 î.Hr.. După separaţie, în timpul domniei lui Roboam, fiul lui Solomon, cele zece triburi nordice au format Regatul lui Israel (cu capitala la Shechem), în timp ce tribul lui Iuda (şi Beniamin) a format Regatul lui Iuda (cu capitala la Ierusalim). De aici, susţinătorii israelismului britanic au argumentat (mai degrabă au speculat) că după ce cele zece triburi ale Regatului lui Israel au fost deportate de asirieni în secolul al VIII-lea î.Hr., acestea nu s-au mai întors niciodată pe pământurile natale, ci s-au împrăştiat în lume şi au format popoarele anglo-saxone-celtice.[672]

Israelismul britanic nu a avut niciodată o organizaţie centrală sau o doctrină unitară; a fost promovat haotic de variate grupuri şi personalităţi. De exemplu, nu se poate spune cu certitudine dacă poetul şi misticul englez William Blake a fost adept al israelismului britanic, dar în poemul *And did those feet in ancient time* din 1808 menţionează expres construirea Noului Ierusalim pe pământul Angliei. Israelismul britanic a luat o aparentă formă ştiinţifică în 1840 odată cu prin publicarea *Our Israelitish Origin* a lui John Wilson.[673] Iar în 1884 Edward Hine a plecat din Anglia în Statele Unite, unde a promovat ideea că amerindienii sunt tribul pierdut al lui Manase, în timp ce englezii sunt tribul pierdut al lui Efraim, susţinând astfel excepţionalismul american. Hine a fost de asemenea primul care a speculat că există o legătură între Germania şi străvechea Asirie.[674]

Adepţii israelismului britanic au fost întâi de toate naţionalişti; ei susţineau ideologic extinderea Imperiului Britanic ca pe o datorie divină. Poporul englez, în calitate de noul popor ales, trebuia să colonizeze şi să stăpânească lumea nu pentru că avea dreptul să facă asta, ci pentru că acesta îi era destinul. A fost o ideologie care suna bine în urechile multora, dar nu avea nicio bază istorică sau ştiinţifică. A fost fondată pe legende, asocieri speculative şi interpretări istorice distorsionate şi selective. Toate aşa-zisele dovezi sunt de fapt legături superficiale între caracteristicile poporului evreu şi caracteristicile naţiunilor nordice. Un argument este, chipurile, originea semitică a limbii engleze.[675] Simpatizanţii israelismului britanic au citat excesiv pe reformatorul secolului al XVI-lea William Tyndale, care a afirmat că „caracteristicile limbii ebraice se aseamănă cu engleza de o mie de ori mai bine decât cu latina. Maniera de comunicare este aceeaşi; şi în o

mie de cazuri nu trebuie să o traduci în engleză, cuvânt cu cuvânt [...]”[676]. Dar Tyndale a scris această frază într-un context cu totul diferit, şi în niciun caz nu a avut în minte identificarea britanicilor cu israeliţii.

Un alt punct cheie al israelismului britanic este credinţa că englezii se aseamănă la înfăţişare cu evreii datorită moştenirii lor genetice comune.[677] Biblia îl descrie pe regele David ca fiind roşcovan (1 Samuel 16:12; 17:42), ceea ce poate fi interpretat că a avut un păr roşcat sau un ten rozaliu – ambele caracteristici caucaziene. Această aparentă similaritate a fost mai departe dezvoltată în ideea că familia roială britanică descinde direct din David.[678] Gruparea antisemită *Christian Identity* (Identitatea Creştină) a statuat că, spre deosebire de britanici şi americani, care descind din cele zece triburi pierdute şi sunt naţiunile lui Dumnezeu, evreii descind din Iuda şi sunt progeniturile lui Satan.[679]

Adevăratul scop al israelismului britanic a fost de fapt să satisfacă dorinţa unor oameni de a avea un trecut glorios. Israelismul britanic copiază teologia iudaică, numai că, în loc de israeliţi, el susţine excepţionalitatea popoarelor britanice. Israelismul britanic nu este decât o doctrină naţionalistă propagandistă. Prin conferirea unui rol măreţ în planurile generale ale lui Dumnezeu naţiunilor britanice, ea împarte lumea în mod convenabil în două tabere bine definite: salvaţi şi damnaţi, sfinţi şi diavoli, şi, în ultimă instanţă superiori şi inferiori.

7.2.2. Trădarea neoprotestantă: dispensaţionalismul şi teoria Răpirii

La începutul secolului al XIX-lea a fost clar că Biserica Catolică nu s-a prăbuşit aşa cum protestanţii au aşteptat începând cu secolul al XVI-lea, Papalitatea (sau un anume papă) nu a fost Antihristul şi că sfârşitul lumii nu a venit. Cu alte cuvinte, istoricismul protestant – dezvoltat la vremea Reformei – a eşuat şi un alt sistem escatologic trebuia găsit. Prin urmare, datorită presiunii exercitate asupra religiei de către dezvoltarea ştiinţifică, pe fondul unui val de manifestări spirituale şi dezvoltarea israelismului britanic, o bună parte din organizaţiile protestante americane şi britanice au abandonat dogmele Reformei. În loc, ele au dezvoltat dogme proprii şi au adoptat punctul de vedere escatologic dispensaţionalist. De obicei aceste grupuri sunt numite generic „neoprotestante”, dar, într-un sens mai larg, neoprotestantismul include toate grupurile care au început să se dezvolte în America de Nord odată cu Prima Mare Deşteptare.

Dispensaţionalismul este o combinaţie între futurismul catolic, istoricismul prostestant şi ebraism. Termenul „dispensaţionalism" este derivat de la ideea că istoria biblică este mai bine înţeleasă prin divizarea ei într-o serie de „dispensaţii" – legăminte cronologice succesive sau perioade din istorie (ere) înăuntrul cărora Dumnezeu interacţionează cu oamenii în anumite moduri. Nu există un consens printre susţinători legat de numărul exact al dispensaţiilor; numărul lor variază între trei şi opt. Scenariile dispensaţionaliste minimale de trei sau patru dispensaţii recunosc doar perioadele istorice majore:

(1) Legământul Legii (de la Creaţie până la naşterea lui Iisus Hristos);

(2) Era Bisericii (de la naşterea Bisericii şi până la Răpirea ei viitoare);

(3) Legământul Regatului (de la Apocalipsa 20:4 până la Apocalipsa 22).

În schimb, scenariile dispensaţionaliste maximale de şapte sau opt dispensaţii sunt legate de inaugurarea anumitor legăminte biblice:

(1) Legământul Edenic al Inocenţei (Geneza 1-3);

(2) Statutul Antediluvian al Conştiinţei (Geneza 3-8);

(3) Statutul Guvernării Civile (Geneza 9-11);

(4) Statutul Promisiunii (Geneza 12 – Exodul 19);

(5) Legământul Legii Mozaice (de la Exodul 20 până la naşterea lui Hristos);

(6) Legământul Bisericii Creştine (Era Bisericii până la Răpire);

(7) Legământul Milenial (Apocalipsa 20:4-6);

(8) Legământul Etern (Apocalipsa 20-22).

Scoţianul Edward Irving, premergătorul mişcărilor penticostale şi carismatice, a fost de părere că Biserica era departe de a se afla pe marginea unei ere a binecuvântării; dimpotrivă, lumea devenea mai rea şi era aproape de judecata cruntă a lui Dumnezeu.[680] În 1826 Irving a luat contact cu futurismul catolic prin lucrarea *La Venida del Mesias en Gloria y Magestad* a iezuitului spaniol Manuel Lacunza (Ben-Ezra). Irving a fost atât de încântat de teoriile lui Lacunza încât a învăţat spaniola pentru a traduce şi publica lucrarea în engleză.[681] A adăugat o prefaţă stufoasă în care a prezentat propriile speculaţii profetice despre o iminentă apostazie a creştinătăţii, restaurarea subsecventă a evreilor, o revărsare carismatică şi în final Parousia.[682]

În 1826 Henry Drummond, impresionat de zelul profetic al lui Irving, a adunat un grup de 20 de invitaţi, clerici şi laici pentru a discuta chestiuni profetice la vila sa personală

din Albury Park. Repetată pentru încă patru ani, conferinţele de la Albury au pus bazele viitoarei doctrine a dispensaţionalismului. În 1829 Drummond a sumarizat concluziile agreate de către toţi participanţii:

(1) Sfârşitul nu va veni imperceptibil, ci într-un mod cataclismic;

(2) Biserica va fi distrusă la fel cum a fost distrus poporul evreu;

(3) Evreii vor fi restauraţi în Palestina în timpul Judecăţii Finale;

(4) Judecata se va abate în principal asupra creştinătăţii;

(5) După Judecată va începe Mileniul;

(6) A Doua Venire se va petrece înainte de instalarea Mileniului;

(7) Cei 1.260 de ani din Daniel 7 şi Apocalipsa 13 trebuie măsuraţi de la domnia lui Iustinian până la Revoluţia Franceză. Potirele mâniei din Apocalipsa 16 erau turnate la acel moment şi Parousia era iminentă.[683]

Iniţial, Irving credea că darurile spirituale apostolice vor fi restaurate în vremurile de pe urmă prin intensificarea activităţii Duhului Sfânt în lumea materială. Dar în mai 1828, în timp ce făcea un tur de predică al Scoţiei, A. J. Scott l-a convins că darurile spirituale nu au fost niciodată retrase din mijlocul omenirii, ci sunt la fel de prezente ca pe vremea apostolilor. Accidental, în aceeaşi perioadă au început să circule zvonuri despre evenimente ciudate care aveau loc în sudul Scoţiei: enoriaşii experimentau tremurături, leşinuri şi convulsii, urmate de evlavie extremă, vindecări miraculoase, vorbitul în limbi („glossolalia"), scriere automată („xenoglossia" – scrierea în caractere ciudate cu o viteză ameţitoare în stare de transă) şi tot felul de profeţii. Liderii religioşi au investigat personal aceste cazuri. Şi în timp ce Edward Irving şi Henry Drummond au concluzionat că aceste evenimente erau manifestări ale Duhului Sfânt, John Nelson Darby şi Benjamin Newton le-au atribuit puterilor demonice.[684]

Darby a fost responsabil de cea mai profundă sistematizare a doctrinei dispensaţionaliste. În 1827 el a părăsit Biserica Irlandei pentru a forma Frăţia Plymouth (sau Biserica Creştină după Evanghelie) – o copie a metodismului[685] lui John Wesley bazată pe munca de misionariat a evangheliştilor laici. Irving a făcut acelaşi lucru, părăsind Biserica Scoţiei pentru a forma Biserica Apostolică Catolică în 1832. Atât Irving cât şi Darby au crezut în revelaţia progresivă (idea că munca Duhului Sfânt va fi tot mai activă în lume pe măsură ce sfârşitul se apropie), au crezut că noile lor sisteme teologice

sunt parte din această revelaţie progresivă şi ambii au postulat că iminenta întoarcere a lui Hristos avea două stadii.

În primul stadiu Hristos îşi va lua Mireasa (Biserica) la Cer într-un mod spontan şi secret, înainte de apariţia Antihristului şi începerea marelui necaz. Această imagine s-a bazat pe 1 Tesaloniceni 4:17: „Apoi, noi cei vii, care vom fi rămas, vom fi răpiţi toţi împreună cu ei, în nori, ca să întâmpinăm pe Domnul în văzduh; şi astfel vom fi totdeauna cu Domnul." Cu alte cuvinte, creştinii vor fi luaţi (răpiţi) de pe pământ şi se vor întâlni cu Fiul lui Dumnezeu pe norii cerului (literal, în aer zburând). Acest proces a fost denumit „Răpirea". După Răpire prezenţa Duhului Sfânt în lume se va restrânge, oferind astfel ocazia lui Antihrist să se ridice şi să înceapă perioada de şapte ani a marelui necaz.

Al doilea stadiu al Parousiei începe după cei şapte ani de necaz, când Hristos se va coborî din cer (nori) pe pământ şi va judeca lumea.

În 1831 Darby a prezentat dispensaţionalismul în cadrul Conferinţelor Powerscourt de la Dublin, ocazie cu care a insistat pe interpretarea gramaticală, istorică şi literală a Bibliei. Poziţia lui s-a sprijinit pe experienţele literale avute de către poporul Israel şi pe faptul că profeţiile Vechiul Testament au sensul a exact ceea ce afirmă: zilele profetice înseamnă zile literale, Israel înseamnă evrei, numerele profetice se referă la perioade de timp exacte, şi chiar simbolurile se referă la persoane şi evenimente identificabile din punct de vedere ştiinţific şi istoric. Naţiunea lui Israel (nu în mod necesar statul Israel) se distinge de Biserica Creştină, iar Dumnezeu nu şi-a îndeplinit încă promisiunile faţă de cea dintâi. Aceste promisiuni includ materializarea viitoare a profeţiilor Vechiului Testament, când Hristos va domni peste lume din Ierusalim pentru 1.000 de ani alături de israeliţi. Şi, în timp ce metodologiile lui Dumnezeu se pot schimba, intenţia Sa de a binecuvânta pe Israel aşa cum a promis lui Avraam nu va fi niciodată uitată.

În opinia lui Darby, Biserica este o paranteză în împlinirea profetică între săptămânile 69 şi 70 ale lui Daniel. Datorită uniunii sale cu Hristos, Biserica nu are nimic de-a face cu poporul pământesc al lui Israel. Dar Biserica, ca legământ (dispensaţie), a fost atât de ruinată de către sistemul corupt al clerului încât a ajuns diametral opusă scopului pentru care a fost concepută. Ea a eşuat şi în consecinţă trebuie să sufere judecata lui Dumnezeu, aşa cum s-a petrecut în trecut cu celelalte legăminte. În acest context, speranţa lui Darby pentru Biserică a fost, ca şi în cazul lui Israel, ca o parte să fie salvată. Orice încercare de renovare a Bisericii este sortită eşecului

pentru că Dumnezeu nu doreşte să o salveze. Darby, deci, a condamnat apostazia tuturor bisericilor existente şi a recomandat ca adevăraţii credincioşi să se adune în numele lui Hristos – o imagine pe care Frăţia Plymouth şi-a asumat-o în totalitate.[686]

Biserica, conform lui Darby, a început să existe când Ştefan a fost omorât cu pietre (Fapte 7), Saul a fost salvat (Fapte 9), sau Pavel a întreprins prima călătorie misionară (Fapte 13). Într-unul din aceste momente Biserica s-a distins de Israel. Dar Biserica nu a fost construită pe model evreiesc, pe ramuri, şi nu a fost niciodată revelată în Vechiul Testament. Israel a fost un regat pământesc cu promisiuni şi binecuvântări materiale. Hristos a venit să împlinească promisiunile făcute de către Dumnezeu regatului pământesc israelit, dar a fost respins. Când aceasta s-a întâmplat, Dumnezeu a oprit ceasul profetic şi a instituit Biserica. Până la Răpirea Bisericii acest ceas profetic este suspendat, după care Dumnezeu îşi va relua scopurile Sale pentru poporul Său pământesc, Israelul. Israeliţii au o chemare materială pământească, în timp ce creştinii au o chemare spirituală cerească. Deci, stabilirea Regatului Milenial este speranţa lui Israel, care va stăpâni lumea, va reconstrui Templul, va reinstitui sacrificiile, va recunoaşte pe Iisus ca pe Mesia şi naţiunile vor accepta Israelul ca poporul lui Dumnezeu.[687]

Hermeneutica literală a Bibliei a devenit una dintre caracteristicile de bază ale dispensaţionalismului, dar acest lucru a însemnat că Apocalipsa descrie doar evenimente viitoare, şi nu istoria creştinătăţii de la începuturi şi până la întoarcerea lui Hristos. Cu alte cuvinte, Darby a respins istoricismul protestant şi a adoptat futurismul catolic alături de teoria Răpirii.

Dispensaţionalismul a fost în mare măsură ignorat în Marea Britanie, dar a primit o recepţie favorabilă în Statele Unite, în special printre baptişti şi presbiterieni. A fost introdus în America de Nord de către James Inglis, care în 1866 a organizat întâlniri cu un număr mic dar influent de evanghelişti americani. Dispensaţionalismul a fost impulsionat serios după ce Dwight Moody a devenit un adept în 1872. Moody i-a oferit stabilitate instituţională prin *Moody Church* (Biserica Moody) şi *Moody Bible Institute* (Institutul Biblic Moody), în timp ce *Scofield Reference Bible*, concepută de Cyrus Scofield şi asociaţii săi, a introdus noua şcoală escatologică unei largi audienţe.[688]

La ora actuală, dispensaţionaliştii sunt acuzaţi că îmbrăţişează „iudeofilia” – termen ce desemnează suportul pentru statul Israel, respingerea antisemitismului şi practicarea

sărbătorilor şi ritualurilor evreieşti. Dispensaţionalismul pune accentul pe recipienţii originali ai profeţiilor divine, făcând astfel o distincţie clară între Israel şi Biserică. Israel este o naţiune etnică compusă din israeliţi, care a început cu Avraam şi continuă să existe până în ziua de astăzi. După Scofield şi Harry Ironside, Biserica constă din toţi indivizii salvaţi înăuntrul dispensaţiei (legământului) lui Iisus Hristos, care a început cu pogorârea Duhului Sfânt asupra apostolilor (Fapte 2) şi va dura până la Răpirea Bisericii.[689] Distincţia dintre Israel şi Biserică nu este mutual exclusivă, deoarece există o suprapunere recunoscută între cele două în primii creştini evrei (Petru şi Pavel de exemplu), care au avut credinţă în Hristos. La fel, la vremea lui Antihrist (care va fi tot evreu)[690] Israel va îmbrăţişa pe Iisus ca pe Mesia chiar înainte de A Doua Sa Venire.[691] Creştinii nu ar trebui să se bazeze pe promisiunile guvernelor pământeşti sau pe succesele lumii actuale, deoarece Mileniul este la uşă. În loc, ei ar trebui să se separe de lumea aceasta pentru că, pe măsură ce sfârşitul se apropie, ea decade din ce în ce mai mult.

7.2.3. Dezvoltarea piramidologiei

Din punct de vedere istoric, megastructurile create de civilizaţiile străvechi au fost o declaraţie de putere şi un simbol al statutului divin al liderilor. Înălţimea semnifică dominaţie. Făcându-i pe supuşi să se simtă mici şi insignifianţi, clădirile mari au avut scopul de a menţine ordinea şi controlul. Dar există un tipar în vechile ruine: din Egipt, Mesopotamia, Indonezia până în America Centrală, megastructurile timpurii ale omului au formă piramidală. Cele mai înalte lucruri de pe Pământ, munţii, sunt piramide naturale; forma lor este dictată de către forţele de gravitaţie şi de frecare. Aşa că oamenii din vechime s-au inspirat din lecţia naturii: dacă vrei să sfidezi gravitaţia şi să construieşti înalt, dar ai materiale rudimentare şi experienţă puţină, atunci trebuie să construieşti structuri asemănătoare muntelui. Aşa se explică cum civilizaţii, care nu au luat contact direct, separate de oceane, continente şi uneori de mii de ani, au creat megastructuri asemănătoare. Cu toate acestea, unii oameni găsesc această imagine nesatisfăcătoare şi refuză să accepte că megastructurile antice nu au fost nimic mai mult decât o risipă uriaşă de resurse. În loc, ei preferă să creadă că există ceva mai mult, supranatural sau supraraţional, legat de forma şi scopul lor.

Piramidologia este un termen folosit, uneori dispreţuitor, pentru a se referi la diferite speculaţii pseudoştiinţifice privind felul în care au fost construite

piramidele de la Giza, scopul pentru care au fost construite, mesajele şi informaţiile pe care aceste structuri le conţine, şi legătura dintre structura geometrică piramidală în general şi mecanica Universului. În prezent, piramidologia se împarte în trei ramuri:

(1) Pseudoarheologică – cuprinde teorii care neagă faptul că piramidele au fost construite de către egipteni pentru a servi doar ca morminte ale faraonilor; în loc, piramidele au fost construite de către alte grupuri decât egiptenii (evreii, atlanţii sau extratereştrii) folosind tehnologii avansate necunoscute;

(2) Numerologică – cuprinde teorii care spun că dimensiunile Marii Piramide de la Giza conţin mesaje codificate de natură ştiinţifică sau profetică;

(3) Puterea piramidală – cuprinde idei despre cum figurile geometrice piramidale influenţează energii neştiute ale Universului.

Piramidologia a luat fiinţă în secolul al XVII-lea, când exegeţii englezi s-au zbătut să descifreze secretele arhitecturale ale Templul Sfânt şi alte construcţii biblice importante. John Greaves, profesor de astronomie, a fost iniţiatorul „piramidologiei metrologice”. În *Pyramidographia, or a description of the pyramids in Ægypt* din 1646 el a speculat că Marea Piramidă de la Giza a fost construită folosindu-se unitatea de măsură a cotului geometric, pe care l-a numit „cotul Memphis”.

Isaac Newton a discutat măsurătorile lui Greaves în *A dissertation upon the sacred cubit of the Jews* şi a făcut o legătură între cotul Memphis şi ipoteticul cot sacru al evreilor menţionat în Biblie. Cotul a fost unitatea de măsură folosită la construirea Chivotului Legământului, Cortului Întâlnirii şi Templului lui Solomon. În toate cazurile, măsurile s-au făcut conform poruncii lui Dumnezeu. În 1737, la zece ani de la moartea lui Newton, studiile piramidologice ale lui Greaves şi Newton au fost unite şi publicate în două volume de către istoricul englez Thomas Birch.[692]

Expediţiile lui Napoleon Bonaparte în Egipt au adus în Europa un nou val de informaţii referitoare la cultura egipteană. Acest aspect a revigorat cercetarea arhitecturii sacre şi a înflăcărat imaginaţia adepţilor israelismului britanic. Timp de mai bine de 200 de ani ebraiştii au hiperbolizat caracteristicile israeliţilor înfăţişându-i drept cel mai înzestrat popor din punct de vedere genetic şi intelectual. Mai mult, în cartea biblică a Exodului poporul israelit este ţinut în sclavie de către egipteni şi folosit să construiască variate edificii (Exodul 1). De aici, asocierea neinspirată a lui Newton între

cotul biblic şi cotul piramidal a permis adepţilor israelismului britanic să facă o legătură directă între magnifica construcţie a Marii Piramide şi magnificul popor al lui Israel. În 1859 John Taylor, un eseist englez care nu a vizitat vreodată Marea Piramidă, a afirmat că Marea Piramidă a fost construită nu de către egipteni, ci de către evreii care au acţionat conform poruncilor divine. Alături de Arca lui Noe sau Templul lui Solomon, structura face parte din seria de construcţii israelite măreţe. Iar Biblia, aparent, chiar o menţionează:[693]

> Tot în vremea aceea va fi un altar pentru Domnul în ţara Egiptului şi la graniţă va fi un stâlp de aducere-aminte pentru Domnul. Şi acesta va fi pentru Domnul oştirilor un semn şi o mărturie în ţara Egiptului. Ei vor striga către Domnul din cauza asupritorilor şi El le va trimite un mântuitor şi un apărător, şi el îi va elibera. (Isaia 19:19-20)[694]

În practică, falsa relaţie dintre Biblie şi Marea Piramidă a transformat acest monument într-o mare ghicitoare de piatră care aşteaptă răbdătoare de milenii să îşi dezvăluie secretele.[695] Dar, fiindcă nu au existat niciun fel de indicii despre cum ar trebui valorile numerice ale piramidei să fie calculate sau interpretate, orice număr putea fi calculat să se potrivească oricărui aspect posibil. Drept urmare, multe evenimente biblice importante au fost găsite „miraculos" în structura Marii Piramide prin acest proces de divinaţie. De exemplu, Taylor a crezut că unitatea de măsură folosită la construirea Marii Piramide a fost o pătrime din cotul sacru, postulat anterior de către Newton. Douăzeci şi cinci din aceşti inci piramidali formează un cot piramidal, în timp ce 10 milioane de coţi piramidali aproximează raza pământului pe axa sa polară. Aceasta şi o serie de calcule similare au fost pentru Taylor dovezi că Marea Piramidă a fost construită ca un model al dimensiunilor şi proporţiilor Pământului.

În 1865 scoţianul Robert Menzies a crezut că sistemul de pasaje dinăuntrul Marii Piramide a fost construit conform unei scale cronologice în care un inci geometric corespunde unui an. Când aceste pasaje sunt măsurate adecvat şi simbolismul este corect interpretat, date importante din trecutul şi viitorul Pământului sunt descoperite.[696]

Charles Piazzi Smyth, astronom de la Universitatea din Edinburgh, a fost captivat de piramidologie şi teoriile lui Taylor. Piazzi Smyth s-a îmbarcat de unul singur într-o expediţie către Egipt pentru a verifica dacă hiksoşii care au construit Marea Piramidă au fost, aşa cum a sugerat Taylor, israeliţii conduşi de Melchizedek, regele Salemului din Geneza

14.[697] A luat cu el echipament pentru a măsura la faţa locului fiecare aspect al Marii Piramide: de la longitudine şi latitudine, dimensiunile pietrelor, unghiul precis al secţiunilor şi până la temperatura camerelor interioare. Problema era că astronomul scoţian nu s-a dus în Egipt pentru a verifica o teorie din postura unui observator imparţial, ci pentru a-şi confirma propriile prejudecăţi. El a derivat un set complex de interrelaţii numerice între aspecte precum numărul de pietre folosite în construcţia camerelor interioare, volumul şi forma pietrei cufărului găsit în camera regelui, numărul laturilor şi unghiurilor piramidei şi ciclurile de zidărie între variate camere. A speculat că arhitecţii piramidei au folosit unităţile de măsură ale inciului piramidal (echivalent a 1,001 inci britanici), pintului piramidal (0,47 l) şi cotului sacru (45 cm) – toate de provenienţă divină. Plecând de la premiza lui Taylor că Marea Piramidă este un simbol al Pământului, lucrările lui Piazzi Smyth sunt ticsite cu calcule meschine între dimensiunile celor două obiecte. De exemplu, numărul de inci de la perimetrul bazei ar fi egal cu numărul de zile dintr-un an multiplicat cu 1.000; înălţimea Marii Piramide multiplicată cu un miliard pare a fi egală cu distanţa de la Pământ la Soare; sau prezenţa „răspândită" a numărului şapte sau a numerelor divizibile la şapte pare să indice că arhitecţii au avut cunoştinţe despre săptămâna sabatică israelită.[698] Aceste observaţii au confirmat imaginea piramidei ca depozit de profeţii codificate şi l-au făcut pe Piazzi Smyth să speculeze că sfârşitul lumii va avea loc în 1881 sau 1882.[699]

La o vreme când religia claca sub presiunea dezvoltării ştiinţifice, piramidologia a făcut echipă bună cu ocultul. Elena Blavatschi, unul din liderii teosofiei şi un susţinător timpuriu al piramidologiei, a susţinut că interiorul Marii Piramide a fost folosit pentru ritualuri sacre în legătură cu *Cartea Egipteană a Morţilor*. Structura, chipurile, adăposteşte mari mistere spirituale, care sunt cunoscute doar de către puţini iniţiaţi.[700]

Teoriile lui Piazzi Smyth au fost preluate de către Charles Taze Russell, fondatorul *Watchtower Bible and Tract Society* (Societatea Turnul de Veghe), care mai târziu a devenit nucleul martorilor lui Iehova. În *The divine plan of the ages* din 1886 Russell a statuat că Marea Piramidă conţine „planul lui Dumnezeu pentru salvarea omenirii".[701] El a denunţat însă varianta piramidologiei influenţată de israelismul britanic şi a preferat teoriile dispensaţionaliste ale lui Joseph Seiss.[702] Cu un capitol întreg dedicat Marii Piramide în *Thy Kingdom Come* din 1890, Russell a legat structura piramidei de săptămâna milenială şi speculaţiile profetice ale asociatului său Nelson Barbour:

> Marea Piramidă, totuşi, se dovedeşte a fi un depozitar de adevăr ştiinţific, istoric şi profetic semnificativ, iar mărturia sa este găsită a fi în acord perfect cu Biblia, exprimând caracteristicile remarcabile ale adevărurilor sale în simboluri frumoase şi potrivite. Nu este sub nicio formă o adăugire la revelaţia scrisă: acea revelaţie este completă şi perfectă şi nu necesită completări. Dar este un puternic martor coroborativ faţă de planurile lui Dumnezeu; şi puţini studenţi pot să o examineze cu grijă, să puncteze armonia mărturiei ei cu aceea a Cuvântului scris, fără să se simtă impresionaţi că construcţia sa a fost plănuită şi direcţionată de către aceeaşi înţelepciune divină, şi că este stâlpul mărturiei aşa cum este el menţionat de către profet [Isaia 19:19-20].[703]

Russell şi-a supus ideile spre analiză lui Piazzi Smyth şi a primit aprobarea celui din urmă. Dar eşecurile profetice bazate pe piramidologie l-au făcut pe fondatorul martorilor lui Iehova să altereze cu neruşinare textul lucrărilor sale. În ediţia din 1891-1904 a lucrării Russell face următoarele calcule:

> Apoi, măsurând în jos înapoi „Primul Pasaj Ascendent” până la joncţiunea sa cu „Pasajul de Intrare”, vom avea o dată fixă care să marcheze pasajul de coborâre. Acesta măsoară 1.542 de inci, şi indică anul 1542 î.Hr., ca dată în acel punct. Apoi, măsurând în jos „Pasajul de Intrare” din acel punct, pentru a afla distanţa până la intrarea în „Puţ”, care reprezintă marele necaz şi distrugerea cu care această eră se va încheia, când răul va fi răsturnat de la putere, găsim că sunt 3.416 inci, simbolizând 3.416 ani de la data de mai sus, 1542 î.Hr.. Acest calcul arată 1874 d.Hr. ca marcând începutul perioadei necazului; pentru că 1542 de ani î.Hr. plus 1874 de ani d.Hr. fac 3.416 ani. Astfel Piramida mărturiseşte că apropierea anului 1874 este începutul cronologic a perioadei necazului aşa cum nu a mai fost de când există naţiunile – şi nici nu va mai fi după.[704]

Ediţiile de după 1904 au anul 1874 schimbat cu anul 1915: „[...] găsim că sunt 3.457 inci, simbolizând 3.457 ani de la data de mai sus, 1542 î.Hr.. Acest calcul arată 1915 d.Hr. ca marcând începutul perioadei necazului; pentru că 1542 de ani î.Hr. plus 1915 de ani d.Hr. fac 3.457 ani”[705].

În 1928 Joseph Rutherford, succesorul lui Russell la conducerea martorilor lui Iehova, a condamnat piramidologia ca fiind nu numai nescripturală, ci şi inspirată de către diavol cu scopul de a amăgi oamenii în zilele din urmă.[706]

În 1880 egiptologul englez William Flinders Petrie, iniţial un susţinător, s-a deplasat în Egipt şi a descoperit că multe din măsurătorile anterioare erau eronate; Marea Piramidă era de fapt mai mică cu câţiva metri decât s-a crezut anterior.[707] Acest lucru a demolat teoriile piramidologice iniţiale:

> Teoriile legate de mărimea piramidei se dovedesc deci a fi total imposibile [...] Fantasticele teorii, totuşi, încă sunt vărsate, iar teoreticienii încă afirmă că faptele corespund necesităţilor lor. Este inutil să fie spusă adevărata stare a lucrurilor, pentru că nu are niciun efect asupra acelora care sunt subiecţii acestui tip de halucinaţie.[708]

Şi Flinders Petrie a avut dreptate. Piramidologia a deturnat şi insultat cultura egipteană, dar asta, desigur, nu i-au împiedicat pe adepţii israelismului britanic să abuzeze de ea în continuare. În *The Great Pyramid: Its Builder & Its Prophecy* din 1905 Colonel Garnier a încercat să demonstreze că spaţiile interioare Marii Piramide conţin date profetice cu privire la soarta naţiunilor britanice, celtice şi anglo-saxone. David Davidson şi Herbert Aldersmith au publicat în 1928 *The Great Pyramid, its divine message* şi au introdus ideea că cronologia Britaniei (inclusiv evenimente viitoare) este codată în Marea Piramidă. Sau *The Symbolic Prophecy of the Great Pyramid* din 1936 a lui Henry Spencer Louis sfidează bunul simţ: „[...] când au adoptat un asemenea inci, [egiptenii] au realizat că rasele anglo-saxone vor fi primele care vor recunoaşte unitatea de măsură şi prin urmare vor cerceta mesajele ascunse în Marea Piramidă ca fiind destinate în principal pentru ele”[709].

Relaţia dintre piramidologie şi israelismul britanic a dispărut în anii 1950, când fenomenul extraterestru şi cel *New Age* au luat avânt. În 1956 Leonard Cottrell, după ce a analizat teoriile lui Piazzi Smyth, a inventat termenul „piramidiot” pentru a desemna pe cei care încă mai cred în piramidologie.[710] Şi totuşi, piramidologia nu a murit, ci doar s-a transformat, fiind absorbită de către curente mai populare ce încorporează structurile monumentale vechi de pretutindeni (precolumbiene, europene, egiptene şi aşa mai departe). În noul context profeţiile codate ale Marii Piramide nu au mai fost dictate de către Dumnezeu, ci de către extratereştrii sau maeştrii *New Age*. Această schimbare la faţă a permis piramidologiei să prospere şi, conform lui Barbara Mertz, să devină din nou o sursă inepuizabilă de fantezie pentru minţile deformate a misticilor moderni:

> Chiar şi în timpurile moderne, când oamenii, se poate spune, ar trebui să aibă o cunoaştere mai bună, Marea Piramidă de la Giza s-a dovedit a fi un pământ fertil pentru fantezie. Oamenii care nu au o cunoaştere bună sunt misticii piramidologi, care cred că Marea Piramidă este o profeţie gigantică în piatră, construită de către un grup de adepţi străvechi în magie. Egiptologii uneori se referă nemilos la acest grup sub numele de „piramidioţi", însă şcoala lor continuă să înflorească în ciuda anatemelor academice.[711]

7.3. IDEALISMUL, PRETERISMUL ŞI REEVALUAREA ESCATOLOGICĂ

În secolul al XIX-lea dezvoltarea biologiei, fizicii sau chimiei au aruncat o lumină naturală asupra multor evenimente considerate supranaturale, în timp ce descoperiri arheologice şi istorice au contrazis relatările biblice. Paradigma religioasă a devenit insuficientă în explicarea ordinii naturale. Credinţele milenare despre Creaţie şi poziţia omului în natură au sucombat în faţa evoluţiei speciilor şi mărimea Universului. În acest timp filosoful german Friedrich Nietzsche a enunţat faimoasa expresie „Dumnezeu a murit!"[712] nu pentru că Dumnezeu ca fiinţă murise, ci pentru a evidenţia că ideea de divinitate pălea. Morala aparent a divorţat de religie iar omenirea a încetat să mai aştepte ajutorul divin şi şi-a luat soarta în propriile mâini.

Grupurile religioase şi-au restructurat şi reinterpretat doctrinele pentru o mai bună relaţie cu gândirea modernă şi în ultimă instanţă pentru a-şi asigura supravieţuirea. Din punct de vedere escatologic, trebuia să se găsească o explicaţie adecvată pentru faptul că profeţiile apocaliptice, care au fost enunţate cu mai bine de 1.800 de ani în urmă, erau încă neîmplinite. Nevoia de răspunsuri au mânat exegeţii să recitească textele biblice originale şi să reanalizeze doctrinele creştine timpurii. În acest fel s-a ajuns repede la concluzia că sinodurile ecumenice, care au dictat modul de interpretare al Bibliei, au fost alcătuite din oameni supuşi greşelii şi mânaţi de concepţii demult „expirate". Prin urmare, sisteme noi de idei, ca dispensaţionalismul, au fost concepute sau structuri religioase marginale precum preterismul şi idealismul au fost rediscutate.

Idealismul escatologic îşi are originea în amilenarismul dezvoltat de Clement din Alexandria, Origen din Alexandria şi Augustin. Dar există diferenţe majore între abordarea alegorică a Apocalipsei de către Augustin şi idealismul Erei Industriale. Cel din urmă a fost de fapt o adaptare escatologică a

idealismului filosofic german. Gânditori precum Johann Fichte, Georg W. Hegel sau Arthur Schopenhauer au susţinut că realitatea este un construct mintal, imaterial. Idealismul escatologic nu a fost departe de această poziţie:[713] imagistica cărţii Apocalipsei nu este fizică pentru că nu este plasată nici în trecut, nici în prezent şi nici în viitor; ea este o expunere simbolică ale unor principii prin care Dumnezeu acţionează în lume. Descrierile apocaliptice sunt relevante pentru toţi oamenii, indiferent de timp şi de loc. Ele înfăţişează lupta spirituală continuă dintre bine şi rău, care este mai departe reflectată la nivel material în achiziţiile ştiinţifice şi impactul lor – pozitiv sau negativ – în transformarea omenirii. Fiara din mare poate reprezenta ideea de imperialism, inevitabila globalizare ca urmare a progresului sau dorinţa primară a omului de a subjuga alţi oameni. Fiara din pământ poate reprezenta religiile păgâne, ateismul, materialismul, corupţia şi decadenţa morală, toate în contrast cu creştinismul. Prostituata babilonică poate fi un simbol pentru biserica compromisă sau corupţia lumii în general. Fiecare pecete, trompetă sau potir reprezintă dezastre naturale, războaie şi catastrofe care revelează nemulţumirea lui Dumnezeu faţă de umanitatea păcătoasă. Bătăliile din Apocalipsa pot fi văzute ca simboluri pentru lupta continuă dintre forţele luminii şi ale întunericului, a moralului împotriva imoralului, a cunoaşterii împotriva ignoranţei, a evoluţiei împotriva stagnării, a vechiului împotriva noului sau a credinţei împotriva necredinţei. Parousia marchează atingerea unei etape umane evoluţionare în care binele şi moralitatea triumfă asupra răului şi imoralităţii şi devin intrinseci naturii umane.

Idealismul a avut meritul să realizeze ceva ce părea imposibil din punct de vedere teologic: a creat un cadru în care determinismul mondial convieţuieşte cu liberul arbitru individual. Indiferent de acţiunile fiinţei umane individuale, umanitatea ca grup este sortită să evolueze prin experimentare, greşeli, sacrificii şi etape care nu pot fi eludate. De la foc la electricitate, de la feudalism la monarhie şi apoi la republică, de la triburi la naţiuni şi în ultimă instanţă la o singură naţiune, sau de la om la maşină – în toate domeniile de cunoaştere se manifestă tiparul evoluţiei. Deci, idealismul evită problema armonizării dintre profeţiile biblice şi istorie înfăţişând Cartea Apocalipsei ca pe o hartă simbolică a drumului spiritual şi intelectual al omenirii. Regatul lui Dumnezeu nu este un fenomen politic, fizic şi global instalat instantaneu, ci un simbol pentru un anumit nivel al progresului istoric.[714]

Idealismul a încercat să împace ştiinţa şi religia abstractizând escatologia şi înglobând progresul ştiinţific într-o

schemă religioasă universală. Aceasta trebuia, cel puţin teoretic, să scutească escatologia creştină de ameninţarea viitoarelor descoperiri. Cu toate acestea, idealismul a fost puţin acceptat pentru că subminează importanţa instituţiei bisericeşti şi restrânge prezenţa lui Dumnezeu în lume. Idealismul a fost contestat inclusiv pentru că istoria a devenit subiect al cercetării secular-analitice. Societatea industrială cerea fapte dovedite, nu ficţiuni neverificabile, certitudini istorice şi nu interpretări religioase.

Preterismul a venit să întâmpine rigorile ştiinţifice prin natura sa practică. Preterismul (lat. *praeter*, *praeteritus* – s-au dus, trecut), cunoscut şi ca „escatologia realizată," este opusul futurismului. În timp ce futurismul plasează profeţiile Noului Testament în viitorul omenirii, preterismul le plasează în trecut.

Foarte multe profeţii ale lui Hristos şi ale apostolilor sunt formulate ca şi cum se referă la viitorul lor apropiat. Iisus spune în Matei 16:28 că sfârşitul trebuie să vină înaintea de moartea ultimului apostol, Ioan: „sunt unii din cei ce stau aici care nu vor gusta moartea până nu vor vedea pe Fiul omului venind în împărăţia Sa." În Matei 10:23 spune: „Dar când vă vor persecuta într-o cetate, să fugiţi într-alta: căci, adevărat vă spun, nu veţi fi sfârşit de trecut prin cetăţile lui Israel, până va veni Fiul omului." Aceeaşi idee este exprimată şi în Matei 24:34: „nu va trece generaţia aceasta până nu se vor întâmpla toate aceste lucruri." Epistolele lui Pavel par să spună că Iisus trebuia să se întoarcă la mijlocul secolului I: „Căci Însuşi Domnul [...] Se va coborî din cer şi întâi vor învia cei morţi în Cristos. Apoi, noi cei vii, care vom fi rămas, vom fi răpiţi toţi împreună cu ei, în nori, ca să întâmpinăm pe Domnul în văzduh [...]" (1 Tesaloniceni 4:16-17). Această idee mai poate fi găsită în Luca 9:27; 21:32; Marcu 9:1 şi chiar Apocalipsa 1:7: „Iată, El vine pe nori şi orice ochi Îl va vedea, chiar şi cei care L-au străpuns."

Aceste texte par să arate că generaţia primilor creştini a aşteptat ca sfârşitul lumii să aibă loc în timpul vieţii lor. Dar acest lucru evident că nu s-a întâmplat, ceea ce înseamnă că Iisus şi apostolii au greşit sau au minţit.[715] Această concluzie este însă inacceptabilă din punct de vedere creştin fiindcă subminează fundamentele creştinătăţii: infailibilitatea Bibliei (fără eroare) şi credinţa că Iisus Hristos este Dumnezeu.

Preterismul rezolvă problema acestor texte profetice înfăţişând Apocalipsa nu ca pe o carte profetică, ci mai degrabă ca pe una istorică. Eusebius a fost unul dintre primii şi puţinii teologi timpurii care au spus că Apocalipsa descrie simbolic evenimente politice şi religioase care s-au epuizat în

primul secol. Mai târziu, la vremea Contra-Reformei, când învăţaţii catolici căutau teorii capabile să combată istoricismul protestant, iezuitul Luis del Alcázar a susţinut preterismul în *Vestigatio arcani sensus in Apocalypsi* din 1614 şi *In eas Veteris Testamenti partes quas respicit Apocalypsis* din 1631. Deşi în final a fost ales futurismul, preterismul a continuat să subziste în mediul catolic.[716]

Primul protestant care a adoptat punctul de vedere preterist a fost olandezul Hugo Grotius în *Annotationes in Novum Testamentum* din 1644.[717] Thomas Hayne a susţinut preterismul în *Christs Kingdome on Earth, opened according to the Scripture* din 1645 şi Joseph Hall a făcut acelaşi lucru în *The Revelation unrevealed* din 1650. Iar în 1730 elveţianul protestant Firmin Abauzit a publicat *Essai sur l'Apocalypse*, una dintre cele mai complete expuneri a preterismului.[718]

Spre deosebire de istoricism, care spune că Prostituata babilonică este Roma şi Papalitatea, preterismul o identifică cu Ierusalimul, distrus de Dumnezeu în anul 70 datorită necurăţiei ei. Babilonul apocaliptic este un simbol care desemnează în special oraşul Ierusalim şi în general poporul israelit, care au eşuat în scopul lor de a deveni centrul spiritual al lumii.

În Vechiul Testament poporul israelit a ucis în mod repetat pe sfinţii şi profeţii trimişi de către Dumnezeu. La fel cum Ioan descrie Babilonul în Apocalipsa, necredinciosul Israel şi cetatea Ierusalimului sunt în mod repetat descrise ca o prostituată, o mamă a prostituţiei sau o soţie infidelă (Ieremia 2:2, 2:20, 3:1-14,20; Osea 1:2; Ezechiel 6:9, 16:1-43; 23 sau Isaia 50:1, 54:5, 1:21).

În Noul Testament Hristos atribuie vina pentru omorârea profeţilor şi sfinţilor fariseilor Ierusalimului: „Ierusalime, Ierusalime, cel care omori pe profeţi şi ucizi cu pietre pe cei trimişi la tine!" (Matei 23:34-37). Există o evidentă asemănare între incriminarea Ierusalimului din Matei 23:34-37 şi Luca 11:47-51 pe de-o parte, şi Babilonul cel mare din Apocalipsa 17:6 şi 18:20-24 pe de altă parte. În Ieremia 13 tribul lui Iuda este avertizat că datorită curviei sale cupele tuturor oamenilor vor fi umplute cu vin, vor fi îmbătaţi şi naţiunea va fi distrusă, în timp ce Iisus avertizează că Ierusalimul va fi invadat şi distrus (Luca 21:20-22); împlinirea acestor avertizări pare să fie descrisă în Apocalipsa 17-18.

În timp ce Babilonul apocaliptic este o metaforă pentru oraşul Ierusalim, Fiara (Antihristul), Balaurul şi Proorocul Mincinos din Apocalipsa 13 sunt simboluri pentru Roma (sau împăratul roman), Imperiul Roman şi religia păgână romană.[719] Prostituata babilonică ce stă „pe fiara [roşie] cu şapte capete" se referă la relaţia dintre Roma şi Ierusalimul apostat. Roma a

fost cunoscută în Antichitate ca cetatea de pe cele şapte coline (Apocalipsa 17:9), dar oraşul Ierusalim a fost de asemenea aşezat pe şapte coline.[720] Evangheliile, Apocalipsa şi mai ales Faptele Apostolilor arată cum evreii s-au folosit de romani pentru a crucifica pe Iisus, pentru a persecuta pe primii creştini şi pentru a suprima noua religie (Matei 23:27; Luca 23:2; Ioan 19:15; Fapte 4:26-28, 7:57-60, 12:1-3, 16:20, 17:7, 18:12, 21:11, 24:1-9, 25:1-2; Apocalipsa 17:6, 18:20, 24 sau 16:6). Chiar şi crucificarea lui Hristos pare menţionată în Apocalipsa 11:8: „Şi trupurile lor moarte *vor zăcea* pe strada cetăţii celei mari, care spiritual este numită Sodoma şi Egipt, unde a fost crucificat şi Domnul nostru." Alianţa dintre evrei şi romani este confirmată inclusiv de către cronicarul Josephus: „Îmi pare necesar aici să fac o expunere cu privire la toate onorurile pe care romanii şi împăratul lor le-au făcut poporul nostru [evreu], şi cu privire la legăturile de ajutor reciproc pe care l-au făcut cu el [...] şi că ei au fost foarte satisfăcuţi de curajul şi loialitatea noastră"[721].

Mai târziu, Fiara (Roma) s-a întors împotriva Prostituatei Babilonului (Ierusalimul) şi a distrus-o (Apocalipsa 17:16). Primul Război Evreo-Roman, care a avut loc între 66 şi 73 d.Hr., a început când evreii din Caesarea s-au revoltat împotriva stăpânirii Romei. Acest război reprezintă cei şapte ani de necaz din Daniel 9:27. La mijlocul perioadei de şapte ani, în anul 70, au început cele 42 de luni sau 1.260 zile sau cei trei ani şi jumătate din Apocalipsa 11:2 când Templul a fost călcat sub picioarele Neamurilor. Între anii 70 şi 73 a avut loc persecuţia neroniană, distrugerea Templului din Ierusalim, desfiinţarea statului Israel şi moartea a sute de mii de evrei.[722]

În concluzie, preterismul consideră că textele Noului Testament au fost profetice la momentul când au fost scrise. Dar în secolul al II-lea ele au devenit texte istorice. „Zilele din urmă" nu se referă la ultimele zile ale planetei Pământ sau ultimele zile ale umanităţii, ci la ultimele zile ale Legământului Mozaic. Noul Ierusalim este Biserica, astăzi şi pentru totdeauna, care are menirea de a creştina lumea. Preterismul clasic[723] conţine o cantitate minimală de futurism, necesară pentru a explica prezenţa inamicilor lui Hristos în lumea actuală. Deoarece răul încă îşi exercită influenţa asupra lumii, sfârşitul lumii nu poate fi identificat prin căderea Ierusalimului şi distrugerea Templului, şi în consecinţă trebuie să aibă loc în viitor. Creştinii trăiesc în timpul apocaliptic, între Parousia şi înnoirea totală a lumii menţionată în Apocalipsa 21.[724] Sfârşitul lumii nu este un eveniment prestabilit pentru că înfăptuirea lui depinde de îmbunătăţirea condiţiei umane prin cunoaştere. Lumea actuală trăieşte în Mileniul lui Augustin, un

simbol al Bisericii, în timp ce Noul Testament descrie mai multe „veniri” ale lui Hristos, nu doar două (Fapte 9:1-30; Apocalipsa 1:10-19). Va exista deci o venire viitoare a lui Hristos (care nu este A Doua Venire, ci doar una dintre numeroasele Sale veniri), învierea celor morţi şi Judecata lui Dumnezeu. Dar nu va fi niciun Mileniul, bătălie a Armaghedonului sau Antihrist. Hristos va veni pe Pământ ori de câte ori omenirea va atinge anumite praguri de înţelegere, până când umanitatea, cu ajutorul Lui, va înfrânge inamicul suprem: moartea fizică (1 Corinteni 15:20-24).

Niciuna dintre şcolile escatologice nu poate explica toate profeţiile. De aici, linia dintre simbolic şi literal, realitate şi fantastic sau trecut şi prezent este trasată de fiecare comentator în funcţie de propriile interese şi concepţii.

În primul caz, protestant-istoricist, adepţii au tendinţa de a se comporta ca ipohondrii şi să relaţioneze „simptomele” descrise în Apocalipsa cu propriile vremuri. Această poziţie oferă un cadru de interpretare infinit şi nesfârşite speculaţii. Schema istoricistă din secolul al XIX-lea include Revoluţia Franceză, în timp ce în secolul XX profeţiile „vorbeau” despre bomba atomică, războaie mondiale şi comunism. În plus, istoricismul are neajunsul de a se concentra pe Biserica Catolică şi aproape deloc pe biserica estic ortodoxă, ceea ce înseamnă că imaginea Apocalipsei ca naraţiune istorică a întregii Biserici eşuează.

Al doilea, idealismul, permite o varietate prea mare de interpretări. Adepţii idealismului permit factorilor politici şi socioculturali ale propriilor timpuri să influenţeze interpretările, în loc să caute intenţia autorului.[725] Figurile şi evenimentele Apocalipsei pot fi ataşate oricărui timp şi loc, dar reprezintă numai calităţi şi tendinţe. Deci, o profeţie poate însemna orice sau nimic, în funcţie de interpret.[726] În plus, Apocalipsa face parte din genul documentelor apocaliptice care descriu evenimente istorice reale. Exemplul clasic este Cartea lui Daniel, care a profeţit despre soarta celor patru imperii mondiale. Simbolismul absolut al idealismului escatologic este contrazis de către Apocalipsa 1:1 şi 4:1, unde Ioan declară că descrie evenimente viitoare specifice. Dacă nu ar exista o cronologie veritabilă în acord cu evenimente istorice reale, atunci aceste declaraţii ar fi superflue iar secţiunea dedicată celor şapte biserici (Apocalipsa 2-3) ar fi de asemenea în afara istoriei.

În al treilea caz, al preterismului, istoria şi profeţia merg mână în mână doar până la un anumit punct. Roma nu a fost răsturnată de către Dumnezeu, sfinţii au continuat să fie persecutaţi iar victoria decisivă înfăţişată în ultimele capitole

ale Apocalipsei încă nu s-a împlinit. Este greu de crezut că Ioan şi-a imaginat altceva decât completa răsturnare a lui Satan, distrugerea finală a răului şi domnia eternă a lui Dumnezeu. În caz contrar ar însemna că Ioan a expus greşit mesajul său şi este atât de ambiguu încât este practic inutil. Mai mult, o bună parte din Apocalipsa pare să vorbească despre un timp distant de momentul scrierii sale. Evenimentele descrise de Ioan în Apocalipsa 4-19 şi de Iisus pe Muntele Măslinilor în Matei 24, Marcu 13 şi Luca 21 diferă în multe feluri de căderea Ierusalimului. Aceasta înseamnă că preterismul, la fel ca celelalte şcoli de interpretare escatologică, utilizează de asemenea interpretarea alegorică ori de câte ori trebuie să se facă o legătură între Biblie şi istorie.

Şi al patrulea, futurismul, aruncă convenabil cadrul profetic într-un viitor obscur, nedefinit şi neverificabil, care poate fi prelungit la infinit. Acest lucru permite futuriştilor să aplice încontinuu simbolurile profetice evenimentelor curente. În plus, futurismul nu poate explica afirmaţii profetice pe care se sprijină preterismul, în timp ce ignorarea a cel puţin 2.000 de ani de istorie şi plasarea profeţiilor apocaliptice într-o perioadă viitoare de trei ani şi jumătate nu are niciun sens.

Idealismul şi preterismul au urmărit să pună capăt speculaţiilor escatologice şi efectelor nedorite de natură socială, economică şi politică pe care acestea le pot provoca. Dar nu sunt necesare cunoştinţe aprofundate de istorie sau religie pentru a realiza că instituţia bisericească supravieţuieşte pentru că se bazează pe importanţa viitorului. Escatologia nu poate fi decât futuristă. Oamenii pot fi subjgaţi religios numai dacă li se oferă un scop extraordinar, din afara acestei lumi. Iar un scop nu poate fi decât în viitor. Dacă mântuirea şi Împărăţia lui Dumnezeu ar fi deja aici şi acum, atunci instituţia bisericească ar fi inutilă. Acesta este motivul pentru care futurismul a fost adoptat de către catolici la vremea Contra-Reformei şi, împreună cu dispensaţionalismul adoptat de mulţi neoprotestanţi, este la ora actuală cea mai răspândită şcoală de interpretare escatologică.

Rădăcina incertitudinii escatologice s-ar putea să nu stea în felul în care Cartea Apocalipsei este interpretată, ci în premisa falsă că ea reflectă adevărul profetic.

În primul rând, anul în care Ioan a scris Apocalipsa nu se cunoaşte. Preteriştii susţin că momentul scrierii trebuie să fie înainte de anul 70, când a fost distrus Templul. Dar Irenaeus spune că Ioan a scris Apocalipsa la sfârşitul domniei împăratului roman Domitian, care s-a terminat în anul 96.[727] Irenaeus a fost un discipol lui Polycarp, care la rândul său a fost discipolul apostolului Ioan.[728]

În al doilea rând, condiţiile celor şapte biserici de la începutul cărţii descriu un context bisericesc de generaţie secundă. Polycarp, primul episcop al Smyrnei, s-a născut în anul 69. Aceasta înseamnă că biserica din acest loc nu a existat în anul 64, când Nero a început persecuţia. Dacă Apocalipsa ar fi fost scrisă înainte de anul 70, ea s-ar fi suprapus cu epistolele lui Pavel. În timp ce biserica din Efes (Apocalipsa 2:1-7) este acuzată că a abandonat credinţa şi s-a alăturat ereziei nicolaitanilor, Pavel nu menţionează nimic despre această situaţie în epistolele sale către Efeseni şi Timotei. La fel, biserica din Laodicea este mustrată pentru bogăţia şi trufia sa (Apocalipsa 3:14-22), dar Pavel o laudă de trei ori (Coloseni 2:2, 4:13,16).

În al treilea rând, imagistica cărţii Apocalipsa este îndoielnică. Ea înfăţişează tărâmul ceresc ca pe un regat pământesc, o concepţie moştenită din mitologiile romană şi greacă. Deopotrivă zeii romani şi greci au fost înfăţişaţi trăind într-o societate divină similară curţilor monarhice umane. Jupiter şi Zeus, deităţile supreme ale celor două culturi, stăteau pe tron, de unde comandau Universul. La fel, Dumnezeu stă pe tron asemeni unui împărat omenesc, are slujitori, deschide cartea vieţii aşa cum împăraţii deschideau şi citeau sentinţele celor judecaţi, rupe peceţi şi dă ordine. Jupiter şi Zeus îşi manifestau mânia aruncând trăsnete, în timp ce Dumnezeu în Apocalipsă pedepseşte oamenii printr-o varietate de catastrofe naturale. Deităţile supreme erau înconjurate de către zei cu funcţii precise: zeul frumuseţii, zeul războiului, zeul muzicii şi aşa mai departe. În Apocalipsa fiecare subaltern ceresc – înger, sfânt sau om mântuit – are de asemenea o funcţie precisă: mesager, războinic sau slăvitor. La o analiză atentă aceste descrieri vin în contradicţie cu atributele de bază ale lui Dumnezeu: Dumnezeu nu are nevoie, de exemplu, de slujitori sau să dea ordine pentru că El este atotputernic, sau nu are nevoie de cărţi pentru că El este atotştiutor.

Şi în al patrulea rând, nu este clar cine e autorul cărţii. Polycarp, Papias, Jerome sau Augustin au acceptat pe apostolul Ioan ca autor al Apocalipsei. De cealaltă parte, Caius din Roma, secta Alogi sau Dionysius din Alexandria au respins textul pe motivul că nu a fost scris de către Ioan. Dionysius a spus că textul este periculos şi a argumentat că există diferenţe semnificative de stil şi abordare între Evanghelia după Ioan şi Apocalipsa lui Ioan.[729] Apocalipsa a fost omisă din *Peshito*, o traducere siriacă din secolul al II-lea a Bibliei. La fel a făcut şi Cyril din Ierusalim, care a exclus-o dintre cărţile canonice, în timp ce Eusebius a refuzat să ia o poziţie, preferând să reproducă păreri pro şi contra.[730] Apocalipsa nu a fost universal

acceptată în est, cel mai probabil din cauză că a alimentat milenarismul ereziei montaniste. Un alt motiv ar putea fi faptul că textul a fost perceput ca o sinteză a persecuţiei neroniene şi a fost asociat cu tratatele apocaliptice iudaice scrise pentru a încuraja credinţa şi a da speranţă în timpuri grele. Şi nu în ultimul rând, la Conciliul de la Laodicea din 364, când s-au stabilit textele canonice ale Bibliei, controversatul canon 60 a exclus Cartea Apocalipsei din listă.[731]

Cartea Apocalipsei este oglinda Cărţii Geneza. Împreună, cele două reflectă concepţia mistică antică şi medievală despre circularitatea Universului. Geneza începe cu creaţia lumii, Apocalipsa se termină cu distrugerea acestei lumi şi creaţia unei alte lumi; în Geneză oamenii sunt aruncaţi din Paradis pe Pământ, în Apocalipsa ei sunt luaţi de pe Pământ şi plasaţi într-un nou Paradis; în Geneză umanitatea trece de la inocenţă şi nemurire la păcăt şi mortalitate, în timp ce în Apocalipsa transformarea este inversă. Biblia se vrea a fi povestea lumii, şi orice poveste are un început şi un sfârşit. Astfel, se poate ca Apocalipsa să fi fost inclusă în canonul biblic datorită nevoii de închidere. Biblia trebuia să se termine cu o Apocalipsă, iar dacă nu ar fi fost cea a lui Ioan, atunci ar fi fost una dintre cele categorisite ca apocrife.

Note

Capitolul II
MANIFESTĂRILE APOCALIPTICE CREŞTIN-AMERICANE

1. CRISTOFOR COLUMB ŞI SEMNIFICAŢIA ESCATOLOGICĂ A DESCOPERIRII AMERICII

Pe 3 august 1492, cu sprijinul regalităţii spaniole, Cristofor Columb a părăsit portul Palos având sub comandă trei caravele şi 120 de oameni. Scopul călătoriei sale a fost să descopere o nouă rută maritimă spre Indii prin vest. După mai bine de patru luni petrecute pe Atlantic, pe 12 octombrie Columb a călcat în ceea ce el a crezut că erau Indiile de Vest. S-a întors în Spania în martie 1493, iar succesul descoperirilor sale au convins coroana spaniolă să finanţeze alte două expediţii, în 1493 şi 1498. Câţiva ani mai târziu italianul Amerigo Vespucci a demonstrat că Columb a descoperit de fapt un continent nou. În consecinţă, acesta a fost numit „America”, de la forma latină feminizată a lui Amerigo. Columb într-adevăr nu a ştiut că a descoperit un continent nou, dar a fost conştient că a descoperit un pământ nou. Şi nu orice pământ, ci pământul din apropierea Grădinii Edenului.

La vremea călătoriei lui Columb existau mai multe concepţii despre forma, mărimea şi dimensiunile Pământului. Europa, Africa şi Asia – singurele continente descoperite – erau puţin cunoscute şi nu erau poziţionate pe hărţi aşa cum sunt astăzi. O problemă majoră a fost înfăţişarea lumii împreună cu Edenul, de unde au fost alungaţi primii oameni. Credinţele din Mesopotamia înfăţişau Pământul ca pe un disc plat. În secolul al VII-lea în *Etymologiae* Isidore al Sevilliei a spus că pământul este asemenea unui „roţi”, cu uscatul împărţit în trei părţi şi înconjurat de ape. Şi, în timp ce Palestina şi Ierusalimul au fost plasate în centru, Grădina Edenului trebuia să fie undeva în extremitatea estică a Asiei (Geneza 2:8), izolată de restul lumii. Este adevărat că la vremea respectivă Asia era înţeleasă diferit decât astăzi,[732] dar intenţia clară a lui Columb a fost să ajungă în extremitatea estică a Asiei călătorind către vest. Alte credinţe spuneau că Grădina Edenului era plasată pe cel mai înalt munte. În *Divina Comedie – Purgatoriul* Dante înfăţişează uscatul ca pe un

munte în şapte trepte (un zigurat sau piramidă) înconjurat de ape, cu Edenul pe ultima treaptă. Pământul sferic a fost iniţial promovat de cultura elenistă şi mai apoi de către calculele astronomice. În secolul al IV-lea Lactantius Firmianus a criticat virulent ideea de pământ sferic şi a spus că este o născocire a filosofilor păgâni.[733] O concepţie intermediară a fost înfăţişarea Pământului în formă de pară – o imagine adoptată inclusiv de către Columb. Grădina Edenului trebuia să fie proeminentă pe faţa Pământului pentru a nu fi atinsă de Potop. Soarele răsărea din Eden şi pe hărţi era plasat acolo unde astăzi este poziţionat polul nord. Conform Bibliei, cele patru mari râuri ale lumii izvorau din Eden: Pison, Ghihon, Hidechel (Tigrul) şi Eufratul (Geneza 2:10-14). Acestea alimentau oceanele şi mările lumii.

Datorită locaţiei evidente ale fluviilor Tigru şi Eufrat, iniţial s-a speculat că Edenul se afla ascuns prin Asia Mică. Dar această imagine a fost reconsiderată după ce cruciaţii şi pelerinii creştini au disecat regiunea. Dezvoltarea cunoaşterii geografice a mutat locul Edenului în cele mai misterioase şi inaccesibile locuri, de la malurile Gangelui, pe insula Ceylon, până în variate locaţii din Africa. În secolul al XVI-lea a fost rândul Americii să devină gazda Edenului.[734]

Credincios până în măduva oaselor, amiralul a fost convins că a reuşit să treacă Atlanticul datorită unui plan bine stabilit al lui Dumnezeu. Dar scopul acestei odisei maritime a fost dezvăluit de-abia în a treia călătorie. În mai 1498, când flota spaniolă a ajuns la gura fluviului Orinoco din Venezuela, amiralul a experimentat o epifanie. Frumuseţea locului, debitul de apă care se vărsa direct în mare şi atmosfera caldă – se considera că în Eden este veşnic primăvară – l-au făcut să creadă că a descoperit partea exterioară a Grădinii Edenului.[735]

Descoperirea Edenului a fost un prilej de bucurie, pentru că Dumnezeu l-a ales să îndeplinească un plan aşa de măreţ, dar şi un prilej de îngrijorare, pentru că a anunţat teribila zi a judecăţii lui Dumnezeu. Singurele cărţi biblice care descriu vieţuirea omului în Rai sunt Geneza şi Apocalipsa. Şi pentru că redobândirea Paradisului de către om se va întâmpla numai după distrugerea lumii vechi, Columb a concluzionat că sfârşitul este aproape: „Despre cerul şi pământul cel nou, pe care le-a făcut Domnul, aşa cum scrie Sfântul Ioan în Apocalipsa (după ce a fost spus de către Isaia), El m-a făcut pe mine mesagerul Său, şi mi-a arătat mie calea”[736].

Până în secolul XXI sute de exegeţi au analizat viaţa lui Columb. Dar o sursă majoră despre el şi călătoria lui, scrisă de către amiral însuşi, a rămas în general ignorată. În vara

anului 1501 Columb a schiţat singurul său manuscris cu scop de publicare, intitulat *El libro de las profecías* („Cartea profeţiilor”). Aceasta este o compilaţie de aproape 200 de texte profetice, pasaje biblice, comentarii ale autorilor medievali şi străvechi şi propriile sale opinii. Structura de bază a lucrării este compusă din 84 de *folio* (10 pagini lipsesc), divizate într-o introducere şi patru părţi.[737]

Scrisă între a treia şi a patra călătorie, *El libro de las profecías* leagă descoperirile autorului de texte biblice ca Ioan 10:15-16 şi compară drumul său peste „marea întunecată” cu călătoria israeliţilor prin deşert către Canaan. Columb a crezut că secretul succesului său a fost darul înţelegerii oferit lui de către Duhul Sfânt.[738] Amiralul nu a pretins niciodată că este profet, dar a fost remarcabil de bine instruit în Biblie, „fundaţia tuturor învăţăturilor”. Cele mai utile surse extrabiblice au fost *Imago Mundi* a lui Pierre d’Ailly (a făcut aproape 900 de trimiteri la această lucrare) şi *Historia rerum ubique gestarum* a Papei Pius al II-lea.[739]

El libro de las profecías a fost cadrul în care amiralul a dorit ca realizările sale să fie văzute. Tema centrală a cărţii este aceea că o etapă importantă a profeţiei apocaliptice a fost împlinită prin descoperirile sale:

> Sfintele Scripturi mărturisesc în Vechiul Testament, prin gura profeţilor, şi în Noul [Testament], prin Salvatorul nostru Iisus Hristos, că lumea va ajunge la un sfârşit: Matei, Marcu şi Luca au scris despre semnele sfârşitului erei; profeţii de asemenea au prevestit-o din plin... Salvatorul nostru a spus că înainte de consumarea acestei lumi, tot ceea ce au scris profeţii se va împlini.[740]

Amiralul a crezut că descoperirea Grădinii Edenului este unul dintre evenimentele premergătoare Parousiei, alături de convertirea evreilor, apariţia împăratului mesianic sau apariţia Antihristului din tribul lui Dan. Într-o scrisoare adresată coroanelor Spaniei, el şi-a exprimat deschis preocuparea pentru apropiatul sfârşit al lumii:

> Sfântul Augustin spune că sfârşitul lumii se va produce în al şaptelea mileniu urmând Creaţia; teologii sacri acceptă interpretarea sa, în special cardinalul Pierre d’Ailly [...] De la creaţia lumii, sau de la Adam, până la Adventul Domnului nostru Iisus Hristos sunt 5.343 de ani şi 318 de zile, după calculele regelui Alfonso (*Tabulae Alphonsinae*) care sunt considerate ca cele mai precise. (Pierre d’Ailly, e.a.e. e.t. et h.v. [*Elucidarium astronomice concordie cum theological et*

> *historica veritate*...]) Adăugând aceste numere la aproximativ 1.501 ani [de la naşterea lui Hristos până la timpul lui Columb], totalul este aproximativ 6.845 de ani. Conform acestor calcule, mai sunt 155 de ani rămaşi pentru îndeplinirea celor 7.000 de ani, timp când, aşa cum am spus mai devreme, de către autorităţile citate, lumea va ajunge la un sfârşit.[741]

Credinţa în săptămâna milenială, Antihristul evreu sau triumful final al religiei creştine denotă influenţa pe care d'Ailly şi alţi mistici medievali au avut-o asupra amiralului.[742] Scrisoarea a fost concepută în 1502, ceea ce înseamnă că sfârşitul lumii, conform calculelor lui Columb, urma să aibă loc prin jurul lui 1657. Cu toate acestea, el a fost conştient de cuvintele lui Iisus – că nimeni nu cunoaşte momentul Parousiei – şi a citat Matei 24:36 în *folio* 25.[743]

Rolul lui Columb în drama cosmică a fost de a purta mesajul lui Hristos la aceia care nu îl auziseră niciodată, pregătind astfel calea pentru evanghelizarea ultimelor pământuri noncreştine conform lui Matei 24:14 şi Psalmi 22:27. Lumea Nouă a arătat că are multe bogăţii, care, în opinia lui Columb, ar fi trebuit investite în activităţi misionare şi în recucerirea Ţării Sfinte. La fel cum David a oferit lui Solomon bogăţia necesară pentru a construi Templul pe Muntele Zion, Columb s-a văzut pe sine oferind aurul împăratului mesianic spaniol. Acesta din urmă urma să lanseze cruciada finală împotriva musulmanilor şi evreilor şi să facă Ierusalimul, oraşul Marelui Rege din Psalmul 48:2, centrul spiritual şi politic mondial.[744]

Deşi face referiri la Ioachim de Fiore, profeţiile sybiline şi cele ale lui PseudoMethodius, amiralul şi-a limitat citatele, cu foarte puţine excepţii, la Părinţii Bisericii şi teologi medievali respectaţi. Columb a respectat dogma catolică iar concluziile sale au fost moderate. La o vreme când norii Reformei se adunau deasupra Europei, el nu a criticat biserica, statul sau societatea şi nu a vorbit despre o *renovatio eccelsiae* sau o *reformatio mundi* aşa cum le-au înţeles protestanţii. Scrierile sale întăresc ordinea stabilită prin apărarea rolurilor apocaliptice ale bisericii, Spaniei şi monarhilor săi catolici. Singurul caz în care a interpretat un eveniment fără a se baza pe suportul unei autorităţi a fost când a proclamat că descoperirea sa a împlinit profeţiile din Isaia şi Apocalipsa despre cerul şi pământul cel nou.

Biografii timpurii au tratat credinţele apocaliptice a lui Columb ca pe un rod firesc al secolului al XVI-lea. Agostino Giustaniani, episcop de Nebbio, a notat că amiralul a pretins frecvent că a împlinit profeţia răspândirii evangheliei în

întreaga lume,[745] în timp ce Bartolomé de las Casas a recunoscut rolul providenţial al lui Columb în explorarea lumii.[746] Dar fiecare naţiune îşi prezintă eroii într-un mod distorsionat pentru că eroii sunt icoanele sale. Columb este primul erou american şi fiecare generaţie l-a înfăţişat pe Columb conform propriilor preconcepţii. Din secolul al XIX-lea credinţele amiralului au devenit o sursă de jenă: interpretarea teologică pe care a dat-o noului continent a fost o absurditate. Aşa că gânditorii Erei Industriale au respins ideea că descoperirea Americilor a avut motivaţii „mai puţin raţionale” decât banii. Acesta este motivul pentru care el astăzi este un raţionalist care a luptat împotriva ignoranţei şi superstiţiei ecleziastice şi acesta este motivul pentru care religiozitatea sa este categorisită ca mit sau produs al unei minţi obosite. *El libro de las profecías* a luat forma unui instrument pentru satisfacerea nevoile mistice ale reginei şi convingerea ei că era un om menit să aducă acasă comori extraordinare. Fără îndoială că monarhii spanioli au investit sume uriaşe în aceste expediţii gândindu-se la profit. Dar, fie că ne place sau nu, eroii din trecut au fost mânaţi de credinţe şi idei care în zilele noastre ar putea fi considerate naive sau iraţionale. Iar principala forţă motivaţională a amiralului a fost Dumnezeu şi bogăţiile spirituale, nu banii şi onorurile lumeşti.

2. COLONIZAREA AMERICII ŞI EXCEPŢIONALISMUL AMERICAN

2.1. MIRAJUL RELIGIOS AL LUMII NOI

La ora actuală orice descoperire sau fenomen neobişnuit se încearcă a fi explicat în primul rând printr-un raţionament ştiinţific. La sfârşitul secolului al XV-lea lucrurile au stat total diferit: totul, de la observaţii empirice, descoperiri geografice până la calcule astronomice, trebuia împăcat cu credinţa şi inclus într-o schemă religioasă atotcuprinzătoare. Atotprezenţa lui Dumnezeu cerea ca totul să aibă un scop. În acest fel America a devenit un cadru spaţial şi temporal atractiv, liber să fie umplut cu nevoile şi ideile fiecăruia. Columb a crezut că noul pământ era parte din Asia şi adăpostea Grădina Edenului. După ce Amerigo Vespucci a demonstrat că era un nou continent, America a devenit Atlantida. Francisco López de Gómara în *Historia general de*

las Indias din 1552, Pedro Sarmiento de Gamboa în *Historia de los Incas* din 1572, sau Francis Bacon în *New Atlantis* din 1627 au legat noul continent de legenda lui Platon. Alţii, evrei şi creştini deopotrivă,[747] au identificat amerindienii cu triburile pierdute ale lui Israel. Acest punct de vedere a rezolvat convenabil un mister biblic, dar a promovat indirect America drept cerul şi pământul cel nou din Apocalipsa 21 şi iminenţa sfârşitului. O altă problemă era dacă nativii aveau suflet şi trebuie evanghelizaţi sau nu aveau suflet şi ar putea fi luaţi ca sclavi. O teorie lutherană descria noul pământ drept întunericul înfricoşător din afara evangheliei unde cei rătăciţi sunt trataţi cu biciuire şi scrâşnirea dinţilor, în timp ce pentru anglicani coloniile erau doar o adunătură de fanatici, roiţi în sălbăticie pentru a-şi pune în practică ideile lor aberante.[748]

Primii colonizatori ai Americilor au fost spaniolii şi portughezii care au urmat în principal traseul oceanic stabilit de către Columb. Aceştia au stabilit catolicismul drept religia dominantă a Americii de Sud, dar expediţiile lor au urmărit să obţină îndeosebi avantaje economice, şi în secundar religioase. În loc, America de Nord a fost colonizată de către francezi, olandezi, germani şi în special englezi care au căutat beneficii spirituale.

Colonizarea nord-estului Americii a luat avânt de-abia în secolul al XVII-lea, la vremea marii migraţii. Expresia „mare migraţie" se referă la migraţia colonizatorilor englezi, în principal puritani, care au călătorit la Massachusetts între 1620 şi 1640. Înainte de izbucnirea Războiului Civil Englez protestanţii englezi erau împărţiţi în două tabere: separatiştii, care doreau să întrerupă orice legătură cu anglicanismul şi să pună bazele unei biserici noi; şi moderaţii, care au urmărit să purifice Biserica Angliei prin intermediul reformei. Datorită climatului de instabilitate politică şi tirania antidisidentă impusă de Charles I şi arhiepiscopul William Laud, calvinişti, puritani şi nonconformişti au părăsit ţara şi s-au refugiat în Irlanda, Olanda sau alte ţări europene. Alţii însă au ales să rişte în America, având în minte beneficiile spirituale incomparabile. Imensitatea Atlanticului neutraliza influenţa autorităţilor europene, în timp ce sălbăticia Lumii Noi oferea spaţiu şi resurse pentru orice fel de proiect social sau religios.[749]

Expresia „mare migraţie" nu se referă la numărul imigranţilor, care a fost mai mic faţă de numărul de englezi care au migrat în Irlanda, ci mai degrabă la calitatea lor. Între 1629 şi 1640, la apogeul fenomenului, în jur de 20.000 de bărbaţi, femei şi copii au părăsit Anglia pentru a se stabili pentru totdeauna peste Atlantic. Această masă de oameni a fost predominant formată din familii cu un nivel intelectual ridicat,

care au provenit din ariile urbane şi au aparţinut clasei de mijloc. La momentul plecării erau în jurul vârstei de 30 de ani şi aveau trei sau mai mulţi copii, cu puterea şi dorinţa de a procrea în continuare. Per ansamblu, coloniştii din Massachusetts Bay au fost capabili să ajungă la un trai confortabil, având posibilitatea de a economisi. Veniturile dispensabile nu le-au cheltuit pe argintărie, piese de olărit sau bunuri gospodăreşti conform mentalităţii europene, ci pe cărţi religioase. În 1662 puritanul Michael Wigglesworth a vândut aproape 100.000 de exemplare din lucrarea sa de poezii *The Day of Doom, Or, A Poetical Description of the Great and Last Judgment*, primul *best-seller* american.[750]

Pentru englezi a fost un risc economic mult mai mare să plece decât să rămână. Cu toate acestea, ei au ales să tranzacţioneze modul de viaţă relativ prosper a unei Anglii corupte cu o situaţie economică mai precară temperată de oportunitatea de a trăi mai pios. Puritanii americani timpurii au trăit cu impresia că exodul lor transatlantic a fost la fel de important precum cruciadele sau călătoria israeliţilor către Canaan. Dumnezeu a făcut cu ei un nou legământ prin care i-a ales să fie un model de religiozitate pentru celelalte naţiuni ale lumii. Cu Anglia deviind de la calea cea dreaptă, coloniştii au crezut că Dumnezeu acţionează pentru a conserva o rămăşită a turmei Sale plasând-o în siguranţa oferită de izolarea oceanului şi sălbăticiei. Descoperirea Americii cu puţin timp înainte de izbucnirea Reformei a fost o dovadă a intervenţiei divine. Bineînţeles că emigranţii s-au întrebat ce vor mânca, unde vor dormi, unde vor locui sau ce vor munci. Dar, aşa cum Dumnezeu a avut grijă de israeliţi în călătoria lor prin deşert, credinţa într-un plan divin le-a dat speranţă că El va fi şi de partea lor în călătoria lor în America.[751]

Noua Lume a dat naştere la o nouă paradigmă religioasă, în detrimentul Lumii Vechi. În vara lui 1630 John Winthrop a condus 11 vase şi 700 de pasageri către Massachusetts Bay. Winthrop a jucat un rol important nu doar în timpul călătoriei, ci mai ales la sfârşitul ei, în Lumea Nouă. Pe lângă faptul că a fost ales guvernatorul coloniei şi a devenit o figură politică foarte respectată, Winthrop a scris predica *A model of christian charity*, mult mai bine cunoscută ca *City upon a hill*. În aceasta, el a descris imaginea unei noi societăţi, idei şi planuri pentru a păstra puritanismul puternic, şi provocările noului continent.[752] Numele *City upon a hill* este de fapt o frază din parabola lui Iisus despre sare şi lumină (Matei 5:13-16). La fel cum Iisus a pregătit pe apostolii Săi înainte să-i trimită în Lumea Veche, predica lui Winthrop, rostită pe nava *Arbella*, a instruit spiritual pe noii-veniţi înainte de a coloniza

Lumea Nouă. Şi, aşa cum misiunea apostolilor a fost să răspândească religia creştină, misiunea coloniştilor a fost să stabilească o naţiune de sfinţi, un model de creştinătate şi moralitate pentru întreaga lume:

> Pentru că va trebui să avem în vedere că vom fi asemeni Cetăţii de pe Munte, ochii tuturor oamenilor sunt pe noi; astfel că dacă vom trata fals cu Dumnezeul nostru în această lucrare pe care ne-am asumat-o [...] vom deveni doar o poveste şi un dicton în lume. Vom deschide gurile duşmanilor pentru a vorbi de rău căile Domnului [...] Vom aduce ruşinea asupra multor servitori credincioşi ai lui Dumnezeu, şi din cauza noastră rugăciunile lor se vor transforma în blesteme asupra noastră până când vom fi consumaţi din pământul cel bun acolo unde mergem.[753]

Predica lui Winthrop este prima enunţare scrisă a excepţionalismului american – teorie care susţine că Statele Unite ale Americii ocupă un loc special printre naţiunile lumii în termeni de crez naţional, evoluţie istorică sau instituţii politice şi religioase.[754] La începutul predicii sale Winthrop a arătat că o viaţă puritană sănătoasă necesită egalitate socială şi economică şi comunicare constantă între membrii unui grup. În acest fel activităţile de zi cu zi aduc rezonanţă spirituală înăuntrul comunităţii, credinţa este păstrată puternică şi nu există prilej pentru mândrie şi ranchiună. Îndemnul lui Winthrop către oamenii care erau pe punctul de a pune piciorul în America relevă simţul vizionar al primilor colonişti şi mentalitatea americană în formare. Pentru astfel de puritani anglicanismul era incomplet reformat şi insuficient separat de ritualurile şi dogmele catolice. Spre deosebire de pelerinii separatişti, care credeau că singura speranţă era să părăsească Biserica Angliei şi să înceapă o nouă biserică, puritanii moderaţi au rămas parte din comunitatea anglicană pentru a o purifica din interior. Odată ajunşi în Lumea Nouă, ei au avut posibilitatea de a reforma anglicanismul conform propriilor idei. Ei au sperat că prin exemplul lor vor convinge biserica aflată de cealaltă parte a oceanului să adopte reforme similare.[755]

Puritanii au înţeles libertatea religioasă doar ca pe un mod de viaţă conform propriilor precepte. Nu au tolerat disidenţa şi au tratat pe radicalii religioşi în acelaşi mod în care ei înşişi au fost trataţi în Anglia de către anglicani: prin cenzură, exil şi pedepse. Când Roger Williams a constatat cu dezamăgire că magistraţii civili pedepseau idolatria, nerespectarea Sabatului, falsa slăvire şi blasfemia la fel ca în Europa, el a părăsit bisericile existente[756] şi s-a deplasat în sud,

unde a fondat aşezarea Providence („Providenţă”). Aceasta a devenit mai târziu capitala statului Rhode Island şi un refugiu pentru refugiaţii radicali. Anne Hutchinson, unul dintre primii promotori ai egalităţii de sexe şi intrarea femeii în preoţie, a fost alungată din Massachusetts Bay în 1657, dar a fost bine primită în Rhode Island. După ce a susţinut că toate progeniturile lui Adam moştenesc perfecţiunea divină, Samuel Gorton a fost arestat de autorităţile din Massachusetts în 1643 şi trimis la Londra. S-a întors în Rhode Island în 1648. În 1656 misionarele quakeriste Mary Fisher şi Ann Austin au fost bătute, încarcerate în condiţii mizerabile şi private de hrană, apă şi lumină. Cărţile lor au fost arse şi cea mai mare parte din proprietate confiscată. Din nou, quakerii au fost persecutaţi în Masachusetts, dar au fost bineveniţi în Rhode Island.[757]

Delimitările religioase au antrenat delimitări teritoriale. Primele state americane sunt foarte mici în comparaţie cu cele de mai târziu deoarece coloniştii timpurii au dorit o barieră clară şi vizibilă între concepţiile lor religioase. Virginia a fost stabilit ca un stat anglican, Maine ca un stat catolic, în timp ce Massachusetts şi Connecticut au fost dominate de către puritani. Pe lângă Rhode Island, statele Delaware, New Jersey, North Carolina şi Pennsylvania de asemenea au tolerat nonconformiştii care urmăreau să experimenteze în America cele mai sălbatice şi ambiţioase proiecte religioase. Pennsylvania a fost fondată de William Penn exact cu scopul de a oferi un loc liniştit quakerilor. În 1681 Penn a devenit proprietarul unei imense suprafeţe de pământ situată între regiunea New England şi plantaţiile Virginia şi a invitat sectele persecutate ale Europei să îl populeze. Aşezarea Philadelphia, care a devenit capitala statului Pennsylvania, a fost numită după a şaptea biserică enumerată la începutul cărţii Apocalipsei, lăudată de Hristos pentru credinţa sa fermă (Apocalipsa 3:7-13). La fel, mii de aşezări americane au primit nume religioase, în funcţie de religia şi aspiraţiile celor care le-au întemeiat. Catolicii (în special spaniolii) au folosit nume de sfinţi dinăuntrul religiei lor (San Francisco – „Sfântul Francisc de Assisi”; Los Angeles – „Îngerii”; San Jose – „Sfântul Iosif”), în timp ce puritanii, radicalii şi disidenţii au folosit nume apocaliptice sau evreieşti (Jerusalem – „Ierusalim”; Newark – *New Ark* of the Covenant care înseamnă „Noul Chivot” al Legământului; Salem – de la evreiescul *shalom*, care înseamnă „pace”).

Separatişti sau moderaţi, puritanii au creat o cultură profund religioasă, strâns unită, politic inovativă, cu trăsături care au ajuns definitorii pentru naţiunea americană. Împreună cu multe alte secte radicale, ei au susţinut scopuri sociale şi

religioase utopice;[758] noua lor societate din America urma să fie un paradis pe Pământ, o comunitate care trebuia să preceadă regatul lui Hristos. Aceste viziuni de-a dreptul fantastice au format doctrina excepţionalismul american, care a devenit o parte sacrosanctă a ideologiei americane.

2.2. COTTON MATHER ŞI APOCALIPSA VRĂJITOARELOR

Puritanismul american spunea că evenimentele istorice reflectă planul divin şi umanitatea este fără scăpare. Fiinţele umane sunt complet depravate (datorită căderii lui Adam) iar lumea nu poate fi salvată prin fapte bune, ci doar prin graţia unui Dumnezeu iute la mânie, răzbunător, gelos şi care inspiră teamă. Indiferent de acţiunile noastre, doar un număr limitat de oameni au fost aleşi să aibă viaţa eternă în Rai, în timp ce restul umanităţii este condamnată să sufere chinurile eterne ale Iadului. Dumnezeu şi slăvirea Sa în biserică au fost centrul vieţii puritane. Biserica dicta portul întunecat şi sobru, membrii erau aşteptaţi să trăiască după un cod moral strict, şi se considera că toate păcatele – de la dormitul în timpul predicii până la furtul de mâncare – sunt pedepsite crunt de către Providenţă. Bărbaţii şi femeile au stat separat în biserică, iar prezenţa la ceremoniile extrem de lungi şi plictisitoare a fost obligatorie. Rigiditatea religioasă a creat o societate puritană etanşă, înăuntrul căreia deopotrivă Satan şi Dumnezeu au deţinut roluri importante în viaţa de zi cu zi. În acestă societate limitată şi orientată către religie, puterea şi respectul nu se măsurau în bani, ci în cunoştinţele biblice. Iar campionul acestui domeniu a fost Cotton Mather, unul dintre cei mai cunoscuţi vorbitori apocaliptici din toate timpurile.

Mather a fost predicatorul primei biserici puritane din Boston şi un om de o extraodinară pregătire teologică. Scrisul prolific şi omniprezenţa literară, asigurată prin cele peste 450 de publicaţii, au făcut din Mather o forţă de temut în problemele seculare şi spirituale ale locului. Cu toate acestea, în ciuda erudiţiei sale, gândirea lui Mather s-a limitat la graniţele mentalităţii puritane inepte. Scrierile sale au tratat, în mare, aceeaşi temă: desfăşurarea ultimelor acte ale istoriei. Cea mai importantă lucrare a sa, *Magnalia Christi Americana* (care s-ar putea traduce ca „Lucrările glorioase ale lui Hristos în America”), s-a vrut a fi o continuare ideologică a Bibliei şi a intervenţiei lui Dumnezeu în istorie şi în Lumea Nouă. De exemplu, Mather a comparat marea migraţie puritană cu exodul egiptean, ambele produsul unei forţe invizibile. La fel,

călătoria în America a unor lideri eminenţi precum John Elliot, John Winthrop sau tatăl său Increase Mather le-a asemuit cu deplasările lui Noe sau Avraam. În *Nehemiah Americanus* Mather îl compară pe Winthrop cu eroul biblic Neemia. Şi, aşa cum Neemia a reconstruit Ierusalimul, Winthrop a fost înfăţişat drept fondatorul Ierusalimului american.

Alte lucrări, mai ales jurnalele sale, par să descrie asediul final al forţelor întunericului asupra lumii oamenilor, semnalat prin variate semne apocaliptice contemporane. De exemplu, cutremurul din 1663 se datora ruperii celei de-a şasea peceţi din Apocalipsa 6:12-13. Epidemiile teribile şi bolile vremii ar fi putut fi lucrările celui de-al patrulea călăreţ al Apocalipsei, Moartea. Foametea care a lovit Bostonul putea fi văzută ca mânia celui de-al treilea călăreţ, Foametea. În 1682 un alt eveniment natural a finisat punctul de vedere a lui Mather: apariţia cometei Halley. Mather a dedicat acestei nemaipomenite apariţii predica *Heavens alarm and the later sign*. Teologul puritan a fost şi martorul a două mari războaie. Primul a avut loc în 1675 între puritanii din New England şi tribul nativ Wampanoag. În 1689 a erupt un alt război, când puritanii au trebuit să se confrunte cu vecinii lor de la nord, francezii, în unul din multele conflicte menite a determina naţiunea dominantă în Statele Unite ale Americii. Luptele coloniştilor puteau fi văzute drept ridicarea neamurilor peste alte neamuri din Matei 24:6-7, adus de către al doilea călăreţ, Cucerirea. Sălbaticii amerindieni care organizau raiduri în oraşe putea fi priviţi ca materializarea primului călăreţ ce a fost trimis să cucerească, Războiul. Această multitudine de tragedii l-au forţat pe Mather să se refugieze în studiul biblic pentru a afla cum acţionează forţele întunericului în vremurile din urmă.[759]

Primele generaţii de colonişti s-au perceput anormal de susceptibile influenţei diavolului. Prin interpretarea literală a Bibliei, viaţa de zi cu zi a puritanului de rând s-a caracterizat printr-o luptă continuă între bine şi rău. Satan, credeau ei, a selectat pe cele mai uşoare ţinte – femeile, copii şi nebunii – să continue munca lui ticăloasă. Se credea că dacă un om are numele său scris în cartea neagră a lui Satan, atunci acela capătă o aură invizibilă vrăjită şi devine o unealtă a diavolului. Puritanii, în calitate de noul popor ales al lui Dumnezeu, au aşteptat o ripostă aprigă din partea necuratului pentru a le zădărnici planurile.[760] Iminenta venire a Domnului trebuia să fie precedată de un atac diabolic global, un declin spiritual accentuat, urmat de o extraordinară revărsare a duhului şi de o renaştere spirituală.

Acesta a fost climatul colonialist în 1688, când cei patru copii ai zidarului John Goodwin din Salem, un sat apropiat de Boston, au luat o boală ciudată. Ei experimentau în mod sincron dureri, spasme, vorbire incoerentă şi convulsii – simptome tipice ale posedării demonice. Mather, care a văzut în acest caz o bună oportunitate de a explora tărâmul spiritual, i-a tratat cu succes prin post şi rugăciune. El a pus pe hârtie întâmplarea neobişnuită şi a publicat-o în 1689 ca *Memorable Providences, Relating to Witchcrafts and Possessions*. Concluzia sa a fost că simptomele au fost cauzate de un vicleşug vrăjitoresc.[761]

În ianuarie 1692 Abigail Williams şi Elizabeth Parris, urmate de alte fete din Salem, au fost atinse de o boală similară. Pentru oricine era familiar cu scrierile lui Mather, Salem părea a fi ţinta unui masiv atac spiritual. Această perspectivă îngrozitoare a dat startul uneia dintre cele mai notorii isterii de masă din istoria Americii.[762] În decurs de câteva săptămâni zeci de rezidenţi din Salem şi din împrejurimi au fost acuzaţi de vrăjitorie pe baza unui comportament suspect sau pentru că nu respectau codul puritan al veşmintelor şi tradiţiilor. Pentru Mather însă, aceasta nu a fost o manifestare a întunericului oarecare, ci un semn al iminentului sfârşit:

> Poporul Noii Anglii este un popor al lui Dumnezeu [...] Am fost avertizaţi de către creştini credibili încă în viaţă, că un răufăcător, acuzat de vrăjitorie precum şi de crimă, şi executat în acest loc în urmă cu mai bine de 40 de ani, a lăsat un mesaj despre un oribil complot împotriva poporului prin vrăjitorie, un fundament atunci plănuit, care dacă nu este descoperit la timp probabil va exploda, şi va trage în jos toate bisericile din ţară. Iar noi acum am văzut cu oroare descoperirea unei asemeni vrăjitorii! O armată de diavoli este în mod oribil dezlănţuită în acest loc care este centrul.[763]

Conform lui Mather, vrăjitoarele erau parte din armata diavolului, în timp ce erupţia de maleficitate a fost dovada că Satan îşi asambla în Salem forţele combatante pentru Bătălia de la Armaghedon. Altfel spus, câteva acuzaţii îndoielnice de vrăjitorie dintr-un un mic sat de pescari deveniseră cruciale pentru soarta lumii. A fost pur şi simplu o absurditate. Pe 4 august 1692 teologul puritan a rostit o predică în care a avertizat că Judecata este la îndemână şi aproape că s-a numit pe sine, pe şeful justiţiei şi pe guvernator drept triumviratul conducător al ultimului asalt împotriva legiunilor diavoleşti.[764]

Datorită gravităţii situaţiei, un tribunal special a fost înfiinţat pentru a cerceta şi judeca cazul. Mather nu a prezidat niciodată un juriu, dar a exercitat o puternică influenţă asupra cursului procesului. Trei dintre cei cinci judecători delegaţi să judece cazul erau prieteni ai lui Mather şi membrii la biserica lui; auziseră predicile sale şi într-o bună măsură au fost convinşi că Prinţul Întunericului se pregătea de război. În prealabil, curtea a cerut sfatul celor mai influenţi învăţaţi din New England. Răspunsul colectiv a venit printr-o scrisoare compusă de Mather, în care acesta a susţinut că exista o epidemie de vrăjitoare iniţiată de diavol, că Satan poate lua forma unei persoane inocente, iar curtea trebuie să ia în considerare dovezile spectrale (fantomatice, din afara acestei lumi).[765] Astăzi, acest tip de dovadă este inadmisibilă într-o curte de justiţie din lumea civilizată.

În timpul anchetei Margaret Jacobs a fost torturată şi ameninţată până când a mărturisit că era vrăjitoare împreună cu alte trei persoane, inclusiv bunicul său.[766] Toţi trei au fost judecaţi şi executaţi prin spânzurare. Giles Corey a fost executat prin strivire.[767] Chiar şi o fetiţă de patru ani, Dorothy Good, a fost acuzată de vrăjitorie şi forţată să depună mărturie împotriva propriei mame. Sarah Good a fost găsită vinovată şi spânzurată. Fata a fost eliberată după opt luni, dar a rămas cu sechele pe viaţă.[768] În total, peste 100 de persoane au fost acuzate, 19 au sfârşit spânzurate şi cel puţin patru au murit în condiţii suspecte în închisoare până la terminarea anchetei. Acest tablou lugubru arată că puritanii au condamnat Biserica Catolică pentru necurăţia ei, dar acţiunile lor au fost mai crude decât cele ale Inchiziţiei. Ei au fugit din Europa datorită constrângerilor catolice, dar în America au persecutat şi şi-au impus convingerile într-un mod draconic.

Pe 19 august 1692, în a treia rundă de execuţii, cinci persoane găsite vinovate de vrăjitorie se aflau pe dealul spânzurătorilor în Salem aşteptându-şi sfârşitul. În timpul ceremoniei Mather era prezent călare pe cal, dominând mulţimea. Nu se cunoaşte exact ordinea execuţiilor, dar când a venit rândul lui George Burroughs (al doilea preot al Salemului), ceva şocant s-a petrecut. Cu laţul în jurul gâtului Burroughs a făcut ceva ce se credea că unui vrăjitor îi este imposibil să facă: a început să recite o rugăciune către Dumnezeu. În acel moment Mather a trebuit să aleagă: trebuia să intervină pentru că acest om nu era un vrăjitor, sau execuţia trebuia să continue? Dacă ar fi oprit execuţia consecinţele ar fi fost incomensurabile: el ar fi recunoscut că a greşit alături de judecători, ceilalţi condamnaţi ar fi fost declaraţi nevinovaţi, judecata în sine ar fi devenit o eroare impardonabilă care a

costat vieţi omeneşti, toată munca sa ar fi devenit o minciună iar ideologia sacră care i-a ghidat viaţa s-ar fi dovedit falsă. A fost o prăpastie pe care Mather a trebuit să o evite cu orice preţ. Aşa că s-a întors către mulţimea uimită şi a declarat cu voce tare că diavolul l-a ajutat pe Burroughs să recite rugăciunea dinăuntrul său transformându-se într-un înger de lumină.[769] Discursul său dominator a suprimat orice suspiciune vizavi de inocenţa lui Burroughs, iar execuţiile au continuat nestingherite.

Într-adevăr, Mather a suprimat un eveniment care ar fi putut salva opt vieţi omeneşti. În loc, isteria a continuat şi la sfârşit cel puţin 24 de persoane au murit în van. Un an mai târziu Mather a publicat *Wonders of the Invisible World*, în care a detaliat cazul şi şi-a apărat deciziile. Dar analizele subsecvente arată că procesele vrăjitoarelor din Salem nu au fost nimic mai mult decât o eroare mortală. Au fost lansate numeroase teorii despre cauza obiectivă a acestei isterii de masă, şi niciuna nu spune că a fost un caz real de vrăjitorie. Din contră, dovezile iniţiale care au indicat prezenţa diavolului pot fi uşor demontate sau atribuite unor fenomene naturale (boli, intoxicaţie), în timp ce acuzaţiile directe cel mai probabil au fost cauzate de ignoranţă, rivalităţi, torturi, ameninţări sau chiar plictiseala ivită într-o societate sufocată de cititul Bibliei.

3. PRIMA MARE DEŞTEPTARE

Deşi coloniştii păşeau pe ţărmul noului Pământ al Făgăduinţei cu optimism, dornici să trăiască în libertate, sistemul parohial englez susţinut de puritani şi anglicani a fost greu de implementat în Lumea Nouă. Spre deosebire de comunităţile compacte ale Lumii Vechi, micile ferme din America s-au răspândit în sălbăticie, departe de o casă parohială. Individul s-a aflat în cea mai mare parte pe cont propriu, luptându-se să supravieţuiască şi să se adapteze la un pământ neprimitor. Acest aspect a afectat grav participarea la slujbe şi disciplina ecleziastică a oamenilor simpli şi a pus structurile seculare şi ecleziastice la grea încercare. După aproape 100 de ani de la discursul încurajator a lui John Winthrop o bună parte a populaţiei s-a aflat în afara bisericilor. Oameni doreau să-şi trăiască şi să-şi împărtăşească credinţele, dar nu aveau posibilitatea să facă acest lucru. Astfel, când coloniştii au avut în sfârşit ocazia, fervoarea religioasă a fost

aşa de intensă şi de răspândită încât a luat forma unui fenomen de masă numit „mare deşteptare”.

„Deşteptarea religioasă” (sau „revitalizarea religioasă”, aceasta referindu-se mai degrabă la fenomene locale izolate) este o expresie care desemnează o perioadă specifică de interes spiritual crescut, o reînnoire în viaţa religioasă a unei arii largi şi stabilirea unei relaţii fervente cu Dumnezeu după o perioadă de declin. Trei mari deşteptări au avut loc între 1700 şi 1900 şi toate trei au fost însoţite de un val de interes pentru fenomenul religios, conversii în masă, miracole, un simţ profund de vină şi căinţă, o rescriere a legilor dinamicii religioase şi o explozie de mişcări şi grupuri noi.

Prima Mare Deşteptare nu a fost continuă sau instantanee pentru că mijloacele de transport şi de comunicaţie ale vremii nu au permis acest lucru. În loc, revitalizări au avut loc în mai multe locaţii, la distanţe variate de timp una faţă de alta. Prin urmare, Prima Mare Deşteptare poate fi definită, vag, ca o perioadă de intensă activitate religioasă în coloniile britanice din America de Nord între anii 1730-1740, cu ecouri până în 1770. A avut un impact permanent asupra vieţii religioase a coloniştilor şi a fost un eveniment hotărâtor pentru formarea poporului american. Deşteptarea s-a dezvoltat prin predicarea de tip punitiv, care a insuflat ascultătorilor un sentiment de vinovăţie personală şi o nevoie de salvare prin Hristos. A schimbat pietatea şi conştiinţa de sine, a încurajat introspecţia şi a transformat religia într-o experienţă personală intensă prin depărtarea credinciosului de la ritualuri şi ceremonii. A adus pe Hristos la sclavii afro-americani şi a pus la încercare autoritatea dominantă. A remodelat bisericile congregaţionaliste, baptiste şi metodiste, dar a avut un impact minor asupra anglicanismului şi quakerismului.

Prima Mare Deşteptare numeşte un fenomen religios care s-a înfăptuit strict pe pământ american, dar ea a fost de fapt parte dintr-o mai mare mişcare de revitalizare ce a avut loc pe ambele laturi ale Atlanticului. În culturile protestante ale Scoţiei, Germaniei şi în special a Angliei o nouă eră a credinţei s-a ridicat pentru a contracara Iluminismul, pentru a reafirma viziunea adevărului religios bazat pe emoţie şi nu pe raţiune, a simţi mai mult decât a gândi, a crede în revelaţii divine în detrimentul calculelor şi observaţiilor empirice. Slăvirea creştină devenise prea formală, cu pastori care îşi citeau predicile dense, complexe şi greu de urmărit. În contrast, liderii Primei Mari Deşteptări nu au urmărit să capteze minţile enoriaşilor, ci să stârnească un răspuns emoţional din partea auditoriului. Predicile pline de patos şi fără prea multe elemente teologice au fost esenţa mişcării; asemeni unui drog,

ele incitau audienţa să experimenteze slăvirea entuziastă şi provocau conversia emoţională şi spontană. Această abordare a descentralizat religia şi a încurajat ascultătorii să devină mai implicaţi emoţional în propriul lor destin şi să studieze Biblia în particular sau în grupuri familiale.

A Faithful Narrative of the Surprising Work of God din 1737 a lui Jonathan Edwards a fost un fel de ghid despre cum trebuie condusă cu succes o predică. Tehnicile lui Edwards au fost copiate de mulţi laici şi clerici, care la rândul lor au devenit predicatori ambulanţi şi au răspândit mai departe fenomenul Marii Deşteptări.[770] Edwards a fost un manipulator emoţional înnăscut. Pentru a descrie destinul uman insignifiant în faţa unei zeităţi care controlează toate lucrurile, în *Sinners in the Hands of an Angry God* din 1741 el s-a folosit de imaginea unui păianjen care se clatină pe pânză deasupra unui foc. Punctul său de vedere era că, în orice moment, linia vieţii se poate rupe şi cădem în focurile damnaţiei eterne.[771] În timpul predicilor sale Edwards a început să fie martor la valuri de conversii acompaniate de comportamente ciudate: oamenii lătrau, ţipau, chiuiau, fluierau, cântau sau aveau convulsii. El a analizat şi a numit aceste fenomene controversate „efecte corporale" sau indicatori ai lucrării Duhului Sfânt. În *A Treatise Concerning Religious Affections* din 1746 el a ajuns la concluzia că vizita divină de obicei suprasolicită corpul şi deci excitabilitatea necontrolată este semnul îmbunătăţirii morale a individului. Prin urmare, predicatorii revitalişti au urmărit să obţină răspunsuri emoţionale de la auditoriul lor prin orice mijloace, chiar prin predici terorizante, şi chiar şi din partea copiilor.

Acest tip de manifestări au ajuns să fi studiate din punct de vedere ştiinţific de-abia în secolul al XX-lea. Şi nu au nimic de-a face cu divinitatea. Acestea se petrec datorită dorinţei obsedante a unor oameni de a simţi divinul prin propriile simţuri sau prin propriul corp. Ei renunţă temporar la cenzura interioară a raţiunii şi la controlul asupra propriului corp şi se lasă în voia stimulilor şi a euforiei. Mesajul şi ritmul rugăciunilor acţionează ca un drog, ajutând individul să ajungă la graniţa dintre veghe şi somn şi să intre într-o stare de hipnoză auto-impusă. Creierul nu mai filtrează stimulii interiori şi exteriori iar aceştia, oricât de triviali sau iraţionali, se transmit involuntar în muşchi cauzând tremurături, sunete vocale fără sens care sunt interpretate drept limba îngerilor, ţipete sau dansuri. Manifestările suprasolicită corpul, care nu mai simte oboseală, foame, sete, stres, şi în cele din urmă leşin. Mediumii trăiesc experineţe similare când, chipurile,

sufletul morţiilor le invadează corpul pentru a comunica cu cei vii.

Cea mai uşoară cale de a cauza teroare în rândul ascultătorilor era invocarea imaginilor terifiante ale Zilei Judecăţii, cele zece potire ale mâniei sau flăcările devoratoare ale Iadului. Edwards avertiza frecvent despre apropiatul sfârşit, îşi dojenea ascultătorii şi îi numea păcătoşi depravaţi la mila absolută a mâniosului Dumnezeu. Timp de aproape trei decade a ţinut un caieţel pe care şi-a notat comentarii despre Apocalipsă şi aparente semne din vremea sa. Adept al istoricismului protestant, el a identificat Reforma cu al cincilea potir al mâniei din Apocalipsa 16, când evanghelia a fost răspândită printre păgâni, învăţătura a fost revitalizată, puterea papală a fost redusă iar persecuţiile religioase s-au diminuat. Papalitatea sau Antihristul trebuia să-şi continue dominaţia până la terminarea celor 1.260 de ani, după care o revărsare a duhului în toată lumea – începută cu Prima Mare Deşteptare – va duce la distrugerea Fiarei. În decurs de un secol şi jumătate musulmanii urmau să fie înfrânţi, alungaţi din Europa şi din Palestina, evreii urmau să se convertească şi începea Mileniul.[772]

O altă figură importantă a deşteptării americane a fost predicatorul britanic George Whitefield. Whitefield s-a aliat cu John şi Charles Wesley şi împreună au condus o mişcare de reformare a Bisericii Angliei care în final a rezultat în formarea Bisericii Metodiste. Din 1739, când avea doar 24 de ani, până în 1770 Whitefield a vizitat de şapte ori America. Succesul său s-a datorat unui stil de predicare emoţional şi novelistic bazat pe carisma personală. Vocea puternică, calităţile oratorice excepţionale, zelul spiritual, statura mică şi aparenţa de privire încrucişată (crezut a fi un semn al favorurilor divine) l-au ridicat la statutul de celebritate americană. Predica sa entuziastă improvizată şi ambulantă era un circ religios. Gesturile dramatice, plânsetele, râsetele sau ameninţările cu Iadul şi pucioasă la adresa păcătoşilor făceau predica un act teatral. Supranumit „Marele itinerant", Whitefield atrăgea imense grupuri de oameni şi provoca conversii şi controverse oriunde se ducea. Cheia adevăratei experienţe religioase, conform lui Whitefield, stă în fiorul convertirii, şi nu în trăirea rece şi raţională a religiei caracteristică Iluminismului.[773]

Prin intermediul Primei Mari Deşteptări grupurile marginale au crescut şi au început să influenţeze aspectele sociale şi politice. Quakerismul a fost prima organizaţie din istorie care a interzis deţinerea de sclavi de către membrii săi. Concentraţi în Pennsylvania, un stat al radicalilor, quakerii au

înfiinţat cele mai puternice societăţi ale vremii pentru abolirea sclaviei. Eforturile lor au ajutat pe Benjamin Franklin şi Thomas Jefferson să convingă Congresul Continental să interzică importul de sclavi în America începând din decembrie 1775. Până în 1792 mai multe state state au avut grupuri similare antisclavie, iar în 1804 sclavia a fost abolită complet în regiunea New England.

Prima Mare Deşteptare a marcat şi startul unui număr semnificativ de comunităţi utopice, precum *The True Church of Philadelphia or Brotherly Love* (Adevărata Biserică a Philadelphiei sau a Iubirii Frăţeşti) în Plymouth a lui Henry Bernard Koster, *New Mooners* (Oamenii Noii Luni) a lui Johann Zimmerman, sau *Newborns* (Nou-Născuţii) a lui Matthias Bauman.[774] Ephrata Cloister (sau Comunitatea Ephrata) a lui Johann Conrad Beissel a fost cea mai renumită şi prosperă, înflorind timp de aproape 40 de ani. A fost formată din celibatari pentru că pietatea hermetică a lui Beissel a cerut o repudiere a sexualităţii umane printr-un regim monastic sever de muncă fizică, izolare, autodisciplină şi studiu biblic. Se odihneau pe bănci din lemn de 15 inci lăţime, cu bucăţi de lemn ca perne, şase ore pe noapte, de la nouă seara până la miezul nopţii şi de la două până la cinci dimineaţa. În pauza de două ore vegheau la venirea lui Hristos. Mâncau numai o dată pe zi, având o dietă vegetariană. Doar o dată pe an, cu ocazia euharistiei, consumau carne de miel.[775]

Celibatul a fost de asemenea nucleul doctrinei shakeriste. Într-o lume dominată de bărbaţi în toate aspectele, unul dintre cele mai îndrăzneţe şi originale grupuri ale Primei Mari Deşteptări a fost condus de către o femeie. Migranţi din Anglia,[776] shaker quakerii conduşi de către Ann Lee au înfiinţat o comunitate utopică în sălbăticia de la Niskeyuna în aşteptarea Mileniului. Numele oficial al grupului a fost *United Society of Believers in Christ's Second Appearing* (Societatea Unită a Credincioşilor în A Doua Venire a lui Hristos), dar pentru cei din afară a fost simplu „shakerism".[777] Shaker quakerii lui Ann Lee s-au distins faţă de quakerii obişnuiţi prin negarea căsătoriei,[778] privarea de mâncare, privarea de somn, munca asiduă, posturi şi rugăciuni îndelungate, şi slăvirea unui Dumnezeu androgin care s-a încarnat la Prima Venire în bărbatul Iisus şi se va încarna la A Doua Venire într-o femeie. Întâlnirile shaker quakerilor începeau cu o perioadă de meditaţie în timpul căreia aşteptau venirea duhului să-i cureţe de păcat. Liniştea era repede întreruptă de manifestări dramatice: credincioşii îşi mărturiseau deschis păcatele, urmate de scuturări violente, dans extatic, cântări, ţipete, fluierături şi profeţii.[779] Adepţii lui Ann Lee credeau că este întruchiparea

„femeii învăluită în Soare” din Apocalipsa 12:1 sau încarnarea feminină a celei de-A Doua Veniri; au numit-o „Mama Ann”, „Ann Cuvântul”, „Femeia Mesia” sau „Mama” (o aluzie la Dumnezeu-Tatăl). Conform lui Ann Lee, păcatul originar al lui Adam şi Eva – prin care toată omenirea a fost pierdută şi separată de Dumnezeu – nu a fost o muşcătură efectivă dintr-un fruct în adevăratul sens al cuvântului, ci întreţinerea de relaţii sexuale. Edenul este o metaforă pentru starea spirituală şi fizică a primilor oameni. Trupurile şi minţile lui Adam şi al Evei dinainte de cădere au fost perfecte, iar bogăţiile din Eden simbolizează puterea pe care primii oameni au avut-o. În plus, Dumnezeu a avertizat pe Adam şi Eva să nu mănânce din fructul oprit posterior creării Evei. Geneza spune că pomul cunoaşterii binelui şi răului se afla plasat în mijlocul Edenului (Geneza 2:9), aşa cum organele sexuale se află poziţionate la mijlocul trupului omenesc. Dumnezeu a dat voie primilor oameni să folosească toate puterile lor (să mănânce din toate fructele din Eden), cu excepţia puterii procreaţiei (să nu mănânce pomul cunoaşterii). După ce Adam şi Eva au muşcat infamul fruct (au întreţinut relaţii sexuale), ei şi-au ascuns goliciunea pentru că organele lor purtau semnele dezvirginării. Mai târziu, Iisus Hristos a fost născut de către o fecioară, Maria, prin acţiunea Duhului Sfânt, şi nu prin păcatul actului sexual. La fel, Iisus nu a fost căsătorit şi nici nu a întreţinut relaţii sexuale în timpul vieţii sale. Deci, plăcerea cărnii (a sexului) este rădăcina tuturor relelor.[780]

În esenţă, Prima Mare Deşteptare a fost o încercare de reînviere a idealului lui Winthrop: formarea unei comunităţi religioase ce trebuia să servească ca model pentru naţiunile lumii şi să preceadă Mileniul. Deşteptarea a revigorat ideea că America are un rol special în planul lui Dumnezeu pentru lume. Dar construirea Ierusalimului american a fost o chestiune de alegere. În ciuda calvinismului determinist predicat de către revitalişti, la apusul deşteptării responsabilitatea mântuirii a fost luată din mâinile lui Dumnezeu şi pusă pe umerii omului. Imaginea unui scenariu apocaliptic gradual, împlinit mai degrabă prin acţiunile oamenilor (postmilenarism), a fost tot mai mult preferat în detrimentul unui sfârşit abrupt, împlinit doar prin voinţa lui Dumnezeu (premilenarism). America avea o menire profetică, dar coloniştii – asemeni israeliţilor în pustie – trebuiau să lupte pentru a o transforma într-o nouă Ţară Sfântă.[781]

3.1. APOCALIPTICISMUL RĂZBOIULUI AMERICAN DE INDEPENDENŢĂ

Coloniile americane au fost la început doar extensii ale puterilor europene. Regulile de convieţuire şi administrare de pe noul continent au fost dictate de către coroanele Europei. Şi, la fel ca pe bătrânul continent, în America oamenii plăteau taxe şi impozite pentru susţinerea de regi şi regine. Dar după două secole de colonizare cele două maluri ale Atlanticului au ajuns să fie foarte diferite din punct de vedere cultural. America a avut mult mai multe resurse în comparaţie cu ruginita Europă, fanaticii religioşi cereau delimitarea clară între mântuiţi şi damnaţi, iar oamenii născuţi în America nu au simţit nicio legătură cu Europa. La începutul secolului al XVIII-lea America nu a mai fost populată de colonizatori europeni şi o cultură europeană invadatoare, ci de americani şi o cultură americană de sine stătătoare. În consecinţă, problema nu fost *dacă*, ci *când* urma să izbucnească o mişcare de independenţă.

Războiul American de Independenţă (sau Revoluţia Americană) a avut loc între 1775 şi 1783 şi a cuprins părţile de est şi nord-est ale Statelor Unite şi partea de sud-est a Canadei. Războiul a fost purtat între Marea Britanie şi 13 colonii britanice din America de Nord. Pe 4 iulie 1776 aceste colonii şi-au proclamat independenţa şi au format uniunea statală numită „Statele Unite ale Americii".

Nu este clar dacă Războiul American de Independenţă a fost sau nu produsul direct al Primei Mari Deşteptări. Joseph Tracy, predicatorul şi istoricul care a inventat expresia „Mare Deşteptare", a înfăţişat fenomenul ca pe un precursor al războiului.[782] Deoarece evenimentele sunt separate de aproximativ 30 de ani, deşteptarea este de obicei văzută ca având un rol major, dar nu decisiv, în declanşarea revoluţiei. Prima Mare Deşteptare a întărit sentimentul de apartenenţă al coloniştilor, a creat o identitate colectivă şi a contribuit la dezvoltarea democraţiei americane. La fel, Revoluţia Americană a contopit credinţele religioase şi revendicările politice împotriva Angliei şi a dat un nou sens conceptului de libertate. În timpul conflictului, discursul religios a accentuat aşa-numita „teologie a legământului" – ideea că America era centrul lucrării lui Dumnezeu iar locuitorii ei erau noul Israel.[783] Lupta împotriva Imperiului Britanic nu era doar una politică, pe marginea dreptului de a impune anumite taxe în colonii, ci şi religioasă, decisivă pentru viitorul Americii şi al întregii lumi. În ciuda calvinismului predeterminist promovat în timpul Primei Mari Deşteptări, postmilenarismul a luat avânt în regiunea New England. Reafirmarea liberului arbitru a pus o presiune uriaşă pe umerii americanilor. Aşa cum israeliţii

au eşuat în misiunea lor de a deveni centrul spiritual al lumii, la fel americanii puteau rata şansa lor de a deveni noul popor ales. Ei trebuiau să se hotărască dacă aveau să continue alături de fiara britanică sau vor construi pe cont propriu noul Sion. Dumnezeu le-a oferit condiţii pentru a lupta şi a prospera, dar era alegerea lor dacă îşi asumă această responsabilitate sau nu. Mileniul a fost o ţintă care putea fi atinsă prin munca ambelor părţi, Dumnezeu şi oameni, şi nu doar prin voinţa atotputernică a Celui din urmă.

Europa a fost dominată de mentalitatea ierarhică: titlurile şi poziţia pe scara socială erau la fel de valoroase ca aurul. Scriitorii seculari ai Iluminismului au considerat că libertăţile se bazează pe o balanţă de putere divizată între regi, elite şi mulţime, şi stabilitatea socială necesită respect pentru clasele privilegiate. „Dreptul divin al regilor" a împuternicit conducătorul monarhic să trateze pământul şi poporul ca pe obiectele sale personale, care pot fi transmise copiilor săi. America însă era un pământ nou care cerea idei noi. Stratificarea socială tradiţională a fost pusă sub semnul întrebării prin predicarea conceptului biblic de egalitate între oameni indiferent de statutul social, rasă sau aptitudini morale. Lumea Veche coruptă, inegală, materialistă şi achizitivă dominată de către Papalitate a fost repudiată.[784] Benjamin Franklin, un susţinător înflăcărat al mişcării evanghelice, a îmbrăţişat democraţia egalitară, în timp ce revitalişti ca George Whitefield au fost cei mai aprigi apărători ai libertăţii religioase. A existat sentimentul că America trebuie să fie diferită şi exemplară, dar în sensul că lumea va trebui să se adapteze la America, nu *viceversa*. Acest sentiment a acţionat ca o forţă motrice în spatele conceptelor revoluţionare ale republicanismului – credinţa că suveranitatea aparţine poporului, şi nu unei clase conducătoare ereditare – şi excepţionalismului american – credinţa că America şi poporul american deţin un loc special în planul lui Dumnezeu pentru lume.[785]

Common Sense al lui Thomas Paine a exprimat pentru prima dată în mod deschis ideea că America nu era o extensie a Europei, ci un pământ nou, cu bogăţii şi oportunităţi care depăşesc cu mult pe cele din Lumea Veche. Publicat anonim în ianuarie 1776, lucrarea lui Paine s-a bucurat de un succes imediat.[786] Istoricul Gordon Wood a descris *Common Sense* drept cel mai incendiar şi popular pamflet al întregii ere revoluţionare.[787] Raportat la numărul de colonişti de la vremea respectivă, *Common Sense* a fost cel mai vândut pamflet din istoria americană. La o vreme când independenţa era încă o

chestiune nedecisă, *Common Sense* a argumentat în favoarea ei exagerându-i importanţa:

> Soarele nu a mai strălucit niciodată asupra unei cauze mai importante. Aceasta nu este problema unui oraş, a unei ţări, a unei provincii sau a unui regat, ci a unui continent – a cel puţin unei optimi din globul locuibil. Aceasta nu este îngrijorarea unei zile, a unui an, sau unei ere; posteritatea va fi practic implicată în această problemă, şi va fi mai mult sau mai puţin afectată, chiar până la sfârşitul timpului, de către deciziile care se vor lua acum.[788]

Paine a scris şi a motivat într-un stil accesibil oamenilor de rând. Evitând filosofia şi referinţele latine folosite de către scriitorii iluminişti, el şi-a structurat pamfletul ca o predică şi s-a folosit de citatele biblice pentru a ajunge la inimile celor mulţi.

Americanii de fapt s-au trezit faţă în faţă cu unele dintre dilemele Războiului Civil Englez privind organizarea politică şi socială. Paine a fost conştient de experimentul republican eşuat a lui Cromwell şi a admis că monarhia a fost prima formă de guvernare atât din perspectivă biblică cât şi istorică. Totuşi, prin Creaţie toţi oamenii sunt egali, ceea ce face ca distincţia dintre regi şi subiecţii săi să fie falsă. Britanicii au un rege deoarece au copiat modelul israeliţilor, care la rândul lor au luat exemplul naţiunilor păgâne din jur (1 Samuel 8). Paine şi predicatorii americani au evidenţiat contrastul dintre luxul „brutei regale" şi sărăcia britanicilor de rând, în opoziţie cu uniformitatea de avere prezentă în Lumea Nouă. În timp ce puritanii au investit surplusul în cărţi şi cultură, englezii au fost forţaţi să hrănească necondiţionat luxul diavolesc al monarhilor. Apostolul Pavel nu vorbeşte despre supunere absolută şi oarbă; din contră, rezistenţa împotriva unei guvernări corupte este legitimă. Valorile republicane crează o stare socială similară Bisericii timpurii, în care toţi deţin avere egală, şi deci regii şi monarhiile sunt doar factori de instabilitate.[789]

Un alt argument împotriva conducerii britanice a fost faptul că Lumea Nouă a fost descoperită la scurt timp înainte de Reforma Protestantă, semn că Dumnezeu a oferit un refugiu sigur faţă de orice fel de persecuţie. Anglia şi anglicanismul au reuşit să păstreze o distanţă în raport cu catolicismul datorită izolării maritime oferită de Canalul Mânecii. La fel, Oceanul Atlantic a fost un obstacol natural extrem de eficient împotriva oricărei pretenţii de pe malul opus. Deci, Revoluţia Americană a marcat nu doar separaţia politică, ci şi separaţia religioasă

dintre America de Europa. Până în secolul al XVI-lea escatologia creştină a avut o singură sursă: Europa. Dar prin Prima Mare Deşteptare şi Războiul de Independenţă America şi-a afirmat propriul statut religios, cu propriile mişcări profetice şi mesianice. De acum înainte escatologia creştină s-a împărţit în două mari ramuri distincte: europeană şi americană.

4. A DOUA MARE DEŞTEPTARE

În jurul anului 1800, în perioada următoare Războiului de Independenţă, societatea americană a experimentat A Doua Mare Deşteptare (1800-1840). Acest fenomen a fost urmarea firească a faptului că americanii şi-au câştigat libertatea. Idealul lui Winthrop a pus în mişcare procesul de formare a naţiunii americane şi a generat Prima Mare Deşteptare. Aceasta din urmă a definit identitatea americană şi a generat Revoluţia Americană. Acum, cu problema britanică rezolvată şi destinul în propriile mâini, America trebuia să materializeze idealul lui Winthrop. Spre deosebire de Prima Mare Deşteptare – care a urmărit să scoată în evidenţă destinul extraordinar al Americii – A Doua Mare Deşteptare s-a concentrat pe crearea unei societăţi utopice.

Succesul războiului a generat optimism şi euforie în societatea americană; instalarea Mileniului părea aproape. Nu exista însă un consens despre cum se va întâmpla acest lucru: unii aşteptau intervenţia miraculoasă a lui Dumnezeu în istorie şi încercau prin calcule să afle momentul exact, alţii au crezut că Hristos va veni numai după ce America va fi în totalitate creştinată şi ridicată la un anumit grad de pietate, în timp ce alţii au trăit cu impresia că în Regatul lui Dumnezeu era loc doar pentru grupurile exclusiviste din care făceau parte. Indiferent de aşteptări, toţi erau de acord că pământul american a fost un cadru material pur care cerea o formă de slăvire la fel de pură.

În timpul Primei Mari Deşteptări predicatorii trebuiau să călătorească extensiv pentru a găsi pe cei în nevoie spirituală. Dat fiind că singurul mijloc de transport era calul iar oamenii erau împrăştiaţi la frontieră, răspândirea evangheliei a fost o sarcină dificilă şi periculoasă. A Doua Mare Deşteptare a rezolvat această inconvenienţă prin aducerea oamenilor la predicatori în cadrul întâlnirilor de tabără. Practicate în special de către baptişti şi metodişti, acestea erau evenimente în aer liber, jumătate religioase, jumătate sociale, care aduceau

împreună colonizatori dintr-o arie largă. De obicei durau două zile. Adăpostiţi în corturi sau în căruţe acoperite, mulţimea – care uneori număra zeci de mii[790] – avea posibilitatea să asculte curgerea continuă de predici, să socializeze şi să schimbe păreri despre diverse lucruri.

Zona New York-ului a conţinut cea mai mare densitate de predicatori şi mişcări de revitalizare; predicatorul Charles Grandison Finney a numit-o „teritoriul pârjolit". Prin această expresie Finney a vrut să arate că această arie a fost aşa de puternic evanghelizată încât nu a mai avut „combustibil" (populaţie neconvertită) disponibil pentru a fi „ars" (convertit).[791] Peter Cartwright, un predicator metodist, a activat în trei state şi a botezat personal în jur de 12.000 de oameni. Asahel Nettleton, un pastor din Connecticut, a fost şi mai eficient: a convertit în jur de 30.000 de oameni în întreaga carieră. Predica sa, înclinată spre lucruri practice, a fost de mare succes, dar abordarea sa era ciudată: obişnuia să studieze condiţia spirituală a locului câteva săptămâni sau chiar luni înainte de a porni o revigorare religioasă.[792] Dar campionul de necontestat al mulţimilor a fost excentricul Lorenzo Dow. Acesta era o imitaţie nereuşită a lui Ioan Botezătorul: era slab, se hrănea prost, părul lui părea că nu a văzut vreodată un pieptene şi se spunea că nu s-a spălat niciodată. Singurele sale lucruri erau hainele sale şi o cutie cu Biblii. Predica oriunde putea aduna o gloată, atât în America cât şi în Anglia. Îi plăcea să apară la evenimente publice pe neaşteptate, anunţând cu voce tare că la exact un an din acel moment va predica din acel loc. Niciodată nu îşi dezamăgea audienţa iar mulţimile erau nerăbdătoare să-l vadă în acţiune: chiuia, gemea, râdea, plângea, cerşea, insulta, făcea glume, spunea poveşti sau provoca credinţele oamenilor. Opoziţia nu l-a descurajat niciodată; dacă într-un loc nu era bine primit, pleca pur şi simplu către următoarea aşezare şi ţinea aceeaşi predică din nou.[793]

A Doua Mare Deşteptare a fost plină de nebuni, vestitori de rele, profeţi, apostoli ai progresului, baptişti de ziua a şaptea, quakeri, aboliţionişti şi calvinişti care estimau venirea Mileniului. În New York, Asa Wild de Amsterdam pretindea că a vorbit cu marele Iehova, Care i-a spus că o treime din populaţia curentă va accede la Regatul lui Dumnezeu. Pe râul Ohio, un anume John Dilks a prezis Mileniul pentru anul 1832. Reverendul Robert Reid din Erie, Pennsylvania, îl aştepta în 1895.[794] Sau Harriet Livermore din Concord, New Hampshire, a văzut în nativii americani cele zece triburi pierdute şi a încercat să îi convertească la creştinism înainte de presupusa venire a lui Hristos în 1847.[795]

Deşi premilenarismul pierdea teren în favoarea postmilenarismului, efortul teologic al lui David Nevins Lord a fost remarcabil. Acest calvinist a sistematizat hermeneutica biblică până la un punct neîncercat înainte şi a stabilit un consens privind standardul analizei profetice. Sugestiile lui Lord includ o distincţie atentă între profeţiile limbajului, care trebuie să se conformeze legilor limbajului şi gramaticii, şi profeţiile simbolice, care sunt, cu puţine excepţii, revelate profetului în viziuni şi vise şi toate sunt la timpul trecut. După ce a identificat şi analizat 400 de simboluri biblice, a concluzionat că metoda sa, dacă este folosită corect, poate pune capăt interpretărilor postmilenariste. Adept al istoricismului protestant, Lord a statuat fără ocolişuri că umanitatea nu va fi mântuită sub legământul actual. Mai degrabă, omenirea trăieşte într-o eră de încercare înăuntrul căreia indivizii sunt forţaţi să aleagă între bine şi rău. În acest context, fenomenul celei de-A Doua Mari Deşteptări era un fel de glumă proastă. De-a lungul istoriei au existat multe deşteptări spirituale, de fiecare dată urmate de perioade de regres şi necaz, şi tot aşa la nesfârşit. Optimismul postmilenarist era deci temporar şi fals. Scopul erei prezente este să pregătescă oamenii pentru era următoare, Mileniul, când lumea va fi salvată în întregul ei.[796]

Nici premilenariştii şi nici postmilenariştii nu au format sisteme de idei coerente şi clar delimitate. Dar cele două perspective mileniale au influenţat diferit relaţiile dintre grupuri şi restul societăţii. Premilenarismul a îndemnat la izolare de lumea decăzută şi la aşteptare continuă; Hristos poate veni în orice moment. Din contră, postmilenarismul a mers mână în mână cu excepţionalismul american şi s-a manifestat prin activism, integrare şi dorinţa de a schimba lumea din interior. Regatul lui Dumnezeu este „aici şi acum" prin implementarea idealurilor lui Iisus în viaţa de zi cu zi. De fapt, se poate spune că Revoluţia Americană şi excepţionalismul american au realizat un fel de *translatio imperii*: după ce Otto I a salvat profeţia lui Daniel transferând spiritul roman imperiului său, acum a fost rândul Americii să devină împlinirea profeţiei din visul lui Nebuchadnezzar. În Europa, Napoleon a luat imaginea Fiarei care a urât şi devorat Prostituata babilonică, Papalitatea. De cealaltă parte a Atlanticului, Imperiul American, campionul libertăţii şi guvernării republicane, a devenit „piatra nefăcută de mâini" care a distrus „imaginea de fier şi lut" şi a devenit „muntele cel mare care a umplut întreg Pământul."[797]

Dar excepţionalismul american a avut şi o parte întunecată, mai ales atunci când a fost interpretat în relaţie cu

„manifestarea destinului” (eng. *Manifest Destiny*) – un concept care spune că rasa anglo-saxonă are misiunea sacră de a promova şi a apăra democraţia în întreaga lume şi este sortită să se extindă în toată America de Nord. Manifestarea destinului şi excepţionalismul american au fost folosite pentru a legitima expansiunea înspre Coasta de Vest în detrimentul nativilor şi pentru a justifica războiul cu Mexic privind statul Texas în anii 1840.[798]

Un alt efect nedorit al excepţionalismului a fost paranoia. În timp ce duşmanul vizibil şi exterior, Marea Britanie, a fost învins, A Doua Mare Deşteptare a creat isteria duşmanului invizibil, care iasă chiar din mijlocul poporului american. Chiar dinainte de revoluţie americanii au avut sentimente paranoice vizavi de intruşi, spioni sau agenţi ai Satanei care urmăreau să submineze misiunea lor sacră. Dar acum vrăjitoarele lui Cotton Mather s-au transformat în evrei, iluminaţi sau francmasoni care nu aveau alt scop în viaţă decât să prejudicieze pe americani şi să răstoarne idealurile americane. Acesta este începutul teoriilor apocaliptic-conspiraţioniste, în care Antihristul are forma unui agent subversiv, care iasă dinăuntrul societăţii şi acţionează în spatele cortinei prin agenţi secreţi.[799]

În timp ce Prima Mare Deşteptare a fost creditată cu un rol în crearea republicii, A Doua Mare Deşteptare a ajutat la ridicarea Democraţiei Jacksoniene şi pregătirea scenei pentru Războiul Civil. În ciuda sorţii, americanii învinseseră cel mai puternic imperiu din lume, la fel cum israeliţii au învins în repetate rânduri armate inamice covârşitoare. Proaspăta naţiune americană s-a eliberat din sclavia „egipteană”, dar acum trebuia să treacă testul „pustietăţii”. Pentru ca Regatul Milenial să se instaleze, bolile sociale precum sclavia, sărăcia, prostituţia, violenţa domestică, alcoolismul şi inegalitatea de gen trebuiau eradicate. Primele femei misionare din America şi dreptul de vot al femeilor au fost produsele egalitarismului celei de-A Doua Mari Deşteptări. La fel, în această perioadă au fost înfiinţate societăţi ale temperanţei; toate au cerut guvernului diminuarea producţiei de alcool sau interzicerea consumului de alcool, deşi se cunoştea că alcoolul poate fi întrebuinţat şi în scopuri benefice.[800]

De departe cea mai mare provocare a celei de-a Doua Mari Deşteptări a fost sclavia, care a revelat atitudinea duplicitară a Americii. Monarhia şi sclavia sunt instituţii foarte asemănătoare: ambele au ca element definitoriu relaţia tiranică dintre un stăpân şi subiecţii săi. America a respins fericită sistemul monarhic, dar nu a fost deloc entuziasmată să abolească sclavia. Această instituţie ingrată aducea beneficii

economice imense. Aşa că, în funcţie de interese, părerile religioase vizavi de sclavie au variat regional, cu predicatorii din Sud apărând-o şi pastorii din Nord argumentând împotriva ei.

De-a lungul istoriei pasaje biblice despre folosirea şi reglementarea sclaviei au fost folosite ca justificare pentru ţinerea sclavilor. În plus, sclavia a existat în toate erele şi în toate civilizaţiile, avansate sau primitive; asta se credea că este ordinea naturală a lucrurilor. Proprietarii de sclavi refuzau adesea convertirea sclavilor la creştinism temându-se că egalitatea spirituală va fi urmată de o mişcare de egalitate civilă. Un argument pro-sclavie statua, la fel ca în cazul nativilor americani, că negrii nu au suflet. Un alt argument spunea că au suflet, dar oamenii cu pielea închisă la culoare sunt urmaşii lui Cain, care a fost pedepsit de către Dumnezeu cu un semn corporal după ce l-a ucis pe fratele său Abel (Geneza 4:15). Şi un alt argument spunea că ei sunt urmaşii lui Ham,[801] tatăl lui Canaan, care a fost blestemat de Noe la sclavie eternă (Geneza 9:25).

În ciuda opoziţiei, metodiştii, baptiştii şi presbiterienii au acaparat cel mai mare număr de sclavi negrii. După ce i-au eliberat şi i-au ajutat să se organizeze în grupuri religioase, noi congregaţii au fost create mai ales în statele Carolina de Sud şi Virginia.[802] John Wesley, spre deosebire de prietenul său George Whitefield care a susţinut sclavia, a spus că „libertatea este dreptul oricărei fiinţe umane, imediat ce respiră aerul vital. Şi nicio lege umană nu poate să-l priveze de acest drept, care derivă din dreptul naturii."[803] Astfel, la începutul celei de-A Doua Mari Deşteptări metodiştii americani au făcut sentimentul anti-sclavie o condiţie pentru calitate de membru al bisericii, pe motiv că instituţia sclaviei contrazicea morala lor strictă.[804] Faimosul predicator englez Charles Spurgeon a numit sclavia drept „cea mai murdară pată care a pătat vreodată un blazon naţional, şi s-ar putea să fie spălată cu sânge."[805] Harriet Beecher Stowe, fiica predicatorului Lyman Beecher, a scris faimosul roman *Coliba Unchiului Tom* ca un protest împotriva sclaviei. În concluziile ediţiei din 1852 Stowe a susţinut că o Americă sclavagistă este o Americă care a eşuat de la scopul ei divin şi va suporta judecata îngrozitoare a lui Dumnezeu:

> Dacă această rasă persecutată, cu toate dezavantajele şi descurajările, a făcut atât de multe, cât de multe ar mai putea să facă, dacă Biserica Creştină ar acţiona înspre ei în spiritul Domnului ei! Aceasta este o eră a lumii când naţiunile tremură şi se clatină. O influenţă grandioasă se află în depărtare, care

> clocoteşte şi îngreunează lumea, ca un cutremur. Şi este America la adăpost? Orice naţiune care duce la sânul ei marea şi necurăţata nedreptate are în ea elementele acestei ultime convulsii. [...] O, Biserică a lui Hristos, citeşte semnele timpurilor! [...] Deopotrivă Nordul şi Sudul sunt vinovate în faţa lui Dumnezeu; iar Biserica Creştină are de dat o grea socoteală.[806]

De cealaltă parte, Dumnezeul creştin este un dumnezeu al celor asupriţi, săraci şi celor în nevoie. Era uşor şi chiar tentant pentru un sclav convertit să interpreteze conceptele apocaliptice în favoarea sa şi împotriva tiranicului om alb.[807] În 1831, în statul Virginia, Nat Turner a devenit convins că este un mesager al zilelor din urmă şi a condus o rebeliune care a ucis 60 de oameni albi.[808]

4.1. EXPLOZIA EXPERIMENTELOR UTOPICE

A Doua Mare Deşteptare a fost perioada de aur a utopismului. Mânaţi de credinţa că acţionează la porunca divină, fanaticii religioşi au stabilit comunităţi utopice înăuntru cărora au negat legăturile de sânge în favoarea legăturilor de credinţă. Aceste proiecte însă s-au dovedit în timp a fi mai degrabă un motiv de exploatare a oamenilor de către alţi oameni în loc de comunităţile dumnezeieşti concepute iniţial. În plus, utopismul nu a fost niciodată proiectat ca democraţie, ci comunism. Sistemul european monarhic al inegalităţii sociale se prăbuşea, aşa că oamenii au experimentat cu alte forme de organizare politică şi socială. Tendinţa lor naturală a fost să se îndrepte către cealaltă extremă, a egalităţii absolute. Astfel, în timp ce Karl Marx şi Friedrich Engels au susţinut ideologia comunistă pe baze raţionaliste, fanaticii religioşi s-au folosit de argumente biblice.

Începută în 1804 în Pennsylvania, comunitatea autointitulatului profet german Johann George Rapp a fost unul dintre cele mai remarcabile experimente utopice din istoria Americii. Datorită persecuţiilor, Revoluţiei Franceze, răspândiri ateismului şi ascensiunea ameninţătoare a lui Napoleon, 650 de rappişti – din cei aproximativ 10.000 – au părăsit tumultuoasa şi decadenta Europă pentru o odisee americană care a durat 100 de ani. Ei şi-au numit comunitatea Harmony („Armonie”) – o referinţă la relaţia dintre Dumnezeu şi om care, după instalarea Mileniului, urma să fie restaurată la starea sa paradisiacă.[809]

Rappiştii au practicat pacifismul, nu s-au înrolat în armată şi au respins botezul infantil şi jurămintele. Stilul de viaţă comunal l-au adoptat în 1805 conform Fapte 4:32-37 şi lucrarea *Christianopolis* din 1619 a misticului Johannes Valentinus Andreae. Totul a fost la comun, membrii nu deţineau nimic în mod individual. În 1807 au încetat să mai folosească tabacul şi au adoptat celibatul – considerat superior mariajului din punct de vedere moral – ca pe un mod de purificare. Membrii căsătoriţi au practicat abstinenţa; George şi Christine Rapp s-au abţinut de la relaţiile sexuale încă din 1786. Conform lui Rapp, iniţial Dumnezeu a creat pe Adam cu organe sexuale complete, cu posibilitatea de a crea progenituri fără ajutorul femeii. Adam însă a devenit nemulţumit, astfel că Dumnezeu a separat din corpul său partea feminină. Iar când porţiunea feminină s-a separat de Adam pentru a forma pe Eva, a urmat disarmonia. Cu toate acestea, oricine poate recâştiga armonia prin practica celibatului, care este una şi aceeaşi cu negarea sexualităţii.[810]

Prin muncă asiduă, o disciplină de fier şi economisire supraomenească, Harmony a ajuns să fie autosuficientă şi să facă profit în numai cinci ani. Susţinând o mare varietate de manufacturi, comerţ şi agricultură, rappiştii au prosperat atât economic cât şi spiritual. Adunarea de venituri materiale nu a fost nici pe departe în contradicţie cu aspiraţiile lor milenariste. Dimpotrivă; resursele erau menite să asigure forţa financiară necesară pentru reformarea întregii societăţi la apariţia lui Hristos.

În următoarele decade rappiştii s-au mutat de două ori şi de fiecare dată au reuşit să construiască societăţi prospere. În 1814 au vândut Harmony unui grup de mennoniţi dornici să-şi implementeze propriile ambiţii utopice şi s-au mutat în Indiana, unde au construit New Harmony („Noua Armonie”). Iar în 1824 s-au mutat înapoi în Pennsylvania, unde au înfiinţat comunitatea Economy („Economie”). Cu un venit pe cap de locuitor de zece ori mai mare decât media statului Indiana, rappiştii au ajuns să împrumute bani autorităţilor. Averea lor, estimată la jumătate de milion de dolari în aur, a fost destinată reconstrucţiei Templului din Ierusalim la începutul Mileniului.[811]

De-a lungul anilor rappiştii au suferit schisme care au dus la formarea de comunităţi utopice noi. În ciuda aparenţelor de egalitate şi respect, relaţia reală dintre Rapp şi adepţii săi a fost mai degrabă ca cea dintre un moşier şi sclavii săi. Nu toţi rappiştii care au emigrat din Germania s-au alăturat comunităţii principale; decepţionaţi de adoptarea vieţii comunale, imigranţii de pe nava *Margaret* au pus pe picioare o

asociaţie bazată pe proprietatea privată cu un fond destinat asistenţei celor în nevoie. În frunte cu Frederick Conrad Haller, aceşti schismatici au stabilit o colonie separată în Blooming Grove, New York.[812]

A doua schismă s-a produs în 1829, când comunitatea a fost vizitată de către impostorul şi megalomanul Bernhard Müller. Acesta s-a autointitulat „Conte de Leon”, „Arhiduce Maximilian von Este”, „Leul lui Iuda” sau „descendentul regelui David”. El şi puţinii săi adepţii erau, chipurile, adevăraţii philadelphieni, dar înainte de a deschide cele şapte peceţi ale Apocalipsei cei aleşi trebuiau adunaţi într-un loc sigur. După ce a fost arestat şi eliberat sub condiţia de a părăsi Bavaria, rappiştii l-au invitat să li se alăture. Contele Leon şi-a făcut intrarea în Economy în octombrie 1831 ca un veritabil rege: într-o caleaşcă, acompaniat de 40 de adepţi, îmbrăcat în uniformă cu epoleţi şi săbii. Recepţia a fost entuziastă, dar de scurtă durată. În decurs de câteva luni Economy a devenit chiunuită de luptele dintre vechiul stăpân şi acest intrus încăpăţânat. Diferenţele de opinie în privinţa celibatului au provocat o schismă care a pretins o treime din bani şi forţa umană ale Economy în favoarea lui Müller.

În ciuda pierderilor de bani şi de oameni, rappiştii au continuat să muncească şi să se bucure de succes material. Rapp a trăit 90 de ani, până în 1848, fără să abandoneze vreodată credinţa că A Doua Venire se va produce în timpul vieţii sale. Totuşi, datorită profeţiilor eşuate, practicii celibatului, vieţii simple şi prozelitismului strict, comunitatea s-a dizolvat formal în 1905, la exact 100 de ani de la fondare.[813]

După ce au părăsit Economy, Bernhard Müller şi cei aproximativ 250 de adepţi au stabilit comunitatea utopică Löwenburg („Oraşul Leului”), lângă Phillipsburg. Pe 25 iulie 1833 el a proclamat legile Mileniului, cu el însuşi ca unsul lui Dumnezeu peste tribul lui Iuda. Numai 54 de membrii au semnat această ilară proclamaţie şi au acceptat titlul lui Müller. Dar datorită problemelor financiare şi a presiunilor exercitate de Rapp, grupul a trebuit să se relocheze la Grand Encore, Louisiana. Aici au stabilit o nouă colonie, dar o epidemie de febră galbenă a ucis mai mulţi colonişti, inclusiv pe Müller. Cei care au supravieţuit au continuat să creadă că liderul iubit într-o zi se va întoarce să judece lumea, dar grupul s-a dizolvat în cele din urmă în 1871.[814]

Experimentele utopice ştiinţifice s-au derulat cot la cot cu cele religioase, dar toate au fost de scurtă durată şi au eşuat lamentabil. În 1843 aboliţionistul John Collins a pus bazele propriei utopii pe un teren agricol de lângă Skaneateles, New York. Deşi a fost viabilă din punct de vedere economic,

diferenţele interne şi declinul autorităţii lui Collins au rezultat în disoluţia comunităţii după numai trei ani.[815] Socialistul Étienne Cabet a fondat mişcarea icarienilor, ce a dus la formarea a cinci comunităţi comunale în Statele Unite.[816] Filosoful francez Charles Fourier a elaborat teoria *phalansterii*, cu comunităţi ce se dezvoltă pe stadii către un mod de viaţă comunal absolut. Viziunile sale au inspirat în mod direct crearea a cel puţin patru comunităţi utopice pe pământ american. Deopotrivă Cabet şi Fourier l-au influenţat pe Robert Owen, un magnat de textile, care a cumpărat New Harmony de la rappişti şi a pornit propria sa serie de utopii. Owen, care era ateu şi filantrop, a experimentat pe proprii angajaţi pentru a-şi dovedi teoria că fiinţele umane sunt numai produsul mediului în care trăiesc. Pentru a îmbunătăţi condiţia supuşilor săi, el a înfiinţat şcoli pentru copiii angajaţilor, a redus orele de lucru, a ridicat vârsta minimă de lucru şi nu a tăiat niciodată din lefuri, chiar şi când compania trecea prin vremuri grele. Experimentul utopic de la New Harmony a durat doar doi ani şi jumătate, până în 1827.[817] Iar în 1825 scriitoarea Frances „Fanny" Wright, influenţată de Owen, a fondat experimentul utopic Nashoba, în Tennessee, cu scopul de a pregăti sclavii negrii pentru emancipare. A durat doar trei ani.[818]

O copie religioasă a New Harmony a luat fiinţă în 1817 în Zoar, nord-estul Ohio. Zoariţii au emigrat din regiunile germane pentru a scăpa de persecuţie şi a căuta libertate de exprimare. Numele „Zoar" a fost luat de la una dintre cele cinci cetăţi care au evitat soarta Sodomei şi Gomorei (Geneza 14:8). Zoariţii au respins botezul şi sărbătorile religioase, cu excepţia Sabatului, nu au votat şi nu au participat în viaţa politică. Conform declaraţiei unui membru, ţelul lor suprem a fost să se mântuiască şi să ofere un exemplu întregii lumi:

> Scopul nostru este să ajungem în Rai, şi să ajutăm şi pe alţii să ajungă acolo [...] Înainte am crezut că [sistemul nostru] se va răspândi în întreaga lume. Am crezut că toată lumea va veni în relaţii comunistice. Încă cred aşa ceva, dar nu ştiu cât de departe sistemul nostru va reuşi. În cer există numai comunism;[819]

Niciun experiment social sau religios nu se poate însă compara cu cel de la Oneida. În timp ce Ann Lee sau George Rapp şi-au învăţat adepţii că sexul este păcat de moarte, John Humphrey Noyes a încurajat practicarea sexului ca modul suprem de slăvire al lui Dumnezeu. Contrastul ascuţit dintre

vizionarii care au populat deşteptările spune multe despre religiozitatea americană.

După ce a adoptat preterismul în 1834, Noyes s-a declarat a fi plin de Duhul Sfânt şi fără de păcat, şi tot ce urma să facă de atunci înainte era bun şi fără de păcat deoarece provenea dintr-o inimă perfectă.[820] A adunat o mână de adepţi şi a pus bazele unei comunităţi utopice la Putney, Vermont. Mariajul complex a început să fie practicat în 1844 iar stilul de viaţă comunal a fost adoptat doi ani mai târziu. Noyesiţii au ajuns să împartă între ei absolut totul, inclusiv partenerii de mariaj. Mariajul monogam a fost înlocuit de pantagamie – fiecare bărbat era căsătorit cu fiecare femeie şi *viceversa*.[821] Pentru Noyes şi adepţii săi sexul era o activitate de purificare atent supravegheată şi regulată. Dar în ochii celor din afară practicile lor păreau o reluare a Bacchanaliei romane. În 1847, ameninţaţi cu arestarea pentru adulter şi imoralitate sexuală, ei au părăsit Putney şi s-au îndreptat către „teritoriul pârjolit" al New York-ului. La Oneida au obţinut 40 de acri de pământ şi au înfiinţat o comunitate utopică bazată pe preterism, comunism şi mariaj complex. Dacă un om, spunea Noyes, caută plăcerea partenerului său şi nu pe a sa, atunci acel om este capabil să se lepede de păcatul egoismului. Omul trebuie să înveţe să-şi controleze corpul şi pasiunile sale egoiste, ori altfel este o ameninţare la adresa bunăstării celor din jur. Aşa că mariajul complex a permis tuturor bărbaţilor din comunitate să se „căsătorească" (pe rând) cu orice femeie, şi tuturor femeilor să se căsătorească cu orice bărbat. Singura condiţie a fost consimţământul mutual. Sarcinile nedorite au fost pe cât posibil evitate. În acest scop, bătrânii au fost modele religioase şi instructori sexuali pentru cei tineri. Femeile la menopauză au fost încurajate să introducă pe bărbaţii tineri în tainele sexului controlat, în timp ce bărbaţii în vârstă aveau aceeaşi obligaţie faţă de femeile tinere. La bază, a fost o formă de prostituţie legitimată de aberaţii religioase. Tirzah Miller, nepoata lui Noyes, a descris în detaliu în jurnalul său experienţele sexuale pe care le-a avut cu ceilalţi membrii, inclusiv cu unchiul său. Iar din perspectiva unui observator imparţial mărturisirile euforice ale lui Tirzah zugrăvesc mai degrabă o terifiantă orgie în formă continuă decât o activitate de slăvire religioasă.[822]

Noyes a încercat să pună în aplicare o formă de eugenie bazată pe o presupusă ereditate spirituală. „Stirpicultura" a fost un program selectiv de reproducere prin care comunitatea a urmărit să creeze o rasă îmbunătăţită de copii. Membrii care doreau să devină părinţi trebuiau să treacă

printr-o serie de examinări, după care, în funcţie de rezultate, un comitet îi împreuna cu cei mai potriviţi parteneri. Experimentul a produs 58 de copii, nouă dintre ei având ca tată pe Noyes. Ideea fundamentală a stirpiculturii era că deprinderile morale învăţate vor fi transmise de la părinţi la copii, iar aceştia din urmă vor progresa şi mai mult în moralitate şi puritate. Când copii erau înţărcaţi de la laptele mamei, ei erau plasaţi într-o arie separată şi crescuţi în stil comunal. Părinţi lor puteau să-i viziteze, dar nu aveau voie să devină prea apropiaţi.[823]

Sistemul criticismului comunal a fost o altă caracteristică unică a experimentului Oneida. Fiecare membru venea în faţă comunităţii şi era subiectul criticismului în timpul unei întâlniri generale. Scopul era corecţia, nu pedeapsa. Un comitet rotativ de patru evaluau pe rând calităţile şi defectele tuturor celorlalţi. Comitetul era înlocuit la fiecare trei luni, aşa încât toată lumea să fie deopotrivă criticat şi critic. Era un proces dur, dar apreciat de majoritatea membrilor pentru că îi ajuta să se îmbunătăţească.[824]

Comunitatea Oneida a rezistat până când Noyes a încercat să transmită conducerea comunităţii către fiul său Theodore, un ateu. Sub presiunea unei arestări pentru acte sexuale cu minori şi riscul unei revolte deschise, în iunie 1879 Noyes a fugit la Niagara Falls, Ontario, fără să se mai întoarcă vreodată. Plecarea lui Noyes a fost imediat urmată de colaps: unii membrii au început să lupte pentru conducere, în timp ce alţi au contestat deschis anumite practici. Drept rezultat, cei mai mulţi au părăsit comunitatea, au abandonat mariajul complex şi şi-au normalizat statutul de căsătoriţi. Doar câţiva au rămas şi au reorganizat comunitatea ca pe o societate pe acţiuni pur economică.[825]

Majoritatea covârşitoare a experimentelor utopice s-au dizolvat în cele din urmă, atât datorită factorilor interiori – profeţii eşuate, revolte, schisme sau uzura doctrinelor – cât şi factorilor exteriori – industrializarea rapidă şi dezvoltarea ştiinţifică. La ora actuală, coloniile hutterite, amish sau mennonite sunt un exemplu viu al experimentării utopice. Este adevărat că aceste grupuri îşi au rădăcina în anabaptiştii secolului al XVI-lea şi Reforma Radicală, dar principiile directoare sunt în mare parte aceleaşi: izolarea şi practicarea unui stil de viaţă pur. Totuşi, conceptul de puritate pare a fi foarte maleabil. De exemplu, comunitatea amish a ales să trăiască în condiţiile secolului al XVII-lea, respingând sau limitând majoritatea inovaţiilor tehnologice ulterioare, inclusiv electricitatea. Acestea sunt, chipurile, corupte şi incurajează comiterea de păcate. La fel, hutteriţii folosesc produsele

societăţii „decăzute” numai în scopuri de muncă. Cu alte cuvinte, ştiinţa este acceptată când ajută doctrina şi comunitatea, şi respinsă când devine o ameninţare la unitatea grupului. Dar nu există niciun suport teologic pentru acceptarea unui grad de progres material ca provenit de la Dumnezeu şi respingerea gradelor subsecvente de progres ca venind de la diavol. Lumânarea folosită de amish este la fel de pură sau impură precum becul. În secolul al XV-lea Biserica Catolică a condamnat tiparniţa pentru că făcea Biblia accesibilă tuturor; apoi, în secolul XVII, când comunităţile amish se formau, adamiţii au condamnat războiul de ţesut ca lucrarea lui Satan şi au solicitat o reîntoarcere la inocenţa adamică şi trăirea fără haine. Aceste exemple arată faptul că fanaticii religioşi refuză sau nu sunt capabili să vadă că legile naturii sunt neutre din punct de vedere moral, şi doar folosirea lor într-un fel sau altul poate fi categorisită ca malefică sau benefică. Prin urmare, utopiile care promovează o aşa-zisă întoarcere la starea de inocenţă sau izolarea într-un anumit grad de cunoaştere sunt false utopii, pentru că nu este nimic ideal sau sfânt în ignoranţă, necunoaşteresau în a fi la mila Universului.

4.2. JOSEPH SMITH JR. ŞI MORMONISMUL

Nu este niciun secret că fanatismul religios este rudă cu idioţenia. Dar teologia mormonă – bazată pe viaţa, experienţa şi învăţăturile lui Joseph Smith Jr. – sfidează istoria şi insultă bunul simţ; nimeni nu a mai reuşit vreodată să formeze un cult bazat pe născociri istorice şi religioase de o asemenea anvergură.

Smith şi-a petrecut adolescenţa la Palmyra, într-o familie săracă de fermieri din vestul „teritoriului pârjolit”. Tânărul Smith nu s-a alăturat niciunei comunităţi religioase, dar a studiat intens Biblia şi a fost influenţat de religia *folk* (etnică locală) practicată de către părinţii săi. În 1820 acest băiat de 14 ani a devenit obsedat de problema salvării spirituale. Confuz, a decis că cel mai bine era să caute ajutor divin. Într-o zi s-a retras într-una dintre pădurile apropiate şi a început să se roage cu patos. Conform propriilor relatări, acolo a experimentat ceea ce acum este cunoscut drept „Prima Viziune”: a simţit că este copleşit de o putere malefică invizibilă, însă în ultimul moment două fiinţe strălucitoare au apărut în faţa sa. Una dintre fiinţe i-a spus lui Smith să nu se alăture niciunei dintre bisericile existente pentru că toate aveau

doctrine incorecte şi trebuia să aştepte până când i se vor da instrucţiuni suplimentare.[826]

Există mai multe versiuni ale acestei experienţe şi ea nu a fost făcută publică până în anii 1840, fiind practic necunoscută primilor mormoni. În plus, teofanii ca aceasta şi profeţii mincinoase au fost obişnuite în timpul deşteptării.[827]

Posterior Primei Viziuni tânărul Smith a fost plătit să acţioneze ca şi clarvăzător în vânători de comori. Acesta s-a folosit de „pietre profetice" în încercări nereuşite de a localiza lucruri pierdute sau comori îngropate.[828] Coloniştii au văzut America în acelaşi mod în care cruciaţii au văzut Palestina: un pământ plin de miracole, artefacte şi bogăţii. Ei au crezut că în America sunt mai aproape de Dumnezeu şi au căutat dovezi materiale şi spirituale care să le confirme simţămintele. Acesta a fost climatul pe 21 decembrie 1823 când Smith, încă o dată conform doar propriilor susţineri, a fost vizitat de îngerul Moroni.[829] Moroni l-a direcţionat pe Smith pe un deal de lângă casa sa şi i-a spus să dezgroape un manuscris (plăci) din aur ce conţinea o înregistrare detaliată a primilor locuitori ai Americii, vechii israeliţi. Lângă manuscrisul din aur mai erau o platoşă şi două pietre profetice (Smith le-a numit „Urim" şi „Thummim")[830]. Chipurile, de-abia patru ani mai târziu, pe 22 septembrie 1827 îngerul i-a permis să ia în posesie artefactele.

La începutul lui 1827 vânătoarea de comori l-a adus pe Smith în Harmony, fosta locaţie a rappiştilor. Aici a întâlnit-o pe Emma, cu care s-a căsătorit.[831] Iniţial, Smith a spus la puţini membrii din familie şi prieteni apropiaţi că a primit artefactele neobişnuite. Prietenul său Martin Harris, un pseudoprofet delirant, a fost imediat convins că plăcile de aur erau reale. S-a oferit să fie scribul lui Smith, în timp ce acesta din urmă le traducea printr-o procedură ciudată (de fapt inexplicabilă) de examinare a pietrelor profetice Urim şi Thummim. Din aprilie până în iunie 1828 Smith şi Harris au lucrat constant la traducerea plăcilor de aur. Din septembrie 1828 munca a fost continuată cu Emma, iar din aprilie şi până în iunie 1829 cu Oliver Cowdery, un profesor de şcoală a cărui familie a fost de asemenea angajată în căutarea de comori şi practici magice. Mai târziu, deopotrivă Cowdery şi Smith au jurat că în timpul muncii de traducere au fost hirotonisiţi personal de către fantoma lui Ioan Botezătorul şi apoi s-au botezat unul pe celălalt în râul Susquehanna.[832]

Conform lui Smith, manuscrisul primit de la îngerul Moroni a fost format din plăci de aur foarte subţiri, gravate, şi care, luate ca întreg, formau o carte lungă de aproximativ şase inci (15 cm), lată de şase inci, şi groasă de şase inci, legată la un loc cu inele. Caracterele gravate pe plăci erau scrise într-o

limbă ce se asemăna cu egipteana (Smith a numit-o „egipteană reformată”). Traducerea completă a plăcilor de aur a rezultat într-o lucrare de 116 pagini care ar fi trebuit să revoluţioneze creştinismul. Conform informaţiilor de pe plăci, când limbile au fost încurcate de Dumnezeu la Turnul Babel, un grup de oameni cunoscuţi ca „jeridiţi” au migrat pe continentul american. Deşi au construit un imperiu înfloritor, secole mai târziu jeridiţii s-au autodistrus într-un război civil masiv. Aproape două milioane de oameni au murit într-o singură bătălie pe dealul Cumorah. În timp ce jeridiţii s-au exterminat pe ei înşişi, în anul 600 î.Hr., chiar înainte de captivitatea babiloniană, o familie de evrei din Ierusalim a migrat în America. Tatăl acestei familii se numea „Lehi”. Lehi a avut o soţie şi mai mulţi fii şi fiice. Nephi, un fiu ascultător al lui Lehi, a fost strămoşul unei rase de oameni albi cunoscuţi ca „nephiţi”, în timp ce Laman, un fiu rebel al lui Lehi, a fost strămoşul „lamaniţilor”, blestemaţi să aibă pielea întunecată datorită naturii lor rebele. Cele două naţiuni (rase) au fost în conflict constant una cu cealaltă. Dar în anul 34 d.Hr. Iisus Hristos a coborât din cer (chiar după înălţarea Sa din Ierusalim) în America, vizitându-i pe nephiţi şi lamaniţi. Acest eveniment a adus o creştinare totală a celor două popoare şi secole de pace. Cu toate acestea, conflictul a fost reaprins, iar dealul Cumorah a fost încă o dată martorul unui masacru uriaş. Lamaniţii au distrus pe nephiţi, până când a mai rămas unul singur, Moroni. Astfel, popoarele native ale Americii sunt de fapt descendente ale poporului lamanit, iar ruinele de piatră răspândite pe continent sunt foste oraşe ale civilizaţiilor descrise în plăcile de aur. La 1.400 de ani de la distrugerea nephiţilor de către lamaniţi, profetul nephit Moroni a apărut sub forma unui înger tânărului Smith şi l-a ghidat să găsească plăcile de aur. Moroni a fost un profet nephit în viaţa de muritor, fiul profetului Mormon, compilatorul textului îngropat. De la autorul plăcilor de aur, Mormon, Smith a numit traducerea textelor drept *Cartea lui Mormon*, iar cei au aderat la această doctrină au fost denumiţi „mormoni”.

Joseph Smith Jr. şi toţi cei care l-au succedat la conducerea grupării mormone, profeţi şi preşedinţi deopotrivă, au pretins despre *Cartea lui Mormon* că este o descriere veritabilă a istoriei Americii. În timp ce Biblia este considerată a fi o descriere istorică a Lumii Vechi şi a fostului Legământ Creştin, *Cartea lui Mormon* este o descriere istorică a Lumii Noi şi a noului Legământ Milenial. Linia introductivă din *Cartea lui Mormon* spune că „este un volum de scriptură sfântă comparabil cu Biblia. Este o cronică a legăturilor lui Dumnezeu cu vechii locuitori ai Americilor şi conţine

plenitudinea nepieritoarei Evanghelii”[833]. În acest context, Columb, de exemplu, este văzut ca un om ghidat de către Duhul Sfânt să descopere America şi să împlinească profeţia *Cărţii lui Mormon*.[834]

Strategia lui Smith a fost simplă: el a prezentat o versiune a trecutului pentru a susţine un anumit scenariu al viitorului. Pornind de la istoria sfântă a Americii conţinută în *Cartea lui Mormon*, împreună cu viziunile şi semnele subsecvente, Smith a construit un scenariu apocaliptic care are în centrul său destinul glorios al Statelor Unite şi al grupării mormone. Conform doctrinei mormone, între înălţarea lui Hristos şi revelaţia lui Moroni a existat marea apostazie – o lungă perioadă populată de falşi profeţi şi false doctrine. Învăţătura creştină pură a fost coruptă imediat după moartea apostolilor. Dar Dumnezeu a început să restabilească adevărul înainte de Parousia; mai întâi prin descoperirea şi colonizarea Americii, şi apoi prin restaurarea adevăratei Biserici. Predica lui Iisus în America dă speranţă mormonilor că Sionul zilelor din urmă va fi în Lumea Nouă. Smith este (autointitulat) unicul şi adevăratul profet a lui Dumnezeu de după apostoli, în timp ce *Cartea lui Mormon* este evanghelia eternă revelată oamenilor în vremurile din urmă şi predicată în toată lumea conform Apocalipsei 14:6-7.

În iunie 1829 Smith şi Cowdery s-au mutat la Fayette, New York, pentru a-şi predica doctrina. Dar, fără o dovadă solidă, cei doi au avut o problemă de credibilitate; povestea lor era greu de crezut. Soluţia imediată a lui Smith a fost să numească pe Cei Trei Martori şi Cei Opt Martori – prieteni şi rude apropiate care au depus mărturie şi au jurat că au văzut şi au atins plăcile de aur.

Cei Trei Martori au fost lideri mormoni timpurii: Oliver Cowdery, Martin Harris şi David Whitmer. Cei Opt Martori au fost membrii din familiile Whitmer şi Smith: Christian Whitmer, Jacob Whitmer, Peter Whitmer Jr., John Whitmer, Hiram Page, Joseph Smith senior, Hyrum Smith şi Samuel Harrison Smith. Aparent, toţi aceşti oameni au semnat o declaraţie prin care au confirmat că un înger le-a arătat plăcile de aur traduse de Joseph Smith Jr. în *Cartea lui Mormon*. Dar cele două seturi de mărturii sunt nedatate şi nu se poate spune când aceşti martori au văzut cu adevărat plăcile. Smith a afirmat că după ce a terminat de tradus plăcile de aur îngerul Moroni i le-a luat înapoi. Iar *Cartea lui Mormon*, împreună cu mărturiile semnate ale celor 11 martori, a fost publicată pe 26 martie 1830 în Palmyra.[835]

Datorită luptelor interne şi diferenţelor de opinie, până în 1840 cei mai mulţi dintre aceşti martori s-au separat de

Smith sau au fost excomunicaţi din biserică.[836] Nu se cunoaşte dacă vreunul dintre aceştia au retractat oficial mărturiile semnate, dar Martin Harris a susţinut în faţa asociaţilor săi că Cei Opt Martori nu au văzut niciodată plăcile, dar au fost convinşi să semneze.[837] În orice caz, de la prima publicare în 1830 şi până în prezent, mărturiile semnate ale celor 11 martori au fost publicate alături de fiecare ediţie a *Cărţii lui Mormon*.

Pe 6 aprilie 1830 mormonii au înfiinţat formal *Church of Christ* (Biserica lui Hristos; mai târziu renumită şi restructurata ca *Church of the Latter-Day Saints* (Biserica Sfinţilor din Zilele din Urmă)) şi mici ramuri au fost stabilite în Palmyra, Fayette şi Colesville. Numele de „mormon" şi „Biserica Mormonă" au fost iniţial folosite doar de către nonmormoni. Tot acum au fost enunţate şi cele 13 *Articolele de Credinţă*, liniile directoare ale noii secte. Dintre acestea, articolele 8 şi 10 spun:

> Noi credem că Biblia este cuvântul lui Dumnezeu, în măsura în care este tradusă corect; noi credem, de asemenea, că şi *Cartea lui Mormon* este cuvântul lui Dumnezeu. [...] Noi credem în adunarea adevărată a lui Israel şi în restaurarea celor zece triburi; că Sionul (Noul Ierusalim) va fi clădit pe continentul american; că Hristos va domni în persoană pe pământ; şi că pământul va fi înnoit şi va primi gloria sa de paradis.[838]

La şase luni de la întemeiere, Biserica Mormonă a trimis primii misionari la indienii americani, identificaţi în *Cartea lui Mormon* cu lamaniţii. S-a dovedit a fi un eşec mizerabil.

În iulie 1831 Smith a destăinuit adepţilor săi că Sionul vremurilor din urmă va fi stabilit lângă Missouri (*Doctrină şi Legăminte* 57:1-3). El a expediat în zonă un grup de misionari conduşi de Oliver Cowdery. În drumul lor aceştia au convertit grupul de fanatici al lui Sidney Rigdon. Prin convertire, adepţii lui Rigdon nu numai că au dublat numărul mormonilor, dar aceştia manifestau daruri spirituale precum profeţia şi vorbirea în limbi. Orator înfocat, Rigdon a fost numit purtătorul de cuvânt al lui Smith.

Pentru a evita opoziţia crescândă din New York, cartierul general al bisericii a fost stabilit în Kirtland, Ohio, iar Smith a îndemnat pe adepţii săi să se adune acolo sau în Missouri. După terminarea *Cărţii lui Mormon*, Smith rar a mai folosit pietrele profetice. Scrierile de mai târziu nu s-au mai bazat pe texte străvechi, ci pe ghidare supranaturală. La începutul anilor 1830 a fost concepută *Cartea lui Moise* (care

include un pasaj lung despre biblicul Enoh) şi s-a încercat o corectare a Bibliei. Smith a corectat şi revelaţiile anterioare, deja tratate de către adepţii săi ca texte sacre. După moartea sa, aceste texte au fost adunate la un loc şi denumite *Doctrină şi Legăminte*.

Temele escatologice ale discursului mormon au suferit numeroase adaptări şi alteraţii pentru a scuza sau susţine megalomania falimentară a profetului fondator. Inspirat de Rapp şi de euforia utopică care a măturat America, la începutul lui 1831 Smith a pretins că Dumnezeu i-a ordonat să organizeze sistemul social al „Ordinii Unite a lui Enoh." Sub pretextul că aceasta prefaţează Mileniul, membrilor li s-a cerut să-şi doneze avuţiile bisericii. Atât la Kirtland cât şi la Independence au fost depuse eforturi supraomeneşti pentru a fi ridicată o societate comunală industrială. Dar experimentul utopic a fost abandonat în mai puţin de doi ani.[839]

În februarie 1835 Smith a profeţit că Orson Hyde va merge la Ierusalim şi cu ajutorul lui Dumnezeu va face lucruri măreţe care vor facilita adunarea evreilor. Orson Hyde s-a dus într-adevăr la Ierusalim, dar nu a făcut nimic care să faciliteze adunarea evreilor.[840]

La Kirtland mormonii au construit primul lor templu din piatră. Până în 1836 acesta a fost scena viziunilor, vizitelor angelice, profeţiilor, vorbirii în limbi şi alte experienţe spirituale neobişnuite.[841] A fost o perioadă de prosperitate spirituală care nu avea niciun motiv să fie întreruptă, ci prelungită cât mai mult posibil. În consecinţă, chestiunea Parousiei a luat o întorsătură neaşteptată, chiar ilară:

> Într-o zi, mă rugam, cu multă sinceritate, pentru a cunoaşte timpul sosirii Fiului Omului, când am auzit un glas care repeta următoarele: „Joseph, fiul Meu, dacă trăieşti până când vei avea optzeci şi cinci de ani, vei vedea faţa Fiului Omului; de aceea, să-ţi ajungă aceasta şi nu Mă mai tulbura cu privire la această problemă." Am fost lăsat astfel, fără să fiu în stare să hotărăsc dacă această venire se referea la începutul Mileniului sau la o apariţie prealabilă sau dacă va trebui să mor şi astfel să-I văd faţa Sa. Cred că venirea Fiului Omului nu va fi mai curând decât timpul acela. (*Doctrină şi Legăminte* 130:14-17)[842]

Spiritualitatea inflamatorie de la templul din Kirtland a fost stinsă de colapsul financiar. Deopotrivă profetul şi biserica lui au intrat adânc în datorii. Disperat după bani, în august 1836 i s-a arătat lui Smith că exista multă comoară în Salem, Massachusetts. Sperând că o va găsi cu ajutorul pietrelor

profetice, el şi cei mai apropiaţi asociaţi s-au deplasat în est. Până în septembrie s-au întors fără nicio comoară.

În 1838 adunarea din Kirtland a început să se destrame din cauza apostaziei rangurilor sale. Datorită dorinţei de câştiguri rapide, Smith şi Rigdon au fondat o pseudobancă care a dat faliment în mai puţin de o lună datorită speculaţiilor financiare ale liderilor. În prealabil, Smith a îndemnat pe mormoni să investească în această schemă financiară ca o datorie religioasă. În combinaţie cu falimentul mai multor bănci din Ohio, în jur de 300 de membrii din Kirtland au devenit deziluzionaţi, incluzând o treime dintre liderii de seamă. Aceasta a rezultat în prima schismă majoră a grupului. Warren Parish, fostul secretar al lui Smith, împreună cu Martin Harris şi alţii au excomunicat pe Smith şi Rigdon prin puterea cuţitelor şi a armelor de foc, au preluat controlul templului şi au fondat o organizaţie separată.[843]

Alungaţi de la Kirtland, Smith şi Rigdon s-au mutat la Far West, Missouri, urmaţi de sute de adepţi loiali. Anterior, avanpostul Independence din statul Missouri, un sat haotic cu 20 de case, a fost al doilea centru mormon important după Kirtland. În 1830 Oliver Cowdery a văzut aici locaţia Noului Ierusalim, o idee confirmată de Smith în 1831 (*Doctrină şi Legăminte* 57:1-3). Dar Missouri a fost un stat dominat de catolici, unde aceşti eretici nu erau bineveniţi. Aşa că în 1833 mormonii au fost forţaţi să plece de la Independence, refugiindu-se în oraşul Far West (*Doctrină şi Legăminte* 115:1-19).

Smith şi Rigdon au ajuns la Far West la începutul lui 1838. Pentru a face lucrurile şi mai rele, Far West a devenit de asemenea scena unor lupte interne; conducătorii facţiunii din Missouri şi patru dintre liderii mormoni timpurii – David şi John Whitmer, William Phelps şi Oliver Cowdery – au fost expulzaţi.[844] Apoi a erupt Războiul Mormon. Deoarece în decurs de numai un an numărul mormonilor a ajuns la aproape 6.000, rezidenţii nonmormoni s-au temut că vor pierde controlul politic al regiunii. În august 1838 un agitator al gloatei a pornit o revoltă împotriva mormonilor. Familiile mormone au fost alungate de la fermele lor, iar în replică mormonii au dat foc la clădiri nonmormone. În octombrie 1838 un contingent mormon s-a încleştat cu miliţia din Richmond County pe râul Crooked; trei mormoni şi un missourian au fost ucişi. Câteva zile mai târziu un mic grup de missourieni au masacrat aşezarea mormonă de la Haun’s Mill. Pentru a opri vărsarea de sânge, Smith şi patru asociaţi s-au predat autorităţilor pe 1 noiembrie 1838, în timp ce proprietăţile mormone au fost confiscate. Liderii mormoni au

fost acuzaţi de trădare de către o curte din Richmond, dar au fost repede eliberaţi datorită faptului că nu au mai reprezentat o ameninţare. Până în vara lui 1839 mormonii au fost alungaţi cu totul din Missouri.[845]

După eliberare, Smith s-a alăturat adepţilor săi care, fugind din Missouri către est, s-au împrăştiat de-a lungul bancurilor râului Mississippi, lângă Quincy, statul Illinois. În scurt timp profetul a achiziţionat pe credit un teren la nord, în Hancock County, care a devenit noul loc de adunare al sfinţilor. Smith a numit acest loc *Nauvoo*, cuvânt ebraic din Isaia 52:7 care înseamnă „a fi frumos".

La Nauvoo mormonismul a suferit o nouă transformare prin introducerea botezului morţilor – o încercare stupidă de salvare a generaţiilor din trecut care au murit fără beneficiul mormonismului.[846] Sursa acestor absurdităţi a fost *Cartea lui Avraam*. Mai târziu s-a dovedit că aşa-zisa *Carte a lui Avraam* nu avea nimic de-a face cu Avraam. În realitate, în 1835 Smith cumpărase un manuscris de la o expoziţie de mumii ambulantă şi l-a tradus, fără să ştie că era o compilaţie între *Cartea Egipteană a Morţilor* şi alte texte egiptene. Oricum, aşa-zisa *Carte a lui Avraam* a fost canonizată de către mormoni după moartea lui Smith.[847]

Până în 1840 Smith şi alţi mormoni proeminenţi deveniseră francmasoni. Datorită acestui fapt ceremoniile de la Nauvoo au fost mai multe ca număr şi mai elaborate în comparaţie cu cele de la Kirtland. În martie 1842 Smith a devenit Maestru Mason şi a fost fondată loja de la Nauvoo. Majoritatea ritualurilor de la templu, simboluri, semne, vocabular sau îmbrăcăminte au fost copiate de la francmasoni.[848]

Dintre toate practicile, mariajul plural a primit cea mai ostilă recepţie. Haremul lui Smith a numărat în jur de 30 de soţii; dintre acestea, două erau surori ale primei sale soţii, zece dintre ele erau deja căsătorite cu alţi bărbaţi, aproximativ o treime erau adolescente şi două dintre ele au avut doar 14 ani.[849] La început, mariajul plural a fost permis şi practicat în secret doar de către mormoni proeminenţi. Dar lucrurile au scăpat de sub control pe măsură ce tot mai mulţi mormoni au devenit implicaţi în acest cerc orgiastic.[850] Când Smith a început să curteze pe nevestele lui William Law şi Robert Foster, cei doi l-au acuzat public de poligamie şi au părăsit cultul împreună cu familiile lor. Simţind că autoritatea sa se clatină, pe 26 mai 1844 Smith a ţinut un discurs în faţa unei mari mulţimi de mormoni în care a negat categoric că are mai mult de o soţie.[851] Dar Law a cumpărat o tiparniţă şi pe 7 iunie a publicat pamfletul *Nauvoo Expositor*. Înăuntrul celor patru

pagini a inserat declaraţii semnate despre Smith, care a pretins că fiecare bărbat avea privilegiul divin de a se însura cu zece fecioare, şi a denunţat doctrina falsă a dumnezeilor multipli şi încercarea de „a creştina lumea prin scheme politice şi intrigă”.[852]

În replică, Smith a ordonat Consiliului din Nauvoo şi şerifului să distrugă tiparniţa şi toate exemplarele rămase. A fost o decizie fatală. Când distrugerea pamfletului a ajuns la urechile jurnalistului Thomas Sharp, revista sa *Warsaw Signal* a lansat un apel isteric către populaţie: „Cetăţeni ridicaţi-vă, toţi ca unul! Puteţi să staţi deoparte, şi să suportaţi asemenea diavoli! Care jefuiesc oamenii de proprietăţile şi drepturile lor, fără să fie răzbunaţi. Nu avem timp de comentarii, fiecare şi-l va face singur. Să fie făcut cu pulbere şi bile!”[853]

Situaţia a devenit extrem de încordată. Smith, temându-se pentru viaţa sa, a declarat legea marţială pe 18 iunie. Guvernatorul din Illinois a încercat cu disperare să prevină un război civil mobilizând miliţia statală. El l-a asigurat pe Smith că va fi protejat dacă va veni la Carthage să fie judecat pentru distrugerea pamfletului lui Law. În consecinţă, Smith a ordonat oamenilor săi să se dezarmeze şi s-a predat la Illinois pe 23 iunie împreună cu alţi trei adepţi. Patru zile mai târziu un grup armat de indivizi marcaţi au năvălit în închisoarea unde mormonii erau ţinuţi prizonieri. Hyrum Smith a fost împuşcat în faţă în timp ce încerca să blocheze uşa. Smith a încercat să sară pe geam (care nu avea gratii), dar a fost lovit de un glonţ şi a căzut pe pământ, unde a fost împuşcat de mai multe ori şi a murit.[854]

4.2.1. Schismele subsecvente şi adevărul despre *Cartea lui Mormon*

La o vreme când lumea a fost ahtiată după titluri şi onoruri, Joseph Smith Jr. a deţinut mai multe atribuţii: profet, clarvăzător, Preşedinte al Bisericii, Preşedinte al Primei Preşedenţii şi administrator al bisericii. A fost neclar dacă toate aceste titluri şi responsabilităţi trebuiau să fie moştenite de către o singură persoană, şi la fel de neclar a fost cine trebuia să poarte această povară. Nu a existat nicio dovadă că Smith şi-a binecuvântat fiul mai mare, Joseph al III-lea, cu intenţia de a-l succeda; avea doar 11 ani când tatăl său a fost omorât, fiind prea mic pentru un joc aşa de mare. Samuel Smith, unul dintre fraţii mai tineri ai lui Joseph Smith Jr., a murit o lună mai târziu, iar caracterul instabil al lui William Smith, un alt frate al profetului, l-a împiedicat să fie un pretendent serios.[855] Aşa că cei mai puternici candidaţi la succedarea lui Smith au fost

James Strang, Sidney Rigdon şi Brigham Young. Toţi trei au pretins că erau succesorii de drept, toţi trei au fost gata să folosească orice mijloace pentru a prelua puterea şi toţi trei au înfiinţat organizaţii rivale.

Deşi era un proaspăt convertit, James Strang s-a dovedit a fi un rival pe măsură. Pe 27 iunie 1844 a declarat că Smith l-a numit să preia conducerea bisericii şi că un înger l-a hirotonisit drept succesor al lui Smith la momentul exact al morţii profetului. El a prezentat inclusiv *Letter of Appointment* – o scrisoare, chipurile, scrisă şi trimisă de către Smith la 1 iunie 1844 din Nauvoo. Strang nu a reuşit să preia conducerea întregii organizaţii, dar împreună cu un grup de schismatici a înfiinţat *Church of Jesus Christ of Latter Day Saints* (Biserica lui Iisus Hristos a Sfinţilor Zilelor din Urmă) la Voree, Wisconsin. Printre cei mai proeminenţi adepţi au fost patru dintre cei 11 martori din *Cartea lui Mormon*, trei dintre apostolii profetului, un episcop şi câţiva membrii din familia lui Smith; aproape toţi l-au repudiat pe Strang mai târziu.[856] La fel ca Smith, Strang a avut viziuni, în 1845 a descoperit „Plăcile Voree", le-a tradus folosindu-se de Urim şi Thummim, a folosit martori ca să autentifice descoperirile sale şi a restaurat cunoaştere spirituală străveche. Plăcile Voree, care erau din alamă, conţineau testamentul unui anume Rajah Manchou din Vorito, care a trăit în zonă cu câteva secole înainte şi a dorit să lase posterităţii o scurtă descriere a lumii sale.[857] După ce Strang a fost împuşcat mortal de către doi foşti adepţi în 1856,[858] cei mai mulţi dintre adepţii săi s-au alăturat *Reorganized Church of Jesus Christ of Latter Day Saints* (Biserica Reorganizată a lui Iisus Hristos a Sfinţilor din Urmă) a lui Joseph Smith al III-lea, descendentul supravieţuitor direct al lui Joseph şi Emma Smith.

Sidney Rigdon a încercat să câştige conducerea mormonilor folosind argumente supranaturale. Când a auzit despre moartea lui Smith şi-a întrerupt misiunea de prozelitism şi s-a întors la Nauvoo pe 3 august 1844. Şi, în calitate de membru senior supravieţuitor al Primei Preşedenţii, a declarat în faţa unei adunări că a primit o revelaţie prin care a fost înzestrat „protector al bisericii."

Brigham Young, pe de altă parte, s-a folosit de scheme politice. S-a întors la Nauvoo de la Boston pe 6 august, iar a doua zi s-a întâlnit cu Rigdon, care a repetat pretenţia. În replică, Young a spus despre conducerea bisericii că a devenit sarcina Cvorumului Celor Doisprezece Apostoli, al cărui membru senior era el însuşi.[859] În final, Rigdon a fost excomunicat în septembrie 1844, a fugit din Nauvoo şi a înfiinţat *Church of Jesus Christ* (Biserica lui Iisus Hristos) în

Pittsburgh. Astfel, puterea a fost preluată de către Brigham Young ca preşedinte al Cvorumului şi Prim-Preşedinte al bisericii.

Lui Young i-a lipsit carisma lui Smith, dar a compensat prin darul său organizaţional. După ce poziţia mormonilor în Illinois a devenit periculoasă, ei au migrat către vest în căutarea unui nou loc de şedere. Pionierii mormoni au început marşul de la râul Missouri în aprilie 1847 şi au ajuns la Salt Lake Valley pe 24 iulie. Această companie, numărând 143 de bărbaţi, trei femei şi doi copii în frunte cu Young, bine înarmaţi şi disciplinaţi, a reuşit să parcurgă călătoria de 1.400 de mile fără să sufere vreo fatalitate. La câteva zile de la sosire au pus fundaţiile primelor case care vor forma nucleul Salt Lake City. În martie 1849 au fondat guvernul statului Deseret şi au petiţionat Congresul pentru a fi admis în uniune. „Deseret" este un cuvânt luat din *Cartea lui Mormon* care înseamnă „miere de albină".[860] Dar Congresul le-a respins cererea şi a organizat teritoriul Utah, numit în acest fel după un trib local de amerindieni. Utah este locul unde a prosperat *The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints* (Biserica lui Iisus Hristos a Sfinţilor din Zilele din Urmă), cea mai mare ramură a mormonismului.[861]

Fragmentarea mormonismului a continuat însă şi după stabilirea în Utah. În 1857 mormonii din Utah au comis un masacru pe Muntele Meadows, în care au fost omorâţi 120 de emigranţi nonmormoni, inclusiv femei şi copii. Acest eveniment a deziluzionat pe mulţi dintre adepţii lui Young, ducând la formarea mai multor schisme şi grupuleţe vagaboande.

Joseph Morris a susţinut că a fost numit al şaptelea înger al Apocalipsei şi împreună cu câteva sute de mormoni a înfiinţat *Church of the Firstborn* (Biserica Primului-Născut) la Kingston Fort, Utah. „Joe Rugătorul", după cum era poreclit, a spus adepţilor că A Doua Venire era iminentă şi nu trebuiau să cultive pământul. Din cauza înfometării şi profeţiilor eşuate, rangurile morrisite au început să se destrame. În iunie 1862 Morris a fost omorât într-o încrâncenare între miliţia locală şi morrisiţi.

Toţi morrisiţii au fost graţiaţi după numai trei zile după ce fuseseră condamnaţi. Cei mai mulţi dintre ei s-au adunat în Deer Lodge County, Montana, sub conducerea lui George Williams (cunoscut ca „Profetul Cainan"). Pe 6 ianuarie 1879, după ce a avut revelaţii divine, a proclamat Deer Lodge locul unde se va coborî Hristos. Williams, ca şi Smith şi Strang, a publicat *St. Ann's Hill Record*, o aşa-zisă traducere de arhive străvechi.[862]

În 1855 fanaticul William Davies s-a convertit la mormonism şi a emigrat în America la Utah. O serie de revelaţii subsecvente l-au determinat să înfiinţeze secta *Kingdom of Heaven* (Regatul Cerului) în Walla Walla, Washington. Davies a pretins că este încarnarea Arhanghelului Mihail şi reîncarnarea lui Adam, Avraam şi David. În februarie 1868 doamna Davies a dat naştere lui Arthur Davies, identificat de tatăl său delirant cu reîncarnarea lui Iisus Hristos. Al doilea fiu, născut în anul următor, a fost declarat „Dumnezeu-Tatăl”, în timp ce William Davies şi-a asumat rolul Duhului Sfânt. În mod curios, doamna Davies nu a primit niciun titlu în această familie dumnezeiască, deşi chiar şi adepţii erau poziţionaţi într-o ierarhie de îngeri sau sfinţi. Grover Andrews, mâna dreaptă a lui William Davis, şi-a păstrat părul lung maro-roşcat în bucle atârnând până la talie pentru a imita înfăţişările angelice clasice; şi pentru că era responsabil pentru disciplină şi avea o înclinaţie către bătaie a fost poreclit „Îngerul Distrugerii”. Davisienii au intrat în colaps în 1880, când copiii lui Davies au murit de difterie şi o serie de procese i-au adus la faliment.[863]

Arnold Potter, mare preot şi membru al Celor Şaptezeci, a avut de asemenea o soartă crudă. În 1856, în timp ce se afla într-o misiune de prozelitism în Australia, spiritul lui Iisus Hristos a intrat în corpul său. A devenit „Potter Hristos, Dumnezeul cel Viu-Steaua de Dimineaţă” – un titlu pe care şi l-a scris pe frunte alături de o cruce şi o stea. În Australia Potter a scris o carte dictată de îngeri în care a descris desfăşurarea Judecăţii Finale. S-a întors în California în 1857, şi până în 1861 a strâns adepţi cu intenţia de a se stabili lângă Independece, Missouri, locul tradiţional al Sionului mormon. La Council Bluffs, Iowa, potteriştii hoinari au devenit o curiozitate locală. Liderul purta un halat lung alb, în timp ce adepţii erau îmbrăcaţi în halate negre. Au ţinut adunări de rugăciune energice, la sfârşitul cărora Potter anunţa noi revelaţii din partea lui Dumnezeu. În 1872 Potter a mers călare pe un măgar la marginea unei prăpastii şi a sărit pentru a se „înălţa la Cer.” În loc, a murit strivit de stânci.[864]

În ciuda numeroaselor modificări şi adaptări ale credinţelor mormone, prestigiul bisericii mormone principale a rămas intact. În secolul XXI Biserica lui Iisus Hristos a Sfinţilor din Zilele din Urmă (*The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints*) a lui Brigham Young numără în jur de 15 milioane de membrii în întreaga lume. Începuturile golgotice şi creşterea rapidă a mişcării sunt aspecte care, cel puţin în ochii mormonilor, confirmă destinul special al mormonismului. În realitate, popularitatea nu este un semn al favorurilor divine,

aşa cum orice membru al unui grup preferă să-l interpreteze, ci o manifestare a şansei şi o reflecţie a nivelului de imbecilitate la nivel de mase. Zeci de secte şi organizaţii religioase au luat fiinţă în timpul deşteptărilor. Oricare dintre acestea, dacă ar fi supravieţuit testului istoriei, ar fi susţinut că au un destin special.

La vremea celei de-A Doua Mari Deşteptări naţiunea americană era o naţiune fără istorie. Iar o naţiune fără istorie este ca un om fără identitate. Aşa că Smith a forjat o istorie a continentului american, o istorie care în mod convenabil a conferit legitimitate divină noii naţiuni şi noului său cult. El a legat şi condiţionat destinul escatologic al lumii de destinul Americii. A afirmat lucruri pe care mulţi americani au dorit să le audă, chiar dacă erau contrare adevărului. În secolul al XIX-lea *Cartea lui Mormon* nu a putut fi combătută deoarece istoria şi geografia continentului american au fost puţin cunoscute iar mijloacele de informare în masă se bazau doar pe produse de hârtie. Dar astăzi, în lumina cunoştinţelor secolului XXI, *Cartea lui Mormon* nu este decât o ficţiune religioasă.

Piesa de rezistenţă a credinţei mormone constă în infailibilitatea *Cărţii lui Mormon*. Mormonii spun că „*Cartea lui Mormon* este mai corectă decât orice altă carte de pe pământ, şi cheia de boltă a religiei noastre, iar omul va ajunge mai aproape de Dumnezeu prin aderarea la preceptele sale decât orice altă carte”[865]. În contrast, Biblia este acceptată ca şi Cuvânt al lui Dumnezeu atâta timp cât este tradusă corect.[866] Aparent, *Cartea lui Mormon* nu putea fi scrisă într-un timp atât de scurt decât dacă autorul a fost inspirat divin. Smith, la vârsta de 20 de ani, nu putea să inventeze o întreagă istorie a unui continent.[867] Cu toate acestea, dovezile prezente arată că manuscrisul *Cărţii lui Mormon* a fost finisat pe o perioadă de timp înainte de publicare. În plus, analfabetismul – o trăsătură care aparent dovedeşte că învăţăturile lui Smith nu au origine umană – nu implică în mod necesar idioţenia. Mohammed a pretins revelaţii pentru a justifica scrierea Coranului; Iisus a fost doar fiul unui tâmplar; iar Ellen White, contemporană cu Smith şi profetul adventismului de ziua a şaptea, a fost de asemenea o incultă şi a pretins revelaţii asemănătoare.

Susţinerea istorică este stâlpul de rezistenţă al oricărei religii pentru că scenariile viitorului devin legimite doar dacă se sprijină pe scenarii ale trecutului. Creştinismul, de exemplu, se bazează pe evenimentele descrise în Biblie, parţial confirmate prin dovezi geografice, literare, istorice şi arheologice. Palestina, Imperiul Roman sau oraşul Ierusalim, pe lângă multe alte lucruri, sunt aspecte istorice dovedite. În contrast, Smith a reinventat trecutul poporului israelit şi al

continentului american pentru a susţine viitorul glorios al mormonismului şi al naţiunii americane. *Cartea lui Mormon* înfăţişează locuri şi evenimente care nu pot fi localizate în timp şi spaţiu. Puţinele hărţi ilustrate dinăuntrul ei nu corespund niciunei forme de relief de pe glob. Nu există nicio dovadă care să susţină nici cel mai mic lucru din *Cartea lui Mormon*. În timp ce toate imperiile lumii au lăsat în urmă dovezi ale existenţei lor prin monede, inscripţii, bijuterii, arme sau clădiri, nu există absolut nicio dovadă materială care să susţină existenţa celor trei mari civilizaţii descrise în *Cartea lui Mormon*. La fel, nu există nicio dovadă că Iisus a coborât în America, că ar fi existat creştinism înainte de venirea europenilor (*Cartea lui Mormon*, Mormon 9:32) sau folosirea extensivă a metalelor; în realitate, nativii americani au folosit în principal piatră şi lemn.

Mormonul Thomas Stuart Ferguson a fost membru al departamentului de antropologie de la Universitatea Brigham Young şi un aprig apărător al *Cărţii lui Mormon*. A fost unul dintre primii care a făcut săpături şi a efectuat cercetări în America Centrală, sperând să aducă la suprafaţă dovezi palpabile despre veridicitatea *Cărţii lui Mormon*. La mijlocul secolului XX, după ce a investit sute de mii de dolari şi 25 de ani de muncă arheologică, Ferguson a ajuns în final să admită că şi-a irosit talentul pentru o minciună.[868]

Cartea lui Mormon conţine greşeli factuale. Descrie în mod greşit prezenţa în America a cailor, caprelor, măgarilor, elefanţilor, vacilor, oilor, grâu sau orz – lucruri care au lipsit cu desăvârşire din fauna şi flora continentului (*Cartea lui Mormon*, 1 Nephi 18:28; 2 Nephi 12:7; Mosiah 9:9). În contradicţie cu Biblia, *Cartea lui Mormon* susţine că Iisus s-a născut în Ierusalim (Alma 7:10), şi nu Bethlehem. Iar Lehi a construit un templu în America la fel cum a făcut Solomon în Ierusalim, deşi construirea unui templu într-o altă locaţie decât Muntele Moriah este interzisă din punct de vedere iudaic.

Cărţii lui Mormon îi lipseşte originalitatea. Principalele teme ale cărţii – excepţionalismul american, triburile pierdute ale lui Israel şi Parousia – au fost ideile dominante ale celei de-A Doua Mari Deşteptări. Inclusiv Biblia a fost o sursă de inspiraţie: Lehi este o copie a lui Adam şi Eva, în timp ce Laman şi Nephi sunt o reluare a lui Cain şi Abel. Laman este fiul răzvrătit ca şi Cain, în timp ce Nephi este fiul cel ascultător asemeni lui Abel. Şi, aşa cum Cain l-a omorât pe Abel, lamaniţii i-au nimicit pe nephiţi. *Cartea lui Mormon* a copiat inclusiv limbajul biblic, folosind anumite construcţii lingvistice, expresii, fraze sau cuvinte menite a da impresia că a fost inspirată divin. Mark Twain a spus în glumă că dacă

Smith ar fi scos multele expresii „şi s-a întâmplat”, cartea ar fi fost doar un pamflet.[869]

Nici măcar Prima Viziune nu este o unică; Smith a copiat în mod barbar teme din alte relatări contemporane pentru a-şi fabrica propria versiune. Câteva zeci de poveşti vizionare publicate între 1783 şi 1830 se intersectează mai mult sau mai puţin cu versiunea lui Smith. În toate cazurile Prima Viziune a venit la distanţă de câţiva ani faţă de experienţele celorlalţi. De exemplu, un anume Norris Stearns a avut o viziune în 1815,[870] în timp ce Smith pretinde că a avut-o în 1820. Amândoi au fost aproape de moarte, amândoi au fost întrerupţi de o lumină, amândoi au văzut pe Dumnezeu-Tatăl şi pe Dumnezeu-Fiul în formă umană, amândoi au fost incapabili să descrie ceea ce au văzut, amândoi au folosit cuvântul *pillar* („coloană”) în descrierile lor. Elias Smith, verişorul lui Joseph Smith Jr., şi-a publicat viziunile în 1816: amândoi au intrat într-o pădure dimineaţa, amândoi au văzut o lumină, amândoi s-au întâlnit cu divinitatea. Un anume Solomon Chamberlain s-a întâlnit cu familia Smith în 1829 şi le-a mărturisit acestora îngrijorarea despre corupţia cultelor exitente, prefaţând îngrijorarea lui Smith. Şi nu în ultimul rând, Charles Grandison Finney şi-a descris viziunea în 1821 şi a vizitat comunitatea lui Smith pentru prima oară în 1831: amândoi au intrat singuri în pădure pentru a se ruga, amândoi s-au chinuit să se roage, amândoi au fost copleşiţi de o putere misterioasă care i-a înconjurat, amândoi au căzut pradă disperării şi amândoi s-au simţit slăbiţi. În multe dintre aceste cazuri de comparaţie similitudinea nu este doar ideologică, ci şi textuală.[871] Aceste aspecte duc la concluzia că fie Dumnezeu a încercat să restaureze adevărata creştinătate prin intermediul a câteva duzini de profeţi americani, fie relatările lui Smith sunt plagiaturi neruşinate. Nu există niciun motiv pentru a accepta Prima Viziune ca un eveniment istoric veritabil; din contră, există numărate motive pentru a o considera falsă. Smith a alterat-o în mai multe rânduri, nu a existat niciun martor care să o confirme, a relatat-o la un deceniu după ce, chipurile, a experimentat-o şi se potriveşte cu tiparul experienţelor vizionare americane inepte de la începutul anilor 1800.

4.3. MILLERISMUL ŞI „MAREA DEZAMĂGIRE”

În timp ce Joseph Smith Jr. forja aberaţia mormonă, un alt colos profetic se ridica în „teritoriul pârjolit” al statului New York: William Miller. Smith şi Miller au avut o pregătire

teologică diferită, o abordare escatologică diferită şi chiar un mesaj profetic opus; şi cu toate acestea, ambii s-au bucurat de un real succes. Şi, în timp ce Smith s-a folosit de revelaţii mincinoase şi a devenit o icoană a falsităţii profetice, Miller a fost un învăţat biblic sincer care a devenit un model al falimentului profetic. Cel din urmă este şi un bun exemplu că fiinţele umane gândesc ceea ce sunt antrenate să gândească şi văd ceea ce doresc să vadă: un jucător de şah vede mutări de şah în viaţa reală, un economist vede în jurul său tranzacţii şi oportunităţi economice, iar un fanatic religios identifică trâmbiţe apocaliptice şi potirele mâniei lui Dumnezeu în curgerea istoriei.

După 15 ani de studiu biblic şi istoric intens, Miller a concluzionat că o interpretare escatologică corectă trebuie să se bazeze pe câteva principii: profeţiile biblice sunt exprimate în limbaj figurat, dar ele se împlinesc în mod literal, evenimentele descrise în Biblie se pot întâmpla o singură dată, şi profeţiile biblice sunt coduri ce pot fi descifrate. Acest căpitan în rezervă a fost unul dintre ultimii exponenţi majori ai istoricismului protestant: Apocalipsa şi Cartea lui Daniel au fost tratate ca nişte hărţi ale istoriei universale, în timp ce imaginile şi simbolurile profetice au fost asociate cu împărăţii, catastrofe, războaie, personaje istorice sau mari descoperiri.

Nucleul doctrinei millerite a fost cele 2.300 de seri şi de dimineţi din Daniel 8:14. Prin aplicarea sistemului istoricist de decodare zi/an, cele 2.300 de seri şi de dimineţi au fost interpretate ca 2.300 de ani. Aceasta trebuia să fie perioada de timp dintre ordinul de reconstruire al Templului şi clipa în care Iisus Hristos se va întoarce pe pământ. Toate celelalte aspecte teologice şi istorice – precum căderea Imperiului Roman de Apus, formarea Papalităţii sau ridicarea lui Napoleon – au fost detalii care au gravitat în jurul acestui lucru. Ordinul de reconstruire al Templului a fost dat de către Artaxerxe I al Persiei scribului evreu Ezra în al şaptelea an de domnie, ceea ce corespunde cu anul 457 î.Hr. (Ezra 7:12-26). Prin calcule, sprijinite de ample comparaţii şi asocieri între evenimente istorice şi descrieri biblice, Miller a dedus că 1843 era anul „curăţării sanctuarului” (Daniel 8:14) – o metaforă pentru purificarea pământului prin foc de către Hristos. Primele calcule au indicat data de 21 martie 1843.[872]

Miller a ieşit în mediul public cu ideile sale în 1831, când a publicat opt articole în revista *Vermont Telegraph* şi câteva pamflete. Apoi, între 1834 şi 1839, a ţinut o serie de conferinţe publice, multe dintre ele publicate în *Evidence from the Scripture of the Second Coming of Christ, about the year 1843* din 1836. Predicatorii revitalişti îşi foloseau atitudinea şi

tonul pentru a provoca un răspuns emoţional, dar nu aduceau nimic nou în materie de teologie. Miller, în loc, s-a folosit de raţiune şi logică pentru a-şi convinge audienţa; el a fost exponentul unui Dumnezeu raţional care acţionează asupra unei istorii raţionale şi clar delimitată. Miller nu a pretins revelaţii divine şi nu a folosit articularea emoţională; din contră, el aducea argumente auditoriului, enumera dovezi istorice, provoca lumea la discuţie, punea întrebări, aştepta răspunsuri şi accepta critica. În revista *Signs of the Times*, editată de către Joshua Himes, unul dintre asociaţii lui Miller, articolele *pro* şi *contra* au fost publicate în egală măsură. Revelaţiile lui Smith, de exemplu, trebuiau acceptate sau respinse; nu exista o cale de mijloc. În contrast, oricine era binevenit să verifice calculele millerite. Millerismul a fost o mişcare escatologică sinceră, diferită de mişcările de la acea vreme. Nu a fost o sectă în adevăratul sens al cuvântului fiindcă nu avea ierarhie, ritualuri şi reguli, nu cerea un stil de viaţă anumit şi nu necesita un botez nou şi o repudiere a congregaţiilor iniţiale de către membrii săi. Singurul lucru care îi unea pe milleriţi era credinţa că venirea lui Hristos era iminentă. Un adversar înverşunat al postmilenarismului, William Miller a fost simbolul premilenarismului celei de-A Doua Mari Deşteptări: sfârşitul lumii nu era aproape pentru că a fost anunţat prin viziuni sau semne sau pentru că poporul american a reuşit să-şi contruiască Mileniul, ci pentru că istoria era pe punctul de a se epuiza şi omul nu putea face nimic în privinţa acestui lucru.

Cu un volum imens de informaţie prelucrată şi interpretări biblice şi istorice bine fundamentate, munca escatologică a lui Miller şi a asociaţilor săi a fost de-a dreptul impresionantă. În comparaţie cu celelalte publicaţii ale vremii, cele millerite, prin complexitatea şi acurateţea lor istorică, emanau putere. Şi exact această putere a îmbătat cu apocalipticism zeci de mii de oameni. Pe alţii, în schimb, i-a înfuriat; în 1840, în numărul trei din revista *Signs of the Times*, un critic anonim i-a prevestit lui Miller că peste trei ani va fi la fel de contrariat ca Iona când Dumnezeu a refuzat să distrugă cetatea Ninive.[873] Şi nu a fost departe de adevăr: data de 21 martie 1843 a fost prima palmă escatologică dintr-un şir de patru.

Aproape un an a trecut până când Miller şi asociaţii săi au venit cu o nouă teorie. În februarie 1844 el a indicat o perioadă înăuntrul căreia Hristos s-ar putea întoarce, dar de data aceasta s-a ferit să numească o dată exactă:

> Cred că timpul poate fi cunoscut de către toţi cei care doresc să îl înţeleagă şi să fie pregătiţi pentru venirea Lui. Şi sunt pe deplin convins că între 21 martie 1843 şi 21 martie 1844, conform modului ebraic de computaţie, Hristos va veni, şi va aduce pe toţi sfinţii cu el; şi apoi va răsplăti pe fiecare om după faptele sale.[874]

Această perioadă a fost al doilea eşec. După 21 martie 1844 milleriţii au început o nouă serie de discuţii şi studii. Au ajuns repede la concluzia că „vinovatul" de eşec a fost calendarul rabinic, folosit în locul calendarul iudaic karait. În acest fel ei au ajuns să indice o nouă dată, 18 aprilie 1844.[875] Acesta a fost al treilea eşec. Din nou, liderii milleriţi au recunoscut că au greşit, dar au refuzat să-şi abandoneze credinţele. Într-o scrisoare din luna mai, publicată şi intitulată *To Second Advent Believers*, Miller a scris: „Îmi recunosc greşeala, şi conştientizez dezamăgirea, dar totuşi cred că ziua Domnului este aproape, chiar la uşă; şi vă îndemn, fraţilor, să fiţi prevăzători, şi să nu lăsaţi ziua să vină peste voi fără de ştire"[876].

În august 1844, în cadrul unei întâlniri de tabără în Exeter, New Hampshire, Samuel Snow şi-a prezentat propriul punct de vedere. Într-o discuţie bazată pe calcule matematice complexe şi asocieri între Sfânta Scriptură şi istorie, Snow a demonstrat convingător că Hristos se va întoarce cândva în toamna lui 1844. Cea mai probabilă ocazie pentru Parousia a fost desemnată a fi sărbătoarea evreiască a Zilei Ispăşirii, în a zecea zi din a şaptea lună (Leviticul 23:27). Conform calendarului rabinic, în 1844 Ziua Ispăşirii era poziţionată pe 22 septembrie. Dar Snow a folosit calendarul karait, aşa că sărbătoarea a fost repoziţionată pe 22 octombrie 1844.[877]

„Mesajul celor şapte luni" a lui Snow a reînviat euforia millerită şi a oferit un nou motiv pentru a răspândi vestea în parohiile locale. De cealaltă parte, pastorii şi-au avertizat enoriaşii că millerismul era o doctrină periculoasă iar Miller ignora avertismentul explicit al lui Hristos că nimeni nu cunoaşte ziua întoarcerii Sale. Pe măsură ce data de 22 octombrie a fost tot mai aproape tensiunile au escaladat, fiecare dintre cele două tabere având partea ei de vină pentru ostilităţile care au urmat. Datorită opoziţiei crescânde, întâlnirile millerite au început să fie haotice, după ocazie şi posibilităţi: prin case, săli închiriate sau corturi improvizate. Unii milleriţi au fost excomunicaţi din congregaţiile iniţiale, în timp ce alţii s-au izolat de bunăvoie de restul lumii. Agresiunile de fapt întăreau credinţa milleriţilor pentru că le-au văzut ca pe o împlinire a profeţiei lui Iisus: „Şi veţi fi urâţi

de toţi pentru numele Meu; iar cel ce va răbda până în sfârşit, acela se va mântui." (Matei 10:22).

Apropiata zi a lui Hristos i-a convins pe mulţi milleriţi să investească sume impresionante de bani în Miller şi asociaţii lui. Sursele vremii descriu în batjocură cum convertiţii la cauza millerită şi-au donat avuţiile, s-au concendiat de la slujbe, au retras copiii de la şcoală, au împărţit banii săracilor, nu au mai cultivat pământul şi şi-au abandonat casele pentru a aştepta deschiderea Cerului. Nu mai era cale de întoarcere; sfârşitul lumii trebuia să aibă loc pe 22 octombrie 1844 pentru că lumea multor milleriţi deja se sfârşise. Ultimele zile au fost dedicate rugăciunii, mediaţiei şi aşteptării unei noi vieţi: „Acest magazin este închis – scria pe o uşă – în onoarea Domnului domnilor care va apărea în jurul datei de 20 octombrie. Pregătiţi-vă, prietenilor, să-L încoronăm Domnul a toate"[878].

În dimineaţa zilei de 22 octombrie 1844 în jur de 50.000 de credincioşi au scrutat cerul pentru un semn. Şi au aşteptat... şi au aşteptat... şi au aşteptat... şi la sfârşitul zilei toate pregătirile, miluinţele, foile volante, predicile, suferinţele şi credinţa s-au dovedit a fi în zadar. Ziua de 22 octombrie a fost o zi ca oricare alta. Dar în ziua următoare milleriţii s-au trezit într-o lume a durerii. Cei care îşi vânduseră bunurile trebuiau să o ia de la început, de la zero. Au pariat totul pe Miller şi au pierdut. Dintr-o dată s-au trezit săraci şi în nevoie. Milleritul Henry Emmons a scris mai târziu:

> Am aşteptat toată marţea [22 octombrie] şi iubitul Iisus nu a venit; am aşteptat toată dimineaţa din miercuri, şi mă simţeam mai sănătos ca niciodată, dar după ora 12 am început să leşin, şi înainte de lăsarea întunericului am avut nevoie de cineva să mă ajute să urc în camera mea, căci puterea mea naturală mă părăsea cu repeziciune, şi am stat epuizat două zile fără durere, bolnav de dezamăgire.[879]

Momente dramatice a trăit şi Washington Morse: „Ziua aceea a venit şi a trecut, şi întunecimea unei alte nopţi s-a abătut asupra lumii. [...] sentimentele mele au devenit incontrolabile. Am plecat de la locul întâlnirii şi am plâns ca un copil"[880]. Hiram Edson a împărtăşit aceeaşi experienţă: „Cele mai dragi speranţe şi aşteptări au fost spulberate, şi un asemenea sentiment de plângere a venit peste noi cum nu am mai simţit niciodată. [...] Am plâns şi am plâns, până când s-a făcut de ziuă"[881].

Din cauza urmărilor sale teribile, ziua de 22 octombrie 1844 a rămas cunoscută în istorie sub numele de „Marea

dezamăgire”. Reacţiile interne la acest şoc teologic şi existenţial au variat. Unii au continuat să vegheze zilnic Parousia, sau au făcut planuri pentru diferite date viitoare: aprilie, iulie sau octombrie 1845. Alţii au spus că lumea a intrat în al şaptelea mileniu, al Marelui Sabat, şi începând cu acel moment cei salvaţi nu mai trebuiau să muncească. Alţii au explicat că Hristos a refuzat să vină deoarece milleriţii nu au fost îndeajuns de puri, şi au început să se comporte ca şi copiii, conform Marcu 10:15. Milleritul O. J. D. Pickands a susţinut că Hristos stătea pe un nor alb conform Apocalipsa 14:16 şi trebuia rugat să coboare. Alţii s-au concentrat pe Apocalipsa 14:12, care ridică în slăvi răbdarea sfinţilor, şi pe Apocalipsa 14:6, care insistă pe importanţa predicării evangheliei la fiecare naţiune, limbă şi oameni. Majoritatea însă au abandonat cauza şi au încercat să-şi reconstruiască vieţile, s-au convertit la shakerism sau şi-au călcat pe mândrie şi s-au întors în bisericile condamnate cu puţin timp în urmă drept sinagogi ale lui Satan.[882]

Reacţiile externe au fost şi mai grave; milleriţii au trebuit să se confrunte cu batjocurile şi violenţa celor din afară. Un loc de adunare millerit a fost incendiat în oraşul Ithaca şi două încăperi au fost vandalizate în Dansville şi Scottsville. Huliganii au dat drumul la porci unşi cu grăsime în mijlocul taberelor şi au dărâmat corturile peste cei dinăuntru. În Loraine, congregaţia milleristă a primit o recepţie cu bâte, pietre, cuţite şi focuri de armă, în timp ce în Toronto un grup a fost stropit cu smoală şi trecut prin pene.[883] Pe 18 noiembrie 1844 Miller i-a scris lui Himes despre aceste experienţe neplăcute:

> Şi unii întreabă în batjocură, „Încă nu te-ai înălţat?” Chiar şi copiii de-o şchioapă de pe străzi strigă încontinuu trecătorilor „Ai un bilet pentru acolo sus?” Fotografiile publicului, cele mai moderne şi populare, în marile Sodome ale ţării noastre, caricaturizează în cea mai ruşinoasă manieră „robele albe ale sfinţilor”, Apocalipsa 6:11, „înălţarea” şi ziua grandioasă a „arderii”.[884]

Teologic vorbind, Marea dezamăgire a provocat un şoc istoricismului, a favorizat postmilenarismul şi a pregătit terenul pentru răspândirea dispensaţionalismului. A fost o lecţie dură şi usturătoare pentru prevestitorii de catastofe ai secolului, dar nu a descurajat profeţi ulteriori, ca Ellen White şi Charles Taze Russell, să stabilească noi date pentru Parousia.

4.4. ELLEN WHITE ŞI VIZIUNEA ADVENTISTĂ A SFÂRŞITULUI

În ianuarie 1845 Joseph Turner a explicat Marea dezamăgire prin teoria „uşii închise" bazată pe parabola celor zece fecioare din Matei 25:11-12. După ce „uşa cerească" a fost închisă în 22 octombrie 1844 oamenii nu mai puteau fi salvaţi. Perioada de încercare a lumii era sfârşită. Fecioarele înţelepte (adevăraţii credincioşi) urmau să fie în regat, în timp ce fecioarele nechibzuite (necredincioşii) erau lăsate pe dinafară, indiferent de acţiunile lor subsecvente.[885]

Hiram Edson a venit cu o teorie şi mai interesantă, care oarecum a completat teza lui Turner. Împreună cu Owen R. L. Crosier şi Franklin B. Hahn, Edson a condus un studiu biblic amănunţit la sfârşitul căruia au ajuns la concluzia că „sanctuarul" din Daniel 8:14 nu reprezintă Pământul sau Biserica aşa cum a fost crezut anterior Miller, ci sanctuarul ceresc.[886] De aici, 22 octombrie a marcat cu adevărat A Doua Venire a lui Hristos, dar pe plan ceresc. Aceste noi teorii escatologice au fost publicate la începutul lui 1845 în revista *Day Dawn*. Au fost acceptate şi susţinute de către lideri milleriţi ai vremii, validate prin revelaţiile Ellen White şi folosite pentru înfiinţarea Bisericii Adventiste de Ziua a Şaptea.

În prezent, Biserica Adventistă de Ziua a Şaptea se pretinde a fi restauratoarea adevăratei Biserici a lui Dumnezeu şi personificarea mesajului celor trei îngeri din Apocalipsă 14:6-10 care îndeamnă seminţiile lumii să se pocăiască şi să se închine Creatorului. Împlinirea profeţiilor apocaliptice şi starea actuală a lumii indică faptul că venirea lui Hristos este aproape, chiar la uşă, iar credincioşii trebuie să fie pregătiţi în orice moment.

Deşi Biserica Adventistă de Ziua a Şaptea este succesorul direct al mişcării millerite, între cele două există câteva diferenţe esenţiale. Millerismul nu a fost o sectă în adevăratul sens al cuvântului pentru că i-a lipsit un nume oficial, conversie, ritualuri şi ierarhii. William Miller nu a pretins că este profet sau liderul mişcării, şi nici nu a cerut adepţilor să adopte un anumit stil de viaţă. De cealaltă parte, Biserica Adventistă de Ziua a Şaptea este o sectă veritabilă, cu biserici, ierarhii, întâlniri regulate, o doctrină proprie, reguli şi idei proprii privind relaţia dintre om şi Dumnezeu. De asemenea, millerismul s-a bazat pe importanţa unei date exacte viitoare; în schimb, adventismul de ziua a şaptea se foloseşte de eşecul Marii dezamăgiri pentru a susţine că s-a întâmplat

ceva important în Ceruri şi promovează un sfârşit al lumii nedeterminat. Adventismul de ziua a şaptea a moştenit istoricismul de la millerism, şi în prezent este una dintre puţinele mişcări care continuă să promoveze această şcoală escatologică. Totuşi, în timp ce millerismul a predicat premilenarismul şi imposibilitatea schimbării destinului colectiv, adventismul s-a orientat către postmilenarism şi condiţionarea sfârşitului lumii de nivelul de credinţă al lumii.

Deşi adventismul a luat existenţă datorită eforturilor lui Hiram Edson şi a altor câţiva lideri, celebritatea adventistă a tuturor timpurilor este profetesa Ellen White. Născută în Gorham, Maine, numele de fată a lui Ellen White a fost „Harmon”. Conform fostului adventist Dudley Canright, unul dintre cei mai severi critici ai profetesei, aşa-zisul spirit profetic al doamnei White a fost rezultatul a două lucuri: mutilarea sa şi aderarea familiei sale la millerism.

La vârsta de nouă ani o colegă de şcoală a aruncat cu o piatră în ea şi i-a spart nasul. Lovitura a fost atât de severă încât a zăcut inconştientă timp de trei săptămâni. De-abia a supravieţuit, dar a rămas desfigurată pe viaţă. Când şi-a revenit şi şi-a văzut chipul desfigurat a suferit o depresie profundă. Cel mai probabil lovitura i-a vătămat iremediabil lobul temporal al creierului – responsabil cu memoria, vorbirea şi auzul. A încercat să reia şcoala, dar a trebuit să o întrerupă pentru că nu mai putea să se concentreze. Aşa că educaţia ei a fost limitată la a citi şi scrie cu greu.[887]

Apoi, între 1840 şi 1844, această fată distrusă, nesigură, slabă, needucată, emoţională şi anormal de religioasă a intrat sub influenţa predicilor fataliste ale lui Miller. Acestea au avut efecte devastatoare asupra psihicului său:

> Cuvinte de condamnare îmi răsunau în urechi zi şi noapte [...] mi-era teamă c-o să-mi pierd minţile [...] Suferinţele minţii mele erau intense. Uneori întreaga noapte nu îndrăzneam să închid ochii, ci aşteptam până când adormea sora mea, apoi îmi părăseam în linişte patul şi îngenuncheam pe podea, rugându-mă în linişte într-o agonie surdă care nu poate fi descrisă.[888]

Nu este de mirare că sentimente aşa de puternice de vină şi impuritate erau urmate de viziuni şi vise despre ridicarea la Cer şi întâlnirea cu Iisus. Mai mult, transele sale putea fi de fapt simptome ale epilepsiei cauzate de mutilare,[889] o boală necunoscută până în 1873.[890]

Astăzi, Ellen White este o parte inseparabilă din Biserica Adventistă de Ziua a Şaptea. Dar în perioada imediat următoare Marii dezamăgiri raporturile şi influenţele

dinăuntrul masei haotice de milleriţi au fost cu totul altele. Între 1844 şi 1861 ea a fost un simplu pion înăuntrul acestei mişcări şi nicidecum nu a fost percepută ca un profet. Ba dimpotrivă; liderii adventişti timpurii au văzut viziunile sale drept efecte ale stării sale mintale precare. Conform doamnei White, Dumnezeu a înzestrat-o în mod miraculos cu duhul profeţiei în decembrie 1844, la vârsta de 17 ani:

> Dumnezeu mi-a arătat printr-o sfântă viziune [...] M-am întors să mă uit după poporul adventist în lume, dar nu l-am putut zări – când o voce mi-a spus: „Uită-te din nou, şi uită-te mai sus." Mi-am ridicat ochii şi am văzut o cărare dreaptă şi îngustă deasupra lumii. Pe această cărare poporul adventist călătorea spre Oraş, care se afla la capătul îndepărtat al drumului. Ei au avut o lumină strălucitoare înapoia lor la primul capăt al drumului, care un înger mi-a spus că era Plânsul de la Miezul Nopţii [lucrarea lui Miller].[891]

În realitate, dobândirea spiritului profetic la două luni de la Marea dezamăgire nu a fost o coincidenţă sau lucrarea Duhului Sfânt, ci un refugiu menit să apere mândria personală, să consolideze o doctrină aberantă şi să se creeze un cult nou şi clar delimitat. Foştii milleriţi erau dornici de a conferi un sens eşecului din 22 octombrie 1844. Şi în timp ce cei mai mulţi au preferat să aducă răspunsuri prin studiu, Ellen White a ales calea revelaţiilor.

Şirul neîntrerupt de eşecuri profetice a început în prima parte a lui 1845. Conform lui Lucinda Burdick, o prietenă a doamnei White,

> au existat de asemenea multe eşecuri. Ea pretindea că Dumnezeu i-a arătat lucruri care nu s-au întâmplat. Odată, a văzut că Domnul va veni a doua oară în iunie 1845. Profeţia a fost discutată în toate bisericile şi într-un mic „ziar al uşii-închise" publicat în Portland, Me. În timpul verii, după ce a trecut luna iunie, am auzit un prieten întrebând-o cum explica viziunea? A răspuns că „i-au spus-o în limba Canaanului şi că n-a înţeles limba; că urma ca în septembrie să vină Domnul, la a doua iarbă de pe câmp, nu la prima din iunie." A trecut septembrie, şi multe altele au trecut de atunci, şi nu L-am văzut încă pe Domnul. Curând, a devenit clar tuturor celor sinceri, că *multe* lucruri „i-au fost probabil spuse în limba Canaanului" sau în alta pe care n-o înţelegea, pentru că au urmat eşecuri repetate.[892]

În 1846 Ellen Harmon a devenit Ellen White după ce s-a măritat cu James White. În acelaşi an soţii White au început să colaboreze cu Joseph Bates. Spre deosebire de doamna White, care la vremea aceea era doar o anonimă de 19 ani, Bates era educat, mânat de convingeri foarte puternice şi cu o influenţă foarte mare înăuntrul mişcării millerite. Pentru a-i câştiga simpatia, soţii White au acceptat repede să ţină Sabatul aşa cum îi sfătuise Bates. Şi chiar dacă Bates considera viziunile doamnei White a fi doar produse ale minţii sale, soţii White erau nerăbdători să-l convingă contrariul. Bates fusese căpitan pe mare şi era pasionat de astronomie. Vorbea adesea despre stele, planete, poziţiile lor, sateliţii lor şi infinitatea Universului.[893] Aparent, doamna White nu părea interesată de acest subiect, până când

> Într-o seară, la conferinţa menţionată mai sus [Topsham, Maine, 1846], în casa domnului Curtis şi în prezenţa liderului Bates, care nu se hotărâse încă în privinţa acestor manifestări, doamna White, în timpul viziunii, a început să vorbească despre stele, oferind o descriere strălucitoare a inelelor rozalii pe care le-a văzut la suprafaţa unei planete şi a adăugat „Văd patru luni." „O," spuse liderul Bates, „vede Jupiter." Apoi, după nişte mişcări ca şi cum ar fi călătorit prin spaţiu, a început să dea o descriere centuriile şi inelele în toată frumuseţea lor atât de deosebită, şi a spus „Văd şapte luni." Liderul Bates a exclamat: „Îl descrie pe Saturn." Apoi a zis, „Văd şase luni" [aluzie la Uranus], şi deodată a început să descrie „cerurile care se deschid", cu gloria lor, arătând-o ca o deschidere într-o regiune mai luminată.[894]

Din acel moment Bates a crezut cu tărie că viziunile ei veneau de la Dumnezeu. Adevărul din spatele acestui incident a fost însă cu totul altul. Dacă viziunea ar fi fost adevărată, Dumnezeu i-ar fi revelat numărul real de planete şi sateliţi, necunoscute astronomilor de la vremea respectivă. Jupiter şi Saturn au peste 60 de sateliţi confirmaţi fiecare, în timp ce Uranus are peste 20. Aceşti sateliţi variază de la giganticul Ganymede până la corpuri cereşti cu raza mai mică de 1 km. În plus, la vremea respectivă nu se cunoştea că Uranus are inele, că este urmată de către planeta Neptun, că sistemul solar cuprinde planete pitice – categorie care include Pluto – sau că în spatele orbitei lui Neptun se află Centura Kuiper. În loc, doamna White a spus doar ce s-a cunoscut la momentul viziunii şi apoi a pus punct sistemului solar şi acestei presupuse experienţe de decorporalizare prin formula „cerurile care se deschid".

Parteneriatul dintre soţii White şi Joseph Bates a adus o nouă interpretare a Marii dezamăgiri. Influenţat de Joseph Turner şi Hiram Edson, Bates a crezut de asemenea că pe 22 octombrie 1844 Hristos a intrat în partea a doua a sanctuarului ceresc, perioada harului a încetat, au trecut cei 2.300 de ani iar şansa păcătoşilor de a fi salvaţi a „expirat". În 1849 acest întreg nonsens a fost numit „teoria uşii închise" – o încercare disperată de transformare a ruşinii Marii dezamăgiri într-o glorioasă victorie teologică. Hristos nu a venit pentru că a trebuit mai întâi să Se pregătească pentru A Doua Venire; iar în timpul acesta scurt al pregătirii păcătoşii nu mai aveau nicio speranţă de mântuire pentru că nu mai era nimeni acolo sus să le asculte rugăciunile. Pe 22 octombrie 1844 începuse „ziua ispăşirii", sau perioada mesajului celui de-al treilea înger din Apocalipsa 14:6-10, care avea să dureze exact şapte ani, până pe 22 octombrie 1851.

Prin teoria uşii închise orice eveniment negativ a fost interpretat ca semn al apropiatului sfârşit. În 1848 Europa a fost cuprinsă de războaie şi revoluţii, iar veşti despre crize de resurse şi hrană au circulat peste ocean. Astăzi, anul 1848 este în general văzut ca un an al renovării sociale şi politice. Însă la vremea respectivă situaţia era evident sinistră, şi nimeni nu putea să prevadă efectele pe termen lung ale acelor evenimente. În ianuarie 1849 Bates a spus că starea Europei era începutul necazului din Daniel 12:1 şi împlinirea Apocalipsei 11:18. Punctul său de vedere a fost imediat confirmat de către doamna White printr-o viziune: „Vremea necazului a început. [...] necazul nu se va sfârşi până când pământul nu va fi curăţat de cei răi"[895].

Lucrurile s-au agravat şi în America. În vara lui 1849 o epidemie locală a lovit regiunea. Bates a anunţat că a început timpul necazului, iar doamna White a afirmat că epidemia se va răspândi cu rapiditate şi va fi fatală omenirii.[896] În paralel, James White a scris că „Babilonul, biserica nominală, a căzut. Poporul lui Dumnezeu a ieşit din ea. Acum este «sinagoga lui Satan» (Apocalipsa 3:9)"[897].

Într-o scrisoare din iulie 1850 Sarah Harmon, sora mai mare a doamnei White, sugerează că mulţi adventişti au crezut şi l-au susţinut pe Bates în teoria uşii închise a anului 1851: „Cred că e ultima iarnă pe care o mai vedem înainte să vină Iisus, marele nostru preot. O, hai să trăim pentru Dumnezeu şi să sacrificăm pentru El cu credincioşie"[898].

Dar în 1851 Iisus a refuzat cu încăpăţânare să coboare la cererea lui Bates şi a soţilor White, în timp ce cursul istoric i-a contrazis în totalitate. Starea socială şi politică a revenit la un oarecare nivel de normalitate, epidemia locală a luat sfârşit

iar statele americane au intrat într-o perioadă de pace care a durat mai mulţi ani.

După eşecul teoriei uşii închise doamna White a profeţit despre inundaţii, furtuni, cutremure, războaie, toate în termeni generali, fără să numească concret persoane, locuri sau date. În cadrul conferinţei adventiste din 1856 ea a declarat: „Mi s-a arătat adunarea celor prezenţi la conferinţă. Îngerul mi-a spus: «Unii vor deveni hrană pentru viermi, unii vor trece prin cele şapte plăgi iar unii vor rămâne în viaţă pe pământ pentru a fi răpiţi la venirea lui Iisus.»”[899]

Pe 3 august 1861, la începutul Războiului Civil American, doamna White a formulat o altă profeţie penibilă: „Am văzut locuitorii pământului în cea mai mare confuzie. Război, vărsare de sânge, privaţiuni, nevoi, foamete şi boli se întindeau peste tot pământul”[900]. În imaginaţia ei vie ororile Războiului Civil erau semne „clare” ale apropiatului sfârşit: „Scenele istoriei umane se închid repede. Suntem în mijlocul necazurilor ultimelor zile”[901].

Doamna White a făcut profeţii chiar şi cu privire la destine individuale, la comandă, ca un ghicitor de rând. S-a folosit de argumentul ghidării divine ori de câte ori a fost nevoită să ia o hotărâre importantă privind grupul sau viaţa particulară a membrilor:

> Odată, în drum spre partea de est din Maine, a văzut că vor avea mult de furcă cu cei răi, vor fi închişi, etc. Au spus acest lucru în bisericile lor prin care treceau. Când s-au întors, au spus că au petrecut un timp minunat. Prietenii i-au întrebat dacă au avut vreun necaz cu cei răi sau dacă au trecut prin închisoare. Au răspuns „Deloc.” Oamenii din toate bisericile au început curând să deschidă ochii şi s-au hotărât să fie împotriva viziunilor ei; şi de îndată ce au făcut asta, ea a început să-i vadă „cu pete pe haine” după spusele ei. Cunoşteam personal câţiva pastori pe care îi văzuse în împărăţie cu „nişte cununi atât de strălucitoare, pline de stele.” Imediat ce s-au împotrivit viziunilor ei, i-a văzut „fără speranţă, pierduţi pentru totdeauna, condamnaţi.”[902]

În 1862 un anume Moses Hull era pe punctul de a renunţa la adventism. Doamna White i-a scris: „Dacă continui cum ai început te aşteaptă mizeria şi durerea. Mâna lui Dumnezeu te va pedepsi cum nu-ţi va plăcea. Mânia lui nu va avea odihnă”[903]. În cele din urmă Moses Hull a abandonat adventismul şi, în ciuda ameninţărilor profetice ale doamnei White, a trăit foarte bine până la o vârstă înaintată.[904]

Adventiştii timpurii care au îndrăznit să o critice pe Ellen White au sfârşit prin a fi alungaţi sau umiliţi, uneori

chiar prin intermediul unor pretinse viziuni: „Deasupra mea a apărut o caleaşcă de aur trasă de cai de argint, iar Iisus, în măreţia sa regală, era aşezat în caleaşcă. [...] Apoi au venit cuvintele rostogolindu-se peste nori din caleaşcă de pe buzele lui Iisus: «Fannie Bolton este adversarul tău!»”[905] Fannie Bolton a fost asistent editorial al lui Ellen White în Australia. Adesea lăudată pentru abilitatea de a scrie, ea a sfârşit prin a fi concediată. Toate încleştările şi eşecurile profetice au fost urmate de pedepsirea unor ţapi ispăşitori, astfel încât doamna White şi Biserica Adventistă de Ziua a Şaptea să pară nevinovate.[906]

În cei 71 de ani de activitate profetică Ellen White a fost creditată cu scrierea a aproximativ 20 de volume. Dar scrierile doamnei White sunt oricum dar nu profetice. Cărţile sale sunt dedicate în întregime problemelor personale, interpretării Bibliei şi conduitei creştine. Profeţiile nu apar nicăieri în lucrările sale. Ba din contră; în ciuda susţinerilor ei că a scris sub ghidarea Duhului Sfânt, a plagiat atât de mult că una din cărţile ei a trebuit să fie ascunsă în întregime, în timp ce alta a trebuit să fie revizuită cu o cheltuială de 3.000 de dolari.[907]

Există numeroase similitudini între Ellen White şi alţi vizionari. Deopotrivă ea şi Ann Lee, profetesa shakerismului, au plecat de pe poziţii secundare înăuntrul sectelor pe care mai apoi au ajuns să le conducă, ambele au fost lipsite de educaţie, ambele au fost chinuite de sentimente adânci de frică şi impuritate, ambele au avut parte de momente hotărâtoare în viaţă ce le-au marcat destinul profetic, ambele au primit revelaţii apocaliptice din partea lui Dumnezeu pe care le-au numit „mărturii’ şi ambele s-au văzut pe sine şi pe grupul lor drept premergătorii Împărăţiei lui Dumnezeu. La fel, evoluţia şi comunicările cu îngerii ale doamnei White par o copie nereuşită a misticului suedez din secolul al XVIII-lea Emanuel Swedenborg. Swedenborg a fost atât de determinat să-şi purifice sufletul şi să comunice cu Dumnezeu încât Honoré de Balzac l-a poreclit „Buddha al nordului”. Deopotrivă doamna White şi Swedenborg au respins doctrina salvării numai prin credinţă, ambii au solicitat reformarea creştinismului prin propriile doctrine, ambii, chipurile, au comunicat cu îngerii şi chiar cu Iisus Hristos, ambii au emanat tot felul de profeţii şi munca ambilor s-a întins pe zeci de ani, până la sfârşitul vieţii, timp în care au scris zeci de volume. Filosoful Immanuel Kant a studiat cu entuziasm scrierile lui Swedenborg, dar a concluzionat sec că toate pretenţiile sale nu erau nimic mai mult decât iluzii.[908] Şi nu în ultimul rând, îngerii i-au destăinuit lui White că generaţia sa va vedea sfârşitul lumii, la fel cum

îngerii i-au spus lui Swedenborg că lumea se va sfârşi în 1757.[909]

În prezent adventiştii condamnă pe cei care încearcă să afle data Parousiei: „Satan vrea ca noi să credem că putem fixa cu aproximaţie ziua întoarcerii Domnului; că, adunând statistici şi cifre, putem afla unde a ajuns ultimul mesaj al evangheliei şi cât de aproape este reconstituirea poporului Israel”[910]. Dar ei condamnă exact ceea ce a făcut Miller în 1843 şi 1844. Şi, din moment ce doamna White spune că Miller este slujitorul lui Dumnezeu şi millerismul a fost „o manifestare glorioasă a puterii lui Dumnezeu”[911], rezultă că adventismul a fost fundamentat pe o conspiraţie a Satanei. Un articol din *Present Truth* din 4 februarie 1915 spunea că „una din cele mai importante caracteristici ale unui profet fals este fixarea nescripturistică a unei date pentru venirea Domnului”[912]. Dar este aberant să spui că momentul Parousiei poate fi calculat scripturistic sau nescripturistic; Iisus Hristos nu a făcut o astfel de distincţie. Această afirmaţie adventistă a urmărit să-l denigreze pe Charles Taze Russell, fondatorul martorilor lui Iehova, şi în acelaşi timp să creeze un refugiu teologic doamnei White. Dar dacă calcularea datei Parousiei dovedeşte că Russell şi alţii sunt profeţi falşi, atunci acest lucru automat îi incriminează şi pe Miller, pe Bates şi mai ales pe White. Adventişti nu pot să condamne pe alţii pentru această practică fără să se condamne pe ei înşişi. Iar culmea impertinenţei este învinuirea divinităţii pentru eşecul millerit din 1843: „Am văzut că diagrama din 1843 era după cum spusese Domnul, şi că nu trebuie schimbată; că cifrele erau aşa cum vroia El; că mâna Lui era deasupra şi a ascuns o greşeală la unele cifre”[913].

Concluzia logică este că Ellen White, la fel ca Joseph Smith Jr., se încadrează în acelaşi tipar surd al profeţilor de duzină al deşteptărilor religioase americane. Aceşti şarlatani s-au folosit de viziuni monopoliste despre evenimente inaccesibile şi neverificabile pentru a manipula pe ceilalţi şi pentru a se proteja pe sine de critică şi verificare. Iar fructul muncii lor minunate se vede astăzi în multitudinea de „bande” de ipocriţi care mimează puritatea.

5. A TREIA MARE DEŞTEPTARE

Este discutabil dacă a existat într-adevăr o A Treia Mare Deşteptare între 1850 şi 1900 sau ceea ce s-a întâmplat a

fost doar o prelungire a celei de-A Doua Mari Deşteptări. O deşteptare religioasă trebuie să fie precedată de un somn religios al maselor. Aproape un secol separă discursul lui John Winthrop de Prima Mare Deşteptare. Iar între Prima şi A Doua Mare Deşteptare sunt mai bine de 60 de ani. Până la mijlocul secolului al XIX-lea deşteptările şi adormirile religioase au alternat. În schimb, A Treia Mare Deşteptare a început imediat după A Doua Mare Deşteptare; nu a existat o perioadă de relaxare religioasă şi euforia generală a fost mai slabă comparativ cu deşteptările anterioare. Problema era că celei de-A Doua Mari Deşteptări i-a lipsit închiderea; o parte din sistemele religioase şi utopiile care au început în prima parte a secolului s-au prelungit în a Treia Mare Deşteptare. Lumea şi ştiinţa se schimbau repede iar religia trebuia să ţină pasul; nu mai era timp pentru o altă relaxare religioasă.

A Treia Mare Deşteptare a fost o reacţie la presiunea exercitată de ştiinţă asupra religiei. În 1859 teoria evoluţiei a lui Charles Darwin a subminat toate fundaţiile religioase. Ocultismul, teosofia şi spiritualismul s-au ridicat în reacţie la acest atac materialist şi raţionalist, semnalând totodată că sinteza teologică a celei de-A Doua Mari Deşteptări a eşuat. La mijlocul secolului un mare număr de americani erau deziluzionaţi de eşecurile profetice sau utopice, de chestiunea sclaviei, sau de problema inegalităţii rasiale şi de gen. În 1857 o panică financiară a erupt, cauzând haos economic peste tot, falimentul multor bănci şi al companiilor de cale ferată. Statele americane erau aproape de colaps iar un război civil părea de neevitat.

Provocarea celei de-A Treia Mari Deşteptări a fost să creeze noi sisteme de credinţă la o vreme când infailibilitatea Bibliei era puternic contenstată. Un răspuns la această chestiune a venit din partea lui Mary Baker Eddy, care în 1886 a introdus conceptul de „ştiinţă creştină” – o completă, coerentă, verificabilă şi demonstrabilă ştiinţă a naturii. Miracolele biblice pot fi explicate prin ştiinţă iar Eddy, aparent, a învăţat metoda ştiinţei creştine după ce a vindecat o leziune prin aplicarea unuia dintre leacurile lui Iisus.[914]

Alţii au preferat să răspundă cu încăpăţânare. Eşecurile celei de-A Doua Mari Deşteptări şi Războiul Civil, împreună cu dezvoltarea ştiinţifică, au creat un context care l-a ajutat pe John Nelson Darby să-şi promoveze dispensaţionalismul şi interpretarea literală a Bibliei în America. În 1878 liderii de la Niagara au statuat inspiraţia divină şi plenară a Bibliei, depravarea totală a omului, necesitatea unei noi naşteri spirituale şi întoarcerea premilenaristă a lui Hristos. Autoritatea divină a textelor sfinte cere împlinirea literală a

profeţiilor. Sfârşitul este foarte aproape, dar nu este predictibil; aşa că aritmetica millerită şi calculele supuse greşelii sunt irelevante. Doar un singur lucru este cert: Biblia nu a greşit niciodată, ea este infailibilă. Dar interpreţii săi umani pot face greşeli, şi exact aceste greşeli sunt sursa interpretărilor opuse, reinterpretărilor şi schismelor care influenţează istoria creştinătăţii.[915]

Postmilenarismul celei de-a Treia Mari Deşteptări a dat naştere la activism social, mişcări şi acţiuni de reformă socială, noi experimente utopice, noi secte şi o puternică activitate de misionariat. După Războiul Civil poporul american a înfruntat convulsiile Revoluţiei Industriale. Oraşele erau împachetate cu muncitori săraci şi nemulţumiţi, proletariatul teoriilor marxiste. Grupuri religioase precum *The Salvation Army* (Armata Salvării) sau *Social Gospel* (Evanghelia Socială) şi-au canalizat energia pentru a repara problemele de zi cu zi ale societăţii: sărăcia, inegalitatea de gen, violenţa, discriminarea rasială, alcoolul, munca infantilă, igiena precară sau educaţia defectuoasă. Astfel de grupuri au considerat că A Doua Venire a lui Hristos nu se poate înfăptui atâta timp cât umanitatea nu înlătură, prin propriile eforturi, răutăţile sociale.[916]

Pe măsura ce Mileniul a fost, chipurile, tot mai aproape, postmilenarismul a încurajat progresiva revărsare a harului, un val isteric de vindecări miraculoase, viziuni şi vorbirea în limbi. Contrastul dintre avântul ştiinţific şi dorinţa şi mai arzătoare a creştinilor de a experimenta divinul a fost uimitor. Revitalizări de masă erau aşteptate, încă o dată, să mături naţiunea. *Holiness Movement* a spus că natura carnală a omului poate fi curăţată de către Duhului Sfânt doar dacă cineva îşi are păcatele iertate prin credinţa în Iisus Hristos. Scopul mişcării a fost atingerea sanctificării absolute, aşa cum fusese concepută de metodistul John Wesley. Iar când *Holiness Movement* a început să se dezintegreze la sfârşitul secolului, a luat fiinţă penticostalismul.[917]

Datorită modului ciudat de slăvire – prin convulsii, crize estatice, plângeri torenţiale, vindecări prin credinţă, miracole, profeţii şi vorbitul în limbi – penticostalii timpurii au fost sever criticaţi. Predicatoarea Alma White a numit limbile penticostale „bolboroseală satanică” iar serviciile religioase „climatul pentru slăvirea diavolului”. William Godbey i-a caracterizat drept predicatori ai lui Satan, circari, necromanceri, vrăjitori şi tot felul de milogi. Pentru Campbell Morgan mişcarea penticostală a fost „ultima vomitătură a lui Satan”, în timp ce evanghelistul Reuben Torrey a spus că a fost inventată de către un sodomit.[918] Ostracizarea nu a potolit ardoarea şi activismul penticostalilor; doar le-a permis să

adopte falsa imagine a victimizării. Toate sectele persecutate s-au transpus convenabil în rolul Bisericii Creştine de început persecutată de romanii păgâni. Şi în toate cazurile persecuţia a fost văzută ca un obstacol al Satanei menit să împiedice răspândirea adevăratei credinţe; toate au condamnat societatea decăzută şi implicit celelalte secte, şi toate au susţinut că sunt speciale şi deţin adevăratul mod de slăvire al lui Dumnezeu.[919]

În timpul celei de-a Treia Mari Deşteptări excepţionalismul american a început să fie promovat prin intermediul a două canale distincte. Pe de-o parte au fost predicatorii şi adepţii israelismului britanic – precum Charles Spurgeon[920] sau Charles Totten[921] – care au continuat să promoveze excepţionalitatea Americii folosind argumente religioase. În viziunea lor delirantă rasa anglo-saxonă era descendenta directă a celor zece triburi pierdute ale lui Israel şi a fost binecuvântată de către divinitate cu liberate şi superioritate în afaceri. Pe de altă parte, teoria evoluţiei şi expansiunea ştiinţifică au golit conceptul excepţionalismului american de conţinutul religios şi l-au adaptat pentru o folosinţă socială şi politică. America nu mai putea folosi argumente religioase pentru a-şi susţine imaginea de lider pe scena politică internaţională. Acest aspect s-a reflectat inclusiv în comunităţi utopice precum *Amana Church Society* (Societatea Bisericească Amana), care au luat naştere pe fundamente religioase dar s-au transformat în organizaţii sociale şi economice.[922]

În final, A Treia Mare Deşteptare a confirmat încă o dată că apocalipticismul creştin se poate manifesta în orice circumstanţe şi înăuntrul oricărui grup, chiar cvasicreştine. Pe lângă boli şi războaie, europenii au exportat şi creştinismul. Iar împreună cu creştinismul au venit ideile apocaliptice. Venirea europenilor a fost pentru nativii americani o adevărată apocalipsă. Măcelăriţi, alungaţi, umiliţi şi trimişi în sclavie, nativii au devenit receptivi la orice lucru care le putea da speranţă sau izbăvire. Ca şi în cazul lui Nat Turner şi rebeliunea sclavilor negrii, combinaţia dintre oprimare şi evanghelizare a condus la ridicarea de mesiani nativi. John Slocum, un amerindian convertit la shakerism, a fost ridicat la cer în timpul unei febre puternice şi Dumnezeu l-a desemnat Mesia amerindienilor menit să le aducă salvarea. La fel, Wovoka, un paiut convertit la creştinism, a vorbit cu Dumnezeu în timpul eclipsei de Soare din 11 ianuarie 1889. Acesta i-a promis că invadatorii albi vor fi nimiciţi iar resursele locurilor vor fi refăcute. Dumnezeu i-a oferit de asemenea lui Wovoka „dansul fantomei” – un dans ritualic prin care practicantul, chipurile, devenea invulnerabil în faţa

gloanţelor. Această credinţă, ce se aseamănă cu cea a israeliţilor la asediul Ierihonului (Iosua 6:1-27), a declanşat un conflict cu forţele federale ce a trimis la moarte 30 de soldaţi şi 146 de nativi.[923]

5.1. ARMAGHEDONUL ETERN AL MARTORILOR LUI IEHOVA

Fondată în a doua parte a secolului al XIX-lea de către Charles Taze Russell, organizaţia martorii lui Iehova s-a ridicat din cenuşa millerită pe teoria că evenimentul aşteptat era just, dar data a fost calculată greşit. Figură carismatică, Russell nu a pretins niciodată să aibă revelaţii divine. În schimb, el credea că Dumnezeu l-a înzestrat cu înţelepciune pentru a interpreta corect Biblia. Între 1870 şi 1875 familia Russell, împreună cu pastorii adventişti George Storrs şi George Stetson, a studiat intens Biblia şi istoria creştinsmului. În urma acestui efort intelectual ei au concluzionat că au dobândit o mai clară înţelegere a Bibliei şi că au găsit erori semnificative în fundamentele creştinismului contemporan. Toţi s-au rebotezat în 1874.

În paralel cu Russell, fostul millerit Nelson Barbour a început o nouă rundă de studiu biblic şi profetic. În 1873 a lansat revista *Herald of the Morning*, în care a avansat o posibilă întoarcere a lui Hristos în 1874. Un an mai târziu Russell a găsit o copie a lucrării lui Barbour şi l-a contactat pentru a stabili o întâlnire şi a compara notiţele. Amândoi au căzut de acord că Parousia s-a înfăptuit într-adevăr în anul 1874, dar într-un mod invizibil, şi va deveni vizibilă în 1878. În această perioadă de patru ani întoarcerea lui Hristos putea fi cunoscută doar de către adevăraţii credincioşi. Aşa a început asocierea între Barbour şi Russell. Cel din urmă a fost atât de impresionat de concluziile la care au ajuns încât şi-a vândut magazinele de haine şi a investit banii în conferinţe, broşuri, reviste şi cărţi pentru răspândirea noii doctrine.

Entuziasmul s-a transformat repede în umilinţă. După ce 1878 a trecut în linişte, Barbour şi Russell au dat startul unor dezbateri sterile care au durat aproape un an şi jumătate şi s-au sfârşit prin acuzaţii reciproce pentru eşecul profetic. Această schismă stânjenitoare l-a făcut pe Barbour să retracteze unele idei împărtăşite iniţial cu Russell, inclusiv susţinerea pe cronologia profetică. Barbour a format *Church of the Strangers* (Biserica Străinilor) în acelaşi an şi a continuat să publice *Herald of the Morning*. Russell, de cealaltă parte, a retras suportul financiar şi a pornit propria sa revistă, *Zion's*

Watch Tower and Herald of Christ's Presence, cu prima ediţie în iulie 1879. Iar în 1881 a fondat *Zion's Watch Tower Tract Society* (Societatea Turnul de Veghe al Zionului) în Pittsburg, Pennsylvania, pentru a distribui cărţi, vederi şi foi volante cu viziunile sale religioase.[924]

Adepţii lui Russell s-au adunat ca şi congregaţii autonome de studiu biblic. Russell a respins conceptul formal de organizaţie pentru el şi adepţii lui şi a declarat că nu are nicio evidenţă legată de numele sau credinţele membrilor. Totuşi, adepţii săi au părăsit de bunăvoie bisericile iniţiale şi s-au dedicat întru-totul sistemului de idei promovat de *Zion's Watch Tower Tract Society*. Mişcarea a devenit cunoscută după numele de „Studenţii în Biblie".[925] De-abia în 1931 ea a luat numele oficial de „martorii lui Iehova", conform Isaia 43:10, 12: „Voi sunteţi martorii Mei, zice Domnul, voi şi Robul Meu pe care l-am ales, ca să ştiţi, ca să vă încredeţi în Mine şi să înţelegeţi că Eu sunt: [...] Voi Îmi sunteţi martori, zice Domnul, că eu sunt Dumnezeu."

Martorii lui Iehova nu sunt conduşi de către o singură opinie, ci de către un grup de oameni care stă în spatele tuturor interpretărilor biblice, hotărârilor importante şi editării materialelor. Martorii spun că Dumnezeu a comunicat cu lumea de cele mai multe ori prin intermediul unui grup de oameni, poporul lui Israel, şi nu printr-un singur individ. Totodată, ei evită greşeala Bisericii Catolice de a avea un papă care Îl înlocuieşte pe Dumnezeu pe pământ. Corpul de guvernare şi instrumentul legal al acestuia, renumit *Watch Tower Bible and Tract Society* (Societatea Biblică Turnul de Veghe) în 1896, sunt autorizaţi divin să interpreteze şi să transmită instrucţiunile primite direct de la Dumnezeu către restul servitorilor Lui aprobaţi: „Societatea Biblică Turnul de Veghe este cea mai măreaţă organizaţie din lume, pentru că de la momentul înfiinţării ei şi până în prezent Domnul a folosit-o ca şi canalul prin care a făcut cunoscute veştile bune"[926]. Dumnezeu se manifestă pe pământ prin intermediul organizaţiei şi în afara ei nu există salvare sau favoare divină.

Martorii lui Iehova neagă Trinitatea şi divinitatea lui Iisus. În loc, ei spun că există doar un singur Dumnezeu iar numele Lui este „Iehova" – nume ce provine din romanizarea şi vocalizarea cuvântului ebraic „YHWH" (Iahve, Yahve, Yahweh). Iehova poate fi identificat cu Dumnezeu-Tatăl sau Dumnezeul Vechiului Testament. Iisus Hristos a fost doar un mesager şi un fiu (oarecare) al lui Dumnezeu, nu Fiul lui Dumnezeu. Titlul de „Fiul lui Dumnezeu" menţionat de Iisus este de fapt un nivel de existenţă spirituală superioară. Toate minunile Mântuitorului, inclusiv învierea propriului corp, au

fost făcute prin puterea şi cu ajutorul lui Iehova. Iisus a fost un model pentru omenire menit a demonstra că prin calea cea dreaptă fiecare are posibilitatea de a deveni fiu al lui Iehova şi de a câştiga puterea lui Iisus: „Binecuvântaţi sunt cei împăciuitori, pentru că ei vor fi chemaţi fii ai lui Dumnezeu.” (Matei 5:9). Martorii mai consideră de asemenea că referinţele la Arhanghelul Mihail, Apolion, Abadon (Apocalipsa 9:11) şi Cuvântul – toate se referă la Iisus.[927]

Escatologia martorilor lui Iehova se divide în două mari perioade: perioada dintre anii 1874 şi 1914, şi perioada de după anul 1914. La începutul mişcării Russell pur şi simplu a „despuiat” anul millerit 1844 de semnificaţia sa escatologică şi a atribuit-o anului 1874. Prin calcule cronologice, analize biblice şi istorice şi folosirea piramidologiei[928] Russell a concluzionat că anul 1874 marchează 6.000 de ani de la alungarea primilor oameni din Paradis şi instaurarea Mileniului. Până la moartea lui Russell fiecare publicaţie a revistei *Zion's Watch Tower* avea pe copertă anul vârstei lumii alături de anul erei prezente. Dar după ce 1874 a trecut în linişte, Russell, în loc să admită că a greşit, a afirmat în mod convenabil că concluziile sale au fost precise iar întoarcerea Domnului a fost invizibilă. Martorii timpurii au văzut Parousia ca un eveniment care se desfăşoară pe o perioadă lungă de timp, de zeci de ani, conform unui plan în două etape.

Prima etapă a cuprins trei faze. Prima fază a primei etape s-a consumat în planul ceresc în anul 1874, când Iisus Hristos a curăţat sanctuarul ceresc de tot ce a fost rău şi a alungat pe Lucifer şi îngerii săi pe pământ (Apocalipsa 12:7-9). În a doua fază Iisus a fost încoronat ca rege al lumii şi Iehova I-a dat putere. Iar în a treia fază Iisus a coborât pe Pământ în mod invizibil pentru a căuta oameni cu suflet curat pentru a domni cu El în sanctuarul ceresc pentru 1.000 de ani. Cercetarea lumii de către Iisus urma să aibă loc 40 de ani, până în 1914, timp în care doar adevăraţii credincioşi puteau conştientiza prezenţa Sa invizibilă.

A doua etapă a Parousiei era cea descrisă în Apocalipsa şi în evanghelii, când Iisus trebuia să apară glorios pe norii cerului, la 40 de ani de la venirea invizibilă, în 1914: „aducem dovezi că întemeierea Regatului lui Dumnezeu a început deja [...] şi că bătălia din ziua cea mare a lui Dumnezeu cel Atotputernic (Apocalipsa 16:14) care se va sfârşi în 1914 cu completa distrugere a conducerii actuale a pământului, a început deja”[929]. Anul 1914 era fundamentat pe cele „şapte timpuri” din Daniel 4:16. Russell a interpretat fiecare dintre aceste timpuri (vremi) ca fiind egale cu 360 de zile, care, dacă sunt adunate, dau o perioadă totală de 2.520 de zile. Acest

număr a fost mai departe interpretat ca semnificând 2.520 de ani, măsuraţi începând cu 607 î.Hr.. Şi astfel anul 1914 s-a transformat într-un candidat pentru întoarcerea vizibilă a lui Hristos.[930]

Aşadar, pentru prima generaţie de martori ai lui Iehova anii 1874-1914 au reprezentat perioada de încercare a cultului, urmată de venirea vizibilă a lui Hristos şi începutul Mileniului. Întâmplător, în 1914 a izbucnit Primul Război Mondial. În timp ce lumea intra într-una dintre cele mai întunecate perioade ale sale, martorii lui Iehova aşteptau bucuroşi Armaghedonul şi prăbuşirea civilizaţiei. Dar în 1916 entuziasmul a fost retezat de moartea lui Charles Taze Russell. A fost primul şoc major primit de grup. Ziarul *New York Watchman-Examiner* a salutat evenimentul printr-o caracterizare acidă a defunctului:

> Când a murit Charles T. Russell, autointitulat „Pastorul” Russell, a trecut în lumea cealaltă un om remarcabil. Ar trebui să-l situăm fără ezitare pe acelaşi loc cu Alexander Dowie şi Joseph Smith, fondatorul mormonismului. Cu un spirit pătrunzător, elocvent şi maestru al dialecticii, a făcut pe şarlatanul cu atâta succes încât a adunat o mulţime de adepţi, în multe cazuri înşelându-i chiar şi pe aleşii Domnului. A construit în jurul lui o mare organizaţie formată din femei şi bărbaţi care se supun conducerii sale la fel cum ascultă mormonii ordinele profetului lor. Şi-a umplut cuferele cu râuri de aur şi a fost folosit într-o propagandă publicitară mondială. N-avea nicio pregătire şi n-a fost ordinat niciodată pentru lucrare şi totuşi s-a adresat unor mulţimi nenumărate prin intermediul vocii şi-al stiloului său, atrăgând oameni din toate denominaţiile la părerile sale eretice. Acest succes a venit în ciuda faptului că propria lui viaţă a fost o insultă adusă creştinismului. Se pare că încă e adevărat că oamenilor le place să fie păcăliţi, iar „Pastorul” Russell a înşelat mulţimi întregi.[931]

Russell a fost acuzat atât de către contemporani cât şi de foşti adepţi că era tiran, farsor, prădător, plagiator, obsedat sexual şi chiar membru al Francmasoneriei. Publicaţile timpurii au fost înţesate de simboluri masone. La fel, organizaţia sa a fost înfăţişată mai mult ca o schemă mârşavă de extorcare decât ca un cult religios.[932]

Apoi, în 1918, grupul a primit un al doilea şoc, când Primul Război Mondial a fost urmat de pace. Şi în ciuda faptului că a izbucnit gripa spaniolă, omorând mai bine de 50 de milioane de persoane în toată lumea, era clar că Russell a eşuat mizerabil în calculele sale. Acest lucru a provocat

convulsii, dezertări în masă, un declin accelerat, haos ideologic şi nesfârşite discuţii. Organizaţia a fost pe punctul de a-şi înceta existenţa. În 1920 proaspătul conducător Joseph Rutherford a publicat lucrarea *Millions Now Living Will Never Die*, în care a afirmat cutezător că „putem aştepta cu încredere că 1925 va marca întoarcerea [din morţi] a lui Avraam, Isaac, Iacob şi a profeţilor credincioşi din vechime”[933]. Dar Avraam, Isaac sau Iacob au refuzat cu încăpăţânare să se scoale din morţi la momentul stabilit. Disperată să salveze organizaţia, corpul de conducere a decalat întreg scenariul apocaliptic: Iisus nu s-a întors în 1874, ci în 1914, şi de această dată tot într-o manieră invizibilă. Acum, anul 1874 nu a mai marcat venirea invizibilă a lui Hristos printre oameni, ci începutul perioadei în care s-a vestit venirea Sa invizibilă în anul 1914:[934]

> Russell şi asociaţii lui au înţeles repede că prezenţa lui Hristos avea să fie invizibilă. S-au dezasociat pe sine de alte grupuri şi, în 1879, au început să publice hrană spirituală în revista *Zions Watch Tower and Herald of Christs Presence*. Din primul an de la publicare, revista a demonstrat, prin argumente şi dovezi scripturale, anul 1914 ca un punct de reper epocal în cronologia biblică. Deci, când prezenţa invizibilă a lui Hristos a început în 1914, ce fericiţi au fost aceşti creştini pentru că au fost găsiţi veghiind![935]

Se poate spune că, datorită marii decalări şi transformărilor pe care le-a suferit, 1914 a fost anul când organizaţia s-a născut pentru a doua oară. Dar această experienţă dureroasă a învăţat organizaţia o lecţie importantă: profeţirea sfârşitului lumii prin date exacte poate aduce ruinarea. Prin urmare, 1914 a fost anul în care Iisus a fost încoronat rege în Cer şi a coborât invizibil printre oameni, însă data revenirii Sale vizibile a rămas necunoscută. Totuşi, s-a stabilit o limită: generaţia de la 1914 era generaţia care va apuca să vadă Parousia. Organizaţia nu a mai vorbit despre o dată precisă a sfârşitului, ci despre câţi ani au trecut din 1914. Exact ca un măgar care fuge după morcovul din undiţa călăreţului – tot timpul în mişcare, dar niciodată mai aproape – sfârşitul lumii a fost transformat într-o eră vagă, nedefinită, în care fiecare an „ar putea” să fie anul decisiv. Din 1914 şi până în 2000 martorii lui Iehova au mitraliat importanţa escatologică a cel puţin nouă ani diferiţi: 1915, 1918, 1920, 1925, 1935, 1941, 1957, 1975 şi 1994. Publicaţiile lor se concentrează pe o singură temă: iminenţa instaurării Regatului lui Iehova.

În 1919, la cinci ani de la 1914, martorii au scris: „suntem chiar în pragul instalării Regatului Milenial, şi curând Domnul ne va duce la el acasă, [...] în scurt timp vom avea privilegiul binecuvântat de a fi inauguraţi în gloria eternă a imortalităţii”[936].

În 1922, la opt ani de la 1914: „anul 1925 marchează data când toţi vor vedea puterea Sa măreaţă demonstrată în învierea vrednicilor din vechime, şi timpul când ‘milioanele care trăiesc acum nu vor muri niciodată’”[937].

În 1939, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, la 25 de ani de la 1914:

> Fanaticii fascişti şi dictatorii nazişti, cu ajutorul şi cooperarea ierarhiei Bisericii Romano-Catolice de la Vatican distrug acum Europa. Ei vor putea pentru scurt timp să prea controlul Imperiului Britanic şi al Americii, iar apoi, spune Domnul, El va acţiona şi prin Iisus Hristos... va distruge complet toate organizaţiile de acest gen.[938]

În 1952, la 38 de ani de la 1914:

> Încă ne întrebăm dacă ar fi fost mai bine să ne întoarcem şi să terminăm liceul. Sau ar fi fost mai bine dacă am fi intrat în activitatea de predicare completă... Ştim că sistemul vechi de lucruri va fi în curând distrus la Armaghedon, aşa că de ce să mai frecventăm liceul când putem să fim afară şi să-i avertizăm pe ceilalţi?[939]

În 1968, la 54 de ani de la 1914:

> Adevărat, au existat din aceia în trecut care au profeţit despre sfârşitul lumii, anunţând chiar o dată specifică. [...] Şi nimic nu s-a întâmplat. Sfârşitul nu a venit. S-au făcut vinovaţi de profeţii mincinoase. De ce? Ce a lipsit? [...] Lipsurile acestor oameni a fost adevărul lui Dumnezeu şi dovada că îi folosea şi îi ghida. Dar cum este în ziua de astăzi? Astăzi avem dovada cerută, toată. Şi este copleşitoare! Multe, multe din semnele mari ale ultimelor zile sunt aici, împreună cu o verificare a cronologiei biblice.[940]

În 1969, la 55 de ani de la 1914:

> Multe şcoli au acum consilieri care încurajează elevii şi părinţii să urmeze cursurile facultăţii după terminarea liceului, să îşi asigure o carieră de viitor în sistemul acesta de lucruri. Nu vă lăsaţi influenţaţi de ei. Nu le permiteţi să „vă spele creierul” cu

> propaganda diavolului de a merge înainte, de a realiza ceva pentru voi în această lume. Lumea mai are foarte puţin timp![941]

După două războaie mondiale şi jumătate de secol epuizat din 1914, în anii 1960 organizaţia a început să caute noi date pentru a alimenta speranţele membrilor săi. În 1966 lucrarea submediocră *Life Everlasting in Freedom of the Sons of God* a evidenţiat „crucialitatea” anului 1975. Mândrul său autor, preşedintele de atunci Nathan Knorr, a modificat calculele lui Russell şi a susţinut că cei 6.000 de ani ai lumii s-au împlinit în 1975:[942]

> La toate punctele de vânzare, cartea a fost primită cu entuziasm. Mulţimile s-au adunat în jurul standurilor şi stocurile s-au epuizat repede. Imediat conţinutul ei a fost examinat. Nu le-a luat mult fraţilor să găsească diagrama care începe la pagina 31, arătând că 6.000 de ani de existenţă a lumii se termină în 1975. Discuţiile despre 1975 au eclipsat orice altceva. „Această nouă carte ne obligă să realizăm că Armaghedonul este, într-adevăr, foarte aproape”, a declarat un membru. În mod sigur a fost una dintre cele mai importante binecuvântări care au fost aduse acasă![943]

În 1990, la 76 de ani de la 1914: „Până acum, la mai bine de 70 de ani de la bătălia din ceruri [din 1914], doar o scurtă perioadă de timp a rămas înainte de războiul care va izbucni atunci când se va arăta ziua lui Iehova”[944].

În decembrie 2003, la 89 de ani de la 1914:

> Ce se poate spune despre noi? Au trecut aproximativ 90 de ani din 1914, când au început ultimele zile ale actualului sistem de lucruri. Ne aflăm fără îndoială, în „timpul sfârşitului” (Daniel 12:4). Cum ar trebui să reacţionăm la avertismentele care ne-au fost date? Biblia spune: „...cel ce face voia lui Dumnezeu rămâne în veci” (1 Ioan 2:17). Prin urmare, acum este timpul să facem voia lui Iehova cu un profund sentiment al urgenţei.[945]

Martorii lui Iehova au profitat de faptul că durata unei generaţii este o chestiune relativă. În prima parte a secolului XX termenul „generaţie” a fost înţeles ca referindu-se la cei care aveau 20 de ani în 1914. Conform revistei *The Watchtower* din anul 1968, Armaghedonul ar fi trebui să se înfăptuiască prin anul 1974, când generaţia lui 1914 avea 80 de ani. Dar eşecurile profetice au forţat organizaţia să extindă în repetate rânduri limitele „generaţiei”.

La sfârşitul anilor 1970 publicaţiile organizaţiei afirmau că generaţia finală avea minimum 10 ani în 1914, iar limita superioară de vârstă a fost ridicată la 90 de ani. După 1994 „generaţia" a fost definită a fi formată din toţi cei care s-au născut în 1914, fără o limită superioară de vârstă. Astfel, în 2014 generaţia anului 1914, conform criteriilor organizaţiei, avea incredibila vârstă de 100 de ani. Milioanele de nemuritori ale lui Rutherford s-au dovedit a fi, până la urmă, foarte muritori.[946] Această situaţie ridicolă a forţat organizaţia să comită, din nou, inimaginabilul, şi şi-a resetat încă o dată întreaga doctrină. În 2013 organizaţia a scris:

> În trecut, am afirmat în publicaţiile noastre că aceste ultime referinţe se aplică venirii lui Iisus, sau sosirii, in 1918. [...] Totuşi, o analiză suplimentară a profeţiei lui Iisus indică faptul că o ajustare în înţelegerea noastră a timpului anumitor aspecte din profeţia lui Iisus este necesară. [...] Prima oară am luat în considerare că marele necaz nu s-a înfăptuit în 1914, ci va începe când Naţiunile Unite va ataca Babilonul cel mare. Apoi, am revizuit de ce judecata lui Iisus asupra oilor şi caprelor nu s-a înfăptuit în 1914 dar se va produce în timpul marelui necaz. În final, am examinat de ce venirea lui Iisus pentru a numi pe sclavii fideli asupra tuturor bunurilor Sale nu s-a produs în 1919 dar va avea loc în timpul marelui necaz.[947]

A spune că citatele de mai devreme sunt în contrast desăvârşit cu ceea ce s-a promovat din 1879 şi până în 2013 ar fi o afirmaţie modestă; fundaţiile însele pe care a fost construită Societatea Turnul de Veghe au fost zdruncinate. Mai precis spus, corpul de conducere a confirmat că martorii lui Iehova nu au niciun privilegiu divin şi superioritate religioasă, că Charles Taze Russell a fost un escroc şi că doctrină lor minunată este o aberaţie scandaloasă.

Martorii lui Iehova acceptă Biblia ca şi Cuvânt al lui Dumnezeu, dar corpul de conducere o răstălmăceşte după plac şi foloseşte selectiv interpretări literale sau simbolice pentru a oferi suport teoriilor sale.[948] Pe motiv că traducerea originală este deficitară, în 1950 organizaţia a publicat *New World Translation of the Holy Scriptures* – ediţie a Bibliei ce conţine o serie de falsificări flagrante şi sute de versete modificate pentru a susţine că Dumnezeu interzice vaccinul sau că Dumnezeu a inspirat Marea Piramidă de la Giza (pentru că Russell a fost fascinat de piramidologie); Ioan 1:1 nu mai spune „Cuvântul era Dumnezeu", ci „Cuvântul era un dumnezeu"; crucea a fost înlocuită cu „stâlpul de tortură" pentru a susţine că Iisus a fost executat pe un stâlp vertical,

fără o traversă; în loc de Duhul Sfânt au tradus „duhul sfânt” sau „forţa activă” pentru a nega Trinitatea; Hristos a vorbit nu despre revenirea Sa, ci despre „prezenţa” Sa invizibilă, iar oamenii nu trebuie să-L slăvească pe Iisus, ci doar să „asculte” de El. Organizaţia prezintă ediţia Bibliei drept o creaţie anonimă a *New World Bible Translation Committee* (Comitetul de Traducere a Bibliei Lumii Noi) şi refuză să dezvăluie identitatea autorilor. Chipurile, meritul pentru întreaga muncă trebuie atribuit lui Dumnezeu. Dar sub umbrela anonimatului şi a falsei modestii editorii sunt feriţi de critici pentru erorile şi distorsiunile textului. Nimeni nu poate verifica competenţa şi calificarea lor, dacă au fost experţi în ebraică, greacă sau aramaică, limbile originale ale cărţilor biblice.[949]

În secolul XXI martorii lui Iehova continuă să-şi susţină superioritatea spirituală şi separarea de societatea decăzută. Ei practică un premilenarism periculos, manifestat prin respingerea descoperirilor ştiinţifice şi a progresului tehnologic, refuzul de a exercita drepturile cetăţeneşti (precum dreptul de vot sau serviciul militar), refuzul activităţilor socializante (ceremonii, serbări, distracţii sau competiţii sportive) şi respingerea unor practici medicale (precum transfuzia de sânge şi vaccinul).

Note

Capitolul III
APOCALIPSELE CONTEMPORANE

1. ÎNFIINŢAREA STATULUI ISRAEL

Vechiul Testament vorbeşte în repetate rânduri despre risipirea poporului israelit şi readunarea lui în Ţara Promisă. Dar israeliţii (evreii) au fost înrobiţi şi dezrobiţi de mai multe ori până în prezent. Aşa că este neclar dacă profeţiile se referă la evenimente viitoare aleatorii sau la începutul Erei Mesianice. În Cartea Genezei Dumnezeu a promis lui Avraam că descendenţii săi vor avea propria lor ţară între Egipt şi Eufrat (Geneza 15:18). Aceeaşi promisiune s-a făcut şi faţă de Iacov, a cărui descendenţi vor avea Israelul ca ţară, vor fi răspândiţi în întreaga lume, vor influenţa lumea şi vor fi readuşi în Pământul Promis (Geneza 28:10-15). Prin 1400 î.Hr. Moise i-a avertizat pe israeliţi că vor fi nevoiţi să părăsească ţara, vor fi împrăştiaţi şi omorâţi (Deuteronom 4:25-30; 28:36-37, 49-52, 64; 29:23). Apoi, prin 750-686 î.Hr. Mica a profeţit că evreii vor fi loviţi de urgii (Mica 3:12). Între 520 şi 518 î.Hr. Zaharia a spus că Dumnezeu îi va aduce pe evrei înapoi din est şi vest în ţara lor de origine, şi că vor locui din nou la Ierusalim (Zaharia 8:7-8). Iar între 701-681 î.Hr. Isaia a scris că evreii se vor întoarce în ţara lor din toate direcţiile (Isaia 43:5-6).

Cele mai multe dintre aceste profeţii par să fi avut o împlinire exemplară şi chiar repetată. Triburile israelite au cucerit Canaanul şi au stabilit regatul lui Israel cândva în secolul XI î.Hr.. După moartea lui Solomon în 926 î.Hr. regatul a fost împărţit în două: Israelul şi Iudeea. Acestea au fost cucerite de către asirieni, babilonieni şi romani, iar poporul lui Israel a fost împrăştiat în 721 î.Hr., 586 î.Hr., 70 d.Hr. şi 135 d.Hr.. Cu toate acestea, evreii au reuşit să-şi păstreze identitatea mai bine de 1.700 de ani, şi înspre sfârşitul secolului al XIX-lea au început să se întoarcă masiv în zona Palestinei.

Spre deosebire de situaţiile din trecut, înfiinţarea statului modern al Israelului nu a fost bruscă, ci s-a produs în etape înşiruite pe zeci de ani. Nici nu s-a produs prin eforturile unui singur om sau ca urmare a unei singure acţiuni; ea s-a datorat unui complex de idei care s-au activat atunci când a apărut un context internaţional favorabil.

În 1862 rabinul Zevi Hirsch Kalischer a statuat că salvarea poporului evreu, promisă de către profeţi, nu poate veni decât din interior, prin muncă asiduă şi sacrificii.[950] Cu alte cuvinte, Dumnezeu nu mai lucrează prin intervenţii directe aşa cum a făcut-o în timpul lui Moise, ci prin ajutorul pe care Îl dă oamenilor în alegerile lor. Afirmaţia rabinului a venit la un moment când antisemitismul creştea din nou în Europa, în timp ce evreii îşi puneau la îndoială identitatea şi erau nehotărâţi dacă trebuiau să lupte în continuare pentru a-şi recupera patria sau să aştepte intervenţia divină. Mai târziu, în 1896, Theodor Herzl, un jurnalist evreu din Austro-Ungaria, a publicat lucrarea *Der Judenstaat*, în care a argumentat că singura soluţie la „problema evreiască" din Europa era înfiinţarea unui stat evreu. Aşa s-a născut zionismul – o mişcare internaţională evreiască creată de către evreimea europeană ca răspuns la antisemitism şi criza de identitate a poporului evreu. Un an mai târziu Herzl a fondat *The Zionist Organization* (Organizaţia Zionistă), care la primul său congres a stabilit ca linii directoare protecţia poporului evreu şi stabilirea unei patrii evreieşti în Palestina. Pentru a atinge aceste obiective congresul zionist a concluzionat că evreii din diaspora trebuiau să fie mai bine organizaţi, sentimentul de apartenenţă al evreilor trebuia să fie întărit, evreii trebuiau să fie încurajaţi să migreze în Palestina, cultura evreiască trebuia să fie promovată în zonă şi fonduri şi susţinere internaţională trebuiau să fie obţinute.[951]

În 1915 diplomatul britanic Henry McMahon a schimbat scrisori cu Hussein bin Ali, shariful din Mecca. McMahon a promis celui din urmă controlul pământurilor arabe, cu excepţia unor porţiuni din Siria ce se întind la vest de districtele Damasc, Homs, Hama şi Aleppo. Palestina este poziţionată la sud de aceste arii şi nu a fost menţionată în mod explicit. Pe baza asigurărilor lui McMahon, Hussein bin Ali a pornit revolta arabă împotriva otomanilor pe 5 iunie 1916. În paralel, Marea Britanie şi Franţa au semnat în secret Acordul Sykes-Picot pe 16 mai 1916, cu aprobarea Rusiei. Acest pact a definit sferele de influenţă şi controlul în vestul Asiei după aşteptata cădere a Imperiului Otoman în timpul Primului Război Mondial. A divizat multe teritorii arabe în arii administrate de britanici şi francezi şi a permis internaţionalizarea Palestinei.

Pe 31 octombrie 1917 secretarul afacerilor externe Arthur James Balfour a sugerat cabinetului britanic că o declaraţie favorabilă aspiraţiilor zioniste va permite Marii Britanii să poarte în continuare o propagandă extrem de utilă în Rusia şi în America. Balfour a trimis o scrisoare către

Walter Rothschild, un lider al comunităţii evreieşti din Marea Britanie, care va deveni cunoscută mai târziu sub numele de *Balfour Declaration*. Aceasta a statuat că

> Guvernul Maiestăţii Sale priveşte favorabil stabilirea în Palestina a unei patrii naţionale pentru poporul evreu şi îşi va folosi toate posibilităţile pentru a facilita împlinirea acestui obiectiv, fiind clar înţeles că nimic nu va fi făcut care să prejudicieze drepturile civile şi religioase ale comunităţilor existente nonevreieşti din Palestina, sau drepturile şi statuturile politice de care se bucură evreii din orice altă ţară.[952]

Declaraţia a fost emisă prin eforturile lui Chaim Weizmann, o figură importantă în insulă datorită experimentelor sale chimice legate de explozibili, şi Nahum Sokolov, secretarul general (şi viitorul preşedinte) al *The Zionist Organization*.[953]

După Primul Război Mondial, Marea Britanie a deţinut Mandatul Britanic pentru Palestina, în timp ce ediţiile publicate ale *Balfour Declaration* au încurajat imigraţia evreilor în zonă.[954] Suportul britanic pentru o Palestină evreiască a fost rezultatul a secolelor de ebraism şi israelism britanic care au populat insula. Dar, deşi terminarea Primului Război Mondial şi fărâmiţarea Imperiului Otoman au constituit un bun prilej pentru britanici să-şi exercitare influenţa în zonă, proiectul statului israelit a fost amânat. Ba mai mult, 20 de ani mai târziu visele zioniste păreau că se năruie odată cu demararea Holocaustului. În acest timp de restrişte, mulţi evrei sperau că va veni Mesia şi îi va izbăvi din mâinile naziştilor. Dar germanii au pierdut războiul iar poporul evreu, încă o dată, a reuşit să supravieţuiască.

Ironia este că Al Doilea Război Mondial şi Holocaustul au fost impulsul necesar pentru crearea imediată a statului evreu. Persecuţia nazistă i-a forţat pe mulţi evrei europeni să se refugieze în Palestina şi a plasat pe evrei în postura de victime. Iar victimizarea le-a adus simpatie şi sprijin internaţional. După război puterile victorioase au fost ocupate cu împărţirea teritoriilor şi trasarea sferelor de influenţă. Aşa că în 1947 Organizaţia Naţiunilor Unite a adoptat *Rezoluţia 181*, care prevedea că, după terminarea Mandatului Britanic în 1948, teritoriul respectiv urma să fie împărţit în două: Palestina şi Transiordania. Prima porţiune de teritoriu era menită să asigure un loc pentru evrei, iar cea de-a doua a fost destinată arabilor.

Comunitatea evreiască a fost de acord cu partiţionarea. Pe 14 mai 1948 David Ben-Gurion, în fruntea *Jewish Agency*

for Israel (Agenţia Ebraică pentru Israel), a declarat înfiinţarea statului Israel, în concordanţă cu planul de partiţionare al Organizaţiei Naţiunilor Unite. Liderii celor două superputeri, preşedintele american Harry Truman şi preşedintele rus Iosif Stalin, au recunoscut imediat noul stat. Dar ţările arabe şi arabii palestinieni s-au opus, ceea ce a dus la Războiul Arabo-Israelian din 1948, primul dintr-o lungă serie de conflicte purtate între Israel şi lumea arabă. Aveau să treacă 30 de ani până când o ţară arabă, Egiptul, a recunoscut Israelul, iar la începutul secolului XXI conflictele erau departe de a se fi încheiat.

Înfiinţarea statului Israel a adus în discuţie o altă problemă escatologică: momentul când va fi reconstruit Templului lui Solomon. Reconstruirea Templului este un element esenţial al escatologiilor iudaice şi creştine şi un simbol al identităţii religioase şi naţionale ebraice. Israelul fără Templu este ca un om fără suflet. Iar singurul scop al Templului este să adăpostească Chivotul Legământului. Doar când Chivotului va fi plasat în Templu şi sacrificiile animale reluate, scena lumii va fi complet pregătită pentru venirea lui Mesia.

Fiecare distrugere a Templului a marcat declinul poporului evreu, şi fiecare reconstrucţie a fost semnul unei perioade de pace şi prosperitate. Dar, chiar dacă după 1948 milenariştii s-au întrecut în profeţii şi calcule profetice,[955] a devenit repede clar că Templul nu va fi reconstruit atâta timp cât domneşte instabilitatea în zonă. Templul poate fi uşor unul dintre principalele ţinte ale atacurilor teroriste. În orice caz, cu sau fără Templu, secolul XX părea să fie ultimul din istoria umană. Înfiinţarea Israelului a fost urmată imediat de Războiul Rece; Statele Unite şi Uniunea Sovietică erau gata să se atace cu bombe nucleare. A fost un context nebunesc care a dat naştere la gânduri nebuneşti. Timp de patru decenii şi jumătate americanii au crezut cu tărie că sfârşitul lumii va veni fie printr-un atac al Uniunii Sovietice, fie printr-un război între Israel şi statele musulmane. De fapt, ca american era foarte convenabil să-ţi vezi ţara triumfătoare şi de partea binelui iar Uniunea Sovietică şi ţările arabe ca pe ticăloşii de la sfârşitul timpurilor[956] – o imagine confirmată din plin când ruşii au aprovizionat cu arme pe arabi înainte şi după Războiul de Şase Zile din 1967.[957]

America a acţionat ca un frate mai mare sau ca un înger păzitor al Israelului. În 1988 Ed McAteer, fondatorul şi preşedintele organizaţiei *Religious Roundtable* (Masa Rotundă Religioasă), a declarat că „În calitate de creştini care dăm crezare Bibliei, credem că există o legătură cimentată între

statul Israel şi Statele Unite ale Americii”[958]. David Lewis, preşedintele *National Christian Leadership Conference for Israel* (Conducerea Conferinţei Creştine Naţionale pentru Israel) a enumerat în cartea sa *Magog 1982 Canceled* un total de 77 de organizaţii a căror scop era susţinerea Israelului.[959] În contrast, în 1970 evanghelistul Frank Epp a criticat dur imaginea sfântă a Americii. El a subliniat că imaginarea lui Hristos aliat cu poporul american iar sovietici şi arabii aliţi cu Satan provenea dintr-o perspectivă superficială şi egocentrică, tipic medievală:

> Creştinii ar trebui să-şi amintească că diferitele scheme profetice care au avut credibilitate înăuntrul comunităţii creştine s-au ridicat toate în anumite contexte politice în care Hristos şi Antihrist erau relaţionaţi cu puterile politice ale momentului luptându-se una cu cealaltă. Schemele s-au schimbat odată cu schimbarea puterilor. În acest moment creştinii văd pe Hristos aliat cu America şi pe Antihrist cu Rusia şi arabii.[960]

Pentru ochiul neantrenat, înfiinţarea statului Israel a fost o minune.[961] Dar din punct de vedere iudaic evenimentul a fost un dezastru teologic. Poate părea surprinzător, dar evrei aparţinând de iudaismul ortodox extremist au fost împotriva acestui proiect. Iar motivele din spatele acestei atitudini au fost cât se poate de fundamentate. Aşa cum rabinul Amaram Blau a explicat, istoria a contrazis profeţia:

> Dumnezeu a promis că va răscumpăra Zionul prin intermediul lui Mesia. Acea izbăvire trebuia să vină într-o manieră şi în cadrul unor circumstanţe clar specificate de către tradiţia iudaică. Mesia nu a venit. Circumstanţele specificate nu există. Crearea unui stat independent evreiesc de către oameni, şi nu de către Dumnezeu în timpul şi în modul Său, este un păcat grav. Este fără credinţă.[962]

Înfiinţarea modernă a Israelului nu se aseamănă deloc cu experienţele anterioare ale israeliţilor. Acest aspect ridică întrebarea dacă Israelul modern este unul şi acelaşi cu Israelul biblic. Repatrierile trecute s-au realizat instantaneu, printr-o migraţie generală a întregului popor, ca un grup compact. În schimb, migraţia actuală nu are limite clare: încă se desfăşura la începutul secolului XXI, graniţele şi statutul Israelului sunt o sursă constantă de conflict cu vecinii săi, iar statul modern al Israelului conţine un mare număr de arabi. Dar cel mai important este că lipseşte Mesia. Moise i-a izbăvit pe israeliţi din Egipt, în timp ce Cirus cel Mare al Persiei i-a izbăvit din

mâna babilonienilor. În ambele cazuri a existat o figură conducătoare mesianică. Naşterea Israelului modern pare mai mult un produs al muncii colective sau un accident al istoriei. Acest aspect poate fi convenabil interpretat ca mâna invizibilă a lui Dumnezeu, dar unii ca Blau au aşteptat un scenariu iniţiat, condus şi finalizat de către Mesia. Aşteptările mesianice au fost grav înşelate şi escatologia iudaică a suferit un eşec major. Teologic vorbind, poporul israelit şi-a recâştigat trupul, dar şi-a măcelărit sufletul.

Din punct de vedere creştin înfiinţarea statului Israel a ridicat în primul rând o problemă morală: lupta dintre evrei şi arabi, care de foarte multe ori s-a soldat cu morţi de ambele părţi. Nimeni nu cedează pământ fără luptă. În timp ce în Vechiul Testament israeliţii au anihilat şi au făcut război cu multe popoare la porunca lui Iahve, în Noul Testament Iisus a propovăduit iubirea universală şi a condamnat uciderea omului de către om indiferent de circumstanţe. Aşa că evreii ar putea avea dreptul la o ţară a lor, dar Dumnezeul creştin nu le dă dreptul să comită crime pentru a dobândi acest obiectiv.

Apoi, escatologic vorbind, înflorirea Israelului este un semn al apariţiei lui Antihrist, care se va folosi de puterea evreilor pentru a înslăvi lumea. Iisus leagă înflorirea poporului evreu de sfârşitul lumii prin seria de parabole ale smochinului. În Matei 21:18-20 şi Marcu 11:12-14 Iisus a blestemat smochinul să nu mai rodească pentru că nu avea niciun fruct, iar în Luca 13:6-9 îngrijitorul viei a aşteptat în zadar trei ani (cei trei ani de predicare ai lui Iisus) ca smochinul să rodească. În Vechiul Testament smochinul, viţa de vie şi măslinul sunt folosite ca simboluri pentru poporul evreu pentru că aceşti copaci prosperă în solul dificil al Palestinei.[963] Deci, smochinul şi pildele despre smochin sunt simboluri pentru Israel şi relaţia sa cu Dumnezeu. Iisus a blestemat poporul lui Israel pentru că au încălcat legământul făcut cu Dumnezeu. Din această cauză, timp de aproape două milenii, el a fost „uscat”, risipit şi oprimat. Dar acum Israelul prosperă din nou, iar în Matei 24:32 şi Luca 21:29-31 Iisus lasă să se înţeleagă, din nou printr-o parabolă, că sfârşitul va veni când va smochinul va înflori. Şi, în ciuda stării de război din zonă, statul Israel a prosperat încontinuu de la înfiinţarea sa (Isaia 41:18-20; 27:6; 51:3).[964]

2. APOCALIPSA EXTRATERESTRĂ

2.1. UN DUMNEZEU ÎNLOCUIT DE ALTUL

Deocamdată, cel mai puternic argument ştiinţific ce susţine existenţa fiinţelor extraterestre inteligente este doar o statistică: Universul este atât mare încât trebuie să mai existe şi alte forme de viaţă ce posedă inteligenţa necesară pentru a-şi modela în mod semnificativ mediul înconjurător. Galaxia noastră, Calea Lactee, conţine peste 100 de miliarde de stele, iar Universul cunoscut conţine peste 100 de miliarde de galaxii. Ipotetic, dacă una dintr-un milion de planete capabile să suţină viaţa ar fi într-adevăr populată cu viaţă, iar dacă una dintr-un milion de planete care ar fi populată cu viaţa ar adăposti viaţă inteligentă, atunci ar exista milioane de specii inteligente în Univers. Aşadar, urmând acest raţionament, este puţin probabil ca Pământul să fie singura planetă ce susţine viaţă iar omul să fie singura fiinţă ineligentă a Universului. Statisticile însă, de orice fel ar fi ele, nu pot ţine locul unei dovezi incontestabile că nu suntem singuri, o dovadă care până în momentul de faţă lipseşte. Prin urmare, existenţa extratereştrilor reprezintă o chestiune de credinţă.

Imaginea culturală actuală a extratereştilor este haotică şi chiar ilară, formată din teorii inepuizabile, „dovezi” nenumărate şi o mulţime de contradicţii. Pe de-o parte, se investesc fonduri şi eforturi uriaşe în cercetări ştiinţifice pentru a găsi microorganisme pe diferite corpuri cereşti sau pentru a intercepta un semnal de la fiinţe nepământene inteligente. Pe de altă parte, există circul mediatic cu farfurii zburătoare, extratereştrii care ne violează proprietatea privată, disturbă somnul oamenilor, prelevează celule, se distrează violând sau răpind oameni, conspiră să ne distrugă pe toţi, mai mulţi extratereştrii, experimente secrete şi istoria umană rescrisă. De la începutul secolului XX s-a dezvoltat o industrie ce exploatează fascinaţia şi frica noastră faţă de Universul necunoscut. În comparaţie cu celelalte subiecte de paranormal (magie, spiritualism, ghicirea viitorului, fantome), extratereştrii se află în topul preferinţelor publicului. La modul figurat, există o „invazie” extraterestră în viaţa noastră de zi cu zi: la televizor, la radio, pe Internet, în ziare sau reviste. Indiferent dacă sunt negaţi sau acceptaţi, multitudinea de cărţi, filme, jocuri pe calculator, reclame sau jucării denotă faptul că extratereştrii sunt o legendă modernă cu importante implicaţii mercantile.

Problema extratereştrilor este că imaginea lor a evoluat în funcţie de progresul ştiinţific. Ideea de fiinţe inteligente ce trăiesc pe alte planete a apărut în jurul anului 1900. Şi până în anii 1970 extratereştrii au fost deseori înfăţişaţi ca venind de

pe Marte sau Venus. Despre ambele planete se credea că adăpostesc viaţă. Cu ajutorul telescoapelor, cercetătorii de la vremea respectivă au observat că suprafaţa lui Marte este încreţită de canione – formaţiuni naturale care au fost greşit clasificate ca şi canale (artificiale). Formaţiunile geologice au fost crezute a fi un imens sistem de irigaţii conceput pentru susţinerea vieţii. De cealaltă parte, Venus a fascinat cu norii săi groşi care acoperă în întregime planeta şi nu pemite observarea solului. Aparent, sub atmosfera impenetrabilă se ascundea un fel de lume preistorică, cu dinozauri şi păduri luxuriante. De aici, locuitorii celor două planete – marţienii şi venusienii – au fost foarte populari în industria de divertisment; ei au devenit deopotrivă un simbol al minunilor din spaţiu ce aşteaptă să fie descoperite şi o imagine a fricilor umane. Ei vizitau Pământul doar pentru a fura resurse şi femei. De exemplu, în 1938, cu ocazia sărbătorii Halloween, panica a erupt printre americani când Orson Welles a transmis radio producţia lui H. G. Wells *The War of the Worlds* („Războiul lumilor"). Povestea a fost prezentată într-un stil nou, prin întreruperea programului altei emisiuni şi anunţarea dramatică că Pământul era invadat de către fiinţe neprietenoase din spaţiu. Transmisiunea a fost realizată cu atâta autenticitate încât a convins mii de oameni că lumea se află în pericol (sau cel puţin New Jersey). Deşi în orele următoare transmisiuni adiţionale au negat în mod repetat cele relatate, panica a fost cu greu potolită. Istericii au blocat drumurile, au sunat la poliţie şi au provocat numeroase stricăciuni în fuga lor. A doua zi Welles şi-a cerut scuze public.[965]

Fenomenul extraterestru a suferit o transformare bruscă la scurt timp după Al Doilea Război Mondial. În iunie 1947, în timp ce zbura deasupra statului Washington, pilotul american Kenneth Arnold a văzut nouă obiecte ciudate care zburau în formaţie, mişcându-se asemeni unor farfurii care plutesc pe apă. Viteza estimată de pilotul american pentru obiectele respective a fost de 1.600 km/h, de trei ori mai mult decât orice avion de la acea vreme. Nu a durat mult până când povestea lui Kenneth Arnold şi cuvintele „farfurie zburătoare" au ajuns pe buzele tuturor. Patru ani mai târziu, ofiţerul american Edward J. Ruppelt, implicat în *Project Blue Book*[966] („Proiectul Cartea Albastră"), a inventat expresia „obiect zburător neidentificat" (O.Z.N.). Acesta este momentul de naştere al ufologiei – studiul obiectelor zburătoare neidentificate. De atunci, obiectele zburătoare neidentificate şi extratereştrii sunt lucruri inseparabile. Orice obiect zburător neidentificat a fost crezut a fi condus de către extratereştrii, şi orice extraterestru a fost presupus că deţine un obiect zburător

neidentificat. La scurt timp după îndrăzneaţa relatare a lui Kenneth Arnold, numeroase instituţii şi ziare americane au fost bombardate cu relatări despre O.Z.N-uri.[967] Dintre toate, unul singur a marcat profund istoria fenomenului: Roswell.

La doar două săptămâni de la relatarea lui Kenneth Arnold, în noaptea de 2 iulie 1947 (sau 4 iulie conform altor relatări), în apropiere de localitatea Roswell, New Mexico, un enorm disc luminos pare să se fi prăbuşit. Conform martorilor locali, armata americană a venit la scurt timp după incident şi a luat nava avariată cu tot cu ocupanţii ei, prezumaţi a fi fiinţe nepământene. Trebuie însă menţionat că la vremea respectivă Roswell adăpostea singura unitate aeriană de bombardament nuclear din lume, iar la vest de Roswell se afla *White Sands*, un complex militar secret unde se construiau şi se testau noi arme şi sisteme de rachete.[968]

Şapte decenii mai târziu dezbaterea despre incidentul Roswell era departe de a se fi terminat. Nimeni nu poate spune cu certitudine ce s-a întâmplat cu adevărat în acea noapte, dacă a fost un experiment militar nereuşit sau un accident extraterestru. Singurul lucru cert despre incidentul Roswell sunt efectele sale: a dat naştere la un nou tip de folclor şi a influenţat modul în care percepem astăzi fenomenul extraterestru. Datorită lui, chestiuni precum înfăţişarea extratereştrilor, intenţiile lor, tehnologiile pe care le deţin şi rolul guvernelor au început să fie discutate public şi serios.

Până la ora actuală au ieşit la suprafaţă zeci de mii de dovezi privind prezenţa obiectelor zburătoare neidentificate (filmuleţe, poze, mărturii sau apariţia formelor din lanuri) în întreaga lume. Cu toate acestea, existenţa fiinţelor extraterestre este susţinută de un număr insignifiant de dovezi îndoielnice. În ciuda numeroaselor descrieri şi relatări despre contacte directe, nu există nicio dovadă palpabilă care să poată fi verificată şi să confirme prezenţa extratereştrilor.

În timp ce obiectele zburătoare neidentificate sunt fără îndoială reale, explicaţia din spatele este cel mai probabil cât se poate de pământească. Bunul simţ şi logica istorică leagă incidentul Roswell de experimentele militare ale celui de-al Doilea Război Mondial, în special de proiectele naziste. Într-adevăr, ca şi extratereştrii, nazismul este de asemenea o inepuizabilă sursă de folclor şi teorii nebuneşti. Dar este un fapt istoric că pe timpul celor două războaie mondiale armamentul a fost dezvoltat mult mai rapid decât pe timp de pace. De asemenea, nu este niciun secret că maşina de război germană a investit uriaşe cantităţi de bani şi energie în cercetarea militară, încercând să producă arme mai eficiente. De la buncăre uriaşe şi baze secrete până la avioane cu formă

revoluţionară, armata germană a lăsat în urmă o moştenire militară vastă care nici măcar astăzi nu este pe deplin cunoscută.[969] În plus, la sfârşitul războiului majoritatea inginerilor şi proiectelor naziste au ajuns în mâinile aliaţilor; Wernher von Braun şi racheta V-2 sunt cele mai elocvente exemple. Acestea fiind spuse, este adevărat că farfuriile zburătoare naziste capturate de către aliaţi nu se bucură de publicitatea extratereştrilor, dar cursul istoric susţine această teorie.

După ce incidentul Roswell a ajuns în mass-media, fenomenul O.Z.N. a devenit mai bogat prin apariţia "contactaţilor" – o nouă specie de profeţi care pretind că sunt în legătură telepatică cu fiinţe de inteligenţă superioară de pe alte planete sau din alte dimensiuni. În 1947 pictorul Allen Noonan din Long Beach, California, a pretins că a avut o întâlnire telepatică cu un extraterestru. El apoi şi-a schimbat numele în „Allen Michael" şi a adunat un grup care practicau sexul tantric şi vegetarianismul. În 1973 Allen Michael a fondat *Universal Industrial Church of the New World Comforter* (Biserica Universală Industrială a Noului Salvator al Lumii) şi a publicat primul volum din seria de revelaţii extraterestre, *The Everlasting Gospel*.[970]

O poveste asemănătoare a venit din partea poştaşului William Ferguson. În 1948 acesta a mărturisit că a călătorit astral pe Marte, unde extratereştrii nativii i-au spus că urmează să trimită o expediţie prietenoasă pe Pământ. În 1955 el a fondat organizaţia *Cosmic Circle of Fellowship* (Cercul Cosmic al Frăţiei) pentru a răspândi revelaţiile primite de la extratereştrii. Instruit de către Khauga, fratele lui Hristos şi unul dintre numeroşii fii interdimensionali ai lui Dumnezeu, Ferguson a dezvoltat tehnici de relaxare absolută, vindecare corporală şi dezvoltare spirituală. Scopul acestor practici a fost să trezească superconştiinţa umană, necesară pentru Parousia.[971]

Scientologia a luat fiinţă la începutul anilor 1950 prin munca lui L. Ron Hubbard. Acesta a spus că toţi oamenii au experimentat vieţi anterioare nenumărate, incluzând existenţe în societăţi străvechi extraterestre avansate precum Helatrobus sau Marcabienii. Cea mai cunoscută şi ridiculizată poveste a fost cea a lui Xenu, liderul Confederaţiei Galactice. Acesta a adus miliarde de oameni îngheţaţi pe Pământ în urmă cu 75 de milioane de ani şi i-a omorât cu bombe cu hidrogen pentru a rezolva problema suprapopulării. Spiritele acestor oameni au fost apoi capturate de către Xenu, implantate în masă cu anumite specificaţii şi grupate în ciorchini de spirite. Când „thetanii" (termenul scientologic pentru fiinţa umană) mor, ei merg într-o staţie de aterizare pe planeta Venus, de unde sunt

reimplantaţi pe Pământ şi programaţi să uite vieţile anterioare. Pentru a evita aceste inconveniente, Hubbard i-a sfătuit pe adepţi să refuze să meargă pe Venus după moarte.[972] Scientologia a căpătat faimă internaţională pentru că a reuşit să convingă nume faimoase, precum actorii John Travolta şi Tom Cruise, să se alăture rangurilor sale.

În 1954 în El Cajon, California, Ernest Norman şi soţia sa Ruth au înfiinţat *Unarius Academy of Science* (Academia Ştiinţei Unarius). Această organizaţie a învăţat că prin folosirea fizicii celei de-a patra dimensiuni oamenii vor fi capabili să comunice cu fiinţe inteligente de frecvenţă mai înaltă. Unarienii au crezut în reîncarnare şi că sistemul nostru solar a fost odată populat de către civilizaţii preistorice interplanetare. În 1954 soţii Norman au început publicarea seriei *The Voices*. În *The Voice of Venus*, o lucrare de *channelling* (o formă de telepatie), venusienii sunt descrişi drept corpuri de energie care trăiesc într-o dimensiune vibraţională mai înaltă, imperceptibilă pentru om. Planeta Venus şi cultura sa sunt mai mult spirituale decât materiale în comparaţie cu Pământul, iar pământenii avansaţi spiritual merg pe Venus să îşi dezvolte şi mai mult spiritul în timp ce dorm.[973]

În timpul Războiului Rece, când ameninţarea nucleară a provocat isterie, mesajele extraterestre au ţinut pasul cu evenimentele politice, deopotrivă în ficţiune şi în minţile contactaţilor. În 1951, în faimosul film *The Day the Earth Stood Still*, o farfurie zburătoare aterizează în America iar extraterestrul umanoid Klaatu oferă un ultimatum Pământului să trăiască în pace sau va fi distrus. În acelaşi an contactatul George Van Tassel, chipurile, a fost transportat astral într-o navă extraterestră imensă care orbita Pământul, unde s-a întâlnit cu Consiliul Celor Şapte Lumini. Un an mai târziu, Van Tassel a fost vizitat în carne şi oase de către umanoidul Ashtar, un venusian prietenos, care l-a învăţat cum să construiască o structură menită a prelungi viaţa umană şi să stocheze toate cunoştinţele umane (un fel de Arcă a lui Noe pentru informaţii). Van Tessel şi-a botezat maşinăria „Integraton" şi a fost obsesia sa pentru următorii 25 de ani. Scopul suprem al maşinăriei a fost pregătirea lumii pentru venirea lui Mesia din spaţiu. Van Tessel a profeţit că pe 20 august 1967 urma să înceapă al treilea „vai" al Apocalipsei prin distrugerea părţii de sud-est a Statelor Unite de către un atac nuclear sovietic.[974]

În 1975 elveţianul „Billy" Eduard Albert Meier a pretins că experimenta contacte regulate încă din 1942 cu plejarenii – o specie de extratereştrii umanoizi, asemănători oamenilor nordici, originari din Pleiade. Meier, chipurile, a

fost dus înapoi în timp de către extraterestrul Asket pentru a-l întâlni personal pe Jmmanuel, adevăratul Iisus Hristos. Cel din urmă l-a informat pe Meier că evoluţia sa (a lui Meier) era cea mai înaltă de pe planeta Pământ. După această experienţă megalomaniacă, Meier a profeţit că patru lideri importanţi ai lumii urmau să moară, declanşând Al Treilea Război Mondial în 2006, 2008 sau 2010.[975]

Mesajele extraterestre vorbesc preponderent despre viitoare catastrofe. În anii 1950 Marian Keech, liderul *Brotherhood of the Seven Rays* (Frăţia Celor Şapte Raze), a spus că fraţii din spaţiu canalizează prin intermediul corpului său diferite mesaje despre soarta umanităţii. Ghidat de o combinaţie nereuşită de idei extraterestre şi misticism creştin, Keech a profeţit că Pământul urma să fie distrus printr-un mare potop în 1954. Doar micul şi penibilul său grup avea să supravieţuiască, evacuaţi de pe planetă de către extratereştrii.[976]

Pe 20 noiembrie 1952 George Adamski s-a aflat lângă oraşul Deseret Center, California, când a văzut un obiect zburător imens asemănător unui submarin. O navă de recunoaştere din metal lucitor s-a apropiat de el, din care a coborât venusianul Orthon. Cei doi au comunicat prin telepatie şi prin semne de mână. Orthon l-a avertizat pe Adamski de pericolele unui război nuclear şi l-a luat într-o călătorie pe Venus, unde a fost temporar reîncarnat.[977]

Benjamin Creme, un guru teosofic şi vice-preşedinte al *Aetherius Society* (Societatea Aetherius) între 1957 şi 1959, a spus că figuri mesianice, care se vor arăta în public în viitor, sunt în contact telepatic cu el dinăuntrul unor nave spaţiale. Dar extratereştrii nu puteau să aterizeze şi să se expună public deoarece omenirea ignora legile lui Dumnezeu şi emana energie negativă. Lumea era pe punctul de a se autodistruge, dar Marele Învăţător, Avatarul Erei Vărsătorului, despre care vorbesc toate religiile, urma să vină pentru a iniţia o nouă eră de spiritualitate şi prosperitate.[978]

Astfel de manifestări ufologice au fost produse ale fascinaţiei umane pentru planetele Marte şi Venus. Şi totuşi, deşi este greu de crezut, marţienii aproape că au devenit o realitate acceptată în anii 1970. Observaţiile de la sol au determinat faptul că, dintre toate planetele sistemului solar, Marte se aseamănă cu Pământul în multe privinţe şi este unul dintre cei mai buni candidaţi să susţină viaţă extraterestră. Pentru aceste motive, în 1975 agenţia americană *National Aeronautics and Space Administration* (N.A.S.A.) a lansat programul Viking, ce a constat din două sonde trimise să culeagă date despre „planeta roşie."

În iulie 1976 sonda spaţială Viking 1 a survolat Marte cu misiunea de a realiza şi trimite spre Pământ cât mai multe imagini. Dintre miile de fotografii recepţionate, două dintre ele au făcut istorie. După mai multe îmbunătăţiri a calităţii imaginii făcute de inginerii Vince DiPietro şi Greg Molenaar, suprafaţa marţiană părea să conţină o formaţiune care semăna cu o structură artificială în forma unui chip uman.

Fotografiile prelucrate de DiPietro şi Molenaar au avut efecte incomensurabile. Pentru comunitatea ufologică acestea erau dovada ştiinţifică că nu suntem singuri în Univers şi că originele omului se află undeva în spaţiu. În următorii ani toate celelalte fotografii ale lui Marte publicate de către autorităţi au fost atent examinate de către o hoardă de ufologi. Acest lucru a condus la descoperirea adiţională a unor formaţiuni asemănătoare piramidelor, situate la o distanţă de aproximativ 20 de kilometri de chip. De aici, s-a crezut că regiunea marţiană numită „Cydonia" adăposteşte construcţii asemănătoare cu Sfinxul şi piramidele egiptene. Un val de speculaţii privind originea, vechimea şi semnificaţia formaţiunilor marţiene a invadat media,[979] ceea ce a revitalizat şi revoluţionat piramidologia. După 1976 presupusele monumente de pe Marte, împreună cu mitul Atlantidei şi alte monumente misterioase de pe întreg pământul au fost adunate sub umbrela teoriei extratereştrilor. Megastructurile antice nu au mai conţinut profeţii şi coduri secrete emanate de către Dumnezeu, ci de către extratereştrii.

Au trebuit să treacă 22 de ani până când misterul chipului marţian a fost elucidat. La 5 aprilie 1998 satelitul Mars Global Surveyor a ajuns deasupra Cydoniei la o altitudine de 440 km. Echipat cu un aparat foto de zece ori mai bun decât cel din 1976 şi chiar cu un aparat de cartografiere tridimensională, Mars Global Surveyor a transmis un set de fotografii de înaltă rezoluţie în care chipul de pe Marte era aplatizat şi lipsit de detalii semnificative – semn că suferise o eroziune severă în timpul celor două decenii. Ceea ce era fotografiat nu mai putea fi numit chip, ci o banală formaţiune naturală. Inclusiv analizele tridimensionale, în care s-au pus atâtea speranţe, au spulberat complet ideea unei structuri artificiale. Cu toate acestea, nu toată lumea a acceptat aceste rezultate, preferându-se în loc explicaţii precum falsificarea datelor şi prezenţa unei mâini conspirative. Ba mai mult, chiar dacă în ultimele cinci decenii arheologia a adus dovezi puternice împotriva originilor extraterestre ale monumentelor preistorice,[980] piramidologia şi extratereştrii preistorici au continuat să fie subiecte comerciale de succes.

Nu este niciun secret că civilizaţiile străvechi au văzut cerul ca pe tărâmul divin al zeilor şi au construit monumente impresionante pentru a slăvi pe locuitorii cerurilor. Dar de la piramide aliniate conform stelelor din constelaţia Orion şi până la implicarea extraterestră este un drum lung. De altfel, este interesant că Pantheonul grec sau Colosseumul roman, minuni arhitecturale ale civilizaţiilor vechi europene, nu sunt niciodată incluse în lista construcţiilor extraterestre deoarece în aceste cazuri nu există niciun dubiu cu privire la originea constructorilor lor.

La o vreme când segregarea rasială era o problemă majoră în Statele Unite, fenomenul extraterestru a căpătat inclusiv iz rasist. În 1967 Dwight York a declarat că era încarnarea unui mare maestru de pe altă planetă şi a fondat *Nuwaubian Nation* (Naţiunea Nuwaubiană). În funcţie de plictiseală şi nevoi, York şi-a schimbat numele, doctrina, locaţia şi numele cultului în repetate rânduri. Ghidaţi de o combinaţie ineptă de ocultism, *New Age*, pseudoştiinţă, egiptologie, supremaţia rasei negre şi ufologie, nuwabienii credeau că extratereştrii care ne-au creat au trăit pe Pământ în vechiul Egipt sub forma faraonilor. Aceştia se vor întoarce în viitorul apropiat şi vor marca sfârşitul lumii, când rasa albă va fi distrusă. În 2004 York a fost condamnat la 135 de ani de închisoare pentru înşelăciune şi multiple infracţiuni de agresiuni sexuale împotriva minorilor.[981]

Grupul newyorkez *Twelve Tribes of Israel* (Cele Zece Triburi ale lui Israel) a avut o viziune similară. Condus de autointitulatul profet Rawhab, grupul s-a pregătit pentru sfârşitul vremurilor, când doar puţini negri, hispanici şi amerindieni aleşi urmau să supravieţuiască. Ei credeau că fraţii negri din spaţiu orbitează Pământul în nave spaţiale gata să-i salveze şi să-i transporte într-o lume fără persecuţie şi fără oameni din rasa albă.

Mesajele extraterestre se referă frecvent la curente apocaliptice mari precum *New Age*, eşecul climateric sau apropierea anilor 2000 sau 2012. Secta *Outer Dimensional Forces* (Forţele Exterioare Dimensionale) din Weslaco, Texas, credea că extratereştrii s-au întors în mod invizibil în 1966 şi au găsit Pământul original distrus de oameni. Drept urmare, umanitatea urma să fie nimicită prin dezastre naturale. Singurii supravieţuitori erau membrii sectei la bordul farfuriilor zburătoare. Conform fondatorului Orville Gordon (sau Nodrog), SIDA era boala Armaghedonului iar planeta trebuia curăţată de corupţia umană şi resetată pentru o folosire responsabilă şi adecvată.[982]

În 1997 Anthony Delevin (sau Gabriel din Urantia) a adunat un grup şi s-au izolat în sălbăticia din Arizona. Anterior, o fiinţă celestă numită „Paladin” l-a numit pe Delevin specimenul spiritual cel mai bine dezvoltat de pe planetă, reîncarnarea Sfântului Francisc de Assisi, a lui Alexandru cel Mare şi al apostolului Petru. Delevin a fost convins că undeva între 5 mai 2000 şi 5 mai 2001 Pământul va fi distrus, în timp ce el şi adepţii săi vor fi salvaţi de către fiinţe din alte dimensiuni.[983]

Ideologiile bazate pe ghidarea fraţilor din spaţiu s-au dovedit a fi doar fabulaţii lamentabile ale unor minţi egomaniace. Şi dintre toate grupurile ufologice ale secolului XX, *Heaven's Gate* (Poarta Cerului) este cel mai bun exemplu că nebunia şi mitul extraterestru pot fi un cocteil mortal. Înfiinţată în anii 1970 de către profesorul de muzică Marshall Applewhite şi infirmiera Bonnie Nettles, *Heaven's Gate* se prezenta ca o combinaţie între creştinism, avansare evoluţionară şi elemente ştiinţifico-fantastice. Cu aproape 1.000 de adepţi adunaţi în toată lumea până în anii 1990, *Heaven's Gate* a aşteptat o curăţare violentă şi bruscă a planetei de către extratereştrii. Singura şansă de a supravieţui acestui proces era de a părăsi planeta cât mai repede cu putinţă.

Primul pas înspre mântuirea extraterestră a fost separea spirituală prin canalizarea urii. Aceasta însemna că membrii trebuiau să renunţe la toate atributele umane şi la toate lucrurile care îi ţinau legaţi de această planetă: familie, prieteni, sexualitate, individualitate, muncă, bani. Au adoptat un stil de viaţă ascetic, cu reguli stricte, mâncare puţină, meditaţie şi trezirea în fiecare zi la patru dimineaţa pentru a-şi admira viitoarea casă din spaţiu. Şapte dintre bărbaţii grupului, incluzându-l pe Applewhite, s-au castrat în mod voluntar pentru o ascensiune mai rapidă şi mai uşoară către următorul nivel de existenţă.

Al doilea pas înspre mântuire a fost răpirea fizică a membrilor de către extratereştrii. Iniţial, cei doi lideri s-au crezut a fi cei doi martori ai Apocalipsei şi şi-au proclamat nemurirea; ideea de sinucidere a fost ferm dezaprobată. Dar după ce Bonnie Nettles a murit de cancer în 1985, modul de gândire al lui Applewhite a căpătat o formă mai radicală şi mai întunecată. El a spus că Nettles nu a murit, ci şi-a părăsit vehicolul pământesc pentru a se înălţa într-o dimensiune superioară. Unul dintre concepte introduse după moartea lui Nettles a fost acela al extratereştrilor *walk-ins* (în traducere ar însemna „a merge înăuntru”), similar cu a fi posedat de către demoni. Un *walk-in* este, chipurile, un suflet extraterestru de

pe altă planetă care sălăşuieşte într-un corp uman vacant după plecarea sufletului original.

Ideea de *walk-in* a fost combinată cu ipoteza astronauţilor preistorici, intens disputată în anii 1980 după descoperirea chipului de pe Marte. Membrii grupului credeau despre ei înşişi că erau extratereştrii încarnaţi, care şi-au părăsit corpurile originale pentru a se reîncarna în figuri istorice importante precum Iisus Hristos sau Buddha. Extratereştrii au plantat seminţele umanităţii cu milioane de ani în urmă, iar acum au venit să culeagă roadele muncii lor în forma unor indivizi avansaţi spiritual. Restul lumii urma să fie distrusă.

Pe 20 martie 1997 Applewhite s-a înregistrat pe o casetă în care a vorbit despre suicidul în masă ca unica metodă de evadare de pe Pământ. Câţiva membrii au făcut la fel, astfel încât prietenii şi familile lor să ştie că *post-mortem* ei vor fi extratereştrii. Şase zile mai târziu 38 de cadavre, incluzându-l pe cel al lui Applewhite, au fost descoperite într-o casă din Rancho Santa Fe, California. Autopsia a stabilit că au murit datorită otrăvirii cu cianură şi arsenic amestecate cu vodcă. În plus, pentru a induce asfixierea şi o moarte mai rapidă, majoritatea au avut pungi de plastic pe cap.[984]

Contactul cu entităţi fantastice sau răpirea oamenilor de către fiinţe neobişnuite sunt teme care au însoţit umanitatea din timpuri preistorice. Extratereştrii de diferite mărimi, forme şi culori, farfuriile zburătoare sau civilizaţiile extraterestre sunt doar substitute moderne ale zânelor, spiriduşilor, dragonilor, îngerilor şi tărâmurilor magice. Există numeroase similitudini între extraterestre şi fiinţele de basm. Ambele categorii implică fiinţe inteligente care ne vizitează şi veghează asupra noastră, locuri ascunse, răpiri, plimbări prin tărâmuri nemaivăzute, distorsionarea timpului, lumină, relaţii sexuale sau creaturi care fură copii. În plus, fiecare contact sau răpire conţine elemente bizare sau absurde, cu gnomi care apar şi dispar pentru a întreba ora exactă sau extratereştrii care se dau jos din nave doar pentru a servi clătite. Contactaţii sunt un fel de intermediari sau canale de comunicaţie între cele două lumi, la fel cum vrăjitorii sau vracii intermediau între oameni şi spirite. Toate aceste aspecte converg către idea că fenomenul extraterestru este o moştenire mitică care şi-a schimbat esenţa, dar nu şi structura. Extratereştrii sunt reflecţia conştientă a dorinţei noastre inconştiente de a înţelege măreţia Universului şi relaţia noastră cu el. Omul modern vede O.Z.N.-uri pentru că asta îl stimulează fondul cultural să vadă. Credinţa în extratereştrii împarte aceeaşi rădăcină psihologică cu credinţele populare sau chiar cu credinţele religioase: vrem să

ştim că nu suntem singuri, că există un loc mai bun care ne aşteaptă sau că există cineva sau ceva care veghează asupra noastră şi ne protejează.

2.2. MOARTEA RELIGIILOR

Fiinţele extraterestre schimbă fundamental concepţia noastră despre istorie şi subminează fenomenul religios omorând ideea de divinitate sau de fiinţă supranaturală. Un dumnezeu absent, susţinut de dovezi îndoielnice, nu are nicio şansă împotriva unui dumnezeu prezent şi imediat accesibil, susţinut de către ştiinţă. Extratereştrii nu sunt fiinţe supranaturale, ci fiinţe naturale care posedă avantajul cunoştinţelor avansate.

Până la Iluminism oamenii au explicat inexplicabilul prin puterea divinităţii. Acum, toate miturile, miracolele, legendele, folclorul şi misterele au o explicaţie nouă şi mult mai satisfăcătoare: fiinţe inteligente din alte lumi cu tehnologie superioară. „Religiile O.Z.N.” – aşa cum sunt numite generic acest tip de credinţe – nu au făcut decât să schimbe un dumnezeu cu altul. Există similarităţi ciudate între religiile O.Z.N. şi religiile avraamice: contactaţii sunt o copie fidelă a profeţilor; există locuri de adunare ca bisericile sau moscheele; unele culte O.Z.N. au scripturi cu instrucţiuni extraterestre; există formule verbale similare rugăciunilor pentru a intra în contact telepatic cu extratereştrii, şi există chiar şi locuri aşa-zise sacre, precum Aria 51.[985]

Trecutul este constant reinterpretat prin prisma cunoştinţelor prezente. Şi, la fel ca în cazul religiilor clasice, trecutul este un element crucial inclusiv pentru religiile O.Z.N.. Slăvitorii extratereştrilor deseori spun că fiinţe din alte lumi trăiesc printre noi din zorii umanităţii. Dintre nenumăratele descrieri ale zeilor, găsirea de tipare care să se potrivească cu imaginea extratereştrilor este extrem de simplă. De la statuile de la Puma Punku, sarcofagul lui Pakal de la Palenque, Liniile Nazca, „oamenii cerului” din ruinele de la Tikal şi până la variate picturi murale străvechi sau descrieri biblice, pe mapamond există nenumărate bucăţi de informaţie care pot fi interpretate a înfăţişa aparate de zbor, lasere, dispozitive de teleportare, extratereştrii sau umanoizi îmbrăcaţi în costume speciale. În India, în *Mahabharata*, eroul Arjuna zboară cu un car divin alături de alte mii de care (vehicole) uluitoare. La fel, *Ramayana* şi *Rig-Veda* descriu obiecte zburătoare sau oraşe zburătoare dinăuntrul cărora ieşeau *vimane* – aparate de zbor de mici dimensiuni care se deplasau

cu viteze mari.[986] În Egipt, Osiris coboară din cer într-un glob de foc iar Thoth, zeul cunoaşterii şi înţelepciunii, se deplasează cu un car zburător. În Biblie, profetul Ilie este răpit la Cer de către Dumnezeu într-un car de foc şi un vârtej (2 Regi 2:11), în timp ce în mitologia greacă şi romană zeul Apollo se plimbă pe cer într-un car de foc.

Unele relatări au fost însă falsificate. *Book of Dzyan* a fost construită de către Elena Blavatschi prin plagierea altor texte. Cartea trebuia să susţină teosofia, dar ea este folosită la ora actuală pentru a confirma existenţa astronauţilor preistorici. *Book of Dzyan* s-a vrut a fi o culegere de legende tibetane veche de 2.400 de ani, însă evenimentele descrise înăuntrul ei au avut loc, chipurile, cu 6.000 de ani în urmă. Nicio divinitate consacrată nu este menţionată în carte. Ea vorbeşte despre fiinţe care au coborât din cer şi au devenit cârmuitori (sau zei) a diferite grupuri de oameni. Dar aceste fiinţe nepământene au ajuns să se certe între ele. La un moment dat unul dintre conducători a aruncat o bilă de foc către comunitatea unui alt conducător şi i-a omorât pe toţi, oameni şi nepământeni deopotrivă. După acest eveniment toate aceste fiinţe au plecat cu navele lor şi nu s-au mai întors niciodată.[987]

Biblia conţine de asemenea câteva detalii ale îngerilor şi ale manifestărilor lui Dumnezeu ce pot fi uşor luate ca dovezi de existenţă a extratereştrilor:

> Şi m-am uitat, şi iată, a venit de la nord un vânt năprasnic, un nor gros şi un snop de foc, care răspândea de jur împrejur o lumină strălucitoare, în mijlocul căreia lucea ceva ca o aramă lusturită, în mijlocul focului. Tot în mijloc se mai vedeau patru făpturi vii, a căror înfăţişare era asemănătoare unui om. Şi fiecare avea patru feţe, şi fiecare avea patru aripi. Şi picioarele lor erau drepte, şi talpa picioarelor lor era ca a piciorului unui viţel, şi scânteiau ca bronzul lustruit. Şi sub aripi, de cele patru părţi ale lor, aveau mâini de om; şi toate patru aveau feţe şi aripi. Aripile lor erau prinse una de alta. Şi când mergeau, nu se întoarceau în nicio parte, ci fiecare mergea drept înainte. Feţele lor se asemănau cu faţa unui om; la dreapta lor, toate patru aveau câte o faţă de bou; şi toate patru aveau câte o faţă de vultur. Aşa erau feţele lor; şi aripile lor erau întinse în sus; două din aripile lor ajungeau până la cele învecinate, şi două le acopereau trupurile. Şi fiecare mergea, drept înainte: încotro le mâna duhul să meargă, într-acolo mergeau; în mersul lor nu se întorceau în nicio parte. În ce priveşte asemănarea acestor făpturi vii, înfăţişarea lor era ca nişte cărbuni de foc aprinşi, şi ceva ca nişte făclii umblau încoace şi încolo printre aceste

făpturi vii: focul acesta arunca o lumină strălucitoare, şi din el ieşeau fulgere. Şi făpturile vii alergau şi se întorceau ca fulgerul. Când mă uitam la aceste făpturi vii, iată că pe pământ, lângă fiecare făptură vie, cu cele patru feţe ale lor, era o roată. Înfăţişarea acestor roţi şi materialul din care erau făcute păreau de crisolit, şi toate patru aveau aceeaşi întocmire. Înfăţişarea şi întocmirea lor erau de aşa fel încât fiecare roată părea că este în mijlocul unei alte roţi. Când mergeau, alergau pe toate cele patru laturi ale lor şi nu se învârteau deloc în timpul mersului. Aveau nişte obezi de o înălţime înspăimântătoare, şi pe obezile lor cele patru roţi erau pline de ochi de jur împrejur. Când mergeau făpturile vii, mergeau şi roţile pe lângă ele; şi când se ridicau făpturile vii de pe pământ se ridicau şi roţile. Oriunde le mâna duhul să meargă, acolo mergeau, încotro voia duhul; şi împreună cu ele se ridicau şi roţile căci duhul făpturilor vii era în roţi. Când mergeau făpturile vii, mergeau şi roţile; şi când acestea se opreau, se opreau şi roţile; şi când se ridicau de pe pământ, se ridicau şi roţile; căci duhul făpturilor vii era în roţi. Deasupra capetelor făpturilor vii era ceva ca o întindere a cerului, care semăna cu cristalul strălucitor şi se întindea sus, peste capetele lor. Şi sub întinderea aceasta, aripile lor stăteau drepte, una spre alta; şi mai aveau fiecare câte două aripi, care le acopereau trupurile pe o parte şi pe cealaltă parte. Şi când umblau, am auzit vâjâitul aripilor lor, ca vâjâitul unor ape mari şi ca glasul celui Atotputernic, un vuiet tumultuos, ca al unei armate; iar când se opreau, îşi lăsau aripile în jos. Şi era o voce care venea de deasupra cerului întins peste capetele lor; iar când se opreau, îşi lăsau aripile în jos. Şi deasupra întinderii care era peste capetele lor era ceva ca o piatră de safir, asemenea unui tron; pe această asemănare de tron se vedea ca un chip de om, care stătea pe el. Şi am văzut iarăşi o lucire de bronz lustruit ca nişte foc, înăuntru, de jur împrejur; de la chipul şalelor lui până jos, am văzut ca un fel de foc, şi de jur împrejur era înconjurat cu o lumină strălucitoare. Ca înfăţişarea curcubeului care stă într-o zi de ploaie, aşa era şi înfăţişarea acestei lumini strălucitoare care-l înconjura. Aceasta era înfăţişarea asemănării gloriei Domnului. (Ezechiel 1:4-28) Şi Duhul m-a ridicat [...] Am auzit şi vâjâitul aripilor făpturilor vii, care se loveau una de alta, şi sunetul roţilor de lângă ele, şi răsunetul unui mare zgomot. (Ezechiel 3:12-13)

Conform *Nation of Islam* (Naţiunea Islamului) – un cult O.Z.N. care consideră că extratereştrii au creat lumea şi tot ei o vor distruge la Ziua Judecăţii[988] – Ezechiel descrie o Navă-Mamă (Roată):

> Onorabilul Elijah Muhammad ne-a spus despre o navă-mamă gigantică care este făcută asemeni universului, sfere înăuntrul altor sfere. Oamenii albi le numesc „obiecte zburătoare neidentificate” (O.Z.N.-uri). Ezechiel, în Vechiul Testament, a văzut o roată care arăta ca un nor ziua şi ca un stâlp de foc noaptea. Hon-ul. Elijah Muhammad a spus că acea roată a fost construită pe insula Nippon, care este acum numită Japonia, de către unii dintre oamenii de ştiinţă originali. A costat 15 miliarde de dolari în aur la vremea respectivă pentru a fi construită. Este realizată din cel mai dur metal. America încă nu cunoaşte compoziţia acestui metal pentru a realiza un instrument asemănător. Este un avion circular, iar Biblia spune că nu face niciodată întoarceri. Datorită formei sale circulare poate să se oprească şi să călătorească în toate direcţiile la viteze de mii de kilometri la oră. A spus că există în jur de 1.500 de roţi în această roată-mamă care are circumferinţa de 800 de metri. Această Navă-Mamă este la fel ca o planetă umană mică construită. Fiecare dintre roţile mici cară trei bombe.[989]

Cu aproximativ 70.000 de membrii în toată lumea în 2008, raëlismul este cea mai mare religie O.Z.N. din lume.[990] Acesta a fost înfiinţat de către fostul jurnalist francez Claude Vorilhon, acum cunoscut drept „Raël”. Pe 13 decembrie 1973 Vorilhon a găsit o navă spaţială înăuntrul Puy de Lassolas, un vulcan inactiv de lângă oraşul Auvergne. Umanoidul Yahweh în vârstă de 25.000 de ani s-a dat jos din navă şi i-a revelat lui Vorilhon răspunsurile la marile întrebări ale umanităţii. Yahweh i-a explicat lui Vorilhon că Pământul era iniţial gol, cu nori groşi şi mări puţin adânci, dar „elohim” – numele pe care oamenii primitivi l-au dat fiinţelor extraterestre – au venit, au despărţit norii, au expus marea la lumină, au construit un continent şi au sintetizat un ecosistem global. Elohimii deţin cunoştinţe avansate de nanotehnologie, astronomie, terraformare şi inginerie genetică, ceea ce le-a permis să adapteze viaţa pe suprafaţa planetei. Yahweh a oferit şi explicaţii referitoare la Grădina Edenului, care a fost de fapt un mare laborator; Marele Potop, un rezultat al unei explozii nucleare cauzată de elohimi pentru curăţarea Pământului de oamenii care s-au răzvărtit; Arca lui Noe, o navă spaţială care a păstrat A.D.N.-urile tuturor vieţuitoarelor astfel încât lumea să poată fi reconstruită prin clonare; şi Turnul Babel, o rachetă care trebuia să îi ducă pe pământeni pe planeta creatorilor.

Elohimii au constituţia fizică a unor oameni mici şi au avut contact personal cu descendenţii oamenilor pe care i-au creat. Au fost categorisiţi de-a lungul timpului ca îngeri, heruvimi, diavoli, zei sau dumnezei. Raëlienii consideră că de-

a lungul istoriei civilizaţia elohim a trimis în jur de 40 de profeţi – incluzând pe Moise, Ilie, Buddha, Iisus, Mohammed sau Joseph Smith Jr. – pentru a ghida umanitatea şi a o pregăti pentru viitor. Toţi profeţii au fost creaţi prin unirea sexuală dintre o femeie şi un eloha (singularul de la elohim). Mai târziu, elohimii au rărit frecvenţa vizitelor lor pentru ca umanitatea să evolueze liber după propria voinţă şi putere. Dar la Ziua Judecăţii civilizaţia elohim se va revela întregii lumi, îşi va deschide o ambasadă şi va stabili relaţii politice şi economice cu umanitatea. Explozia nucleară de la Hiroshima a semnalat intrarea lumii în era finală, Era apocaliptică, şi Raël este profetul ei, trimis să pregătească lumea pentru marele contact.[991]

Fenomenul extraterestru nu aduce lumină în înţelegerea vieţii şi a Universului; de fapt, el cauzează şi mai multă confuzie. Pe lângă faptul că prezenţa extratereştrilor este susţinută, cel puţin până în prezent, pe dovezi îndoielnice, acţiunile şi mesajele lor sunt contradictorii. Interesul fiinţelor extraterestre pentru sexualitatea umană este departe de a fi o noutate; fiinţele din alte lumi au tot timpul probleme cu procrearea. Ele sunt mereu dornice să-şi sporească numărul cu ajutorul sevei umane, de unde şi obsesia lor pentru fertilitatea noastră. În realitate, nu fiinţele din alte lumi, ci noi, oamenii, avem o problemă cu actul de reproducere. Sexul este unul dintre instinctele noastre fundamentale. Iar sexul, ca şi act al reproducerii, este menit să asigure supravieţuirea şi îmbunătăţirea speciei umane. Suntem programaţi să alegem parteneri care exprimă sănătate şi şanse mai bune de supravieţuire prin aspectul lor fizic (frumuseţe). Acuplarea dintre oameni şi alte specii – animale, îngeri, fiinţe fantastice sau extratereştrii – frecvent menţionată în legende, basme sau întâlniri extraterestre, reflectă una dintre cele mai mari frici ale noastre: alterarea şi eşecul speciei umane.

Dintre textele vechi apocrife, *Cartea lui Enoh*[992] înfăţişează o relaţie imorală între oameni şi zei depravaţi. Textul a fost adus din Abisinia (vechiul nume al Etiopiei) în 1773 de către călătorul scoţian James Bruce, şi de atunci şi până astăzi a fost un subiect de controversă:

> Venise o vreme când copii oamenilor se înmulţiseră şi în acele zile li se născuseră fiice frumoase şi pline de graţie. Şi îngerii, copii cerului, le-au văzut şi au poftit după ele, şi şi-au spus între ei: „Veniţi, să ne alegem femei dintre oameni şi să avem copii cu ele.” Şi Semiâzâ, care era căpetenia lor, le-a spus: „Eu mă tem că voi nu veţi comsimţi să înfăptuiţi aceasta, şi numai eu voi suferi pedeapsa unui mare păcat..” Şi ei i-au răspuns astfel:

> „Să facem cu toţii un jurământ, şi să ne legăm cu toţii cu blestem că nu vom părăsi acest gând şi că vom făptui lucrul acesta.” [...] Şi Azâzêl i-a învăţat pe oameni cum să facă săbii, cuţite, pavăze, zale, şi le-a făcut cunoscute metalele pământului şi arta de a le cunoaşte; el le-a arătat cum să facă brăţări şi podoabe, şi cum să folosească vopselele, şi cum să-şi înfrumuseţeze sprâncenele, cum să folosească pietrele preţioase şi tot soiul de culori. Şi s-a arătat multă nelegiuire şi s-au petrecut păcate trupeşti, şi ei s-au rătăcit şi s-au stricat în tot ce făceau.[993]

Un scenariu similar este descris şi în Geneza:

> Când au început oamenii să se înmulţească pe faţa pământului şi li s-au născut fete, fiii lui Dumnezeu au văzut că fetele oamenilor erau frumoase; şi din toate şi-au luat de soţii pe acelea pe care şi le-au ales. Şi Domnul a zis: duhul meu nu se va lupta pururea cu rătăcirea omului, căci omul este carne păcătoasă; de aceea, zilele lui vor fi de o sută douăzeci de ani. Uriaşii erau pe pământ în zilele acelea, şi chiar şi după aceea, când fiii lui Dumnezeu au intrat la fiicele oamenilor şi ele le-au născut copii. Aceştia erau vitejii care au fost în vechime, oameni cu renume. Apoi Domnul a văzut că rătăcirea omului era mare pe pământ şi că toate întocmirile gândurilor din inima lui erau îndreptate în fiecare zi numai spre rău. I-a părut rău Domnului că a făcut pe om pe pământ, şi S-a mâhnit în inima Lui. (Geneza 6:1-6)

Actul sexual între pământeni şi fiinţe din alte lumi este condiţionat de două lucruri esenţiale. În primul rând, organele reproducătoare ale celor două specii trebuie să aibă structură identică pentru ca acuplarea să fie posibilă. În al doilea rând, chiar dacă a existat acuplare între oameni şi extratereştrii, procrearea naturală nu este posibilă atâta timp cât există o diferenţă semnificativă de A.D.N. între specii. Analogic, copularea între un om şi un cimpanzeu este posibilă, dar diferenţa de A.D.N. de aproximativ 5% face procrearea imposibilă.

Religiile O.Z.N. şi contactaţii afirmă că extratereştrii sunt adevăratele divinităţi şi că un viitor contact oficial va aduce beneficii incomensurabile. Cu ajutorul cunoştinţelor din altă lume oamenii vor putea să treacă peste actualele probleme de ordin ecologic, spiritual şi social. Ura, războiul, corupţia sau sărăcia vor fi eliminate definitiv iar umanitatea va deveni parte dintr-o civilizaţie intergalactică preexistentă. Aceasta este o viziune milenaristă deoarece înfăţişează o eră de aur

provocată de contactul cu civilizaţiile extraterestre. Dar fanatismul, sinuciderile şi practicile antisociale caracteristice credinţelor O.Z.N. semnalează că ceva este foarte în neregulă. Utopia este imposibilă înăuntrul unei specii cu un comportament şi o moralitate instabilă, chiar precară. Iar moralitatea extraterestră nu este cu nimic mai presus faţă de cea umană. La fel ca oamenii, ei urăsc, mint, omoară, complotează, iubesc, le este frică, sunt agresivi, sunt violenţi, îşi construiesc podoabe, se prostituează cu fiinţele umane şi cad în ispite, le place să stăpânească şi să exploateze, puterea îi corupe, sunt curioşi, neîncrezători, lacomi, sunt muritori şi le este frică de moarte.

Cultura O.Z.N actuală conţine descrieri a multor specii de extratereştrii: verzi, albaştrii, strălucitori, cenuşii sau albi, bipezi sau cu mai multe picioare, înalţi sau scunzi, blonzi, fără păr sau complet acoperiţi de păr sau solzi, dezbrăcaţi sau îmbrăcaţi în costume ciudate, sau fiinţe care nu au trup deloc, capabile să se materializeze după bunul plac. Caracteristica comună a majorităţii speciilor extraterestre este forma umanoidă. În paralel, majoritatea religiilor şi civilizaţiilor şi-au înfăţişat deităţile sub forme mai mult sau mai puţin umane. Aceste aspecte conduc către concluzia că deităţile, indiferent că sunt zei sau sau extratereştri, nu ne-au creat după asemănarea lor, ci noi le-am înfăţişat după asemănarea noastră. Aparenţa extratereştrilor şi a zeilor sunt reflecţii ale aspiraţiilor pe care noi, oamenii, le avem faţă de propriul trup. Forma umanoidă exprimă convingerea noastră fundamentală că omul este creatura desăvârşită, situată în capul lanţului trofic şi apogeul evoluţiei. Toate bunurile uimitoare pe care extratereştrii le deţin reflectă ideea că progresul tehnologic ne va ajuta să construim o utopie, ne va ajuta să luăm controlul asupra propriului destin şi să învingem odată pentru totdeauna cel mai mare duşman al nostru: moartea.

Extratereştrii sunt un cadru în care oamenii îşi vomită gândurile, dorinţele sau fricile. Extrareştrii, la fel ca şi zeii, pot lua orice formă vrem noi să ia. Ei sunt deseori înfăţişaţi ca malefici şi implicaţi în acţiuni ilicite precum răpiri, experimente biologice pe oameni, violuri sau comploturi. În acest caz oamenilor le este frică de extratereştrii pentru că îşi imaginează extratereştrii că ne tratează aşa cum ne tratăm noi unii pe alţii. De exemplu, în 1999 paranoicul englez David Icke a inventat specia extraterestră a reptiliană – o caricatură a fricii şi repulsiei noastre ancestrale şi culturale vizavi de reptile. Şarpele, de exemplu, este văzut ca întruchiparea răului atât din cauza pericolului real pe care îl reprezintă, cât şi din cauza faptului că a înşelat-o pe Eva să muşte mărul în Eden.

Plecând de la această frică, Icke are meritul de a fi creat un curent conspirativ ce implică reptilieni deghizaţi în politicieni, bancheri, evrei sau oameni de ştiinţă a căror singur scop este să ne subjuge sau să ne distrugă.[994]

Paradigma religioasă, fie că ne place sau nu, se schimbă. Dar acest lucru vine cu un preţ: frica de singurătate şi nonsensul. Conceptul de Dumnezeu – aşa defectuos cum este – a servit deopotrivă ca şi cauză şi scop al existenţei umane. Umanitatea are nevoie de puncte de referinţă pentru a da un sens existenţei sale. Iar religiile O.Z.N. vin să umple golul lăsat de prăbuşirea misticismului şi să satisfacă nevoile noastre ancestrale. Acceptăm faptul că viaţa ar putea fi un accident chimic, însă perspectiva singurătăţii provoacă groază şi disperare, care uneori forţează mintea să plăsmuiască revelaţii sau întâlniri cu extratereştrii. Vrem să credem că arbitrariul care a dat naştere la viaţa pe Pământ s-a manifestat şi în alte părţi ale Universului. Dar este oarecum irelevant dacă găsim câini şi pisici pe alte planete. Nu căutăm orice fel de viaţă extraterestră, ci viaţă extraterestră inteligentă. Omenirea doreşte să stabilească contacte cu fiinţe inteligente din alte lumi nu neapărat pentru un salt tehnologic, ci datorită nevoii de a avea ceva la care să se raporteze. Cine suntem? De ce suntem aici? În ciuda progreselor noastre culturale şi tehnologice, noi încă suntem un mister pentru noi înşine. Dar sperăm că vom afla răspunsurile la astfel de întrebări de la extratereştrii. „Jucăriile” extraterestre sunt dispensabile pentru că mai devreme sau mai târziu le vom descoperi noi înşine. Specia noastră nu este încă capabilă să-şi confere un scop. Aşa că trebuie să importăm unul. Ceea ce dorim să aflăm cu adevărat de la extretereştrii este dacă existenţa noastră are sau nu un scop, şi care este scopul acela.

3. IMPERIUL BINELUI VERSUS IMPERIUL RĂULUI

Există o diferenţă majoră între excepţionalismul american formulat de către Winthrop şi excepţionalismul american actual. Puritanul de pe *Arbella* a explicat excepţionalismul american pe temeiuri religioase. În loc, în secolul XX conceptul a ajuns să se bazeze pe argumente politice, geografice şi sociale. Naţiunea americană este specială fiindcă este o asociaţie mozaicală de oameni care

deţin în comun nevoia de libertate, democraţie, republicanism, conducerea legii, virtutea civică, proprietatea privată şi guvernarea constituţională. Încă de la concepere, politicile americane au urmat un sistem de federalism, verificări şi balansuri menite de a preveni orice persoană, facţiune, regiune sau organism guvernamental să devină prea puternică.

La ora actuală, excepţionalismul american este o unealtă politică multifuncţională. Patriotismul este religia civilă a Americii; a fost folosit deopotrivă în mod ofensiv, pentru a civiliza lumea conform idealurilor Americii, şi defensiv, ca scut împotriva comunismului. Rivalitatea dintre Statele Unite şi Rusia dăinuie încă din timpul Primul Război Mondial. Imediat după Revoluţia Bolşevică din 1917, societatea americană a trăit Prima Panică Roşie – o isterie naţională privind iminenţa unei transformări comuniste. Americanii s-au temut că, urmând valul mondial de revoluţii comuniste, ţara lor era pe marginea unei rebeliuni proletare care urma să schimbe valorile şi stilul de viaţă american. La apogeu, în anii 1919-1920, temerile legate de răspândirea comunismului şi anarhismului printre mişcările americane muncitoare au hrănit un sentiment general de paranoia, exacerbat mai departe de către ziare în xenofobie.[995]

După Al Doilea Război Mondial lumea a fost împărţită în două sfere de influenţă, caracterizate de către două ideologii opuse: democraţia şi comunismul. Acest context a declanşat A Doua Mare Panică Roşie, ce a durat aproximativ între 1947 şi 1956. Frica de comunism şi de trădători americani a fost brutal agravată de către Blocada Berlinului din 1948, confesiunile de spionaj în favoare sovieticilor date de către unii oficiali guvernamentali din 1949, comuniştii chinezi câştigători ai Războiului Civil din China, şi mai târziu intervenţia chineză în Războiul Corean (1950-1953) împotriva Coreei de Sud, aliatul Americii. În timpul celei de-A Doua Mari Panici Roşii mii de americani au fost acuzaţi de a fi comunişti sau simpatizanţi ai comunismului şi au devenit subiecţi ale investigaţiilor agresive.

La nivel internaţional, rivalitatea dintre cele două superputeri a declanşat Războiului Rece – una dintre cele mai periculoase perioade din istoria umanităţii. Lumea de-abia ieşise din Al Doilea Război Mondial că deja exista perspectiva celui de-al Al Treilea Război Mondial. Şi, pentru a face lucrurile şi mai rele, sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial a adus o schimbare majoră în tactica de război: bomba atomică. Lumea a intrat în era nucleară şi nu mai era cale de întoarcere. O singură greşeală şi consecinţele puteau fi inimaginabile. În reacţie la această stare de lucruri, celebrul

fizician Albert Einstein a remarcat: „Nu ştiu cu ce arme va fi luptat Al Treilea Război Mondial, dar Al Patrulea Război Mondial va fi purtat cu bâte şi pietre”[996]. Similar, în 1947 experţii de la revista *Bulletin of the Atomic Scientists* de la Universitatea din Chicago au instituit aşa-zisul *Doomsday Clock* („Ceasul Apocalipsei”) – un punct de referinţă simbolic ce are ca scop a arăta cât de aproape este lumea de autodistrugere. În 1947, la începutul Războiului Rece, ceasul a fost setat la 23:53, cu şapte minute înainte de miezul nopţii – simbolul pentru dezastru global. De atunci, ceasul a fost reajustat în mai multe rânduri de către directorii revistei pentru a reflecta realitatea. Iniţial, ceasul era menit a reflecta doar creşterea sau diminuarea ameninţării nucleare; dar din 2007 înfăţişează cât de aproape este omenirea de extincţie în general, indiferent de cauză. De la înfiinţarea sa în 1947 şi până în 2018 ceasul a fost ajustat de 24 ori. Între 1953 şi 1960 ceasul a fost fixat la 23:58 – cea mai apropiată setare de sfârşitul lumii. În acea perioadă deopotrivă Statele Unite şi Uniunea Sovietică au realizat experimente termonucleare. Cea mai îndepărtată fixare a ceasului a fost făcută între 1991 şi 1995, la 23:43, când Statele Unite şi Uniunea Sovietică au semnat *Strategic Arms Reduction Treaty* („Tratatul Strategic pentru Reducerea Armelor Nucleare”). În 2018 ceasul a fost setat la 23:58 datorită ameninţării nucleare, a riscului de conflict şi a încălzirii globale.[997]

În 1860 englezul John Cumming a analizat situaţia internaţională din vremea sa şi a ajuns la concluzia că Rusia este Gog descris de către Ezechiel în capitolele 38:15-16, care într-o zi va asalta Palestina.[998] O sută de ani mai târziu exegeţii americani predicau acelaşi lucru: Uniunea Sovietică era „cu siguranţă” marea putere din nord care va strânge toate neamurile sub umbrela sa pentru Bătălia Armaghedonului. Ca american era uşor să compari antagonismul politic dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică cu bătălia ancestrală dintre bine şi rău. Cel mai popular scenariu apocaliptic american descria un atac sovietic şi arab împotriva Israelului, reacţia Americii şi declanşarea celui de-Al Treilea Război Mondial. S-a crezut chiar că bătălia finală se va înfăptui literal pe Muntele Megiddo (ebraică romanizată: *Har Magiddô*), în sud-vestul Mării Galileii.[999]

Războiul din Vietnam, dintre 1955 şi 1975, a fost o altă traumă majoră a culturii americane. Deşi a fost purtat pe teritoriu străin, războiul a fost o coliziune indirectă între puterile estice, care susţineau Vietnamul de Nord comunist, şi puterile vestice, care susţineau Vietnamul de Sud democratic. Aşa că întrebarea firească a fost dacă acesta va degenera într-

un conflict direct între cele două blocuri politice şi va preceda Armaghedonul. Un articol din revista *The King's Business* asigura pe cititori că nu se va întâmpla acest lucru, dar explica semnificaţia profetică a crizei:

> Cel puţin, pentru un lucru, simţim intens ameninţarea din China Roşie. Am văzut dezvoltarea marii puteri din nord Rusia. Egiptul este în prezent o putere dezvoltată şi parte dintr-o alianţă arabă. Suntem martorii dezvoltării unei mari confederaţii în forma unei Pieţe Comune Europene. Iar acum suntem puşi în faţa recunoaşterii unei vaste puteri estice care nu este doar comunistă ci şi ateistă. Nu este scena pregătită?[1000]

Cât timp Cortina de Fier a stat în picioare, mozaicul religios american a fost o masă haotică care a servit ca teren propice pentru experimentare religioasă şi apariţia cultelor Judecăţii de Apoi. Confruntaţi cu posibilitatea reală că ziua de mâine s-ar putea să nu mai existe, oamenii au căutat răspunsuri vizavi de criză, viitorul personal sau planurile lui Dumnezeu pentru America. Unii, precum Arthur Blessitt,[1001] au căutat să se mântuiască prin predicare şi fapte bune. Alţii, precum pedofilul Leland Jensen,[1002] au profeţit despre holocaust nuclear. Iar alţii s-au pregătit cu bani; mulţi bani. Poate sună cinic, dar Războiul Rece a fost un prilej nemaipomenit pentru afaceri. Deşi ideea de apocalipsă genera profituri de pe vremea lui John Winthrop, ameninţarea nucleară a pus pe picioare o industrie a apocalipsei, deopotrivă la nivel public şi privat. Între 1950 şi 1990 guvernul american a investit sute de miliarde de dolari în construirea de tuneluri subterane, buncăre şi tot felul de adăposturi speciale (precum complexul militar dinăuntrul Muntelui Cheyenne). În mod similar, cetăţeni americani au preluat problema supravieţuirii în propriile mâini, fără să aştepte sprijinul autorităţilor. La începutul anilor 1960 a apărut mişcarea supravieţionismului, ce constă în depozitarea de hrană şi apă, construirea de buncăre, înarmare personală, procurarea de echipamente de protecţie specială, antrenare pentru luptă sau dezvoltarea abilităţilor de supravieţuire. Acest trend, în ciuda costurilor mari şi a schimbărilor contextuale, a continuat să fie practicat până în ziua de astăzi, la mult timp după terminarea Războiului Rece. În 2012 *National Geographic Channel* a realizat pe această temă seriile de documentare intitulate *Apocalipsa: Esti gata?*,[1003] iar în 2014 Biserica Mormonă încă şi-a îndemnat membrii să fie pregătiţi cu un stoc de hrană şi apă pentru un an.[1004] Şi, spre deosebire de prima generaţie de supravieţuitori, generaţiile secolului XXI se pregătesc pentru cele mai variate şi mai sălbatice scenarii

apocaliptice: invazii extraterestre, inversarea polilor, holocaust nuclear, pandemii sau chiar apocalipsa zombie.

Frica apocaliptică a fost de asemenea o mină de aur pentru proprietatea intelectuală. Un cor de predicatori, exegeţi biblici, fanatici şi jurnalişti au extorcat masele prin cărţi, reviste şi diferite materiale despre acest subiect. În *The Late Great Planet Earth* din 1970, vândută în mai bine de 22 de milioane de exemplare, Hal Lindsey a spus că Armaghedonul va fi un război nuclear care va avea loc la 40 de ani de la înfiinţarea Israelului, în 1998.[1005] În 1980 Lindsey a publicat şi *Countdown to Armageddon*, în care şi-a completat prima profeţie spunând că Uniunea Statelor Europei este o reînviere a Imperiului Roman – un element cheie în scenariul sfârşitului.[1006] În 1979 Colin Deal a publicat *Christ Returns by 1988: 101 Reasons Why*. Deşi a fost descrisă ironic drept „una dintre cele mai uluitoare cărţi ale generaţiei", lucrarea s-a vândut în sute de mii de exemplare. *88 Reasons Why the Rapture Will be in 1988* a lui Edgar Whisenant a mers şi mai bine: a deschis portofelele a peste patru milioane de creduli. După ce 1988 a trecut în linişte, Whisenant a publicat alte trei lucrări la fel de „originale" şi „surprinzătoare", mitraliind sfârşitul în 1989, 1993 şi 1994.[1007] O carte „uimitoare" a fost şi *Armageddon: Appointment with Destiny* din 1988 a lui Grant Jeffrey. Dar destinul despre care Jeffrey vorbeşte poate fi modificat: „Dumnezeu este suveran şi poate accelera sau poate amâna «timpul stabilit»".[1008] Altfel spus, Jeffrey a admis subtil că teoriile sale faţă de anul 2000 nu erau nimic mai mult decât speculaţii.

Din fericire, singurele locuri unde a fost purtat un război nuclear au fost scenariile experţilor, jocurile, arta, filmele şi literatură. După Al Doilea Război Mondial, când posibilitatea unei anihilări globale a intrat în conştinţa publicului, ficţiunea apocaliptică s-a transformat într-un gen viabil deopotrivă din punct de vedere literar şi artistic. *O mie nouă sute optzeci şi patru*, faimosul roman distopic a lui George Orwell din 1949 despre viaţa după un al treilea război mondial, a căpătat proeminenţă culturală în timpul celei de-A Doua Mari Panici Roşii. În acesta, lumea îndurase un masiv război atomic şi era divizată politic în trei superstate totalitare. Hollywood-ul, prin producţiile sale, a exploatat mult mai eficient fricile colective decât literatura. Începând din 1950 industria de divertisment a Americii a turnat zeci de pelicule despre apocalipse şi lumi postapocaliptice înfricoşătoare. Franciza *Mad Max* (începută în 1979) a avut un succes fenomenal, în timp ce *The Day After* (1983) este cel mai

apreciat film de televiziune din istorie, văzut de peste 100 de milioane de oameni la momentul debutului.[1009]

Nici cele mai înalte autorităţi nu au fost imune la frica de apocalipsă. Ronald Reagan, preşedintele S.U.A. între 1980 şi 1988, a împărtăşit credinţele compatrioţilor săi. În 1971 Reagan, când comenta vizavi de evenimentele din Libia, a spus că „pentru prima oară, totul este pe poziţii pentru Bătălia Armaghedonului şi A Doua Venire a lui Hristos.” Apoi, teleevanghelistul Jim Bakker l-a citat pe Reagan în 1981, care a spus: „Ar putea să fim generaţia care va vedea Armaghedonul.”[1010] Iar în 1983 preşedintele a numit Uniunea Sovietică drept „Imperiul Răului” şi a descris potenţialul război nuclear ca pe o extensie a „vechii bătălii dintre bine şi rău”.[1011]

Dar, orice se întâmplă într-un anumit stat sau pe un anumit teritoriu, nu există imperii ale răului sau imperii ale binelui, la fel cum nu există oameni absolut răi sau oameni absolut buni. Există doar ideologii bune sau greşite care înglobează diferite feluri de oameni sub umbrela lor. Religia a fost într-adevăr un aspect care a ascuţit şi mai mult diferenţele dintre Est şi Vest. Comuniştii au văzut religia ca pe un refugiu intelectual şi o ameninţare la adresa ordinii existente. Prin urmare, ei au încercat să o extermine prin constrângere şi să o înlocuiască cu patriotismul. America, pe de altă parte, a fost şi încă este la extrema cealaltă: a luat forma unui supermarket religios, unde credinţele religioase sunt încercate şi consumate la fel ca orice produs comercial. Nu există o evidenţă oficială a tuturor grupurilor religioase, dar Institutul Hartford estimează că America găzduieşte peste 300.000 de congregaţii religioase. Nimeni nu poate indica cu precizie numărul exact din cauza teritoriului imens al Statelor Unite şi mobilităţii religioase; există grupuri nedeclarate, altele sunt doar pe hârtie, iar înfiinţarea şi dizolvarea unei comunităţi poate fi o chestiune de zile. Reorientările religioase ale americanilor sunt mai mari decât oriunde în lume. Mai mult de un sfert dintre adulţii americani şi-au schimbat cel puţin o dată credinţa sau au devenit atei.[1012]

Pe lângă ameninţarea nucleară, societatea americană a mai avut un motiv de frică: segregaţia rasială. În anii 1960 iar tensiunile dintre albi şi negri au fost aproape să degenereze într-un război civil. Pe Coasta de Est a Americii pastorul negru Martin Luther King Jr. a încercat rezolvarea problemei prin toleranţă, proteste non-violente şi discursuri. Pe Coasta de Vest, în California, Charles Manson a avut o cu totul altă părere. Crezându-se încarnarea lui Hristos, Manson a adunat un mic grup de hippioţi pentru a provoca ceea ce el a numit

Helter Skelter – un iminent război apocaliptic interrasial descris de către formaţia Beatles în al noulea lor album de studio. În anul 1969 grupul lui Manson a săvârşit crime oribile cu scopul de a produce o stare de revoltă şi escaladarea tensiunilor interrasiale până la izbucnirea unui război mondial nuclear. Posterior acestei conflagraţii grupul său urma să iasă din ascunzătoarea din deşert şi să iniţieze o nouă eră. În loc, întregul grup a fost arestat şi condamnat la închisoare pe viaţă iar Manson a devenit o emblemă a nebuniei şi violenţei, iremediabil legat de cultura hippie.[1013]

Elijah Muhammad, liderul *Nation of Islam* şi un fanatic O.Z.N. şi antialb, a avut în minte un scenariu similar. El a spus că între 1965 şi 1966 în America va porni un război interrasial, că va avea efecte globale, şi negrii vor ieşi învingători. În realitate, anii 1960 s-au dovedit extrem de tumultuoşi şi violenţi, însă înăuntrul acestei perioade paşi importanţi au fost realizaţi înspre crearea unui sistem civil adecvat. Mai târziu, în 1991 Louis Farrakhan, succesorul lui Muhammad, a afirmat că războiul din Golf pornit de Statele Unite împotriva Irakului lui Saddam Hussein se va termina cu Bătălia Armaghedonului.[1014]

Negrul Hulon Mitchell Jr., mult mai bine cunoscut ca „Yahweh ben Yahweh", a fost pe aproape să devină un al doilea Charles Manson. În 1979 a înfiinţat cultul *Nation of Yahweh* (Naţiunea lui Yahweh) în Florida şi a început să predice despre supremaţia rasei negre. Ben Yahweh a susţinut că era Mesia rasei negre, că Dumnezeu şi toţi profeţii Bibliei au fost negrii, şi că rasa neagră va dobândi cunoaşterea adevărată la sfârşitul timpurilor. În 1991 Ben Yahweh a fost găsit vinovat de conspiraţie la crimă, instigare la violenţă şi discriminare rasială.[1015]

Binele este bine doar când este comparat cu răul, iar răul este rău doar când este comparat cu binele. Excepţionalismul american are nevoie de un rival ideologic care să-l pună în evidenţă iar retorica se schimbă în funcţie de context. La începutul anilor 1990 Uniunea Sovietică s-a prăbuşit, Războiul Rece a luat sfârşit şi o mare parte din scenariile apocaliptice americane au devenit automat demodate. Dar o nouă confruntare între civilizaţia occidentală şi cea orientală a început imediat. În 1990 Kuweitul a fost invadat de către trupe irakiene. Deşi Irakul nu se poate compara ca putere şi influenţă cu Rusia, turbulenţele din Orientul Mijlociu au fost văzute imediat ca preludiu pentru Armaghedon. Saddam Hussein a fost instant văzut ca şi Antihrist care trebuia să unească lumea arabă sub comanda lui împotriva Americii. În numărul 11 al revistei *Charisma and Christian Life* Wallace Henley a identificat Babilonul simbolic

cu cel literal, capitala veche a Irakului. La fel, Pat Robertson şi-a adaptat teologia la contextul curent:

> Până recent, am crezut întotdeauna că Babilon este doar un simbol. Până la ieşirea în evidenţă a lui Saddam Hussein, nu am simţit niciodată că ceva ar putea să aducă puterea întregii lumi la fizicul Babilon. Dar aceasta este era când ar trebui să ne aşteptăm la ce e de neaşteptat! [...] Saddam Hussein a pus maşinăria în mişcare care într-o zi va aduce forţa militară a guvernării lumii împotriva lui Israel.[1016]

De-a lungul anilor 1990 Neal Chase a realizat 18 profeţii despre dezastre şi atacuri nucleare provocate de către terorişti din Orientul Mijlociu. Pentru Chase, Saddam Hussein era Antihristul care urma să declanşeze Al Treilea Război Mondial. Chase şi-a bazat afirmaţiile pe profeţii biblice, profeţiile amerindienilor Hopi, conjuncţii planetare, coincidenţe numerologice, Nostradamus şi diferite viziuni şi semne.[1017]

Ned Dougherty a fost şi mai ridicol. Chipurile, începând cu 1984 Fecioara Maria şi Arhanghelul Mihail i-au revelat o serie de profeţii lipsite de originalitate, vagi şi inconsistente, care acoperă aproape toată lumea şi toate scenariile apocaliptice posibile şi probabile. Din multitudinea de aberaţii profetice, critica Arhanghelului Mihail faţă de starea de decădere a societăţii americane seamănă uimitor cu predica lui John Winthrop:

> Strămoşii voştrii au creat o naţiune sub Dumnezeu, cu libertate şi dreptate pentru toţi. Aceştia au fost oameni cu idealuri înalte, inspiraţi şi ghidaţi spiritual pentru a crea o naţiune şi o civilizaţie care să fie admirată şi respectată, care să stea drept exemplu pentru restul lumii. [...] Şi totuşi, Dumnezeu a creat o naţiune cu idealuri înalte pentru ca voi să supravieţuiţi faţă de alte imperii şi civilizaţii care s-au sfărâmat în uitare pentru că conducătorii lor s-au pus mai presus de Dumnezeu, iar acum acele civilizaţii şi imperii nu sunt decât praf îngropat sub ape. Voi sunteţi pe marginea noului mileniu, gata pentru viitorul omenirii, şi vă îndreptaţi, ca toate marile civilizaţiile din trecut către a fi reduşi la mormane de praf, a fi acoperiţi de ape![1018]

Conceptul de excepţionalism american a fost abstras din contextul său istorico-religios şi americanii moderni nu mai împărtăşesc viziunea lui Winthrop. Un aspect însă a rămas neschimbat: idea că celelalte naţiuni trebuie să aleagă între „cu

noi sau împotriva noastră”, dar şi că America este începutul şi sfârşitul istoriei.

William Miller şi predicatorii deşteptărilor au văzut America ca pe un tărâm al salvării spirituale; acum America este mai degrabă un tărâm al salvării materiale. Teoretic, meritocraţia americană permite indivizilor să se dezvolte financiar fără să fie împiedicaţi de bariere familiale, geografice, culturale sau istorice. Această aspiraţie este frecvent numită drept „visul american”. Puterea economică şi militară asigură un climat propice pentru câştiguri şi apogee financiare: cei mai bogaţi oameni din lume, cele mai mari cazinouri, cele mai bune maşini, cele mai bune produse, cele mai bune filme – toate se întâmplă în America. Aşa că, deşi au trecut aproape 400 de ani de la predica lui John Winthrop, excepţionalismul american încă stă în picioare datorită oportunităţilor economice pe care America le oferă.

Excepţionalismul american este deseori asociat cu jingoismul[1019], autoservirea[1020] sau naţionalismul extrem. Sclavia, segregarea rasială în Sud, anexarea insulelor hawaiene şi a unor teritorii mexicane prin forţă, sărăcia din ghetouri, calitatea inegală a asistenţei medicale şi a educaţiei, genocidul, dislocarea americanilor nativi, „Trădarea Vestică”[1021] sau pornirea de războaie în Orientul Mijlociu pentru exploatarea petrolului sunt detalii sociale şi istorice care contrazic idealurile americane de libertate şi egalitate. America, la fel ca oricare alt imperiu, a fost construit pe sânge şi lăcomie. Iar presupunerea că America acţionează pentru binele lumii este o cale sigură către corupţia morală.[1022]

Astăzi, cel mai mare promotor al excepţionalismului american este industria de divertisment, în special Hollywood-ul. În ficţiune, America salvează lumea de la invazii extraterestre, salvează specia umană la extincţie, are puterea să prevină catastrofe planetare, câştigă războaie pe care le-a piedut în lumea reală, deţine cele mai bune lucruri, cele mai bune idei, cei mai buni oameni şi cele mai eficiente instituţii. Eroul american este întruchiparea binelui, sănătăţii, frumuseţii, înţelepciunii şi bunătăţii – o imagine care sfidează şi insultă condiţia americanului de rând, obez şi slab educat. Industria de divertisment (muzica şi filmul) este de fapt ceea ce diferenţiază Statele Unite de alte imperii ale lumii; America nu se extinde teritorial, ci ideologic. America îşi foloseşte puterea militară şi propaganda nu pentru a ocupa efectiv teritorii, ci pentru a-şi asigura influenţa şi necesarul de resurse prin exploatarea a diferite locuri ale lumii. Ea îşi promovează cu agresivitate valorile peste hotare prin produsele sale materiale şi intelectuale. Datorită acestor motive, multe popoare mai

mici simt că identitatea lor culturală este distrusă de către „bombardamentul” valorilor capitaliste şi, prin urmare, dezvoltă un sentiment de adversitate faţă de America sau cultura occidentală ca întreg.

Bineînţeles că fiecare individ sau grup de oameni urmăreşte să-şi satisfacă dorinţa ancestrală de a fi unic, superior şi excepţional în relaţie cu ceilalţi. Dar fiecare societate şi naţiune deţine o istorie, o cultură, o geografie, o demografie şi o structură socială unică. Prin urmare, ideea că Statele Unite sunt superioare doar datorită caracteristicilor sale unice este supraestimată. Statutul de superputere al Statelor Unite, deseori invocat de către suporterii excepţionalismului american, este mai degrabă un accident al istoriei decât o manifestare a destinului. Toate problemele internaţionale actuale necesită cooperare între state, ceea ce face excepţionalismul american un concept nostalgic şi superfluu. De altfel, istoria a arătat în multe rânduri că excepţionalismul, de orice fel, are un potenţial foarte distructiv, fiind folosit pentru a justifica acţiunile agresive asupra altora. În Vechiul Testament evreii au exterminat popoarele vecine pe motiv că erau poporul ales al lui Dumnezeu; actualii grecii se pot considera excepţionali deoarece cultura lor antică stă la baza culturii europene curente; romanii au trăit cu impresia că prin cucerire ei aduceau civilizaţia la popoarele barbare; şi nu în ultimul rând, Hitler s-a folosit de propaganda superiorităţii rasei ariene pentru a pune în mişcare maşina de război germană.

Ironia sorţii este că în numai câteva decade America s-a schimbat din salvatorul umanităţii într-un posibil călău. Visul american este mai mult decât meritocraţie; el este icoana şi promisiunea unei vieţi de lux şi abundenţă. Până la începutul anilor 2000 mass-media a promovat cu agresivitate visul american ca pe un stil de viaţă ideal. Dar criza financiară din 2009, încălzirea globală şi nevoia energetică crescândă au demolat mitul american. În secolul XXI Statele Unite au devenit icoana divertismentului excesiv, ignoranţei, poluării, risipei şi prostituţiei intelectuale. Imperii şi civilizaţii din trecut, care s-au crezut invincibile, s-au prăbuşit tocmai din cauză că şi-au investit energia şi resursele în divertisment şi plăceri. Iar astăzi există premize care arată către o concluzie asemănătoare, dar la o scară mult mai mare şi mai întunecată. Umanitatea investeşte prea mult în divertisment şi prea puţin în rezolvarea problemelor sale. Majoritatea naţiunilor vor să trăiască visul american al abundenţei pe propriile pământuri. Dar planeta nu poate susţine un standard de viaţă ridicat pentru o populaţie de peste şapte miliarde; sau cel puţin nu cu actuala

cultură a risipei şi tehnologii bazate pe combustibili fosili (cărbuni, petrol şi gaze naturale). Cu cât mai mult consumăm, cu atât mai mult distrugem mediul înconjurător, accentuăm încălzirea globală şi în ultimă instanţă ne punem în pericol existenţa noastră ca specie. Şi nu este nimic excepţional în a ne săpa propria groapă.

4. CULTELE JUDECĂŢII DE APOI

Expresia „cult al Judecăţii de Apoi" a fost popularizată în 1966 de către John Lofland prin studiul său *Doomsday Cult: A Study of Conversion, Proselytization, and Maintenance of Faith*. Conform lui Lofland, există câteva aspecte care indică prezenţa unui cult al Judecăţii de Apoi: sentimentul unei tensiuni acute, o căutare religioasă controlată, un punct de cotitură, neutralizarea legăturilor dintre membrii cultului cu elementele exterioare, aplicarea literală a profeţiilor biblice, retragerea din societate, comportament iraţional sub influenţa unor lideri paranoici, şi credinţa că acţionează la porunca divină. Prin practicarea unui milenarism radical dominat de o viziune terifiantă a sfârşitului, un cult al Judecăţii de Apoi ajunge să poarte un adevărat jihad împotriva societăţii babilonice.[1023]

Orice grup obsedat de apocalipticism are potenţialul de a deraia într-un cult al Judecăţii de Apoi. Diferenţa dintre cultele Judecăţii de Apoi şi celelalte culte apocaliptice constă în conduita criminală. Violenţa sau moartea, care uneori se răsfrâng asupra propriilor membrii, sunt întotdeauna portretizate ca un protest faţă de lumea decăzută şi de incapacitatea ei de a preveni mânia lui Dumnezeu. Cel puţin pentru Jim Jones, liderul *People's Temple* (Templul Popoarelor), sinuciderea în masă nu a avut semnificaţia unei sinucideri obişnuite, înjositoare, ci a unei glorioase evadări din lumea coruptă. Începută în anii 1950 în Indianapolis ca o misiune urbană de toleranţă şi armonie interrasială, *People's Temple* s-a transformat gradual într-un cult al Judecăţii de Apoi până la începutul anilor 1970. Deşi a promovat idei controversate, libertinismul hippiot şi atmosfera progresistă a Californiei l-au ajutat pe Jones să se bucure de un succes fenomenal.[1024] De la 80 de membrii în primăvara lui 1966, prin predici ambulante organizate utopia lui Jones a ajuns să numere câteva mii în numai cinci ani.

Sub pretextul că el şi biserica sa erau persecutaţi din cauza politicii interrasiale,[1025] Jones a mutat de trei ori cartierul general al cultului: prima dată din Indianapolis la Ukiah, California, apoi în San Francisco, şi în final în jungla din Guyana, o ţară mică şi dens împădurită din nord-vestul Americii de Sud. În realitate, Jones a fost obsedat de faptul că Războiul Rece se va transforma în Al Treilea Război Mondial. El a căutat un loc adecvat pentru a supravieţui Armaghedonului nuclear şi pentru a-şi construi un Eden comunist, departe de braţul lung al autorităţilor americane.

În 1977, când sute de membrii au fost pur şi simplu exilaţi în aşezarea utopică Jonestown din Guyana, cei mai mulţi dintre ei erau deja separaţi de familii, rude şi prieteni.[1026] Deveniseră total dependenţi de Jones şi de relaţiile pe care le-au întemeiat înăuntrul cultului. Acest lucru care i-a permis lui Jones, izolaţi în junglă şi departe de constrângerile oricărei autorităţi, să transforme Jonestown-ul într-un lagăr de concentrare. Nimănui nu i-a mai fost permis să plece şi membrii au devenit subiecţii unui regim manipulator şi abuziv. Erau adesea forţaţi să ia parte la repetiţii de sinucidere colectivă: erau treziţi în mijlocul nopţii pe sunetul alarmelor, li se spunea că erau atacaţi şi trebuiau să bea un coctail de suc, alcool şi otravă.[1027] În final, pe 18 noiembrie 1978, în ceea ce Jones a numit a fi „un act de sinucidere revoluţionară protestând faţă de condiţiile unei lumi inumane”[1028], peste 900 de rezidenţi ai Jonestown-ului, dintre care 276 copii, au decedat împuşcaţi sau otrăviţi cu cianură. A fost una dintre cele mai mari sinucideri de masă din istorie şi cea mai mare pierdere civilă americană într-un dezastru nonnatural până la atacurile de la 11 septembrie 2001.

Ceea ce s-a întâmplat la Jonestown nu a fost o moarte revoluţionară, demnă sau înălţătoare, ci o risipă de vieţi şi un masacru sinucigaş instrumentat de o minte delirantă. Şi acelaşi lucru s-a întâmplat şi în cazul *Ordre du Temple Solaire* (Ordinul Templului Solar). Început de către Joseph Di Mambro şi Luc Joret în 1984 la Geneva, *Ordre du Temple Solaire* a luat forma unei societăţi secrete bazată pe ideile ocultistului britanic Aleister Crowley şi mitul modern de continuare a existenţei cavalerilor templieri. Grupul a urmărit, pe lângă multe altele, să pregătească omenirea pentru A Doua Venire a lui Hristos şi să unifice creştinismul şi islamul într-o singură religie.

Iniţial, Joret a avut în minte stabilirea unei utopii, în semn de protest împotriva societăţii poluate şi degenerate. Dar când lumea a refuzat salvarea (aşa cum este închipuită de orice lider paranoic), singura opţiune rămasă a fost distrugerea, a

lumii sau a lor înşişi. Printr-un gest de nebunie pură, în octombrie 1994 bebeluşul de trei luni al adeptului Tony Dutoit a fost ucis la centrul grupului din Morin-Heights, Canada. Copilul a fost înjunghiat de mai multe ori cu o ţepuşă de lemn la ordinul lui Di Mambro, care l-a identificat cu Antihrist. Câteva zile mai târziu Di Mambro şi adepţii săi au avut o cină care a imitat Cina cea de Taină a lui Iisus şi a apostolilor înainte de Răstignire. La Morin-Heights 15 membrii au comis sinucidere prin otrăvire, 30 au fost omorâţi prin împuşcare sau sufocare, iar alţi opt au murit din alte cauze. La sediul sectei din Elveţia au fost găsite cadavre într-o capelă subterană secretă căptuşită cu oglinzi şi umplută cu obiecte cu simbolism templier. Acestea erau îmbrăcate în hainele de ceremonie şi aşezate în cerc, cu capetele spre exterior, acoperite cu pungi de plastic; toţi au fost împuşcaţi în cap. Scrisorile de adio găsite asupra lor au exprimat aceeaşi idee: sinuciderea a fost o eliberare de ipocrizia şi opresiunea lumii.[1029]

Cazul *Ordre du Temple Solaire* arată că tehnologia a schimbat dinamica religioasă, permiţând grupurilor să fie infinit mai maleabile decât în trecut. Mijloacele de comunicare ajută ideile să îşi găsească adepţi în cele mai îndepărtate locuri. De aici, conceptul de grup extremist separat de societatea decăzută nu mai necesită o apropiere fizică între membrii săi, ci doar o intimitate intelectuală.

Mai puţin cunoscut este cazul lui Woo Jong-min, dar rezultatul a fost acelaşi. Pe 5 octombrie 1998 şapte oameni, inclusiv Woo, au fost găsiţi carbonizaţi într-o minicamionetă. Iniţial, Woo le-a spus adepţilor că urmează să se îmbarcheze pentru o călătorie eternă şi vor avea o viaţă fericită după moarte.[1030] La fel, membrii *Movement for the Restoration of the Ten Commandments* (Mişcarea de Restaurare a Celor Zece Porunci) s-au sinucis în masă în Kanungu, Uganda, posterior unor profeţii apocaliptice eşuate legate de anul 2000.[1031]

În cazuri fericite acţiunile aberante ale liderului sau reacţia autorităţilor dizolvă grupul înainte de a se ajunge la vărsare de sânge. În anii 1980 Elizabeth Clare Prophet, liderul *Summit Lighthouse* (Vârful Farului), a profeţit o devastare nucleară pe 23 aprilie 1990 care urma să dureze 12 ani, până la întoarcerea lui Hristos. Adepţii ei şi-au vândut proprietăţile şi s-au mutat cu Prophet la Montana. La adăpostul unor aşa-zise buncăre nucleare, aceştia au aşteptat sfârşitul lumii înarmaţi până în dinţi. Dar posesia ilegală de arme a atras atenţia autorităţilor şi o parte dintre fanatici au fost arestaţi de agenţii federali.[1032]

În timp ce unii membrii părăsesc organizaţia după o profeţie eşuată sau provoacă schisme care duc la înfiinţarea de

grupuri noi, alţii simt credinţa şi loialitatea întărită. Adepţii fideli raţionalizează eşecul iniţial prin explicaţii ridicole şi se dedică cauzei apocaliptice cu o vigoare reînnoită. Când profeţia despre potop s-a dovedit a fi falsă, Marian Keech, liderul cultului O.Z.N. *Brotherhood of the Seven Rays* (Frăţia celor Şapte Raze) a venit cu o explicaţie genială: credinţa lor puternică l-a făcut pe Dumnezeu să se răzgândească şi deci ei au prevenit distrugerea lumii.[1033]

Tedinţele violente ale cultelor Judecăţii de Apoi pot fi defensive sau ofensive. În general aceşti agenţi de instabilitate preferă să stea ascunşi în bula lor mică şi jalnică, de unde aşteaptă bucuroşi prăbuşirea civilizaţiei. Aşa că violenţa defensivă este utilizată de către culte pentru a apăra un loc sau o enclavă creată special pentru a elimina contactul cu lumea din afară. Aşa a fost cazul cultului *Branch Davidians* (Ramura Davidiană), un deşeu al adventismului de ziua a şaptea.[1034] Situată lângă Waco, Texas, secta davidienilor a fost înfiinţată în anii 1930 ca o aşteptare paşnică a Parousiei. De-abia în anii 1980, când a ajuns sub conducerea lui David Koresh, secta a căpătat o aură sumbră.[1035]

Spre deosebire de predecesorii săi, Koresh, un chitarist eşuat semiiliterat, a avut total alte idei despre cum trebuie abordată problema apocalipsei. Ghidaţi de acest Mesia turbat, adunarea de aproape 100 de oameni, inclusiv copii, nu au mai aşteptat sfârşitul lumii rugându-se şi cântând psalmi, ci uitându-se prin ţeava puştii. Din 1989 şi până în 1993 grupul a adunat un arsenal de arme şi muniţie pregătindu-se pentru Armaghedon. Printr-o coincidenţă nefericită, autorităţile federale au devenit neliniştite de activităţile sectei şi au organizat un raid pe 28 februarie 1993. În acest fel, o operaţiune care s-a presupus a fi de rutină s-a transformat instantaneu într-un război de gherilă cu semnificaţii cosmice. Fără nicio avertizare trupele guvernamentale au fost întâmpinate cu rafale de gloanţe, în schimbul de focuri fiind ucişi câţiva membrii şi agenţi federali. Autorităţile au preferat să pună fortăreaţa davidiană (care era o fermă) sub asediu şi să nu o asalteze pentru a evita vărsare de sânge adiţională. Au existat chiar temeri cu privire la o posibilă sinucidere în masă, deoarece Koresh profeţise că Împărăţia lui Dumnezeu se va instala pe Pământ doar după sacrificarea a 200 de milioane de martiri, inclusiv el şi enoriaşii săi.[1036] După 51 de zile şi nenumărate negocieri eşuate, complexul a fost asaltat cu tancuri, blindate şi elicoptere. În cursul atacului 76 de davidieni, incluzându-l pe Koresh, au murit arşi, sufocaţi de fum, împuşcaţi sau au preferat să se sinucidă.[1037]

Ceea ce-l deosebeşte pe Koresh de ceilalţi mesiani este epifania pe care a avut-o la Ierusalim. În 1985, înainte de a prelua controlul cultului, Koresh (care la vremea respectivă se numea „Vernon Howell”) a făcut o vizită de şase luni la Ierusalim pentru a cerceta dacă Templul poate adăposti cei 144.000 de oameni conform Apocalipsa 7:1-4 şi 14:5. Ţara Sfântă a fost catalizatorul care l-a transformat pe Koresh dintr-un profet al zilelor din urmă în Mesia cel Întors. După propriile mărturisiri, el a fost ridicat la Cer, în extaz, asemenea autorului Apocalipsei, unde i s-au revelat toate secretele profetice. Din acel moment el a înţeles complet Biblia şi s-a identificat pe sine cu a şaptea trâmbiţă din Apocalipsa 10 şi cu reîncarnarea lui Cirus, regele care i-a eliberat pe israeliţi din robia babiloniană. Koresh s-a întors de la Ierusalim un cu totul alt om.[1038]

Dar, în mod surprinzător, cazul lui Koresh nu este singular. Ocazional, unii dintre cei care vizitează Palestina devin convinşi că ei sunt Iisus Hristos, Fecioara Maria, regele David, Dumnezeu sau Satan. Acesta este un fenomen psihologic cunoscut psihiatrilor din zonă, care l-au studiat şi l-au denumit „sindromul Ierusalim”. Conform lui Eliezer Witzum, profesor de psihiatrie, atacul bolii este instantaneu. Fenomenul este declanşat de către întâlnirea mintală dintre semnificaţia istorică şi religioasă a locului şi amintirile unei copilării foarte religioase, traume, întâmplări mistice, sau chiar revolta împotriva credinţei. Pentru cei care merg în deşert, meditaţia, disconfortul fizic şi izolarea sugerează în mod subliminal cele 40 de zile de post ale lui Iisus Hristos, refugiul lui Ioan Botezătorul sau călătoria israeliţilor. Deshidratarea, febra sau lipsa de somn pot uşor provoca halucinaţii. Amosfera unică se combină cu credinţe adânc îngropate în psihicul individului, anxietăţi nerezolvate, aspiraţii utopice sau conflicte interioare şi cauzează declanşarea sindromului. El se manifestă prin ciudăţenii comportamentale precum flagelarea, predicarea spontană, autocastrarea, un simţ al izolării şi deconectare de la realitate, o obsesie pentru puritate, o obsesie pentru identificarea de semne divine, coduri sau mesaje ascunse în cele mai banale sau mai ciudate lucruri: nori, focuri, Soare, apă, imagini de la televizor.[1039]

Cultele Judecăţii de Apoi care folosesc violenţa ofensivă îşi varsă energia distructivă în afară nu pentru a distuge lumea, ci pentru a o reînnoi conform propriilor aspiraţii. Pentru acestea, evenimentul violent este o apocalipsă pentru necredincioşi şi o zi a mântuirii pentru membrii. De fapt, fiecare cult al Judecăţii de Apoi sau sectă apocaliptică vrea ca lumea să se sfârşească, dar se imaginează pe sine

privind arderea tuturor celorlalţi dintr-un loc sigur şi comfortabil. Fireşte, religiozitatea fanatică seculară a Statelor Unite este sursa de putere a celor mai mulţi lideri care şi-au condus adepţii către o apocalipsă personală. Cu toate acestea, cea mai cunoscută sectă pentru folosirea violenţei ofensive a provenit din Japonia.

În 1987 Shoko Asahara, un fals instructor de yoga şi meditaţie, a pus bazele cultului *Aum Shinrikyo* (scris în japoneză romanizată), care poate fi tradus ca „Adevărul Suprem".[1040] Prezentându-se ca o mixtură de creştinism, budism, yoga şi comunism, *Aum* promitea regăsire spirituală, gândire pozitivă, vindecare corporală prin tehnici yoga, îmbunătăţirea inteligenţei şi chiar superputeri. Această propagandă a ajutat „religia elitelor", cum era poreclită, să atragă foarte mulţi tineri străluciţi de la universităţi de top[1041] şi să se bucure de cea mai rapidă dezvoltare din istoria Japoniei: de la zeci de membrii în 1984 la aproape 9.000 în Japonia şi peste 40.000 în toată lumea în 1995. Dar în spatele uşilor închise membrii au fost cobaii unor experimente şi ritualuri care au inclus folosirea de halucinogene, practici ascetice brutale şi proceduri de spălare a creierului.[1042]

Cu mii de susţinători şi milioane de dolari la îndemână, ambiţiile megalomane ale lui Asahara s-au îndreptat pentru scurt timp către politică. În 1990 Asahara şi alţi 24 de membrii au candidat la alegerile generale pentru un loc în Parlamentul Japoniei. A fost un eşec umilitor care a rănit profund orgoliul acestui mesia orb şi a făcut filosofia organizaţiei foarte ostilă.[1043] Asahara a învinuit guvernul că a manipulat alegerile, a spus că Statele Unite erau fiara apocaliptică care va ataca Japonia, va declanşa Al Treilea Război Mondial şi lumea se va sfârşi în 1997 învăluită într-un Armaghedon nuclear. Singurul mod de a supravieţui era alăturarea la sectă, care posterior conflagraţiei trebuia să instaureze Mileniul.[1044]

Din 1989 şi până în 1995 o elită *Aum* de câteva sute de persoane, sub ghidarea şi aprobarea lui Asahara, au efectuat extorcări, asasinate şi atentate teroriste. Oricine a fost văzut ca o ameninţare a devenit o ţintă vie pentru braţul fanatic al sectei. Astfel de acţiuni au atras atenţia autorităţilor, care au pregătit un raid simultan în mai multe locaţii *Aum*. Nu se ştie dacă Asahara a ordonat atacul cu gazul sarin pentru a devia atenţia autorităţilor de la cultul său sau pentru a răsturna guvernul japonez şi a declanşa Al Treilea Război Mondial. Cert este că în dimineaţa zilei de 20 martie 1995 membrii *Aum* au eliberat gaz sarin într-un atac coordonat asupra a cinci garnituri ale metroului din Tokyo, omorând 12 navetişti, rănind grav 54 şi afectând în jur de 1.000. Apoi, pe 5 mai, când mulţi dintre liderii sectei erau deja arestaţi iar alţii erau pe fugă, o hârtie în flăcări a fost descoperită într-o toaletă din staţia Shinjuku din Tokyo, cea mai aglomerată din lume. Hârtia era îmbibată cu acid cianhidric care, dacă nu ar fi fost stins la timp, ar fi eliberat destul gaz în sistemul de ventilaţie cât să omoare mii de oameni. Iar pe 16 mai, în ziua când a fost capturat Asahara, o bombă prin poştă a fost trimisă la primăria din Tokyo într-o încercare de a-l omorî pe guvernator, care declarase că va revoca statutul de religie a lui *Aum*.[1045]

Poate părea cinic, dar este posibil ca atacul de la metrou să fi preîntâmpinat un incident şi mai devastator. Deabia posterior anihilării sectei societatea japoneză a ajuns să vadă adevăratele ambiţii a lui Asahara. Brigăzile lui Jones sau slugile lui Koresh au folosit arme de foc convenţionale, uşor de manipulat. Ei au urmărit să se apere de forţele întunericului până la intervenţia directă a lui Dumnezeu. Din contră, Asahara a folosit puterea financiară a organizaţiei pentru a provoca direct sfârşitul lumii. În sediile sectei autorităţile au găsit milioane de dolari, celule cu prizonieri, dovezi ale asasinatelor precedente şi un arsenal de arme biochimice: culturi de ebola, agentul sarin, agenţi avansaţi de stimulare neuronală VX, boli ucigătoare ca febra Q şi anthrax, drogul L.S.D., metamfetamină şi o formă nereuşită de ser al adevărului. În termeni de arme de foc, *Aum* a încercat să asambleze propria linie de producţie de armament, a achiziţionat cantităţi impresionante de explozibil, un elicopter militar rusesc şi chiar a încercat procurarea unei bombe atomice.[1046]

Niciun grup nu se constituie ca un cult al Judecăţii de Apoi, ci evoluează într-un asemenea cult sub influenţa unui lider bolnav psihic. Liderul este sufletul cultului. El inspiră putere şi influenţă şi se identifică pe sine cu Mesia sau cu un profet important al zilelor din urmă. Aduce cunoştinţe despre

noi căi de mântuire şi veşti despre iminente dezastre. În acest fel psihicurile adepţilor şi al liderului intră într-o relaţie de simbioză: în timp ce adulaţia adepţilor hrăneşte ego-ul falsului mesia, acesta din urmă preia responsabilitatea mântuirii lor. Liderul controlează conceptele individului, inhibă libertatea mintală şi suprimă simţul critic. Pentru el, supunerea adepţilor este ca un drog; nu este niciodată îndeajuns, trebuie tot timpul mai mult.

Comunităţile sectariste apocaliptice sunt organizaţii sociale subumane, mascate grotesc de un mesaj grandios. Controlul cultului se bazează strict pe utilizarea fricii. Frica de mânia lui Dumnezeu constrânge indivizii să rămână în interiorul cultului pentru a face parte dintre cei scutiţi de experimentarea evenimentelor înfricoşătoare profeţite. Dar pentru că liderul este văzut ca instrumentul lui Dumnezeu, salvarea spirituală nu este o chestiune de etică, ci de anduranţă la abuzuri. Orice este permis când crezi că îl reprezinţi pe Dumnezeu. Jim Jones şi-a forţat adepţii să-şi mărturisească greşelile în faţa congregaţiei, doar pentru ca să aibă un motiv să-i umilească public.[1047] Roch Theriault, poreclit „Mesia cel sălbatic”, a fost încarcerat pe viaţă după ce a amputat braţul drept al unui adept, a tăiat abdomenul unei femei şi i-a smuls o parte din intestine.[1048] Iar David Koresh i-a pedepsit pe disidenţi prin privare de mâncare şi somn, munca forţată sau bătăi crunte.

Înclinaţia către violenţă este adesea acompaniată de abuzul sexual – o metodă prin care liderii urmăresc să creeze o legătură personală, intimă şi dominatoare cu supuşii lor. Mesianii par să aibă o problemă cu sexul. Jones a interzis sexul printre adepţii necăsătoriţi, dar el însuşi s-a angajat cu voracitate în relaţii sexuale cu membrii de ambele sexe.[1049] La vârsta de 19 ani Koresh a avut o relaţie cu o fată de 15 ani care a rămas însărcinată.[1050] Koresh a fost suspectat că ar fi avut relaţii sexuale chiar şi cu Lois Roden, fosta lideră a davidienilor în vârstă de peste 70 de ani. Cei doi trebuiau să-l conceapă pe viitorul Mesia printr-o minune ca în cazul lui Avraam şi Sara (Geneza 18; 21).[1051] După ce a preluat controlul davidienilor, Koresh a anulat toate mariajele şi a pretins acces exclusiv la femei. Dumnezeu, chipurile, i-a cerut să instaureze „Casa lui David”, o rasă umană superioară pură care va popula noul Paradis. Koresh a fost tatăl a 14 copii, unele dintre mămici având doar 12 ani. Obsesia pentru puritate declanşează repede înclinaţii pedofilice. În 1995 Kiri Jewell a mărturisit că avea doar 10 ani când Koresh a molestat-o sexual, după care i-a citit din Biblie.[1052] Iar în 2008 Wayne Bent, mesia al *Lord Our Righteousness Church* (Biserica Dumnezeului Nostru cel

Drept), a pretins că Dumnezeu i-a spus să întreţină relaţii sexuale cu şapte fete virgine ale congregaţiei.[1053]

Ironic este că mesianii cultelor Judecăţii de Apoi se percep pe ei înşişi drept singurii oameni cu mintea lucidă din lume, dar manifestă simptome evidente de paranoia. În timp ce Jim Jones vorbea public despre virtuţile evangheliei sociale, în spatele scenei se droga şi îşi controla tiranic enoriaşii. Pe fondul asasinatelor lui Malcolm X, Martin Luther King Jr. şi Robert Kennedy, Jones afirma deseori că viaţa sa şi biserica sa erau ameninţate de forţe exterioare malefice. Pentru a testa loialitatea adepţilor, într-o zi i-a pus pe toţi care asistau la predică să bea dintr-o băutură pregătită dinainte, după care le-a spus că a fost otravă şi vor muri împreună.[1054] La fel, misiunea publică a lui Asahara a fost de a lua asupra sa păcatele lumii şi de a oferi puteri spirituale. Dar eşecurile politice şi sociale l-au făcut să vadă peste tot conspiraţii evreieşti, americane, francmasone, britanice sau japoneze.[1055]

Caracterul instabil al unui mesia poate fi rezultatul purei nebunii, a unei tragedii personale sau mai ales a unei copilării traumatizante. Mesianii nu recunosc niciodată că greşesc pentru că acest lucru contravine imaginii perfecte pe care o au despre ei înşişi. Adularea de care au nevoie acoperă de fapt cea mai mare frică a lor, aceea de a fi respinşi sau de a fi imperfecţi. Actul de respingere reactivează sentimentele refulate de abandonare, neglijare, dezamăgire şi schimbă total viziunea lor despre lume: mila se transformă în ură, salvarea în distrugere şi pacea în război. Aversiunea lor faţă de societate este o retaliere împotriva societăţii şi familiilor disfuncţionale care i-au făcut să sufere. Societatea "decadentă" trebuie purificată nu pentru că este efectiv decadentă, ci pentru că este decadentă în raport cu persoana lor. Pentru ei, societatea perfectă nu poate fi decât aceea în care ei primesc mult dorita acceptare. Jones a copilărit într-o familie săracă, cu un tată beţiv şi şomer şi o mamă mereu plecată cu lucrul. Toate acţiunile sale de mai târziu relevă protestul şi dorinţa de a schimba lumea care l-a făcut să sufere: s-a înscris în Partidul Comunist, s-a identificat cu inamicii Americii iar toleranţa rasială a fost o revoltă împotriva suferinţelor provocate de tatăl său, membru al Ku Klux Klan.[1056] Koresh nu şi-a întâlnit tatăl niciodată, iar mama sa a coabitat cu un alcoolic violent. Fire ciudată şi singuratică, se crede că la vârsta de opt ani Koresh a fost violat de către o bandă de copii mai în vârstă. Slăbuţ la învăţătură şi diagnosticat cu dislexie, a fost plasat iniţial într-o şcoală specială, iar apoi a abandonat învăţământul la 17 ani. Deopotrivă Jones şi Koresh au găsit refugiu în religie.[1057]

Nu este niciun secret că religiile exercită un oarecare control asupra aderenţilor lor. Dar cultele duc acest control la un cu totul alt nivel. Părăsirea unui cult nu este niciodată uşoară; cultele sunt structuri de putere care ademenesc şi prind oamenii în capcană. Propaganda lor sugerează că oamenii ar trebui să fie capabili să gândească pentru ei înşişi, dar în spatele uşilor închise membrilor li se spune exact *cum* şi *ce* ar trebui să gândească. Pentru a obţine satisfacţie spirituală, adepţii acceptă o matrice de gândire care nu este a lor şi îşi blochează o bună parte din propria raţiune. Acest proces pemite liderilor să pătrundă adânc în viaţa supuşilor lor, cerându-le valorile materiale şi secretele ca şi garanţie a fidelităţii. Renunţarea la lumea coruptă şi îmbrăţişarea lumii pure a sectarismului marchează începutul unei perioade de manipulare, violenţă şi teroare. Membrii sunt furaţi de individualitatea şi identitatea lor, în timp ce libertăţile lor fizice şi psihice sunt gradual restrânse până la punctul în care mesia ajunge să deţină dreptul de viaţă şi de moarte asupra lor. Oamenii prinşi în astfel de fenomene nu îşi pot motiva raţional statutul. Ei nu realizează sau nu vor să admită ceea ce li se întâmplă. Mânaţi de frică, de ruşine sau chiar de o certitudine nimicitoare care elimină îndoiala, oamenii ajung să acţioneze în feluri în care nu credeau că o vor face vreodată. Ei acceptă abuzurile fiindcă au investit cantităţi uriaşe de timp şi energie în cult, s-au separat de societate şi nu mai au unde să se ducă. Pe măsură ce relaţia ierarhică se consolidează, lumea de afară este din ce în ce mai mult înfăţişată drept nocivă, toxică, ucigătoare, cu liderul şi cultul ca singurele soluţii salvatoare. Tot binele care li se întâmplă se datorează cultului, şi tot ceea ce este rău se datorează propriei greşeli sau societăţii din afară.

Sectanţii uneori renunţă la numele lor curente şi adoptă nume noi, pompoase, în încercarea de a zugrăvi sau de a ascunde adevărata identitate insignifiantă. Acest proces semnalează renaşterea spirituală şi negarea trecutului ruşinos. Jones s-a intitulat direct „Mesia" sau „Iisus Hristos". Shoko Asahara a fost iniţial numit „Chizuo Matsumoto", dar în interiorul cultului s-a declarat a fi Hristos şi Mielul lui Dumnezeu.[1058] Wayne Bent şi-a schimbat numele în „Michael Travesser". După ce a fost afectat de sindromul Ierusalim, David Koresh s-a întors la Waco mai determinat ca niciodată să pună bazele Regatului Milenial[1059] şi unul dintre primele lucruri pe care le-a făcut a fost să semnalizeze că este un alt om. În 1990 Vernon Howell şi-a schimbat numele pe cale legală în „David Koresh". Prenumele a fost preluat de la regele David, în timp ce „Koresh" este o transliteraţie a numelui

regelui biblic persan Cirus (care în persana modernă romanizată este scris *Kurosh*).[1060]

Există multe motive pentru care oamenii se aruncă în acest nonsens şi, în mod surprinzător, ele au puţin sau nimic de-a face cu Dumnezeu şi totul de-a face cu experienţa de viaţă individuală. Obsesia pentru religie sau pentru sfârşitul lumii poate fi o reflecţie a sentimentului de incertitudine vizavi de viaţă, a sentimentului de ură faţă de societate sau a fascinaţiei bolnave pentru superputeri şi elitism. Cultele exercită o atracţie specială asupra celora care experimentează un coctail emoţional de depresii, frustrări, confuzie privind sensul vieţii, singurătate, lipsa unei vieţi sexuale, nu sunt mulţumiţi de munca pe care o au sau de realizările lor, vor un nou ideal sau trec printr-o criză de identitate. Prin aderenţa la grupuri obscure individul caută acceptarea sau încearcă să-şi umple golul intelectual şi să confere un scop măreţ vieţii sale lipsite de sens. El vrea să fie special, să aibă ceva care este rar şi valoros. Imaginea sfârşitului general conferă un sens mai înalt vieţii individuale, pentru că finalitatea miraculoasă a istoriei este preferabilă unei morţi banale personale. Iluzia grandiozităţii atrage în această odisee indivizi din toate păturile sociale, indiferent de statutul social sau avere. Adeptul perfect este incult, frustrat, temător, năpădit de vină, zelos peste măsură, bine intenţionat şi nu pune niciodată întrebări. El caută cu disperare un ghid care să-l scape de povara necunoscutului. Deci, atâta timp cât raţiunea este eclipsată de credinţă, mişcările religioase aberante nu vor duce niciodată lipsă de material uman. Întotdeauna se vor găsi oameni gata să folosească religia în scopuri exploatative şi oameni gata să predea grija mântuirii lor pe mâna oricui promite linişte sufletească.

7. APOCALIPSA CONSPIRATIVĂ

Apocalipsa conspirativă face parte din fenomenul mai mare al teoriei conspiraţiei. Expresia „teoria conspiraţiei” este frecvent folosită în cultura populară pentru a descrie acţiuni militare, economice sau politice secrete menite a fura putere, bani sau libertatea majorităţii. Teoriile conspiraţiei se bazează pe noţiunea că evenimentele majore sunt produsele unor planuri necunoscute publicului larg, emanate de către o elită care, în funcţie de frici şi nivelul de gândire, este identificată

cu Francmasoneria, iluminaţii, ocultiştii *New Age*, extratereştrii sau alte grupuri imaginare sau reale.

În timp ce expresia "teoria conspiraţiei" este o creaţie modernă, ideea de conspiraţie există de când lumea are imaginea bătăliei invizibile supranaturale dintre bine şi rău. Conspiraţia este văzută ca o metodă perfidă prin care răul încearcă să submineze binele. Teoria conspiraţiei este folosită pentru a blama pe cineva sau ceva ori de câte ori există sentimentul unei crize, când oamenii văd tipare false în mediul lor înconjurător sau sau când sunt incapabili să explice raţional anumite fenomene sociale.

Fiecare context istoric are conspiratorii săi. În primele secole romanii vedeau practicarea în secret a creştinismului ca pe o conspiraţie menită să distrugă imperiul. În Evul Mediu diavolul conspira mereu pentru a corupe creştini sau conlucra cu evreii pentru a submina religia lui Hristos.[1061] În timpul Reformei, când Papalitatea a fost demonizată, protestanţii au conceput un Antihrist conspirativ, care iasă din interiorul societăţii prin mijloace subversive. De cealaltă parte, catolicii au văzut Reforma ca pe o conspiraţie diavolească menită să distrugă instituţia lui Dumnezeu. Puritanii s-au temut de conspiraţii papale. Procesele vrăjitoarelor din Salem este unul dintre primele exemple de teorie a conspiraţiei din istoria Americii. După Revoluţia Americană au existat frici de conspiraţii britanice sau conspiraţii satanice. Teologi precum Darby au susţinut că grupuri elitiste şi-au vândut sufletul lui Satan pentru a câştiga bogăţie şi putere, devenind pioni în cadrul unui joc de şah supranatural. Prin intermediul acestor agenţi umanitatea era împinsă să accepte un guvern mondial, bazat pe fundamentele spirituale ale unei religii false în care va fi adorată Trinitatea Blestemată: Antihristul, Satan şi Falsul Profet.[1062] În timpul Războiului Rece americanii au văzut conspiraţii sovietice. Extratereştrii conspiră de când au intrat în atenţia publică, în timp ce alte teorii creştine actuale spun că Falsul Profet va fi un papă sau un guru *New Age*, iar Antihristul va fi preşedintele lumii sau un calif musulman.

Teoriile conspiraţiei au ţintit în principal grupurile mistice şi secretoase ale Iluminismului. Cea mai discutată mişcare conspirativă anticreştină a tuturor timpurilor este Francmasoneria. Nu se poate spune când a fost fondată de fapt Francmasoneria. Conform legendei, ea a fost înfiinţată la vremea lui Solomon de către zidarii Templului. În contrast, sursele istorice indică momentul apariţiei sale cândva între secolele XIV-XVI în Insulele Britanice. În orice caz, de-a lungul istoriei Francmasoneria a fost acuzată de nenumărate ori că are o agendă politică ascunsă şi conspiră să instaureze o

conducere unică mondială prin acapararea de funcţii politice şi financiare importante. La vremea Revoluţiei Franceze natura esoterică a simbolismului masonic a devenit ţinta acuzaţiilor scoţianului John Robison. Lucrarea sa despre Francmasonerie – care urmăreşte să submineze religia şi să preia puterea lumii – a trecut Atlanticul şi au influenţat discursul patriotico-religios al marilor deşteptări.[1063] Mai târziu, în anii 1890, jurnalistul francez Leo Taxil a scris o serie de pamflete şi cărţi în care a acuzat lojele francmasone că îl slăvesc pe Lucifer. În ciuda faptului că Taxil a admis ulterior că acuzaţiile au fost inventate, acestea au fost deja crezute şi răspândite.[1064]

Ordinul Iluminaţilor este un alt subiect conspirativ foarte cunoscut. Acesta a fost o societate secretă înfiinţată de către filosoful Adam Weishaupt în 1776 în Bavaria de Sus, Germania. Organizaţia a fost alcătuită din apărători ai idealurilor iluministe: raţionalismul, libertatea de gândire, liberalismul, republicanismul şi egalitatea de sexe. Toţi iluminaţii au fost de fapt francmasoni recurtaţi din lojele germane şi acesta este motivul pentru care relatările conspirative de mai târziu despre iluminaţi şi francmasoni sunt întreţesute. În 1785 ordinul a fost deconspirat şi distrus de către agenţii guvernamentali ai lui Charles Theodore, electorul Bavariei. Theodore s-a temut că ordinul ar fi putut deveni destul puternic încât să răstoarne monarhia şi religia de stat a catolicismului.[1065]

Nu există nicio dovadă solidă că iluminaţii ar fi supravieţuit acţiunilor lui Theodore. Cu toate acestea, spre sfârşitul secolului al XVIII-lea doctorul Scott Robinson şi iezuitul francez Augustin Barruel, inspiraţi de scrierile lui John Robison, au speculat că iluminaţii au reuşit să scape de opresiune, au ajuns conducătorii Francmasoneriei şi din spatele scenei au orchestrat Revoluţia Franceză şi Regimul Terorii. Iluminaţii au fost acuzaţi că au încercat prin metode subversive să orchestreze un val de revoluţii peste tot în lume pentru a impune ateismul, cultul raţiunii şi crearea unei aristocraţii a celor iluminaţi (noocraţie).[1066]

Astăzi, adepţii teoriei conspiraţiei încearcă să dovedească acţiunile subversive ale francmasonilor şi ale iluminaţilor revelând anumite tipare, simboluri sau coduri ascunse caracteristice acestor organizaţii: ochiul atotvăzător, piramida, obeliscul, compasul sau pentagrama. Există speculaţii că fondatorii Statelor Unite, precum George Washington sau Benjamin Franklin, au introdus tipare de geometrie sacră masonică în simboluri americane – Marea Pecete a Statelor Unite, desing-ul dolarului american sau Monumentul lui Washington – ca parte dintr-un plan mai

cuprinzător. Francmasonii americani, împreună cu iluminaţii sau orice altă organizaţie obscură, sunt frecvent înfăţişaţi de către compatrioţii lor ca şi unelte ale Satanei. Ei sunt acuzaţi că folosesc puteri oculte pentru a pune în aplicare planul dumnezeului masonic: instaurarea Noii Ordini Mondiale şi construirea celui de-Al Treilea Templu dinăuntrul căruia mesia masonic, Antihristul, va prezida.[1067]

Problema teoriei conspiraţiei este că adesea se bazează pe dovezi false, pure speculaţii şi mai ales pe tipare vechi şi ultrafamiliare precum blamarea evreilor. De exemplu, *Protocoalele Înţelepţilor Sionului* este un fals pamflet antisemit publicat în Rusia anului 1903 care descrie o conspiraţie iudeo-masonică doritoare să domine lumea. Textul a fost conceput ca o schiţă a planurilor concepute de conspiratorii evrei care au preluat controlul Francmasoneriei şi au ca scop să conducă lumea în numele poporului evreu ca şi popor ales al lui Dumnezeu. *Protocoalele Înţelepţilor Sionului* enumeră teme conspiraţioniste evidenţiate de Robinson şi Barruel, vorbind, printre altele, despre distrugerea moralei lumii nonebraice, planuri ale bancherilor evrei de a controla economia globală, planul pentru controlul evreiesc al mass-mediei şi în final planuri de distrugere a civilizaţiei. Mesajul subtil al lucrării era că, atunci când barierele francmasone şi cele iluminate sunt îndepărtate, miezul ebraic putred iese la iveală.[1068]

Mai târziu, *Protocoalele Înţelepţilor Sionului* s-au dovedit a fi un fals, în unele părţi fiind copiat aproape cuvânt cu cuvânt din *Dialogue aux enfers entre Machiavel et Montesquieu*, o satiră din secolul al XIX-lea împotriva lui Napoleon al III-lea. *Protocoalele Înţelepţilor Sionului* au fost cel mai probabil create de către activistul politic Matvei Golovinski pentru a fi folosită de Okhrana, poliţia secretă a Imperiului Rus, ca pe o lucrare de propagandă contrarevoluţionară înainte de Revoluţia din 1905. Cu toate acestea, pamfletul a fost tratat ca o sursă autoritară de inspiraţie şi a alimentat isteriile antisemite şi antimasonice ale secolului XX. A fost frecvent folosit pentru a dovedi existenţa şi activitatea Prioriei Sionului, o presupusă societate secretă evreiască puternică. Deopotrivă *Protocoalele Înţelepţilor Sionului* şi Prioria Sionului sunt înfăţişate ca o împlinire a profeţiilor apocaliptice şi o dovadă solidă a conspiraţiei ebraice care pregăteşte apariţia lui Mesia, Antihristul creştin.[1069]

În apocalipsa conspiraţionistă a secolelor XX şi XXI expresia „Noua Ordine Mondială” are un loc special. Tema comună a discuţiilor curente despre Noua Ordine Mondială este că o elită secretă puternică conspiră să instituie un guvern

mondial totalitar. Folosind ca paravan organizaţii publice, ea orchestrează evenimente politice şi economice menite a concentra gradual întreaga putere decizională în mâinile a câţiva acoliţi ai lui Antihrist. Dar nimeni nu poate spune exact cum va fi impus acest acest sistem totalitar mondial şi cum va arăta. Forma speculaţiilor şi teoriilor pe marginea acestor aspecte sunt limitate doar de graniţele imaginaţiei.

Adevărul este că noua ordine mondială, ca şi concept, este foarte veche şi a avut mai multe sensuri de-a lungul mileniilor. Este un fapt istoric că ordinele sociale şi politice s-au succedat unele după altele în funcţie de mişcările maselor sau alte evenimente marcante. De exemplu, prăbuşirea Imperiului Roman, Revoluţia Franceză, colapsul sistemului monarhic sau cele două războaie mondiale – fiecare au marcat încetarea unei ordini şi începutul alteia. Pe de altă parte, oamenii au urmărit întotdeauna să schimbe lumea sau ordinea curentă cu o lume sau ordine nouă, în conformitate cu propriile idealuri. Romanii au încercat să impună o ordine mondială romană; creştinii medievali şi-au dorit o nouă ordine mondială în care toată lumea era convertită la creştinism; Napoleon a încercat să impună o nouă ordine mondială cu el însuşi ca şi conducător absolut; Stalin şi-a imaginat o nouă ordine mondială în care toată lumea este comunistă; iar astăzi Statele Unite promovează ideea unei noi ordini mondiale în care toată lumea adoptă capitalismul şi consumerismul.

Posterior celor două războaie mondiale expresia „Noua Ordine Mondială" a fost folosită de diferite personalităţi pentru a evidenţia schimbările geopolitice dramatice. Atrocităţile Primul Război Mondial au condus la fondarea Ligii Naţiunilor – un organism politic fără precedent a cărui scop a fost să asigure un dialog între puterile lumii şi în ultimă instanţă să prevină un nou război mondial. Acest context l-au făcut pe H. G. Wells să militeze expres pentru o nouă ordine mondială şi un stat global unic ca soluţie la eternele probleme ale umanităţii: sărăcia, războiul, naţionalismul, inegalitatea sau boala. În *The Open Conspiracy* din 1928 şi *The New World Order* din 1940 Wells a considerat că statul unic şi o nouă ordine mondială sunt inevitabilităţi istorice. Dar, pentru a deveni o utopie şi nu o distopie, ele trebuie guvernate de către elite ştiinţifice şi nu de politicieni.

Apoi, lecţia usturătoare a celui de-Al Doilea Război Mondial a solicitat crearea unui nou cadru de dialog internaţional, noi principii de guvernare globală şi un efort colectiv pentru rezolvarea unor probleme peste puterea statelor suverane, dar fără să afecteze dreptul naţiunilor de autodeterminare. Aceste nevoi au condus la crearea

Organizaţiei Naţiunilor Unite (O.N.U.), organism care are ca scop menţinerea unui dialog internaţional.

În 1940 ocultista britanică Alice Bailey, unul dintre fondatorii mişcării *New Age*, a profeţit victoria Aliaţilor şi stabilirea unei noi ordini mondiale politice şi religioase. Aceasta a văzut un guvern mondial federal ghidat de către Maeştrii ai Înţelepciuni Străvechi pregătind umanitatea pentru întoarcerea lui Hristos şi instaurarea Erei Vărsătorului. Conform lui Bailey, un grup de maeştrii spirituali situaţi în dimensiuni paralele ghidează umanitatea către o nouă ordine mondială comunicând telepatic cu oameni superiori spiritual. Scrierile lui Bailey, ale lui Elena Blavatschi şi ale adepţilor *New Age* subsecvenţi au alimentat imaginaţia cercurilor creştine. De aici, mişcarea *New Age* este deseori descrisă ca o religie diavolească ce are ca scop înlocuirea creştinismului în Noua Ordine Mondială.[1070]

Încă de la apariţie, extratereştrii au fost incluşi în marea masă a conspiraţiilor. Tema predominantă este că extratereştrii se află printre noi de secole sau chiar milenii, dar comunică numai cu anumite guverne. Extratereştrii conspiraţionişti par să fie caricaturi ale impulsurilor umane: motivaţi de imperialism şi dorinţa de a subjuga, ei manipulează în secret schimbările din societatea noastră pentru a avea mai mult control asupra oamenilor şi a-i exploata mai eficient. Unele teorii spun că spioni extratereştrii au luat forma umană şi se mişcă în voie înăuntrul societăţii umane, acaparând poziţii importante înăuntrul instituţiilor politice, financiare şi religioase. Iar acum, prin intermediul tehnologiilor de supraveghere în masă, sunt în stadiul final de preluare a controlului întregii lumi.[1071]

În timpul Războiului Rece comunismul a fost o temă predominantă a discursurilor conspiraţioniste americane. Ameninţarea comunistă a încurajat izolaţionismul pe motivul că o cooperare internaţională înseamnă startul un proces gradual de colectivism şi în subsecvent înlocuirea naţiunilor cu un guvern mondial comunist. *John Birch Society* (Societatea John Birch) a fost sursa multor teorii ale conspiraţiei în anii 1960. Una dintre aceste teorii spunea că guvernele Statelor Unite, Uniunii Sovietice şi Organizaţia Naţiunilor Unite erau controlate de către o organizaţie secretă formată din bancheri lacomi şi politicieni corupţi cu intenţia de a crea un guvern mondial. După asasinarea lui John F. Kennedy în 1963 teoriile conspiraţiei s-au îndreptat violent împotriva elitei şi instituţiilor americane. Acestea sunt acuzate că sunt manipulate din umbră de către bancheri evrei, francmasoni, illuminaţi şi organizaţii zioniste.[1072]

Unele teorii ale conspiraţiei spun că Noua Ordine Mondială este instalată gradual, astfel încât omul de rând să nu observe schimbările sau să fie obişnuit încetul cu încetul, până la punctul în care îngrădirea libertăţii, crearea unui guvern global sau abandonarea religiei să i se pară normale. Acest punct de vedere este suţinut de către crearea progresivă de instituţii internaţionale precum Liga Naţiunilor din 1919, Fondul Monetar Internaţional din 1944, Organizaţia Naţiunilor Unite în 1945, Banca Mondială în 1945, Uniunea Europeană în 1993, moneda euro în 2000 sau Uniunea Africană în 2002.[1073]

Alte teorii ale conspiraţiei consideră că Noua Ordine Mondială şi guvernul mondial vor fi implementate prin intermediul unei serii de lovituri sau o singură lovitură asupra ordinii mondiale curente, urmată de impunerea legii marţiale. Susţinătorii acestui scenariu arată înspre Pearl Harbour, asasinarea lui John F. Kennedy sau 11 septembrie 2001 – evenimente care au schimbat sistemul de apărare al Statelor Unite şi au dus la adoptarea de acte legislative controversate precum *USA Patriot Act*. Înainte de anul 2000 s-a speculat că va fi o lovitură globală la trecerea dintre 1999 şi 2000 prin intermediul erorii informatice Y2K. Acesta urma să cauzeze o eroare catastrofală în calculatoarele lumii, urmată de prăbuşirea pieţelor financiare, revolte, şi în final prăbuşirea societăţii, lăsând loc pentru instalarea Noua Ordine Mondială.

Indiferent de modul în care va fi instituită Noua Ordine Mondială, toată lumea este de acord că guvernul din umbră se foloseşte de tehnologii avansate pentru a supraveghea şi controla masele. Dar nu este însă niciun secret că noile tehnologii de cele mai multe ori sunt întâmpinate cu scepticism şi provoacă reacţii alarmiste. În secolul al XV-lea tiparniţa lui Gutenberg a fost condamnată de clerul catolic pentru că a făcut textele sfinte accesibile laicilor, ceea ce mai departe putea da naştere la erezii. Apoi unele grupuri utopice precum Amish au respins inovaţiile tehnologice şi au decis să rămână la nivelul de lumânare şi căruţă. În secolele XX şi XXI camerele video, codurile de bare, implanturile cu microcipuri şi alte tehnologii asemănătoare cauzează panică, îndoială, alarme şi alimentează milenarismul şi un sentiment de paranoia.[1074]

Adepţii teoriei conspiraţiei consideră că unul dintre principalele obiective ale conspiratorilor este să stabilizeze sau să scadă populaţia lumii. O Nouă Ordine Mondială totalitară necesită o rânduire strictă a numărului de viitori sclavi. Aceasta presupune stoparea creşterii societăţilor umane prin abstinenţă, avorturi şi metode contraceptive, sau reducerea numărului de oameni prin războaie, genociduri, boli contagioase sau provocarea dezastrelor. Adepţii teoriei

conspirației acuză guvernele, corporațiile și mass-media că impun asupra maselor așa-zise „opinii generale" prin filtrarea informațiilor, folosirea psihologiei inversate și dezinformare generală. Cea mai mare frică este legată de posibilitatea controlului minții și impunerea anumitor gânduri, comportamente, sentimente sau concepții în mințile oamenilor fără acordul acestora. Aceste scenarii se sprijină pe diferite teorii precum „candidatul manciurian", operațiuni parapsihologice sau spălarea creierului prin intermediul mesajelor subliminale introduse în filme, jocuri video sau muzică.[1075]

Din alt punct de vedere, expresia „teoria conspirației" este folosită uneori ironic de către sceptici pentru a critica susțineri ridicole, iraționale, nefondate sau paranoide. Primul lucru care iasă în evidență la teoriile conspiraționiste este haosul doctrinal: extratereștrii conspiră cu guvernele lumii în detrimentul maselor, diavolul conspiră cu guvernele lumii să instaureze pe Antihrist, ocultiștii conspiră să instaureze o nouă religie, societăți secrete conspiră în detrimentul guvernelor și a maselor, evreii conspiră în detrimentul societăților secrete, a guvernelor și a maselor și așa mai departe la nesfârșit. Toată lumea conspiră. Lideri paranoici ca Jim Jones și Shoko Asahara tind să vadă conspirații peste tot și să insufle viziunea lor în proprii adepți. Iar când paranoia unui singur om devine un fenomen de masă bine determinat, cu inamicii bine definiți, efectele pot fi devastatoare.

Există mai multe răspunsuri posibile la întrebarea de ce teoria conspirației prinde bine la public. Conform lui Michael Barkun, atracția exercitată de către conspiratism are trei rădăcini. În primul rând, teoriile conspirației explică anumite aspecte care nu pot fi explicate de către instituțiile abilitate; conspirațiile par să facă ordine într-o lume confuză, la fel cum magia explică fenomene încă neexplicate științific. În al doilea rând, teoria conspirației mitologizează lumea reală prin împărțirea ei în două tabere simple și clar determinate: forțele luminii și forțele întunericului. Această imagine asupra lumii pune evenimentele negative și nedorite pe seama unei singure surse, conspiratorii și agenții lor. În al treilea rând, conspiratorii sunt demonizați și crezuți a deține puteri supranaturale și o cunoaștere specială. În acest context masele de oameni cu creierele spălate sunt asemeni unei turme de animale, în timp ce adepții teoriei conspirației se felicită pe ei înșiși pentru că au reușit să penetreze bariera informațională construită de conspiratori.[1076] Teoriile conspirației îi fac pe oameni să se simtă speciali; le întreține delirul personal. Cei mai mulți oameni nu devin ceea ce și-au dorit în activitatea lor

personală. Ei nu se identifică cu meseria lor neînsemnată, cu modul lor de viaţă banal sau cu familia lor disfuncţională. Pentru că dacă se identifică, atunci au o identitate slabă. Aşa că ei se refugiază în universuri care le satisface nevoia de a se simţi importanţi: sectarism, misticism, hobby-uri exotice sau teorii ale conspiraţiei.

Este în natura noastră să mistificăm ceea ce nu cunoaştem sau cunoaştem prea puţin. Teoriile conspiraţiei iau fiinţă atunci când oamenii îşi acoperă golurile de cunoaştere cu propriile anxietăţi şi frici. Prin experimentarea unui sentiment de neputinţă şi insignifianţă în faţa cursului lumii, individul simte că a pierdut controlul în favoarea unei forţe exterioare. Iar când oamenii cred că nu mai îşi pot exercita independenţa aşa cum au conceput-o iniţial sau nu îşi pot materializa aspiraţiile, ei experimentează o criză şi concluzionează că forţe exterioare mai puternice şi malefice sunt vinovate pentru uzurparea libertăţii lor. Împărţirea lumii în două şi propria repartizare în tabăra binelui ajută vorbitorul să combine mitologia sa interioară cu lumea reală. Există câteva tipare care semnalează prezenţa unui comportament paranoid conspirativ: credinţa că evenimente istorice importante sunt în mod necesar sinistre, o perspectivă asupra lumii care înlătură inerţia istorică şi conferă conspiraţiilor o forţă istorică mai mare faţă de forţa maselor, şi o absorbţie necontrolată de frici din surse multiple.

Pentru ca lucrurile să fie şi mai complicate, insinuarea paranoidă a existenţei unei conspiraţii nu înseamnă că acea conspiraţiei nu există;[1077] ba dimpotrivă, au existat cazuri în care teorii ale conspiraţiei demontate s-au dovedit mai târziu a fi fost adevărate.[1078] În plus, spre sfârşitul secolului XX teoria conspiraţiei a devenit un produs de divertisment profitabil. Frica se vinde bine. Problema este că Hollywood-ul, prin modul dramatic şi comercial de înfăţişare a conspiraţiilor, ridiculizează ideea de conspiraţie până la punctul în care oamenii de rând o resping cu totul. Deci, când vine vorba de conspiraţii, există o linie subţire între paranoia, divertisment şi realitate. Iar cele trei aspecte nici măcar nu se exclud unul pe celălalt: paranoia vizavi de o conspiraţie nu înseamnă că acea conspiraţie nu există, la fel cum o conspiraţie reală poate fi o sursă de inspiraţie pentru industria de divertisment.

Teoria conspiraţiei nu trebuie nici exagerată şi nici ignorată. Din punct de vedere evoluţionist, conspiraţiile au mai multe şanse să existe decât să nu existe. Latura socială a naturii umane, combinată cu lăcomia şi egoismul, va împinge întotdeauna oamenii să forjeze asocieri dubioase pentru a obţine avantaje în detrimentul altor oameni. Acest lucru în

mod sigur creează fenomene financiare şi politice puternice care de cele mai multe ori sunt necunoscute oamenilor obişnuiţi. În plus, numărul mare de documentare independente, informaţii şi dovezi aduse în sprijinul existenţei conspiraţiilor, prezenţa suspicioasă şi insistentă a simbolului ochiului atotvăzător în contexte neobişnuite precum videoclipurile unor artişti celebri, şi neclarităţile versiunilor oficiale ale atacurilor de la 11 septembrie 2001[1079] – toate ridică serioase semne de întrebare şi fac ca teoriile conspiraţiei să nu mai pară atât de paranoide.

Antihristul este un mit. Asta e sigur. Dar lumea încă este predominant religioasă, compusă din oameni care încă cred în poveşti despre bătălii legendare dintre bine şi rău. Dacă acest mit s-a dezvoltat prea puternic de-a lungul mileniilor, atunci este posibil – dar puţin probabil – ca astăzi să existe organizaţii secrete care lucrează să ducă la îndeplinire profeţiile. În universul conspiraţiei, pe lângă iluminaţi şi francmasoni, există şi grupuri relativ noi şi mai puţin cunoscute precum *Bilderberg Group* (Grupul Bilderberg), *Council of Foreign Relations* (Consiliul de Relaţii Externe), *Trilateral Commission* (Comisia Trilaterală) sau *Skull and Bones* (Craniu şi Oase). Nimeni nu cunoaşte agenda acestor grupuri, dacă conspiră sau nu sau dacă există o legătură între ele. Şi tocmai aceasta este problema eternă a teoriei conspiraţiei: nu poate arăta diferenţa dintre adevăratele conspiraţii şi glumele conspirative care au scăpat de sub control. Cuvântul „manipulare” a ajuns un fel de explicație generală, o unealtă de acuzație reciprocă şi chiar un mod de a ironiza. Toate dovezile privind conspiraţiile sunt circumstanţiale şi nimeni nu poate spune dacă grupurile conspirative apără interesele personale ale membrilor, interesele unui grup, interesele unei ţări, susţin o anumită ideologie sau au un scop mult mai sinistru, precum instaurarea Noii Ordini Mondiale.

6. ANUL 2000 ŞI FASCINAŢIA NUMERELOR

În era microcipurilor şi sateliţilor apocalipticismul respectă acelaşi principiu milenar: se mulează după fricile, frustrările şi insecurităţile noastre. Profeţiile sunt constant interpretate prin prisma contextului şi cunoaşterii de la un

moment dat. Unele scenarii au dispărut din conştiinţa colectivă, dar altele mai moderne le-au luat locul. În ultimul secol Biblia sau catrenele nostradamice nu au mai descris inundaţii sau erupţii vulcanice, ci bombe atomice, Al Treilea Război Mondial, subţierea stratului de ozon, deplasarea polilor, inversare geomagnetică sau chiar invazii extraterestre. Secolul XX înglobează mai multe manifestări apocaliptice înregistrate decât oricare alt secol precedent, şi o bună parte dintre ele au fost concentrate în anii 1997, 1998, 1999 şi 2000. Ultimul an al celui de-al doilea mileniu a fost un punct de referinţă apocaliptic, la fel ca anii 1000, 1666 şi 2012.

Primul care a atribuit o importanţă profetică anului 2000 a fost James Ussher în secolul al XVII-lea pe baza teoriei săptămânii mileniale. În secolul al XIX-lea, Elena Blavatschi, fondatoarea teosofiei, a speculat un sfârşit al lumii în anul 2000 pe baze mistice.[1080] Iar în timpul Războiului Rece oamenii s-au temut că anul 2000 va aduce holocaustul nuclear. Dar în 1991 Uniunea Sovietică s-a dezintegrat, Statele Unite au rămas singura superputere din lume şi a început Războiul din Golf. Noul context a generat noi speculaţii: Mihail Gorbaciov era Antihristul[1081], Saddam Hussein era Antihristul care adună statele arabe împotriva Israelului, America era bestia apocaliptică, sau un asteroid se ciocnea cu Pământul ca în filmele *Impact nimicitor* şi *Armageddon* din 1998. Teleevanghelistul Jack Van Impe, supranumit „Biblia umblătoare”, a produs documentarul *A.D. 2000... The End?* în care a vorbit despre un Al Treilea Război Mondial, invadarea Israelului de către Rusia şi globalizarea religioasă şi politică. Membrii unei secte vietnameze au luat prea în serios ameninţarea anului 2000 şi în 1993 s-au sinucis în grup pentru a evita cei şapte ani ai marelui necaz.[1082] Iar pasionaţii de numerologie au observat că 1.998 împărţit la 3 rezultă 666. Numărul 1.999 poate fi văzut ca 666 întors, în timp ce 2.000 divizat la 3 dă 666.66666666666667. Mai târziu, în 2006, a existat o preocupare cu privire la data de 6 iunie 2006, care putea apărea notată sub forma 06.06.06.

Sfârşitul mileniului a fost un concurs care a atras o întreagă gamă de profeţi şi profeţii. În termeni de profeţii eşuate, Charles Taylor a rivalizat cu martorii lui Iehova. Din 1975 şi până în 2001 Taylor a profeţit sfârşitul lumii de 15 ori, de fiecare dată cu ocazia sărbătorii noului an evreiesc.[1083] Marilyn J. Agee cel mai probabil a stabilit un record în domeniu: folosind aproape orice poate mintea umană să conceapă în termeni de apocalipsă – conspiraţii, războaie totale, asteroizi ucigaşi, calcule numerologice, astrologie sau

cele mai bizare şi nereuşite conexiuni de evenimente – între 1998 şi 2007 Agee a profeţit sfârşitul lumii de 16 ori.[1084]

Fireşte, Nostradamus nu putea absenta din peisaj, mai ales că în catrenul X.72 există referiri la anul 1999, la un „rege la terorii", la un „rege la mongolilor" şi la „Marte". Şi deşi 1999 a trecut în linişte, catrenul a continuat să fie reintepretat în nenumărate feluri.[1085]

Edgar Cayce, un autointitulat guru profetic american al secolului XX, a fost o copie de prost gust a lui Nostradamus. Pretinzând că are viziuni, Cayce a realizat numeroase profeţii obscure, încâlcite şi fără logică, la fel ca maestrul Nostradamus. Şi, exact ca în cazul misticului francez, unii oameni şi-au irosit timpul încercând să găsească un sens profeţiilor cayciene. Kirk Nelson s-a folosit de profeţiile lui Cayce, profeţiile lui Nostradamus, profeţile indienilor Hopi, Apocalipsa şi manuscrisele de la Marea Moartă pentru a concluziona că A Doua Venire va fi în 1998.[1086] În 2001 Cayce a fost de asemenea sursa de inspiraţie pentru scenariul inversării polilor.[1087] În contrast, niciun profet nu a vorbit despre Internet, care s-a dovedit a fi una dintre cele mai strălucite invenţii ale secolului.

În realitate, ultimii ani ai mileniului nu au fost despre sfârşitul lumii, ci despre bani. Frica de anul 2000 nu a avut niciun fundament escatologic, dar pseudo-exegeţi precum Hal Lindsey[1088], Ed Dobson[1089] sau Lester Sumrall[1090] s-au străduit să dovedească contrariul cu produsele lor intelectuale. Ocazional, acest tip de autori au încercat să fie mai convingători aducând argumente despre prezenţa unor coduri sau profeţii criptate în cărţile sfinte. Rashad Khalifa s-a folosit de ajutorul calculatorului pentru a demonstra tipare numerice şi textuale ascunse în cadrul Coranului.[1091] Hal Lindsey a susţinut că a spart codul Cărţii Apocalipsa.[1092] Michael Drosnin a publicat nu una, ci trei cărţi despre coduri biblice. El, chipurile, a găsit mesaje ascunse în Torah despre Al Treilea Război Mondial în 2000 sau 2006, că Libia urma să producă arme de distrugere în masă sau că liderul palestinian Yasser Arafat urma să fie asasinat de către gruparea Hamas (a murit de cauze naturale în 2004).[1093] Şi nu în ultimul rând, Michael Rathford a vorbit despre un cod al lui Nostradamus.[1094] Toate profeţiile bazate pe descifrări de coduri au eşuat lamentabil.

Lăsând la o parte circul mistic, anul 2000 a avut cu adevărat un potenţial distructiv, dar nu datorită mâniei divine, ci din cauza tehnologiei. Cea mai serioasă şi răspândită sperietoare a anului 2000 a fost Y2K sau „Eroare Mileniului" (eng. *Millennium Bug*). În esenţă, Y2K a fost definit drept

inabilitatea calculatoarelor de a realiza o tranziţie validă de la anul 1999 la anul 2000. În matematică, numărul 1.000 mai este reprezentată şi prin litera „K" (de exemplu 3.000 = 3K, 5.000 = 5K) de la prefixul „kilo", care este derivat din cuvântul grecesc (romanizat) *chilioi* („o mie"). Astfel, numele „Y2K" este o abreviere a expresiei englezeşti *Year 2000*.

Eroarea Mileniului nu a fost o invenţie religioasă sau mistică, ci o realitate. În anii 1970, când industria calculatoarelor era la început, memoria virtuală a fost foarte costisitoare. Aşa că diferite soluţii au trebuit să fie folosite pentru a economisi spaţiul virtual. Una dintre acestea a fost să noteze anii doar cu ultimele două cifre din totalul de patru. De exemplu, în loc de 1972 se folosea 72, sau în loc de 1984 se folosea 84. Calculatorul determina anul numai după ultimele două cifre, adăugând automat 19 ca prefix standard. Problema era că ultimele două cifre ale anilor 2000 şi 1900 sunt identice: 00 şi 00. De aici, pe 1 ianuarie 2000 ora 00:00, unele calculatoare puteau să interpreteze timpul ca fiind anul 1900, altele ca 2000, iar altele să se defecteze. Erorile informatice pot cauza pierderi importante pentru persoane sau companii, accidente fatale, comunicaţii întrerupte sau panică.

Eroarea Mileniului a reprezentat un pericol, dar a fost departe de imaginea promovată de speculatorii dornici să-şi vândă vândă produsele apocaliptice. În 1998 Julian Gregori a spus că Y2K v-a provoca colapsul civilizaţiei, un lucru bun, în opinia sa, dată fiind degradarea morală a omenirii.[1095] Shaunti Feldhahn a oferit sfaturi de supravieţuire precum adunarea de provizii, înarmarea sau retragerea banilor din conturi şi ţinerea lor în casă.[1096] Karen Anderson a lansat un ghid pentru femeile care voiau să ştie cum să-şi protejeze familia în timpul colapsului fără să-şi sacrifice feminitatea.[1097] Gary North a declarat pe domeniul său virtual că „efectul de *domino* va crea o tot mai mare agitaţie instituţională şi confuzie începând din ianuarie şi mai încolo."[1098] Sau Bob şi Joan Rutz din Kingston, ambii pensionari, au construit comunitatea Prayer Lake, în nord-vestul Arkansas, sperând că posterior dezastrului în jur de 100 de familii se vor aduna acolo ca să trăiască o viaţă simplă de grădinărit, cu lămpi de kerosen şi apă din izvoare şi fântâni.[1099]

Y2K a fost o binecuvântare pentru teoreticienii conspiraţiei, care l-au văzut ca pe arma menită să distrugă civilizaţia pentru a face loc Noii Ordini Mondiale.[1100] O legendă modernă celebră spunea că în Bruxelles exista un supercalculator numit „Fiara". Acesta era creierul operaţiunilor imperiului malefic al Uniunii Europene şi avea scopul de a ţine evidenţa tuturor oamenilor şi acţiunilor financiare de pe

mapamond.[1101] Fenomenul Y2K devenise o combinaţie între franciza ştiinţifico-fantastică *Terminator* şi apocalipsa creştină. Iar numerologia a venit să întărească această idee. Calculat prin una dintre metodele lui Michael Stifel (A = 6, B = 12, C = 18, D = 24 etc.), cuvântul COMPUTER = 666. Datorită acestor aspecte, în 1998 Ted Hall şi C. L. Smith au blamat calculatoarele a fi materializări ale răului şi, fireşte, au oferit spre vânzare un ghid de supravieţuire.[1102]

Cele mai multe calculatoare au fost înlocuite sau actualizate înainte de 1 ianuarie 2000. Au existat într-adevăr probleme, dar puţine au fost majore: în Marea Britanie unele bancomate au respins cardurile de credit; în Toronto, Canada, sistemul central de administrare al spitalelor a cedat, dar a fost repede înlocuit în timp ce s-a folosit un sistem auxiliar; probleme minore au existat la şapte centrale nucleare din Statele Unite; sau o hartă a vremii de la o televiziune din Franţa a arătat anul 19100.[1103]

O altă ameninţare reală în preajma anului 2000 a venit din partea oamenilor. După evenimentele sângeroase provocate de către davidieni şi *Aum*, autorităţile americane s-au temut că fanaticii religioşi ar putea încerca să provoace sfârşitul lumii prin acţiuni anti-sociale. În 1999 *Federal Bureau of Investigation* (F.B.I., Biroul Federal de Investigaţii) a lansat *Project Megiddo* menit să identifice şi să supravegheze cultele potenţial periculoase.[1104] Iniţiatorul proiectului, directorul Louis Freeh, a avertizat că grupurile apocaliptice ar putea să se pregătească pentru anticipatul Armaghedon sau urmăresc să genereze efecte sociale şocante prin jafuri, acţiuni de terorism sau sinucideri în masă.[1105]

La prima vedere, sursa fascinaţiei apocaliptice pentru anii 1000 şi 2000 par a fi textele obscure din Apocalipsa 20, unde expresia „o mie de ani" (sau „mii de ani" conform altor versiuni biblice) este folosită de şase ori. Apocalipsa 20 reprezintă fundamentul întregii doctrine mileniale, dar textul nu se referă expres la anii 1000 sau 2000; de aceea „mia de ani" a fost interpretată de-a lungul timpului fie simbolic, fie literal, ca o unitate calendaristică practică şi specifică. În realitate, explicaţia din spatele acestei fascinaţii nu este de natură religioasă, ci psihologică.

Numărul 1.000 pare mistic, puternic şi mai ales complet deoarece este un număr rotund. Omul modern gândeşte în sistem zecimal (bazat pe 10) de numerotare; el îşi imaginează, concepe şi organizează mediul înconjurător prin prisma acestui sistem de numerotare. Banii sunt cel mai bun exemplu al felului în care aplicăm numerele în lumea materială: avem bani de 5, 10, 20, 50, 100, 1.000 sau de 2.000

de unităţi. Niciunde în lume nu există bani de 3.245 unităţi, de 1.459 unităţi sau orice alte valori numerice care prezintă dificultate la operare.

Majoritatea sistemelor de numerotare străvechi au fost construite pe valoarea lui 1, 5 şi 10. Sistemul latin s-a bazat pe şase simboluri cu semnificaţie duală, folosite deopotrivă pentru a forma cuvinte şi numere: I = 1, V = 5, X =10, L = 50, C = 100, D = 500, M = 1.000. Numerele egiptene erau bazate pe valoarea lui 10: 1, 10, 100, 1.000 şi aşa mai departe. Sistemul numeric actual, de la zero la nouă şi bazat pe zece, este combinaţia dintre sistemele hinduse şi arabe. Prezenţa lui zece demonstrează că toate sistemele numerice au în comun o rădăcină biologică. În urmă cu mii de ani abilitatea de număra şi de a calcula a fost rară, iar cei care au deţinut-o au folosit ca şi unelte de calcul cele mai accesibile lucruri: degetele de la mâini.[1106]

Legătura dintre degetele mâinii şi numere atrage consecinţe psihologice. Dat fiind că degetele de la mâini sunt în număr de zece, este foarte uşor să priveşti acest aspect ca pe un „întreg”. Cu alte cuvinte, numărul zece este un număr rotund şi devine în sine un rotund, o sferă sau o cantitate perfectă. Ce este peste numărul zece este o adăugire. Până la zece putem număra pe degete. Pentru valori numerice peste zece procesul de numărare trebuie luat de la capăt, ca o revoluţie. Astfel, dacă zece este imaginat ca un întreg, atunci numărul 15 este asemeni unui întreg plus o jumătate de întreg, numărul 20 ca două întreguri, 50 ca cinci întreguri sau 80 ca opt întreguri. Dar, când vine vorba despre numerele 100, 1.000, 10.000 şi aşa mai departe, acestea sunt văzute ca o copie a numărului perfect 10, toate întreguri formate din adunarea altor întreguri. Dacă oamenii ar avea, de exemplu, opt degete la mâini, sistemul de numerotare ar fi optimal (bazat pe numărul 8: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, ... 18, 20, 21, ...), sau dacă ar avea 16 degete la mâini, sistemul de operare ar fi hexadecimal (bazat pe numărul 16). Babilonienii şi-au imaginat timpul a fi unul ciclic sau circular, şi au avut un sistem de numerotare siximal (bazat pe cifra 6). De aceea avem în ziua de astăzi 12 (de la 12 zodii în zodiac) sau 24 de ore ale unei zile, 60 de secunde într-un minut, 60 de minute într-o oră, sau au fost iniţial proiectate 360 de zile într-un an (conform celor 360 de grade ale unui cerc).[1107]

Când numerele sunt aplicate timpului, timpul devine împărţit şi organizat în funcţie de sistemul numeric adoptat, împreună cu toate semnificaţiile psihologice şi culturale ale acelui sistem. În cazul de faţă, 10, 100 sau 1.000 ani devin întreguri temporale. Astfel, fascinaţia pentru anii rotunzi este

doar un produs al reprezentării culturale pe care o are omul vizavi de timp, şi nu o consecinţă a unei revelaţii divine. În timp ce noi percepem anumite numere drept frumoase, proporţionate sau interesante, statutul lor nu are nimic de-a face cu o ordine divină şi are totul de-a face cu ordinea umană.

De-a lungul istoriei exegeţii apocaliptici au încercat să determine data sfârşitului lumii folosind calendare elaborate şi realizând calcule complexe. Problema tuturor acestor tentative este că înregistrarea şi cuantificarea timpului se bazează pe convenţii umane care au evoluat în funcţie de perioadă şi de loc. De exemplu, 25 decembrie nu este data reală a naşterii lui Iisus, ci o dată aleasă pentru a marca naşterea lui Iisus.[1108] La fel, Paştele nu are o dată calendaristică stabilă, se stabileşte în fiecare an în funcţie de calendarul lunar, şi este sărbătorit diferit de către bisericile catolice şi ortodoxe. Sau începutul şi sfârşitul actual al unui an (1 ianuarie – 31 decembrie) este o moştenire romană care nu are nimic de-a face cu religiile avraamice,[1109] în timp ce structura lui formată din luni, săptămâni şi zile este o combinaţie între practicile romane şi ebraice.[1110]

În ultimă instanţă, cel mai puternic argument împotriva oricăror calcule apocaliptice este curgerea inegală a timpului. Zilele din prezent au o lungime diferită faţă de zilele din urmă cu 2.000 de ani. Pe perioade de mii de ani între calendarul gregorian şi calendarul astronomic apar diferenţe temporale datorită mareelor şi încetinirii rotaţiei Pământului în jurul axei sale. Aceste aspecte fac fiecare zi mai lungă decât precedenta cu câteva sutimi de secundă. Mişcarea de rotaţie mai poate fi influenţată şi de către cutremure sau un impact al planetei noastre cu obiecte celeste de mari dimensiuni. În cazul în care nu vor interveni alte influenţe, doar încetinirea naturală a rotaţiei Pământului şi influenţa mareelor vor crea un decalaj temporal între calendarul actual şi cel astronomic de cel puţin 0,8 şi cel mult 1,1 zile în anul 4000, şi de cel puţin opt şi cel mult 12 zile în anul 12000.[1111]

În concluzie, calcule profetice bazate pe măsurarea timpului sunt arbitrare, dezastruoase şi pur umane. Calendarul este un mijloc prin care omul, şi nu divinitatea, caută să facă ordine în haosul temporal prin stabilirea de tipare şi conexiuni. Natura nu are nimic de-a face cu calendarele umane. Încercarea noastră de a atribui semnificaţii supranaturale anumitor zile sau ani este falimentară. Într-adevăr, mintea umană poate vedea în curgerea timpului simetrii şi sensuri dictate de bagajul său cultural. Dar Universului nu-i pasă de importanţa sau semnificaţiile pe care oamenii le atribuie punctelor temporale.

7. RENAŞTEREA MISTICISMULUI

7.1. ERA VĂRSĂTORULUI

Dintre toate profeţiile apocaliptice bazate pe astrologie, doar una singură a subzistat până în timpurile noastre: intrarea în Era Vărsătorului. Aceasta se face simţită în multe teorii fataliste şi religioase, mistere arheologice şi istorice, nou-descoperite calendare, credinţe astrologice noncreştine sau renaşteri spirituale.

Era Vărsătorului este una dintre cele 12 ere astrologice. Spre deosebire de semnele zodiacale, care încep cu Berbecul, urmat de Taur, şi se termină cu Vărsător şi Peşti, erele astrologice se succed una pe alta în ordinea opusă: Era Vărsătorului este precedată de Era Peştilor, eonul curent, şi va fi urmată de Era Capricornului.

Erele astrologice există ca urmare a precesiei echinocţiilor. Stelele şi constelaţiile se învârt încet în jurul Pământului independent de mişcările sale de rotaţie (în jurul axei) şi de revoluţie (în jurul Soarelui). Această mişcare extrem de înceată a astrelor cereşti completează un ciclu în aproximativ 26.000 de ani, ceea ce înseamnă că fiecare eră astrologică are în jur de 2.150 de ani. Era astrologică de la un moment dat este dată de către poziţia Soarelui într-o constelaţie zodiacală în emisfera nordică în timpul echinocţiului de primăvară (vernal). Dar, datorită faptului că cele 12 constelaţii zodiacale nu sunt egale ca mărime şi au limite temporale vagi, astrologii nu pot decide în mod unanim dacă omenirea a intrat sau nu în Era Vărsătorului, cât va dura sau cum va influenţa umanitatea.[1112]

Astrologic vorbind, se crede că erele influenţează evoluţia omenirii. De exemplu, Era Peştilor că a fost condusă de sabie şi a fost marcată de conflicte, în timp ce Era Vărsătorului este aşteptată să aducă omenirii în principal descoperire şi cunoaştere. Deoarece peştele – de la Era Peştilor – a fost un simbol pentru Iisus şi pentru perioada dintre Prima şi A Doua Venire, Era Vărsătorului este deseori identificată cu Mileniul creştin.[1113] Apariţia şi dezvoltarea unora dintre caracteristicile zodiei Vărsătorului în ultimele secole sunt considerate a fi indicatori ai prezenţei Erei Vărsătorului:

calculele, zborul, democraţia, libertatea, idealismul sau progresul tehnologic.

David Williams susţine că tranziţia la Era Vărsătorului s-a produs în 1844, prin apariţia lui Siyyid Ali Muhammad, fondatorul religiei Baha'i. După Williams, fiecare eră este divizată în trei sezoane sau decani. Cei trei decani ai Erei Vărsătorului sunt, în ordine cronologică, Balanţa, Gemeni şi Vărsătorul. La ora actuală lumea se află în decanul Balanţei din Era Vărsătorului, ceea ce cauzează războaie (datorită Balanţei) şi revoluţii (datorită Vărsătorului). Deşi umanitatea a făcut mari progrese din 1844 şi până astăzi, lumea va dobândi adevărata cunoaştere doar în decanul Vărsătorului. Acesta va începe în anul 3284 şi va dura până în 4004.[1114]

Conform predicatorului american Levi Dowling, Era Vărsătorului va fi era descoperirilor şi a progresului spiritual şi material. Vărsătorul este un semn de aer, iar omenirea a realizat invenţii remarcabile în ultimele secole prin folosirea aerului, electricităţii şi magnetismului.[1115]

Shri Mataji Nirmala Devi, o autointituală reîncarnare a unor deităţi importante, a spus că Era Vărsătorului a început în 2012, când lumea a început să evolueze către un nou nivel de conştiinţă spirituală. Instalarea ei a marcat începutul strălucitor al unei perioade de unificare, pace, cunoaştere, curăţire ideologică şi împlinirea tuturor aspiraţiilor umanităţii.[1116]

Marcia Moore şi Mark Douglas spun optimist că instalarea Erei Vărsătorului este o necunoscută, dar evenimente importante precum Revoluţia Americană, Revoluţia Industrială sau descoperirea electricităţii sunt semne ale prezenţei sale. Sub semnul Vărsătorului oamenii vor deveni mai impersonali (detaşaţi), altruişti şi umani. La fel, Ingrid Lind susţine că Era Vărsătorului este deja instalată datorită apariţiei ideilor moderne şi lanţului de invenţii.[1117] Iar Vera Reid vede Era Vărsătorului drept timpul în care umanitatea preia controlul naturii şi al propriului destin, devenind Mireasa lui Hristos. Cuvântul cheie pentru Era Vărsătorului este „iluminare" deoarece umanitatea beneficiază de revelarea adevărului şi expansiunea cunoaşterii.[1118]

Tonul sumbru vizavi de Era Vărsătorului este adoptat de către adepţii astrologiei medievală. Neil Spencer arată că Era Vărsătorului nu va aduce o utopie fiindcă aceasta include efecte negative precum consumerismul, puterea nucleară, dezinformarea media şi corporaţiile atotputernice. Prin combinarea teoriilor apocaliptice creştine cu unele *New Age*, Spencer asociază Era Vărsătorului cu Noua Ordine Mondială şi apariţia Antihristului.[1119] Previziunile lui Robert Zoller sunt la fel de pesimiste: dacă în Era Peştilor religia a fost opiu pentru

popoare, în Era Vărsătorului elite secrete se vor lupta să dobândească puterea absolută. Familiile se vor dizolva, se va abuza de ştiinţă şi cunoaşterea va fi folosită în scopuri militare şi imperialiste. Era Vărsătorului va fi o nouă Eră Întunecată în care religia va fi percepută drept periculoasă.[1120]

Pentru Albert Amao Era Vărsătorului a luat forma unui argument în favoarea excepţionalismului american. Tranziţia dintre ere a început în 1876 şi trebuia să dureze până la conjuncţia dintre Saturn şi Jupiter în semnul Vărsătorului din 2020. Caracteristicile Erei Vărsătorului sunt elucidarea misterelor religioase prin ştiinţă, libertatea şi egalitatea, supremaţia Statelor Unite faţă de supremaţia Europei din Era Peştilor, şi în final revelarea lui Dumnezeu.[1121]

Pe alocuri, în funcţie de context, Era Vărsătorului este asociată cu tendinţe precum salvarea Pământului, trăirea sănătoasă şi în armonie cu natura, ecologia şi energia regenerabilă. Ray Grasse sugerează că, pentru integrarea în această nouă eră, omul trebuie să înlocuiască actualul stil de viaţă decadent, umplut cu produse de fabrică, cu bunuri organice, pace sufletească, socializare directă şi gândire pozitivă.[1122]

7.2. MIŞCAREA *NEW AGE*

Deşi este un concept vechi de sute de ani, Era Vărsătorului este astăzi strâns asociată cu tendinţele hippie şi cele *New Age* din anii 1960 şi 1970. Mişcarea *New Age* (care înseamnă „Noua Eră”) este un fenomen sociocultural ce caută adevărul universal prin combinarea elementelor de spiritualitate, cosmologie, ezoterism, ştiinţă şi medicină alternativă. Ea urmăreşte să creeze mari schimbări spirituale şi materiale şi în consecinţă să fie vestitorul şi iniţiatorul Erei Vărsătorului. Pentru a deveni adept al *New Age*, nicio formalitate, precum jurămintele sau mărturisirea unor crezuri religioase, nu este cerută. Este un sistem foarte divers şi maleabil, care nu poate fi definit ca un cult sau ca o religie, deşi este frecvent descris în acest fel. Nimeni nu poate vorbi în numele întregii mişcări. Totuşi, ea înglobează o generaţie aparte de auto-proclamaţi profeţi şi vizionari care se comportă asemeni contactaţilor, dar pretind că sunt succesorii moderni ai profeţilor biblici.

În funcţie de sursă, incipitul mişcării New Age variază de la Emanuel Swedenborg în secolul al XVIII-lea până la sfârşitul calendarului maya pe 21 decembrie 2012. Unul dintre momentele importante ale mişcării s-a consumat în 1875, la o

vreme când spiritualitatea a fost pusă sub semnul întrebării de darwinism şi progresul ştiinţific. Henry Scott, William Judge şi Elena Blavatschi au format *Theosophical Society* (Societatea Teosofică) la New York. Începutul *New Age* mai poate fi asociat şi cu anii 1920-1930, după sechelele lăsate de Primul Război Mondial, când discipola în teosofie Alice Bailey a proclamat întoarcerea lui Hristos şi necesitatea de formare a unor grupuri de spiritualizare. Pseudoprofetul Edgar Cayce este şi el nominalizat la originea mişcării, dar a copiat multe dintre ideile lui Blavatschi.[1123] Deci mişcarea nu este produsul unui singur om, ci a unui efort colectiv care au dat formă pilonilor spiritismului, transcendentalismului şi teosofiei.

Primul, spiritismul, se referă la comunicarea cu spirite umane plecate din această viaţă sau cu spirite superioare imateriale (niciodată încarnate pe Pământ) prin intermediul unui medium omenesc. Scopul spiritismului este să obţină informaţii despre alte sfere de existenţă sau despre trecutul, prezentul şi viitorul sferei noastre de existenţă. Schimbul de informaţii dintre om şi spirit se realizează prin *channelling* – care, la fel ca în cazul contactelor extraterestre, este o formă de telepatie sau stăpânirea trupului de către alte spirite (posedare).

Al doilea, transcendentalismul, susţine că intuiţia este mai presus decât simţurile în descoperirea adevărului, Dumnezeu se poate revela omului prin intuiţia sa, iar scopul religiei este să aducă unirea conştientă între om şi divinitate. Ralph Emerson a fost exponentul de seamă al transcedentalismului din secolul al XIX-lea.

Iar teosofia este un termen care înseamnă „înţelepciune divină” şi a fost inventat de către Elena Blavatschi. Conform acesteia, evoluţia spirituală a omenirii este ghidată de către maeştrii iluminaţi, persoane care şi-au încheiat evoluţia pământească prin reîncarnări repetate. În timp ce maeştrii iluminaţi îşi continuă propriul drum spre dumnezeire, ei, prin intermediul revelaţiilor, ajută în mod voluntar prin intermediul revelaţiilor fiinţe umane mai puţin luminate să se ridice la acelaşi nivel spiritual.[1124]

Antropozofia, Lucis Trust şi mişcarea *I AM* (Eu Sunt) sunt ramuri ale teosofiei. Antropozofia a fost înfiinţată în 1912 de către Rudolf Steiner. Termenul „antropozofie” înseamnă „înţelepciunea omului” şi scopul său este să reamintească oamenilor că posedă întregul adevăr şi întreaga înţelepciune universală în sinea lor. Dar adevărul lăuntric poate fi descoperit doar prin folosirea unor ştiinţe aparte, care îl împuternicesc pe om cu percepţie spirituală, imperceptibile simţurilor materiale sau aparatelor moderne. Steiner considera că fiinţa lui Hristos este figura centrală a tuturor religiilor şi

credinţelor, manifestată de-a lungul istoriei în marii lideri spirituali, şi ea are un mesaj unic: iubirea. Când Hristos se va întoarce oamenii vor recunoaşte spiritul iubirii în toate formele sale. Parousia însă nu va fi fizică, ci eterică, vizibilă doar celor care vor fi pregătiţi sufleteşte.[1125]

Lucis Trust a fost fondată în 1923 de către Alice şi Foster Bailey. Alice Bailey a fost purtătoarea de cuvânt a Maestrului Înţelepciunii, care i-a dictat telepatic destulă informaţie cât să scrie 19 cărţi. În ianuarie 1946 Bailey a avut o viziune că Hristos se va întoarce fizic după anul 2025, la începutul Erei Vărsătorului, echivalentul Mileniului. Până la acel moment, consiliul lui Hristos, format din maeştrii spirituali precum contele de Saint-Germain, avea sarcina de a pregăti lumea pentru Parousia şi instaurarea Regatului lui Dumnezeu. Hristos va sta pe Pământ 2.158 de ani, conform lungimii exacte a Erei Vărsătorului. În august 1946 Bailey şi-a completat profeţia şi a susţinut că Hristos s-ar putea întoarce prin intermediul unui avion şi apoi va fi văzut de toată lumea la televizor.[1126]

Şi, în fine, mişcarea *I AM* a fost fondată în anii 1930 de Guy şi Edna Ballard. Scopul revelaţiilor primite de către cei doi era de a pregăti omenirea pentru instaurarea Erei Vărsătorului şi răspândirea planetară a „conştiinţei lui Hristos”. *I AM* spune că există o ierarhie de fiinţe supranaturale numite generic „Maeştrii Înălţaţi” care include pe Iisus, Morya, Maitreya sau Buddha. Aceştia au fost maeştrii teosofici care au devenit nemuritori, au părăsit cercul reîncarnărilor şi karma şi au dobândit ascensiunea personală. Maeştrii Înălţaţi comunică cu umanitatea prin intermediul anumitor indivizi, inclusiv Guy şi Edna Ballard.[1127]

Mişcarea *New Age* nu se referă la comunităţi organizate, ci mai degrabă la reuniuni periodice de persoane cu scopul de a schimba idei sau pentru a medita. Bazată pe astrologie şi spiritualitate, unde totul poate fi interpretat după nevoi, mişcarea este lipsită total de precizie şi coerenţă. Este forma modernă a misticismului; la fel cum în secolul al XII-lea doctrinele catolice au devenit insuficiente iar oamenii au căutat răspunsuri în alte domenii, la ora actuală New Age vrea să aducă lumină în chestiuni nerezolvate de religii şi ştiinţă.

New Age s-a manifestat pregnant în anii 1960 înăuntrul hippioţilor. După asasinarea lui John F. Kennedy, cu Războiul Rece şi Războiul din Vietnam în plină desfăşurare, teorii ale conspiraţiei şi segregaţie rasială, societatea americană trăia sentimente puternice de frică şi nesiguranţă. Aceste aspecte au favorizat ridicarea curentului hippie pe Coasta de Vest a Statelor Unite, în special în oraşul San Francisco. Sub sloganul

make love, not war („faceţi dragoste, nu război"), pe 14 ianuarie 1967 aproximativ 10.000 de oameni îmbrăcaţi într-o ţinută pseudohinduistă s-au adunat în Golden Gate Park cerând o schimbare a politicii şi a stilului de viaţă american. Evenimentul a fost caracterizat drept inaugurarea unei noi epoci, curentul hippie răspândindu-se cu repeziciune din America în Europa de Vest. În realitate, mişcarea a fost doar o adunătură de tineri iresponsabili dornici să forţeze limitele distracţiei. Euforia a fost de scurtă durată; cu toate că existau un sfert de milion de hippioţi americani, câţiva ani mai târziu această contracultură se zbătea să supravieţuiască. Motivele din spatele acestei creşteri şi descreşteri rapide au fost consumul intensiv de droguri şi alcool, depravarea sexuală, şi crimele comise de grupul hippiot al lui Charles Manson.[1128]

După puternica fluctuaţie a anilor 1960, curentul *New Age* a rămas într-o relativă umbră până în anul 2000. A fost uşor să faci o legătură între venirea celui de-al treilea mileniu cu Era Vărsătorului. Dar când nimic nu s-a întâmplat, speculaţiile mistice au fost repede îndreptate către 21 decembrie 2012 şi sfârşitul calendarului maya.

New Age susţine că fiecare religie a lumii conţine o parte din adevărul universal. Astfel, sincretismul religios al mişcării fost construit prin profanarea culturilor şi religiilor de pretutindeni. A preluat selectiv învăţături şi principii religioase şi le-a redefinit într-un cadru plauzibil şi unificator. Antidogmatismul, una din virtuţile mişcării, permite adepţilor să combine orice doctrine religioase cu teorii ştiinţifice pentru a susţine existenţa unor aspecte precum clarviziunea, telepatia, telekinezia, universurile paralele, decorporalizarea sau misticismul cuantic. Cel din urmă spune că dacă te gândeşti mult la un lucru, Universul devine influenţat de gândul tău şi va evolua pentru a-l materializa.

Deşi tratează fiinţa umană în mod diferit, ufologia şi *New Age* nu se exclud una pe cealaltă; ele sunt deseori convergente. Ufologia umileşte fiinţa umană furându-i toate meritele şi atribuindu-le extratereştrilor: omul este doar un animal care nu poate realiza nimic fără ajutorul fraţilor din spaţiu. *New Age*, din contră, spune că omul este un semizeu, mult deasupra animalelor şi naturii. Dacă „totul este unul" şi „totul este Dumnezeu", atunci toată Creaţia, inclusiv fiinţele umane, este în ultimă instanţă parte intrinsecă a divinităţii. Fiecare individ este chemat să-şi construiască propriul drum spiritual folosind un patrimoniu care cuprinde orice tradiţie mistică sau religioasă. Odată ce oamenii încep să-şi înţeleagă propria divinitate, scopul vieţii devine redescoperirea măreţiei,

iubirii şi înţelepciunii interioare.[1129] Iar în această aventură omul poate fi ghidat de către entităţi spirituale superioare.

New Age nu oferă un devotament exclusiv unei forţe supranaturale invizibile şi inaccesibile, unui învăţător sau unei învăţături anume pentru că Dumnezeu se relevă în nenumărate feluri. Torah, Biblia sau Coranul nu sunt singurele revelaţii ale lui Dumnezeu, ci doar o parte din multitudinea de revelaţii. Personalităţi ca Iisus, Lao-Tze, Buddha, Hermes Trismegitul, Zarathrustra, Moise sau Mohammed au fost doar manifestări temporare ale lui Mesia cel Cosmic. De fiecare dată când acesta din urmă s-a încarnat a generat schimbări spectaculoase şi pozitive. Ultima încarnare se va produce în viitor, când se va revela pe sine întregii lumi şi va iniţia Mileniul şi Era Vărsătorului.

O altă trăsătură importantă a curentului *New Age* este necesitatea transformării personale şi planetare. Transformarea personală, deseori descrisă ca iluminare, armonizare sau divinizare, se referă la contopirea cu Dumnezeu, cu umanitatea şi cu Universul. Aceasta este necesară deoarece în cursul evoluţiei multimilenare oamenii şi-au uitat adevărata identitate divină şi au cedat iluziei limitării. Doar prin transformarea conştiinţei omul se poate elibera de minciună şi îşi poate redescoperi adevăratul potenţial.[1130] Iar când o masă critică de oameni iluminaţi îşi vor asuma răspunderea socio-politică pentru întreaga umanitate, atunci se va produce transformarea planetară.

În termeni de morală, principiul „totul este unul" anulează orice deosebire între bine şi rău. Nu există niciun fel de absoluturi morale. Totul este relativ. Morala *New Age* nu este bazată pe dualismul bine-rău. Nu va fi pace până ce umanitatea nu va înţelege că în adevăr nu există niciun bine şi niciun rău. Binele de fapt depinde de dezvoltarea potenţialului uman şi a puterii minţii. De aici, există un deosebit interes pentru psihologie şi parapsihologie printre rangurile New Age. Prin practicarea anumitor tehnici spirituale şi prin propagarea de idei ca „tu eşti propriul tău dumnezeu" sau „tu îţi creezi propria ta realitate", teoreticienii New Age cred că împuternicesc mintea şi abilitează oamenii să-şi controleze destinul.

New Age a asimilat şi ideea reîncarnării, văzută drept procesul de naşteri continue până ce sufletul atinge o stare de perfecţiune şi se contopeşte cu sursa divină. Karma se referă la datoria acumulată de un suflet conform faptelor comise în timpul vieţii actuale sau vieţilor trecute. O karmă bună conduce la o reîncarnare într-o stare mai fericită, în timp ce o karmă rea va conduce la reîncarnare într-o stare mai nefericită.

Lumea va fi tot mai fericită pe măsură ce tot mai mulţi oameni deţin o karmă bună.

Simplu spus, *New Age* este o transpunere grotească a conceptului creştin de Mileniu prin reînvierea gnosticismului şi neopăgânismului şi o vulgarizare lipsită de sens a credinţelor orientale. Este greu de crezut că hippioţii puteau schimba lumea în mai bine prin desfrâu sexual, alcool, ritmurile The Beatles şi pupile dilatate de droguri. La acestea se adaugă crimele lui Manson şi masacrul sinucigaş dinăuntrul *Ordre du Temple Solaire*. Deopotrivă Luc Joret şi Di Mambro au fost obsedaţi de instalarea de noi ordini şi ocultism, în timp ce actul lor de sinucidere a fost un protest faţă de lumea care a refuzat să evolueze şi să îmbrăţişeze *New Age*.

New Age promite să transforme omul într-un semizeu. Cu toate acestea, de când a apărut mişcarea, nimeni nu a dovedit că a dobândit puteri sau abilităţi speciale. De fapt, celebrităţile *New Age* au fost mai degrabă asociate cu frauda, înşelăciunea, falsul, extorcarea, paranoia şi inepţii cutremurătoare. De exemplu, Edgar Cayce fost obsedat de relaţia dintre culoarea pielii şi spiritualitate, iar în transele sale a afirmat că Marea Piramidă a fost construită în 10500 î.Hr..[1131] Dar cercetările moderne arată că edificiul a fost construit în jurul lui 2500 î.Hr.. Rudolf Steiner vorbeşte de asemenea despre superioritatea spirituală reflectată în culoarea pielii, în timp ce scrierile de început ale lui Alice Bailey conţin mesaje împotriva evreilor.[1132] În *The Secret Doctrine* din 1888, care a servit ca fundaţie pentru naşterea teosofiei, Elena Blavatschi a susţinut că a avut acces la *Book of Dzyan* – un text tibetan secret vechi de mii de ani, scris în limba sacră *senzar* şi păstrat de către Frăţia Ocultă. Mai târziu s-a dovedit că Blavatschi a inventat întreaga poveste iar textele au fost falsificate sau plagiate din surse indiene şi europene.[1133] De la continente invizibile, dimensiuni paralele, violuri astrale şi aure de energie până la maeştrii iluminaţi care se ascund în dimensiuni invizibile de ochiul publicului precum gândacii de bucătărie, *New Age* a adunat sub umbrela sa cam tot ce poate născoci o minte iraţională.

Subcultura *New Age* este forma supremă de *kitsch* spiritual. Este dominată de clişee inepte precum tot ce este secret, exotic, vechi şi în cantităţi mici este benefic, în timp ce tot ce este public, nou şi în cantităţi mari este dăunător. Deseori se vorbeşte despre învăţături ascunse, uitate, străvechi, oameni mai evoluaţi decât alţii sau secrete spirituale care sunt plasate în locuri inaccesibile precum Tibet, Antarctica, Atlantida sau dimensiuni paralele. Acestea reflectă ideea de aventură ideologică, tendinţa de a ignora sau de a subaprecia

doctrinele imediat accesibile, şi de a căuta adevăruri supraapreciate în locuri îndepărtate şi greu accesibile. De fapt, asemenea susţineri absurde nu au nimic de-a face cu evoluţia spirituală şi au totul de-a face cu hrănirea ego-ului şi refularea frustărilor. Guy Ballard a susţinut că în vieţile anterioare a fost Richard Inimă de Leu şi George Washington, în timp ce Edna Ballard a fost încarnarea Ioanei d'Arc, Elizabeth I a Angliei şi Benjamin Franklin. Calea spirituală este cea mai ieftină şi rapidă modalitate prin care un om poate oferi importanţă propriei existenţe efemere, chiar dacă acest lucru presupune forţarea graniţelor stupidităţii. Şi mai există, bineînţeles, şi motivarea banilor. Nu este niciun secret că oamenii sunt dispuşi să plătească bani serioşi pentru a evada din realitate. *New Age* generează profituri uriaşe prin festivaluri, şedinţe de spiritualitate plătite, comercializarea muzicii, cărţilor sau diferite produse specifice curentului.

Lăsând la o parte interesele personale, *New Age* este un răspuns la segmentarea fenomenului religios. Scopul său este să creeze un pod între o lume spirituală tot mai restrânsă şi o lume materială tehnologizată în expansiune. Aşa cum creştinismul a reacţionat la ridicarea Iluminismului şi a separării ştiinţei de religie, în acelaşi fel reorientarea către pseudoştiinţe vine ca un răspuns la dezvoltarea ştiinţifică năucitoare. Ştiinţa demolează mitul divinităţii omului prin compararea nimicniciei sale cu măreţia Universului. În contrast, misticismul plasează omul pe un scaun special la masa lui Dumnezeu şi îl face stăpânul Universului. Prin conceptele sale morale şi religioase vagi *New Age* împinge omul către acea lume medievală superstiţioasă înăuntrul căreia nu există nicio certitudine, niciun sistem bine definit de căutare a divinităţii şi nicio dogmă absolută. *New Age* permite omului să-şi exprime liber gândurile aberante, să viseze, să contemple frumuseţea necunoaşterii şi să trăiască concepţii fermecătoare decadente precum dragonii sau zânele, ce pot supravieţui numai sub zodia necunoscutului şi supranaturalului. Şi, atâta timp cât omul este chinuit de monotonie, frustrare şi ignoranţă, misticismul va reuşi să supravieţuiască hrănindu-ne foamea noastră naturală de mistere şi lucruri neobişnuite.

7.3. PSEUDOPROFEŢIA MAYA ŞI ANUL 2012

Pseudo-profeţia maya pentru anul 2012 a fost cel mai răspândit fenomen apocaliptic înregistrat vreodată. A strivit barierele culturale, sociale şi religioase şi s-a manifestat

înăuntrul unor naţiuni care nu au nimic de-a face cu creştinismul sau cultura maya. Sute de cărţi, articole, documentare video şi domenii virtuale au discutat şi analizat acest subiect. O armată de astrologi, scriitori, contactaţi, mediumi, profeţi şi vindecători spirituali au cerşit atenţie ţipând că în 2012 ceva extraordinar urma să se petreacă cu Pământul şi cu locuitorii ei. Iar eforturile lor au fost fără milă amplificate de către mass-media şi Internet, ambele inundate de clişee profetice ca „moment de răscruce pentru istoria umanităţii”, „an al marilor schimbări” sau „semnificaţia specială a anului 2012”. Un domeniu virtual al *National Aeronautics and Space Administration* (N.AS.A.) a primit peste 5.000 de întrebări din partea publicului pe acest subiect, unii întrebând dacă ar trebui să se sinucidă, să-şi ucidă copii sau animalele de companie, să-şi facă provizii de mâncare şi apă sau să se adăpostească în buncăre.[1134]

Fenomenul 2012 a fost luat fiinţă pentru că în anul 2012 un ciclu important din calendarul maya a luat sfârşit – aspect interpretat ca o profeţie despre sfârşitul lumii – şi pentru că orice efect relaţionat cu acest eveniment calendaristic ne-ar fi putut afecta în mod direct. Toate celelalte teorii apocaliptice au fost doar speculaţii care au deformat adevărul.

Pe mapamond există două perspective generale privitoare la timp:

(1) Timpul liniar – promovat în principal de către religiile avraamice. Acestea susţin că timpul este unicat; a început să curgă la momentul Creaţiei şi nu se ştie dacă va fi oprit sau nu de către Dumnezeu în viitor (sfârşitul lumii nu implică în mod necesar sfârşitul timpului).

(2) Timpul ciclic – promovat de religii amerindiene şi hinduse, împreună cu sisteme de credinţă moderne, neopăgâne sau *New Age*. Ideea de timp ciclic, la fel ca ideea de reîncarnare, este inspirată din ciclurile anotimpurilor şi alte cicluri ale naturii. Vechii hinduşi au elaborat un sistem de patru *yuga* (un fel de ere ale lumii) succesive de decădere morală care au o lungime temporală conform proporţiei 4:3:2:1. Astfel, modelul hindus al timpului a fost divizat într-o *satya yuga* de 1.728.000 de ani, *treta yuga* de 1.296.000 de ani, *dvapara yuga* de 864.000 de ani, şi era finală, de ultimă depravare, *kali yuga* de 432.000 de ani (era prezentă). După *kali yuga* Universul va fi în totalitate distrus, o eră de goliciune va ţine neştiute eoane ale timpului, iar întreg ciclu se va relua din nou, la nesfârşit.[1135]

Mayaşii au avut de asemenea o concepţie ciclică despre timp şi mai multe metode de măsurare a timpului, toate bazate pe sistemul numeric vigesimal (pe 20) şi pe semnificaţia

mistică a valorii 13. Calendarul lor de bază, *tzolk'in*, a fost compus din combinarea unui ciclu de 20 zile cu un ciclu de 13 numere; îi lua 260 de zile pentru a se completa (20 x 13). *Haab* a fost calendarul de 365 de zile. Punctele de start ale lui *tzolk'in* şi *haab* coincideau o dată la fiecare 52 de ani, care corespunde cu ciclul lui Venus. Şi mayaşii au mai avut şi Marea Numărătoare, folosită pentru a măsura distanţe temporale mai mari de 52 de ani. Marea Numărătoare a cuprins *k'in* („zi"), *uinal* (un ciclu de 20 de *k'in*), *tun* (un ciclu de 18 *uinal*), *k'atun* (un ciclu de 20 de *tun*), *b'ak'tun* (un ciclu de 20 de *k'atun*), *piktun* (un ciclu de 20 de *b'ak'tun*), *kalabtun* (un ciclu de 20 de *piktun*), *kinichiltun* (un ciclu de 20 de *kalabtun*) şi *alautun* (un ciclu de 20 de *kinichiltun*, care înseamnă 64.000.000 de *tun*, sau în jur de 60 de milioane de ani). *Tun* înseamnă „piatră"; calendarul maya a fost notat pe piatră şi a avut scopul de a ţine evidenţa ceremoniilor religioase.[1136]

Concepţiile culturilor sud-americane despre timp, creaţie şi moarte erau variate. Conform lui *Popol Vuh*, o compilaţie de poveşti mitologice ale tribului mayaş K'iche', zeii au creat trei ere (sau lumi) eşuate, urmate de o a patra eră reuşită în care au plasat umanitatea (aztecii aveau cinci ere cu lungimi diferite[1137]). Mayaşi au plasat începutul Marii Numărători la sfârşitul celei de-a treia ere, care a durat un ciclu de 13 *b'ak'tun*. De aici, aparent, a patra eră urma să se termine la fel după completarea a 13 *b'ak'tun*.[1138]

Încercări de a corela calendarul mezoamerican cu cel european vestic au fost făcute încă de la primele contacte dintre europeni şi nativi în secolul al XVI-lea. Dar, dat fiind că există abordări diferite privind sistemul de numerotare şi curgerea timpului între cele două civilizaţii, corelarea calendaristică este o discuţie care nu se va termina niciodată. La ora actuală există peste 20 de variante privind momentul când începe Marea Numărătoare, variind între 3512 î.Hr. şi 2594 î.Hr.. Dintre toate, varianta propusă de către Eric Thompson în anii 1920 a fost cea mai acceptată în mediul academic. Thompson a calculat că prima zi a erei mayaşe curente a fost data de 11 august 3114 î.Hr. din calendarul gregorian proleptic, ziua în care, mitologic vorbind, s-a născut planeta Venus.[1139] De aici, dacă un *b'ak'tun* este egal cu 144.000 de *k'in* („zile"), atunci 13 *b'ak'tun* sunt egali cu 5.125,36 de ani. Iar dacă 5.125,36 de ani sunt adăugaţi la 11 august 3114 î.Hr., atunci a patra eră s-a sfârşit pe 21 decembrie 2012.

Thompson nu a avut niciun interes în escatologie şi nici nu a vorbit despre un sfârşit al Creaţiei; dimpotrivă, el chiar s-a îndoit de calculele şi interpretările calendaristice pe care le-a

făcut.[1140] În paralel, la începutul anilor 1900 învăţatul german Ernst Förstemann a interpretat ultima pagină din *Codex Dresdensis*, o carte Maya de prin secolul al XI-lea, ca pe o reprezentaţie a unui potop global. Förstemann a făcut referire la sfârşitul lumii, însă nu a pomenit nimic despre sfârşitul celui de-al 13-lea *b'ak'tun* sau 2012. Şi nici nu este clar dacă punctul său de vedere s-a referit la un eveniment din istoria mayaşă sau la un eveniment din viitor.[1141] Arheologul Sylvanus Morley a avut aceeaşi opinie, scriind în 1915 că „la ultima pagină a manuscrisului, este înfăţişată distrugerea lumii [...] Aici într-adevăr este arătată cu o adăugare grafică cataclismul final atotcuprinzător" în forma unui mare potop.[1142] Deci, ştiinţific vorbind, momentul de sfârşit a celor 13 *b'ak'tun* şi semnificaţia acestui eveniment sunt chestiuni departe de a fi clare. Dar, dat fiind că 21 decembrie 2012 a marcat solstiţiul de iarnă, eveniment cu puternice semnificaţii astrologice şi astronomice, speculatorii apocaliptici au preluat concluziile academicilor şi le-au adaptat la propriile opinii. Comentariile mayaniştilor timpurii au creat bulgări care de-a lungul anilor au adunat fulgii astronomilor amatori, devotaţilor Maya, spiritualişti şi scriitori New Age, şi s-au transformat într-o avalanşă mistică. Până în 2012 aşa-zisa apocalipsă mayaşă a devenit un vortex escatologic care a absorbit cele mai sălbatice scenarii catastrofice sau transformative.

La modul general, au existat două punct de vedere, separate de o linie fină, privind apocalipsa din 2012. Pe de-o parte a fost mişcarea New Age, care înfăţişa 2012 ca pe startul unui nou nivel de existenţă. Umanitatea era pe marginea unei transformări fizice şi spirituale în Era Vărsătorului, lăsând în urmă decadenta Eră a Peştilor. De cealaltă parte au fost partizanii extincţiei, pentru care omenirea era pe punctul de a experimenta o paletă diversă de evenimente catastrofale: inversare geomagnetică, explozii solare mortale, cutremure, erupţii vulcanice, coliziune cu o cometă, invazii extraterestre sau planete vagaboande care se ciocnesc cu Pământul. Cele mai multe scenarii au circulat iniţial în anii 1990, referindu-se la începutul celui de-al treilea mileniu. Dar după eşecul anului 2000 ele au fost reciclate şi aplicate anului 2012.

În 1957 mayanistul Maud Makemson scria: „completarea Marii Numărători de 13 *b'ak'tun* ar fi fost de semnificaţie crucială pentru mayaşi"[1143]. În 1966 Michael Coe a sugerat „ambiţios" în cartea sa *The Maya* că Armaghedonul va înghiţi oamenii degeneraţi ai lumii şi toată Creaţia în ziua finală a celui de-al 13-lea *b'ak'tun*.[1144] În 1975 sfârşitul celui de-al 13-lea *b'ak'tun* a devenit punctul de transformare al conştiinţei globale când Frank Waters a legat data de astrologie

şi profeţiile amerindienilor hopi.[1145] În 1995 în India gurul Kalki Bhagavan a proclamat anul 2012 a fi începutul erei de aur a iluminării divine. Cei aproximativ 15 milioane de adepţi l-au considerat pe Bhagavan a fi încarnarea zeului Vishnu şi 2012 ca sfârşitul *kali yuga*.[1146] Pentru José Argüelles coincidenţa dintre cele 144.000 de zile care formează un *b'ak'tun* şi cei 144.000 de sfinţi din Apocalipsa 14:1 a fost o dovadă irefutabilă a importanţei anului 2012. Pe 17 august 1987 Argüelles a organizat evenimentul „Convergenţei Armonice", ce a constat în adunarea a 144.000 de persoane pentru a semnala începutul sfârşitului istoriei. Evenimentul a fost ţinut în diferite locuri mistice de pe Pământ: Muntele Shasta, Muntele Fuji, Machu Picchu sau Marea Piramidă de la Giza. Conform lui Argüelles, în 3113 î.Hr. Pământul a început un coridor prin aureola galactică emanată de centrul galaxiei noastre, la sfârşitul căruia, pe 21 decembrie 2012, omenirea trebuia să sufere o transformare spirituală profundă. Mayaşii, chipurile, au aliniat calendarul lor pentru a corespunde cu acest fenomen. Într-un interviu din 2007 pentru revista *The New York Times* Argüelles a declarat că „lumea post-2012 va fi o lume a telepatiei universale" şi că „vom fi mult mai puţini cu un stil de viaţă mai simplu, energie solară, grădinărit şi multă comunicare telepatică." Dar 2012 nu era numai despre flori, iubire şi fericire, pentru că cei care „nu şi-au dat seama că există şi alte dimensiuni ale realităţii" trebuiau să fie luaţi de „nave argintii"[1147].

Ştiinţa a fost în mod repetat deturnată pentru a susţine o varietate de teorii exagerate. În 1975 Dennis şi Terence McKenna au vorbit despre o aliniere galactică între Pământ şi centrul Căii Lactee. Aceştia au încercat să demonstreze că mayaşii şi-au bazat calendarul pe o fâşie de nori întunecaţi din Calea Lactee numit *Xibalba be* sau „Fisura Întunecată." Fisura Întunecată este emanantă din centrul galaxiei, iar atunci când alinierea se va produce va crea un efect gravitaţional combinat între Soare şi supermasiva gaură neagră (Sagittarius A*) din centrul Căii Lactee care va distruge Pământul. Această teorie a fost adoptată cu entuziasm de către John Major Jenkins, care a susţinut că mayaşii au anticipat această aliniere, au inclus-o în cosmologia lor şi au celebrat-o ca pe vestitorul unei tranziţii spirituale globale.[1148]

Aşa-zisa aliniere galactică a generat mai departe teoria mistică a rezonanţei Pământului, mama tuturor teoriilor aberante. Chipurile, rezonanţa Pământului începuse să crească din 1980 şi urma să atingă punctul culminant în 2012. Aceasta însemna că trecerea timpului accelera; în 2009 ziua avea de fapt lungimea de doar 16 ore în loc de 24 din cauza faptului că

rezonanţa avea 12 cicli pe secundă în loc de 7,83 cicli pe secundă. Pe măsură apropierii lui 2012, umanitatea trebuia să experimenteze multe schimbări climaterice globale cu efecte de anarhie socială. La 21 decembrie 2012 timpul trebuia să ajungă în punctul zero, umanitatea să capete o frecvenţă vibraţională mai înaltă iar corpurile fizice să se transforme în corpuri de lumină în a cincea dimensiune.[1149]

În 2006 Daniel Pinchbeck a legat sfârşitul celui de-al 13-lea *b'ak'tun* de credinţele New Age, cercurile din lanuri, răpirile extraterestre şi revelaţii primite din partea deităţii mezoamericane Quetzalcoatl.[1150] Un an mai târziu Lawrence Joseph a alertat despre o imensă gaură neagră situată în centrul galaxiei care absoarbe materie, energie şi distorsionează timpul. Din cauza influenţei sale, Pământul urma să experimenteze fluctuaţii în câmpul magnetic, Soarele să se comporte neobişnuit iar sistemul nostru solar să intre într-o parte violentă a galaxiei. Pe 21 decembrie 2012 omenirea trebuia să fie complet distrusă sau să acceadă la un nou nivel de existenţă.[1151]

Astronomic vorbind, conceptul de ecuator galactic este foarte arbitrar şi, cel puţin la ora actuală, nu poate fi trasat cu acurateţe deoarece hotarele Căii Lactee nu sunt determinate cu precizie. Ecuatorul galactic a fost definit pe baze abstracte şi nu pe marcatori sau caracteristici fizice. Prin urmare, nimeni nu poate determina sau vedea aliniamentul Soarelui cu centrul galactic. Există într-adevăr o Fisură Întunecată a Căii Lactee, dar aceasta constă doar dintr-un şir de nori de praf molecular; nu are nimic de-a face cu tranziţii spirituale sau evoluţia umană. Pentru a face lucrurile clare, două corpuri celeste pot să se influenţeze reciproc doar prin gravitaţie – aşa cum gravitaţia Lunii provoacă mareele terestre sau gravitaţia Soarelui face planetele să se învârtă în jurul său – iar forţa de gravitaţie este condiţionată de către distanţă. Chiar dacă Soarele şi Pământul se aliniază cu centrul Căii Lactee, cele două puncte cosmice sunt despărţite de 27.000 de ani-lumină, ceea ce exclude orice influenţă de acest gen.[1152]

Deşi sună frumos ori de câte ori există zvonuri despre apocalipse astronomico-astrologice, în 2012 nu s-a înfăptuit nicio aliniere planetară. Şi chiar dacă ar fi fost, alinierile planetare sunt inofensive; nu au nimic de-a face cu mişcările tectonice ale Pământului sau cu valuri uriaşe. Alinierile planetare care implică trei planete plus Soarele sunt un fenomen obişnuit, care nu afectează Pământul. Jupiter este cea mai mare planetă din sistemul solar, mai mare decât toate celelalte planete puse la un loc. Şi cu toate acestea, când Soarele, Pământul şi Jupiter se aliniază (în această ordine),

planeta noastră resimte mai puţin de 1% din forţa gravitaţională exercitată constant de către Lună.[1153]

Alt scenariu a implicat teoriile inversării geomagnetice (să nu fie confundată cu deplasarea polilor), care ar fi putut cauza haos în societate umană şi printre vieţuitoarele care se folosesc de câmpul electromagnetic al Pământului pentru a se orienta în timpul migraţiilor.[1154] O inversare geomagnetică este într-adevăr posibilă, dar, atunci când se întâmplă, ea se întinde pe perioade de mii sau milioane de ani. Datorită faptului că este un proces extrem de lent, este imposibil de determinat când începe şi când se termină. S-a spus că inversarea geomagnetică ar putea fi provocată de către o masivă furtună solară sau de apropiata Fisura Întunecată. În timp ce radiaţiile solare sau cele emanate de alte copuri celeste ar putea afecta grav reţeaua de electricitate, sateliţii şi reţelele de telecomunicaţii, ele nu pot influenţa modul în care Pământul emană câmpul său electromagnetic. Singura sursă a geomagnetismului este miezul Pământului.

Teoria lui Nibiru a fost şi mai ridicolă. Denumită uneori „Planeta X", s-a spus despre Nibiru că este o planetă vagaboandă care urma să se ciocnească cu Pământul. Această idee a fost avansată în 1995 de către contactata Nancy Lieder după ce a avut experienţe de *channelling* cu fiinţele extraterestre numite „Zeta." Iniţial, coliziunea a fost aşteptată a se întâmpla în 2003, dar, fiindcă nu s-a întâmplat nimic, în 2012 teoria a fost reciclată.[1155] Teoria lui Nibiru este respinsă nu doar de astronomia elementară, ci şi de bunul simţ. Un obiect de mărimea unei planete ar putea fi văzut cu telescoapele cu anii înainte de impact şi cu ochiul liber cu cel puţin câteva zile înainte de impact.

A mai existat şi teoria Centurii Fotonice, o formă de interacţionare între Pământ şi Alcyone, cea mai strălucitoare stea din roiul de stele Pleiade. Teoria a circulat şi înainte de anul 2000, când s-a spus că pe 5 mai 1997 sistemul solar a intrat în Centura Fotonică, un câmp de energie eterică care pluteşte în spaţiu. Acest lucru trebuia să dea naştere la fenomene materiale şi spirituale extraordinare.[1156] Într-adevăr, roiul de stele al Pleiadelor a avut un loc special în cultura sud-americană,[1157] dar distanţa de aproximativ 400 de ani lumină exclude orice influenţă.

Reacţiile la acest bombardament de teorii au variat; pentru unii a fost o chestiune de bani, pentru alţii a fost o problemă de viaţă şi de moarte. În ţările mezoamericane care au făcut odată parte din civilizaţia maya – Mexic, Guatemala, Belize, Honduras şi El Salvador – 2012 a fost o oportunitate pentru bucurie şi afaceri. Toate au organizat festivităţi culturale

pentru a comemora sfârşitul celui de-al 13-lea *b'ak'tun* la cele mai mari locaţii maya, aşteptând sute de mii de turişti.[1158]

Industria filmului a fost de asemenea conştientă de potenţialul financiar al fenomenului. Urmând aceeaşi tactică ca şi *Armageddon* sau *Impact nimicitor* înainte de anul 2000, *2012* din 2009, alături de alte producţii cu buget redus, a fost felul în care Hollywood-ul a înţeles să se folosească de subiect. Împreună cu reclame şi produse care, mai mult sau mai puţin, au făcut referire la apocalipsa din 2012, sfârşitul calendarului maya s-a transformat într-o glumă comercială cu efecte incontrolabile.

Un efect secundar important al fenomenului 2012 nu a avut nimic de-a face cu forţele externe care ar fi putut distruge planeta, şi a avut totul de-a face cu reacţia umană la o asemenea panică; a agitat pe unii oameni până la un asemenea nivel încât au contemplat să se sinucidă. Acest lucru nu este fără precedent, exemple prealabile de sinucideri având loc când Marele Accelerator de Hadroni a fost pornit în 2008[1159] sau cu ocazia profeţiei răpirii din 21 mai 2011.[1160] Propaganda fricii doboară oamenii cei mai vulnerabili, cu posibilitatea de a-i determina să facă lucruri pe care în mod normal nu le-ar face. Fenomenul 2012 a fost responsabil pentru cel puţin o sinucidere, o fată de 16 ani din Regatul Unit.[1161] Pe 11 octombrie 2012, în oraşul brazilian Teresina, poliţia a întrerupt o posibilă sinucidere în masă plănuită de către aproape 100 de adepţi ai lui Luis Pereira dos Santos. Cel din urmă a profeţit sfârşitul lumii odată cu celebrarea sărbătorii Doamna Noastră Aparecida.[1162] Iar pe 21 decembrie 2012 muntele Cerro Uritorco din Argentina a fost închis, dat fiind că o sinucidere în masă a fost propusă pe Facebook să aibă loc acolo.[1163]

În alte cazuri este dificil de stabilit dacă evenimentul maya a fost folosit pentru scopuri turistice sau pentru veritabile credinţe New Age. Variate locaţii de pe glob, în special munţi, au fost văzute ca emanând energii mistice. În anul 2000 micul sat francez Bugarach a început să fie vizitat de oameni care credeau că muntele local, Pic de Bugarach, era locaţia ideală pentru a te adăposti de evenimentele transformative ale lui 2012. In 2011 mai bine de 20.000 de oameni s-au urcat până în vârf, văzut ca un loc O.Z.N. important.[1164] Satul turc Şirince, lângă Efes, a aşteptat să primească peste 60.000 de vizitatori pe 21 decembrie 2012, dat fiind că misticii New Age au crezut că „energia sa pozitivă" îi va proteja de orice catastrofă.[1165] Până şi muntele de la Rtanj, în Carpaţii Sârbeşti, despre care se crede că ascunde o piramidă extraterestră înăuntrul lui, a atras

oameni care aşteptau să se activeze un scut protectiv de energie în timpul zilei cu pricina.[1166]

În Brazilia, primarul oraşului São Francisco de Paula a îndemnat populaţia să se pregătească pentru sfârşitul lumii prin stocarea de hrană şi apă.[1167] În oraşul Corguinho, în Mato Grosso do Sul, o colonie a fost construită pentru supravieţuitorii aşteptatei tragedii.[1168]

Acţiuni similare au fost întreprinse în Statele Unite. Vânzările de adăposturi antiexplozie au crescut considerabil după 2009.[1169] În plus, oficialii s-au temut de apocalipse induse prin violenţă, aşa că şcolile au fost închise cu ocazia sărbătorilor de Crăciun cu două zile mai devreme în statul Michigan.[1170]

În mod surprinzător, chinezii au luat foarte în serios sfârşitul lumii. Conform unui sondaj realizat în mai 2012, în jur de 10% din populaţia lumii credea că lumea ar putea să se sfârşească în decembrie; cel mai mare procent s-a înregistrat în China, unde succesul extraordinar al filmului *2012* a convins pe aproape 20% dintre cetăţeni că sfârşitul era aproape.[1171] Drept consecinţă, mulţi au strâns provizii de hrană, apă şi lumânări în anticiparea apropiatului întuneric, unul a construit o arcă, alţii şi-au donat economiile,[1172] şi în jur de 1.000 de membrii ai cultului creştin Biserica Dumnezeului Atotputernic au fost arestaţi după ce au pretins că reînnoirea presupune răsturnarea ordinii existente.[1173]

Din nefericire, răspândirea lui 2012 nu a demonstrat doar aviditatea omului modern pentru senzaţional, ci şi lipsa lui de instruire ştiinţifică. În 1950 Linda Schele şi David Freidel au argumentat ferm că mayaşii nu au conceput sfârşitul celei de-a patra ere ca pe un sfârşit al Creaţiei.[1174] La fel, Mark Van Stone a demonstrat că profeţiile sau calendarele mezoamericane vechi nu au nimic de-a face cu dezastrele, iar apocalipsa 2012 a fost o invenţie modernă cu scopuri comerciale.[1175] În 2009 arheoastronomul Anthony Aveni a spus că, în timp ce ideea unui echilibru cosmic a fost într-adevăr parte a culturii maya, scenariile fataliste ale lui 2012 au fost produse ale unei societăţi dezechilibrate şi „deconectate”, incapabilă să găsească răspunsuri la marile dileme ale omenirii. În consecinţă, ea şi-a îndreptat atenţia către entităţi imaginare spaţio-temporale îndepărtate înzestrate cu cunoştinţe extraordinare. Aveni a mai punctat faptul că cei mai mulţi profeţi ai apocalipsei critică ştiinţa şi tehnologia contemporană, dar ei se folosesc frecvent de concepte pseudoştiinţifice.[1176]

Apocalipsa mayaşă a fost doar o chestiune de fum şi oglinzi. Ca orice altă veche civilizaţie de pe glob, mayaşii au divinizat cerul şi au asociat corpurile celeste cu fiinţe supranaturale şi locuri extraordinare. Dar de la plasarea a câteva pietre în poziţii astrale şi până la găuri negre şi centuri fotonice este un drum lung. Fanaticii O.Z.N. şi misticii moderni obişnuiesc să mitologizeze istoria continetului American afirmând că vechile civilizaţii sud-americane au fost foarte avansate din punct de vedere tehnologic şi social. Dar adevărul crud este că au fost atât de „avansate" încât au fost dezmembrate de câţiva conchistadori înarmaţi cu puşti primitive şi purtători de variolă. Ca şi cultura olmecă dinaintea lor, mayaşii au fost un popor neolitic: nu au descoperit roata, nu au avut animale de povară, şi doar înspre sfârşitul civilizaţiei lor au folosit cupru, aur şi argint în obiectele religioase.[1177] Nu au lăsat nicio dovadă că ştiau despre Pământul sferic, poziţiile planetare, centre galactice, orbite, praf interstelar, pete solare, furtuni solare, câmpuri electromagnetice, raze cosmice, găuri negre, planete vagaboande sau gravitate. Acestea sunt doar teorii fanteziste vomitate de către imaginaţia bolnavă modernă.

Mitul lui 2012 a fost contrazis inclusiv de către cultura maya. Vechile inscripţii menţionează ocazional despre comemorări care puteau să se întâmple pe date mult după finalizarea celui de-al 13-lea *b'ak'tun*.[1178] Pe zidul de vest de la Templul Inscripţilor din Palenque există o inscripţie care proiectează un moment viitor foarte îndepărtat legat de domnia regelui K'inich Janaab' Pakal. Inscripţia menţionează data naşterii lui Pakal din 24 martie 603 d.Hr. împreună cu data de 21 octombrie 4772 d.Hr.. Cea din urmă reprezintă a 80-a rundă calendaristică de 52 de ani din 615 d.Hr., când Pakal a fost încoronat. Acest text, care plasează un eveniment la mai bine de 2.500 de ani după 2012, este cea mai bună dovadă că mayaşii nu au prevăzut sfârşitul celui de-al 13-lea *b'ak'tun* ca pe sfârşitul Creaţiei, ci doar începutul unui alt ciclu calendaristic.[1179] Completarea unui *b'ak'tun* ar fi fost un prilej de mare sărbătoare pentru mayaşi, dar în acelaşi sens în care lumea modernă a celebrat trecerea de la mileniul doi la mileniul trei.

Adevăratele probleme existenţiale ale mayaşilor au fost legitimitatea succesiunilor la putere, războaiele de cucerire, împăcarea zeilor prin sacrificii de sânge şi supravieţuirea în mijlocul inamicilor tribali. În acest context, scopul calendarului lor nu a fost acela de a prezice noi ere, sau cel puţin nu ere de iubire, pace şi unire. Adevărat, ei ar fi putut folosi completarea unui ciclu temporal ca motiv pentru

construirea unor noi piramide, pentru a oferi legitimitate unei noi ascensiuni roiale sau pentru a porni un nou război. Dar grija lor principală nu a fost aceea de a inaugura o nouă ordine a lucrurilor, ci de a o conserva pe cea existentă; aceasta le garanta supravieţuirea. Cultura maya a fost violentă şi dominată de superstiţie. Sacrificiile umane au fost menite să îmbune zeii irascibili pentru a le tolera mai departe societatea. Mayaşii au fost total neinteresaţi de pace, dragoste şi meditaţie. Dimpotrivă; au fost interesaţi mai presus de orice de păstrarea tradiţiilor, temându-se că, dacă nu erau respectate, vor fi drastic pedepsiţi de zei. Deci, ultimul lucru de care mayaşii ar putea fi acuzaţi este că au avut idei *New Age*, au fost buni cu natura, cu oamenii sau cu animalele, au profeţit despre sfârşitul lumii pentru 2012 sau au anticipat venirea unei noi ere de pace şi dragoste.

8. APOCALIPSELE AUTODISTRUCTIVE ALE MILENIULUI III

Scenariile apocaliptice curente sunt predominant autodistructive, în care oamenii, şi nu divinitatea, sunt entităţile care ar putea pune capăt umanităţii. Lumea a devenit speriată de ea însăşi, de puterea pe care a dobândit-o şi de răul pe care poate să-l provoace prin acţiuni iresponsabile. Cu toţii am auzit, mai mult sau mai puţin, despre încălzirea globală, prăbuşire economică, ciocnirea civilizaţiilor, holocaust nuclear sau epuizarea resurselor. Dar mai puţin vizibilă este cauza comună a tuturor acestor posibilităţi: suprapopularea planetei, amplificată de lipsa de educaţie şi lăcomie.

Populaţia lumii a continuat să crească după Ciuma Neagră. De la aproximativ 350 de milioane în secolul al XIV-lea, a atins pragul de 1 miliard la începutul secolului al XIX-lea. Acest aspect i-a atras atenţia gânditorul englez Thomas Malthus, care a afirmat că populaţia în continuă creştere ar putea, la un moment dat, să epuizeze resursele de hrană, ceea ce ar provoca mai departe haos, război, şi în final o inevitabilă resetare a civilizaţiei.[1180] Dar predicţiile malthusiene nu s-au adeverit iar problema suprapopulării a început să fie dezbătută la nivel global doar 150 de ani mai târziu. Datorită dezvoltării medicinei, producţiei agricole şi politicilor de protecţie socială, cea mai semnificativă creştere a populaţiei s-a produs în a

doua jumătate a secolului XX. În anii 1950 existau puţin peste 2,5 miliarde de oameni; 30 de ani mai târziu numărul ajunsese la peste 4,5 miliarde. Deşi începând cu anii 1980 natalitatea a scăzut, în special în cadrul ţărilor dezvoltate,[1181] în iulie 2015 populaţia lumii a fost estimată la 7,3 miliarde de oameni.[1182]

Suprapopularea atrage consecinţe care cu greu pot fi prevăzute în detaliu; ele sunt mai mult schiţate. De fapt, problema nu este în mod necesar numărul mare al oamenilor, ci nevoia de spaţiu şi de resurse al fiecărui individ. Omul este o fiinţă lacomă iar lăcomia este instinctivă; cu greu poate fi stăpânită. În cea mai mare parte a existenţei noastre ca specie am trăit în foame şi sărăcie. În acel timp lăcomia a fost benefică pentru că ne-a forţat să profităm de orice oportunitate, să acumulăm şi să consumăm cât mai multe resurse pentru a ne creşte şansele de supravieţuire. Dar, de când Revoluţia Industrială a permis omului să strângă tot mai multe resurse cu tot mai puţină energie, lăcomia s-a întors împotriva noastră sub multe forme.

Adevărata provocare constă în a determina relaţia dintre numărul de oameni şi standardul de viaţă pe care planeta poate să le susţină. Resursele Pământului sunt limitate şi epuizabile. Atâta timp cât omul este condiţionat de tehnologia de care dispune şi de limita resurselor oferite de planeta-mamă, numărul de oameni şi stilul de viaţă sunt invers propoţionale. Un stil de viaţă luxos implică un consum mai mare de resurse şi energie per individ şi solicită o populaţie restrânsă. Din contră; un stil de viaţă precar înseamnă un consum de energie şi resurse mai mici per individ, ceea ce permite o populaţie numeroasă. Urmând efectul de *domino*, dacă populaţia se înmulţeşte prea mult în raport cu standardul său de de viaţă, aceasta înseamnă o epuizare (rapidă) a resurselor, ceea ce provoacă mai departe tensiuni sociale, migraţii, revoluţii şi războaie.

În funcţie de estimarea folosită, suprapopularea s-a produs deja sau este pe cale să se producă. Cea mai mare creştere a populaţiei se petrece în ţările asiatice şi africane cu un standard de viaţă mediu/scăzut. În contrast, ţările europene şi americane au frânat creşterea populaţiei lor pentru a avea un standard de viaţă ridicat. Problema este că modelul american de viaţă, luxos, ultraconsumerist, este urmat şi de către ţările sărace, cu populaţie numeroasă. Se aşteaptă ca populaţia globului să ajungă până la nouă miliarde între anii 2040 şi 2050.[1183] Dacă tendinţa de creştere a populaţiei şi îmbogăţirea sa continuă, cererea de resurse naturale va creşte, ceea ce în subsecvent va conduce la defrişare, extincţia de specii de

plante şi animale şi, paradoxal, scăderea condiţiilor de trai prin agravarea încălzirii globale.

În esenţă, încălzirea globală se referă la creşterea temperaturii medii a atmosferei şi oceanelor Pământului datorită despăduririi şi eliberării de agenţi chimici în atmosferă rezultaţi din activităţile umane, în special arderea de combustibili fosili (petrol, cărbune, gaze naturale). Efectul de seră, care produce încălzirea globală, a fost observat la începutul secolului al XIX-lea, dar a ajuns în atenţia publicului de-abia prin anii 1950. În ultimii 100 de ani temperatura medie de suprafaţă a Pământului a crescut cu aproape 0,8 °C, două treimi din această creştere realizându-se numai între 1980 şi 2010.[1184] Poate nu sună mult, dar efectele se pot vedea deja în ridicarea nivelului mărilor, topirea gheţarilor, micşorarea cantităţii de zăpadă şi manifestări meteorologice ocazionale extreme. În secolul XXI temperatura medie de la suprafaţa planetei este aşteptată să crească cu 2,9 °C în cel mai optimist scenariu, şi până la 6,4 °C în cel mai pesimist scenariu.[1185] Totul depinde de numărul de oameni, de stilul de viaţă şi de tehnologiile disponibile.

Deocamdată, impactul schimbării climatice este în mare parte resimţit de către oamenii care trăiesc pe insule mici şi la mare latitudine. Dar încălzirea globală va afecta inevitabil miliarde de oameni prin inundaţii, secete severe, reducerea resurselor de apă, creşterea malnutriţiei şi diferite efecte asupra sănătăţii generale.[1186] O creştere a temperaturii globale duce la topirea gheţarilor de la poli, creşterea nivelului mărilor şi oceanelor, schimbarea tiparelor precipitaţiilor şi posibil o expansiune a deşerturilor subtropicale. Alte efecte ale încălzirii includ apariţia cu o mai mare frecvenţă a extremelor meteorologice precum valuri de căldură sau frig, taifunuri, extincţia speciilor datorită variaţiilor de temperatură şi eşecuri ale culturilor agricole. Încălzirea şi evenimentele relaţionate vor varia de la regiune la regiune. Într-un scenariu de 4 °C limitele adaptabilităţii umane vor fi depăşite în multe părţi ale globului, în timp ce limitele de adaptare a sistemului natural va fi depăşit pe suprafeţe şi mai mari. În consecinţă, ecosistemele pe care se bazează existenţa umană vor eşua şi în subsecvent soarta omenirii va deveni de asemenea incertă.[1187] În cazul în care poluarea va continua în acelaşi ritm, gheţarii – care au rolul de menţinere a unui echilibru termic prin reflectarea razelor solare – vor continua să se topească, încălzirea globală se va accentua şi va deveni ireversibilă prin anul 2030.

În răspuns la această ameninţare, la nivel global s-au realizat numeroase reglementări legate de poluare, protejarea naturii şi refacerea mediului natural acolo unde a fost distrus.

Cel mai vizibil trend este colectarea selectivă a deşeurilor şi reciclarea, astfel încât traseul resurselor să fie circular, autosustenabil, şi nu liniar. La fel, există o tendinţă mondială de investire a banilor şi a forţei de muncă în afaceri ecologice. Guvernele îşi stimulează cetăţenii să achiziţioneze bunuri ecologice, în timp ce companiile private se orientează către producerea de automobile, maşini şi electronice prietene cu mediul şi tot mai eficiente din punct de vedere enegetic. Se poate spune că există un efort colectiv pentru instituirea unui echilibru între capabilităţile tehnologice, consum şi înmulţire.

Pentru cei mai mulţi dintre specialişti şi oameni simpli încălzirea globală este provocată de acţiunile umane. Totuşi, o mână de voci preferă un alt punct de vedere, atribuind fenomenul încălzirii globale mecanicilor naturale. Este un fapt ştiinţific binecunoscut că schimbările climatice au mai multe cauze şi nu doar poluarea chimică.[1188] Schimbări în luminozitatea Soarelui (care parcurge cicluri), erupţii vulcanice, ciocnire de comete sau schimbări imperceptibile în orbita planetei noastre pot provoca variaţii de temperatură severe.[1189] Ciclurile orbitale ale Pământului variază încet, întinzându-se pe perioade de zeci de mii de ani. Tendinţa naturală prezentă a Pământului este, paradoxal, să se îndrepte către o nouă eră glaciară.[1190] Contra-teoria încălzirii globale naturale se sprijină pe exemple precum Perioada Caldă Medievală (între secolele X-XIII) şi Mica Eră Glaciară (între secolele XIV-XIX), perioade de sute de ani când Pământul a avut o temperatură medie mai înaltă şi apoi mai joasă. Oamenii nu au avut nicio influenţă asupra acestor anomalii climaterice, aşa că lucrurile sau mecanismele naturale care le-au cauzat nu pot fi decât speculate.[1191]

Timpul va spune dacă ameninţarea încălzirii globale este naturală sau provocată de om. Dar, indiferent de natura sa, încălzirea globală este un test al viabilităţii umane. Până la sfârşitul secolului XXI omenirea s-ar putea să fie nevoită să dovedească că viaţa inteligentă nu este un alt experiment nereuşit din lista lungă a Mamei Natură. Între timp, profeţiile şi mesianismele se vor împuţina , dar vor continua să facă parte din cultura noastră pentru mult timp de acum încolo. De cealaltă parte, predicţiile apocaliptice vor apărea şi vor dispărea în funcţie de felul în care umanitatea va reuşi să rezolve provocările care îi vor ieşi în cale. O infinitate de Armaghedonuri aşteaptă să fie strigate.[1192] Dacă lumea nu se va autodistruge prin poluare şi războaie, deja au fost enunţate mai multe date viitoare posibile pentru sfârşitul lumii. Şi nu există nicio îndoială că, la fel ca în cazul lui 2012, unele dintre aceste profeţii vor deveni faimoase şi vor inspira acţiuni religioase şi

comerciale deopotrivă. În viitorul apropiat anul 2033 va fi important pentru creştinism deoarece aparent marchează 2.000 de ani de la răstignirea lui Hristos. Întâmplător, această dată este apropiată şi de momentul în care Pământul ar putea să fie compromis iremediabil de către poluare şi încălzirea globală. Şi fiindcă intrarea în Era Vărsătorului este ambiguă, ea va fi legată de orice alte calcule sau evenimente importante.

Pentru viitorul îndepărtat există calculele profetice ale fizicianului Isaac Newton, care a ajuns la o concluzie specială legată de anul 2060. La fel, în anul 2240 se vor împlini 6.000 de ani de la facerea lumii conform caledarului evreiesc aşa cum a fost stabilit de Maimonides.[1193] Iar dacă aceste date par îndepărtate, ele nu se pot asemui cu cea mai distantă predicţie apocaliptică: moartea chimică a Soarelui. Astrofizicienii apreciază că peste aproximativ cinci miliarde de ani Soarele îşi va termina rezervele de hidrogen şi se va transforma într-o imensă stea roşie. În acest proces va ajunge să degaje mult mai multă lumină şi căldură decât o face în prezent, şi se va umfla atât de mult încât va înghiţi primele trei planete ale sistemului solar. Desigur, până în acel moment nimeni nu poate spune ce se va întâmpla cu omenirea. Dar, atâta timp cât ea este în totalitatea dependentă de planeta Pământ, soarta noastră ca specie este incertă. Pentru a-şi asigura supravieţuirea, specia noastră trebuie să devină multiplanetară. În cea mai mare parte a istoriei noastre am crezut naiv că cerul este casa divinităţii şi acolo, dacă ajungem, vom exista pentru totdeauna. Astăzi, toate datele arată că am avut dreptate, cel puţin într-o oarecare măsură. Existenţa noastră a depins de stele şi va depinde de stele, pentru că singurul mod prin care putem evita soarta dinozaurilor este să ne îndeplinim visul milenar şi să ajungem la ele.

Note

CONCLUZII

Religia moare. Conceptul de divinitate moare. Cu cât înţelegem mai bine natura, cu atât divinitatea este mai încolţită. De la forme de animale până la energie vie, şi de la vârful munţilor până la dimensiunea spirituală, divinitatea şi-a schimat forma şi reşedinţa în funcţie de progresul cunoaşterii. Ea fuge constant de ochii noştrii, de judecata noastră. Şi nu se ascunde de noi doar în golurile spaţiale, ci şi în golurile temporale. În toate religiile ea acţionează asupra lumii într-un mod vizibil şi irefutabil în dimensiunile inaccesibile omului ale trecutului şi viitorului. Dar niciodată în prezent. Cunoaştem cu toţii poveştile: divinitatea a creat lumea, a creat viaţa, a creat pe primii oameni, a devenit carne, a vindecat pe bolnavi, a vorbit cu oameni, a distrus naţiuni, a mutat munţi sau a schimbat în mod direct ordini sociale şi politice. Şi ea ne-a revelat în trecut că va face lucruri la fel de uimitoare în viitor. Divinitatea a promis că va acţiona prin intermediul semnelor şi evenimentelor, doar pentru ca în final să întrerupă cursul istoric şi să schimbe în mod fundamental ordinea existentă a lucrurilor. Dar acest lucru nu s-a întâmplat. Şi ea lipseşte cu desăvârşire de aici şi acum. În timp ce este adevărat că înţelegerea noastră ştiinţifică este încă la început şi nu am răspuns la întrebări fundamentale, nu există niciun motiv să concludem că la sfârşitul liniilor temporale şi spaţiale există o entitate, bună, atotputernică, atotprezentă şi atotştiutoare care ne aşteptată cu braţele deschise la masa ei îmbelşugată. Divinitatea şi-a epuizat opţiunile iar jocul multimilenar de-a v-aţi ascunselea este aproape de sfârşit. Divinitatea a devenit atât de abstractă, atât de golită de substanţă şi atât de lipsită de formă încât poate fi orice, oriunde şi oricând: un sentiment în inima noastră, un gând în mintea noastră sau o energie într-un alt univers unde nu se aplică legile cunoscute ale fizicii. Divinitatea a devenit o hârtie goală care poate fi umplută de către credincioşi cu orice vor ei să o umple.

Religia este o paradigmă expirată. Ea nu mai poate explica realitatea. Încercarea de a o reconcilia cu paradigma ştiinţifică prin contorsionism intelectual este inutilă. Ştiinţa are valoare morală şi poate spune ceea ce este moral sau nu. Moralitatea fiecăruia diferă de moralitatea celuilalt doar pe baza cunoaşterii. Cunoaşterea este ceea ce ne face mai buni şi diferiţi faţă de animale. Cunoaşterea este cea care conferă omului putere asupra naturii, lărgeşte sfera liberului arbitru şi restrânge pe cea a determinusmului. Cunoaşterea este ceea ce face ordine în haos şi face diferenţa între a determina şi a fi

determinat. Nu există raţiune fără libertate, aşa cum nu există libertate fără cunoaştere. Credinţa suprimă cunoaşterea, raţiunea şi în ultimă instanţă libertatea.

Şi, în final, toate teoriile, toate ideile, toate calculele, doctrinele şi revelaţiile despre sfârşitul lumii sunt inutile în faţa sfârşitului individual. Moartea este o certitudine. Şi pentru fiecare dintre noi moartea este un sfârşit al lumii personal. Pentru cei care au murit nu mai este cale de întoarcere şi nu mai contează dacă lumea aceasta mai are 20, 543 sau 1.000 de ani de existenţă. Nu există nicio diferenţă între sfârşitul vieţii individuale şi sfârşitul lumii; ambele au acelaşi efect. Moartea separă omul se desparte de această lume odată pentru totdeauna, exact ca şi când lumea aceasta s-ar sfârşi. Vieţile noastre se pot destrăma în orice moment, indiferent dacă acest lucru se întâmplă prin coborârea spectaculoasă a unui zeu din cer sau în urma unui banal accident de maşină. Nu există nicio utilitate în cunoaşterea momentului sfârşitului lumii fără să cunoşti timpul propriului sfârşit individual. Timpul personal are aceeaşi valoare ca şi timpul general. Viaţa poate fi multe lucruri, dar în mod sigur scopul ei nu este de a fi trăită cu frică de prieteni imaginari. Scopul suprem al fiecărui individ este să se concentreze asupra vieţii, să exploreze, să se maturizeze intelectual şi moral şi să contribuie la îmbunătăţirea condiţiei umane.

BIBLIOGRAFIE

LUCRĂRI

Abanes, Richard, *End-Time Visions: The Road to Armageddon?*, Broadman & Holman Publishers, Nashville, 1998, 428p.

Abulafia, David, *Frederick II: A Medieval Emperor*, Oxford University Press, Oxford, 1992, 466p.

Ackerman Smoller, Laura, *History, Prophecy and the Stars: The Christian Astrology of Pierre d'Ailly (1351-1420)*, Brill, Leiden, 2005, 233p.

Adler, William (ed.), Paul Tuffin (ed.), *The Chronography of George Synkellos: A Byzantine Chronicle of Universal History from the Creation*, Oxford University Press, New York, 2002, 728p.

Albanese, Catherine L., *A Republic of Mind and Spirit: A Cultural History of American Metaphysical Religion*, Yale University Press, New Haven, 2007, 628p.

Alderfer, Everett Gordon, *The Ephrata Commune: An Early American Counterculture*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, 1985, 273p.

Alexander, Paul Julius, Dorothy deF. Abrahamse (ed.), *The Byzantine Apocalyptic Tradition*, University of California Press, Berkeley, 1985, 239p.

Alexander, Ralph B., *Global Warming False Alarm: The Bad Science Behind the United Nations' Assertion That Man-Made CO2 Causes Global Warming*, Canterbury Publishing, Royal Oak, 2012, 178p.

Alighieri, Dante, Răzvan Codrescu (trad.), *Divina Comedie. Infernul*, Christiana, Bucureşti, 2006, 526p.

Allen, Don Cameron, *The Star-Crossed Renaissance: The Quarrel about Astrology and Its Influence in England*, Routledge, New York, 1967, 280p.

Åkerman, Susanna, *Rose Cross over the Baltic: The Spread of Rosicrucianism in Northern Europe*, Brill, Boston, 1998, 263p.

Amao, Albert, *Aquarian Age and the Andean Prophecy*, AuthorHouse, Bloomington, 2007, 208p.

Amirav, Hagit (ed.), Bas ter Haar Romeny (ed.), *From Rome to Constantinople: Studies in Honour of Averil Cameron*, Peeters, Leuven, 2007, 425p.

Anderson, C. LeRoy, *Joseph Morris and the Saga of the Morrisites Revisited*, Utah State University Press, Logan, 2010, 250p.

Anderson, Karen, *Y2K for Women: How to Protect Your Home and Family in the Coming Crisis*, Thomas Nelson Inc., Nashville, 1999, 224p.

Anderson, Virginia DeJohn, *New England's Generation: The Great Migration and the Formation of Society and Culture in the Seventeenth Century*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, 233p.

Aristotel, Şerban Nicolau (trad.), *Despre cer*, Paideia, Bucureşti, 2005, 472p.

Arndt, Karl John Richard, *George Rapp's Successors and Material Heirs: 1847-1916*, Fairleigh Dickinson University Press, Madison, 1971, 445p.

Arrington, Leonard J., Davis Bitton, *The Mormon Experience: A History of the Latter-Day Saints*, University of Illinois Press, Champaign, 1979, 414p.

Arthur, Anthony, *The Tailor-King: The Rise and Fall of the Anabaptist Kingdom of Münster*, St. Martin's Press, New York, 1999, 244p.

Asbridge, Thomas, *The First Crusade: A New History*, Oxford University Press, New York, 2004, 408p.

Aveni, Anthony, *The End of Time: The Maya Mystery of 2012*, University Press of Colorado, Boulder, 2009, 190p.

Bailey, Alice A., *The Reappearance of the Christ*, Lucis Press, New York, 1948, 189p.

Bailey, Alice A., *The Externalisation of the Hierarchy*, Lucis Press, New York, 1957, 744p.

Bailyn, Bernard, *The ideological origins of the American Revolution*, Harvard University Press, Cambridge, 1992, 416p.

Barber, Malcolm, *The New Knighthood: A History of the Order of the Temple*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, 464p.

Barber, Malcolm, *The Two Cities: Medieval Europe, 1050-1320*, Routledge, New York, 2004, 540p.

Barkun, Michael, *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*, University of California Press, Berkeley, 2003, 243p.

Barkun, Michael, *Religion and the Racist Right: The Origins of the Christian Identity Movement*, The University of North Carolina Press, Chapell Hill, 1997, 335p.

Barney, Stephen A., W. J. Lewis, J. A. Beach, Olier Berghof, *The Etymologies of Isidore of Seville*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 475p.

Barnes, Robin Bruce, *Prophecy and Gnosis: Apocalypticism in the Wake of the Lutheran Reformation*, Stanford University Press, Stanford, 1988, 371p.

Bates, Joseph, *A Seal of the Living God*, Lighthouse Publishing, Abrams, 1998, 71p.

Beatus, H. Florez (ed.), *Sancti Beati, presyteri hispani Liebanensis, in Apocalypsin, ac plurimas utriusque foederis paginas Commentaria...*, Matriti, 1870, 584p.

Bede, Faith Wallis (ed. trad.), *The Reckoning of Time*, Liverpool University Press, Liverpool, 1999, 479p.

Beecher, Jonathan, *Charles Fourier: The Visionary and His World*, University of California Press, Berkeley, 1986, 601p.

Belyeu, Irene, *Revelation in Context*, Xulon Press, Maitland, 2006, 397p.

Bender, Thomas, *A Nation among Nations: America's Place in World History*, Hill & Wang, New York, 2006, 384p.

Benedict, Canute T., *One God in One Man*, AuthorHouse, Central Milton Keynes, 2007, 428p.

Benson, Ezra Taft, *The Teachings of Ezra Taft Benson*, Bookcraft, Salt Lake City, 1988, 733p.

Bernardini, Paolo (ed.), Norman Fiering (ed.), *The Jews and the Expansion of Europe to the West, 1400-1800*, Berghahn Books, New York, 2001, 573p.

Besant, Walter, *London in the Time of the Stuarts*, Adam & Charles Black, London, 1903, 400p.

Bettenson, Henry (ed.), *Documents of the Christian Church*, Oxford University Press, Oxford, 1967, 343p.

Beverley, Thomas, *The pattern of the Divine Temple*, J. Salusbury, London, 1690, 24p.

Biblia sau Sfânta Scriptură. A Vechiului şi a Noului Testament. Cu trimiteri. Romanian Bible, Trinitarian Bible Society, London, 2003.

Bilhartz, Terry D., *Urban Religion and the Second Great Awakening: Church and Society in Early National Baltimore*, Associated University Presses, Cranbury, 1986, 245p.

Birks, Thomas Rawson, *The Exodus of Israel*, The Religious Tract Society, London, 1863, 344p.

Birch, Thomas (ed.), *Miscellaneous works of Mr. John Greaves, professor of astronomy in the University of Oxford*, vol. 2, J. Hughes, London, 1737, 800p.

Bishop, Rufus (ed.), Seth Young Wells (ed.), *Testimonies of the Life, Character, Revelations, and Doctrines of Mother Ann Lee, and the elders with her*, Weed, Parsons & Co., Albany, 1888, 302p.

Blair, Peter Hunter, *The World of Bede*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, 356p.

Blaising, Craig A., Darrell L. Bock, *Progressive Dispensationalism*, Bridgepoint Books, Grand Rapids, 1993, 336p.

Blavatsky, Helena Petrovna, *The Secret Doctrine: The Synthesis of Science, Religion, and Philosophy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, 852p.

Blessitt, Arthur, *The Cross: 38,102 Miles, 38 Years, 1 Mission*, Authentic Publishing, Colorado Springs, 2008, 220p.

Bliss, Sylvester, *Memoirs of William Miller: generally known as a lecturer on the prophecies and the Second Coming of Christ*, Joshua V. Himes, Boston, 1853, 426p.

Blomberg, Craig L., *From Pentecost to Patmos*, B&H Publishing Group, Nashville, 2006, 577p.

Blumenfeld-Kosinski, Renate, *Poets, Saints, and Visionaries of the Great Western Schism, 1378-1417*, The Pennsylvania State University Press, University Park, 2006, 240p.

Blumhofer, Edith L., *Restoring the Faith: The Assemblies of God, Pentecostalism, and American Culture*, University of Illinois Press, Champaign, 1993, 281p.

Bonar, Andrew, Robert Murray M'Cheyne, *Narrative of a mission of inquiry to the Jews from the Church of Scotland in 1839*, Presbyterian Board of Publication, Philadelphia, 1845, 555p.

Bonomi, Patricia U., *Under the Cope of Heaven: Religion, Society, and Politics in Colonial America*, Oxford University Press, New York, 1988, 291p.

Boyer, Paul S., *When Time Shall Be No More: Prophecy Belief in Modern American Culture*, Harvard University Press, Cambridge, 1992, 468p.

Braden, Gregg, Peter Russell, Daniel Pinchbeck, Joanna R. Macy, John Major Jenkins, *The Mystery of 2012: Predictions, Prophecies and Possibilities*, Sound True, Inc., Boulder, 2009, 467p.

Brady, David, *The Contribution of British Writers between 1560 and 1830 to the Interpretation of Revelation 13.16-18: (the Number of the Beast): A Study in*

the History of Exegesis, J. C. B. Mohr, Tübigen, 1983, 335p.
Brailsford, Henry Noël, *The Levellers and the English Revolution*, Stanford University Press, Stanford, 1961, 715p.
Breault, Marc, Martin King, *Inside the Cult: A Member's Chilling, Exclusive Account of Madness and Depravity in David Koresh's Compound*, Penguin, New York, 1993, 375p.
Brecht, Martin (ed. coord.), Klaus Deppermann (ed. coord.), *Pietismus und Neuzeit*, vol. 10, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1984, 309p.
Bremer, Francis J. (ed.), Tom Webster (ed.), *Puritans and Puritanism in Europe and America: A Comprehensive Encyclopedia*, Abc-Clio, Santa Barbara, 2006, 695p.
Brewer, John Sherren (ed.), *Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores. Fr. Rogeri Bacon Opera Quaedam Hactenus Inedita*, vol. 1, Longman, Green, Longman, and Roberts, London, 1859, 573p.
Brigham, Kay, *Christopher Columbus: His Life and Discovery in the Light of His Prophecies*, Clie, Terrassa, 1990, 174p.
Bright, John, *A History of Israel*, Westminster John Knox Press, Louisville, 2000, 533p.
Brind'Amour, Pierre, *Nostradamus astrophile: les astres et l'astrologie dans la vie et l'oeuvre de Nostradamus*, Presses de l'Université d'Ottawa, Ottawa, 1993, 561p.
Brind'Amour, Pierre, *Nostradamus, les premières centuries ou propheties*, Librairie Droz, Genève, 1996, 595p.
Brodie, Fawn McKay, *No Man Knows My History: The Life of Joseph Smith*, Knopf Doubleday Publishing Group, New York, 1971, 499p.
Bromiley, Geoffrey, W. (ed.), *The International Standard Bible Encyclopedia*, vol. 4, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1986, 1063p.
Brooke, John L. *The Refiner's Fire: The Making of Mormon Cosmology, 1644-1844*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996, 423p.
Brown, Louise Fargo, *The Political Activities of the Baptists and Fifth Monarchy Men in England during the Interregnum*, Ayer Publishing, North Stratford, 1964, 257p.
Brown, William P. *The Ten Commandments: The Reciprocity of Faithfulness*, Westminster John Knox Press, Louisville, 2004, 353p.
Bryce, James, *The Holy Roman Empire*, Macmillan & Co., London, 1864, 176p.
Bugliosi, Vincent, Curt Gentry, *Helter Skelter. The True Story of the Manson Murders*, W. W. Norton & Co., New York, 2001, 736p.
Bunyan, John, *The Life of John Bunyan*, Samuel Bagster & Sons, London, 1845, 104p.
Bunyan, John, *The End of the World, The Resurrection of the Dead and Eternal Judgment*, Diggory Press, Goodyear, 2007, 120p.
Burgett, Bruce (ed.), Glenn Hendler (ed.), *Keywords for American Cultural Studies*, New York University Press, New York, 2007, 288p.
Burr, George Lincoln (ed.), *Narratives of the Witchcraft Cases 1648 to 1706*, Dover Publications, Mineola, 2002, 467p.

Bushman, Richard Lyman, *Joseph Smith: Rough Stone Rolling*, Knopf Doubleday Publishing Group, New York, 2005, 768p.

Calef, Robert, *More Wonders of the Invisible World: Or The Wonders of the Invisible World Displayed. In Five Parts*, Cushing & Appleton, Salem, 1823, 312p.

Cameron, Euan, *The European Reformation*, Oxford University Press, New York, 2012, 640p.

Campion, Nardi Reeder, *Mother Ann Lee: Morning Star of the Shakers*, University Press of New England, Lebanon, 1990, 179p.

Campion, Nicholas, *History of Western Astrology: The Medieval and Modern Worlds*, Continuum International Publishing Group, London, 2009, 371p.

Campo, Juan Eduardo, *Encyclopedia of Islam*, Infobase Publishing, New York, 2009, 750p.

Canright, Dudley Marvin, *Life of Mrs. E. G. White, Seventh-day Adventist Prophet: Her False Claims Refuted*, Sterling Press, New York, 1998, 185p.

Capp, Bernard S., *Fifth Monarchy Men: A Study in Seventeenth Century Millenarianism,* Faber & Faber, London, 1972, 315p.

Carlyle, Thomas, *On Heroes, Hero-Worship, & the Heroic in History: Six Lectures*, James Fraser, London, 1841, 396p.

Carozzi, Claude, Huguette Tavianni-Carozzi, *La fin des temps: terreurs et prophéties au Moyen Age*, Stock, Paris, 1982, 233p.

Carroll, Robert Todd, *The Skeptic's Dictionary: A Collection of Strange Beliefs, Amusing Deceptions, and Dangerous Delusions*, John Wiley & Sons, Hoboken, 2003, 446p.

Caspar, Max, C. Doris Hellman (trad.), *Kepler*, Dover Publications, Mineola, 1993, 464p.

Caspari, Carl Paul, *Briefe, Abhandlungen und Predigten aus den zwei letzten Jahrhunderten des kirchlichen Altertums und dem Anfang des Mittelaters*, Christiania, Oslo, 1890, 474p.

Celeste, *The Messianic Legacy in the Age of Aquarius: Jesus, Redeemer of the World's Soul*, AuthorHouse, Bloomington, 2007, 257p.

Censer, Jack Richard, Lynn A. Hunt, *Liberty, Equality, Fraternity: Exploring the French Revolution*, The Pennsylvania State Press, University Park, 2001, 219p.

Champlin, Edward, *Nero*, Harvard University Press, London, 2003, 346p.

Charles, Robert Henry (ed.), Anghel Alexandru (trad.), *Cartea lui Enoh*, Herald, București, 2008, 216p.

Charles, Robert Henry (ed.), *The Ascension of Isaiah*, Society for Promoting Christian Knowledge, London, 1917, 62p.

Charlesworth, James H. (ed.), *The Old Testament Pseudepigrapha: Apocalyptic Literature and Testaments*, vol. 1, Hendrickson Publishers, Peabody, 2010, 1056p.

Childress, David Hatcher, *Technology of the Gods: The Incredible Sciences of the Ancients*, Adventures Unlimited Press, Kempton, 2000, 343p.

Childs, John, *The Army, James II, and the Glorious Revolution*, Manchester University Press, Manchester, 1980, 231p.

Christianson, Gale E., *Isaac Newton*, Oxford University Press, Oxford, 2005, 144p.
Christianson, Gerald (ed.), Tomas M. Izbicki (ed.), *Nicholas of Cusa in Search of God and Wisdom: Essays in Honor of Morimichi Watanabe by the American Cusanus Society*, Brill, Leiden, 1991, 298p.
Clement, Richard W. (ed.), *Essays in Medieval Studies: Proceedings of the Illinois Medieval Association*, vol. 4, Loyola University, Chicago, 1987, 151p.
Coe, Michael Douglas, *The Maya*, Thames & Hudson, New York, 1966, 252p.
Cohen, Abraham, *The Teachings of Maimonides*, George Routledge & Sons, London, 1927, 339p.
Cohn, Norman, *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mystical Anarchists of the Middle Ages*, Oxford University Press, New York, 1970, 412p.
Coleman, Christopher Bush, *The Treatise of Lorenzo Valla on the Donation of Constantine*, Yale University Press, New Haven, 1922, 183p.
Collins, Roger, *Charlemagne*, University of Toronto Press, Toronto, 1998, 234p.
Colombo, John Robert, *The Midnight Hour: Canadian Accounts of Eerie Experiences*, Dundurn Press, Toronto, 2004, 232p.
Colquhoun, Hew B., *Our Descent from Israel Proved by Cumulative Evidence*, Kessinger Publishing, Whitefish, 2003, 254p.
Columbus, Christopher, Giovanni Battista Sportono (trad.), *Memorials of Columbus; or, a collection of authentic documents of that celebrated navigator*, Treuttel & Wurtz, Treuttel, jun. & Richter, London, 1823, 256p.
Columbus, Christopher, Kay Brigham (ed. trad.), *Libro de las profecias*, Clie, Terrassa, 1992, 174p.
Conway, Moncure Daniel, *Demonology and Devil-Lore*, vol. 2, Henry Holt & Co., New York, 1879, 472p.
Cory, Catherine Ann, *The Book of Revelation*, Liturgical Press, Collegeville, 2006, 105p.
Cottrell, Leonard, *The Mountains of Pharaoh*, Rinehart & Co., New York, 1956, 285p.
Cottrell, Raymond Forest, *The Seventh-Day Adventist Bible Commentary: Philippians to Revelation*, Review & Herald, Hagerstown, 1980, 1160p.
Couch, Mal (ed.), *Dictionary of Premillennial Theology*, Kregel Publications, Grand Rapids, 1996, 448p.
Coulton, Geoorge Gordon (ed.), *From St. Francis to Dante*, David Nutt, London, 1907, 446p.
Cracknell, Kenneth, Susan J. White, *An Introduction to World Methodism*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, 298p.
Creighton, Mandell, *A History of the Papacy during the Period of the Reformation*, vol. 1, Longmans, Green & Co., London, 1882, 453p.
Cressy, David, *Travesties and Transgressions in Tudor and Stuart England*, Oxford University Press, Oxford, 2000, 352p.
Cumbey, Constance, *The Hidden Dangers of the Rainbow: The New Age Movement and Our Coming Age of Barbarism*, Huntington House Publishers, Lafayette, 1983, 268p.

Cumming, John, *The end: or, the proximate signs of the close of this dispensation,* John J. Jewett & Co., Boston, 1855, 356p.

Cumming, John, *The Great Tribulation; Or, Things Coming on the Earth*, Richard Bentley, London, 1860, 479p.

D'Andrimont, Benoit, *Nostradamus 2242 Judgment Day*, AuthorHouse, Bloomington, 2012, 386p.

Dagron, Gilbert, Vincent Déroche, *Juifs et chrétiens en Orient byzantin*, Association des amis du Centre d'histoire et civilisation de Byzance, Paris, 2010, 524p.

Dallimore, Arnold A., *Forerunner of the Charismatic Movement: The Life of Edward Irving*, Moody Press, Chicago, 1983, 200p.

Dalyell, John Graham (ed.), *The Chronicles of Scotland by Robert Lindsay of Pitscottie*, vol. 1, George Ramsay and Company, Edinburgh, 1814, 282p.

Darby, John Nelson, William Kelly (ed.), *The Collected Writings of J. N. Darby, Ecclesiastical*, vol. 1, G. Morrish, London, 1971, 392p.

Darby, John Nelson, *The Hopes of the Church of God*, G. Morrish, London, 1840, 166p.

Davies, Andrew Jackson, *The Great Harmonia: Being a Progressive Revelation of the Eternal Principles which Inspire Mind and Govern Matter*, vol. 5, William White & Co., Boston, 1868, 419p.

De Bourrienne, Louis Antoine Fauvelet, Ramsay Weston Phipps (ed.), *Memoirs of Napoleon Bonaparte*, vol. 1, Charles Scribner's Sons, New York, 1890, 422p.

De Camp, Sprague L., *Lost Continents: The Atlantis Theme in History, Science, and Literature*, Dover Publications, New York, 1970, 348p.

De Las Casas, Bartolomé, Andrée Collard (trad.), *History of the Indies*, Harper & Row, New York, 1971, 302p.

De Spinoza, Benedictus, Abraham Wolf (ed.), *Correspondence of Spinoza*, Russell & Russell, New York, 1966, 502p.

DeHoyos, Art, S. Brent Morris, *Is it True What They Say About Freemasonry?*, Rowman & Littlefield, Lanham, 2010, 268p.

Defoe, Daniel, Antoaneta Ralian (trad.), *Jurnal din anul ciumei*, Art, Bucureşti, 2009, 276p.

Delaney, Carol, *Columbus and the Quest for Jerusalem: How Religion Drove the Voyages that Led to America*, Simon & Schuster, New York, 2011, 336p.

Dem, Marc, Nicolae Constantinescu (trad.), *Antihristul*, Bogdana, Bucureşti, 1997, 181p.

Deppermann, Klaus, *Melchior Hoffman: Social Unrest and Apocalyptic Visions in the Age of Reformation*, T&T Clark, Edinburgh, 1987, 432p.

Dobson, Ed, *The End: Why Jesus Could Return by A.D. 2000*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, 1997, 224p.

Dollo, Corrado, *Galileo Galilei e la cultura della tradizione*, Rubbettino Editore, Soveria Mannelli, 2003, 427p.

Dooley, Bredan Maurice, *Science and the Marketplace in Early Modern Italy*, Lexington Books, Lanham, 2001, 179p.

Doran, Susan, *Elizabeth I and Religion: 1558-1603*, Routledge, London, 1994, 73p.

Dougherty, Ned, *Fast Lane to Heaven: A Life-After-Death Journey*, Hampton Roads Publishing, Charlottesville, 2001, 278p.

Dow, Lorenzo, Peggy Dow (ed.), *History of Cosmopolite: Or the Writings of Rev. Lorenzo Dow*, Anderson, Gates & Wright, Cincinnati, 1858, 720p.

Dowling, Levi H., *The Aquarian Gospel of Jesus the Christ*, The Book Tree, San Diego, 2006, 260p.

Dryden, John, *Annus Mirabilis: The Year of Wonders, M.DC.LXVI*, Henry Herringman, London, 1688, 116p.

Drosnin, Michael, Ion Doru Brana (trad.), *Codul Bibliei*, Nemira, Bucureşti, 2005, 320p.

Drosnin, Michael, Gabriel Stoian (trad.), *Codul Bibliei II: Numărătoarea inversă a început...*, Nemira, Bucureşti, 2006, 336p.

Drosnin, Michael, Mihai-Vlad Ionaşcu (trad.), *Codul Bibliei III: Salvarea lumii*, Nemira, Bucureşti, 2011, 272p.

Du Fresne, Gaston Louis (ed.), *Revue des questions historiques*, vol. 1, Librairie De Victor Palmé, Paris, 1866, 669p.

Duby, Georges, Maria Ivănescu (trad.), *Anul 1000*, Polirom, Iaşi, 1996, 276p.

Dupèbe, Jean (ed.), *Nostradamus: Lettres inédites*, Librairie Droz, Genève, 1983, 186p.

Dunn, James D. G. (ed.), John William Rogerson (ed.), *Eerdmans Commentary on the Bible*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 2003, 1629p.

Eadie, Mervyn J., Peter F. Bladin, *A Disease Once Sacred: A History of the Medical Understanding of Epilepsy*, John Libbey & Co., Eastleigh, 2001, 248p.

Edgington, Susan B. (ed. trad.), *Albert of Aachen: Historia Ierosolimitana. History of the Journey to Jerusalem*, Oxford University Press, New York, 2007, 1016p.

Edwards, Mark U. Jr., *Luther's Last Battles: Politics and Polemics 1531-46*, Fortress Press, Minneapolis, 2005, 259p.

Eddy, Mary Baker, *Science and health. With key to the Scriptures*, Applewood Books, Bedford, 1889, 600p.

Einstein, Albert, Alice Calaprice (ed.), *The New Quotable Einstein*, Princeton University Press, Princeton, 2005, 407p.

Elliot, Charles W. (ed.), *English Essays: From Sir Philip Sidney to Macaulay*, vol. 27, P.F. Collier & Son, New York, 1910, 421p.

Elliot, Edward Bishop, *Horae Apocalypticae, Or, A Commentary on the Apocalypse, Critical and Historical*, vol. 4, Seeley, Jackson & Halliday, London, 1862, 738p.

Elton, Geoffrey Rudolph, *The New Cambridge Modern History*, vol. 2, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, 745p.

Emmerson, Richard Kenneth (ed.), Bernard McGinn (ed.), *The Apocalypse in the Middle Ages*, Cornell University Press, Ithaca, 1992, 428p.

Ernst, Carl W., *Following Muhammad: Rethinking Islam in the Contemporary World*, University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2003, 244p.

Eslinger, Ellen, *Citizens of Zion: The Social Origins of Camp Meeting Revivalism*, University of Tennessee Press, Knoxville, 1999, 328p.

Evans, Frederick Williams, *Biography of Ann Lee: Founder of the Shakers, 1855*, Kessinger Publishing, Whitefish, 2003, 192p.

Eusebius, Samuel Lee (ed.), *On the Theophania*, Cambridge University Press, Cambridge, 1843, 344p.

Fagan, Brian, *The Little Ice Age: How Climate Made History, 1300-1850*, Basic Books, New York, 2000, 246p.

Faloci Pulignani, Michele (ed.), *Miscellanea Francescana*, vol. 1-3, Pontificia Facultas Theologica Sancti Bonaventure, Roma, 1901, 195p.

Feldhahn, Shaunti, *Y2K: The Millennium Bug. A Balanced Christian Response*, Multnomah Publishers, Colorado Springs, 1998, 239p.

Ferreiro, Alberto (ed.), *The Devil, Heresy, and Witchcraft in the Middle Ages*: *Essays in Honor of Jeffrey B. Russell*, Brill, Leiden, 1998, 388p.

Festinger, Leon, Henry W. Riecken, Stanley Schauter, *When Prophecy Fails: A Social and Psychological Study of a Modern Group that Predicted the Destruction of the World*, Pinter & Martin Ltd., London, 2008, 198p.

Feyjoó y Montenegro, Benito Geronimo, *Teatro Crítico Universal*, vol. 2, Joachin Ibarra, Madrid, 1779, 439p.

Finney, Charles Grandison, *Charles G. Finney: an autobiography*, Flaming H. Revell Co., Grand Rapids, 1908, 477p.

Fitzpatrick, Doyle C., *The King Strang Story: A Vindication of James J. Strang, the Beaver Island Mormon King*, vol. 1, National Heritage, Lansing, 1970, 289p.

Fleming, Martha H., *The Late Medieval Pope Prophecies: The Genus nequam Group*, Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies, Tempe, 1999, 207p.

Flick, Alexander Clarence, *The Rise of the Mediaeval Church and Its Influence on the Civilisation of Western Europe from the First to the Thirteenth Century*, Burt Franklin, New York, 1909, 644p.

Flinders Petrie, William Matthew, *Seventy Years in Archaeology*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013, 348p.

Flinders Petrie, William Matthew, *The Pyramids and Temples of Gizeh*, Simpkin, Marshall & Co., London, 1883, 250p.

Fogarty, Robert S., *All Things New: American Communes and Utopian Movements, 1860-1914*, Lexington Books, Lanham, 2003, 286p.

Fogel, Robert William, *The Fourth Great Awakening and the Future of Egalitarianism*, University of Chicago Press, Chicago, 2002, 383p.

Fortsch, Charles R., Erica Dissler, *Daniel: Understanding the Dreams and Vision*, Trans Continental, Saskatoon, 2006, 407p.

Förstemann, Ernst, Selma Wesselhoeft (trad.), A. M. Parker (trad.), *Commentary on the Maya Manuscript in the Royal Public Library of Dresden*, Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Cambridge, 1906, 266p.

Frassetto, Michael, *Heretic Lives: Medieval Heresy from Bogomil and the Cathars to Wyclif and Hus*, Profile Books, London, 2007, 248p.

Frassetto, Michael (ed.), David R. Blanks (ed.), *Western Views of Islam in Medieval and Early Modern Europe: Perception of Other*, St. Martin's Press, New York, 1999, 235p.

Fraser, Antonia, *Cromwell*, Grove Press, New York, 1973, 775p.

Frazier, Kendrick, *Science Confronts the Paranormal*, Prometheus Book, Amherst, 1986, 367p.

Fried, Johannes, *Donation of Constantine and Constitutum Constantini: The Misinterpretation of a Fiction and Its Original Meaning*, Walter de Gruyter, Berlin, 2007, 203p.

Friedman, Isaiah, *The Question of Palestine: British-Jewish-Arab Relations: 1914-1918*, Transaction Publishers, New Brunswick, 1992, 435p.

Fromm, LeRoy Edwin, *The Prophetic Faith of Our Fathers: The Historical Development of Prophetic Interpretation*, vol. 2, Review & Herald, Washington, D.C., 1948, 863p.

Fuller, Robert C., *Naming the Antichrist: The History of an American Obsession*, Oxford University Press, Oxford, 1996, 232p.

Galilei, Galileo, Stillman Drake (trad.), *Dialogue Concerning the Two Chief World Systems, Ptolemaic & Copernican,* University of California Press, Berkeley, 1967, 497p.

Galileo Galilei, Stillman Drake (trad.), *Discoveries and Opinions of Galileo*, Anchor Books, Toronto, 1957, 320p.

Galloway, Andrew, Stephen A. Barney, *The Penn Commentary on Piers Plowman C Passūs 20-22; B Passūs 18-20 - Volume 5 of The Penn Commentary on Piers Plowman*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2006, 328p.

Gardner, Martin, *Fads and Fallacies in the Name of Science*, Dover Publications, Mineola, 1957, 375p.

Gatch, Milton McCormick, *Preaching and Theology in Anglo-Saxon England: Aelfric and Wulfstan*, Toronto University Press, Toronto, 1977, 266p.

Gibbon, Edward, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, vol. 3, Longman, Rees, Orme, Brown, and Green, London, 1826, 455p.

Gibbon, Edward, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, vol. 4, T. Cadell, London, 1837, 1256p.

Gibbon, Edward, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, vol. 6, John Murray, London, 1862, 428p.

Gibbon, Edward, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, vol. 12, John Murray, London, 1839, 527p.

Goddard, Hugh, *A History of Muslim-Christian Relations*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2000, 212p.

Goetz, Robert, *1805: Austerlitz: Napoleon and the Destruction of the Third Coalition*, Greenhill Books, Barnsley, 2005, 368p.

Golb, Norman, *The Jews in Medieval Normandy: A Social and Intellectual History*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, 653p.

Goldenberg, M. David, *The Curse of Ham: Race and Slavery in Early Judaism, Christianity, and Islam*, Princeton University Press, New Jersey, 2003, 448p.

Gould, Stephen Jay, *Eight Little Piggies: Reflections in Natural History*, W. W. Norton & Co., New York, 1993, 480p.

Gómez, Alberto P., Louise Pelletier, *Architectural Representation and the Perspective Hinge*, Massachusetts Institute of Technology Press, Cambridge, 2000, 525p.

Grant, Miles, *The true Sabbath: which day shall we keep? An examination of Mrs. Ellen White's visions*, Advent Christian Publication Society, Boston, 1874, 104p.

Grasse, Ray, *Signs of the Times: Unlocking the Symbolic Language of World Events*, Hampton Roads, Charlottesville, 2002, 299p.

Gregg, Steven, *Revelation, Four Views: A Parallel Commentary*, Thomas Nelson Publishers, Nashville, 1997, 528p.

Gregori, Julian, *What Will Become of Us? Counting Down to Y2K*, Academic Freedom Foundation, Gerrardstown, 1998, 239p.

Gregory, Timothy E., *A History of Byzantium*, John Wiley & Sons, Malden, 2010, 480p.

Gruss, Edmond C., *Jehovah's Witnesses: Their Claims, Doctrinal Changes, and Prophetic Speculation: What Does the Record Show?*, Xulon Press, Maitland, 2007, 376p.

Guinness, Henry Grattan, *History unveiling prophecy or time as an interpreter*, Fleming H. Revell Co., New York, 1905, 494p.

Gutek, Gerard Lee, Patricia Gutek, *Visiting Utopian Communities: A Guide to the Shakers, Moravians, and Others*, University of South Carolina Press, Columbia, 1998, 240p.

Habershon, Matthew, *A dissertation on the prophetic Scriptures*, James Nisbet, London, 1834, 453p.

Hall, John R., *Gone From the Promised Land: Jonestown in American Cultural History*, Transaction Publishers, New Jersey, 1978, 381p.

Hall, Ted, C. L. Smith, *Beat the Beast: A Y2K Guidebook*, Clear Creek Press, Mena, 1999, 85p.

Hamilton, Rita (ed.), Allan D. Deyermond (ed.), *Medieval Hispanic Studies Presented to Rita Hamilton*, Tamesis Books, London, 1976, 291p.

Hammer, Olav, *Claiming Knowledge: Strategies of Epistemology from Theosophy to the New Age*, Brill, Leiden, 2004, 550p.

Hanna, Nick, *The Millennium: A Rough Guide to the Year 2000*, Rough Guides, London, 1999, 308p.

Hanson, Neil, *The Great Fire of London: In That Apocalyptic Year, 1666*, John Wiley & Sons, Hoboken, 2002, 320p.

Hays, J. N., *Epidemics and Pandemics: Their Impacts on Human History*, Abc-Clio, Santa Barbara, 2005, 513p.

Hecker, Justus Friedrich Carl, Benjamin Guy Babington (trad.), *The Epidemics of the Middle Ages*, Trübner & Co., London, 1859, 360p.

Hegel, G.W.F., James Sibree (trad.), *The Philosophy of History*, Batoche Books, Kitchener, 2001, 485p.

Hemleben, Johannes, *Rudolf Steiner: A Documentary Biography*, Henry Goulden, East Grinstead, 1975, 176p.

Herbermann, Charles George (ed. coord.), Edward A. Pace (ed. coord.), Condé B. Pallen (ed. coord.), Thomas J. Shahan (ed. coord.), John J. Wynne, (ed.

coord.), *The Catholic Encyclopedia: An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*, vol. 1, Robert Appleton Company, New York, 1907, 802p.

Herbermann, Charles George (ed. coord.), Edward A. Pace (ed. coord.), Condé B. Pallen (ed. coord.), Thomas J. Shahan (ed. coord.), John J. Wynne (ed. coord.), *The Catholic Encyclopedia: An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*, vol. 3, Robert Appleton Company, New York, 1908, 799p.

Herbermann, Charles George (ed. coord.), Edward A. Pace (ed. coord.), Condé B. Pallen (ed. coord.), Thomas J. Shahan (ed. coord.), John J. Wynne (ed. coord.), *The Catholic Encyclopedia: An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*, vol. 6, Robert Appleton Company, New York, 1909, 800p.

Herbermann, Charles George (ed. coord.), Edward A. Pace (ed. coord.), Condé B. Pallen (ed. coord.), Thomas J. Shahan (ed. coord.), John J. Wynne (ed. coord.), *The Catholic Encyclopedia: An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*, vol. 10, Robert Appleton Company, New York, 1911, 800p.

Herbermann, Charles George (ed. coord.), Edward A. Pace (ed. coord.), Condé B. Pallen (ed. coord.), Thomas J. Shahan (ed. coord.), John J. Wynne (ed. coord.), *The Catholic Encyclopedia: An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*, vol. 11, Robert Appleton Company, New York, 1911, 799p.

Herbermann, Charles George (ed. coord.), Edward A. Pace (ed. coord.), Condé B. Pallen (ed. coord.), Thomas J. Shahan (ed. coord.), John J. Wynne (ed. coord.), *The Catholic Encyclopedia: An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*, vol. 12, Robert Appleton Company, New York, 1911, 800p.

Herbermann, Charles George (ed. coord.), Edward A. Pace (ed. coord.), Condé B. Pallen (ed. coord.), Thomas J. Shahan (ed. coord.), John J. Wynne (ed. coord.), *The Catholic Encyclopedia: An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*, vol. 14, Robert Appleton Company, New York, 1912, 800p.

Herbermann, Charles George (ed. coord.), Edward A. Pace (ed. coord.), Condé B. Pallen (ed. coord.), Thomas J. Shahan (ed. coord.), John J. Wynne (ed. coord.), *The Catholic Encyclopedia: An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*, vol. 15, Robert Appleton Company, New York, 1912, 800p.

Hill, Christopher, *A Nation of Change and Novelty: Radical Politics, Religion and Literature in Seventeenth Century England*, Routledge, London, 1990, 277p.

Hill, Christopher, *Milton and the English Revolution*, Faber & Faber, London, 1977, 541p.

Hill, Christopher, *The Experience of Defeat: Milton and Some Contemporaries*, Penguin, London, 1985, 342p.

Hirst, Julie, *Jane Leade: Biography of a Seventeenth-Century Mystic*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2005, 167p.

Hitchcock, Mark, *2012, The Bible, and the End of the World*, Harvest House Publishers, Eugene, 2009, 184p.

Hittman, Michael, Don Lynch (ed.), *Wovoka and the Ghost Dance*, University of Nebraska Press, Lincoln, 1997, 373p.

Hoekema, Anthony A., *The Four Major Cults: Christian Science, Jehovah's Witnesses, Mormonism, Seventh-Day Adventism*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1963, 464p.

Hogue, John, *The Last Pope: The Decline and Fall of the Church of Rome: The Prophecies of St. Malachy for the New Millennium*, Element Books, Shaftesbury, 1998, 403p.

Holloway, Mark, *Utopian Communities in America, 1680-1880*, Dover Publications, Mineola, 2011, 288p.

Horrox, Rosemary (ed.), *The Black Death*, Manchester University Press, Manchester, 1994, 364p.

Hosking, Geoffrey A., *Russia and the Russians: A History*, Harvard University Press, Cambridge, 2001, 718p.

Houtsma, Martijn Theodor (ed. coord.), *E.J.'s Brill First Encyclopedia of Islam 1913-1936*, vol. 7, Brill, Leiden, 1987, 624p.

Hughes, Jeremy, *Secrets of the Times: Myth and History in Biblical Chronology*, Sheffield Academic Press, Sheffield, 1990, 319p.

Icke, David, *The Biggest Secret*, Bridge of Love Publications, Scottsdale, 1999, 517p.

Ionescu, Vlaicu, Gelu Voican Voiculescu (ed.), *Nostradamus: Epistola către Henri al II-lea*, Evex & M&B, Bucureşti, 1999, 272p.

Irving, Edward, *The last days: a discourse on the evil character of these our times, proving them to be the "perilous times" and the "Last Days"*, R. B. Seeley, London, 1828, 587p.

Issitt, Micah L., *Hippies: A Guide to an American Subculture*, Abc-Clio, Santa Barbara, 2009, 164p.

Jackson, John, *Chronological Antiquities: Or, The Antiquities and Chronology of the Most Ancient Kingdoms, from the Creation of the World, for the Space of Five Thousand Years*, vol. 1, London, 1752, 496p.

Jacobs, Louis, *A Jewish Theology*, Behrman House, Springfield, 1973, 343p.

Jacobus de Voragine, William Granger Ryan (trad.), *The Golden Legend: Reading on the Saints*, Princeton University Press, Princeton, 2012, 788p.

Janis, Mark C. (ed.), Carolyn Evans (ed.), *Religion and International Law*, Kluwer International Law, Dordrecht, 1999, 521p.

Jeffrey, Grant R., *The Millennium Meltdown: The Year 2000 Computer Crisis*, Frontier Research, Toronto, 1998, 249p.

Johnson, Ken, *Ancient Post-Flood History*, Xulon Press, Maitland, 2006, 136p.

Johnston, Warren, *Revelation Restored: The Apocalypse in Later Seventeenth-Century England*, Boydell Press, Woodbridge, 2011, 294p.

Jordan, David P., *The King's Trial: The French Revolution vs. Louis XVI*, University of California Press, Berkeley, 1979, 283p.

Joseph, Lawrence E., *Apocalypse 2012: A Scientific Investigation Into Civilization's End*, Morgan Road Books, New York, 2007, 261p.

Joseph, Lawrence E., *Aftermath: A Guide to Preparing for and Surviving Apocalypse 2012*, Broadway Books, New York, 2010, 288p.

Josephus, Flavius, William Whiston (trad.), *The works of Flavius Josephus*, Armstrong & Berry, Baltimore, 1839, 648p.

Jung, Carl Gustav, Gerhard Adler (ed. trad.), R.F.C. Hull (ed. trad.), *The Collected Works of C.G. Jung. Volume 18: The Symbolic Life: Miscellaneous Writings*, Princeton University Press, Princeton, 1980, 936p.

Jurgens, William A., *The Faith of the Early Fathers*, vol. 2, The Order of St. Benedict, Collegeville, 1979, 299p.

Kaihla, Paul, Ross Laver, *Savage Messiah: The Shocking Story of Cult Leader Rock Theriault and the Women Who Loved Him*, Doubleday Canada, Toronto, 1993, 324p.

Kant, Immanuel, Frank Sewall (ed.), Emanuel F. Goerwitz (trans.), *Dreams of a Spirit-Seer*, Swan Sonnenschein & Co., London, 1900, 162p.

Kantorowicz, Ernst, E. O. Lorimer (trad.), *Frederick the Second, 1194-1250*, Frederick Ungar Publishing, New York, 1957, 714p.

Karp, Abraham J., *From the Ends of the Earth: Judaic Treasures of the Library of Congress*, Rizzoli, New York, 1991, 400p.

Katz, David S., *Philo-Semitism and the Readmission of the Jews to England, 1603-1655*, Clarendon Press, Oxford, 1982, 286p.

Khalifa, Rashad, *The Computer Speaks: God's Message to the World*, Islamic Productions, Tucson, 1981, 264p.

Kidd, Thomas S., *The Great Awakening: The Roots of Evangelical Christianity in Colonial America*, Yale University Press, New Haven, 2007, 392p.

Kinane, Karolyn (ed.), Michael A. Ryan (ed.), *End of Days: Essays on the Apocalypse from Antiquity to Modernity*, McFarland, Jefferson, 2009, 393p.

Kinder, Gary, *Light Years: An Investigation into the Extraterrestrial Experiences of Eduard Meier*, Atlantic Monthly Press, Boston, 1987, 265p.

Klinge, Walter L., John W. Kuykendall, *Presbyterians, Their History and Beliefs*, John Knox Press, Louisville, 1988, 113p.

Klotz, Fritz, *Speyer: Kleine Stadtgeschichte*, Bezirksgruppe Speyer des Histororischen Vereins der Histororischen Vereins der Pfalz, Speyer, 1988, 228p.

Knight, George Raymond, *A Brief History of Seventh-Day Adventists*, Review & Herald, Hagerstown, 2004, 156p.

Knight, George Raymond, *A Search for Identity: The Development of Seventh-Day Adventist Beliefs*, Review & Herald, Hagerstown, 2000, 223p.

Knight, George Raymond, *Millennial Fever and the End of the World*, Pacific Press, Boise, 1993, 384p.

Koetsier, Teun (ed.), Luc Bergmans (ed.), *Mathematics and the Divine*: *A Historical Study*, Elsevier, Amsterdam, 2005, 701p.

Krey, August C. (ed.), *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton University Press, Princeton, 1921, 402p.

Krouse, Rita Moore, *Fragments of a Dream: The Story of Germantown*, Leader Press, Ruston, 1962, 104p.

Kuntz, Marion L., *Guillaume Postel: Prophet of the Restitution of All Things. His Life and Thought*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1981, 273p.

Kyle, Richard G., *The Last Days Are Here Again: A History of the End Times*, Baker Books, Ada, 1998, 255p.

Lacy, Norris J. (ed.), Carol J. Chase (trad.), *Lancelot-Grail: The Old French Arthurian Vulgate and Post-Vulgate in Translation,* vol. 1, Garland, New York, 1992, 308p.

LaHaye, Tim (ed.), Thomas Ice (ed.), *The End Times Controversy*, Harvest House Publishers, Eugene, 2003, 465p.

Land, Gary, *Adventism in America: A History*, Andrews University Press, Berrien Springs, 1998, 262p.

Landes, Richard, *Relics, Apocalypse, and the Deceits of History: Ademar of Chabannes, 989-1034*, Harvard University Press, Cambridge, 1995, 404p.

Landes, Richard (ed.), Andrew Gow (ed.), David C. Van Meter (ed.), *The Apocalyptic Year 1000: Religious Expectation and Social Change, 950-1050*, Oxford University Press, New York, 2003, 360p.

Largier, Niklaus, Graham Harman (trad.), *In Praise of the Whip: A Cultural History of Arousal*, Zone Books, New York, 2007, 526p.

Larkin, Clarence, *Dispensational Truth, or God's Plan and Purpose in the Ages*, Cosimo, New York, 2010, 270p.

Laurens, Henry, *Orientales I, autour de l'expédition d'Égypte*, CNRS, Paris, 2004, 306p.

Lawlor, Hugh Jackson, *St. Bernard of Clairvaux's Life of St. Malachy of Armagh*, Macmillan & Co., New York, 1920, 183p.

Le Blant, Edmont, *Nouveau recueil des inscriptions chrétiennes de la Gaule antérieures au VIIIe siècle*, Imprimerie Nationale, Paris, 1892, 483p.

Le Goff, Jacques, Julia Barrow (trad.), *Medieval Civilization, 400-1500,* Blackwell Publishers, Oxford, 1992, 393p.

Lea, Henry C., *A History of the Inquisition of the Middle Ages*, vol. 3, Harper & Brothers, New York, 1887, 736p.

Leasor, James, *The Plague and the Fire*, House of Stratus, Kelly Bray, 2001, 259p.

Lecky, William Edward Hartpole, *History of the Rise and Influence of the Spirit of Rationalism in Europe*, vol. 2, Longmans, Green & Co., London, 1870, 430p.

Leff, Gordon, *Heresy in the Later Middle Ages: The Relation of Heterodoxy to Dissent, c.1250-c.1450*, Manchester University Press, Manchester, 1999, 800p.

Lemesurier, Peter, *The Unknown Nostradamus*, John Hunt Publishing, New Alresford, 2003, 352p.

Lemesurier, Peter, *Nostradamus, Bibliomancer: The Man, the Myth, the Truth*, Career Press, Pompton Plains, 2010, 288p.

Lemesurier, Peter, Dana Macovei (trad.), *Nostradamus: Ultimele Revelaţii*, Tempus, Bucureşti, 1996, 271p.

Lenowitz, Harris, *The Jewish Messiahs: From the Galilee to Crown Heights*, Oxford University Press, New York, 1998, 297p.

Leoni, Edgar, *Nostradamus and His Prophecies*, Dover Publications, Mineola, 2000, 822p.

Lewis, Gwynne, *The French Revolution: Rethinking the Debate*, Routledge, London, 1993, 144p.

Lewis, Henry Spencer, *The Symbolic Prophecy of the Great Pyramid*, Rosicrucian Press, San Jose, 1936, 208p.

Lewis, James R. (ed.), Jesper Aagaard Petersen (ed.), *Controversial New Religions*, Oxford University Press, New York, 2005, 483p.

Lewis, James R., *The Astrology Encyclopedia*, Gale, Farmington Hills, 1994, 603p.

Lewis, James R. (ed.), *The Order of the Solar Temple: The Temple of Death*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2006, 234p.

Lewis, James R., *UFOs and Popular Culture: An Encyclopedia of Contemporary Myth*, Abc-Clio, Santa Barbara, 2000, 393p.

Lifton, Robert Jay, *Destroying the World to Save It: Aum Shinrikyo, Apocalyptic Violence, and the New Global Terrorism*, Henry Holt & Co., New York, 2000, 376p.

Lightfoot, John, John Rogers Pitman (ed.), *The whole works of the rev. John Lightfoot, D. D.*, vol. 2, J. F. Dove, London, 1822, 450p.

Lightfoot, John, John Rogers Pitman (ed.), *The whole works of the rev. John Lightfoot, D. D.*, vol. 4, J. F. Dove, London, 1822, 468p.

Liliencron, Rochus Baron (ed. coord.), *Allgemeine Deutsche Biographie*, vol. 36, Duncker & Humblot, Leipzig, 1893, 325p.

Lim, Walter S. H., *John Milton, Radical Politics, and Biblical Republicanism*, Rosemont Publishing & Printing Corp., Cranbury, 2006, 309p.

Lindsay, Lord, *Letters on Egypt, Edom and the Holy Land,* vol. 2, Henry Colburn, London, 1838, 377p.

Lindsey, Hal, *Apocalypse Code*, Western Front Ltd., Beverly Hills, 1997, 311p.

Lindsey, Hal, *Planet Earth 2000 A.D.: Will Mankind Survive?*, Western Front Ltd., Beverly Hills, 1996, 314p.

Linedecker, Clifford L., *Massacre at Waco: The Shocking True Story of Cult Leader David Koresh and the Branch Davidians*, St. Martin's Press, New York, 1993, 254p.

Livermore, Mary A., *My Story of the War*, A. D. Worthington and Co., Hartford, 1890, 700p.

Locke, Clinton, *The Age of the Great Western Schism*, The Christian Literature Co., New York, 1896, 314p.

Lofland, John, *Doomsday Cult: A Study of Conversion, Proselytization, and Maintenance of Faith*, Prentice-Hall, Upper Saddle River, 1966, 276p.

Lohse, Bernhard, *A Short History of Christian Doctrine: From the First Century to the Present*, Fortress Press, Kitchener, 1966, 304p.

Lorenz, Frederick, Jane Mary Slee (trad.), *The Life of Alcuin*, Thomas Hurst, London, 1837, 284p.

Lorie, Peter, *Nostradamus 2003-2025: A History of the Future*, Simon & Schuster, New York, 2002, 250p.

Loughborough, John Norton, *The Great Second Advent Movement. Its Rise and Progress*, Southern Publishing Association, Nashville, 1905, 481p.

Luebke, David M., *The Counter-Reformation: The Essential Readings*, Blackwell Publishers, Oxford, 1999, 240p.

Luther, Martin, *Supputatio annorum mundi*, Georgium Rhau, Vuittembergae, 1545, 227p.

Luther, Martin, Alexander Chalmers, William Hazlitt (ed. trad.), *The Table-Talk of Martin Luther*, G. Bohn, London, 1857, 390p.

Luther, Martin, John Nicholas Lencker (ed. trad.), *The Sermons of Martin Luther*, vol. 1, Baker Books, Grand Rapids, 1996, 430p.

Macaulay, Thomas Babington, *The History of England from the Accession of James I*, vol. 1., Longman, Brown, Green, and Longmans, London, 1849, 448p.

MacKay, Charles, *Memoirs of Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds*, Cosimo, New York, 2008, 732p.

Madrid, Patrick, *Pope Fiction*, Basilica Press, Rancho Santa Fe, 1998, 352p.

Madsen, Deborah L., *American Exceptionalism*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1998, 193p.

Majlisi, Allama Mohammed Baqir, Sayed Tahir Bilgrami (trad.), *Essence of Life: A Translation of Ain al-Hayat*, Ansarian Publications, Qum, 2005, 358p.

Malthus, Thomas Robert, *Population: The First Essay*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1959, 160p.

Marana, Giovanni Paolo, William Bradshaw (trad.), *Letters writ by a Turkish spy, who lived five and forty years undiscovered at Paris*, vol. 8, A. Wilde, London, 1770, 280p.

Marius, Richard, *Martin Luther: The Christian Between God and Death*, Harvard University Press, Cambridge, 1999, 542p.

Marrioti, L., *A Historical Memoir of Frà Dolcino and His Times*, Longman, Brown, Green & Longmans, London, 1853, 376p.

Marthiez, Albert, *Contributions à l'histoire religieuse de la Révolution française*, Félix Alcan, Paris, 1907, 272p.

Martin, Walter, Ravi Zacharias (ed.), *The Kingdom of the Cults*, Bethany House Publishers, Bloomington, 2003, 704p.

Mather, Cotton, Increase Mather, *The wonders of the invisible world: Being an account of the tryals of several witches lately executed in New England*, John Russell Smith, London, 1862, 291p.

Mattingly, Garrett, *The Armada*, Houghton Mifflin Harcourt, New York, 2005, 464p.

Mayo, Jeff, Christine Ramsdale, *Teach Yourself Astrology*, McGraw-Hill, New York, 1994, 224p.

Mänchen-Helfen, Otto J., Max Knight (ed.), *The World of the Huns: Studies in their History and Culture*, University of California Press, Berkeley, 1973, 602p.

McCabe, Ina Baghdianitz, *Orientalism in Early Modern France: Eurasian Trade, Exoticism, and the Ancien Régime*, Berg, New York, 2008, 409p.

McDaniel, Stanley V. (ed.), Monica Rix Paxson (ed.), *The Case for the Face: Scientists Examine the Evidence for Alien Artifacts on Mars*, Adventures Unlimited Press, Kempton, 1998, 302p.

McGregor, J. F. (ed.), Barry Reay (ed.), *Radical Religion in the English Revolution*, Oxford University Press, Oxford, 1984, 219p.

McIver, Tom, *The end of the world: an annotated bibliography*, McFarland, 1999, 389p.

McKenzie, Duncan W., *The Antichrist and the Second Coming: A Preterist Examination*, vol. 1, Xulon Press, Maitland, 2009, 467p.

McLynn, Frank, *Napoleon: A Biography*, Pimlico, London, 1998, 752p.

Meadors, Gary T. (ed.), *New Testament Essays in Honor of Homer A. Kent, Jr.*, BMH Books, Winona Lake, 1991, 294p.

Mecari, Lemi Gemil, *Apocalipsa biblică*, Stefan, Bucureşti, 2010, 447p.

Menestrier, Claude-François, *La philosophie des images enigmatiques*, Hilaire Baritel, Lyon, 1694, 494p.

Menninger, Karl, *Number Words and Number Symbols: A Cultural History of Numbers*, Dover Publications, Mineola, 1992, 480p.

Merk, Frederick, *Manifest Destiny and Mission in American History: A Reinterpretation*, Harvard University Press, Cambridge, 1995, 278p.

Mertz, Barbara, *Temples, Tombs, and Hieroglyphs: A Popular History of Ancient Egypt*, Dodd, Mead & Co., New York, 1978, 335p.

Michael, Larry J., *Spurgeon and Leadership: Key Insights for Christian Leaders from the Prince of Preachers*, Kregel Publications, Grand Rapids, 2010, 236p.

Migne, Jacques-Paul (ed.), *Patrologiae cursus completes 197 – Sancta Hildegardis Abbatissa*, Usines Brepols, Parisiis, 1882, 1384p.

Miller, Tirzah Herrick, Robert S. Fogarty (ed.), *Desire and Duty at Oneida: Tirzah Miller's Intimate Memoir*, Indiana University Press, Bloomington, 2000, 204p.

Milton, John, Will Taliaferro Hale (ed.), *Of Reformation Touching Church-Discipline in England*, Yale University Press, New Haven, 1916, 224p.

Milton, John, *The Prose Works of John Milton*, vol. 1, J. W. Moore, Philadelphia, 1859, 548p.

Momen, Moojan, *An Introduction to Shi'i Islam: The History and Doctrines of Twelver Shi'ism*, Yale University Press, New Haven, 1985, 397p.

Montaigne, David S., *Nostradamus, World War III, 2002*, Llewellyn Publications, Woodbury, 2002, 147p.

Montesquieu, Baron De, Thomas Nugent (trad.), *The Spirit of Laws*, vol. 2, David Niven Glasgow, 1793, 427p.

Montgomerie Lamont, William, *Last Witnesses: the Muggletonian History 1652-1979*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2006, 267p.

Moore, Marcia, Mark Douglas, *Astrology, the Divine Science*, Arcane Publications, York Harbor, 1971, 850p.

Morley, Sylvanus Griswold, *An Introduction to the Study of the Maya Hieroglyphs*, Government Printing Office, Washington, D.C., 1915, 282p.

Morris, Nephi Lowell, *Prophecies of Joseph Smith and Their Fulfillment*, Deseret News Press, Salt Lake City, 1920, 329p.

Morrison, Tessa, *Isaac Newton's Temple of Solomon and His Reconstruction of Sacred Architecture*, Springer Basel AG, Basel, 2011, 186p.

Morton, Arthur L., *The World of the Ranters: Religious Radicalism in the English Revolution*, Lawrence & Wishart, London, 1970, 224p.

Moseley, James G., *John Winthrop's World: History as a Story; the Story as History*, The University of Wisconsin Press, Madison, 1992, 193p.

Mullett, Michael A., *Martin Luther*, Routledge, London, 2004, 288p.

Muratori, Ludovico Antonio (ed. coord.), Giosue Carducci (ed. coord.), Vittorio Fiorini (ed. coord.), Pietro Fedele (ed. coord.), *Rerum Italicum Scriptores. Racolta degli Storici Italiani*, vol. 15, partea VI, Nicola Zanichelli, Bologna, 1931, 564p.

Napier, John, *A Plaine Discovery, of the Whole Revelation of S. Iohn*, Robert Walde-grave, Edinbvrgh, 1593, 280p.

Neal, Daniel, *The History of the Puritans, or Protestant Nonconformists; from the Reformation in 1517, to the Revolution in 1688*, vol. 1-2, Harper & Brothers, New York, 1843, 564p.

Need, Ovid E. Jr., *Death of the Church Victorious*, Lightning Source, La Vergne, 2002, 508p.

Nelson, Kirk, *The Second Coming 1998: Edgar Cayce's Earth Change Prophecies*, A.R.E. Press, Virginia Beach, 1998, 149p.

Newman, John Henry, *An essay on the miracles recorded in the ecclesiastical history of the early ages*, J. H. Parker, London, 1843, 216p.

Newman, James Roy (ed.), *The World of Mathematics*, vol. 1, Dover Publications, Mineola, 2000, 768p.

Newton, Isaac, *Observations upon the Prophecies of Daniel, and the Apocalypse of St. John*, vol. 1, J. Darby, T. Browne & All, London, 1733, 231p.

Nibley, Hugh, John Woodland Welch (ed.), *Since Cumorah*, Deseret News Press, Salt Lake City, 1988, 512p.

Nichol, Francis D., *The Midnight Cry*, Teach Services, Brushton, 1994, 560p.

Niebuhr, Reinhold, *The Irony of American History*, University of Chicago Press, Chicago, 2008, 174p.

Nietzsche, Friedrich, Liana Micescu (trad.), Simion Dănilă (trad.), *Ştiinţa voioasă*, Humanitas, Bucureşti, 2013, 304p.

Nisbet, Robert A., *History of the Idea of Progress*, Transaction Publishers, New Brunswick, 2009, 370p.

North, John David, *Stars, Minds and Fate: Essays in Ancient and Medieval Cosmology*, The Hambledon Press, London, 1989, 442p.

Norwich, John Julius, *Byzantium: Decline and Fall*, Knopf Doubleday Publishing Group, New York, 1996, 488p.

Norwich, John Julius, *Byzantium: The Apogee*, Penguin, New York, 1993, 416p.

Norwich, John Julius, *Byzantium: The Early Centuries*, Knopf Doubleday Publishing Group, New York, 1989, 407p.

Nostradamus, Michel, Sève (ed.), *Les vrayes centuries et propheties de maistre Michel Nostradamus*, Chez Antoine Besson, Lyon, 1691, 218p.

Nostradamus, Michel, Lee McCann, Charles A. Ward, *The Nostradamus Reader*, Wilder Publications, Radford, 2007, 524p.

Nothaff, C. Philipp E., *Dating the Passion: The Life of Jesus and the Emergence of Scientific Chronology (200-1600)*, Brill, Leiden, 2011, 322p.

Oates, Stephen B., *The Fires of Jubilee: Nat Turner's Fierce Rebellion*, HarperCollins, New York, 1990, 208p.

Oliphant, Laurent, *The Land of Gilead*, William Blackwood and Sons, London, 1880, 538p.

Oropeza, B. J., *99 Reasons Why No One Knows When Christ Will Return*, InterVarsity Press, Westmont, 1994, 225p.

Osborne, Grant R., *Revelation*, Baker Academic, Grand Rapids, 2002, 896p.

Osler, Margaret J. (ed.), *Rethinking the Scientific Revolution*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, 340p.

Pacioli, Luca, Leonardo da Vinci, *Divina proportione*, A. Paganius Paganinus, Venetiis, 1509, 309p.

Paine, Thomas, *Common Sense: Addressed to the Inhabitants of America*, J. P. Mendum, Boston, 1856, 64p.

Palmer, Susan J., *The Nuwaubian Nation: Black Spirituality and State Control*, Ashgate New Religions, Farnham, 2010, 177p.

Parfitt, Tudor, *The Lost Tribes of Israel: History of a Myth*, Phoenix, London, 2003, 288p.

Parry, Martin, Osvaldo Canziani, Jean Palutikof, Paul van der Linden, Clair Hanson, *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, 976p.

Pascal, Blaise, Maria Ivănescu (trad.), Cezar Ivănescu (trad.), *Cugetări*, Aion, Oradea, 1998, 520p.

Patai, Raphael, *The Messiah Texts*, Wayne State University Press, Detroit, 1988, 373p.

Patton, Phil, *Dreamland: Travels Inside the Secret World of Roswell and Area 51*, Villard, New York, 1998, 360p.

Patrides, Constantinos Apostolos (ed.), Joseph Anthony Wittreich (ed.), *The Apocalypse in English Renaissance Thought and Literature*, Manchester University Press, Manchester, 1984, 455p.

Penn, Imma, *Dogma Evolution and Papal Fallacies*, AuthorHouse, Bloomington, 2007, 345p.

Penton, M. James, *Apocalypse Delayed: The Story of Jehovah's Witnesses*, University of Toronto Press, Toronto, 1997, 444p.

Persuitte, David, *Joseph Smith and the Origins of the Book of Mormon*, McFarland, Jefferson, 2000, 325p.

Peters, Edward, *The First Crusade: "The Chronicle of Fulcher of Chartres" and Other Source Materials*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1998, 336p.

Piazzi Smyth, Charles, *Life and work at the Great Pyramid*, vol. 3, Edmonston & Douglas, Edinburgh, 1867, 620p.

Piazzi Smyth, Charles, *Our inheritance in the Great Pyramid*, Daldy, Isbister & Co., London, 1877, 626p.

Pinchbeck, Daniel, *2012: The Return of Quetzalcoatl*, Penguin, New York, 2006, 416p.

Piozzi, Hester Lynch, *Retrospection; or, a review of the most striking and important events, characters, situations, and their consequences*, vol. 2, John Stockdale, London, 1801, 540p.

Pirenne, Henri, Jacques Pirenne (ed.), *Histoire de l'Europe des invasions au XVIe siècle*, Office de Publicité, Paris, 1939, 492p.

Pirenne, Henri, Bernard Miall (trad.), *Mohammed and Charlemagne*, Barnes & Noble, New York, 1958, 287p.

Poole, Kristen, *Radical Religion from Shakespeare to Milton: Figures of Nonconformity in Early Modern England*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 275p.

Quinn, Arthur Hobson, *The Literature of the American People*, Appleton-Century-Crofts, New York, 1951, 1172p.

Quinn, D. Michael, *Early Mormonism and the Magic World View*, Signature Books, Salt Lake City, 1987, 313p.

Quinn, D. Michael, *The Mormon Hierarchy: Origins of Power*, Signature Books, Salt Lake City, 1994, 685p.

Raboteau, Albert J., *Slave Religion: The 'Invisible Institution' in the Antebellum South*, Oxford University Press, New York, 2004, 416p.

Raël, *Intelligent Design: Message from the Designers*, The Raëlian Foundation, Geneva, 2005, 389p.

Randall, Emilius Oviatt, *History of the Zoar Society, from its commencement to its conclusion*, Fred J. Heer, Columbus, 1900, 105p.

Randi, James, *Encyclopedia of Claims, Frauds, and Hoaxes of the Occult and Supernatural: Decidedly Skeptical Definitions of Alternative Realities*, St. Martin's Press, New York, 1995, 284p.

Randi, James, *The Mask of Nostradamus: The Prophecies of the World's Most Famous Seer*, Prometheus Books, Amherst, 1993, 256p.

Rathford, Michael, Adrian Badescu (trad.), *Codul lui Nostradamus*, Nemira, București, 2006, 160p.

Rea, Walter, *The White Lie*, M. & R. Publications, Turlock, 1982, 409p.

Reader, Ian, *Religious Violence in Contemporary Japan: The Case of Aum Shinrikyo*, University of Hawai'i Press, Honolulu, 2000, 305p.

Reading, Mario, *The Complete Prophecies of Nostradamus*, Sterling Publishing Company, New York, 2009, 960p.

Reavis, Dick J., *The Ashes of Waco: An Investigation*, Syracuse University Press, Syracuse, 1998, 320p.

Reeves, Marjorie, *The Influence of Prophecy in the Later Middle Ages: A Study in Joachimism*, Oxford University Press, Oxford, 2000, 574p.

Reid, Vera W., *Towards Aquarius*, Rider, London, 1944, 111p.

Reiterman, Tim, John Jacobs, *Raven: The Untold Story of Rev. Jim Jones and His People*, Penguin, New York, 2008, 624p.

Reuter, Timothy (ed. trad.), *Annals of Fulda*, Manchester University Press, Manchester, 1992, 174p.

Reuter, Timothy (ed.), *The New Cambridge Medieval History: Volume 3, c.900-c.1024*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, 891p.

Riley-Smith, Jonathan, *The Crusades: A History*, Continuum International Publishing Group, London, 2005, 392p.

Roberts, Alexander, Sir James Donaldson, Arthur Cleveland Coxe, *The Ante-Nicene Fathers: The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus*, vol. 1, Cosimo, New York, 2007, 616p.

Roberts, Alexander (ed.), Sir James Donaldson (ed.), Arthur Cleveland Coxe (ed.), *The Ante-Nicene Fathers: Latin Christianity*, vol. 3, Cosimo, New York, 2007, 756p.

Roberts, Alexander (ed.), Sir James Donaldson (ed.), Arthur Cleveland Coxe (ed.), *The Ante-Nicene Fathers: Fathers of the Third Century*, vol. 4, Cosimo, New York, 2007, 704p.

Roberts, Alexander (ed.), Sir James Donaldson (ed.), Arthur Cleveland Coxe (ed.), *The Ante-Nicene Fathers: Fathers of the Third Century*, vol. 5, Cosimo, New York, 2007, 712p.

Roberts, Alexander (ed.), Sir James Donaldson (ed.), Arthur Cleveland Coxe (ed.), *The Ante-Nicene Fathers: Fathers of the Fourth Century*, vol. 6, Cosimo, New York, 2007, 584p.

Roberts, Alexander (ed.), Sir James Donaldson (ed.), Arthur Cleveland Coxe (ed.), *The Ante-Nicene Fathers: Fathers of the Third and Forth Century*, vol. 7, Cosimo, New York, 2007, 604p.

Roberts, Alexander (ed.), Sir James Donaldson (ed.), Arthur Cleveland Coxe (ed.), *The Ante-Nicene Fathers: Fathers of the Third and Forth Century*, vol. 8, Cosimo, New York, 2007, 828p.

Robison, John, *Proofs of a Conspiracy Against All the Religions and Governments of Europe, Carried on in the Secret Meetings of Free-Masons, Illuminati and Reading Societies, etc., Collected from Good Authorities*, W. Creech, Edinburgh, 1798, 547p.

Rogers, Philip George, *The Fifth Monarchy Men*, Oxford University Press, London, 1966, 168p.

Roll, Susan K., *Toward the Origins of Christmas*, Kok Pharos, Kampen, 1995, 296p.

Rose, Seraphim, *Genesis, Creation and Early Man: The Orthodox Christian Vision*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, 2000, 712p.

Rosen, Edward, Erna Hilfstein (ed.), *Copernicus and His Successors*, The Hambledon Press, London, 1995, 244p.

Roussat, Richard, *Livre de l'estat et mutation des temps, prouvant par authoritez de l'Escripture saincte & par raisons astrologales, la fin du monde estre prochaine*, Chez Gvillavme, Lyon, 1550, 182p.

Rubinsky, Yuri, Ian Wiseman, *A History of the End of the World*, Morrow, New York, 1982, 191p.

Runciman, Steven, A *History of the Crusades: The First Crusade and the Foundation of the Kingdom of Jerusalem*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987, 394p.

Russell, Bertrand, *The Practice and Theory of Bolshevism*, Cosimo, New York, 2007, 132p.

Russell, Charles Taze, *The Divine Plan of the Ages*, Oakland Co. Bible Students, Clawson, 2000, 351p.

Russell, Charles Taze, *The Millennial Dawn*, vol. 3, Watch Tower Bible and Tract Society, New York, 1898, 376p.

Russell, Charles Taze, *Thy Kingdom Come*, Oakland Co. Bible Students, Clawson, 2000, 376p.

Russell, Thomas (ed.), *The Works of the English and Scottish Reformers*, vol. 2, Ebenezer Palmer, London, 1828, 595p.

Rutherford, Joseph F., *Millions Now Living Will Never Die*, International Bible Students Association, New York, 1920, 124p.

Ryrie, Charles C., *Dispensationalism*, Moody Publishers, Chicago, 2007, 269p.

Rykwert, Joseph, *The Dancing Column: On Order in Architecture*, Massachusetts Institute of Technology Press, Cambridge, 1996, 607p.

Sackur, Ernst, *Sibyllinische Texte und Forschungen: Pseudomethodius, Adso und die Tiburtinische Sibylle*, Max Niemeyer, Halle, 1898, 191p.

Salembier, Louis, *Pierre d'Ailly et la decouverte de l'Amérique*, Librairie Letouzey et Ané, Paris, 1912, 56p.

Santangelo, Frederico, *Divination, Prediction and the End of the Roman Republic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013, 357p.

Sasche, Julius Friedrich, *The German Sectarians of Pennsylvania: A Critical and Legendary History of the Ephrata Cloister and the Dunkers*, vol. 1, AMS Press, New York, 1971, 506p.

Schaff, Philip (ed.), *Nicene and Post-Nicene Fathers. First Series: St. Augustine: City of God, Christian Doctrine*, vol. 2, Cosimo, New York, 2007, 640p.

Schaff, Philip (ed.), *Nicene and Post-Nicene Fathers. First Series: Chrysostom: Homilies on Galatians, Ephesians, Philippians, Colossians, Thessalonians, Timothy, Timothy, Titus, and Philemon*, vol. 13, Cosimo, New York, 2007, 608p.

Schaff, Philip (ed.), Henry Wallace (ed.), *Nicene and Post-Nicene Fathers. Second Series: Eusebius: Church History*, vol. 1, Cosimo, New York, 2007, 631p.

Schaff, Philip (ed.), Henry Wallace (ed.), *Nicene and Post-Nicene Fathers. Second Series: Jerome: Letters and Selected Works*, vol. 6, Cosimo, New York, 2007, 564p.

Schaff, Philip (ed.), Henry Wallace (ed.), *Nicene and Post-Nicene Fathers. Second Series: Sulpitius Severus, Vincent of Lerins, John Cassian*, vol. 11, Cosimo, New York, 2007, 652p.

Schaff, Philip (ed.), Henry Wallace (ed.), *Nicene and Post-Nicene Fathers. Second Series: The Seven Ecumenical Councils*, vol. 14, Cosimo, New York, 2007, 671p.

Schaff, Philip, David Schley Schaff, *History of the Christian Church*, vol. 5, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1916, 910p.

Scheck, Rainer Frank, *Nostradamus*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1999, 159p.

Schele, Linda, David Freidel, *A Forest of Kings: The Untold Story of the Ancient Maya*, Morrow, New York, 1950, 524p.

Schimmel, Annemarie, *The Mystery of Numbers*, Oxford University Press, New York, 1993, 336p.

Scholem, Gershom Gerhard, *Major Trends in Jewish Mysticism*, Schocken Books, New York, 1967, 460p.

Schopenhauer, Arthur, E.F.J. Payne (ed.), *The World as Will and Representation*, Dover Publications, New York, 1958, 694p.

Schur, Nathan, *Napoleon in the Holy Land*, Greenhill Books, Barnsley, 1999, 224p.

Schwartz, Hillel, *Century's End: An Orientation Manual toward the Year 2000*, Knopf Doubleday Publishing Group, New York, 1996, 262p.

Setton, Kenneth M., *Western Hostility to Islam and Prophecies of Turkish Doom*, American Philosophical Society, Philadelphia, 1992, 63p.

Setton, Kenneth M. (ed.), Marshall W. Baldwin (ed.), *A History of the Crusades: The First Hundred Years*, University of Wisconsin Press, Madison, 1969, 740p.

Shapira, Anita, *Israel: A History*, University Press of New England, Lebanon, 2012, 528p.

Shaw, Eva, *Eve of Destruction: Prophecies, Theories, and Preparations for the End of the World*, Lowell House, Los Angeles, 1995, 238p.

Shimeall, Richard Cunningham, *Political economy of prophecy, with special reference to its relation to the history of the church, and the civil, military, and ecclesiastical history of the Roman Empire, and of its last emperors, the three Napoleons*, John F. Throw & Co., New York, 1866, 297p.

Shuckford, Samuel, *The Sacred and Profane History of the World Connected. With the Treatise on the Creation and Fall of Man*, vol. 1, Oxford University Press, Oxford, 1848, 566p.

Silver, Abba Hillel, *A History of Messianic Speculation in Israel*, Macmillan & Co., New York, 1927, 268p.

Simeon, Charles, William Carus (ed.), *Memoirs of the life of the Rev. Charles Simeon*, Hatchard & Son, London, 1847, 848p.

Smith, Joseph, Brigham Henry Roberts (ed.), *History of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints*, vol. 1, Kessinger Publishing, Whitefish, 2004, 608p.

Smith, Joseph, Brigham Henry Roberts (ed.), *History of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints*, vol. 4, Deseret News Press, Salt Lake City, 1905, 617p.

Smith, Joseph, Herman C. Smith (ed.), *History of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints*, vol. 2, Kessinger Publishing, Whitefish, 2004, 878p.

Smith, Jane Idleman, Yvonne Yazbeck Haddad, *The Islamic Understanding of Death and Resurrection*, Oxford University Press, New York, 2002, 272p.

Smith, Timothy L., *Revivalism and Social Reform: American Protestantism on the Eve of the Civil War*, Abingdon Press, New York, 1957, 253p.

Smith, William (ed.), *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Walton & Maberly, London, 1853, 1293p.

Smith, William (ed.), Henry Wace (ed.), *A Dictionary of Christian Biography, Literature, Sects and Doctrines; During the First Eight Centuries*, vol. 3, John Murray, London, 1882, 599p.

Snow, Robert L., *Deadly Cults: The Crimes of True Believers*, Praeger Publishers, Westport, 2003, 237p.

Societas Aperiendis Fontibus (ed.), Theodor Mommsen (ed.), *Monumenta Germaniae Historica. Auctores Antiquissimi - Chronica Minora*, *Saec. IV,VVI,VII*, vol. 9, Berolini Apud Weidmannos, Berlin, 1892, 756p.

Sokolow, Nahum, *History of Zionism, 1600-1918*, vol. 1, Longmans, Green & Co., London, 1919, 313p.

Solomon, Susan, Dahe Qin, Martin Manning, Melinda Marquis, Kristen Averyt, Melinda M. B. Tignor, Henry LeRoy Miller Jr., *Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, 996p.

Solovyov, Vladimir Sergeyevich, Walter Leaf (ed.), *A Modern Priestess of Isis*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, 392p.

Spencer, Neil, *True as the Stars Above: Adventures in Modern Astrology*, Orion Publishing, London, 2001, 276p.

Sperber, Jonathan, *Revolutionary Europe, 1780-1850*, Pearson Education, Harlow, 2000, 472p.

Springmeier, Fritz, *The Watchtower & The Masons*: *A Preliminary Investigation*, Portland, 1990, 232p.

Spurgeon, Charles Haddon, *Spurgeon's Sermons on Old Testament Women*, vol. 1, Kregel Publications, Grand Rapids, 1994, 160p.

Stauffer, Vernon, Benedict J. Williamson, *New England and the Bavarian Illuminati*, The Invisible College Press, Woodbridge, 2005, 319p.

Stearns, Norris, *The Religious Experience of Norris Stearns*, Herald Office, Greenfield, 1815, 36p.

Steel, Duncan, *Eclipse: The Celestial Phenomenon that Changed the Course of History*, Joseph Henry Press, Washington, D.C., 2001, 474p.

Steel, Duncan, *Marking Time: The Epic Quest to Invent the Perfect Calendar*, John Wiley & Sons, New York, 2000, 422p.

Stephen, Leslie (ed.), *Dictionary of National Biography*, vol. 16, Smith, Elder & Co., London, 1888, 423p.

Stephenson, Bruce, *Kepler's Physical Astronomy*, Princeton University Press, Princeton, 1994, 221p.

Stevens, Henry, *Hitler's Flying Saucers: A Guide to German Flying Discs of the Second World War*, Adventures Unlimited Press, Kempton, 2003, 268p.

Stevenson, Joseph (trad.), *The Church Historians of England*, vol. 4, partea II, Seeley's, London, 1856, 813p.

Stone, Jon R. (ed.), *Expecting Armageddon: Essential Readings in Failed Prophecy*, Routledge, New York, 2000, 296p.

Storch, Tanya (ed.), *Religions and Missionaries around the Pacific, 1500-1900*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2006, 421p.

Stout, Harry S., *The Divine Dramatist: George Whitefield and the Rise of Modern Evangelicalism*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1991, 301p.

Stowe, Harriet Beecher, *Uncle Tom's cabin; or, life among the lowly*, Richard Bentley, London, 1852, 461p.

Streissguth, Thomas, *Utopian Visionaries*, The Oliver Press, Minneapolis, 1999, 160p.

Stray, Geoff, *The Mayan and Other Ancient Calendars*, Walker Publishing Company, Inc., New York, 2007, 60p.

Stuart, Moses, *Commentary on the Apocalypse*, vol. 1, Allen, Morrill and Wardell, Andover, 1845, 504p.

Sumrall, Lester, *I Predict 2000 A.D.*, LeSea Publication, South Bend, 1987, 111p.

Sutton, Robert Paul, *Communal Utopias and the American Experience: Religious Communities, 1732-2000*, Greenwood Press, Westport, 2003, 184p.

Swedenborg, Emanuel, *The Last Judgment and Babylon destroyed: so that all the predictions in the Apocalypse are at this day fulfilled from things heard and seen*, Otis Clapp, Boston, 1840, 112p.

Synan, Vinson, *The Holiness-Pentecostal Tradition: Charismatic Movements in the Twentieth Century*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1997, 340p.

Tallet, Frank (ed.), Nicholas Atkin (ed.), *Religion, Society and Politics in France Since 1789*, The Hambledon Press, London, 1991, 229p.

Tappert, Theodore Gerhardt, *Book of Concord: The Confessions of the Lutheran Church*, Fortress Press, Minneapolis, 1959, 717p.

Tatlow, Ruth, *Bach and the Riddle of the Number Alphabet*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, 204p.

Taubes, Jacob, *Occidental Eschatology*, Stanford University Press, Stanford, 2009, 222p.

Taylor, Daniel Thompson, *The Voice of the Church on the Coming and Kingdom of the Redeemer, Or, A History of the Doctrine of the Reign of Christ on Earth*, J. M. Fairchild & Co., New York, 1855, 405p.

Taylor, René, *Arquitectura y magia: consideraciones sobre la idea de El Escorial*, Siruela, Madrid, 2006, 229p.

Tenney, Merrill C., *Interpreting Revelation*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1988, 224p.

Terry, Milton S. (ed.), *The Sibylline Oracles*, Eaton & Mains, New York, 1899, 292p.

The Library of Biblical Literature: Being a Repository of Information on Geographical, Historical, Biographical, Scientific, Archaeological, and Literary Subjects in Relation to the Sacred Scriptures, vol. 2, William Freeman, London, 1854, 99p.

The Saint Germain Foundation, *The History of the "I Am" Activity and Saint Germain Foundation*, Saint Germain Press, Schaumburg, 2003, 434p.

The Travels of Sir John Mandeville, Penguin, London, 2005, 224p.

Thomas, Robert L., *Revelation 1-7: An Exegetical Commentary*, Moody Press, Chicago, 1992, 524p.

Thompson, Damian, *The End of Time: Faith and Fear in the Shadow of the Millennium,* University Press of New England, Lebanon, 1998, 373p.

Thompson, J. Eric S., *Maya Hieroglyphic Writing, Introduction*, Carnegie Institution of Washington, Washington, D.C., 1950, 347p.

Thornbury, John F., *God Sent Revival: The Story of Asahel Nettleton and the Second Great Awakening*, Evangelical Press, Carlisle, 1977, 238p.

Thorndike, Lynn, *History of Magic and Experimental Science*, vol. 5, Columbia University Press, New York, 1941, 695p.

Thorowgood, Thomas, *Ievves in America, or, probabilities that the Americans are of that race*, W. H., London, 1649, 139p.

Tiner, John Hudson, *Isaac Newton: Inventor, Scientist and Teacher*, Mott Media, Fenton, 1975, 144p.

Tompkins, Peter, Livio Cattulo Stecchini, *Secrets of the Great Pyramid*, Harper & Row, New York, 1978, 416p.

Torbet, Robert George, *A History of the Baptists*, Judson Press, Valley Forge, 1969, 553p.

Toth, Max, *Pyramid Prophecies*, Inner Traditions, Rochester, 1985, 392p.

Totten, Charles Adelle Lewis, *Our Inheritance in the Great Seal of Manasseh, the United States of America*, Kessinger Publishing, Whitefish, 2003, 404p.

Toulmin, Stephen, June Goodfield, *The Discovery of Time*, University of Chicago Press, Chicago, 1982, 288p.

Tracy, Joseph, *The Great Awakening: A history of the revival of religion in the time of Edwards and Whitefield*, Charles Tappan, Boston, 1845, 433p.

Tuchman, Barbara Wertheim, *Bible and Sword: England and Palestine from the Bronze Age to Balfour*, Ballantine Books, New York, 1984, 432p.

Tuck, Richard, *Philosophy and Government, 1572-1651*, Cambridge University Press, New York, 1993, 391p.

Tumminia, Diana G. (ed.), *Alien Worlds: Social and Religious Dimensions of Extraterrestrial Contact*, Syracuse University Press, Syracuse, 2007, 364p.

Twain, Mark, *Roughing It*, vol.1, Harper & Brothers Publishers, New York , 1913, 330p.

Tyerman, Christopher, *God's War: A New History of the Crusades*, Harvard University Press, Cambridge, 2006, 1023p.

Underwood, T. L., *The Acts of the Witnesses: The Autobiography of Lodowick Muggleton and Other Early Muggletonian Writings*, Oxford University Press, New York, 2000, 272p.

Universitatis Catholicae Americae et Universitatis Catholicae Lovaniensis, *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, vol. 320, *Scryptores Syri* nr. 138, Secrétariat du CorpusSCO, Louvain, 1972, 72p.

Upham, Charles Wentworth, *Salem Witchcraft and Cotton Mather*, Echo Library, Teddington, 2009, 176p.

Upton, Charles, *Legends of the End: Prophecies of the End Times, Antichrist, Apocalypse, and Messiah from Eight Religious Traditions*, Sophia Perennis, Hillsdale, 2004, 128p.

Ussher, James, Larry Pierce (ed.), Marion Pierce (ed.), *The Annals of the World*, New Leaf Publishing Group, Green Forest, 2003, 961p.

Van den Berg, Johannes, Ernestine G. E. van der Wall, *Jewish-Christian Relations in the Seventeenth Century: Studies and Documents*, Kluwer Academic

Publisher, Dordrecht, 1988, 224p.
Van Gelderen, Martin (ed.), Quentin Skinner (ed.), *Republicanism: A Shared European Heritage*, vol. 1, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, 421p.
Vaughan, Robert (ed.), *The Protectorate of Oliver Cromwell and the state of Europe during the early part of the reign of Louis XIV*, vol. 1, Henry Colburn, London, 1838, 454p.
Vergilius Maro, Publius, Dan Suşanschi (trad.), *Eneida*, Paideia, Bucureşti, 2000, 398p.
Voltaire, *The Works of Voltaire: A Contemporary Version with Notes*, vol. 16, The Werner Company, Akron, 1906, 315p.
Voltaire, Georges Avenel (ed.), *Oeuvres complètes de Voltaire*, vol. 7, Aux Bureaux du Siècle, Paris, 1869, 1008p.
Von Humboldt, Alexander, *Cosmos: a sketch of a physical description of the Universe*, vol. 2, Harper & Brothers, New York, 1860, 367p.
Walvoord, John F., *The Millennial Kingdom: A Basic Text in Premillennial Theology*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, 1983, 373p.
Wappler, Paul, *Die Stellung Kursachsens und des Landgrafen Philipp von Hessen zur Täuferbewegung*, Aschendorffschen Buchhandlung, Münster, 1910, 254p.
Ward, William Reginald, *The Protestant Evangelical Awakening*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, 370p.
Warren, William F., *Paradise Found: The Cradle of the Human Race at the North Pole*, Houghton, Mifflin and Company, Boston, 1885, 505p.
Waters, Frank, *Mexico Mystique: The Coming Sixth World of Consciousness*, Sage Books, Chicago, 1975, 326p.
Watts, Michael R., *The Dissenters: From the Reformation to the French Revolution*, vol. 1, Clarendon Press, Oxford, 1978, 543p.
Waxman, Meyer, *History of the Jewish Literature*, vol. 6, Kingsport Press, Kingsport, 1941, 1335p.
Weart, Spencer R., *The Discovery of Global Warming*, Harvard University Press, Cambridge, 2008, 230p.
Webber, Frederick Roth, Ralph Adams Cram, *Church Symbolism*, The Central Litograph Co., Cleveland, 1938, 413p.
Weber, Eugen, *Apocalypses: Prophecies, Cults, and Millennial Beliefs through the Ages*, Harvard University Press, Cambridge, 1999, 297p.
Wein, Berel, *Triumph of Survival: The Story of the Jews in the Modern Era, 1650-1990*, Mesorah Publications, New York, 1990, 515p.
Welby, Horace, *Predictions realized in modern times*, Kent and Co. Paternoster Row, London, 1862, 275p.
Wellcome, Isaac Cummings, *History of the Second Advent message and mission, doctrine and people*, Kallaway & Co., London, 1874, 707p.
Wesley, John, *Explanatory notes upon the New Testament*, Thomas Cordeux, London, 1813, 453p.
Wesley, John, *Thoughts upon Slavery*, W. Whitestone, Dublin, 1775, 28p.

West, Delno C., Sandra Zimdars-Swartz, *Joachim of Fiore: A Study in Spiritual Perception and History*, Indiana University Press, Bloomington, 1983, 136p.

West, Delno C. (ed.), August Kling (trad.), *The 'Libro de las Profecias' of Christopher Columbus*, University of Florida Press, Gainesville, 1991, 274p.

West, Nathaniel, *The Thousand Year Reign of Christ: The Classic Work on the Millennium*, Kregel Publications, Grand Rapids, 1993, 495p.

Westfall, Richard S., *Never at Rest: A Biography of Isaac Newton,* Cambridge University Press, Cambridge, 1983, 928p.

Westman, Robert S., *The Copernican Question: Prognostication, Skepticism, and Celestial Order*, University of California Press, Berkeley, 2011, 681p.

White, Ellen Gould, *Early writings*, Review & Herald, Hagerstown, 1907, 304p.

White, Ellen Gould, *Testimonies for the Church*, vol. 1, Pacific Press, Boise, 1992, 718p.

White, James, *Sketches of the Christian life and public labors of William Miller*, Steam Press, Battle Creek, 1875, 416p.

White, James, Joseph Bates, Ellen Gould White, *A Word to the "Little Flock"*, Review & Herald, Hagerstown, 1986, 30p.

White, Michael, *Isaac Newton: The Last Sorcerer*, Basic Books, New York, 1999, 416p.

Widmer, Kurt, *Mormonism and the Nature of God: A Theological Evolution, 1830-1915*, McFarland, Jefferson, 2000, 209p.

Wilkinson, Paul Richard, *For Zion's Sake: Christian Zionism and the Role of John Nelson Darby*, Paternoster, Milton Keyes, 2007, 308p.

Williams, David, *Simplified Astronomy for Astrologers*, American Federation of Astrologers, Tempe, 2009, 122p.

Wilson, Dwight, *Armageddon Now! The Premillenarian Response to Russia and Israel Since 1917*, Institute for Christian Economics, Tyler, 1991, 274p.

Wilson, John, *Our Israelitish Origin: Lectures on Ancient Israel, and the Israelitish Origin of the Modern Nations of Europe*, James Nisbet & Co., London, 1840, 144p.

Winthrop, John, Richard S. Dunn (ed.), Laetitia Yeandle (ed.), *The Journal of John Winthrop, 1630-1649*, Harvard University Press, Cambridge, 1996, 354p.

Wion, Arnoldo, *Lignum Vitae, ornamentum et decus ecclesiae, in quinque libros divisum...*, *Libri secundi*, Georgium Angelerium, Venetiis, 1595, 471p.

Wohlberg, Steve, *End Time Delusions: The Rapture, the Antichrist, Israel, and the End of the World*, Destiny Image Publishers, Shippensburg, 2004, 244p.

Wolf, Lucien (ed.), *Menasseh ben Israel's Mission to Oliver Cromwell*, Macmillan & Co., London, 1901, 190p.

Wood, Gordon S., *The American Revolution: A History*, Modern Library, New York, 2002, 224p.

Woodhouse, Arthur Sutherland Pigott (ed.), Sir William Clarke (ed.), *Puritanism and Liberty: Being the Army Debates (1647-9) from the Clarke Manuscripts with Supplementary Documents*, Dent, London, 1986, 606p.

Wójcik, Daniel, *The End of the World As We Know It: Faith, Fatalism, and Apocalypse in America*, New York University Press, New York, 1999, 281p.

York, Michael, *The Emerging Network: A Sociology of the New Age and Neo-Pagan Movements*, Rowman & Littlefield, Lanham, 1995, 372p.

Young, Katherine K., Paul Nathanson, *Sanctifying Misandry: Goddess Ideology and the Fall of Man*, McGill-Queen's University Press, Montreal, 2010, 396p.

Zunz, Olivier (ed.), Alan S. Kahan (ed.), *The Tocqueville Reader: A Life in Letters and Politics*, Blackwell Publishing, Oxford, 2002, 384p.

ARTICOLE

„A Great Crowd Rendering Sacred Service", în *The Watchtower*, vol. 116, nr. 3 Watch Tower Bible & Tract Society, New York, februarie 1995, pp. 14-17.

Ackerman Smoller, Laura, „Apocalyptic Calculators of the Later Middle Ages", în *Knowing the Time, Knowing of a Time - 3rd Annual Conference of the Center for Millennial Studies*, Boston University, December 6-8, 1998, 7p., accesat la 15 iunie 2010 la URL: http://www.mille.org/publications/Confpro98/SMOLLER.PDF.

„Age of Aquarius: Age of Holy Breath", accesat la 22 mai 2011 la URL: http://www.adishakti.org/age_of_aquarius.htm.

Aho, Barbara, „The Masonic Foundations of the United States", Watch Unto Pray, accesat la 23 februarie 2012 la URL: http://watch.pair.com/mason.html#seal.

Allen, James B., „The Significance of Joseph Smith's "First Vision" in Mormon Thought", în *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, vol. 1, nr. 3, Dialogue Foundation, Salt Lake City, septembrie 1966, pp. 32-45.

Anastas, Benjamin, „The Final Days" (1 iulie 2007), The New York Times, accesat la 29 octombrie 2011 la URL: http://www.nytimes.com/2007/07/01/magazine/01world-t.html.

„Ancient Egyptians transported pyramid stones over wet sand" (30 aprilie 2014), Foundation for Fundamental Research on Matter, accesat la 23 mai 2014 la URL: http://www.fom.nl/live/english/news/archives/pressreleases2014/artikel.pag?objectnumber=262373.

Anderson, Virginia DeJohn, „Migrants and motives: religion and the settlement of New England, 1630-1640", în *New England Quarterly*, vol. 58, nr. 3, Northeastern University, Boston, septembrie 1985, pp. 339-383.

„Apocalipsa: Eşti gata?", National Geographic Channel, accesat la 29 mai 2014 la URL: http://www.natgeotv.com/ro/apocalipsa-esti-gata.

Assumpção, Isabela, „Cidade está sendo construida para refugiar sobreviventes de 'tragédia'" (11 februarie 2012), G1, accesat la 22 noiembrie 2013 la URL: http://g1.globo.com/globo-reporter/noticia/2012/02/cidade-esta-sendo-construida-para-refugiar-sobreviventes-de-tragedia.html.

Bar-El, Yair, Rimona Durst, Gregory Katz, Josef Zislin, Ziva Strauss, MSW & Haim Y. Knobler, „Jerusalem Syndrome", în *The British Journal of*

Psychiatry, vol. 176, nr. 1, Royal College of Psychiatrists, London, ianuarie 2000, pp. 86-90.

Barker, Peter, Bernard R. Goldstein, „Theological Foundations of Kepler's Astronomy", în *Osiris*, vol. 16, History of Science Society, Chicago, 2001, pp. 112-113.

Barr, James, „Why the World Was Created in 4004 BC: Archbishop Ussher and Biblical Chronology", în *Bulletin of the John Rylands University Library of Manchester*, vol. 67, nr. 2, The University of Manchester Library, Manchester, februarie 1985, pp. 575-608.

Barr, James, „Biblical Chronology: Legend or Science?", The Ethel M. Wood Lecture 1987, Senate House, University of London, London, 4 martie 1987, 19p.

„Beast of Belgium", Truth or Fiction, accesat la 20 august 2011 la URL: http://www.truthorfiction.com/beastofbelgium/.

Berlet, Chip, „Dances with Devils: How Apocalyptic and Millennialist Themes Influenced Right Wing Scapegoating and Conspiracism", în *Public Eye*, vol. 12, nr. 2-3, Political Research Associates, Somerville, septembrie 1998, pp. 1-22.

„Beyond 2012: Why the World Didn't End" (22 decembrie 2012), National Aeronautics and Space Administration (N.A.S.A.), accesat la 24 decembrie 2013 la URL: http://www.nasa.gov/topics/earth/features/2012.html#planets.

Blake, Matt, „Mayan armageddon tourists flock to another mountain which believers say houses an 'alien pyramid with magic powers'" (11 decembrie 2012), Daily Mail Online, accesat la 24 decembrie 2013 la URL: http://www.dailymail.co.uk/news/article-2246305/Doomsday-fanatics-flock-Mount-Rtanj-believers-say-houses-alien-pyramid-magic-powers.html.

Borkowski, Kazimierz M., „The tropical year and solar calendar", în *Journal of the Royal Astronomical Society of Canada*, vol. 85, nr. 3, Royal Astronomical Society of Canada, Toronto, iunie 1991, pp. 121-130.

Brekus, Catherine A., „Harriet Livermore, the Pilgrim Stranger: Female Preaching and Biblical Feminism in Early-Nineteenth-Century America", în *Church History: Studies in Christianity and Culture*, vol. 65, nr. 3, Cambridge University Press, Cambridge, septembrie 1996, pp. 389-404.

Burke-Gaffney, W., „Kepler and the Star of Bethlehem", în *Journal of the Royal Astronomical Society of Canada*, vol. 31, nr. 10, Royal Astronomical Society of Canada, Toronto, decembrie 1937, pp. 417-425.

Bushman, Richard Lyman, „The Visionary World of Joseph Smith", în *BYU Studies Quarterly*, vol. 37, nr. 1, Brigham Young University, Provo, ianuarie 1997, pp. 183-204.

Bye, Dan J., „McGrath vs Russell on Calvin vs Copernicus: A Case of the Pot Calling the Kettle Black?", în *The Freethinker*, vol. 127, nr. 6, Barry Duke, Brighton, iunie 2006, pp. 8-10.

Carroll, Lee, Kryon, „2010 in Review" (11 decembrie 2010), Kryon, accesat la 29 mai 2011 la URL: http://www.kryon.com/k_channel10_dallas.html.

Cartea lui Mormon; *Doctrine şi Legăminte*, The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, accesată la 30 iulie 2013 la URL:

http://www.lds.org/scriptures/?lang=ron.

Coffey, John, „The Impact of Apocalypticism during the Puritan Revolutions”, în *Perichoresis*, vol. 4, nr. 2, Emmanuel University of Oradea, Oradea, septembrie 2006, pp. 117-148.

Collis, Robert, „Maxim the Greek, Astrology and the Great Conjunction of 1524”, în *Slavonic and East European Review*, vol. 88, nr. 4, School of Slavonic and East European Studies, London, octombrie 2010, pp. 601-623.

Commodianus, „Carmen de duobus populis”, The Latin Library, accesat la 20 mai 2013 la URL: http://www.thelatinlibrary.com/commodianus/commodianus1.html.

Connor, Tracy, Maureen Mullen, „Newtown, Mayan end-of-world rumors prompt Michigan officials to close 33 schools” (20 decembrie 2012), NBC News, accesat la 20 noiembrie 2013 la URL: http://usnews.nbcnews.com/_news/2012/12/20/16042653-newtown-mayan-end-of-world-rumors-prompt-michigan-officials-to-close-33-schools.

Corson, Ron, „The Ten Horns of Daniel. An Historical Perspective”, New Protestants, accesat la 12 iunie 2012 la URL: http://newprotestants.com/HORNS4.HTM.

„Cult Leader Ben Yahweh Found Guilty By Jury Of Murder Conspiracy Rap”, în *JET*, vol. 82, nr. 8, Johnson Publishing, Chicago, iunie 1992, pp. 51-52.

Denis, Todd, „Annotations on the New Testament”, Preterist Archive, acccesat la 11 martie 2018 la URL: https://www.preteristarchive.com/Books/1641-45_grotius_annotations.html.

Durston, Christopher, „Lords of Misrule: The Puritan War on Christmas 1642-60”, în *History Today*, vol. 35, nr. 12, Paul Lay, London, decembrie 1985, pp. 7-14.

Elinoff, Jonathan, „33 Conspiracy Theories that Turned Out to be True, What Every Person Should Know...” (6 ianuarie 2010), Alex Jones’ Infowars.com – Because there is a War On for Your Mind, accesat la 12 mai 2014 la URL: http://www.infowars.com/33-conspiracy-theories-that-turned-out-to-be-true-what-every-person-should-know/.

Farrakhan, Louis, „The divine destruction of America: can she avert it?” (9 februarie 2011), The Final Call News, accesat la 23 decembrie 2011 la URL: http://www.finalcall.com/artman/publish/Minister_Louis_Farrakhan_9/article_7595.shtml.

„Fast Facts about American Religion”, Hartford Institute for Religion Research, Hartford, accesat la 2 martie 2012 la URL: http://hirr.hartsem.edu/research/fastfacts/fast_facts.html#numcong.

„Food storage”, The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, accesat la 29 mai 2014 la URL: https://www.lds.org/topics/food-storage.

Freeh, Louis, „Project Megiddo” (20 octombrie 1999), Center of Studies on New Religions (CESNUR), accesat la 24 noiembrie 2010 la URL: http://www.cesnur.org/testi/FBI_004.htm.

Friesen, Abraham, „Thomas Müntzer and the Anabaptists”, în *Journal of Mennonite Studies*, vol. 4, University of Winnipeg, Winnipeg, 1986, pp. 143-161.

Gandz, Solomon, „Date of the Composition of Maimonides' Code", în *Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, vol. 17, American Academy for Jewish Research, Ann Arbor, 1947-1948, pp. 1-7.

Gaster, Moses, „The Letter of Toledo", în *Folk-Lore*, vol. 13, nr. 2, The Folk-Lore Society, London, iunie 1902, pp. 115-135.

Goen, Clarence C., „Jonathan Edwards: A New Departure in Eschatology", în *Church History: Studies in Christianity and Culture*, vol. 28, nr. 1, Cambridge University Press, Cambridge, martie 1959, pp. 25-40.

Goff, Mathew, „The Millennial Scientist: Isaac Newton Reading Daniel 7", în *Knowing the Time, Knowing of a Time - 3rd Annual Conference of the Center for Millennial Studies*, Boston University, December 6-8, 1998, pp. 3, 9-11, accesat la 15 iunie 2010 la URL: http://www.mille.org/publications/Confpro98/Goff.PDF.

Goodnight, G. Thomas, „Ronald Reagan's Re-Formulation of the Rhetoric of War: Analysis of the "Zero Option," "Evil Empire," and "Star Wars" Addresses," în *Quarterly Journal of Speech*, vol. 72, nr. 4, National Communication Association, Washington, D.C., 1986, pp. 390-414.

Gottfried, Keren, „One in Seven (14%) Global Citizens Believe End of the World is Coming in Their Lifetime" (1 mai 2012), Ipsos Global Public Affairs, accesat la 18 noiembrie 2013 la URL: http://www.ipsos-na.com/news-polls/pressrelease.aspx?id=5610.

Greer, Nick, *The British-Israel Myth – Christian Identity and the Lost Tribes of Israel*, 2004, 115p., accesat la 20 martie 2015 la URL: http://image.aimoo.com/ForumImages/69dabc5d-4055-4ea0-a38a-9fcf49f1742d/080419_090424_78173659.pdf.

Gregorio, Mario, „Joachin Da Fiore & Anselmo Bishop of Marsico" (2 noiembrie 2009), Prophecies On Line, accesat la 20 iunie 2012 la URL: http://www.propheties.it/mystics/gioachino.htm.

Gregorio, Mario, „Nostradamus, X Century, 72nd Quatrain" (2009), Prophecies On Line, accesat la 21 iunie 2012 la URL: http://www.propheties.it/no/decima%20centuria/c10q72.htm.

Gregorio, Mario, „Repertoire Chronologique Nostradamus 1539-1567" (29 ianuarie 2012), Prophecies On Line, accesat la 21 iunie 2012 la URL: http://www.propheties.it/1500to1567.htm.

Groves, Colin, „From Ussher to Slusher, from Archbish to Gish: or, not in a million years...", în *Archaeology in Oceania*, vol. 31, nr. 3, Oceania Publications, Sydney, octombrie 1996, pp. 145-151.

Gumerlock, Francis X., „Millennialism and the Early Church Councils: Was Chiliasm Condemned at Constantinople?", în *Fides et Historia*, vol. 36, nr. 2, The Conference on Faith and History, Huntington, vara/toamna 2004, pp. 83-95.

Gumerlock, Francis X., „The Overwhelming Presence of Nero in Early Apocalypse Commentaries", în *National Prophecy Conference*, Ridgecrest, North Carolina, June 1-4, 2011, 21p., accesat la 15 ianuarie 2014 la URL: http://francisgumerlock.com/wp-content/uploads/Gumerlock-The-Overwhelming-Presence-of-Nero-in-Early-Apocalypse-Commentaries.pdf.

Halsall, Paul, „Medieval Sourcebook: Urban II (1088-1099): Speech at Council of Clermont, 1095, Five versions of the Speech” (1997), Fordham University. The Jesuit University of New York, accesat la 20 iulie 2013 la URL: http://legacy.fordham.edu/halsall/source/urban2-5vers.html#Fulcher.

Halsall, Paul, „Unam Sanctam” (1996), Fordham University. The Jesuit University of New York, accesat la 13 martie 2013 la URL: http://www.fordham.edu/halsall/source/b8-unam.asp.

Halsall, Paul, David Burr, „Petrus Iohannis Olivi: Selections from the Apocalypse Commentary” (1996), Fordham University. The Jesuit University of New York, accesat la 19 mai 2011 la URL: http://www.fordham.edu /halsall/source/olivi.asp.

„Happy are Those Found Watching!”, în *The Watchtower*, vol. 105, nr. 1, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, ianuarie 1984, p. 14.

„Have No Fear, Little Flock”, în *The Watchtower*, vol. 116, nr. 4, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, februarie 1995, pp. 18-22.

Heard, Alex, Peter Klebnikov, „Apocalypse Now. No, Really. Now!” (27 decembrie 1998), The New York Times, accesat la 19 mai 2010 la URL: http://www.nytimes.com/1998/12/27/magazine/apocalypse-now-no-really-now.html.

Hogue, John, „Osama and Mabus: New Nostradamus Revelations” (10 mai 2011), HogueProphecy, accesat la 10 aprilie 2012 la URL: http://www.hogueprophecy.com/2011/05/osama-and-mabus-new-nostradamus-revelations/.

Hoppe, Geoffrey, Tobias, „Quantum Leap Series. Shoud 4: “The Ten Commitments from Spirit”” (15 decembrie 2007), Crimson Circle, accesat la 13 aprilie 2011 la URL: http://www.crimsoncircle.com/channelseries/quantumleap /04quantum12-07.htm.

„How many Raelians exist worldwide?”, Rael Press, accesat la 15 martie 2015 la URL: http://www.raelpress.org/e107_plugins/faq/faq.php?cat.2.1.

Hoxie, Elizabeth F., „Harriet Livermore: “Vixen and Devotee””, în *The New England Quarterly*, vol. 18, nr. 1, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, martie 1945, pp. 39-50.

Ingle, Larry H., „George Fox, Milenarian”, în *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, vol. 24, nr. 2, North American Conference on British Studies, Montreal, iulie 1992, pp. 261-278.

Jacobs, Andrew, „Chatter of Doomsday Makes Beijing Nervous” (19 decembrie 2012), The New York Times, accesat la 28 iulie 2013 la URL: http://www.nytimes.com/2012/12/20/world/asia/doomsday-chatter-makes-chinese-government-nervous.html.

Kaegi, Walter Emil Jr., „Initial Byzantine Reactions to the Arab Conquest”, în *Church History: Studies in Christianity and Culture*, vol. 38, nr. 2, Cambridge University Press, Cambridge, iunie 1969, pp. 139-149

Kaufman, Darrell S., David P. Schneider, Nicholas P. McKay, Caspar M. Ammann, Raymond S. Bradley, Keith R. Briffa, Gifford H. Miller, Bette L. Otto-Bliesner, Jonathan T. Overpeck, Bo M. Vinther, Arctic Lakes 2k Project Members, „Recent Warming Reverses Long-Term Arctic Cooling”, în

Science, vol. 325, nr. 5945, American Association for the Advancement of Science, Washington, D.C., septembrie 2009, pp. 1236-1239.

„Kraus 13, Etymologiae. Isidori Iunioris Hispalensis Episcopis Epistola. (1472)", Harry Ransom Center, University of Texas at Austin, accesat la 12 mai 2015 la URL: http://norman.hrc.utexas.edu/krausmaps/details.cfm?mapId=41.

Krupp, Edwin C., „The Great 2012 Scare," în *Sky & Telescope*, vol. 118, nr. 5, Sky Publishing Corporation, Cambridge, noiembrie 2009, pp. 22-26.

Laats, Alar, „The Concept of the Third Rome and Its Political Implications", în *ENDC Proceedings*, vol. 12, Estonian National Defense College, Tartu, 2009, pp. 98-113.

Landes, Richard, „Giants With Feet of Clay: On the Historiography of the Year 1000" (29 decembrie 1999), Center for Millenial Studies at Boston University, accesat la 10 octombrie 2010 la URL: http://www.mille.org/scholarship /1000/AHR9.html.

Landes, Richard, „The Apocalyptic Dossier: 967-1033" (29 decembrie 1999), Center for Millennial Studies at Boston University, accesat la 11 octombrie 2009 la URL: http://www.bu.edu/mille/scholarship/1000/1000-dos.html.

Landes, Richard, „The Fear of an Apocalyptic Year 1000: Augustinian Historiography, Medieval and Modern", în *Speculum: A Journal of Medieval Studies*, vol. 75, nr. 1, Medieval Academy of America, Cambridge, ianuarie 2000, pp. 97-145.

„Large Hadron Collider fears 'prompted Indian suicide'" (11 septembrie 2008), The Telegraph, accesat la 1 iulie 2013 la URL: http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/india/2796536/Large-Hadron-Collider-fears-prompted-Indian-suicide.html.

Larson, Stan, „The Odyssey of Thomas Stuart Ferguson", în *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, vol. 23, nr. 1, Dialogue Foundation, Cambridge, 1990, pp. 55-92.

Lea, Henry Charles, „The Donation of Constantine", în *The English Historical Review*, vol. 10, nr. 37, Oxford University Press, Oxford, ianuarie 1895, pp. 86-87.

Linder, Douglas O., „Cotton Mather", Famous American Trials: Salem Witchcraft Trials 1692, accesat la 24 august 2011 la URL: http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/salem/SAL_BMAT.HTM.

Linder, Douglas O., „Cotton Mather, *Memorable Providences, Relating to Witchcrafts and Possessions* (1689)", Famous American Trials: Salem Witchcraft Trials 1692, accesat la 24 august 2011 la URL: http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/salem/asa_math.htm.

Luo, Valentina, „China fears end of the world is nigh" (7 decembrie 2012), The Telegraph, accesat la 21 august 2013 la URL: http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/china/9729270/China-fears-end-of-the-world-is-nigh.html.

MacKenzie, Craig, „Shots fired as police swoop 10 minutes before 100 followers of Brazilian doomsday cult were due to commit mass suicide over end of the world" (12 Octombrie 2012), Daily Mail Online, accesat la 12 iulie 2013 la URL: http://www.dailymail.co.uk/news/article-2216743/Shots-fired-police-

swoop-10-minutes-100-followers-Brazilian-doomsday-cult-commit-mass-suicide-world-ended.html.

Mageau, Mary, *Preparing for Ascension*, Samford, Samford, 2007, 42p., The Coming Golden Age, accesat la 24 septembrie 2012 la URL: http://www.thecominggoldenage.com/Ebook/Preparing_For_Ascension.pdf.

Makemson, Maud Worcester, „The Miscellaneous Dates of the Dresden Codex", în *Publications of the Vassar College Observatory*, nr. 6, Vassar College.Observatory, Poughkeepsie, iunie 1957, pp. 1-48.

Matheny, Keith, „Doomsday shelters making a comeback" (28 iunie 2010), USA Today, accesat la 20 noiembrie 2013 la URL: http://usatoday30.usatoday.com/news/nation/2010-07-28-doomsday28_ST_N.htm.

„Mayan Apocalypse 2012: Sirince, Turkish Village, Flooded By Doomsday Believers" (12 noiembrie 2012), The World Post, accesat la 30 noiembrie 2013 la URL: http://www.huffingtonpost.com/2012/12/11/mayan-apocalypse-sirince-turkey_n_2275904.html.

McKeown, Trevor W., „A Bavarian Illuminati primer" (16 februarie 2009), Grand Lodge of British Columbia and Yukon, Vancouver, accesat la 20 august 2011 la URL: http://freemasonry.bcy.ca/texts/illuminati.html.

McRitchie, Ken, „Astrology and the Social Sciences: Looking Inside the Black Box of Astrology Theory", în *Correlation: Journal of Research into Astrology*, vol. 24, nr. 1, The Astrological Association, London, august 2006, pp. 5-20.

Miller, Eric, „Dating Sonnet 107: Shakespeare and the 'mortall Moone'", în *The Oxfordian*, vol. 9, Shakespeare Oxford Society, Yorktown, octombrie 2006, pp. 66-80.

Narayanan, Vasudha, „A "White Paper" on Kalki Bhagavan" (29 septembrie 2002), Religion in South Asia (R.I.S.A.), Montclair State University, accesat la 12 decembrie 2011 la URL: http://www.montclair.edu/RISA/d-kalki.html.

Negru, Catalin, „The messianic phenomenon" (13 decembrie 2016), Reason and Religion, accesat la 11 mai 2017 la URL: http://reasonandreligion.org/index.php/the-messianic-phenomenon.

Nelson, Stanley (prod. & dir.), „Jonestown: The Life and Death of Peoples Temple" (2006), durată: 84:51 minute, min. 11, A Fireflight Media film for *American Experience*, *Public Broadcasting Service*, Arlington, accesat la 26 martie 2011 la URL: http://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/films/jonestown/.

O'Neill, Ian, „2012: No Geomagnetic Reversal", (3 octombrie 2008), Universe Today, accesat la 10 iulie 2011 la URL: http://www.universetoday.com/18977/2012-no-geomagnetic-reversal/.

„Objectives", Temple Mount & Eretz Yisrael Faithful Movement – Jerusalem, accesat 11 ianuarie 2012 la URL: http://www.templemountfaithful.org/obj.htm.

„Our Watchfulness Takes On Greater Urgency", în *The Watchtower*, vol. 124, nr. 24, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, decembrie 2003, p. 15.

Oz-Salzberger, Fania, „The Jewish Roots of Western Freedom", în *Azure: Ideas for the Jewish Nation*, vol. 13, Shalem Center, Jerusalem, iulie 5762/2002, pp.

88-132.

Parkes, Steven R., „Arnold Potter: From L.D.S. Convert to Pioneer to Missionary to Sect Leader”, în *Pioneer Magazine*, vol. 32, nr. 1, Sons of Utah Pioneers, Salt Lake City, ianuarie-februarie 1985, pp. 11-14.

„Paulus Episcopus Servus Servorum Dei Ad Perpetuam Rei Memoriam / Constitutio Apostolica / Bafianae”, în *Acta Apostolicae Sedis*, vol. 60, nr. 6, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1968, pp. 317-319, accesat la 20 septembrie 2011 la URL: http://w2.vatican.va/content/paul-vi/la/apost_constitutions/documents/hf_p-vi_apc_19680111_bafianae.html.

Pickup, Oliver, „Hippies head for Noah’s Ark: Queue here for rescue aboard alien spaceship” (25 martie 2012), accesat la 23 decembrie 2013 la URL: http://www.independent.co.uk/news/world/europe/hippies-head-for-noahs-ark-queue-here-for-rescue-aboard-alien-spaceship-7584492.html.

Piron, Sylvain, „L’ecclésiologie franciscaine de Jean de Roquetaillade: A propos d’une édition récente”, în *Franciscan Studies*, vol. 65, Franciscan Institute Publications, Allegany, 2007, pp. 281-294.

„Population seven billion: UN sets out challenges” (26 octombrie 2011), BBC News, accesat la 20 decembrie 2011 la URL: http://www.bbc.co.uk/news/world-15459643.

„Por temor a una tragedia, el 21-12 cerrarían el acceso al cerro Uritorco” (17 decembrie 2012), Clarin, accesat la 23 iulie 2013 la URL: http://www.clarin.com/sociedad/temor-tragedia-cerrarian-acceso-Uritorco_0_830317059.html.

Pratt, John P., „Yet another eclipse for Herod”, în *The Planetarian*, vol. 19, nr. 4, International Planetarium Society, Hilo, 1990, pp. 8-14.

Project Blue Book Archive, accesat la 20 iulie 2015 la URL: http://www.bluebookarchive.org.

Rebello, Vinicius, „Prefeito mobiliza São Francisco de Paula, RS, para ‘fim de mundo’” (14 martie 2012), G1, accesat la 22 noiembrie 2013 la URL: http://g1.globo.com/rs/rio-grande-do-sul/noticia/2012/03/prefeito-diz-que-cidade-do-rs-recebe-moradores-para-fim-do-mundo.html.

„Refuge of Scoffers”, în *Signs of the Times*, vol. 1, nr. 3, Dow & Jackson, Boston, mai 1840, p. 23.

Reid, Mark J., „The Distance to the Center of the Galaxy”, în *Annual Review of Astronomy and Astrophysics*, vol. 31, nr. 1, Annual Reviews, Palo Alto, septembrie 1993, pp. 345-372.

„Rejoicing over ‘God’s Sons of Liberty’ Spiritual Feast”, în *The Watchtower*, vol. 87, nr. 20, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, noiembrie 1966, pp. 628-629.

Rice, Jasper, „Fear of May 21 Causes Woman to Kill her Kids and Other Stories” (21 mai 2011), iPost, accesat la 15 iunie 2013 la URL: http://ipost.christianpost.com/news/fear-of-may-21-causes-woman-to-kill-her-kids-and-other-stories-10088/.

Robinson, B. A., „Christian Identity Movement” (30 mai 2006), Religious Tolerance: Ontario Consultants on Religious Tolerance, accesat la 21octombrie 2011 la URL: http://www.religioustolerance.org/cr_ident.htm.

Robinson, B. A., „End of the world prophecies. 19 predictions that 'the end' will come on or after the year 2020", Religious Tolerance: Ontario Consultants on Religious Tolerance, accesat la 21 octombrie 2013 la URL: http://www.religioustolerance.org/end_wrl21.htm.

Robinson, B. A., „The Y2K crisis that never happened", Religious Tolerance: Ontario Consultants on Religious Tolerance, accesat la 21 octombrie 2011 la URL: http://www.religioustolerance.org/y2k_prob.htm.

Rockwell, Joseph H., „The Meaning of Scriptural Numbers", în *The American Catholic Quarterly Review*, vol. 22, Charles A. Hardy, Philadelphia, ianuarie-octombrie 1897, pp. 178-196.

Rosen, Edward, „Calvin's Attitude Toward Copernicus", în *Journal of the History of Ideas*, vol. 21, nr. 3, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, iulie-septembrie 1960, pp. 431-441.

Ross, Rick, „A 1997 snapshot of "Gabriel of Sedona"" (16 februarie 2007), Cult Education Institute, Trenton, accesat la 22 octombrie 2010 la URL: http://culteducation.com/group/799-global-community-communications-alliance/1325-a-1997-snapshot-of-gabriel-of-sedona-s.html.

Ross, Rick, „Strong City. The Lord Our Righteousness Church. Founder Michael Travesser, also known as Wayne Bent", Cult Education Institute, Trenton, accesat la 2 martie 2014 la URL: http://culteducation.com/group/1168-strong-city.html.

Sample, Ian, Amanda Holpuch, „End of the world – as it didn't happen" (22 decembrie 2012), The Guardian, accesat la 23 noiembrie 2013 la URL: http://www.theguardian.com/science/2012/dec/21/end-world-live-blog.

Sandeen, Ernest R., „John Humphrey Noyes as the New Adam", în *Church History: Studies in Christianity and Culture*, vol. 40, nr. 1, Cambridge University Press, Cambridge, martie 1971, pp. 82-90.

Sanders, Henry A., „The Number of the Beast in Revelation", în *Journal of Biblical Literature*, vol. 37, nr. 1 , Society of Biblical Literature, Atlanta, 1918, pp. 95-99.

Scalice, Daniella, „Ask an Astrobiologist: Special Note," National Aeronautics and Space Administration (N.A.S.A.), accesat la 11 iunie 2012 la URL: http://web.archive.org/web/20110503232346/http://astrobiology.nasa.gov/ask-an-astrobiologist.

Scheifler, Michael, „Vicarius Filli Dei, 666, The Number of the Beast" (2009), Bible Light, accesat la 20 septembrie 2011 la URL: http://biblelight.net/666.htm#OFFICIAL.

Schorr, Daniel, „Reagan Recants: His Path From Armageddon to Detente" (3 ianuarie 1988), Los Angeles Times, accesat la 12 ianuarie 2012 la URL: http://articles.latimes.com/1988-01-03/opinion/op-32475_1_president-reagan.

Snobelen, Stephen D., „"A Time and Times and the Dividing of Time": Isaac Newton, the Apocalypse and A.D. 2060", în *Canadian Journal of History*, vol. 38, nr. 3, The University of Saskatchewan, Saskatoon, decembrie 2003, pp. 537-551.

Soderman, NLSI Staff, „Scientists reject impending Nibiru-Earth collision” (8 iulie 2011), Solar System Exploration Research Virtual Institute (S.S.E.R.V.I.), accesat la 15 decembrie 2013 la URL: http://lunarscience.nasa.gov/articles/scientists-reject-impending-nibiru-earth-collision/.

Springborg, Patricia, „Thomas Hobbes and Cardinal Bellarmine: Leviathan and the ghost of the Roman Empire”, în *History of Political Thought*, vol. 16, nr. 4, Imprint Academic, Exeter, noiembrie 1995, pp. 503-531.

Stanley, Jay, „The Surveillance-Industrial Complex: How the American Government is Conscripting Businesses and Individuals in the Construction of a Surveillance Society” (august 2004), American Civil Liberties Union, New York, accesat la 9 iunie 2011 la URL: http://www.aclu.org/FilesPDFs/surveillance_report.pdf.

Stephens, Jon (Series Producer), Eliya Arman (Line Producer), Martin Durkin, Will Hicklin (Executive Producers), Roby Griffin, John Blystone (Directors), „Ancient X-Files: Joan of Arc Conspiracy & London’s New Jerusalem” (2012), durată: 44:59 minute, WAG TV Ltd., *National Geographic Channel*, min. 36-44, accesat la 24 aprilie 2014 la URL: http://www.natgeotv.com.au/tv/ancient-x-files/episodes.aspx?series=2.

„Suicide teen feared end of the world” (19 mai 2012), News, accesat la 8 iulie 2013 la URL: http://www.news.com.au/world/suicide-teen-feared-end-of-world/story-fn6sb9br-1226360777816.

„Tell Us, When Will These Things Be?”, în *The Watchtower*, vol. 134, nr. 14, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, iulie 2013, pp. 3-8.

Teres, Gustav, „Time Computations and Dionysius Exiguus”, în *Journal for the History of Astronomy*, vol. 15, nr. 3, Science History Publications Ltd., Cambridge, octombrie 1984, pp. 177-188.

„The Idiot Heir. An Internet Hoax” (2006), Morgana’s Observatory, accesat la 14 iunie 2011 la URL: http://www.dreamscape.com/morgana/election.htm.

„The life of Muhammad: An Inconvenient Truth,” The Religion of Peace, accesat la 10 ianuarie 2018 la URL: https://www.thereligionofpeace.com/pages/muhammad/life-of-muhammad.aspx.

„The London Gazette – Fire of London 1666,” The British Library, accesat la 22 iunie 2015 la URL: http://www.bl.uk/learning/timeline/item103652.html.

„The Photon Belt. The Coming of a New Age”, Biblioteca Pleyades, accesat la 18 ianuarie 2014 la URL: http://www.bibliotecapleyades.net/universo/esp_cinturon_fotones_6.htm.

„The world’s approaching end. Lieut. Totten says it will occur in less than eight years”, în *The New York Times*, 12 aprilie 1891, accesat la 12 aprilie 2010 la URL: http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=9901E7D61239E033A25751C1A9629C94609ED7CF.

Tiffany, Scott (prod. & dir.), „Ancient Secrets: Cathedrals Decoded” (2010), durată: 45:03 minute, A Providence Pictures Production for Nova and WGBH Boston in Association with Telfrance and Arte France, *National Geographic*

Channel, min. 35-44, accesat la 14 martie 2012 la URL: http://natgeotv.com.au/tv/cathedrals-decoded/.

„Timeline”, Bulletin of the Atomic Scientists, accesat la 20 aprilie 2018 la URL: http://thebulletin.org/timeline.

„Tipoff”, în *The Ledger*, vol. 83, nr. 91, Lakeland, Florida, 20 ianuarie 1989, p. 2A, accesat la 14 mai 2014 la URL: http://news.google.com/newspapers?nid=rwEhk56xNqMC&dat=19890120&printsec=frontpage&hl=en.

Van Berkel, T. W. M., „Nostradamus and his contemporaries (Roussat, Videl, humanism),” Nostradamus, Astrology and the Bible, accesat la 25 ianuarie 2015 la URL: http://www.nostradamusresearch.org/en/rslt/contemporaries.htm.

Van Meter, David C., „The Peace of Amiens-Corbie, and Gerard of Cambrai’s Oration on the Three Functional Orders: The Date, the Context, the Rhetoric”, în *Revue belge de philology et d’historire*, vol. 74, nr. 3-4, Société pour le Progrès des Études philologiques & historique, Bruxelles, decembrie 1996, pp. 633-657.

Van Stone, Mark, „2012 FAQ (Frequently Asked Questions)”, Foundation for the Advancement of the Mesoamerican Studies (F.A.M.S.I.), Crystal River, accesat la 21 martie 2011 la URL: http://www.famsi.org/research/vanstone/2012/faq.html.

Vance, Erik, „Unprecedented Maya Mural Found, Contradicts 2012 “Doomsday” Myth” (10 mai 2012), National Geographic News, accesat la 13 ianuarie 2013 la URL: http://news.nationalgeographic.com/news/2012/05/120510-maya-2012-doomsday-calendar-end-of-world-science/.

Wacholder, Ben Zion, „Biblical Chronology in the Hellenistic World Chronicles”, în *The Harvard Theological Review*, vol. 61, nr. 3, Cambridge University Press, Cambridge, iulie 1968, pp. 451-481.

Watts, Pauline Moffitt, „Prophecy and Discovery: on the Spiritual Origins of Christopher Columbus’s Enterprise of the Indies”, în *The American Historical Review*, vol. 90, nr. 1, American Historical Association, Bloomington, februarie 1985, pp. 73-102.

Weider, Ben, „Napoleon and the Jews”, în *Napoleonic Scholarship*, vol. 1, nr. 2, The International Napoleonic Society, Montréal, decembrie 1998, pp. 41-45.

Whyte, Nicholas, „Astrology and Astronomy in the 12th century” (26 iunie 1992), *6th Irish Conference of Medievalists*, Maynooth, accesat la 15 iunie 2011 la URL: http://www.nicholaswhyte.info/astrol.htm.

Wilson, John, „British Israelism: A Revitalization Movement in Contemporary Culture”, în *Archives de sociologie des religions*, vol. 26, nr. 1, Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, iulie-decembrie 1968, pp. 73-80.

Woods, David, „On the Death of the Empress Fausta”, în *Greece & Rome*, vol. 45, nr. 1, Cambridge University Press, Cambridge, aprilie 1988, pp. 70-86.

„World Population Prospects. The 2015 Revision”, United Nations, Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat, New York, 2015, 59p, accesat la 11 octombrie 2015 la

URL:
http://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/Key_Findings_WPP_2015.pdf.

Zoller, Robert, „The Use of Archetypes in Prediction”, în *Journal of the Federation of Australian Astrologers*, vol. 32, nr. 3, The Federation of Australian Astrologers SA, Adelaide, septembrie 2002, pp. 37-53.

ISBN 978-1-387-92307-6
www.lulu.com

Notes

[←1]

În cripta din secolul al VII-lea a abatelui Mellebaudis, lângă Poitiers, Franţa, se găseşte următoarea inscripţie: „Alfa şi Omega. Începutul şi sfârşitul. Toate lucrurile devine mai rele pe zi ce trece, pentru că sfârşitul se apropie” (E. Le Blant, *Nouveau recueil des inscriptions chrétiennes de la Gaule antérieures au VIIIe siècle*, Imprimerie Nationale, Paris, 1892, pp. 259-260).

[←2]

Aceeaşi idee este exprimată de către istoricul Edward Gibbon: „Există în natura umană o puternică înclinaţie de a deprecia avantajele, şi de a exagera relele timpurilor prezente” (E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, vol. 4, T. Cadell, London, 1837, p. 492).

[←3]

L. G. Mecari, *Apocalipsa biblică*, Stefan, Bucureşti, 2010, pp. 39-56, 108-119, 139-141, 145-147.

[←4]

F. Santangelo, *Divination, Prediction and the End of the Roman Republic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013, pp. 116-117; E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, vol. 3, Longman, Rees, Orme, Brown, and Green, London, 1826, p. 253.

[←5]

În ramura avraamică mai sunt incluse şi religii mai mici precum Baha'i, Samaritanismul, Yazidi sau Rastafarianismul.

[←6]

Toate citatele biblice, dacă nu este indicat altfel, au fost luate din *Biblia sau Sfânta Scriptură. A Vechiului şi a Noului Testament. Cu trimiteri. Romanian Bible*, Trinitarian Bible Society, London, 2003.

[←7]

L. Jacobs, *A Jewish Theology*, Behrman House, Springfield, 1973, pp. 199-205.

[←8]

Ibidem, pp. 136-151.

[←9]

Ibidem, pp. 72-80.

[←10]

Pentru mai multe detalii despre Mesia, v. C. Negru, „The messianic phenomenon” (13 decembrie 2016), Reason and Religion, accesat la 11 mai 2017 la URL: http://reasonandreligion.org/index.php/the-messianic-phenomenon.

[←11]

L. Jacobs, *op.cit.*,, pp. 292-300.

[←12]

A. Cohen, *The Teachings of Maimonides*, George Routledge & Sons, London, 1927, pp. 228-230.

[←13]

Istoricul evreu Flavius Josephus descrie multe manifestări mesianice, dar Teuda şi Iuda Galileeanul sunt menţionaţi inclusiv în Noul Testament: „Căci nu de mult s-a ridicat Teuda, care zicea că este cineva şi la care s-au alăturat aproape patru sute de bărbaţi. El a fost omorât şi toţi cei ce l-au ascultat s-au împrăştiat şi au fost nimiciţi. După el s-a ridicat Iuda galileeanul, în zilele recensământului, şi a atras mult popor de partea lui; şi acela a pierit şi toţi care l-au ascultat s-au împrăştiat.” (Fapte 5:36-37).

[←14]

Templul Sfânt se referă la o serie de structuri existente pe Muntele Moriah. Primul Templu a fost construit de către Regele Solomon, undeva între 970-930 î.Hr., înlocuind Cortul Întâlnirii a lui Moise, sanctuarele locale şi altarele ocazionale construite pe dealuri. Primul Templu construit de Solomon a fost distrus de către babilonieni în 587 î.Hr., când au cucerit Ierusalimul. Deci, două temple au fost construite pe acest loc şi un al treilea templu urmează să fie construit conform escatologiei iudaice.

[←15]

Pentru detalii, v. H. Lenowitz, *The Jewish Messiahs: From the Galilee to Crown Heights*, Oxford University Press, New York, 1998.

[←16]

L. Jacobs, *op.cit.*, pp. 211-212, 317.

[←17]

Cele Şapte Legi ale lui Noe au fost date de către Dumnezeu lui Noe pentru toată umanitatea. Orice non-evreu care trăieşte în conformitate cu aceste reguli îi este asigurat un loc în viaţa de apoi. Acestea sunt: (1) să nu slăveşti idoli; (2) să nu omori; (4) să nu comiţi adulter sau incest; (4) să nu mănânci carne luată de la un animal care este încă în viaţă; (5) să nu îţi baţi joc de numele lui Dumnezeu; (6) să nu furi; (7) să ai un sistem adecvat de justiţie (*Ibidem*, p. 285).

[←18]

L. Jacobs, *op.cit.*, pp. 95-96.

[←19]

Un exemplu frecvent folosit este Cartea lui Isaia, scrisă în secolul al VIII-lea î.Hr.: „Iată Robul Meu, pe care-L sprijin, Alesul Meu, în care Îşi găseşte plăcerea sufletul Meu! Am pus Duhul Meu peste El; El va vesti popoarelor judecata.” (Isaia 42:1).

[←20]

G. W. Bromiley (ed.), *The International Standard Bible Encyclopedia*, vol. 4, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1986, p. 281.

[←21]

Cuvântul „Trinitate” nu este nicăieri menţionat în Biblie, dar ideea de Trinitate reiese din interpretarea textului: Iisus Hristos spune către apostolii Săi: „faceţi ucenici din toate naţiunile, botezându-i în Numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh.” (Matei 28:19); Avraam este vizitat de către Dumnezeu sub formă de trei persoane: „trei bărbaţi stăteau în picioare lângă el; şi când i-a văzut, a alergat de la uşa cortului înaintea lor, şi s-a aplecat până la pământ şi a zis: Domnul meu, acum dacă am căpătat trecere în ochii Tăi, nu trece, Te rog, pe lângă robul Tău.” (Geneza 18:2-3); Dumnezeu vorbeşte cu Sine Însuşi în câteva ipostaze la modul plural: „Şi am auzit glasul Domnului zicând: Pe cine să trimit, şi cine va merge pentru Noi?“ (Isaia 6:8); „Apoi Dumnezeu a zis: Să facem om după chipul Nostru, după asemănarea Noastră;“ (Geneza 1:26); „Apoi Domnul Dumnezeu a zis: Iată, omul a ajuns ca unul din Noi, cunoscând binele şi răul.” (Geneza 3:22); Iisus Hristos afirmă în Apocalipsa că El este începutul şi sfârşitul tuturor lucrurilor, cauză primordială şi cauză finală a toate, ceea ce Îl plasează în postura de Dumnezeu: „Eu sunt Alfa şi Omega, Începutul şi Sfârşitul, zice Domnul Dumnezeu, Cel ce este, Cel ce era şi Cel ce vine, Atotţiitorul.” (Apocalipsa 1:8).

[←22]

B. Lohse, *A Short History of Christian Doctrine: From the First Century to the Present*, Fortress Press, Kitchener, 1966, pp. 37-80.

[←23]

G. R. Osborne, *Revelation*, Baker Academic, Grand Rapids, 2002, p. 52.

[←24]

R. Patai, *The Messiah Texts*, Wayne State University Press, Detroit, 1988, pp. 156-164.

[←25]

M. Waxman, *History of the Jewish Literature*, vol. 6, Kingsport Press, Kingsport, 1941, p. 1035; H. Lenowitz, *op.cit.*, pp. 64, 111, 241; M. D. Conway, *Demonology and Devil-Lore*, vol. 2, Henry Holt & Co., New York, 1879, p. 247.

[←26]

G. R. Osborne, *op.cit.*, pp. 606-617.

[←27]

Ibidem, pp. 496, 617.

[←28]

I. Belyeu, *Revelation in Context*, Xulon Press, Maitland, 2006, pp. 301-304.

[←29]

În concordanţă cu Crezul Niceean, versiunile ortodoxe noi ale Bibliei folosesc „mii de ani” (plural) în loc de „o mie de ani” (singular).

[←30]

J. E. Campo, *Encyclopedia of Islam*, Infobase Publishing, New York, 2009, p. 559.

[←31]

Ibidem, pp. 570-571.

[←32]

Ibidem, pp. 34-35.

[←33]

Ibidem, pp. 396-397.

[←34]

A. M. B. Majlisi, S. T. Bilgrami (trad.), *Essence of Life: A Translation of Ain al-Hayat*, Ansarian Publications, Qum, 2005, pp. 103-105.

[←35]

J. E. Campo, *op.cit.*, pp. 603-604.

[←36]

Ibidem, p. 447.

[←37]

Ibidem, pp. 447-448; M. Momen, *An Introduction to Shi'i Islam: The History and Doctrines of Twelver Shi'ism*, Yale University Press, New Haven, 1985, pp. 166-168.

[←38]

M. Momen, *op.cit.*, pp. 169-172.

[←39]

J. E. Campo, *op.cit.*, pp. 43, 413-414.

[←40]

J. I. Smith, Y. Y. Haddad, *The Islamic Understanding of Death and Resurrection*, Oxford University Press, New York, 2002, p. 89.

[←41]

C. Upton, *Legends of the End: Prophecies of the End Times, Antichrist, Apocalypse, and Messiah from Eight Religious Traditions*, Sophia Perennis, Hillsdale, 2004, pp. 29-31.

[←42]

Ibidem, pp. 50-54.

[←43]

Ibidem, pp. 16-18.

[←44]

Premoniţia şi clarviziunea sunt lucruri diferite. Premoniţia se referă la cunoaşterea viitorului; clarviziunea se referă la cunoaşterea prezentului, la viziuni în timp real despre evenimente care au loc la distanţe mari.

[←45]

R. T. Carroll, *The Skeptic's Dictionary: A Collection of Strange Beliefs, Amusing Deceptions, and Dangerous Delusions*, John Wiley & Sons, Hoboken, 2003, pp. 102-103.

[←46]

N. L. Morris, *Prophecies of Joseph Smith and Their Fulfillment*, Deseret News Press, Salt Lake City, 1920, p. v.

[←47]

La vremea respectivă nu a fost încă înfiinţată instituţia Papalităţii. Dar mai târziu, pentru a se evita confuziile, toţi foştii episcopi ai Romei au fost intitulaţi retroactiv „papi”.

[←48]

R. Abanes, *End-Time Visions: The Road to Armageddon?*, Broadman & Holman Publishers, Nashville, 1998, p. 165.

[←49]

În secolul al II-lea, în Phrygia, Asia Mică, Montanus a predicat că minunea Rusaliilor (Fapte 2:2-3) a marcat începutul Epocii Duhului. Duhul Sfânt nu s-a pogorât numai asupra apostolilor, ci asupra oricărei persoane convertite la religia creştină. Toţi creştinii sunt plin de duh şi fără de păcat, fără să mai poată săvârşi altele noi. Dumnezeu are natură duală, poate lua formă de bărbat sau femeie, iar sfârşitul lumii era aproape. Totuşi, Hristos urma să se coboare pentru a doua oară în oraşul Pepuza, locul de naştere al lui Montanus, care va deveni Noul Ierusalim şi va adăposti tronul lui Dumnezeu (R. Abanes, *op.cit*, pp. 164-165).

[←50]

P. Schaff (ed.), H. Wallace (ed.), *Nicene and Post-Nicene Fathers. Second Series: The Seven Ecumenical Councils*, vol. 14, Cosimo, New York, 2007, pp. 123-160.

[←51]

Distrugerea Babilonului de către mezi este profeţită şi de către Isaia şi Ieremia: „Iată, ridic împotriva lor pe mezi, care nu se uită la argint şi nu găsesc plăcere în aur.” (Isaia 13:17); „Domnul a întărâtat duhul regilor Mediei, pentru că vrea să nimicească Babilonul;” (Ieremia 51:11).

[←52]

Hippolytus, *Treatise on Christ and Antichrist*, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *The Ante-Nicene Fathers: Fathers of the Third Century*, vol. 5, Cosimo, New York, 2007, p. 210.

[←53]

În alte interpretări cele patru fiare reprezintă Babilonul, Mezia, Persia şi Imperiul Greco-Macedonean, iar cele zece coarne simbolizează cei zece regi care l-au succedat pe Alexandru înăuntrul Regatului Seleucid. „Cornul cel mic” este identificat cu Antiochus IV Epiphanes. În consecinţă, Daniel 7:25 ar putea fi o referinţă la persecuţia adusă de Antiochus, care a încercat să suprime iudaismul şi să forţeze evreii să adopte tradiţiile greceşti (J. Bright, *A History of Israel*, Westminster John Knox Press, Louisville, 2000, pp. 424-425).

[←54]

Irenaeus, *Against Heresies*, V.26, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *The Ante-Nicene Fathers: The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus*, vol. 1, Cosimo, New York, 2007, p. 554; capitolul 26 din cartea 5 din *Adversus Haereses* este în mod relevant intitulat „Ioan şi Daniel au profeţit dizolvarea şi devastarea Imperiului Roman, care va precede sfârşitul lumii şi regatul etern al lui Hristos. Gnosticii sunt respinşi, acele instrumente ale lui Satan, care inventează un alt Tată diferit de Creator.”

[←55]

Unele versiuni ale Bibliei folosesc „vremuri” în concordanţă cu Crezul Niceean, în timp ce altele folosesc „două vremi”.

[←56]

Ignatius, *The Epistle to Hero. A Deacon of Antioch*, 2, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *op.cit.*, vol. 1, p. 113.

[←57]

Hippolytus, *Expository Treatise Against the Jews*, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *op.cit.*, vol. 5, p. 220.

[←58]

Hippolytus, *Treatise on Christ and Antichrist*, în *loc.cit.*, p. 207.

[←59]

Ibidem, p. 209.

[←60]

Ibidem.

[←61]

Ibidem, p. 206.

[←62]

F. X. Gumerlock, „The Overwhelming Presence of Nero in Early Apocalypse Commentaries”, în *National Prophecy Conference*, Ridgecrest, North Carolina, June 1-4, 2011, p. 9, accesat la 15 ianuarie 2014 la URL: http://francisgumerlock.com/wp-content/uploads/Gumerlock-The-Overwhelming-Presence-of-Nero-in-Early-Apocalypse-Commentaries.pdf.

[←63]

E. Champlin, *Nero*, Harvard University Press, London, 2003, pp. 10-12, 29-31.

[←64]

Nero şi-a ucis mama.

[←65]

Deopotrivă Petru şi Pavel au fost martirizaţi în timpul persecuţiei neroniene.

[←66]

R. H. Charles (ed.), *The Ascension of Isaiah*, Society for Promoting Christian Knowledge, London, 1917, IV, pp. 37-39.

[←67]

M. S. Terry (ed.), *The Sibylline Oracles*, Eaton & Mains, New York, 1899, III.592, IV.154-159, V.125-130, 187-189, 295-298, 488-493, 501-508, 548, VIII.92, 203.

[←68]

Ibidem, V.39-42,48-49.

[←69]

Victorinus, *On the Apocalypse of John*, 17, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *The Ante-Nicene Fathers: Fathers of the Third and Forth Century*, vol. 7, Cosimo, New York, 2007, pp. 357-358.

[←70]

Commodianus, *The Instructions of Commodianus in Favour of Christian Discipline*, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *The Ante-Nicene Fathers: Fathers of the Third Century*, vol. 4, Cosimo, New York, 2007, p. 211.

[←71]

Commodianus, „Carmen de duobus populis”, The Latin Library, accesat la 20 mai 2013 la URL: http://www.thelatinlibrary.com/commodianus/commodianus1.html.

[←72]

Gleason L. Archer Jr. (trad.), *Jerome's Commentary on Daniel*, Baker Press, Grand Rapids, 1958, p. 133, apud F. X. Gumerlock, *op.cit.*, în *loc.cit*, p. 7.

[←73]

John Chrysostom, *Homilies of St. John Chrysostom, Archbishop of Constantinople, on the Second Epistle of St. Paul the Apostle to the Thessalonians*, IV, în P. Schaff (ed.), *Nicene and Post-Nicene Fathers. First Series: Chrysostom: Homilies on Galatians, Ephesians, Philippians, Colossians, Thessalonians, Timothy, Timothy, Titus, and Philemon*, vol. 13, Cosimo, New York, 2007, p. 389.

[←74]

Sulpitius Severus, *Sacred History*, II.29, în P. Schaff (ed.), H. Wallace (ed.), *Nicene and Post-Nicene Fathers. Second Series: Sulpitius Severus, Vincent of Lerins, John Cassian*, vol. 11, Cosimo, New York, 2007, p. 111.

[←75]

O. J. Mänchen-Helfen, M. Knight (ed.), *The World of the Huns: Studies in their History and Culture*, University of California Press, Berkeley, 1973, pp. 2-3.

[←76]

Sulpitius Severus, *Dialogues*, II.14, în P. Schaff (ed.), H. Wallace (ed.), *op.cit.*, vol. 11, p. 45.

[←77]

J. D. G. Dunn (ed.), J. W. Rogerson (ed.), *Eerdmans Commentary on the Bible*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 2003, pp. 1556-1557.

[←78]

Isopsefia (gr. *isos* – „egal”, *psephos* – „pietricele”) desemnează practica adăugirii unor valori numerologice literelor dintr-un cuvânt pentru a forma un singur număr. Vechii greci au folosit pietricele aranjate în anumite tipare pentru a învăţa aritmetica şi geometria. Echivalentul latin al lui *psephos* este *calculi*, rădăcina cuvântului modern „calcul”. Isopsefia este de asemenea relaţionată cu *gematria*, practică care foloseşte alfabetul ebraic.

[←79]

C. L. Blomberg, *From Pentecost to Patmos*, B&H Publishing Group, Nashville, 2006, pp. 540-541.

[←80]

Societas Aperiendis Fontibus (ed.), T. Mommsen (ed.), *Monumenta Germaniae Historica. Auctores Antiquissimi - Chronica Minora*, *Saec. IV,VVI,VII*, vol. 9, Berolini Apud Weidmannos, Berlin, 1892, p. 194; F. X. Gumerlock, *op.cit.*, în *loc.cit*, pp. 10-12.

[←81]

Lactantius, *Of the Manner in which the Persecutors Died*, II.7, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *op.cit.*, vol. 7, p. 302.

[←82]

St. Augustine, *City of God*, XX.19, în P. Schaff (ed.), *Nicene and Post-Nicene Fathers. First Series: St. Augustine: City of God, Christian Doctrine*, vol. 2, Cosimo, New York, 2007, p. 438.

[←83]

Eusebius, Samuel Lee (ed.), *On the Theophania*, Cambridge University Press, Cambridge, 1843, pp. 246, 251, 253.

[←84]

Irenaeus, *op.cit.*, V.29, în *loc.cit.*, p. 558.

[←85]

Ibidem, V.30, p. 559.

[←86]

Pentru detalii, v. J. H. Charlesworth (ed.), *The Old Testament Pseudepigrapha: Apocalyptic Literature and Testaments*, vol. 1, Hendrickson Publishers, Peabody, 2010.

[←87]

Revelation of John, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *The Ante-Nicene Fathers: Fathers of the Third and Forth Century*, vol. 8, Cosimo, New York, 2007, p. 582.

[←88]

B. Z. Wacholder, „Biblical Chronology in the Hellenistic World Chronicles”, în *The Harvard Theological Review*, vol. 61, nr. 3, Cambridge University Press, Cambridge, iulie 1968, pp. 451-452.

[←89]

În secolul XX călugărul american Seraphim Rose a corectat data lui Theophilus la 5530 î.Hr., pentru a recunoaşte că nu a existat un an 0 (S. Rose, *Genesis, Creation and Early Man: The Orthodox Christian Vision*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, 2000, p. 236).

[←90]

Julius Africanus, *Extant Writings*, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *The Ante-Nicene Fathers: Fathers of the Fourth Century*, vol. 6, Cosimo, New York, 2007, pp. 125-140.

[←91]

W. Smith (ed.), H. Wace (ed.), *A Dictionary of Christian Biography, Literature, Sects and Doctrines; During the First Eight Centuries*, vol. 3, John Murray, London, 1882, p. 52.

[←92]

S. Shuckford, *The Sacred and Profane History of the World Connected. With the Treatise on the Creation and Fall of Man*, vol. 1, Oxford University Press, Oxford, 1848, pp. 405-421.

[←93]

A. Galloway, S. A. Barney, *The Penn Commentary on Piers Plowman C Passūs 20-22; B Passūs 18-20 - Volume 5 of The Penn Commentary on Piers Plowman*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2006, p. 69. Fragmente din *Chronographiai* se găsesc şi în *Chronicon Paschale* (sec. VII), în lucrările cronicarului bizantin George Syncellus (sec. VIII), sau în scrierile lui Cedrenus (sec. XI).

[←94]

W. Adler (ed.), P. Tuffin (ed.), *The Chronography of George Synkellos: A Byzantine Chronicle of Universal History from the Creation*, Oxford University Press, New York, 2002, p. lxxi.

[←95]

Ibidem, pp. lxiii-lxv.

[←96]

C. P. E. Nothaff, *Dating the Passion: The Life of Jesus and the Emergence of Scientific Chronology (200-1600)*, Brill, Leiden, 2011, pp. 65-68.

[←97]

S. A. Barney *et al.* (ed.), *The Etymologies of Isidore of Seville*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, V.39, pp. 130-133.

[←98]

Pe lângă anii de domnie ai regelui, israeliţii au folosit ca reper cronologic şi exodul din Egipt. În timpul robiei Babiloniene Ezechiel a numărat anii pornind de la prima deportare (Ezechiel 1:1-2), iar în perioada grecească a fost numerotată Era Seleucidă (1 Macabei 1:11).

[←99]

J. Jackson, *Chronological Antiquities: Or, The Antiquities and Chronology of the Most Ancient Kingdoms, from the Creation of the World, for the Space of Five Thousand Years*, vol. 1, London, 1752, pp. 121-125.

[←100]

K. Johnson, *Ancient Post-Flood History*, Xulon Press, Maitland, 2006, pp. 9, 15-17.

[←101]

C. P. E. Nothaff, *op.cit.*, pp. 45-49.

[←102]

D. T. Taylor, *The Voice of the Church on the Coming and Kingdom of the Redeemer, Or, A History of the Doctrine of the Reign of Christ on Earth*, J. M. Fairchild & Co., New York, 1855, p. 66.

[←103]

I. Belyeu, *op.cit.*, pp. 11-12.

[←104]

Ibidem, p. 186.

[←105]

Irenaeus, *op.cit.*, V.28, în *loc.cit.*, p. 557.

[←106]

Hippolytus, *The Extant Works and Fragments of Hippolytus. On Daniel*, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *op.cit.*, vol. 5, p. 179.

[←107]

P. Vergilius Maro, D. Suşanschi (trad.), *Eneida*, Paideia, Bucureşti, 2000, p. 29.

[←108]

Lactantius, *The Divine Institutes*, VII.25, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *op.cit.*, vol. 7, p. 220.

[←109]

O. J. Mänchen-Helfen, M. Knight (ed.), *op.cit.*, pp. 1-5.

[←110]

Tertullian, *The Five Books Against Marcion*, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *The Ante-Nicene Fathers: Latin Christianity*, vol. 3, Cosimo, New York, 2007, pp. 342-344.

[←111]

M. Couch (ed.), *Dictionary of Premillennial Theology*, Kregel, Grand Rapids, 1996, pp. 38-39.

[←112]

F. X. Gumerlock, „Millennialism and the Early Church Councils: Was Chiliasm Condemned at Constantinople?”, în *Fides et Historia*, vol. 36, nr. 2, The Conference on Faith and History, Huntington, vara/toamna 2004, pp. 83-95.

[←113]

St. Augustine, *op.cit.*, XXII.30, în *loc.cit.*, pp. 509-511.

[←114]

Jerome, *Commentary on Ezekiel. Preface to Book i*, în P. Schaff (ed.), H. Wallace (ed.), *Nicene and Post-Nicene Fathers. Second Series: Jerome: Letters and Selected Works*, vol. 6, Cosimo, New York, 2007, p. 500.

[←115]

Alan Dearn, „Persecution and Donatist Identity in the *Liber Genealogicus*”, în H. Amirav (ed.), B. H. Romeny (ed.), *From Rome to Constantinople: Studies in Honour of Averil Cameron*, Peeters, Leuven, 2007, pp. 126-136.

[←116]

Societas Aperiendis Fontibus (ed.), T. Mommsen (ed.), *op.cit.*, 195; H. A. Sanders, „The Number of the Beast in Revelation”, în *Journal of Biblical Literature*, vol. 37, nr. 1, Society of Biblical Literature, Atlanta, 1918, pp. 95-96.

[←117]

N. Cohn, *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mystical Anarchists of the Middle Ages*, Oxford University Press, New York, 1970, pp. 41-44.

[←118]

T. Reuter (ed. trad.), *Annals of Fulda*, Manchester University Press, Manchester, 1992, pp. 26-27.

[←119]

E. Weber, *Apocalypses: Prophecies, Cults, and Millennial Beliefs through the Ages*, Harvard University Press, Cambridge, 1999, p. 48.

[←120]

John Williams, „Purpose and Imagery in the Apocalypse Commentary of Beatus of Liébana”, în R. K. Emmerson (ed.), B. McGinn (ed.), *The Apocalypse in the Middle Ages*, Cornell University Press, Ithaca, 1992, pp. 217-218.

[←121]

Ibidem, p. 224; Beatus, H. Florez (ed.), *Sancti Beati, presyteri hispani Liebanensis, in Apocalypsin, ac plurimas utriusque foederis paginas Commentaria...*, Matriti, 1870, pp. xxxiii-xlii; Kevin R. Poole, „Beatus of Liébana: Medieval Spain and the Othering of Islam", în K. Kinane (ed.), M. A. Ryan (ed.), *End of Days: Essays on the Apocalypse from Antiquity to Modernity*, McFarland, Jefferson, 2009, pp. 47-66.

[←122]

John Williams, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 225-227.

[←123]

Cuvântul exact folosit în text este *Hermolaos*, care provine de la Romulus, unul din fondatorii oraşului Roma.

[←124]

Doctrina Jacobi nuper baptizati, V:16, în G. Dagron, V. Déroche, *Juifs et chrétiens en Orient byzantin*, Association des amis du Centre d'histoire et civilisation de Byzance, Paris, 2010, pp. 209-210.

[←125]

O altă sursă influentă a fost *Epistolae Saraceni*, scrisă de către un creştin oriental şi tradusă în latină din arabă. Interesant este că în *Doctrina Jacobi nuper baptizati* evreii au asociat Imperiul Bizantin, care încă mai domina Palestina, cu a patra fiară din Daniel (W. E. Kaegi Jr., „Initial Byzantine Reactions to the Arab Conquest”, în *Church History: Studies in Christianity and Culture*, vol. 38, nr. 2, Cambridge University Press, Cambridge, iunie 1969, pp. 139-149).

[←126]

John Williams, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 229-233.

[←127]

Bede, *Excerptis seu Collectaneis*, în Duncage Glossar. med. Et infimae Latinitatis, II, p. 407, apud E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, vol. 12, John Murray, London, 1839, p. 406.

[←128]

H. Bettenson (ed.), *Documents of the Christian Church*, Oxford University Press, Oxford, 1967, pp. 15-18.

[←129]

D. Woods, „On the Death of the Empress Fausta”, în *Greece & Rome*, vol. 45, nr. 1, Cambridge University Press, Cambridge, aprilie 1988, pp. 70-86.

[←130]

Sibilele au fost profetese care rosteau revelaţii divine în timpul stărilor de frenezie. *Libri Sibyllini* („Cărţile Sibiline”) nu trebuie confundate cu *Oracula Sibyllina* („Oracolele Sibiline”).

[←131]

E. Sackur, *Sibyllinische Texte und Forschungen: Pseudomethodius, Adso und die Tiburtinische Sibylle*, Max Niemeyer, Halle, 1898, p. 185.

[←132]

Ibidem, p. 186.

[←133]

Ibidem.

[←134]

P. J. Alexander, D. deF. Abrahamse (ed.), *The Byzantine Apocalyptic Tradition*, University of California Press, Berkeley, 1985, pp. 36-51, 151-186.

[←135]

H. Pirenne, J. Pirenne (ed.), *Histoire de l'Europe des invasions au XVIe siècle*, Office de Publicité, Paris, 1939, pp. 46-56; J. Bryce, *The Holy Roman Empire*, Macmillan & Co., London, 1864, pp. 21-24.

[←136]

H. Pirenne, J. Pirenne (ed.), *op.cit.*, p. 53; J. Bryce, *op.cit.*, p. 22; J. J. Norwich, *Byzantium: The Early Centuries*, Knopf Doubleday Publishing Group, New York, 1989, p. 378.

[←137]

F. Lorenz, J. M. Slee (trad.), *The Life of Alcuin*, Thomas Hurst, London, 1837, pp. 73-75, 208-209; J. Bryce, *op.cit.*, p. 25.

[←138]

R. Collins, *Charlemagne*, University of Toronto Press, Toronto, 1998, p. 151; J. Bryce, *op.cit.*, p. 26; H. Pirenne, B. Miall (trad.), *Mohammed and Charlemagne*, Barnes & Noble, New York, 1958, p. 233.

[←139]

F. X. Gumerlock, „The Overwhelming Presence of Nero in Early Apocalypse Commentaries”, în *loc.cit*, pp. 9, 15; Beatus, H. Florez (ed.), *op.cit.*, pp. 138, 438, 441, 498-500.

[←140]

J. Bryce, *op.cit.*, pp. 26-29.

[←141]

R. Landes, „The Fear of an Apocalyptic Year 1000: Augustinian Historiography, Medieval and Modern”, în *Speculum: A Journal of Medieval Studies*, vol. 75, nr. 1, Medieval Academy of America, Cambridge, ianuarie 2000, pp. 144-145.

[←142]

G. Teres, „Time Computations and Dionysius Exiguus”, în *Journal for the History of Astronomy*, vol. 15, nr. 3, Science History Publications Ltd., Cambridge, octombrie 1984, pp. 177-188.

[←143]

F. Josephus, W. Whiston (trad.), *The works of Flavius Josephus*, Armstrong & Berry, Baltimore, 1839, pp. 351, 449.

[←144]

J. P. Pratt, „Yet Another Eclipse for Herod”, în *The Planetarian*, vol. 19, nr. 4, International Planetarium Society, Hilo, decembrie 1990, pp. 8-14.

[←145]

P. H. Blair, *The World of Bede*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, p. 267.

[←146]

Bede, F. Wallis (ed. trad.), *The Reckoning of Time*, Liverpool University Press, Liverpool, 1999, pp. xxx, lxvii-lxxi, 157-237, 353-366, 405-415.

[←147]

R. Landes, „Giants With Feet of Clay: On the Historiography of the Year 1000” (29 decembrie 1999), Center for Millennial Studies at Boston University, accesat la 10 octombrie 2010 la URL: http://www.mille.org/scholarship/1000 /AHR9.html.

[←148]

G. Duby, M. Ivănescu (trad.), *Anul 1000*, Polirom, Iaşi, 1996, p. 38.

[←149]

C. Carozzi, H. Tavianni-Carozzi, *La fin des temps: terreurs et prophéties au Moyen Age*, Stock, Paris, 1982, pp. 186-194; Benjamin Arnold, „Eschatological Imagination and the Program of Roman Imperial and Ecclesiastical Renewal at the End of the Tenth Century", în R. Landes (ed.), A. Gow (ed.), D. C. Van Meter (ed.), *The Apocalyptic Year 1000: Religious Expectation and Social Change, 950-1050*, Oxford University Press, New York, 2003, pp. 271-275.

[←150]

Adson de Montier-en-der, Daniel Verhelst (ed.), *Libellus de Antichristo*, Corpus Christianorum, Continuatio Mediaeualis, Turnhout, 1976, p. 26, apud R. Landes, „The Fear of an Apocalyptic Year 1000: Augustinian Historiography, Medieval and Modern”, în *loc.cit.*, p. 118.

[←151]

R. Landes, „Giants With Feet of Clay:...”.

[←152]

Statele Papale nu trebuie confundate cu Statul Papal. State Papale (plural) desemnează teritoriilor mai devreme amintite, în timp ce Statul Papal (la singular) se referă la Vatican, o enclavă dinăuntrul oraşului Roma. Statele Papale au avut un caracter preponderent politic, comprimând teritorii sub domnia directă a Papalităţii.

[←153]

„A Treia Romă” se referă la ideea că un anumit oraş sau stat european este succesorul Imperiului Roman (Prima Romă) şi a Imperiului Bizantin (A Doua Romă). Bazele acestui concept au fost puse de către Constantin cel Mare atunci când a mutat capitala Imperiului Roman de la Roma la Constantinopol. După căderea Imperiului Roman de Apus, Constantinopolul a devenit cunoscut ca şi „Noua Romă” sau „A Doua Romă” deoarece a dus mai departe spiritul roman. După căderea Constantinopolului în 1453 Moscova a fost nominalizată ca şi „A Treia Romă” sau „Noua Romă” deoarece Rusia a fost văzută drept cea mai reprezentativă continuatoare a creştinismului ortodox. Această imagine a fost confirmată când Ivan al III-lea s-a căsătorit cu Sophia Palaiologina, o nepoată a lui Constantin al IX-lea, ultimul împărat bizantin. În acest fel Ivan a putut pretinde că este moştenitorul bizantinilor, realizând un *translatio imperii* asemeni lui Otto. La începuturi, conceptul de A Treia Romă nu a avut nicio semnificaţie imperialistă, ci mai degrabă apocaliptic-religioasă. Scopul a fost de a evidenţia Rusia ca fiind singura ţară care duce mai departe puritatea creştinismului în marele ocean de erezie catolică (G. A. Hosking, *Russia and the Russians: A History*, Harvard University Press, Cambridge, 2001, pp. 5, 165-171; A. Laats, „The Concept of the Third Rome and Its Political Implications”, în *ENDC Proceedings*, vol. 12, Estonian National Defense College, Tartu, 2009, pp. 98-113).

[←154]

J. Le Goff, J. Barrow (trad.), *Medieval Civilization, 400-1500,* Blackwell Publishers, Oxford, 1992, pp. 171-172.

[←155]

G. Duby, M. Ivănescu (trad.), *op.cit.*, pp. 215-219.

[←156]

Eckhard Müller-Mertens, „The Ottonians as Kings and Emperors", în T. Reuter (ed.), *The New Cambridge Medieval History: Volume 3, c.900-c.1024*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, pp. 257-260.

[←157]

R. Landes, „The Fear of an Apocalyptic Year 1000: Augustinian Historiography, Medieval and Modern”, în *loc.cit.*, p. 119; G. Duby, M. Ivănescu (trad.), *op.cit.*, pp. 34.

[←158]

J. J. Norwich, *Byzantium: The Apogee*, Penguin, New York, 1993, pp. 253-259.

[←159]

John France (ed. trad.), Paul Reynolds (ed. trad.), Neithard Bulst (ed.), *Rodulfi Glabri Historiarum Libri Quinque, Eiusdem Auctoris Vita Domni Willelmi Abbatis*, Clarendon Press, Oxford, 1989, pp. 170-171, 4.1, apud R. Landes, „The Fear of an Apocalyptic Year 1000: Augustinian Historiography, Medieval and Modern”, în *loc.cit.*, p. 135.

[←160]

G. Duby, M. Ivănescu (trad.), *op.cit.*, p. 40.

[←161]

R. Landes, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 126-127.

[←162]

Abbo of Fleury, *Apologeticus ad Hugonem et Rodbertum reges Francorum* (*Patrologia Latina* 139:471-72), apud David C. Van Meter, „Selected Documents on Eschatological Expectations and Social Change around the year 1000", în R. Landes (ed.), A. Gow (ed.), D. C. Van Meter (ed.), *op.cit.*, p. 338.

[←163]

Robert Burchard Constantijn Huygens, „Un témoin de la crainte de l'an 1000: La lettre sur les Hongrois”, în *Latomus*, vol. 15, Société d'Études Latines de Bruxelles, Bruxelles, 1956, p. 231, II.94-106, apud Daniel Verhelst, „Adso of Montier-en-Der and the Fear of the Year 1000”, în R. Landes (ed.), A. Gow (ed.), D. C. Van Meter (ed.), *op.cit.*, p. 89.

[←164]

Pentru detalii, v. M. M. Gatch, *Preaching and Theology in Anglo-Saxon England: Aelfric and Wulfstan*, Toronto University Press, Toronto, 1977.

[←165]

Charles Loizeau de Grandmaison, „Chartularium sancti jovini: cartulaire de Saint-Jouin les Marnes", în *Mémoires de la Société de statistique du département des Deux-Sèvres*, vol. 17, Imprimerie de L. Favre et Cie, Niort, 1854, pp. 1, 11, 17, apud R. Landes, „The Apocalyptic Dossier: 967-1033" (29 decembrie 1999), Center for Millennial Studies at Boston University, accesat la 11 octombrie 2009 la URL: http://www.bu.edu/mille/scholarship/1000/1000-dos.html.

[←166]

R. Landes, *loc.cit*.

[←167]

Wulfstan, Bethurum (ed.), *Secundum Marcum* [n. 49], pp. 136-137, v.44-47, apud R. Landes, „Giants With Feet of Clay:...”.

[←168]

Samuel John Crawford (ed.), *op.cit.*, p. 242, II.3-9, apud R. Landes, *loc.cit.*

[←169]

Niethard Bulst, „Rodulfus Glabers Vita domni Willelmi abbatis. Neue Edition nach einer Handschrift des 11. Jahrhunderts” (Paris, Bibl. nat., lat. 5390), în *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, nr. 30, München, 1974, p. 485, apud R. Landes, „The Apocalyptic Dossier: 967-1033”.

[←170]

R. Landes, *Relics, Apocalypse, and the Deceits of History: Ademar of Chabannes, 989-1034*, Harvard University Press, Cambridge, 1995, pp. 131-154.

[←171]

R. Landes, *loc.cit.*

[←172]

O supernovă este o explozie stelară. Supernovele sunt extrem de luminoase, dar dispar din vedere în decurs de câteva săptămâni sau luni.

[←173]

R. Landes, *loc.cit.*

[←174]

G. Duby, M. Ivănescu (trad.), *op.cit.*, p. 108.

[←175]

Raoul Glaber, *Hist.*, IV, 9, apud *Ibidem*, pp. 108-109.

[←176]

Raoul Glaber, *Hist.*, II, 2, V, 1, II, 7, apud G. Duby, M. Ivănescu (trad.), *op.cit.*, p. 113.

[←177]

Raoul Glaber, *Hist.*, 4-5, II, 7, II, 11, apud G. Duby, M. Ivănescu (trad.), *op.cit.*, pp. 114-117.

[←178]

G. Duby, M. Ivănescu (trad.), *op.cit.*, p. 86.

[←179]

Ibidem, pp. 208-209.

[←180]

Scrisorile divine, cu sau fără tentă apocaliptică, au început să circule din primele secole ale erei creştine. Eusebius a reprodus un document aparent scris de către Iisus Însuşi, intitulat „Răspunsul lui Iisus pentru conducătorul Abgarus prin curierul Ananias”. Augustin şi Jerome au susţinut că Iisus nu a scris nimic în timpul vieţii Sale. Textul a fost declarat apocrif de către Papa Gelasius I şi un sinod roman în 495 d.Hr. (Eusebius, *Church History*, I.13, în P. Schaff (ed.), H. Wallace (ed.), *Nicene and Post-Nicene Fathers. Second Series: Eusebius: Church History*, vol. 1, Cosimo, New York, 2007, pp. 101-102).

[←181]

D. C. Van Meter, „The Peace of Amiens-Corbie, and Gerard of Cambrai's Oration on the Three Functional Orders: The Date, the Context, the Rhetoric", în *Revue belge de philology et d'historire*, vol. 74, nr. 3-4, Société pour le Progrès des Études philologiques & historique, Bruxelles, decembrie 1996, p. 653.

[←182]

G. Duby, M. Ivănescu (trad.), *op.cit.*, pp. 182-184.

[←183]

R. Landes, „The Fear of an Apocalyptic Year 1000: Augustinian Historiography, Medieval and Modern”, în *loc.cit.*, p. 136.

[←184]

Raoul Glaber, *Hist.*, IV, 6, apud G. Duby, M. Ivănescu (trad.), *op.cit.*, p. 184.

[←185]

Samuel John Crawford (ed.), „Byrhtferth's Manual", *Early English Text Society*, Original Series, nr. 177, London, 1972, p. 242, apud R. Landes, „The Fear of an Apocalyptic Year 1000: Augustinian Historiography, Medieval and Modern", în *loc.cit.*, p. 103.

[←186]

Adémar de Chabannes, *Chron.*, III, 46-47, apud G. Duby, M. Ivănescu (trad.), *op.cit.*, p. 125.

[←187]

Regula Meyer Evitt, „Eschatology, Millenarian Apocalypticism, and the Liturgical Anti-Judaism of the Medieval Prophet Plays”, în R. Landes (ed.), A. Gow (ed.), D. C. Van Meter (ed.), *op.cit.*, pp. 205-229.

[←188]

Adémar de Chabannes, *Chron.*, III, 52, 35, apud G. Duby, M. Ivănescu (trad.), *op.cit.*, p. 153.

[←189]

R. Landes, *loc.cit*.

[←190]

În zilele noastre se poate identifica o urmă a acestui fapt: în limba armeniană Antihrist este pronunţat *Neren* (F. X. Gumerlock, „The Overwhelming Presence of Nero in Early Apocalypse Commentaries", în *loc.cit*, pp. 1-5, 10).

[←191]

P. J. Alexander, D. deF. Abrahamse (ed.), *op.cit.*, pp. 136-150.

[←192]

Codex Vaticanus Syriacus, 566, apud Edmund Beck, „Des heiligen Ephraem des Syrers Sermones III”, în Universitatis Catholicae Americae et Universitatis Catholicae Lovaniensis, *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, vol. 320, *Scryptores Syri* nr. 138, Secrétariat du CorpusSCO, Louvain, 1972, pp. 60-71.

[←193]

C. P. Caspari, *Briefe, Abhandlungen und Predigten aus den zwei letzten Jahrhunderten des kirchlichen Altertums und dem Anfang des Mittelaters*, Christiania, Oslo, 1890, pp. 208-220.

[←194]

Daniel 11:15: „Regele de la nord va veni şi va construi întărituri de asediu, şi va captura o cetate bine fortificată; şi forţele de la sud nu vor putea sta împotriva lui."

[←195]

Codex Vaticanus Syriacus nr. 58, apud P. J. Alexander, D. deF. Abrahamse (ed.), *op.cit.*, pp. 44.

[←196]

G. Duby, M. Ivănescu (trad.), *op.cit.*, p. 222.

[←197]

E. Peters, *The First Crusade: “The Chronicle of Fulcher of Chartres” and Other Source Materials*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1998, pp. 25-37; P. Halsall, „Medieval Sourcebook: Urban II (1088-1099): Speech at Council of Clermont, 1095, Five versions of the Speech” (1997), Fordham University. The Jesuit University of New York, accesat la 20 iulie 2013 la URL: http://legacy.fordham.edu/halsall/source/urban2-5vers.html#Fulcher.

[←198]

Historia quae dicitur Gesta Dei per Francos, în *Recueil des historiens des croisades. Historiens occidentaux*, IV.2, Imprimerie Nationale, Paris, 1879, apud E. Peters, *op.cit.*, pp. 35-36.

[←199]

Roberti Monachi historia Hierosolymitana, în *Recueil des historiens des croisades. Historiens occidentaux*, III.9, Imprimerie Nationale, Paris, 1868, apud E. Peters, *op.cit.*, p. 28.

[←200]

Louis Bréhier, „Peter the Hermit”, în C. G. Herbermann *et al.* (ed. coord.), *The Catholic Encyclopedia: An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*, vol. 11, Robert Appleton Company, New York, 1911, p. 775.

[←201]

S. Runciman, A *History of the Crusades: The First Crusade and the Foundation of the Kingdom of Jerusalem*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987, p. 113; K. M. Setton (ed.), M. W. Baldwin (ed.), *A History of the Crusades: The First Hundred Years*, University of Wisconsin Press, Madison, 1969, p. 258; P. Schaff, D. S. Schaff, *History of the Christian Church*, vol. 5, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1916, pp. 225, 241-242.

[←202]

J. J. Norwich, *Byzantium: Decline and Fall*, Knopf Doubleday Publishing Group, New York, 1996, p. 33.

[←203]

A. C. Krey (ed.), *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton University Press, Princeton, 1921, pp. 38-43.

[←204]

J. Riley-Smith, *The Crusades: A History*, Continuum International Publishing Group, London, 2005, p. 48.

[←205]

S. B. Edgington (ed. trad.), *Albert of Aachen: Historia Ierosolimitana. History of the Journey to Jerusalem*, Oxford University Press, New York, 2007, p. 59.

[←206]

N. Golb, *The Jews in Medieval Normandy: A Social and Intellectual History*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, p. 123.

[←207]

Ibidem, p. 125.

[←208]

Ibidem, p. 123.

[←209]

Ibidem, p. 218; C. Tyerman, *God's War: A New History of the Crusades*, Harvard University Press, Cambridge, 2006, pp. 100-106.

[←210]

N. Golb, *op.cit.*, p. 123.

[←211]

J. Riley-Smith, *op.cit.*, pp. 26-29; C. Tyerman, *op.cit.*, pp. 96-100; P. Schaff, D. S. Schaff, *op.cit.*, p. 233.

[←212]

S. Runciman, *op.cit.*, p.274.

[←213]

T. Asbridge, *The First Crusade: A New History*, Oxford University Press, New York, 2004, pp. 163-187.

[←214]

C. Tyerman, *op.cit.*, pp. 153-157.

[←215]

P. Schaff, D. S. Schaff, *op.cit.*, pp. 239-240.

[←216]

K. M. Setton (ed.), M. W. Baldwin (ed.), *op.cit.*, p. 340.

[←217]

„The life of Muhammad: An Inconvenient Truth," The Religion of Peace, accesat la 10 ianuarie 2018 la URL: https://www.thereligionofpeace.com/pages/muhammad/life-of-muhammad.aspx.

[←218]

Jo Ann Hoeppner Moran Cruz, „Popular Attitudes toward Islam in Medieval Europe”, în M. Frassetto (ed.), D. R. Blanks (ed.), *Western Views of Islam in Medieval and Early Modern Europe: Perception of Other*, St. Martin’s Press, New York, 1999, pp. 57-58.

[←219]

H. Goddard, *A History of Muslim-Christian Relations*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2000, pp. 95-96; K. M. Setton, *Western Hostility to Islam and Prophecies of Turkish Doom*, American Philosophical Society, Philadelphia, 1992, pp. 4-15.

[←220]

Jo Ann Hoeppner Moran Cruz, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 69-72.

[←221]

K. M. Setton, *op.cit.*, pp. 1-5.

[←222]

C. W. Ernst, *Following Muhammad: Rethinking Islam in the Contemporary World*, University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2003, p. 16.

[←223]

Daniel J. Vitkus, „Early Modern Orientalism: Representation of Islam in Sixteenth-and-Seventeenth Century Europe”, în M. Frassetto (ed.), D. R. Blanks (ed.), *op.cit.*, pp. 225-226.

[←224]

K. M. Setton, *op.cit.*, pp. 1-15; H. Goddard, *op.cit.*, p. 83.

[←225]

H. Schwartz, *Century's End: An Orientation Manual toward the Year 2000*, Knopf Doubleday Publishing Group, New York, 1996, p. 42.

[←226]

Jo Ann Hoeppner Moran Cruz, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 58; Daniel J. Vitkus, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 208.

[←227]

Daniel J. Vitkus, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 216.

[←228]

Jo Ann Hoeppner Moran Cruz, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 69.

[←229]

M. Barber, *The New Knighthood: A History of the Order of the Temple*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, p. 321.

[←230]

N. J. Lacy (ed.), C. J. Chase (trad.), *Lancelot-Grail: The Old French Arthurian Vulgate and Post-Vulgate in Translation,* vol. 1, Garland, New York, 1992, pp. 77-90.

[←231]

The Travels of Sir John Mandeville, Penguin, London, 2005, pp. 104-111.

[←232]

F. X. Gumerlock, „The Overwhelming Presence of Nero in Early Apocalypse Commentaries”, în *loc.cit*, p. 9; Beatus, H. Florez (ed.), *op.cit.*, p. 441.

[←233]

Raoul Glaber, *Hist.*, IV, 4-5, II, 7, II, 11, apud G. Duby, M. Ivănescu (trad.), *op.cit.*, pp. 121-122.

[←234]

J. P. Migne (ed.), *Patrologiae cursus completes 197 – Sancta Hildegardis Abbatissa*, Usines Brepols, Parisiis, 1882, pp. 268-271.

[←235]

Gustav Schnürer, „States of the Church”, în C. G. Herbermann *et al.* (ed. coord.), *op.cit.*, vol. 14, 1912, pp. 261-262.

[←236]

Desiderio abbate Casinensis, *Dialogi de miraculis Sancti Benedicti*, II, în *Monumenta Germaniae Historica Scriptores* (MGH.SS) XXX.2, Hannover, 1934, p. 141, apud I. Penn, *Dogma Evolution and Papal Fallacies*, AuthorHouse, Bloomington, 2007, p. 211.

[←237]

Pentru detalii, v. I. Penn, *op.cit.*

[←238]

C. B. Coleman, *The Treatise of Lorenzo Valla on the Donation of Constantine*, Yale University Press, New Haven, 1922, pp. 12-19.

[←239]

H. C. Lea, „The Donation of Constantine”, în *The English Historical Review*, vol. 10, nr. 37, Oxford University Press, Oxford, ianuarie 1895, pp. 86-87.

[←240]

J. Fried, *Donation of Constantine and Constitutum Constantini: The Misinterpretation of a Fiction and Its Original Meaning*, Walter de Gruyter, Berlin, 2007, pp. 7-35.

[←241]

J. P. Kirsch, „Unam Sanctam”, în C. G. Herbermann *et al.* (ed. coord.), *op.cit.*, vol. 15, 1912, pp. 126-127.

[←242]

P. Halsall, „Unam Sanctam” (1996), Fordham University. The Jesuit University of New York, accesat la 13 martie 2013 la URL: http://www.fordham.edu/halsall/source/b8-unam.asp.

[←243]

D. Alighieri, R. Codrescu (trad.), *Divina Comedie. Infernul*, Christiana, Bucureşti, 2006, p. 223.

[←244]

S. Toulmin, J. Goodfield, *The Discovery of Time*, University of Chicago Press, Chicago, 1982, pp. 104-106, 111-114.

[←245]

M. Barber, *The Two Cities: Medieval Europe, 1050-1320*, Routledge, New York, 2004, p. 171; P. Schaff, D. S. Schaff, *op.cit.*, pp. 97-102.

[←246]

M. Barber, *op.cit.*, p. 163; N. Cohn, *op.cit.*, pp. 46-51; P. Schaff, D. S. Schaff, *op.cit.*, pp. 482-488.

[←247]

William of Newborough, *The History of William of Newburgh*, 29, în J. Stevenson (trad.), *The Church Historians of England*, vol. 4, partea II, Seeley's, London, 1856, pp. 424.

[←248]

Ibidem, pp. 425-426.

[←249]

Pentru detalii, v. Jacobus de Voragine, W. G. Ryan (trad.), *The Golden Legend: Reading on the Saints*, Princeton University Press, Princeton, 2012.

[←250]

M. Gregorio, „Joachin Da Fiore & Anselmo Bishop of Marsico” (2 noiembrie 2009), Propheties On Line, accesat la 20 iunie 2012 la URL: http://www.propheties.it/mystics/gioachino.htm.

[←251]

Ioachim a redat Trinitatea sub formă geometrică prin intermediul celebrului simbol „Scutul Trinităţii". Acesta este o diagramă de formă triunghiulară; în fiecare colţ este plasată una dintre persoanele Trinităţii, iar în centrul ei se află cuvântul „Dumnezeu". Fiecare dintre persoanele Trinităţii sunt în relaţie unele cu altele, şi fiecare persoană este în relaţie cu cuvântul „Dumnezeu". Relaţiile dintre persoane sunt categorisite prin cuvântul „nu este", iar relaţiile dintre persoane şi „Dumnezeu" sunt categorisite prin cuvântul „este". Toate relaţiile posibile ale diagramei relevă următoarele caracteristici Trinitare: (1) Tatăl este Dumnezeu, (2) Fiul este Dumnezeu, (3) Sfântul Duh este Dumnezeu, (4) Dumnezeu este Tatăl, (5) Dumnezeu este Fiul, (6) Dumnezeu este Sfântul Duh, (7) Tatăl nu este Fiul, (8) Fiul nu este Tatăl, (9) Tatăl nu este Sfântul Duh, (10) Duhul Sfânt nu este Tatăl, (11) Fiul nu este Duhul Sfânt, (12) Duhul Sfânt nu este Fiul (F. R. Webber, R. A. Cram, *Church Symbolism*, The Central Litograph Co., Cleveland, 1938, pp. 39-48; M. Gregorio, *loc.cit*.).

[←252]

M. Gregorio, *loc.cit*.; D. C. West, S. Zimdars-Swartz, *Joachim of Fiore: A Study in Spiritual Perception and History*, Indiana University Press, Bloomington, 1983, p. 7.

[←253]

În 1615, la patru secole după Ioachim, Galileo Galileo a scris într-o scrisoare adresată Marii Ducese de Toscana: „În mintea mea Dumnezeu a creat două cărţi. Prima este Biblia, unde oamenii pot găsi răspunsuri la întrebările lor despre valori şi moralitate. A doua carte a lui Dumnezeu este cartea naturii, care permite oamenilor să folosească observaţia şi experimentul pentru a răspunde la propriile noastre întrebări despre univers” (G. Galilei, S. Drake (trad.), *Discoveries and Opinions of Galileo*, Anchor Books, Toronto, 1957, p. 173).

[←254]

„Kraus 13, Etymologiae. Isidori Iunioris Hispalensis Episcopis Epistola. (1472)", Harry Ransom Center, University of Texas at Austin, accesat la 12 mai 2015 la URL: http://norman.hrc.utexas.edu/krausmaps/details.cfm?mapId=41.

[←255]

D. C. West, S. Zimdars-Swartz, *op.cit.*, pp. 18, 41-50.

[←256]

Ioachim de Flore, *Concordia Novi ac Veteris Testamenti*, 1199, V, folio 112, apud M. Gregorio, *loc.cit*.

[←257]

M. Gregorio, *loc.cit.*; D. C. West, S. Zimdars-Swartz, *op.cit.*, pp. 15-32, 64.

[←258]

Y. Rubinsky, I. Wiseman, *A History of the End of the World*, Morrow, New York, 1982, pp. 77-80.

[←259]

Termenul „franciscan” este folosit pentru a desemna membrii ordinelor religioase catolice care urmează „Regulile Sfântului Francisc” şi de obicei sunt parte din Ordinul Franciscan.

[←260]

H. C. Lea, *A History of the Inquisition of the Middle Ages*, vol. 3, Harper & Brothers, New York, 1887, pp. 11-12.

[←261]

D. C. West, S. Zimdars-Swartz, *op.cit.*, p. 6.

[←262]

M. Gregorio, *loc.cit.*; H. C. Lea, *op.cit.*, pp. 19-25.

[←263]

P. Halsall, D. Burr, „Petrus Iohannis Olivi: Selections from the Apocalypse Commentary” (1996), Fordham University. The Jesuit University of New York, accesat la 19 mai 2011 la URL: http://www.fordham.edu/ halsall/source/olivi.asp.

[←264]

E. Weber, *op.cit.*, p. 54.

[←265]

Peter John Olivi, Warren Lewis, *op.cit.*, p. 968, apud P. Halsall, D. Burr, *loc.cit*.

[←266]

P. Halsall, D. Burr, *loc.cit*.

[←267]

Ibidem.

[←268]

H. C. Lea, *op.cit.*, pp. 120-122.

[←269]

M. Reeves, *The Influence of Prophecy in the Later Middle Ages: A Study in Joachimism*, Oxford University Press, Oxford, 2000, pp. 401-415; Livarius Oliger, „Pierre Jean Olivi”, în C. G. Herbermann *et al.* (ed. coord.), *op.cit.*, vol. 11, pp. 245-246.

[←270]

Roger Bacon, *Opus Tertium*, în J. S. Brewer (ed.), *Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores*. *Fr. Rogeri Bacon Opera Quaedam Hactenus Inedita*, vol. 1, Longman, Green, Longman, and Roberts, London, 1859, p. 86.

[←271]

L. Ackerman Smoller, „Apocalyptic Calculators of the Later Middle Ages”, în *Knowing the Time, Knowing of a Time - 3rd Annual Conference of the Center for Millennial Studies*, Boston University, December 6-8, 1998, p. 3, accesat la 15 iunie 2010 la URL: http://www.mille.org/publications/Confpro98/SMOLLER.PDF.

[←272]

Juanita A. Daly, „Arnald of Vilanova: Physician and Prophet”, în R. W. Clement (ed.), *Essays in Medieval Studies: Proceedings of the Illinois Medieval Association*, vol. 4, Loyola University, Chicago, 1987, pp. 29-30.

[←273]

E. Weber, *op.cit.*, p. 55; L. Ackerman Smoller, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 4; S. Piron, „L'ecclésiologie franciscaine de Jean de Roquetaillade: A propos d'une édition récente", în *Franciscan Studies*, vol. 65, Franciscan Institute Publications, Allegany, 2007, pp. 281-294.

[←274]

Numele de „cathar” provine din grecescul (romanizat) *Katharoi*, care înseamnă „cei puri”, un termen relaţionat de *Katharsis*, care înseamnă de asemenea „purificare”.

[←275]

P. Schaff, D. S. Schaff, *op.cit.*, pp. 471-481.

[←276]

M. Frassetto, *Heretic Lives: Medieval Heresy from Bogomil and the Cathars to Wyclif and Hus*, Profile Books, London, 2007, pp. 121-123; L. Marrioti, *A Historical Memoir of Frà Dolcino and His Times*, Longman, Brown, Green & Longmans, London, 1853, pp. 209-216.

[←277]

M. Frassetto, *op.cit.*, pp. 132-134.

[←278]

L. Marrioti, *op.cit.*, pp. 220-284; D. Thompson, *The End of Time: Faith and Fear in the Shadow of the Millennium*, University Press of New England, Lebanon, 1998, p. 68.

[←279]

P. Schaff, D. S. Schaff, *op.cit.*, pp. 487-489; N. Cohn, *op.cit.*, pp. 159-182.

[←280]

D. Abulafia, *Frederick II: A Medieval Emperor*, Oxford University Press, Oxford, 1992, pp. 77, 315-320, 429-436; M. Frassetto, *op.cit.*, pp. 129-131; P. Schaff, D. S. Schaff, *op.cit.*, pp. 184-189.

[←281]

E. Kantorowicz, E. O. Lorimer (trad.), *Frederick the Second, 1194-1250*, Frederick Ungar Publishing, New York, 1957, pp. 685-689.

[←282]

P. S. Boyer, *When Time Shall Be No More: Prophecy Belief in Modern American Culture*, Harvard University Press, Cambridge, 1992, pp. 53-55; N. Cohn, *op.cit.*, pp. 108-126.

[←283]

J. N. Hays, *Epidemics and Pandemics: Their Impacts on Human History*, Abc-Clio, Santa Barbara, 2005, pp. 17-30, 41-53.

[←284]

Pentru detalii, v. B. Fagan, *The Little Ice Age: How Climate Made History, 1300-1850*, Basic Books, New York, 2000.

[←285]

J. N. Hays, *op.cit.*, pp. 53-54; N. Cohn, *op.cit.*, p. 138.

[←286]

C. Locke, *The Age of the Great Western Schism*, The Christian Literature Co., New York, 1896, pp. 61, 64-65; R. Horrox (ed.), *The Black Death*, Manchester University Press, Manchester, 1994, pp. 207-246.

[←287]

J. F. C. Hecker, B. G. Babington (trad.), *The Epidemics of the Middle Ages*, Trübner & Co., London, 1859, pp. 30-47, 70-74.

[←288]

C. Locke, *op.cit.*, pp. 289-294; R. Horrox (ed.), *op.cit.*, pp. 111-149.

[←289]

Cronache senesi di Agnolo di Tura del Grasso, Alesandro Lisini (ed.), Fabio Iacometti (ed.), în L. A. Muratori *et al.* (ed. coord.), *Rerum Italicum Scriptores. Racolta degli Storici Italiani*, vol. 15, partea VI, Nicola Zanichelli, Bologna, 1931, p. 555.

[←290]

Breve Chronicon Clerici Anonymi, J. J. de Smet (ed.), *Recueil des Chroniques de Flandre*, III, Brussels, 1856, pp. 14-18, apud R. Horrox (ed.), *op.cit.*, pp. 43-44.

[←291]

R. Horrox (ed.), *op.cit.*, pp. 154-157.

[←292]

E. Gibbon, *op.cit.*, vol. 4, p. 1022; P. Schaff, D. S. Schaff, *op.cit.*, pp. 877.

[←293]

N. Cohn, *op.cit.*, p. 129; R. Horrox (ed.), *op.cit.*, pp. 150-154.

[←294]

N. Largier, G. Harman (trad.), *In Praise of the Whip: A Cultural History of Arousal*, Zone Books, New York, 2007, pp. 105-107; Leslie A. St. L. Toke, „Flagellants”, în C. G. Herbermann *et al.* (ed. coord.), *op.cit.*, vol. 6, 1909, pp. 89-92.

[←295]

P. Schaff, D. S. Schaff, *op.cit.*, p. 878.

[←296]

Ibidem.

[←297]

C. Locke, *op.cit.*, p. 64.

[←298]

F. Klotz, *Speyer: Kleine Stadtgeschichte*, Bezirksgruppe Speyer des Histororischen Vereins der Histororischen Vereins der Pfalz, Speyer, 1988, p. 59; N. Cohn, *op.cit.*, p. 129.

[←299]

N. Cohn, *op.cit.*, pp. 136-137.

[←300]

E. Kantorowicz, E. O. Lorimer (trad.), *op.cit.*, p. 688.

[←301]

G. Leff, *Heresy in the Later Middle Ages: The Relation of Heterodoxy to Dissent, c.1250-c.1450*, Manchester University Press, Manchester, 1999, pp. 491-492; N. Cohn, *op.cit.*, pp. 140-144.

[←302]

Von der Hardt, *De Ruina Ecclesiae*, I, 3, 6, p. 26, apud M. Creighton, *A History of the Papacy during the Period of the Reformation*, vol. 1, Longmans, Green & Co., London, 1882, p. 264.

[←303]

L. Ackerman Smoller, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 4.

[←304]

M. Faloci Pulignani (ed.), *Miscellanea Francescana*, vol. 1-3, Pontificia Facultas Theologica Sancti Bonaventure, Roma, 1901, pp. 81-88, 121-125, 151-157, 173-182.

[←305]

R. Blumenfeld-Kosinski, *Poets, Saints, and Visionaries of the Great Western Schism, 1378-1417*, The Pennsylvania State University Press, University Park, 2006, pp. 167-168.

[←306]

M. H. Fleming, *The Late Medieval Pope Prophecies: The Genus Nequam Group*, Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies, Tempe, 1999, pp. 1-11.

[←307]

J. Hogue, *The Last Pope: The Decline and Fall of the Church of Rome: The Prophecies of St. Malachy for the New Millennium*, Element Books, Shaftesbury, 1998, pp. 3, 35-37.

[←308]

A. Wion, *Lignum Vitae, ornamentum et decus ecclesiae, in quinque libros divisum...*, *Libri secundi*, Georgium Angelerium, Venetiis, 1595, p. 307.

[←309]

Arthur Devine, „Prophecy”, în C. G. Herbermann *et al.* (ed. coord.), *op.cit.*, vol. 12, 1911, p. 476.

[←310]

J. Hogue, *op.cit.*, p. 39.

[←311]

Ibidem, p. 188.

[←312]

Ibidem, p. 220.

[←313]

Ibidem, p. 238.

[←314]

Pentru detalii, v. H. J. Lawlor, *St. Bernard of Clairvaux's Life of St. Malachy of Armagh*, Macmillan & Co., New York, 1920; J. Hogue, *op.cit.*, pp. 175-183.

[←315]

B. G. Feyjoó y Montenegro, *Teatro Crítico Universal*, vol. 2, Joachin Ibarra, Madrid, 1779, pp. 110-118.

[←316]

C. F. Menestrier, *La philosophie des images enigmatiques*, Hilaire Baritel, Lyon, 1694, pp. 309-385.

[←317]

A. Wion, *op.cit.*, p. 311.

[←318]

Aceeaşi idee este exprimată şi în Deuteronom 18:14, 1 Samuel 28:7-25, 1 Cronici 10:13, Isaia 8:19.

[←319]

St. Augustine, *op.cit.*, V.9, în *loc.cit.*, p. 91.

[←320]

Lactantius, *The Divine Institutes*, II.17, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *op.cit.*, vol. 7, pp. 65-66.

[←321]

Hippolytus, *The Refutation of All Heresies*, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *op.cit.*, vol. 5, p. 43.

[←322]

Tertullian, *On Idolatry*, 9, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *op.cit.*, vol. 3, p. 65.

[←323]

Pentru detalii, v. Aristotel, Ş. Nicolau (trad.), *Despre cer*, Paideia, Bucureşti, 2005.

[←324]

J. R. Lewis, *The Astrology Encyclopedia*, Gale, Farmington Hills, 1994, p. 426.

[←325]

J. Mayo, C. Ramsdale, *Teach Yourself Astrology*, McGraw-Hill, New York, 1994, p. 40; K. McRitchie, „Astrology and the Social Sciences: Looking Inside the Black Box of Astrology Theory”, în *Correlation: Journal of Research into Astrology*, vol. 24, nr. 1, The Astrological Association, London, august 2006, pp. 8-20.

[←326]

J. R. Lewis, *op.cit.*, pp. 146, 261, 270, 428, 442; K. McRitchie, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 5-8.

[←327]

M. Gaster, „The Letter of Toledo", în *Folk-Lore*, vol. 13, nr. 2, The Folk-Lore Society, London, iunie 1902, pp. 115-117; N. Whyte, „Astrology and Astronomy in the 12th century" (26 iunie 1992), *6th Irish Conference of Medievalists*, Maynooth, accesat la 15 iunie 2011 la URL: http://www.nicholaswhyte.info/astrol.htm.

[←328]

J. Randi, *Encyclopedia of Claims, Frauds, and Hoaxes of the Occult and Supernatural: Decidedly Skeptical Definitions of Alternative Realities*, St. Martin's Press, New York, 1995, p. 236.

[←329]

M. Gaster, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 117-135.

[←330]

Robert Belle Burke, *The Opus Majus of Roger Bacon*, vol. 1, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1928, p. 290, apud Laura Smoller, „The Alfonsine Tables and the End of the World: Astrology and Apocalyptic Calculation in the Later Middle Ages", în A. Ferreiro (ed.), *The Devil, Heresy, and Witchcraft in the Middle Ages*: *Essays in Honor of Jeffrey B. Russell,* Brill, Leiden, 1998, p. 220.

[←331]

N. Campion, *History of Western Astrology: The Medieval and Modern Worlds*, Continuum International Publishing Group, London, 2009, p. 59; G. P. Marana, W. Bradshaw (trad.), *Letters writ by a Turkish spy, who lived five and forty years undiscovered at Paris*, vol. 8, A. Wilde, London, 1770, pp. 243-244.

[←332]

L. Ackerman Smoller, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 1-2.

[←333]

M. Reeves, *op.cit.*, pp. 135-170, 194-224.

[←334]

Laura Smoller, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 212-216.

[←335]

J. D. North, *Stars, Minds and Fate: Essays in Ancient and Medieval Cosmology*, The Hambledon Press, London, 1989, p. 108.

[←336]

Laura Smoller, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 217-218.

[←337]

L. Ackerman Smoller, *History, Prophecy and the Stars: The Christian Astrology of Pierre d’Ailly (1351-1420)*, Brill, Leiden, 2005, pp. 85-86.

[←338]

Pentru detalii, v. L. Salembier, *Pierre d'Ailly et la decouverte de l'Amérique*, Librairie Letouzey et Ané, Paris, 1912.

[←339]

Laura Smoller, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 223.

[←340]

L. Ackerman Smoller, *op.cit.*, pp. 85-86; E. Weber, *op.cit.*, p. 109.

[←341]

Laura Smoller, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 229.

[←342]

Triplicităţile sunt diviziunile zodiacului în patru părţi egale, fiecare parte conţinând o grupare a câte trei zodii. Împărţirea celor 12 zodii în patru părţi egale s-a făcut conform celor patru elemente fundamentale ale universului: pământ, apă, aer şi foc. Astfel, există triplicitatea pământului (zodiile Taur, Fecioară şi Capricorn), triplicitatea focului (Berbec, Leu şi Săgetător), triplicitatea aerului (Gemeni, Balanţă şi Vărsător) şi triplicitatea acvatică (Rac, Scorpion şi Peşti). Fiecare zodie este poziţionată în zodiac la două zodii distanţă de o altă zodie din aceeaşi triplicitate. Anul astrologic începe cu zodia Berbecului şi se termină cu cea a Peştilor, şi nu are nicio legătură cu anul calendaristic contemporan, unde prima zodie a anului este Capricornul (23 decembrie – 19 ianuarie). Astfel, după zodia Berbecului, zodiacul continuă cu Taur, Gemeni, Rac şi din nou se repetă acelaşi ciclu al zodiilor de foc, pământ, aer şi apă.

[←343]

L. Ackerman Smoller, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 5-6; Laura Smoller, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 226-229.

[←344]

Indulgenţa (lat. *indulgentia* – bunătate, milă) a fost un bilet de iertare a păcatelor oferit de către Biserica Catolică în calitate de reprezentată al lui Dumnezeu pe pământ. Se consideră că numărul de indulgenţe obţinute pe pământ influenţează suferinţa celor morţi din Purgatoriu în aşteptarea Judecăţii.

[←345]

M. A. Mullett, *Martin Luther*, Routledge, London, 2004, pp. 69-79.

[←346]

Războaiele Hussite au durat 13 ani; chiar şi o cruciadă a fost organizată împotriva hussiţilor. Au avut atât un scop politic, acela de a conferi poporului ceh o identitate naţională şi eliberare de sub dominaţia germană, cât şi un scop religios, de a crea o Biserică Cehă independentă de Papalitate (D. Thompson, *op.cit.*, pp. 75-77; Y. Rubinsky, I. Wiseman, *op.cit.*, p. 88).

[←347]

E. Cameron, *The European Reformation*, Oxford University Press, New York, 2012, pp. 271-274.

[←348]

Ibidem, pp. 110-127, 141-157.

[←349]

Ibidem, pp. 186, 339.

[←350]

A. Friesen, „Thomas Müntzer and the Anabaptists", în *Journal of Mennonite Studies*, vol. 4, University of Winnipeg, Winnipeg, 1986, p. 146; P. Wappler, *Die Stellung Kursachsens und des Landgrafen Philipp von Hessen zur Täuferbewegung*, Aschendorffschen Buchhandlung, Münster, 1910, p. 13.

[←351]

Pentru detalii, v. Manfred Bensing (ed.), Bernd Rüdiger (ed.), *Thomas Müntzer: Politische Schrifien, Manifeste, Briefe*, Leipzig, 1973.

[←352]

Pentru detalii, v. K. Deppermann, *Melchior Hoffman: Social Unrest and Apocalyptic Visions in the Age of Reformation*, T&T Clark, Edinburgh, 1987.

[←353]

Pentru detalii, v. A. Arthur, *The Tailor-King: The Rise and Fall of the Anabaptist Kingdom of Münster*, St. Martin’s Press, New York, 1999.

[←354]

E. Cameron, *op.cit.*, pp. 326-339.

[←355]

Anabaptismul nu trebuie confundat cu mişcarea baptistă. Cel din urmă a luat fiinţă în 1609 la Amsterdam, prin predicile refugiatului englez John Smyth (R. G. Torbet, *A History of the Baptists*, Judson Press, Valley Forge, 1969, pp. 33-36).

[←356]

E. Gibbon, *op.cit.*, vol. 4, p. 612.

[←357]

R. Corson, „The Ten Horns of Daniel. An Historical Perspective”, New Protestants, accesat la 12 iunie 2012 la URL: http://newprotestants.com/HORNS4.HTM.

[←358]

Ibidem.

[←359]

Episcopia Romei a avut un statut special în primul rând datorită martiriului apostolului Petru din anul 67 d.Hr.. Petru mai este numit şi „Apostolul Neamurilor” fiindcă a avut cea mai mare contribuţie la creştinarea Europei. Primul papă este considerat a fi Petru însuşi, iar toţi episcopii Romei care i-au urmat au avut rolul de papă. Un al doilea motiv ar putea fi însă de natură politică, fiindcă Roma a fost inima imperiului (A. C. Flick, *The Rise of the Mediaeval Church and Its Influence on the Civilisation of Western Europe from the First to the Thirteenth Century*, Burt Franklin, New York, 1909, pp. 148-199).

[←360]

W. H. E. Lecky, *History of the Rise and Influence of the Spirit of Rationalism in Europe*, vol. 2, Longmans, Green & Co., London, 1870, pp. 1-98.

[←361]

S. Wohlberg, *End Time Delusions: The Rapture, the Antichrist, Israel, and the End of the World*, Destiny Image Publishers, Shippensburg, 2004, pp. 95-99.

[←362]

L. E. Froom, *The Prophetic Faith of Our Fathers: The Historical Development of Prophetic Interpretation*, vol. 2, Review & Herald, Washington, D.C., 1948, pp. 44-65, 528-529.

[←363]

S. Gregg, *Revelation, Four Views: A Parallel Commentary*, Thomas Nelson Publishers, Nashville, 1997, pp. 31, 217, 309, 399.

[←364]

M. U. Edwards Jr., *Luther's Last Battles: Politics and Polemics 1531-46*, Fortress Press, Minneapolis, 2005, pp. 97-114.

[←365]

M. Luther, J. N. Lencker (ed. trad.), *The Sermons of Martin Luther*, vol. 1, Baker Books, Grand Rapids, 1996, p. 62.

[←366]

T. G. Tappert, *Book of Concord: The Confessions of the Lutheran Church*, Fortress Press, Minneapolis, 1959, pp. 300-301.

[←367]

R. B. Barnes, *Prophecy and Gnosis: Apocalypticism in the Wake of the Lutheran Reformation*, Stanford University Press, Stanford, 1988, p. 7.

[←368]

Ivo Schneider, „Between Rosicrucians and Cabbala – Johannes Faulhaber's Mathematics of Biblical Numbers", în T. Koetsier (ed.), L. Bergmans (ed.), *Mathematics and the Divine*: *A Historical Study*, Elsevier, Amsterdam, 2005, p. 321; G. Mattingly, *The Armada*, Houghton Mifflin Harcourt, New York, 2005, p. 179.

[←369]

Morandi trial, fol. 504r, deposition of Agostino Laponi, November 5, 1630, apud B. M. Dooley, *Science and the Marketplace in Early Modern Italy*, Lexington Books, Lanham, 2001, p. 23.

[←370]

R. S. Westman, *The Copernican Question: Prognostication, Skepticism, and Celestial Order*, University of California Press, Berkeley, 2011, pp. 31-32.

[←371]

L. Thorndike, *History of Magic and Experimental Science*, vol. 5, Columbia University Press, New York, 1941, p. 181.

[←372]

Ibidem, p. 182; R. Collis, „Maxim the Greek, Astrology and the Great Conjunction of 1524”, în *Slavonic and East European Review*, vol. 88, nr. 4, School of Slavonic and East European Studies, London, octombrie 2010, pp. 601-623.

[←373]

L. Thorndike, *op.cit.*, pp. 215-216.

[←374]

R. Abanes, *op.cit.*, p. 60; J. Randi, *The Mask of Nostradamus: The Prophecies of the World's Most Famous Seer*, Prometheus Books, Amherst, 1993, p. 238.

[←375]

Nerio Malvezzi, „Il diario meteorologico di Andrea Pietramellara per l'anno 1524", *Atti e Memorie della R. Deputazione di Storia Patria per le Provincie di Romagna*, Terza serie, II (1884), pp. 445-486, apud L. Thorndike, *op.cit.*, p. 231.

[←376]

D. C. Allen, *The Star-Crossed Renaissance: The Quarrel about Astrology and Its Influence in England*, Routledge, New York, 1967, p. 122.

[←377]

D. C. Allen, *op.cit.*, pp. 112-113.

[←378]

E. Miller, „Dating Sonnet 107: Shakespeare and the ‚mortall Moone'", în *The Oxfordian*, vol. 9, Shakespeare Oxford Society, Yorktown, octombrie 2006, pp. 66-80.

[←379]

L. Thorndike, *op.cit.*, pp. 310-311; J. D. North, *op.cit.*, pp. 106-108.

[←380]

Pierre Turrel, *Le Periode, cest a dire, la fin du monde, Concernant la disposition des chouses terrestres, par la vertu et influence des corps celestes, Compose par feu maitre Pierre Turrel, Philosophe et Astrologue, Recteur des escoles de Dijon*, Lyon, s.n., ca. 1550, fol. XXI [XXV], XXIIIv-XXIIII, apud Laura Smoller, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 235.

[←381]

Laura Smoller, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 233; L. Ackerman Smoller, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 6-7.

[←382]

D. Steel, *Eclipse: The Celestial Phenomenon that Changed the Course of History*, Joseph Henry Press, Washington, D.C., 2001, pp., pp. 20-23.

[←383]

L. Thorndike, *op.cit.*, pp. 215-217, 221.

[←384]

E. B. Elliot, *Horae Apocalypticae, Or, A Commentary on the Apocalypse, Critical and Historical*, vol. 4, Seeley, Jackson & Halliday, London, 1862, pp. 441-442.

[←385]

J. Randi, *op.cit.*, 1993, p. 240; S. Åkerman, *Rose Cross over the Baltic: The Spread of Rosicrucianism in Northern Europe*, Brill, Boston, 1998, pp. 102-110.

[←386]

D. Steel, *op.cit.*, pp. 96-98.

[←387]

G. Mattingly, *op.cit.*, p. 176.

[←388]

R. B. Barnes, *op.cit.*, pp. 156-158; S. Åkerman, *op.cit.*, pp. 109-110.

[←389]

E. Leoni, *Nostradamus and His Prophecies*, Dover Publications, Mineola, 2000, pp. 15-22, 87, 89.

[←390]

Ibidem, pp. 23-25; P. Brind'Amour, *Nostradamus astrophile: les astres et l'astrologie dans la vie et l'oeuvre de Nostradamus*, Presses de l'Université d'Ottawa, Ottawa, 1993, pp. 23-24, 63-64.

[←391]

P. Brind'Amour, *op.cit.*, pp. 43-44, 103.

[←392]

E. Leoni, *op.cit.*, pp. 42-55.

[←393]

J. Randi, *op.cit.*, p. 27.

[←394]

E. Leoni, *op.cit.*, pp. 326-338.

[←395]

T. W. M. van Berkel, „Nostradamus and his contemporaries (Roussat, Videl, humanism),” Nostradamus, Astrology and the Bible, accesat la 25 ianuarie 2015 la URL: http://www.nostradamusresearch.org/en/rslt/contemporaries.htm.

[←396]

Pentru detalii, v. R. Roussat, *Livre de l'estat et mutation des temps, prouvant par authoritez de l'Escripture saincte & par raisons astrologales, la fin du monde estre prochaine*, Chez Gvillavme, Lyon, 1550.

[←397]

P. Brind'Amour, *Nostradamus, les premières centuries ou propheties*, Librairie Droz, Genève, 1996, pp. 45-51, 108-112, 250-253.

[←398]

M. Nostradamus, L. McCann, C. A. Ward, *The Nostradamus Reader*, Wilder Publications, Radford, 2007, pp. 225, 382-383.

[←399]

M. Gregorio, *loc.cit.*

[←400]

M. Nostradamus, L. McCann, C. A. Ward, *op.cit.*, pp. 94-103.

[←401]

P. Lemesurier, *Nostradamus, Bibliomancer: The Man, the Myth, the Truth*, Career Press, Pompton Plains, 2010, pp. 80-88, 91.

[←402]

M. Nostradamus, L. McCann, C. A. Ward, *op.cit.*, pp. 222-223, 275, 294, 386.

[←403]

Întregul text original francez al *Les prophéties* poate fi găsit, de exemplu, în M. Nostradamus, Sève (ed.), *Les vrayes centuries et propheties de maistre Michel Nostradamus*, Chez Antoine Besson, Lyon, 1691.

[←404]

F. R. Scheck, *Nostradamus*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1999, pp. 103-104; P. Brind'Amour, *op.cit.*, 1993, p. 267; E. Leoni, *op.cit.*, p. 576.

[←405]

H. Welby, *Predictions realized in modern times*, Kent and Co. Paternoster Row, London, 1862, pp. 101-103.

[←406]

Pentru detalii, v. M. Reading, *The Complete Prophecies of Nostradamus*, Sterling Publishing Company, New York, 2009.

[←407]

Expresia *Pau, Nay, Loron* din VIII.1 – de multe ori interpretată ca o anagramă a expresiei *Napaulon Roy* (Regele Napoleon) – se referă la trei oraşe din sud-vestul Franţei (J. Randi, *op.cit.*, pp. 207-211).

[←408]

Catrenul II.24 conţine cuvântul *Hister* (care seamănă cu „Hitler"), care este de fapt numele clasic al Dunării de Jos (J. Randi, *op.cit.*, pp. 212-213).

[←409]

P. Lemesurier, *op.cit.*, pp. 19-26, 65-79.

[←410]

Pentru detalii, v. J. Dupèbe (ed.), *Nostradamus: Lettres inédites*, Librairie Droz, Genève, 1983.

[←411]

J. Randi, *op.cit.*, pp. 155, 182, 228.

[←412]

Pentru detalii, v. D. S. Montaigne, *Nostradamus, World War III, 2002*, Llewellyn Publications, Woodbury, 2002.

[←413]

Originalul francez, care este *faire la guerre aux rochers*, se traduce cuvânt cu cuvânt „a face război pe pietre”, care înseamnă „a te zbate în zadar”, şi nu are nimic de-a face cu lupta dintre doi nobili (P. Brind’Amour, *op.cit.*, 1996, p. 170).

[←414]

P. Lemesurier, *The Unknown Nostradamus*, John Hunt Publishing, New Alresford, 2003, pp. 145-146; E. Leoni, *op.cit.*, pp. 671-672.

[←415]

E. Leoni, *op.cit.*, p. 583.

[←416]

B. D'Andrimont, *Nostradamus 2242 Judgment Day*, AuthorHouse, Bloomington, 2012, p. 160.

[←417]

E. Leoni, *op.cit.*, p. 435; V. Ionescu, G. V. Voiculescu (ed.), *Nostradamus: Epistola către Henri al II-lea*, Evex & M&B, București, 1999, p. 180.

[←418]

P. Lemesurier, D. Macovei (trad.), *Nostradamus: Ultimele Revelaţii*, Tempus, Bucureşti, 1996, pp. 166-182.

[←419]

M. Gregorio, „Nostradamus, X Century, 72nd Quatrain” (2009), Propheties On Line, accesat la 21 iunie 2012 la URL: http://www.propheties.it/no/decima%20centuria/c10q72.htm.

[←420]

E. Leoni, *op.cit.*, 750; P. Lorie, *Nostradamus 2003-2025: A History of the Future*, Simon & Schuster, New York, 2002, pp. 17-22.

[←421]

J. R. Colombo, *The Midnight Hour: Canadian Accounts of Eerie Experiences*, Dundurn Press, Toronto, 2004, p. 179.

[←422]

Ibidem, pp. 178-181.

[←423]

„The Idiot Heir. An Internet Hoax” (2006), Morgana’s Observatory, accesat la 14 iunie 2011 la URL: http://www.dreamscape.com/morgana/election.htm.

[←424]

Majoritatea farselor nu conţin numere de indexare caracteristice centuriilor şi catrenelor. Nostradamus şi-a numerotat toate catrenele în ediţia originală a *Les prophéties*, ajungând până la numărul 941. În acest fel, orice catren suspect poate fi verificat în privinţa existenţei şi traducerii sale.

[←425]

B. D’Andrimont, *op.cit.*, pp. 35-37.

[←426]

J. Hogue, „Osama and Mabus: New Nostradamus Revelations" (10 mai 2011), HogueProphecy, accesat la 10 aprilie 2012 la URL: http://www.hogueprophecy.com/2011/05/osama-and-mabus-new-nostradamus-revelations/.

[←427]

J. Randi, *op.cit.*, p. 144; M. Reading, *op.cit.*, pp. 809-810.

[←428]

E. Leoni, *op.cit.*, p. 594.

[←429]

L. Ackerman Smoller, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 7.

[←430]

M. Hitchcock, *2012, The Bible, and the End of the World,* Harvest House Publishers, Eugene, 2009, pp. 75-78.

[←431]

P. Lemesurier, D. Macovei (trad.), *op.cit.*, pp. 258-264.

[←432]

E. Leoni, *op.cit.*, p. 127.

[←433]

M. Reading, *op.cit.*, pp. 855-860.

[←434]

P. Lemesurier, *op.cit.*, 2003, p. 144.

[←435]

Un exemplu faimos este cel al lui Tamara Rand, care a profeţit că preşedintele american Ronald Reagan a fost în pericol, fiind ameninţat de către cineva care avea iniţialele „J. H.”. Mai târziu s-a dovedit că interviul video care conţinea această profeţie a fost realizat la o zi după încercarea de asasinare a preşedintelui (K. Frazier, *Science Confronts the Paranormal*, Prometheus Book, Amherst, 1986, pp. 211-219).

[←436]

Catrenele nostradamice au fost reciclate de nenumărate ori. După 1999, în 2001 catrenul X.72 a fost reciclat pentru a se susţine că a profeţit despre atacurile teroriste de la 11 septembrie în aşa-zisa anagramă a lui 1999 (9-11-1).

[←437]

M. Gregorio, „Repertoire Chronologique Nostradamus 1539-1567" (29 ianuarie 2012), Propheties On Line, accesat la 21 iunie 2012 la URL: http://www.propheties.it/1500to1567.htm.

[←438]

A. Schimmel, *The Mystery of Numbers*, Oxford University Press, New York, 1993, pp. 11-17.

[←439]

J. H. Rockwell, „The Meaning of Scriptural Numbers", în *The American Catholic Quarterly Review*, vol. 22, Charles A. Hardy, Philadelphia, ianuarie-octombrie 1897, pp. 178-196.

[←440]

St. Ambrose, *Letter to Horontianus*, apud Herbert Thurston, „Use of Numbers in the Church", în C. G. Herbermann *et al.* (ed. coord.), *op.cit.*, vol. 11, p. 151.

[←441]

St. Augustine, *De Doctrina Christiana*, III.30, apud Herbert Thurston, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 151.

[←442]

St. Augustine, *City of God*, XI.30, în P. Schaff (ed.), *op.cit.*, vol. 2, p. 223; Citat biblic din *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2006.

[←443]

S. A. Barney *et al.* (ed.), *op.cit.*, III.4, 90.

[←444]

Pentru detalii, v. L. Pacioli, L. da Vinci, *Divina proportione*, A. Paganius Paganinus, Venetiis, 1509.

[←445]

Moritz Cantor, „Stifel, Michael”, în R. B. Liliencron (ed. coord.), *Allgemeine Deutsche Biographie*, vol. 36, Duncker & Humblot, Leipzig, 1893, p. 212.

[←446]

Teun Koetsier, Karin Reich, „Michael Stifel and his numerology”, în T. Koetsier (ed.), L. Bergmans (ed.), *op.cit.*, pp. 304-305.

[←447]

O legendă creată prin secolul al XIII-lea de către grupuri disidente spunea că Papa Ioan al VIII-lea a fost de fapt o femeie deghizată în bărbat a cărei nume adevărat era „Joan”. Când i s-a descoperit adevăratul gen, liderii catolici subsecvenţi au încercat să o şteargă de pe lista papilor. Dar, dat fiind că acest lucru a fost imposibil, ea a fost menţinută sub numele de „Ioan al VIII-lea”. În realitate, izvorul legendei a fost caracterul slab şi efeminat al Papei Ioan al VIII-lea; cel mai probabil glumele pe seama lui Ioan au fost atât de distorsionate încât din papă a ajuns „papesă” (P. Madrid, *Pope Fiction*, Basilica Press, Rancho Santa Fe, 1998, pp. 167-178).

[←448]

R. Tatlow, *Bach and the Riddle of the Number Alphabet*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, pp. 43-44.

[←449]

Ibidem, pp. 60-61; Moritz Cantor, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 212; R. B. Barnes, *op.cit.*, pp. 133-139, 197; Teun Koetsier, Karin Reich, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 307.

[←450]

Ivo Schneider, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 316.

[←451]

S. Åkerman, *op.cit.*, pp. 103, 108.

[←452]

R. B. Barnes, *op.cit.*, pp. 133-139, 197.

[←453]

J. Napier, *A Plaine Discovery, of the Whole Revelation of S. Iohn*, Robert Walde-grave, Edinbvrgh, 1593, pp. 1-5.

[←454]

Ibidem, pp. 7-8, 14-16.

[←455]

Teun Koetsier, Karin Reich, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 308; E. Weber, *op.cit.*, p. 92.

[←456]

J. Napier, *op.cit.*, pp. 35-38, 41-48, 51-53, 59-60.

[←457]

Teun Koetsier, Karin Reich, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 308-309.

[←458]

C. B. Coleman, *op.cit.*, p. 13.

[←459]

J. Fried, *op.cit.*, pp. 45, 148.

[←460]

M. Scheifler, „Vicarius Filli Dei, 666, The Number of the Beast” (2009), Bible Light, accesat la 20 septembrie 2011 la URL: http://biblelight.net/666.htm#OFFICIAL.

[←461]

„Paulus Episcopus Servus Servorum Dei Ad Perpetuam Rei Memoriam / Constitutio Apostolica / Bafianae”, în *Acta Apostolicae Sedis*, vol. 60, nr. 6, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1968, pp. 317-319, accesat la 20 septembrie 2011 la URL: http://w2.vatican.va/content/paul-vi/la/apost_constitutions/documents/hf_p-vi_apc_19680111_bafianae.html.

[←462]

R. F. Cottrell, *The Seventh-Day Adventist Bible Commentary: Philippians to Revelation*, Review & Herald, Hagerstown, 1980, pp. 120, 823.

[←463]

D. Brady, *The Contribution of British Writers between 1560 and 1830 to the Interpretation of Revelation 13.16-18: (the Number of the Beast): A Study in the History of Exegesis*, J. C. B. Mohr, Tübigen, 1983, pp. 84-86.

[←464]

B. Pascal, M. Ivănescu (trad.), C. Ivănescu (trad.), *Cugetări*, Aion, Oradea, 1998, XI:727, p. 485. Conform Apocalipsa 13:18: „Aici este înţelepciunea”; şi Daniel 12:10: „[...] nici unul din cei răi nu va înţelege, dar cei înţelepţi vor înţelege.”

[←465]

Ivo Schneider, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 316.

[←466]

R. B. Barnes, *op.cit.*, p. 200.

[←467]

N. West, *The Thousand Year Reign of Christ: The Classic Work on the Millennium*, Kregel Publications, Grand Rapids, 1993, p. 296; D. Brady, *op.cit.*, pp. 218-224.

[←468]

Pentru detalii, v. R. Roussat, *op.cit.*; L. Ackerman Smoller, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 7.

[←469]

I. B. McCabe, *Orientalism in Early Modern France: Eurasian Trade, Exoticism, and the Ancien Régime*, Berg, New York, 2008, p. 25; M. L. Kuntz, *Guillaume Postel: Prophet of the Restitution of All Things. His Life and Thought*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1981, pp. 72-76.

[←470]

D. M. Luebke, *The Counter-Reformation: The Essential Readings*, Blackwell Publishers, Oxford, 1999, pp. 23, 37-45, 76-79, 126.

[←471]

Ibidem, pp. 65-82.

[←472]

B. M. Dooley, *op.cit.*, p. 22.

[←473]

E. Rosen, „Calvin's Attitude Toward Copernicus", în *Journal of the History of Ideas*, vol. 21, nr. 3, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, iulie-septembrie 1960, pp. 431-441; E. Rosen, E. Hilfstein (ed.), *Copernicus and His Successors*, The Hambledon Press, London, 1995, pp. 161-172.

[←474]

Revue de l'Historie des Religions, nr. 179, 1971, p. 38, apud E. Rosen, E. Hilfstein (ed.), *op.cit.*, p. 159; Calvin şi-a bazat poziţia pe Psalmii 93:1: „[...] de aceea lumea este tare şi nu se clatină".

[←475]

D. J. Bye, „McGrath vs Russell on Calvin vs Copernicus: A Case of the Pot Calling the Kettle Black?”, în *The Freethinker*, vol. 127, nr. 6, Barry Duke, Brighton, iunie 2006, pp. 8-10.

[←476]

Punctul de vedere a lui Ribera a fost susţinut de către iezuitul italian Roberto Bellarmine în *Disputationes de Controversiis Christianae Fidei adversus hujus temporis Haereticos* din 1593 şi mai târziu de către dominicanul spaniol Tommaso Malvenda în *De Antichristo* din 1604 (L. E. Froom, *op.cit.*, pp. 495-505).

[←477]

S-a considerat că „vreme şi vremuri şi o jumătate de vreme” din Apocalipsa 12:14 este aceeaşi cu „o vreme, două vremi şi o jumătate de vreme” din Daniel 7:25.

[←478]

C. R. Fortsch, E. Dissler, *Daniel: Understanding the Dreams and Vision*, Trans Continental, Saskatoon, 2006, p. 386; O. E. Need Jr., *Death of the Church Victorious*, Lightning Source, La Vergne, 2002, pp. 41-45.

[←479]

H. G. Guinness, *History Unveiling Prophecy or Time as an Interpreter*, Fleming H. Revell Co., Grand Rapids, 1905, p. 180; L. E. Froom, *op.cit.*, pp. 489-494.

[←480]

F. X. Gumerlock, „The Overwhelming Presence of Nero in Early Apocalypse Commentaries”, în *loc.cit*, pp. 1-5.

[←481]

L. E. Froom, *op.cit.*, pp. 506-509.

[←482]

Thomas McTighe, „Nicholas of Cusa's Unity-Metaphysics and the Formula *Religio Una in Rituum Varietate*", în G. Christianson (ed.), T. M. Izbicki (ed.), *Nicholas of Cusa in Search of God and Wisdom: Essays in Honor of Morimichi Watanabe by the American Cusanus Society*, Brill, Leiden, 1991, pp. 167-177; E. Weber, *op.cit.*, p. 82.

[←483]

K. M. Setton, *op.cit.*, pp. 17-18.

[←484]

M. Luther, A. Chalmers, W. Hazlitt (ed. trad.), *The Table-Talk of Martin Luther*, G. Bohn, London, 1857, pp. 195, 247, 325, 360.

[←485]

M. D. Conway, *op.cit.*, p. 249.

[←486]

M. U. Edwards Jr., *op.cit.*, pp. 97-114.

[←487]

M. A. Mullet, *op.cit.*, pp. 239-240; R. Marius, *Martin Luther: The Christian Between God and Death*, Harvard University press, Cambridge, 1999, p. 219.

[←488]

W. P. Brown, *The Ten Commandments: The Reciprocity of Faithfulness*, Westminster John Knox Press, Louisville, 2004, p. 258.

[←489]

R. B. Barnes, *op.cit.*, p. 1.

[←490]

D. Thompson, *op.cit.*, p. 89; K. M. Setton, *op.cit.*, p. 42.

[←491]

K. M. Setton, *op.cit.*, p. 29-46.

[←492]

T. E. Gregory, *A History of Byzantium*, John Wiley & Sons, Malden, 2010, p. 402.

[←493]

C. Delaney, *Columbus and the Quest for Jerusalem: How Religion Drove the Voyages that Led to America*, Simon & Schuster, New York, 2011, p. 1.

[←494]

K. M. Setton, *op.cit.*, pp. 41-42.

[←495]

T. E. Gregory, *op.cit.*, pp. 402-403.

[←496]

Hugh Goughe, *The offspring of the house of Ottomano*, unnum. fol. 4 (Aiiii), apud K. M. Setton, *op.cit.*, pp. 42-43.

[←497]

K. M. Setton, *op.cit.*, pp. 40-44.

[←498]

R. B. Barnes, *op.cit.*, pp. 133-139.

[←499]

Voltaire, *The Works of Voltaire: A Contemporary Version with Notes*, vol. 16, The Werner Company, Akron, 1906, p. 12.

[←500]

B. de Montesquieu, Thomas Nugent (trad.), *The Spirit of Laws*, vol. 2, David Niven, Glasgow, 1793, p. 132.

[←501]

E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, vol. 6, John Murray, London, 1862, p. 265.

[←502]

C. W. Elliot (ed.), *English Essays: From Sir Philip Sidney to Macaulay*, vol. 27, P.F. Collier & Son, New York, 1910, p. 217.

[←503]

O. Zunz (ed.), Alan S. Kahan (ed.), *The Tocqueville Reader: A Life in Letters and Politics*, Blackwell Publishing, Oxford, 2002, p. 229.

[←504]

T. Carlyle, *On Heroes, Hero-Worship, & the Heroic in History: Six Lectures*, James Fraser, London, 1841, p. 87.

[←505]

M. T. Houtsma (ed. coord.), *E.J.'s Brill First Encyclopedia of Islam 1913-1936*, vol. 7, Brill, Leiden, 1987, pp. 641-657.

[←506]

A. Schopenhauer, E.F.J. Payne (trad.), *The World as Will and Representation*, Dover Publications, New York, 1958, p. 162.

[←507]

G. W. F. Hegel, J. Sibree (trad.), *The Philosophy of History*, Batoche Books, Kitchener, 2001, p. 375.

[←508]

C. G. Jung, G. Adler (ed. trad.), R.F.C. Hull (ed. trad.), *The Collected Works of C.G. Jung. Volume 18: The Symbolic Life: Miscellaneous Writings*, Princeton University Press, Princeton, 1980, p. 281.

[←509]

B. Russell, *The Practice and Theory of Bolshevism*, Cosimo, New York, 2007, p. 74.

[←510]

C. Locke, *op.cit.*, pp.215-223.

[←511]

G. R. Elton, *The New Cambridge Modern History*, vol. 2, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, pp. 262-287.

[←512]

S. Doran, *Elizabeth I and Religion: 1558-1603*, Routledge, London, 1994, pp. 6-22.

[←513]

Ibidem, pp. 23-33; D. Neal, *The History of the Puritans, or Protestant Nonconformists; from the Reformation in 1517, to the Revolution in 1688*, vol. 1-2, Harper & Brothers, New York, 1843, pp. 71-155.

[←514]

Daniel J. Appleby, „Christmas”, în F. J. Bremer (ed.), T. Webster (ed.), *Puritans and Puritanism in Europe and America: A Comprehensive Encyclopedia*, Abc-Clio, Santa Barbara, 2006, pp. 341-342; C. Durston, „Lords of Misrule: The Puritan War on Christmas 1642-60”, în *History Today*, vol. 35, nr. 12, Paul Lay, London, decembrie 1985, pp. 7-14.

[←515]

De aceea, în prezent în Anglia *Sunday* (Duminica) este prima zi a săptămânii, iar *Saturday* (Sâmbăta) este ultima zi.

[←516]

The Library of Biblical Literature: Being a Repository of Information on Geographical, Historical, Biographical, Scientific, Archaeological, and Literary Subjects in Relation to the Sacred Scriptures, vol. 2, William Freeman, London, 1854, pp. 36-40.

[←517]

J. Milton, *The Prose Works of John Milton*, vol. 1, J. W. Moore, Philadelphia, 1859, p. 173; Shabtai Rosenne, „The Influence of Judaism on the Development of International Law: An Assessment", în M. W. Janis (ed.), C. Evans (ed.), *Religion and International Law*, Kluwer International Law, Dordrecht, 1999, pp. 68-69.

[←518]

Sabatarianismul nu trebuie confundat cu sabatianismul; cel din urmă a fost mişcarea mesianică iniţiată de către Sabbatai Zevi în Palestina anului 1666.

[←519]

W. A. Jurgens, *The Faith of the Early Fathers*, vol. 2, The Order of St. Benedict, Collegeville, 1979, p. 194.

[←520]

W. L. Klinge, J. W. Kuykendall, *Presbyterians, Their History and Beliefs*, John Knox Press, Louisville, 1988, pp. 37-45.

[←521]

D. S. Katz, *Philo-Semitism and the Readmission of the Jews to England, 1603-1655*, Clarendon Press, Oxford, 1982, pp. 142-148, 216-219.

[←522]

E. H. Lindo, „The Narrative of Aharon Levi, alias Antonio de Montezinos”, în T. Storch (ed.), *Religions and Missionaries around the Pacific, 1500-1900*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2006, pp. 149-156; L. Wolf (ed.), *Menasseh ben Israel's Mission to Oliver Cromwell*, Macmillan & Co., London, 1901, p. 6.

[←523]

Manaseh ben Israel, *Declaration to the Commonwealth of England*, London, 1655, p. 79, apud A. H. Silver, *A History of Messianic Speculation in Israel*, Macmillan & Co., New York, 1927, p. 188.

[←524]

T. Thorowgood, *Ievves in America, or, probabilities that the Americans are of that race*, W. H., London, 1649, p. 6.

[←525]

T. Parfitt, *The Lost Tribes of Israel: History of a Myth*, Phoenix, London, 2003, pp. 74-77.

[←526]

A. J. Karp, *From the Ends of the Earth: Judaic Treasures of the Library of Congress*, Rizzoli, New York, 1991, p. 224.

[←527]

Aceasta este considerată a fi cea mai puternică mişcare mesianică evreiască de la răscoala lui Menahem şi distrugerea Templului Sfânt din anul 70 d.Hr. (G. G. Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism*, Schocken Books, New York, 1967, pp. 287-324).

[←528]

B. De Spinoza, A. Wolf (ed.), *Correspondence of Spinoza*, Russell & Russell, New York, 1966, p. 217.

[←529]

G. G. Coulton (ed.), *From St. Francis to Dante*, David Nutt, London, 1907, p. 242.

[←530]

J. G. Dalyell (ed.), *The Chronicles of Scotland by Robert Lindsay of Pitscottie*, vol. 1, George Ramsay and Company, Edinburgh, 1814, pp. 249-250.

[←531]

J. Milton, W. T. Hale (ed.), *Of Reformation Touching Church-Discipline in England*, Yale University Press, New Haven, 1916, pp. xl, 18.

[←532]

Hans Erich Bödeker, „Debating the *respublica mixta*: German and Dutch Political Discourses around 1700”, în M. Van Gelderen (ed.), Q. Skinner (ed.), *Republicanism: A Shared European Heritage*, vol. 1, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, pp. 219-262.

[←533]

F. Oz-Salzberger, „The Jewish Roots of Western Freedom”, în *Azure: Ideas for the Jewish Nation*, vol. 13, Shalem Center, Jerusalem, iulie 5762/2002, pp. 100-103.

[←534]

R. Tuck, *Philosophy and Government, 1572-1651*, Cambridge University Press, New York, 1993, pp. 167-169.

[←535]

„Aşa vorbeşte Cirus, regele perşilor*:* Domnul, Dumnezeul cerurilor, mi-a dat toate împărăţiile pământului şi mi-a poruncit să-I zidesc o casă la Ierusalim, în Iuda." (Ezra 1:2). Capitolele 3-7 vorbesc despre eforturile depuse la construirea Templului şi ratificarea hotărârii lui Cyrus de către regele Darius.

[←536]

J. H. Newman, *An essay on the miracles recorded in the ecclesiastical history of the early ages*, J. H. Parker, London, 1843, pp. clxxv-clxxvii.

[←537]

J. E Campo, *op.cit.*, p. 393.

[←538]

D. Wilson, *Armageddon Now! The Premillenarian Response to Russia and Israel Since 1917*, Institute for Christian Economics, Tyler, 1991, p. 18; T. Beverley, *The pattern of the Divine Temple*, J. Salusbury, London, 1690, p. 9.

[←539]

St. Augustine, *City of God*, XV.26, în P. Schaff (ed.), *op.cit.*, vol. 2, p. 306.

[←540]

S. Tiffany (prod. & dir.), „Ancient Secrets: Cathedrals Decoded" (2010), durată: 45:03 minute, A Providence Pictures Production for Nova and WGBH Boston in Association with Telfrance and Arte France, *National Geographic Channel*, min. 35-44, accesat la 14 martie 2012 la URL: http://natgeotv.com.au/tv/cathedrals-decoded/.

[←541]

R. Taylor, *Arquitectura y magia: consideraciones sobre la idea de El Escorial*, Siruela, Madrid, 2006, pp. 47-107.

[←542]

A. P. Gómez, L. Pelletier, *Architectural Representation and the Perspective Hinge*, Massachusetts Institute of Technology Press, Cambridge, 2000, pp. 150-154.

[←543]

J. Rykwert, *The Dancing Column: On Order in Architecture*, Massachusetts Institute of Technology Press, Cambridge, 1996, p. 27.

[←544]

J. van den Berg, E. G. E. van der Wall, *Jewish-Christian Relations in the Seventeenth Century: Studies and Documents*, Kluwer Academic Publisher, Dordrecht, 1988, pp. 95-118.

[←545]

J. Stephens *et al.*, „Ancient X-Files: Joan of Arc Conspiracy & London's New Jerusalem" (2012), durată: 44:59 minute, WAG TV Ltd., *National Geographic Channel*, min. 36-44, accesat la 24 aprilie 2014 la URL: http://www.natgeotv.com.au/tv/ancient-x-files/episodes.aspx?series=2.

[←546]

G. E. Christianson, *Isaac Newton*, Oxford University Press, Oxford, 2005, pp. 58-62.

[←547]

Pentru detalii, v. T. Morrison, *Isaac Newton's Temple of Solomon and His Reconstruction of Sacred Architecture*, Springer Basel AG, Basel, 2011.

[←548]

J. Ussher, L. Pierce (ed.), M. Pierce (ed.), *The Annals of the World*, New Leaf Publishing Group, Green Forest, 2003, p. 17.

[←549]

M. Goff, „The Millennial Scientist: Isaac Newton Reading Daniel 7”, în *Knowing the Time, Knowing of a Time - 3rd Annual Conference of the Center for Millennial Studies*, Boston University, December 6-8, 1998, pp. 3, 9-11, accesat la 15 iunie 2010 la URL: http://www.mille.org/publications/Confpro98/Goff.PDF.

[←550]

J. Lightfoot, J. R. Pitman (ed.), *The whole works of the rev. John Lightfoot, D. D.*, vol. 4, J. F. Dove, London, 1822, p. 112; J. Lightfoot, J. R. Pitman (ed.), *The whole works of the rev. John Lightfoot, D. D.*, vol. 2, J. F. Dove, London, 1822, p. 335.

[←551]

Pentru detalii, v. M. Luther, *Supputatio annorum mundi*, Georgium Rhau, Vuittembergae, 1545; J. Hughes, *Secrets of the Times: Myth and History in Biblical Chronology*, Sheffield Academic Press, Sheffiled, 1990, pp. 260-261.

[←552]

M. Caspar, C. D. Hellman (trad.), *Kepler*, Dover Publications, Mineola, 1993, pp. 178-181.

[←553]

D. Steel, *Marking Time: The Epic Quest to Invent the Perfect Calendar*, John Wiley & Sons, New York, 2000, pp. 324-328.

[←554]

W. Burke-Gaffney, „Kepler and the Star of Bethlehem”, în *Journal of the Royal Astronomical Society of Canada*, vol. 31, nr. 10, Royal Astronomical Society of Canada, Toronto, decembrie 1937, pp. 417-425.

[←555]

J. Ussher, L. Pierce (ed.), M. Pierce (ed.), *op.cit.*, p. 413.

[←556]

S. J. Gould, *Eight Little Piggies: Reflections in Natural History*, W. W. Norton & Co., New York, 1993, pp. 181-197; J. Barr, „Why the World Was Created in 4004 BC: Archbishop Ussher and Biblical Chronology", în *Bulletin of the John Rylands University Library of Manchester*, vol. 67, nr. 2, The University of Manchester Library, Manchester, februarie 1985, pp. 575-608.

[←557]

J. Ussher, L. Pierce (ed.), M. Pierce (ed.), *op.cit.*, p. 9; J. P. Pratt, *op.cit.*, pp. 8-14.

[←558]

Ibidem, p. 21.

[←559]

Pentru detalii, v. J. Barr, „Biblical Chronology: Legend or Science?”, The Ethel M. Wood Lecture 1987, Senate House, University of London, London, 4 martie 1987.

[←560]

C. Groves, „From Ussher to Slusher, from Archbish to Gish: or, not in a million years...", în *Archaeology in Oceania*, vol. 31, nr. 3, Oceania Publications, Sydney, octombrie 1996, pp. 145-151.

[←561]

W. S. H. Lim, *John Milton, Radical Politics, and Biblical Republicanism*, Rosemont Publishing & Printing Corp., Cranbury, 2006, pp. 27, 141, 176.

[←562]

J. Coffey, „The Impact of Apocalypticism during the Puritan Revolutions”, în *Perichoresis*, vol. 4, nr. 2, Emmanuel University Publishing House, Oradea, septembrie 2006, p. 126.

[←563]

B. S. Capp, *Fifth Monarchy Men: A Study in Seventeenth Century Millenarianism,* Faber & Faber, London, 1972, p. 179.

[←564]

P. Springborg, „Thomas Hobbes and Cardinal Bellarmine: Leviathan and the Ghost of the Roman Empire”, în *History of Political Thought*, vol. 16, nr. 4, Imprint Academic, Exeter, noiembrie 1995, pp. 515-531.

[←565]

L. F. Brown, *The Political Activities of the Baptists and Fifth Monarchy Men in England during the Interregnum*, Ayer Publishing, North Stratford, 1964, p. 14; A. S. P. Woodhouse (ed.), S. W. Clarke (ed.), *Puritanism and Liberty: Being the Army Debates (1647-9) from the Clarke Manuscripts with Supplementary Documents*, Dent, London, 1986, p. 136.

[←566]

H. N. Brailsford, *The Levellers and the English Revolution*, Stanford University Press, Stanford, 1961, p. 281.

[←567]

D. Cressy, *Travesties and Transgressions in Tudor and Stuart England*, Oxford University Press, Oxford, 2000, pp. 251-280; K. Poole, *Radical Religion from Shakespeare to Milton: Figures of Nonconformity in Early Modern England*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, pp. 147-160.

[←568]

A. L. Morton, *The World of the Ranters: Religious Radicalism in the English Revolution,* Lawrence & Wishart, London, 1970, pp. 73-77.

[←569]

C. Hill, *Milton and the English Revolution*, Faber & Faber, London, 1977, pp. 70-71; M. R. Watts, *The Dissenters: From the Reformation to the French Revolution*, vol. 1, Clarendon Press, Oxford, 1978, pp. 95-97, 192-196; J. F. McGregor, „Seekers and Ranters", în J. F. McGregor (ed.), B. Reay (ed.), *Radical Religion in the English Revolution*, Oxford University Press, Oxford, 1984, pp. 125-126, 200.

[←570]

Barry Reay, „Quakerism and Society", în J. F. McGregor (ed.), B. Reay (ed.), *op.cit.*, pp. 141-155; C. Hill, *The Experience of Defeat: Milton and Some Contemporaries*, Penguin, London, 1985, pp. 153-167.

[←571]

L. H. Ingle, „George Fox, Millenarian”, în *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, vol. 24, nr. 2, North American Conference on British Studies, Montreal, iulie 1992, pp. 261-278.

[←572]

Gerald Edward Aylmer, „The Religion of Gerrard Winstanley", în J. F. McGregor (ed.), B. Reay (ed.), *op.cit.*, pp. 91-116; C. Hill, *A Nation of Change and Novelty: Radical Politics, Religion and Literature in Seventeenth Century England,* Routledge, London, 1990, pp. 114-132.

[←573]

John Reeve and Lodowick Muggleton, *A Divine-Looking Glass; Or, the Third and Last Testament of Our Lord Jesus Christ*, London, 1661, p. 93, apud W. Montgomerie Lamont, *Last Witnesses: the Muggletonian History 1652-1979*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2006, p. 16.

[←574]

T. L. Underwood, *The Acts of the Witnesses: The Autobiography of Lodowick Muggleton and Other Early Muggletonian Writings*, Oxford University Press, New York, 2000, pp. 28-59, 75, 141.

[←575]

T. B. Macaulay, *The History of England from the Accession of James I*, vol. 1, Longman, Brown, Green, and Longmans, London, 1849, p. 120.

[←576]

Pentru detalii, v. J. Hirst, *Jane Leade: Biography of a Seventeenth-Century Mystic*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2005.

[←577]

P. G. Rogers, *The Fifth Monarchy Men*, Oxford University Press, London, 1966, pp. 11-13, 149.

[←578]

A. S. P. Woodhouse (ed.), S. W. Clarke (ed.), *op.cit.*, pp. 241-247; M. R. Watts, *op.cit.*, p. 133.

[←579]

„Mr. Pell to secretary Thurloe, March 17 or 18, 1655”, în R. Vaughan (ed.), *The Protectorate of Oliver Cromwell and the state of Europe during the early part of the reign of Louis XIV*, vol. 1, Henry Colburn, London, 1838, pp. 156-157.

[←580]

R. A. Nisbet, *History of the Idea of Progress*, Transaction Publishers, New Brunswick, 2009, pp. 135-138.

[←581]

Bernard S. Capp, „The Fifth Monarchists and Popular Millenarianism”, în J. F. McGregor (ed.), B. Reay (ed.), *op.cit.*, pp. 170-171.

[←582]

L. F. Brown, *op.cit.*, pp. 108-129.

[←583]

P. G. Rogers, *op.cit.*, p. 111.

[←584]

W. Johnston, *Revelation Restored: The Apocalypse in Later Seventeenth-Century England*, Boydell Press, Woodbridge, 2011, pp. 73-77.

[←585]

R. G. Kyle, *op.cit.*, pp. 67-68.

[←586]

D. Defoe, A. Ralian (trad.), *Jurnal din anul ciumei*, Art, București, 2009, p. 46.

[←587]

Ibidem, pp. 27-33.

[←588]

Ibidem, pp. 103, 107, 194.

[←589]

Ibidem, pp. 57-58, 75-76.

[←590]

Ibidem, pp. 75, 147.

[←591]

Ibidem, pp. 104, 110, 194.

[←592]

Ibidem, p. 43.

[←593]

Ibidem, pp. 36, 220.

[←594]

Ibidem, p. 34.

[←595]

Ibidem, p. 92.

[←596]

Ibidem, pp. 58-60, 63, 200-201.

[←597]

„Ogorul sângelui” – nume dat de iudei pământului cumpărat de Iuda cu arginţii primiţi pentru trădarea lui Hristos: „Şi lucrul acesta a ajuns cunoscut de toţi locuitorii din Ierusalim, aşa că ogorul acela a fost numit în limba lor: Acheldama, adică: Ogorul sângelui.” (Fapte 1:19).

[←598]

D. Defoe, A. Ralian (trad.), *op.cit.*, p. 47-49.

[←599]

Ibidem, p. 53.

[←600]

Ibidem, pp. 50-52.

[←601]

J. Leasor, *The Plague and the Fire*, House of Stratus, Kelly Bray, 2001, p. 72.

[←602]

D. Defoe, A. Ralian (trad.), *op.cit.*, pp. 42-43.

[←603]

Ibidem, p. 63.

[←604]

J. Bunyan, *The Life of John Bunyan*, Samuel Bagster & Sons, London, 1845, p. 5.

[←605]

Pentru detalii, v. Idem, *The End of the World, The Resurrection of the Dead and Eternal Judgment*, Diggory Press, Goodyear, 2007.

[←606]

D. Defoe, A. Ralian (trad.), *op.cit.*, pp. 49-50.

[←607]

Augustus Charles Bickely, „Eccles, Solomon”, în L. Stephen (ed.), *Dictionary of National Biography*, vol. 16, Smith, Elder & Co., London, 1888, pp. 349-350.

[←608]

D. Defoe, A. Ralian (trad.), *op.cit.*, pp. 131-132.

[←609]

N. Hanson, *The Great Fire of London: In That Apocalyptic Year, 1666*, John Wiley & Sons, Hoboken, 2002, pp. 107-142.

[←610]

W. Besant, *London in the Time of the Stuarts*, Adam & Charles Black, London, 1903, p. 263.

[←611]

„The London Gazette – Fire of London 1666," The British Library, accesat la 22 iunie 2015 la URL: http://www.bl.uk/learning/timeline/item103652.html; J. Leasor, *op.cit.*, p. 234.

[←612]

Anthony Wood, Andrew Clark (ed.), *The life and times of Anthony Wood, described by himself*, vol. 2, Oxford Historical Society, London, 1892, p. 87, apud J. Leasor, *op.cit.*, p. 250.

[←613]

Pentru detalii, v. J. Dryden, *Annus Mirabilis: The Year of Wonders, M.DC.LXVI*, Henry Herringman, London, 1688.

[←614]

Inscripţia a rămas până în secolul XIX (J. Leasor, *op.cit.*, p. 250).

[←615]

Pentru detalii, v. J. Childs, *The Army, James II, and the Glorious Revolution*, Manchester University Press, Manchester, 1980.

[←616]

G. Galilei, S. Drake (trad.), *Dialogue Concerning the Two Chief World Systems, Ptolemaic & Copernican,* University of California Press, Berkeley, 1967, p. 103.

[←617]

M. Caspar, D. C. Hellman (trad.), *op.cit.*, pp. 60-65, 265-266.

[←618]

B. Stephenson, *Kepler's Physical Astronomy*, Princeton University Press, Princeton, 1994, pp. 1-20; P. Barker, B. R. Goldstein, „Theological Foundations of Kepler's Astronomy", în *Osiris*, vol. 16, History of Science Society, Chicago, 2001, pp. 112-113.

[←619]

D. Defoe, A. Ralian (trad.), *op.cit.*, p. 56.

[←620]

J. Leasor, *op.cit.*, pp. 29-31.

[←621]

William E. Burns, „'The Terriblest Eclipse That Hath Been Seen in Our Days': Black Monday and the Debate on Astrology during the Interregnum", în M. J. Osler (ed.), *Rethinking the Scientific Revolution*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, pp. 138-142.

[←622]

A. Fraser, *Cromwell*, Grove Press, New York, 1973, pp. 400-401.

[←623]

William E. Burns, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 145.

[←624]

C. Dollo, *Galileo Galilei e la cultura della tradizione*, Rubbettino Editore, Soveria Mannelli, 2003, pp. 235-245.

[←625]

J. H. Tiner, *Isaac Newton: Inventor, Scientist and Teacher*, Mott Media, Fenton, 1975, p. 94.

[←626]

R. S. Westfall, *Never at Rest: A Biography of Isaac Newton,* Cambridge University Press, Cambridge, 1983, pp. 25, 103-105, 195-196, 314.

[←627]

John Maynard Keynes, „Newton, the Man”, în J. R. Newman (ed.), *The World of Mathematics*, vol. 1, Dover Publications, Mineola, 2000, p. 279.

[←628]

M. White, *Isaac Newton: The Last Sorcerer*, Basic Books, New York, 1999, p. 117.

[←629]

Yahuda MS 7.3o, f. 8r., Jewish National University Library, Jerusalem, apud S. D. Snobelen, „"A Time and Times and the Dividing of Time": Isaac Newton, the Apocalypse and A.D. 2060", în *Canadian Journal of History*, vol. 38, nr. 3, The University of Saskatchewan, Saskatoon, decembrie 2003, p. 548.

[←630]

Yahuda MS 7.3g, f. 13v, Jewish National University Library, Jerusalem, apud S. D. Snobelen, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 549.

[←631]

R. S. Westfall, *op.cit.*, p. 816.

[←632]

Yahuda MS 7.3g, f. 13v, Jewish National University Library, Jerusalem, apud S. D. Snobelen, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 549.

[←633]

C. MacKay, *Memoirs of Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds*, Cosimo, New York, 2008, p. 259.

[←634]

J. Randi, *op.cit.*, 1995, p. 263.

[←635]

Voltaire, Georges Avenel (ed.), *Oeuvres complètes de Voltaire*, vol. 7, Aux Bureaux du Siècle, Paris, 1869, p. 184.

[←636]

J. R. Censer, L. A. Hunt, *Liberty, Equality, Fraternity: Exploring the French Revolution*, The Pennsylvania State Press, University Park, 2001, pp. 61-63; J. Sperber, *Revolutionary Europe, 1780-1850*, Pearson Education, Harlow, 2000, p. 79.

[←637]

G. Lewis, *The French Revolution: Rethinking the Debate*, Routledge, London, 1993, pp. 38, 45.

[←638]

J. Sperber, *op.cit.*, pp. 93-95.

[←639]

Frank Tallet, „Dechristianizing France: The Year II and the Revolutionary Experience”, în F. Tallet (ed.), N. Atkin (ed.), *Religion, Society and Politics in France Since 1789*, The Hambledon Press, London, 1991, pp. 1-5; D. P. Jordan, *The King's Trial: The French Revolution vs. Louis XVI*, University of California Press, Berkeley, 1979, pp. 69-70.

[←640]

J. Sperber, *op.cit.*, pp. 88-90.

[←641]

G. Lewis, *op.cit.*, p. 45.

[←642]

Frank Tallet, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 9-11.

[←643]

J. Sperber, *op.cit.*, p. 92.

[←644]

E. Weber, *op.cit.*, p. 107.

[←645]

A. Canel, „La Vérité sur Catherine Théot", în G. L. Du Fresne (ed.), *Revue des questions historiques*, vol. 1, Librairie De Victor Palmé, Paris, 1866, pp. 266-274; A. Marthiez, *Contributions à l'histoire religieuse de la Révolution française*, Félix Alcan, Paris, 1907, pp. 15, 92-142.

[←646]

F. McLynn, *Napoleon: A Biography*, Pimlico, London, 1998, p. 145.

[←647]

Ibidem, p. 21.

[←648]

Ibidem, pp. 243, 296-297.

[←649]

R. Goetz, *1805: Austerlitz: Napoleon and the Destruction of the Third Coalition*, Greenhill Books, Barnsley, 2005, p. 301.

[←650]

F. McLynn, *op.cit.*, p. 129.

[←651]

Ibidem, pp. 433-435, 470.

[←652]

H. L. Piozzi, *Retrospection; or, a review of the most striking and important events, characters, situations, and their consequences*, vol. 2, John Stockdale, London, 1801, pp. 523-524; T. D. Bilhartz, *Urban Religion and the Second Great Awakening: Church and Society in Early National Baltimore*, Associated University Presses, Cranbury, 1986, pp. 116-117.

[←653]

M. Habershon, *A dissertation on the prophetic Scriptures*, James Nisbet, London, 1834, pp. 31-46, 345-377.

[←654]

Letter to the Jewish Nation from the French Commander-in-Chief Buonaparte (translated from the original, 1977) – General Headquarters, Jerusalem 1st Floreal, April 20th, 1799, in the year of 7 of the French Republic – *Buonaparte, Commander-in-Chief of the Armies of the French Republic in Africa and Asia, to the Rightful Heirs of Palestine*, în B. Weider, „Napoleon and the Jews”, în *Napoleonic Scholarship*, vol. 1, nr. 2, The International Napoleonic Society, Montréal, decembrie 1998, p. 45.

[←655]

Există opinii vizavi de această proclamaţie: unii istorici consideră că a avut doar scop propagandistic, iar Napoleon nu era serios cu privire la crearea unui stat evreiesc. Alţii consideră că proclamaţia a urmărit să câştige simpatia lui Haim Farhi, comandantul defensivei de la Acre, sau că documentul nu a existat niciodată şi este un fals (N. Schur, *Napoleon in the Holy Land*, Greenhill Books, Barnsley, 1999, pp. 118-120; H. Laurens, *Orientales I, autour de l'expédition d'Égypte*, CNRS, Paris, 2004, pp. 123-143).

[←656]

L. A. F. De Bourrienne, R. W. Phipps (ed.), *Memoirs of Napoleon Bonaparte*, vol. 1, Charles Scribner's Sons, New York, 1890, pp. 144, 146, 169, 327.

[←657]

B. Weider, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 43.

[←658]

B. Wein, *Triumph of Survival: The Story of the Jews in the Modern Era, 1650-1990*, Mesorah Publications, New York, 1990, pp. 69-78.

[←659]

B. Weider, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 43.

[←660]

Prayer of the children of Israel, citizens of France and Italy for the success and prosperity of our Mater's Army The Emperor, the King Napoleon the Great (may his glory shine) Composed in the month of Cheshvan, year 5567 (1807), apud *Ibidem*, p. 45.

[←661]

B. Weider, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 44.

[←662]

E. Weber, *op.cit.*, p. 128.

[←663]

Pentru detalii, v. R. C. Shimeall, *Political economy of prophecy, with special reference to its relation to the history of the church, and the civil, military, and ecclesiastical history of the Roman Empire, and of its last emperors, the threee Napoleons*, John F. Throw & Co., New York, 1866; v. J. Cumming, *The end: or, the proximate signs of the close of this dispensation*, John J. Jewett & Co., Boston, 1855; Mary Wilson Carpenter, George P. Landow, „Ambiguous Revelations: the Apocalypse and Victorian Literature”, în C. A. Patrides (ed.), J. A. Wittreich (ed.), *The Apocalypse in English Renaissance Thought and Literature*, Manchester University Press, Manchester, 1984, pp. 307-308.

[←664]

C. Simeon, W. Carus (ed.), *Memoirs of the life of the Rev. Charles Simeon*, Hatchard & Son, London, 1847, pp. 510-516.

[←665]

L. Lindsay, *Letters on Egypt, Edom and the Holy Land,* vol. 2, Henry Colburn, London, 1838, p. 71.

[←666]

I. Friedman, *The Question of Palestine: British-Jewish-Arab Relations: 1914-1918*, Transaction Publishers, New Brunswick, 1992, p. xxx.

[←667]

B. W. Tuchman, *Bible and Sword: England and Palestine from the Bronze Age to Balfour*, Ballantine Books, New York, 1984, p. 178; N. Sokolow, *History of Zionism, 1600-1918*, vol. 1, Longmans, Green & Co., London, 1919, p. 123.

[←668]

Pentru detalii, v. A. Bonar, R. M. M’Cheyne, *Narrative of a mission of inquiry to the Jews from the Church of Scotland in 1839*, Presbyterian Board of Publication, Philadelphia, 1845.

[←669]

Palmerston letter of August 11, 1840 (to Ponsonby) – F.O. 78-390, nr. 134, în Harold W. V. Temperlay, *England and the Near East: the Crimea*, London, 1936, p. 186, apud B. W. Tuchman, *op.cit.*, p. 175.

[←670]

Pentru detalii, v. T. R. Birks, *The Exodus of Israel*, The Religious Tract Society, London, 1863.

[←671]

Pentru detalii, v. L. Oliphant, *The Land of Gilead*, William Blackwood and Sons, London, 1880.

[←672]

J. Wilson, „British Israelism: A Revitalization Movement in Contemporary Culture”, în *Archives de sociologie des religions*, vol. 26, nr. 1, Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, iulie-decembrie 1968, pp. 73-80; N. Greer, *The British-Israel Myth – Christian Identity and the Lost Tribes of Israel*, 2004, pp. 7-15, accesat la 20 martie 2015 la URL: http://image.aimoo.com/ForumImages/69dabc5d-4055-4ea0-a38a-9fcf49f1742d/080419_090424_78173659.pdf.

[←673]

Pentru detalii, v. J. Wilson, *Our Israelitish Origin: Lectures on Ancient Israel, and the Israelitish Origin of the Modern Nations of Europe*, James Nisbet & Co., London, 1840.

[←674]

M. Barkun, *Religion and the Racist Right: The Origins of the Christian Identity Movement*, The University of North Carolina Press, Chapell Hill, 1997, pp. 4-10.

[←675]

H. B. Colquhoun, *Our Descent from Israel Proved by Cumulative Evidence*, Kessinger Publishing, Whitefish, 2003, pp. 77-97; N. Greer, *op.cit.*, pp. 73-84.

[←676]

William Tyndale, „The obedience of a Christian Man, and how Christian Rulers ought to Govern”, în T. Russell (ed.), *The Works of the English and Scottish Reformers*, vol. 2, Ebenezer Palmer, London, 1828, p. 188.

[←677]

N. Greer, *op.cit.*, pp. 63-72.

[←678]

M. Barkun, *op.cit.*, p. 154; J. Wilson, *op.cit.*, pp. 17-23.

[←679]

M. Barkun, *op.cit.*, pp. xii-xiii, 51, 73-75.

[←680]

A. A. Dallimore, *Forerunner of the Charismatic Movement: The Life of Edward Irving*, Moody Press, Chicago, 1983, pp. 37-38.

[←681]

Ibidem, pp. 75-77.

[←682]

Ibidem, p. 188; E. Irving, *The last days: a discourse on the evil character of these our times, proving them to be the "perilous times" and the "last days"*, R. B. Seeley, London, 1828, pp. 23-24.

[←683]

A. A. Dallimore, *op.cit.*, p. 73.

[←684]

P. R. Wilkinson, *For Zion's Sake: Christian Zionism and the Role of John Nelson Darby*, Paternoster, Milton Keyes, 2007, pp. 192-193.

[←685]

La începutul secolului al XVIII-lea clericii John Wesley, fratele său Charles Wesley şi George Whitefield au simţit că religia oficială a Angliei a fost influenţată de Iluminism, a devenit prea formală şi astfel a eşuat în a chema păcătoşii la pocăinţă. Pentru a salva cât mai multe suflete de la pierzanie înainte de Parousia, John Wesley a numit predicatori itineranţi, nehirotonisiţi şi de obicei tineri neexperimentaţi, să călătorească şi să predice într-o manieră similară celor 12 apostoli după înălţarea lui Hristos. Deci, numele de „metodism", aşa cum a fost numită mişcarea lui Wesley, provine de la cuvântul „metodă" şi a fost o simplificare a procedurii anglicane de evanghelizare. Clerul anglican a refuzat însă să fie asociat cu această masă de teologi amatori, astfel că în 1739 mişcarea fraţilor Wesley s-a desprins de anglicanism şi a devenit independentă (J. Wesley, *Explanatory notes upon the New Testament*, Thomas Cordeux, London, 1813, p. 431; K. Cracknell, S. J. White, *An Introduction to World Methodism*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, pp. 5-44).

[←686]

O. E. Need Jr., *op.cit.*, pp. 141-155.

[←687]

J. N. Darby, W. Kelly (ed.), *The Collected Writings of J. N. Darby, Ecclesiastical*, vol. 1, G. Morrish, London, 1971, pp. 140-160.

[←688]

O. E. Need Jr., *op.cit.*, pp. 265-272, 301-334.

[←689]

C. C. Ryrie, *Dispensationalism*, Moody Publishers, Chicago, 2007, pp. 144-150.

[←690]

J. N. Darby, *The Hopes of the Church of God*, G. Morrish, London, 1840, pp. 64-70.

[←691]

C. A. Blaising, D. L. Bock, *Progressive Dispensationalism*, Bridgepoint Books, Grand Rapids, 1993, p. 295.

[←692]

Isaac Newton, „A dissertation upon the sacred cubit of the Jews and the cubits of the several nations; in which, from the dimensions of the greatest Egyptian pyramid, as taken by Mr. John Greaves, the ancient cubit of Memphis is determined", în T. Birch (ed.), *Miscellaneous works of Mr. John Greaves, professor of astronomy in the University of Oxford*, vol. 2, J. Hughes, London, 1737, pp. 405-433.

[←693]

M. Toth, *Pyramid Prophecies*, Inner Traditions, Rochester, 1985, pp. 219-220.

[←694]

Şi Iov 3:13-15 sau Ieremia 32:20.

[←695]

M. Gardner, *Fads and Fallacies in the Name of Science*, Dover Publications, Mineola, 1957, pp. 173-176; P. Tompkins, L. C. Stecchini, *Secrets of the Great Pyramid*, Harper & Row, New York, 1978, pp. 72-74.

[←696]

M. Toth, *op.cit*., p. 218; M. Gardner, *op.cit.*, p. 177.

[←697]

C. Piazzi Smyth, *Our inheritance in the Great Pyramid*, Daldy, Isbister & Co., London, 1877, pp. 479-499.

[←698]

C. Piazzi Smyth, *Life and work at the Great Pyramid*, vol. 3, Edmonston & Douglas, Edinburgh, 1867, pp. 219-229.

[←699]

C. Piazzi Smyth, *op.cit.*, 1877, pp. 512-513, 545, 602.

[←700]

M. Gardner, *op.cit.*, pp. 183-185.

[←701]

C. T. Russell, *The Divine Plan of the Ages*, Oakland Co. Bible Students, Clawson, 2000, p. 219.

[←702]

Idem, *Thy Kingdom Come*, Oakland Co. Bible Students, Clawson, 2000, pp. 291-300, 309-376.

[←703]

Ibidem, pp. 314-315.

[←704]

C. T. Russell, *The Millennial Dawn*, vol. 3, Watch Tower Bible and Tract Society, New York, 1898, p. 342.

[←705]

Idem, *Thy Kingdom Come*, p. 342.

[←706]

M. Gardner, *op.cit.*, p. 182.

[←707]

W. M. Flinders Petrie, *The Pyramids and Temples of Gizeh*, Simpkin, Marshall & Co., London, 1883, pp. 182-205.

[←708]

Idem, *Seventy Years in Archaeology*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013, pp. 34-35.

[←709]

H. S. Lewis, *The Symbolic Prophecy of the Great Pyramid*, Rosicrucian Press, San Jose, 1936, p. 96.

[←710]

L. Cottrell, *The Mountains of Pharaoh*, Rinehart & Co., New York, 1956, pp. 155-159.

[←711]

B. Mertz, *Temples, Tombs, and Hieroglyphs: A Popular History of Ancient Egypt*, Dodd, Mead & Co., New York, 1978, p. 67.

[←712]

F. Nietzsche, L. Micescu (trad.), S. Dănilă (trad.), *Ştiinţa voioasă*, Humanitas, Bucureşti, 2013, p. 131.

[←713]

J. Taubes, *Occidental Eschatology*, Stanford University Press, Stanford, 2009, pp. 125-190.

[←714]

M. C. Tenney, *Interpreting Revelation*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1988, pp. 143-146.

[←715]

J. Randi, *op.cit.*, 1995, pp. 257-258.

[←716]

M. Stuart, *Commentary on the Apocalypse*, vol. 1, Allen, Morrill and Wardell, Andover, 1845, pp. 463-464.

[←717]

T. Dennis, „Annotations on the New Testament”, Preterist Archive, acccesat la 11 martie 2018 la URL: https://www.preteristarchive.com/Books/1641-45_grotius_annotations.html.

[←718]

Thomas Ice, „The History of Preterism”, în T. LaHaye (ed.), T. Ice (ed.), *The End Times Controversy*, Harvest House Publishers, Eugene, 2003, pp. 46-58.

[←719]

C. A. Cory, *The Book of Revelation*, Liturgical Press, Collegeville, 2006, p. 61; D. W. McKenzie, *The Antichrist and the Second Coming: A Preterist Examination*, vol. 1, Xulon Press, Maitland, 2009, pp. 14-16, 33; Mark Hitchcock, „The Stake in the Heart: The A.D. 95 Date of Revelation”, în T. LaHaye (ed.), T. Ice (ed.), *op.cit.*, pp. 141-142.

[←720]

I. Belyeu, *op.cit.*, pp. 301-304.

[←721]

F. Josephus, W. Whiston (trad.), *op.cit.*, p. 287.

[←722]

Ibidem, pp. 551-783.

[←723]

Preterismul se împarte în două ramuri: preterismul clasic şi hiperpreterismul. Cel din urmă neagă orice urmă de futurism biblic: absolut toate profeţiile biblice s-au împlinit odată cu distrugerea Ierusalimului. Judecata Finală a început pe tărâmul spiritual odată cu ruperea Legământului Mozaic, şi se desfăşoară pentru fiecare om în parte, imediat după ce părăseşte planul material (Evreii 9:27). Cerul şi pământul cel nou nu reprezintă lumea perfectă pe care Dumnezeu a pregătit-o pentru credincioşi, ci împlinirea Legii în 70 d.Hr. şi naşterea noului legământ al Bisericii.

[←724]

D. W. McKenzie, *op.cit.*, pp. 515-534.

[←725]

R. L. Thomas, *Revelation 1-7: An Exegetical Commentary*, Moody Press, Chicago, 1992, pp. 31-32.

[←726]

M. C. Tenney, *op.cit.*, p. 146.

[←727]

Irenaeus, *op.cit.*, V.30, în *loc.cit.*, p. 560.

[←728]

Ibidem, III.2, p. 416.

[←729]

Eusebius, *op.cit.*, VII.25, în *loc.cit*., pp. 309-311.

[←730]

M. Stuart, *op.cit.*, pp. 336-367; C. Van den Biesen, „Apocalypse”, în C. G. Herbermann *et al.* (ed. coord.), *op.cit.*, vol. 1, 1907, pp. 594-596.

[←731]

P. Schaff (ed.), H. Wallace (ed.), *op.cit.*, vol. 14, p. 159.

[←732]

S. A. Barney *et al.* (ed.), *op.cit.*, XIV.3, p. 285.

[←733]

Lactantius, *The Divine Institutes*, III.24, în A. Roberts (ed.), J. Donaldson (ed.), A. C. Coxe (ed.), *op.cit.*, vol. 7, pp. 94-95.

[←734]

Pentru detalii despre istoria locaţiilor Edenului, v. W. F. Warren, *Paradise Found: The Cradle of the Human Race at the North Pole*, Houghton, Mifflin and Company, Boston, 1885.

[←735]

Ibidem, pp. 3-7; D. C. West (ed.), A. Kling (trad.), *The 'Libro de las Profecias' of Christopher Columbus*, University of Florida Press, Gainesville, 1991, pp. 41-45; A. von Humboldt, *Cosmos: a sketch of a physical description of the Universe*, vol. 2, Harper & Brothers, New York, 1860, pp. 65-68.

[←736]

C. Columbus, G. B. Sportono (trad.), *Memorials of Columbus; or, a collection of authentic documents of that celebrated navigator*, Treuttel & Wurtz, Treuttel, jun. & Richter, London, 1823, p. 224.

[←737]

Pentru detalii, v. C. Columbus, K. Brigham (ed. trad.), *Libro de las profecias*, Clie, Terrassa, 1992; K. Brigham, *Christopher Columbus: His Life and Discovery in the Light of His Prophecies*, Clie, Terrassa, 1990, pp. 136-137.

[←738]

K. Brigham, *op.cit.*, p. 54.

[←739]

P. M. Watts, „Prophecy and Discovery: On the Spiritual Origins of Christopher Columbus's Enterprise of the Indies", în *The American Historical Review*, vol. 90, nr. 1, American Historical Association, Bloomington, februarie 1985, pp. 74-75.

[←740]

Cristopher Columbus, *Book of Prophecies*, fol. 5, apud K. Brigham, *op.cit.*, pp. 84, 154.

[←741]

Ibidem, p. 162.

[←742]

K. Brigham, *op.cit.*, pp. 156, 159.

[←743]

Ibidem, p. 162.

[←744]

J. S. Cummins, „Christopher Columbus: Crusader, Visionary and Servus Dei”, în R. Hamilton (ed.), A. D. Deyermond (ed.), *Medieval Hispanic Studies Presented to Rita Hamilton*, Tamesis Books, London, 1976, pp. 45-55.

[←745]

A. J. Karp, *op.cit.*, p. 220.

[←746]

B. de las Casas, A. Collard (trad.), *History of the Indies*, Harper & Row, New York, 1971, p. 35.

[←747]

A. J. Karp, *op.cit.*, pp. 222-223; Noah J. Efron, „Knowledge of Newly Discovered Lands among Jewish Communities of Europe (from 1492 to the Thirty Years' War)", în P. Bernardini (ed.), N. Fiering (ed.), *The Jews and the Expansion of Europe to the West, 1400-1800*, Berghahn Books, New York, 2001, pp. 49-58.

[←748]

W. R. Ward, *The Protestant Evangelical Awakening*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, p. 44.

[←749]

Pentru detalii, v. V. D. Anderson, *New England's Generation: The Great Migration and the Formation of Society and Culture in the Seventeenth Century*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.

[←750]

A. H. Quinn, *The Literature of the American People*, Appleton-Century-Crofts, New York, 1951, pp. 60-63.

[←751]

V. D. Anderson, „Migrants and Motives: Religion and the Settlement of New England, 1630-1640", în *New England Quarterly*, vol. 58, nr. 3, Northeastern University, Boston, septembrie 1985, pp. 339-383.

[←752]

J. G. Moseley, *John Winthrop's World: History as a Story; the Story as History*, The University of Wisconsin Press, Madison, 1992, pp. 41-44.

[←753]

J. Winthrop, R. S. Dunn (ed.), L. Yeandle (ed.), *The Journal of John Winthrop, 1630-1649*, Harvard University Press, Cambridge, 1996, p. 10.

[←754]

D. L. Madsen, *American Exceptionalism*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1998, p. 18.

[←755]

C. Durston, *op.cit.*, în *loc.cit*., pp. 7-14.

[←756]

L. E. Froom, *op.cit.*, pp. 18-22, 28, 46-55.

[←757]

J. L. Brooke, *The Refiner's Fire: The Making of Mormon Cosmology, 1644-1844*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996, p. 46.

[←758]

M. Brecht (ed.coord.), K. Deppermann (ed. coord.), *Pietismus und Neuzeit*, vol. 10, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1984, pp. 190-202; Elizabeth W. Fisher, „Prophecies and Revelation: German Cabbalists in Early Pennsylvania”, în *PMBH*, vol. 109, 1985, p. 322, apud W. R. Ward, *op.cit.*, p. 45.

[←759]

L. E. Froom, *op.cit.*, pp. 147-155.

[←760]

C. Mather, I. Mather, *The wonders of the invisible world: Being an account of the tryals of several witches lately executed in New England*, John Russell Smith, London, 1862, p. 13.

[←761]

D. O. Linder, „Cotton Mather, *Memorable Providences, Relating to Witchcrafts and Possessions* (1689)", Famous American Trials: Salem Witchcraft Trials 1692, accesat la 24 august 2011 la URL: http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/salem/asa_math.htm.

[←762]

G. L. Burr (ed.), *Narratives of the Witchcraft Cases 1648 to 1706*, Dover Publications, Mineola, 2002, pp. 123, 153-158; R. Calef, *More Wonders of the Invisible World: Or The Wonders of the Invisible World Displayed. In Five Parts*, Cushing & Appleton, Salem, 1823, pp. 133-134, 190-194.

[←763]

C. Mather, I. Mather, *op.cit.*, pp. 13-14.

[←764]

D. O. Linder, „Cotton Mather”, Famous American Trials: Salem Witchcraft Trials 1692, accesat la 24 august 2011 la URL: http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/salem/SAL_BMAT.HTM.

[←765]

C. W. Upham, *Salem Witchcraft and Cotton Mather*, Echo Library, Teddington, 2009, pp. 43-57.

[←766]

R. Calef, *op.cit.*, p. 217.

[←767]

G. L. Burr (ed.), *op.cit.*, pp. 366-369.

[←768]

Ibidem, pp. 158-161, 349; R. Calef, *op.cit.*, p. 192.

[←769]

R. Calef, *op.cit.*, p. 213.

[←770]

T. S. Kidd, *The Great Awakening: The Roots of Evangelical Christianity in Colonial America*, Yale University Press, New Haven, 2007, pp. 13-23.

[←771]

D. Wójcik, *The End of the World As We Know It: Faith, Fatalism, and Apocalypse in America*, New York University Press, New York, 1999, p. 24.

[←772]

C. C. Goen, „Jonathan Edwards: A New Departure in Eschatology”, în *Church History: Studies in Christianity and Culture*, vol. 28, nr. 1, Cambridge University Press, Cambridge, martie 1959, pp. 25-40.

[←773]

Pentru detalii, v. H. S. Stout, *The Divine Dramatist: George Whitefield and the Rise of Modern Evangelicalism*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1991.

[←774]

C. L. Albanese, *A Republic of Mind and Spirit: A Cultural History of American Metaphysical Religion*, Yale University Press, New Haven, 2007, p. 80; J. F. Sasche, *The German Sectarians of Pennsylvania: A Critical and Legendary History of the Ephrata Cloister and the Dunkers*, vol. 1, AMS Press, New York, 1971, p. 75.

[←775]

Pentru detalii, v. E. G. Alderfer, *The Ephrata Commune: An Early American Counterculture*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, 1985.

[←776]

R. Bishop (ed.), S. Y. Wells (ed.), *Testimonies of the Life, Character, Revelations, and Doctrines of Mother Ann Lee, and the elders with her*, Weed, Parsons & Co., Albany, 1888, pp. 50, 52.

[←777]

N. R. Campion, *Mother Ann Lee: Morning Star of the Shakers*, University Press of New England, Lebanon, 1990, p. 37.

[←778]

R. Bishop, S. Y. Wells, *op.cit.*, pp. 2, 34-35.

[←779]

F. W. Evans, *Biography of Ann Lee: Founder of the Shakers, 1855*, Kessinger Publishing, Whitefish, 2003, p. 122.

[←780]

N. R. Campion, *op.cit.*, pp. 15, 24-25.

[←781]

J. F. Walvoord, *The Millennial Kingdom: A Basic Text in Premillennial Theology*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, 1983, pp. 22-31.

[←782]

Pentru detalii, v. J. Tracy, *The Great Awakening: A history of the revival of religion in the time of Edwards and Whitefield*, Charles Tappan, Boston, 1845.

[←783]

D. Wójcik, *op.cit.*, p. 24.

[←784]

P. U. Bonomi, *Under the Cope of Heaven: Religion, Society, and Politics in Colonial America*, Oxford University Press, New York, 1988, pp. 209-217.

[←785]

B. Bailyn, *The ideological origins of the American Revolution*, Harvard University Press, Cambridge, 1992, pp. 249, 273-274, 299-303.

[←786]

T. Bender, *A Nation among Nations: America's Place in World History*, Hill & Wang, New York, 2006, p. 86.

[←787]

G. S. Wood, *The American Revolution: A History*, Modern Library, New York, 2002, p. 55.

[←788]

T. Paine, *Common Sense: Addressed to the Inhabitants of America*, J. P. Mendum, Boston, 1856, p. 33.

[←789]

Ibidem, p. 32.

[←790]

Pentru detalii, v. E. Eslinger, *Citizens of Zion: The Social Origins of Camp Meeting Revivalism*, University of Tennessee Press, Knoxville, 1999.

[←791]

C. G. Finney, *Charles G. Finney: an autobiography*, Flaming H. Revell Co., Grand Rapids, 1908, p. 78.

[←792]

J. F. Thornbury, *God Sent Revival: The Story of Asahel Nettleton and the Second Great Awakening*, Evangelical Press, Carlisle, 1977, pp. 27, 78.

[←793]

Pentru detalii, v. L. Dow, P. Dow (ed.), *History of Cosmopolite: Or the Writings of Rev. Lorenzo Dow*, Anderson, Gates & Wright, Cincinnati, 1858.

[←794]

E. Weber, *op.cit.*, pp. 176-177.

[←795]

C. A. Brekus, „Harriet Livermore, the Pilgrim Stranger: Female Preaching and Biblical Feminism in Early-Nineteenth-Century America”, în *Church History: Studies in Christianity and Culture*, vol. 65, nr. 3, Cambridge University Press, Cambridge, septembrie 1996, pp. 389-395, 401; E. F. Hoxie, „Harriet Livermore: “Vixen and Devotee””, în *The New England Quarterly*, vol. 18, nr. 1, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, martie 1945, pp. 40, 44.

[←796]

Robert G. Clouse, „The Christian Hope: A History of the Interpretation of the Millennium”, în G. T. Meadors (ed.), *New Testament Essays in Honor of Homer A. Kent, Jr*., BMH Books, Winona Lake, 1991, pp. 203-219.

[←797]

T. D. Bilhartz, *op.cit.*, pp. 114-116.

[←798]

Pentru detalii, v. F. Merk, *Manifest Destiny and Mission in American History: A Reinterpretation*, Harvard University Press, Cambridge, 1995.

[←799]

R. C. Fuller, *Naming the Antichrist: The History of an American Obsession*, Oxford University Press, Oxford, 1996, pp. 84-86.

[←800]

Pentru detalii, v. T. L. Smith, *Revivalism and Social Reform: American Protestantism on the Eve of the Civil War*, Abingdon Press, New York, 1957.

[←801]

D. M. Goldenberg, *The Curse of Ham: Race and Slavery in Early Judaism, Christianity, and Islam*, Princeton University Press, New Jersey, 2003, pp. 141-156.

[←802]

A. J. Raboteau, *Slave Religion: The 'Invisible Institution' in the Antebellum South*, Oxford University Press, New York, 2004, pp. 135-151.

[←803]

J. Wesley, *Thoughts upon Slavery*, W. Whitestone, Dublin, 1775, p. 27.

[←804]

A. J. Raboteau, *op.cit.*, pp. 142-145.

[←805]

L. J. Michael, *Spurgeon and Leadership: Key Insights for Christian Leaders from the Prince of Preachers*, Kregel Publications, Grand Rapids, 2010, pp. 232-233.

[←806]

H. B. Stowe, *Uncle Tom's cabin; or, life among the lowly*, Richard Bentley, London, 1852, pp. 460-461.

[←807]

M. A. Livermore, *My Story of the War*, A. D. Worthington and Co., Hartford, 1890, p. 261.

[←808]

Pentru detalii, v. S. B. Oates, *The Fires of Jubilee: Nat Turner's Fierce Rebellion*, HarperCollins, New York, 1990.

[←809]

R. P. Sutton, *Communal Utopias and the American Experience: Religious Communities, 1732-2000*, Greenwood Press, Westport, 2003, pp. 37-39.

[←810]

K. J. R. Arndt, *George Rapp's Successors and Material Heirs: 1847-1916*, Fairleigh Dickinson University Press, Madison, 1971, pp. 146-147.

[←811]

G. L. Gutek, P. Gutek, *Visiting Utopian Communities: A Guide to the Shakers, Moravians, and Others*, University of South Carolina Press, Columbia, 1998, pp. 85-90.

[←812]

Ibidem, pp. 86-87.

[←813]

G. L. Gutek, P. Gutek, *op.cit.*, pp. 92-94.

[←814]

R. M. Krouse, *Fragments of a Dream: The Story of Germantown*, Leader Press, Ruston, 1962, pp. 18, 50-51.

[←815]

M. Holloway, *Utopian Communities in America, 1680-1880*, Dover Publications, Mineola, 2011, pp. 120-123.

[←816]

Ibidem, pp. 198-211.

[←817]

Ibidem, pp. 106-116; T. Streissguth, *Utopian Visionaries*, The Oliver Press, Minneapolis, 1999, pp. 52-53.

[←818]

R. P. Sutton, *op.cit.*, pp. 17-18.

[←819]

E. O. Randall, *History of the Zoar Society, from its commencement to its conclusion*, Fred J. Heer, Columbus, 1900, p. 77.

[←820]

E. R. Sandeen, „John Humphrey Noyes as the New Adam”, în *Church History: Studies in Christianity and Culture*, vol. 40, nr. 1, Cambridge University Press, Cambridge, martie 1971, p. 83.

[←821]

A. J. Davies, *The Great Harmonia: Being a Progressive Revelation of the Eternal Principles which Inspire Mind and Govern Matter*, vol. 5, William White & Co., Boston, 1868, p. 220.

[←822]

Pentru detalii, v. T. H. Miller, R. S. Fogarty (ed.), *Desire and Duty at Oneida: Tirzah Miller's Intimate Memoir*, Indiana University Press, Bloomington, 2000.

[←823]

G. L. Gutek, P. Gutek, *op.cit.*, pp. 134-135.

[←824]

M. Holloway, *op.cit.*, pp. 187-191.

[←825]

Ibidem, pp. 197-199; R. P. Sutton, *op.cit.*, pp. 80-83.

[←826]

De-a lungul timpului cele două entităţi au fost identificate cu îngeri, spirite, profeţii Ieremia, Ezechiel sau Isaia, sau Dumnezeu-Tatăl şi Dumnezeu-Fiul (J. Smith, B. H. Roberts (ed.), *History of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints*, vol. 1, Kessinger Publishing, Whitefish, 2004, pp. 1-18).

[←827]

J. B. Allen, „The Significance of Joseph Smith's "First Vision" in Mormon Thought", în *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, vol. 1, nr. 3, Dialogue Foundation, Salt Lake City, septembrie 1966, pp. 32-45.

[←828]

Folosirea pietrelor speciale pentru căutarea comorilor nu era o practică neobişuită în New York la vremea lui Smith. În Orleans County a fost raportată descoperirea unei comori cu ajutorul unei pietre minerale miraculoase; piatra, chipurile, devenea transparentă atunci când era pusă în pălărie (D. M. Quinn, *Early Mormonism and the Magic World View*, Signature Books, Salt Lake City, 1987, p. 145).

[←829]

J. Smith, B. H. Roberts (ed.), *op.cit.*, p. 50.

[←830]

Numele „Urim” şi „Thummim” se găsesc în Vechiul Testament (Exodul 28:13-30; 1 Samuel 28:6; Ezra 2:63), referindu-se cel mai probabil la obiecte folosite în divinaţie sau cleromanţie.

[←831]

R. L. Bushman, *Joseph Smith: Rough Stone Rolling*, Knopf Doubleday Publishing Group, New York, 2005, p. 53.

[←832]

Ibidem, p. 66; J. Smith, B. H. Roberts (ed.), *op.cit.*, pp. 19-21; 33-41.

[←833]

Toate citatele canoanelor mormone – *Cartea lui Mormon*, *Doctrine şi Legăminte* – sunt preluate de pe pagina oficială în limba română a The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, accesată la 30 iulie 2013 la URL: http://www.lds.org/scriptures/?lang=ron.

[←834]

E. T. Benson, *The Teachings of Ezra Taft Benson*, Bookcraft, Salt Lake City, 1988, p. 50.

[←835]

J. Smith, B. H. Roberts (ed.), *op.cit.*, pp. 18-19, 56-58.

[←836]

R. L. Bushman, *op.cit.*, pp. 77-80.

[←837]

D. Persuitte, *Joseph Smith and the Origins of The Book of Mormon*, McFarland, Jefferson, 2000, pp. 91-92.

[←838]

J. Smith, H. C. Smith (ed.), *History of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints*, vol. 2, Kessinger Publishing, Whitefish, 2004, p. 570.

[←839]

R. L. Bushman, *op.cit.*, pp. 154-155.

[←840]

N. L. Morris, *op.cit.*, pp. 261-267.

[←841]

R. L. Bushman, *op.cit.*, pp. 308-319.

[←842]

Revelaţia este inserată în jurnalul lui Smith pe 6 aprilie 1843, dar data exactă nu se cunoaşte. În orice caz, profeţia este ambiguă; poate fi interpretată ca: (a) Iisus se va întoarce în anul 1890, ceea ce nu s-a întâmplat; sau (b) anul 1890 va trece fără venirea lui Iisus, ceea ce s-a întâmplat, dar o profeţie negativă nu are nicio valoare. În acelaşi timp afirmaţia lui Smith a condiţionat Parousia de împlinirea unui anumit eveniment: împlinirea vârstei de 85 de ani. Dar Parousia nu s-a împlinit în 1890 şi Smith nu a trăit 85 de ani. Dumnezeu a ştiut acest lucru. Aşa că întrebarea este: De ce Dumnezeu a condiţionat un lucru de împlinirea unui alt lucru, ştiind că cel din urmă nu se va întâmpla? Dumnezeu nu minte. Deci, răspunsul cel mai evident este că Smith a fost un profet mincinos.

[←843]

R. L. Bushman, *op.cit.*, pp. 328-340.

[←844]

Ibidem, pp. 324, 346-348.

[←845]

Ibidem, pp. 345-371.

[←846]

R. L. Bushman, *op.cit.*, pp. 410, 422.

[←847]

K. Widmer, *Mormonism and the Nature of God: A Theological Evolution, 1830-1915*, McFarland, Jefferson, 2000, pp. 77-90.

[←848]

R. L. Bushman, *op.cit.*, pp. 421, 448-449; F. M. Brodie, *No Man Knows My History: The Life of Joseph Smith*, Knopf Doubleday Publishing Group, New York, 1971, p. 292.

[←849]

R. L. Bushman, *op.cit.*, p. 438.

[←850]

Ibidem, pp. 461-462; F. M. Brodie, *op.cit.*, pp. 269, 314.

[←851]

R. L. Bushman, *op.cit.*, p. 538.

[←852]

D. Persuitte, *op.cit.*, pp. 248-250.

[←853]

F. M. Brodie, *op.cit.*, p. 378.

[←854]

R. L. Bushman, *op.cit.* pp. 546-555; L. J. Arrington, D. Bitton, *The Mormon Experience: A History of the Latter-Day Saints*, University of Illinois Press, Champaign, 1979, pp. 77-82.

[←855]

R. L. Bushman, *op.cit.*, pp. 555-556.

[←856]

D. C. Fitzpatrick, *The King Strang Story: A Vindication of James J. Strang, the Beaver Island Mormon King*, vol. 1, National Heritage, Lansing, 1970, pp. xxv, 159-175.

[←857]

Ibidem, pp. 35-46.

[←858]

Ibidem, pp. 110-113, 200-211.

[←859]

D. M. Quinn, *The Mormon Hierarchy: Origins of Power*, Signature Books, Salt Lake City, 1994, p. 166.

[←860]

Mai târziu a fost inventat şi Alfabetul Deseret, în mare parte bazat pe limba ebraică.

[←861]

William R. Harris, „Mormons”, în C. G. Herbermann *et al.* (ed. coord), *op.cit.*, vol. 10, 1911, pp. 572-574.

[←862]

Pentru detalii, v. C. L. Anderson, *Joseph Morris and the Saga of the Morrisites Revisited*, Utah State University Press, Logan, 2010.

[←863]

R. S. Fogarty, *All Things New: American Communes and Utopian Movements, 1860-1914*, Lexington Books, Lanham, 2003, pp. 50-51.

[←864]

S. R. Parkes, „Arnold Potter: From L.D.S. Convert to Pioneer to Missionary to Sect Leader”, în *Pioneer Magazine*, vol. 32, nr. 1, Sons of Utah Pioneers, Salt Lake City, ianuarie-februarie 1985, pp. 11-14.

[←865]

J. Smith, B. H. Roberts (ed.), *History of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints*, vol. 4, Deseret News Press, Salt Lake City, 1905, p. 461.

[←866]

Ibidem, p. 541.

[←867]

H. Nibley, J. W. Welch (ed.), *Since Cumorah*, Deseret News Press, Salt Lake City, 1988, p. 138.

[←868]

S. Larson, „The Odyssey of Thomas Stuart Ferguson”, în *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, vol. 23, nr. 1, Dialogue Foundation, Cambridge, 1990, pp. 55-92.

[←869]

M. Twain, *Roughing It*, vol.1, Harper & Brothers Publishers, New York , 1913, p. 111.

[←870]

Pentru detalii, v. N. Stearns, *The Religious Experience of Norris Stearns*, Herald Office, Greenfield, 1815.

[←871]

R. L. Bushman, „The Visionary World of Joseph Smith”, în *BYU Studies Quarterly*, vol. 37, nr. 1, Brigham Young University, Provo, ianuarie 1997, pp. 183-204.

[←872]

S. Bliss, *Memoirs of William Miller: generally known as a lecturer on the prophecies and the Second Coming of Christ*, Joshua V. Himes, Boston, 1853, pp. 75-96.

[←873]

„Refuge of Scoffers”, în *Signs of the Times*, vol. 1, nr. 3, Dow & Jackson, Boston, mai 1840, p. 23.

[←874]

S. Bliss, *op.cit.*, p. 172.

[←875]

G. R. Knight, *Millennial Fever and the End of the World*, Pacific Press, Boise, 1993, pp. 163-164.

[←876]

S. Bliss, *op.cit.*, p. 256.

[←877]

G. R. Knight, *A Brief History of Seventh-Day Adventists*, Review & Herald, Hagerstown, 2004, pp. 22-25.

[←878]

Philadelphia Public Ledger, 11 octombrie 1844, apud F. D. Nichol, *The Midnight Cry*, Teach Services, Brushton, 1994, p. 239.

[←879]

Day Star, 25 octombrie 1845, apud G. R. Knight, *A Search for Identity: The Development of Seventh-Day Adventist Beliefs*, Review & Herald, Hagerstown, 2000, p. 53.

[←880]

Washington Morse, „Remembrance of Former Days," în *The Advent Review and Sabbath Herald*, Review and Herald Publishing Association, Hagerstown, 7 mai 1901, p. 291, apud F. D. Nichol, *op.cit.*, p. 248

[←881]

Hiram Edson, *Fragment of manuscript on his life and experience*, pp. 8-9, apud G. R. Knight, *op.cit.*, 2004, p. 25.

[←882]

G. Land, *Adventism in America: A History*, Andrews University Press, Berrien Springs, 1998, p. 25; E. Weber, *op.cit.*, p. 177; G. R. Knight, *op.cit.*, 2004, p. 29.

[←883]

G. R. Knight, *op.cit.*, 1993, pp. 222-223.

[←884]

J. White, *Sketches of the Christian life and public labors of William Miller*, Steam Press, Battle Creek, 1875, p. 310.

[←885]

G. R. Knight, *op.cit.*, 1993, p. 236.

[←886]

Ibidem, pp. 305-306.

[←887]

D. M. Canright, *Life of Mrs. E. G. White, Seventh-day Adventist Prophet: Her False Claims Refuted*, Sterling Press, New York, 1998, pp. 19-22.

[←888]

E. G. White, *Testimonies for the Church*, vol. 1, Pacific Press, Boise, 1992, pp. 23, 25-26.

[←889]

Există câteva teorii privind condiţia medicală a doamnei White, dar epilepsia este cea mai probabilă (W. Rea, *The White Lie*, M. & R. Publications, Turlock, 1982, pp. 207-220 I. C. Wellcome, *History of the Second Advent message and mission, doctrine and people*, Kallaway & Co., London, 1874, pp. 397, 402).

[←890]

Epilepsia a fost o boală strâns legată de fenomenul religios. O tăbliţă babiloniană descrie caracterul supranatural al epilepsiei, în timp ce fiecare tip de criză este asociat cu numele unui spirit sau dumnezeu malefic. În secolul V î.Hr. grecul Hippocrate a numit-o „boala sacră”. Iar în Evul Mediu epilepsia a fost uneori interpretată ca o încercare a demonilor de preluare a controlului trupului (Pentru detalii, v. M. J. Eadie, P. F. Bladin, *A Disease Once Sacred: A History of the Medical Understanding of Epilepsy*, John Libbey & Co., Eastleigh, 2001).

[←891]

J. White, J. Bates, E. G. White, *A Word to the "Little Flock"*, Review & Herald, Hagerstown, 1986, p. 14.

[←892]

M. Grant, *The true Sabbath: which day shall we keep? An examination of Mrs. Ellen White's visions*, Advent Christian Publication Society, Boston, 1874, p. 73.

[←893]

J. N. Loughborough, *The Great Second Advent Movement. Its Rise and Progress*, Southern Publishing Association, Nashville, 1905, p. 250.

[←894]

Ibidem, p. 258.

[←895]

J. Bates, *A Seal of the Living God*, Lighthouse Publishing, Abrams, 1998, p. 28.

[←896]

D. M. Canright, *op.cit.*, p. 85.

[←897]

Present Truth, aprilie 1850, p. 69, apud *Ibidem*, p. 66.

[←898]

D. M. Canright, *op.cit.*, p. 61.

[←899]

E. G. White, *op.cit.*, pp. 131-132.

[←900]

Ibidem, p. 268.

[←901]

Ibidem, p. 260; D. M. Canright, *op.cit.*, p. 136.

[←902]

M. Grant, *op.cit.*, p. 74.

[←903]

E. G. White, *op.cit.*, p. 431.

[←904]

D. M. Canright, *op.cit.*, p. 132.

[←905]

Ellen G. White letter to Marian Davis, 29 octombrie 1895 (Letter 102), p. 42, apud W. Rea, *op.cit.*, p. 117.

[←906]

W. Rea, *op.cit.*, p. 117.

[←907]

Pentru detalii, v. *Ibidem*, capitolele 5-7, 11; D. M. Canright, *op.cit.*, pp. 104-114.

[←908]

Pentru detalii, v. I. Kant, F. Sewall (ed.), E. F. Goerwitz (trans.), *Dreams of a Spirit-Seer*, Swan Sonnenschein & Co., London, 1900.

[←909]

E. Swedenborg, *The Last Judgment and Babylon destroyed: so that all the predictions in the Apocalypse are at this day fulfilled from things heard and seen*, Otis Clapp, Boston, 1840, p. 42.

[←910]

Advent Review, 2 martie 1916, apud D. M. Canright, *op.cit.*, p. 21.

[←911]

E. G. White, *The Great Controversy*, vol. 4, p. 429, apud D. M. Canright, *op.cit.*, p. 22.

[←912]

Present Truth Magazine, 4 februarie 1915, apud D. M. Canright, *op.cit.*, p. 21.

[←913]

E. G. White, *Early writings*, Review & Herald, Hagerstown, 1907, p. 74.

[←914]

Pentru detalii, v. M. B. Eddy, *Science and health. With key to the Scriptures*, Applewood Books, Bedford, 1889.

[←915]

O. E. Need Jr., *op.cit.*, pp. 301-384.

[←916]

R. W. Fogel, *The Fourth Great Awakening and the Future of Egalitarianism*, University of Chicago Press, Chicago, 2002, pp. 107-120.

[←917]

E. L. Blumhofer, *Restoring the Faith: The Assemblies of God, Pentecostalism, and American Culture*, University of Illinois Press, Champaign, 1993, pp. 11-42.

[←918]

V. Synan, *The Holiness-Pentecostal Tradition: Charismatic Movements in the Twentieth Century*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1997, pp. 143-166.

[←919]

E. L. Blumhofer, *op.cit.*, pp. 3-5.

[←920]

C. H. Spurgeon, *Spurgeon's Sermons on Old Testament Women*, vol. 1, Kregel Publications, Grand Rapids, 1994, p. 5.

[←921]

Pentru detalii, v. C. A. L. Totten, *Our Inheritance in the Great Seal of Manasseh, the United States of America*, Kessinger Publishing, Whitefish, 2003; „The world's approaching end. Lieut. Totten says it will occur in less than eight years”, în *The New York Times*, 12 aprilie 1891, accesat la 12 aprilie 2010 la URL: http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=9901E7D61239E033A25751C1A9629C94609ED7CF..

[←922]

G. L. Gutek, P. Gutek, *op.cit.*, pp. 178-193.

[←923]

Pentru detalii, v. M. Hittman, D. Lynch (ed.), *Wovoka and the Ghost Dance*, University of Nebraska Press, Lincoln, 1997.

[←924]

M. J. Penton, *Apocalypse Delayed: The Story of Jehovah's Witnesses*, University of Toronto Press, Toronto, 1997, pp. 1-22.

[←925]

Ibidem, pp. 26-31.

[←926]

The Watchtower, vol. 38, nr. 2, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, 1917, p. 22, apud E. C. Gruss, *Jehovah's Witnesses: Their Claims, Doctrinal Changes, and Prophetic Speculation: What Does the Record Show?*, Xulon Press, Maitland, 2007, p. 1.

[←927]

A. A. Hoekema, *The Four Major Cults: Christian Science, Jehovah's Witnesses, Mormonism, Seventh-Day Adventism*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1963, pp. 255-279.

[←928]

Russell a preluat ideea că Marea Piramidă a fost construită de către evrei (poporul hiksoşilor), sub ghidarea lui Dumnezeu, de la John Taylor, Charles Piazzi Smyth şi Joseph Seiss. Conform lui Russell, texte biblice precum Isaia 19:19-20 vorbesc despre o viitoare înţelegere a Marii Piramide în vremurile din urmă. În felul acesta, date precum 1874, 1914 sau 1948 au fost găsite prin calcule şi studii piramidologice (E. C. Gruss, *op.cit.*, pp. 209-212).

[←929]

Charles Taze Russell, *The Time Is at Hand*, Tower Publishing Co., Allegheny, 1889, p. 101, apud E. C. Gruss, *op.cit.*, p. 82.

[←930]

M. J. Penton, *op.cit.*, pp. 21, 107; E. C. Gruss, *op.cit.*, pp. 92-95.

[←931]

New York Watchman-Examiner, 9 noiembrie 1916, apud D. M. Canright, *op.cit.*, p. 7.

[←932]

Pentru detalii, v. F. Springmeier, *The Watchtower & The Masons*: *A Preliminary Investigation*, Portland, 1990; W. Martin, R. Zacharias (ed.), *The Kingdom of the Cults*, Bethany House Publishers, Bloomington, 2003, pp. 50-58.

[←933]

J. F. Rutherford, *Millions Now Living Will Never Die*, International Bible Students Association, New York, 1920, pp. 89-90.

[←934]

A. A. Hoekema, *op.cit.*, pp. 286, 297; „A Great Crowd Rendering Sacred Service”, în *The Watchtower*, vol. 116, nr. 3, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, februarie 1995, pp. 14-17; „Have No Fear, Little Flock”, în *The Watchtower*, vol. 116, nr. 4, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, februarie 1995, pp. 18-22.

[←935]

„Happy are Those Found Watching!", în *The Watchtower*, vol. 105, nr. 1, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, ianuarie 1984, p. 14.

[←936]

The Watchtower, vol. 40, nr. 2, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, februarie 1919, p. 6380, apud E. C. Gruss, *op.cit.*, p. 156.

[←937]

Golden Age, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, 1 martie 1922, p. 350, apud E. C. Gruss, *op.cit.*, p. 176.

[←938]

Joseph F. Rutherford, *Fascism or Freedom*, International Bible Students Association, New York, 1939, p. 31, apud E. C. Gruss, *op.cit.*, p. 228.

[←939]

The Watchtower, vol. 73, nr. 4, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, februarie 1952, p. 117, apud E. C. Gruss, *op.cit.*, p. 274.

[←940]

Awake!, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, 8 octombrie 1968, p. 23, apud E. C. Gruss, *op.cit.*, p. 347.

[←941]

The Watchtower, vol. 90, nr. 6, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, martie 1969, p. 171, apud E. C. Gruss, *op.cit.*, p. 282.

[←942]

M. J. Penton, *op.cit.*, pp. 94-99.

[←943]

„Rejoicing over 'God's Sons of Liberty' Spiritual Feast", în *The Watchtower*, vol. 87, nr. 20, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, noiembrie 1966, pp. 628-629.

[←944]

The Watchtower, vol. 109, nr. 13, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, 1990, p. 26, apud E. C. Gruss, *op.cit.*, p. 318.

[←945]

„Our Watchfulness Takes On Greater Urgency”, în *The Watchtower*, vol. 124, nr. 24, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, decembrie 2003, p. 15.

[←946]

E. C. Gruss, *op.cit.*, pp. 325-331.

[←947]

„Tell Us, When Will These Things Be?”, în *The Watchtower*, vol. 134, nr. 14, Watch Tower Bible & Tract Society, New York, iulie 2013, pp. 3-8.

[←948]

M. J. Penton, *op.cit.*, pp. 159-163, 172.

[←949]

Ibidem, pp. 174-176.

[←950]

M. Waxman, *op.cit.*, pp. 874-875.

[←951]

A. Shapira, *Israel: A History*, University Press of New England, Lebanon, 2012, pp. 3-27.

[←952]

Ibidem, p. 72.

[←953]

Ibidem, pp. 70-71.

[←954]

Mandatul Britanic pentru Palestina a fost o împuternicire legală pentru administrarea Palestinei. A fost confirmată de Liga Naţiunilor în 1922 şi a început să-şi producă efectele în 26 septembrie 1923. Mandatul a împuternicit guvernul britanic să administreze partea de sud-est a Siriei otomane între 1923 şi 1948. Cu acordul Ligii Naţiunilor, Marea Britanie a divizat teritoriul vizat de mandat în două arii administrative: Palestina, sub controlul britanic direct, şi regiunea autonomă Transiordania, sub controlul familiei Hashemite din Regatul Hejaz (Arabia Saudită).

[←955]

D. Wilson, *op.cit.*, pp. xli-xlii, 199-201; „Objectives”, Temple Mount & Eretz Yisrael Faithful Movement – Jerusalem, accesat 11 ianuarie 2012 la URL: http://www.templemountfaithful.org/obj.htm.

[←956]

D. Wilson, *op.cit.*, pp. xxix-xxx; P. S. Boyer, *op.cit.*, p. 138.

[←957]

Hal Lindsey, *The Late Great Planet Earth*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, 1970, pp. 79-80, apud D. Wilson, *op.cit.*, p. 202.

[←958]

D. Wilson, *op.cit.*, p. xxxvi.

[←959]

Ibidem, p. xxix.

[←960]

Frank H. Epp, *Whose Land Is Palestine? The Middle East Problem in Historical Perspective*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1970, p. 241, apud D. Wilson, *op.cit.*, pp. 197-198.

[←961]

D. Wilson, *op.cit.*, pp. 123, 189; M. Waxman, *op.cit.*, pp. 923-926.

[←962]

Arnold T. Olson, *Inside Jerusalem, City of Destiny*, G/L Regal Books, Glendale, 1968, p. 120, apud D. Wilson, *op.cit.*, p. 191.

[←963]

C. Larkin, *Dispensational Truth, or God's Plan and Purpose in the Ages*, Cosimo, New York, 2010, pp. 155-159.

[←964]

Până în secolul XX lipsa apei şi a ploilor a fost unul dintre motivele pentru care Palestina a fost un ţinut sărac şi puţin productiv. Dar spre sfârşitul secolului, pe măsură ce tot mai mulţi evrei s-au întors în patria lor, un vast sistem de irigaţii a fost construit. La ora actuală Israelul are o agricultură înfloritoare şi chiar exportă alimente. Din 1948 şi până în 2010 populaţia Israelului s-a multiplicat de peste zece ori, de la 600.000 la şapte milioane, în timp ce Produsul Intern Brut pe cap de locuitor este mai mare decât cel al vecinilor săi, deşi ţările din jur au resurse bogate de petrol.

[←965]

J. R. Lewis, *UFOs and Popular Culture: An Encyclopedia of Contemporary Myth*, Abc-Clio, Santa Barbara, 2000, p. 312.

[←966]

Un studiu sistematic asupra obiectelor zburătoare neidentificate realizat de Forţele Aeriene Americane (Pentru detalii, v. Project Blue Book Archive, accesat la 20 iulie 2015 la URL: http://www.bluebookarchive.org).

[←967]

J. R. Lewis, *op.cit.*, 2000, p. 31.

[←968]

Ibidem, pp. 258-263.

[←969]

De exemplu, pentru detalii, v. H. Stevens, *Hitler's Flying Saucers: A Guide to German Flying Discs of the Second World War*, Adventures Unlimited Press, Kempton, 2003.

[←970]

Diana G. Tumminia, „Galactic Messenger! Overview of the Universal Industrial Church of the New World Comforter”, în D. G. Tumminia (ed.), *Alien Worlds: Social and Religious Dimensions of Extraterrestrial Contact*, Syracuse University Press, Syracuse, 2007, pp. 42-58.

[←971]

J. R. Lewis, *op.cit.*, 2000, p. 91.

[←972]

Ibidem, pp. 266-268.

[←973]

Ibidem, pp. 298-302.

[←974]

Ibidem, pp. 37-39, 307.

[←975]

Pentru detalii, v. G. Kinder, *Light Years: An Investigation into the Extraterrestrial Experiences of Eduard Meier*, Atlantic Monthly Press, Boston, 1987.

[←976]

Pentru detalii, v. L. Festinger, H. W. Riecken, S. Schauter, *When Prophecy Fails: A Social and Psychological Study of a Modern Group that Predicted the Destruction of the World*, Pinter & Martin Ltd., London, 2008.

[←977]

J. R. Lewis, *op.cit.*, 2000, pp. 4-6.

[←978]

Ibidem, pp. 7-10.

[←979]

Pentru detalii, v. S. V. McDaniel (ed.), M. R. Paxson (ed.), *The Case for the Face: Scientists Examine the Evidence for Alien Artifacts on Mars*, Adventures Unlimited Press, Kempton, 1998.

[←980]

„Ancient Egyptians transported pyramid stones over wet sand” (30 aprilie 2014), Foundation for Fundamental Research on Matter, accesat la 23 mai 2014 la URL: http://www.fom.nl/live/english/news/archives/pressreleases2014/artikel.pag?objectnumber=262373.

[←981]

Pentru detalii, v. S. J. Palmer, *The Nuwaubian Nation: Black Spirituality and State Control*, Ashgate New Religions, Farnham, 2010.

[←982]

A. Heard, P. Klebnikov, „Apocalypse Now. No, Really. Now!” (27 decembrie 1998), The New York Times, accesat la 19 mai 2010 la URL: http://www.nytimes.com/1998/12/27/magazine/apocalypse-now-no-really-now.html.

[←983]

R. Ross, „A 1997 snapshot of “Gabriel of Sedona”” (16 februarie 2007), Cult Education Institute, Trenton, accesat la 22 octombrie 2014 la URL: http://culteducation.com/group/799-global-community-communications-alliance/1325-a-1997-snapshot-of-gabriel-of-sedona-s.html.

[←984]

J. R. Lewis, *op.cit.*, 2000, pp. 146-149.

[←985]

„Aria 51” este porecla bazei militare *Air Force Flight Test Center Detachment 3*. Istoria Ariei 51 începe în 1947 (anul incidentului Roswell), iar între 1950 şi 1960 aici au fost dezvoltate un mare număr de avioane secrete. Se speculează că epava de la Roswell a fost adusă în Aria 51, alături de alte nave găsite pe glob (conform celebrelor declaraţii din 1989 ale lui Bob Lazar, care a mărturisit că a lucrat în Aria 51) (Pentru detalii, vezi de exemplu P. Patton, *Dreamland: Travels Inside the Secret World of Roswell and Area 51*, Villard, New York, 1998).

[←986]

Pentru detalii, v. D. H. Childress, *Technology of the Gods: The Incredible Sciences of the Ancients*, Adventures Unlimited Press, Kempton, 2000.

[←987]

William Emmette Coleman, „The Sources of Madame Blavatsky's Writings", în V. S. Solovyov, W. Leaf (ed.), *A Modern Priestess of Isis*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, pp. 353-366.

[←988]

E. Weber, *op.cit.*, p. 213.

[←989]

L. Farrakhan, „The divine destruction of America: can she avert it?” (9 februarie 2011), The Final Call News, accesat la 23 decembrie 2011 la URL: http://www.finalcall.com/artman/publish/Minister_Louis_Farrakhan_9/article_7595.shtml.

[←990]

„How many Raelians exist worldwide?”, Rael Press, accesat la 15 martie 2015 la URL: http://www.raelpress.org/e107_plugins/faq/faq.php?cat.2.1.

[←991]

Raël, *Intelligent Design: Message from the Designers*, The Raëlian Foundation, Geneva, 2005, pp. 3-15, 104, 312.

[←992]

Enoh este fiul lui Cain, fiul criminal al lui Adam şi Eva: „Şi Cain a cunoscut-o pe soţia sa; ea a rămas însărcinată şi a născut pe Enoh.” (Geneza 4:17).

[←993]

R. H. Charles (ed.), A. Alexandru (trad.), *Cartea lui Enoh*, Herald, București, 2008, pp. 37, 39-40.

[←994]

Pentru detalii, v. D. Icke, *The Biggest Secret*, Bridge of Love Publications, Scottsdale, 1999.

[←995]

Donald L. Pease, „Exceptionalism”, în B. Burgett (ed.), G. Hendler (ed.), *Keywords for American Cultural Studies*, New York University Press, New York, 2007, pp. 108-112.

[←996]

A. Einstein, A. Calaprice (ed.), *The New Quotable Einstein*, Princeton University Press, Princeton, 2005, p. 173.

[←997]

„Timeline”, Bulletin of the Atomic Scientists, accesat la 20 aprilie 2018 la URL: http://thebulletin.org/timeline.

[←998]

J. Cumming, *The Great Tribulation; Or, Things Coming on the Earth*, Richard Bentley, London, 1860, pp. vii, 42.

[←999]

D. Wilson, *op.cit.*, pp. xxix-xxiv.

[←1000]

Edgar C. James, „Armageddon", în *The King's Business*, vol. 57, 1966, p. 28, apud *Ibidem*, p. 207.

[←1001]

Pentru detalii, v. A. Blessitt, *The Cross: 38,102 Miles, 38 Years, 1 Mission*, Authentic Publishing, Colorado Springs, 2008.

[←1002]

Robert W. Balch *et al.*, „Fifteen Years of Failed Prophecy”, în J. R. Stone (ed.), *Expecting Armageddon: Essential Readings in Failed Prophecy*, Routledge, New York, 2000, pp. 269-277.

[←1003]

„Apocalipsa: Eşti gata?”, National Geographic Channel, accesat la 29 mai 2014 la URL: http://www.natgeotv.com/ro/apocalipsa-esti-gata.

[←1004]

„Food storage”, The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, accesat la 29 mai 2014 la URL: https://www.lds.org/topics/food-storage.

[←1005]

Hal Lindsey, *The Late Great Planet Earth*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, 1970, p. 188, apud D. Wilson, *op.cit.*, p. 207.

[←1006]

Hal Lindsey, *The Countdown to Armageddon*, Bantam Books, New York, 1983, apud D. Wilson, *op.cit.*, p. 209.

[←1007]

R. Abanes, *op.cit.*, p. 93-94, 109.

[←1008]

G. R. Jeffrey, *Armageddon: Appointment with Destiny*, Spring Arbour Distributors, La Vergne, 1988, p. 193, apud D. Wilson, *op.cit.*, p. xxxii.

[←1009]

„Tipoff”, în *The Ledger*, vol. 83, nr. 91, Lakeland, Florida, 20 ianuarie 1989, p. 2A, accesat la 14 mai 2014 la URL: http://news.google.com/newspapers?nid=rwEhk56xNqMC&dat=19890120&printsec=frontpage&hl=en.

[←1010]

D. Schorr, „Reagan Recants: His Path From Armageddon to Detente" (3 ianuarie 1988), Los Angeles Times, accesat la 12 ianuarie 2012 la URL: http://articles.latimes.com/1988-01-03/opinion/op-32475_1_president-reagan.

[←1011]

G. Thomas Goodnight, „Ronald Reagan's Re-Formulation of the Rhetoric of War: Analysis of the "Zero Option," "Evil Empire," and "Star Wars" Addresses," în *Quarterly Journal of Speech*, vol. 72, nr. 4, National Communication Association, Washington, D.C., 1986, pp. 390-414.

[←1012]

„Fast Facts about American Religion”, Hartford Institute for Religion Research, Hartford, accesat la 2 martie 2012 la URL: http://hirr.hartsem.edu/research/fastfacts/fast_facts.html#numcong.

[←1013]

Pentru detalii, v. V. Bugliosi, C. Gentry, *Helter Skelter. The True Story of the Manson Murders*, W. W. Norton & Co., New York, 2001.

[←1014]

R. G. Kyle, *op.cit.*, pp. 162-163; R. Abanes, *op.cit.*, pp. 307, 341.

[←1015]

„Cult Leader Ben Yahweh Found Guilty By Jury Of Murder Conspiracy Rap”, în *JET*, vol. 82, nr. 8, Johnson Publishing, Chicago, iunie 1992, pp. 51-52.

[←1016]

Pat Robertson, *The New Millennium: 10 Trends That Will Impact You And Your Family By The Year 2000*, Lightning Source, La Vergne, 1990, pp. 265, 294, apud D. Wilson, *op.cit.*, p. xxxix.

[←1017]

Robert W. Balch *et al.*, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 278-279.

[←1018]

N. Dougherty, *Fast Lane to Heaven: A Life-After-Death Journey*, Hampton Roads Publishing, Charlottesville, 2001, p. 172.

[←1019]

Jingoismul este un tip extrem de naţionalism sau patriotism, care promovează superioritatea propriei ţări în relaţie cu celelalte ţări. Se referă de asemenea şi la folosirea ameninţărilor sau chiar a forţei împotriva altor ţări cu scopul de a proteja ceea ce este considerat interesul naţional.

[←1020]

Atribuirea succesului unor factori personali sau interni, şi eşecul unor factori situaţionali în afara controlului propriu.

[←1021]

Trădarea Vestică se referă la politica externă nesinceră a câtorva state occidentale între 1919 şi 1968 în ceea ce priveşte estul şi centrul Europei, precum şi violarea de pacte. Cea mai reprezentativă trădare s-a realizat în 1945, când au fost retrasate sferele de influenţă în Europa, iar Marea Britanie a lăsat Polonia, aliata din timpul războiului, pe mâna sovieticilor.

[←1022]

Pentru detalii, v. R. Niebuhr, *The Irony of American History*, University of Chicago Press, Chicago, 2008.

[←1023]

Pentru detalii, v. J. Lofland, *Doomsday Cult: A Study of Conversion, Proselytization, and Maintenance of Faith*, Prentice-Hall, Upper Saddle River, 1966.

[←1024]

T. Reiterman, J. Jacobs, *Raven: The Untold Story of Rev. Jim Jones and His People*, Penguin, New York, 2008, pp. 49-52; S. Nelson (prod. & dir.), „Jonestown: The Life and Death of Peoples Temple" (2006), durată: 84:51 minute, min. 13, A Fireflight Media film for *American Experience*, *Public Broadcasting Service*, Arlington, accesat la 26 martie 2011 la URL: http://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/films/jonestown/.

[←1025]

T. Reiterman, J. Jacobs, *op.cit.*, pp. 71-72, 76-84.

[←1026]

Ibidem, pp. 324-344; S. Nelson (prod. & dir.), *loc.cit.*, min. 48.

[←1027]

J. R. Hall, *Gone From the Promised Land: Jonestown in American Cultural History*, Transaction Publishers, New Jersey, 1978, pp. 237-242.

[←1028]

Ibidem, pp. 255-295; T. Reiterman, J. Jacobs, *op.cit.*, pp. 440, 457-465, 511-531; S. Nelson (prod. & dir.), min. 72-78.

[←1029]

Pentru detalii, v. J. R. Lewis (ed.), *The Order of the Solar Temple: The Temple of Death*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2006.

[←1030]

C. T. Benedict, *One God in One Man*, AuthorHouse, Central Milton Keynes, 2007, pp. 31, 34.

[←1031]

R. L. Snow, *Deadly Cults: The Crimes of True Believers*, Praeger Publishers, Westport, 2003, pp. 75-79.

[←1032]

Ibidem, pp. 105-109; R. G. Kyle, *op.cit.*, p. 156.

[←1033]

L. Festinger, H. W. Riecken, S. Schauter, *op.cit*., pp. 193-215.

[←1034]

D. Thompson, *op.cit.*, pp. 288-289; D. J. Reavis, *The Ashes of Waco: An Investigation*, Syracuse University Press, Syracuse, 1998, pp. 58-62.

[←1035]

M. Breault, M. King, *Inside the Cult: A Member's Chilling, Exclusive Account of Madness and Depravity in David Koresh's Compound*, Penguin, New York, 1993, p. 352.

[←1036]

Ibidem, p. 280.

[←1037]

D. J. Reavis, *op.cit.*, pp. 267-300.

[←1038]

Ibidem, pp. 93-94, 98-99; C. L. Linedecker, *Massacre at Waco: The Shocking True Story of Cult Leader David Koresh and the Branch Davidians*, St. Martin's Press, New York, 1993, pp. 106-115.

[←1039]

Y. Bar-El *et al.*, „Jerusalem Syndrome”, în *The British Journal of Psychiatry*, vol. 176, nr. 1, Royal College of Psychiatrists, London, ianuarie 2000, pp. 86-90.

[←1040]

J. R. Lewis (ed.), J. A. Petersen (ed.), *Controversial New Religions*, Oxford University Press, New York, 2005, pp. 156-158.

[←1041]

Ibidem, pp. 153-156; J. R. Lewis, *op.cit.*, 2000, p. 268.

[←1042]

I. Reader, *Religious Violence in Contemporary Japan: The Case of Aum Shinrikyo*, University of Hawai'i Press, Honolulu, 2000, pp. 203-206.

[←1043]

J. R. Lewis (ed.), J. A. Petersen (ed.), *op.cit.*, pp. 163-165.

[←1044]

Ibidem, pp. 166-167.

[←1045]

R. J. Lifton, *Destroying the World to Save It: Aum Shinrikyo, Apocalyptic Violence, and the New Global Terrorism*, Henry Holt & Co., New York, 2000, p. 41.

[←1046]

Ibidem, pp. 41, 179-201; J. R. Lewis (ed.), J. A. Petersen (ed.), *op.cit.*, pp. 156, 174-175; I. Reader, *op.cit.*, pp. 163, 196-199.

[←1047]

S. Nelson (prod. & dir.), *loc.cit.*, min. 40.

[←1048]

Pentru detalii, v. P. Kaihla, R. Laver, *Savage Messiah: The Shocking Story of Cult Leader Rock Theriault and the Women Who Loved Him*, Doubleday Canada, Toronto, 1993.

[←1049]

S. Nelson (prod. & dir.), *loc.cit.*, min. 28.

[←1050]

D. J. Reavis, *op.cit.*, p. 28.

[←1051]

Ibidem, p. 75.

[←1052]

Ibidem, pp. 31-38; M. Breault, M. King, *op.cit.*, pp. 233, 235.

[←1053]

R. Ross, „Strong City. The Lord Our Righteousness Church. Founder Michael Travesser, also known as Wayne Bent”, Cult Education Institute, Trenton, accesat la 2 martie 2014 la URL: http://culteducation.com/group/1168-strong-city.html.

[←1054]

S. Nelson (prod. & dir.), *loc.cit.*, min. 32, 37.

[←1055]

J. R. Lewis (ed.), J. A. Petersen (ed.), *op.cit.*, pp. 155, 159-163; R. J. Lifton, *op.cit.*, p. 180.

[←1056]

J. R. Hall, *op.cit.*, pp. 4-7; T. Reiterman, J. Jacobs, *op.cit.*, p. 24.

[←1057]

D. J. Reavis, *op.cit.*, pp. 26-28; C. L. Linedecker, *op.cit.*, p. 81.

[←1058]

J. R. Lewis (ed.), J. A. Petersen (ed.), *op.cit.*, pp. 166-169; I. Reader, pp. 52-57, 141-142.

[←1059]

D. J. Reavis, *op.cit.*, pp. 98-101.

[←1060]

C. L. Linedecker, *op.cit.*, pp. 94-95; M. Breault, M. King, *op.cit.*, p. 27.

[←1061]

Din punct de vedere creştin, ideea unei conspiraţii diavoleşti mondiale este fundamentată pe Apocalipsa lui Ioan şi vorbele lui Iisus Hristos: „Nu voi mai vorbi mult cu voi, căci vine stăpânitorul lumii acesteia şi el nu are nimic în Mine;” (Ioan 14:30). Aici, Iisus spune că lumea este condusă din umbră de către ceva sau cineva. Dar El nu vorbeşte despre o organizaţie secretă, ci despre diavol: „Apoi Diavolul L-a dus pe un munte foarte înalt şi I-a arătat toate împărăţiile lumii şi gloria lor şi I-a zis: Toate acestea lucruri Ţi le voi da Ţie, dacă Te vei arunca înaintea mea şi Te vei închina Mie.” (Matei 4:8-9).

[←1062]

R. C. Fuller, *op.cit.*, pp. 84-86.

[←1063]

Pentru detalii, v. J. Robison, *Proofs of a Conspiracy Against All the Religions and Governments of Europe, Carried on in the Secret Meetings of Free-Masons, Illuminati and Reading Societies, etc., Collected from Good Authorities*, W. Creech, Edinburgh, 1798; C. Berlet, „Dances with Devils: How Apocalyptic and Millennialist Themes Influenced Right Wing Scapegoating and Conspiracism”, în *Public Eye*, vol. 12, nr. 2-3, Political Research Associates, Somerville, septembrie 1998, p. 8.

[←1064]

A. DeHoyos, S. B. Morris, *Is it True What They Say About Freemasonry?*, Rowman & Littlefield, Lanham, 2010, pp. 23-41.

[←1065]

V. Stauffer, B. J. Williamson, *New England and the Bavarian Illuminati*, The Invisible College Press, Woodbridge, 2005, pp. 126-163.

[←1066]

T. W. McKeown, „A Bavarian Illuminati primer” (16 februarie 2009), Grand Lodge of British Columbia and Yukon, Vancouver, accesat la 20 august 2011 la URL: http://freemasonry.bcy.ca/texts/illuminati.html.

[←1067]

B. Aho, „The Masonic Foundations of the United States”, Watch Unto Pray, accesat la 23 februarie 2012 la URL: http://watch.pair.com/mason.html#seal.

[←1068]

C. Berlet, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 9.

[←1069]

M. Barkun, *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*, University of California Press, Berkeley, 2003, pp. 4-5, 39-66.

[←1070]

Ibidem, pp. 103-109; pentru detalii, v. C. Cumbey, *The Hidden Dangers of the Rainbow: The New Age Movement and Our Coming Age of Barbarism*, Huntington House Publishers, Lafayette, 1985.

[←1071]

M. Barkun, *op.cit.*, pp. 79-109.

[←1072]

C. Berlet, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 11-12.

[←1073]

M. Barkun, *op.cit.*, pp. 42-44.

[←1074]

Pentru detalii, v. J. Stanley, „The Surveillance-Industrial Complex: How the American Government is Conscripting Businesses and Individuals in the Construction of a Surveillance Society” (august 2004), American Civil Liberties Union, New York, accesat la 9 iunie 2011 la URL: http://www.aclu.org/FilesPDFs/surveillance_report.pdf.

[←1075]

M. Barkun, *op.cit.*, pp. 74-91.

[←1076]

Ibidem, pp. 1-5.

[←1077]

K. K. Young, P. Nathanson, *Sanctifying Misandry: Goddess Ideology and the Fall of Man*, McGill-Queen's University Press, Montreal, 2010, p. 275.

[←1078]

J. Elinoff, „33 Conspiracy Theories that Turned Out to be True, What Every Person Should Know...” (6 ianuarie 2010), Alex Jones’ Infowars.com – Because there is a War On for Your Mind, accesat la 12 mai 2014 la URL: http://www.infowars.com/33-conspiracy-theories-that-turned-out-to-be-true-what-every-person-should-know/.

[←1079]

Pentagonul este cea mai securizată clădire din lume, şi cu toate acestea nu există absolut niciun film, poză sau resturi care să dovedească că un avion comercial s-a prăbuşit în locul respectiv.

[←1080]

E. Shaw, *Eve of Destruction: Prophecies, Theories, and Preparations for the End of the World*, Lowell House, Los Angeles, 1995, p. 83.

[←1081]

M. Dem, N. Constantinescu (trad.), *Antihristul*, Bogdana, Bucureşti, 1997, pp. 90-94, 178-180.

[←1082]

R. Abanes, *op.cit.*, pp. 86-88, 286.

[←1083]

Noul an evreiesc este celebrat la 163 de zile după Paştele evreiesc, şi în mod tradiţional este considerat a fi Ziua Judecăţii; R. Abanes, *op.cit.*, pp. 99, 340.

[←1084]

B. J. Oropeza, *99 Reasons Why No One Knows When Christ Will Return*, InterVarsity Press, Westmont, 1994, pp. 22, 89, 189.

[←1085]

Y. Rubinsky, I. Wiseman, *op.cit.*, p. 89.

[←1086]

Pentru detalii, v. K. Nelson, *The Second Coming 1998: Edgar Cayce's Earth Change Prophecies*, A.R.E. Press, Virginia Beach, 1998.

[←1087]

N. Hanna, *The Millennium: A Rough Guide to the Year 2000*, Rough Guides, London, 1999, pp. 266-267.

[←1088]

H. Lindsey, *Planet Earth 2000 A.D.: Will Mankind Survive?*, Western Front Ltd., Beverly Hills, 1996, p. 306.

[←1089]

Pentru detalii, v. E. Dobson, *The End: Why Jesus Could Return by A.D. 2000*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, 1997.

[←1090]

Pentru detalii, v. L. Sumrall, *I Predict 2000 A.D.*, LeSea Publication, South Bend, 1987.

[←1091]

Pentru detalii, v. R. Khalifa, *The Computer Speaks: God's Message to the World*, Islamic Productions, Tucson, 1981.

[←1092]

Pentru detalii, v. H. Lindsey, *Apocalypse Code*, Western Front Ltd., Beverly Hills, 1997.

[←1093]

Pentru detalii, v. M. Drosnin, I. D. Brana (trad.), *Codul Bibliei*, Nemira, Bucureşti, 2005; M. Drosnin, G. Stoian (trad.), *Codul Bibliei II: Numărătoarea inversă a început...*, Nemira, Bucureşti, 2006; M. Drosnin, M. V. Ionaşcu (trad.), *Codul Bibliei III: Salvarea lumii*, Nemira, Bucureşti, 2011.

[←1094]

Pentru detalii, v. M. Rathford, A. Badescu (trad.), *Codul lui Nostradamus*, Nemira, Bucureşti, 2006.

[←1095]

Pentru detalii, v. J. Gregori, *What Will Become of Us? Counting Down to Y2K*, Academic Freedom Foundation, Gerrardstown, 1998.

[←1096]

Pentru detalii, v. S. Feldhahn, *Y2K: The Millennium Bug. A Balanced Christian Response*, Multnomah Publishers, Colorado Springs, 1998.

[←1097]

Pentru detalii, v. K. Anderson, *Y2K for Women: How to Protect Your Home and Family in the Coming Crisis*, Thomas Nelson Inc., Nashville, 1999.

[←1098]

Gary North, „The Year 2000 Problem: The Year the Earth Stands Still”, apud B. A. Robinson, „The Y2K crisis that never happened”, Religious Tolerance: Ontario Consultants on Religious Tolerance, accesat la 21 octombrie 2011 la URL: http://www.religioustolerance.org/y2k_prob.htm.

[←1099]

A. Heard, P. Klebnikov, *loc.cit.*

[←1100]

Pentru detalii, v. G. R. Jeffrey, *The Millennium Meltdown: The Year 2000 Computer Crisis*, Frontier Research, Toronto, 1998.

[←1101]

„Beast of Belgium", Truth or Fiction, accesat la 20 august 2011 la URL: http://www.truthorfiction.com/beastofbelgium/.

[←1102]

Pentru detalii, v. T. Hall, C. L. Smith, *Beat the Beast: A Y2K Guidebook*, Clear Creek Press, Mena, 1999.

[←1103]

B. A. Robinson, *loc.cit*.

[←1104]

L. Freeh, „Project Megiddo” (20 octombrie 1999), Center of Studies on New Religions (CESNUR), accesat la 24 noiembrie 2010 la URL: http://www.cesnur.org/testi/FBI_004.htm.

[←1105]

M. Barkun, *op.cit*, 2003, pp. 73-76; *The Watchman*, 24 noiembrie 1995, apud B. A. Robinson, „Christian Identity Movement” (30 mai 2006), Religious Tolerance: Ontario Consultants on Religious Tolerance, accesat la 21octombrie 2011 la URL: http://www. religioustolerance.org/cr_ident.htm.

[←1106]

Cuvântul englezesc *digit* („cifră”) provine din cuvântul latin *digita* („degete”). La fel, cuvântul *decimal* îşi are rădăcina în adjectivul latin *dec* („zece”).

[←1107]

K. Menninger, *Number Words and Number Symbols: A Cultural History of Numbers*, Dover Publications, Mineola, 1992, pp. 162-169.

[←1108]

S. K. Roll, *Toward the Origins of Christmas*, Kok Pharos, Kampen, 1995, pp. 79-90, 129-133; Cyril Charles Martindale, „Christmas”, în C. G. Herbermann *et al.* (ed. coord.), *op.cit.*, vol. 3, 1908, pp. 724-728; I. Newton, *Observations upon the Prophecies of Daniel, and the Apocalypse of St. John*, vol. 1, J. Darby, T. Browne & All, London, 1733, pp. 144-165.

[←1109]

W. Smith (ed.), *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Walton & Maberly, London, 1853, pp. 7, 196, 281, 353; D. Steel, *op.cit.*, 2000, pp. 2-6, 133.

[←1110]

W. Smith (ed.), *op.cit.*, pp. 226-233.

[←1111]

K. M. Borkowski, „The tropical year and solar calendar”, în *Journal of the Royal Astronomical Society of Canada*, vol. 85, nr. 3, Royal Astronomical Society of Canada, Toronto, iunie 1991, pp. 121-130.

[←1112]

R. Grasse, *Signs of the Times: Unlocking the Symbolic Language of World Events*, Hampton Roads, Charlottesville, 2002, pp. 1-19.

[←1113]

Pentru detalii, v. Celeste, *The Messianic Legacy in the Age of Aquarius: Jesus, Redeemer of the World's Soul*, AuthorHouse, Bloomington, 2007.

[←1114]

D. Williams, *Simplified Astronomy for Astrologers*, American Federation of Astrologers, Tempe, 2009, pp. 59-72.

[←1115]

Pentru detalii, v. L. H. Dowling, *The Aquarian Gospel of Jesus the Christ*, The Book Tree, San Diego, 2006.

[←1116]

„Age of Aquarius: Age of Holy Breath”, accesat la 22 mai 2011 la URL: http://www.adishakti.org/age_of_aquarius.htm.

[←1117]

M. Moore, M. Douglas, *Astrology, the Divine Science*, Arcane Publications, York Harbor, 1971, pp. 677, 687.

[←1118]

V. W. Reid, *Towards Aquarius*, Rider, London, 1944, pp. 97-116.

[←1119]

N. Spencer, *True as the Stars Above: Adventures in Modern Astrology*, Orion Publishing, London, 2001, pp. 126-127.

[←1120]

R. Zoller, „The Use of Archetypes in Prediction”, în *Journal of the Federation of Australian Astrologers*, vol. 32, nr. 3, The Federation of Australian Astrologers SA, Adelaide, septembrie 2002, pp. 37-53.

[←1121]

A. Amao, *Aquarian Age and the Andean Prophecy*, AuthorHouse, Bloomington, 2007, pp. 56-58, 75, 85.

[←1122]

R. Grasse, *op.cit.*, pp. 228-231.

[←1123]

M. York, *The Emerging Network: A Sociology of the New Age and Neo-Pagan Movements*, Rowman & Littlefield, Lanham, 1995, p. 63.

[←1124]

Pentru detalii, v. H. P. Blavatsky, *The Secret Doctrine: The Synthesis of Science, Religion, and Philosophy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011.

[←1125]

Pentru detalii, v. J. Hemleben, *Rudolf Steiner: A Documentary Biography*, Henry Goulden, East Grinstead, 1975.

[←1126]

Pentru detalii, v. A. A. Bailey, *The Reappearance of the Christ*, Lucis Press, New York, 1948; Idem, *The Externalisation of the Hierarchy*, Lucis Press, New York, 1957, pp. 508, 530, 575-576.

[←1127]

Pentru detalii, v. The Saint Germain Foundation, *The History of the "I Am" Activity and Saint Germain Foundation*, Saint Germain Press, Schaumburg, 2003.

[←1128]

M. L. Issitt, *Hippies: A Guide to an American Subculture*, Abc-Clio, Santa Barbara, 2009, pp. 1-18.

[←1129]

G. Hoppe, Tobias, „Quantum Leap Series. Shoud 4: “The Ten Commitments from Spirit”” (15 decembrie 2007), Crimson Circle, accesat la 13 aprilie 2011 la URL: http://www.crimsoncircle.com/channelseries/quantumleap/04quantum12-07.htm.

[←1130]

L. Carroll, Kryon, „2010 in Review" (11 decembrie 2010), Kryon, accesat la 29 mai 2011 la URL: http://www.kryon.com/k_channel10_dallas.html.

[←1131]

O. Hammer, *Claiming Knowledge: Strategies of Epistemology from Theosophy to the New Age*, Brill, Leiden, 2004, pp. 113-114.

[←1132]

R. T. Carroll, *op.cit.*, p. 27.

[←1133]

William Emmette Coleman, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 353-366; S. L. De Camp, *Lost Continents: The Atlantis Theme in History, Science, and Literature*, Dover Publications, New York, 1970, pp. 45, 50, 55-58.

[←1134]

D. Scalice, „Ask an Astrobiologist: Special Note”, National Aeronautics and Space Administration (N.A.S.A.), accesat la 11 iunie 2012 la URL: http://web.archive.org/web/20110503232346/http://astrobiology.nasa.gov/ask-an-astrobiologist.

[←1135]

C. Upton, *op.cit.*, pp. 51-52.

[←1136]

J. E. S. Thompson, *Maya Hieroglyphic Writing, Introduction*, Carnegie Institution of Washington, Washington, D.C., 1950, pp. 141-150.

[←1137]

Ibidem, p. 10.

[←1138]

L. Schele, D. Freidel, *A Forest of Kings: The Untold Story of the Ancient Maya*, Morrow, New York, 1950, pp. 74-82.

[←1139]

G. Stray, *The Mayan and Other Ancient Calendars*, Walker Publishing Company, Inc., New York, 2007, p. 57.

[←1140]

J. E. S. Thompson, *op.cit.*, pp. 10, 55, 59, 63-64, 90, 316.

[←1141]

E. Förstemann, S. Wesselhoeft (trad.), A. M. Parker (trad.), *Commentary on the Maya Manuscript in the Royal Public Library of Dresden*, Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Cambridge, 1906, p. 266.

[←1142]

S. G. Morley, *An Introduction to the Study of the Maya Hieroglyphs*, Government Printing Office, Washington, D.C., 1915, p. 32.

[←1143]

M. W. Makemson, „The Miscellaneous Dates of the Dresden Codex”, în *Publications of the Vassar College Observatory*, nr. 6, Vassar College.Observatory, Poughkeepsie, iunie 1957, p. 1.

[←1144]

Pentru detalii, v. M. D. Coe, *The Maya*, Thames & Hudson, New York, 1966.

[←1145]

F. Waters, *Mexico Mystique: The Coming Sixth World of Consciousness*, Sage Books, Chicago, 1975, pp. 256-285.

[←1146]

V. Narayanan, „A “White Paper” on Kalki Bhagavan”, (29 septembrie 2002), Religion in South Asia (R.I.S.A.), Montclair State University, accesat la 12 decembrie 2011 la URL: http://www.montclair.edu/RISA/d-kalki.html.

[←1147]

B. Anastas, „The Final Days” (1 iulie 2007), The New York Times, accesat la 29 octombrie 2011 la URL: http://www.nytimes.com/2007/07/01/magazine/01world-t.html.

[←1148]

Ibidem; E. C. Krupp, „The Great 2012 Scare”, în *Sky & Telescope*, vol. 118, nr. 5, Sky Publishing Corporation, Cambridge, noiembrie 2009, pp. 25-26.

[←1149]

M. Mageau, *Preparing for Ascension*, Samford, 2007, pp. 1-17, The Coming Golden Age, accesat la 24 septembrie 2012 la URL: http://www.thecominggoldenage.com/Ebook/Preparing_For_Ascension.pdf.

[←1150]

Pentru detalii, v. D. Pinchbeck, *2012: The Return of Quetzalcoatl*, Penguin, New York, 2006.

[←1151]

Pentru detalii, v. L. E. Joseph, *Apocalypse 2012: A Scientific Investigation Into Civilization's End*, Morgan Road Books, New York, 2007; Idem, *Aftermath: A Guide to Preparing for and Surviving Apocalypse 2012*, Broadway Books, New York, 2010.

[←1152]

M. J. Reid, „The Distance to the Center of the Galaxy”, în *Annual Review of Astronomy and Astrophysics*, vol. 31, nr. 1, Annual Reviews, Palo Alto, septembrie 1993, p. 370.

[←1153]

„Beyond 2012: Why the World Didn't End" (22 decembrie 2012), National Aeronautics and Space Administration (N.A.S.A.), accesat la 24 decembrie 2013 la URL: http://www.nasa.gov/topics/earth/features/2012.html#planets.

[←1154]

G. Braden *et al.*, *The Mystery of 2012: Predictions, Prophecies and Possibilities*, Sound True, Inc., Boulder, 2009, pp. 337-338.

[←1155]

Soderman, NLSI Staff, „Scientists reject impending Nibiru-Earth collision” (8 iulie 2011), Solar System Exploration Research Virtual Institute (S.S.E.R.V.I.), accesat la 15 decembrie 2013 la URL: http://lunarscience.nasa.gov/articles/scientists-reject-impending-nibiru-earth-collision/.

[←1156]

„The Photon Belt. The Coming of a New Age”, Biblioteca Pleyades, accesat la 18 ianuarie 2014 la URL: http://www.bibliotecapleyades.net/universo/esp_cinturon_fotones_6.htm.

[←1157]

A. Aveni, *The End of Time: The Maya Mystery of 2012*, University Press of Colorado, Boulder, 2009, pp. 61, 76, 98-101.

[←1158]

I. Sample, A. Holpuch, „End of the world – as it didn't happen" (22 decembrie 2012), The Guardian, accesat la 23 noiembrie 2013 la URL: http://www.theguardian.com/science/2012/dec/21/end-world-live-blog.

[←1159]

„Large Hadron Collider fears ‘prompted Indian suicide’” (11 septembrie 2008), The Telegraph, accesat la 1 iulie 2013 la URL: http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/india/2796536/Large-Hadron-Collider-fears-prompted-Indian-suicide.html.

[←1160]

J. Rice, „Fear of May 21 Causes Woman to Kill her Kids and Other Stories” (21 mai 2011), iPost, accesat la 15 iunie 2013 la URL: http://ipost.christianpost.com/news/fear-of-may-21-causes-woman-to-kill-her-kids-and-other-stories-10088/.

[←1161]

„Suicide teen feared end of the world” (19 mai 2012), News, accesat la 8 iulie 2013 la URL: http://www.news.com.au/world/suicide-teen-feared-end-of-world/story-fn6sb9br-1226360777816.

[←1162]

C. MacKenzie, „Shots fired as police swoop 10 minutes before 100 followers of Brazilian doomsday cult were due to commit mass suicide over end of the world” (12 Octombrie 2012), Daily Mail Online, accesat la 12 iulie 2013 la URL: http://www.dailymail.co.uk/news/article-2216743/Shots-fired-police-swoop-10-minutes-100-followers-Brazilian-doomsday-cult-commit-mass-suicide-world-ended.html.

[←1163]

„Por temor a una tragedia, el 21-12 cerrarían el acceso al cerro Uritorco” (17 decembrie 2012), Clarin, accesat la 23 iulie 2013 la URL: http://www.clarin.com/sociedad/temor-tragedia-cerrarian-acceso-Uritorco_0_830317059.html.

[←1164]

O. Pickup, „Hippies head for Noah's Ark: Queue here for rescue aboard alien spaceship" (25 martie 2012), accesat la 23 decembrie 2013 la URL: http://www.independent.co.uk/news/world/europe/hippies-head-for-noahs-ark-queue-here-for-rescue-aboard-alien-spaceship-7584492.html.

[←1165]

„Mayan Apocalypse 2012: Sirince, Turkish Village, Flooded by Doomsday Believers” (12 noiembrie 2012), The World Post, accesat la 30 noiembrie 2013 la URL: http://www.huffingtonpost.com/2012/12/11/mayan-apocalypse-sirince-turkey_n_2275904.html.

[←1166]

M. Blake, „Mayan armageddon tourists flock to another mountain which believers say houses an 'alien pyramid with magic powers'" (11 decembrie 2012), Daily Mail Online, accesat la 24 decembrie 2013 la URL: http://www.dailymail.co.uk/news/article-2246305/Doomsday-fanatics-flock-Mount-Rtanj-believers-say-houses-alien-pyramid-magic-powers.html.

[←1167]

V. Rebello, „Prefeito mobiliza São Francisco de Paula, RS, para ‘fim de mundo’” (14 martie 2012), G1, accesat la 22 noiembrie 2013 la URL: http://g1.globo.com/rs/rio-grande-do-sul/noticia/2012/03/prefeito-diz-que-cidade-do-rs-recebe-moradores-para-fim-do-mundo.html.

[←1168]

I. Assumpção, „Cidade está sendo construida para refugiar sobreviventes de ‘tragédia’” (11 februarie 2012), G1, accesat la 22 noiembrie 2013 la URL: http://g1.globo.com/globo-reporter/noticia/2012/02/cidade-esta-sendo-construida-para-refugiar-sobreviventes-de-tragedia.html.

[←1169]

K. Matheny, „Doomsday shelters making a comeback” (28 iunie 2010), USA Today, accesat la 20 noiembrie 2013 la URL: http://usatoday30.usatoday.com/news/nation/2010-07-28-doomsday28_ST_N.htm.

[←1170]

T. Connor, M. Mullen, „Newtown, Mayan end-of-world rumors prompt Michigan officials to close 33 schools” (20 decembrie 2012), NBC News, accesat la 20 noiembrie 2013 la URL: http://usnews.nbcnews.com/_news/2012/12/20/16042653-newtown-mayan-end-of-world-rumors-prompt-michigan-officials-to-close-33-schools.

[←1171]

K. Gottfried, „One in Seven (14%) Global Citizens Believe End of the World is Coming in Their Lifetime” (1 mai 2012), Ipsos Global Public Affairs, accesat la 18 noiembrie 2013 la URL: http://www.ipsos-na.com/news-polls/pressrelease.aspx?id=5610.

[←1172]

V. Luo, „China fears end of the world is nigh” (7 decembrie 2012), The Telegraph, accesat la 21 august 2013 la URL: http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/china/9729270/China-fears-end-of-the-world-is-nigh.html.

[←1173]

A. Jacobs, „Chatter of Doomsday Makes Beijing Nervous" (19 decembrie 2012), The New York Times, accesat la 28 iulie 2013 la URL: http://www.nytimes.com/2012/12/20/world/asia/doomsday-chatter-makes-chinese-government-nervous.html.

[←1174]

L. Schele, D. Freidel, *op.cit.*, pp. 81-82, 430-431.

[←1175]

M. Van Stone, „2012 FAQ (Frequently Asked Questions)", Foundation for the Advancement of the Mesoamerican Studies (F.A.M.S.I.), Crystal River, accesat la 21 martie 2011 la URL: http://www.famsi.org/research/vanstone/2012/faq.html.

[←1176]

A. Aveni, *op.cit.*, pp. 17-27; 32-33, 54-57; 156-157, 161.

[←1177]

J. E. S. Thompson, *op.cit.*, pp. 26-27.

[←1178]

A. Aveni, *op.cit.*, p. 49; E. Vance, „Unprecedented Maya Mural Found, Contradicts 2012 “Doomsday” Myth” (10 mai 2012), National Geographic News, accesat la 13 ianuarie 2013 la URL: http://news.nationalgeographic.com/news/2012/05/120510-maya-2012-doomsday-calendar-end-of-world-science/.

[←1179]

L. Schele, D. Freidel, *op.cit.*, pp. 82, 430; M. Van Stone, *loc.cit*.

[←1180]

Pentru detalii, v. T. R. Malthus, *Population: The First Essay*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1959.

[←1181]

„Population seven billion: UN sets out challenges” (26 octombrie 2011), BBC News, accesat la 20 decembrie 2011 la URL: http://www.bbc.co.uk/news/world-15459643.

[←1182]

„World Population Prospects. The 2015 Revision”, United Nations, Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat, New York, 2015, p. 1, accesat la 11 octombrie 2015 la URL: http://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/Key_Findings_WPP_2015.pdf.

[←1183]

Ibidem.

[←1184]

S. R. Weart, *The Discovery of Global Warming*, Harvard University Press, Cambridge, 2008, pp. 1-19, 78.

[←1185]

S. Solomon *et al.*, *Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, pp. 341-375, 748-845.

[←1186]

M. Parry *et al.*, *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, pp. 357-390, 795-797.

[←1187]

S. Solomon *et al.*, *op.cit.*, pp. 74-77.

[←1188]

Pentru detalii, v. R. B. Alexander, *Global Warming False Alarm: The Bad Science Behind the United Nations' Assertion That Man-Made CO2 Causes Global Warming*, Canterbury Publishing, Royal Oak, 2012.

[←1189]

S. Solomon *et al.*, *op.cit.*, pp. 690-691.

[←1190]

D. S. Kaufman *et al.*, „Recent Warming Reverses Long-Term Arctic Cooling", în *Science*, vol. 325, nr. 5945, American Association for the Advancement of Science, Washington, D.C., septembrie 2009, pp. 1236-1239.

[←1191]

S. Solomon *et al.*, *op.cit.*, pp. 438, 466, 948, 949.

[←1192]

B. A. Robinson, „End of the world prophecies. 19 predictions that ‘the end’ will come on or after the year 2020”, Religious Tolerance: Ontario Consultants on Religious Tolerance, accesat la 21 octombrie 2013 la URL: http://www.religioustolerance.org/end_wrl21.htm.

[←1193]

S. Gandz, „Date of the Composition of Maimonides' Code", în *Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, vol. 17, American Academy for Jewish Research, Ann Arbor, 1947-1948, pp. 1-7.

Table of Contents

Table of Contents